LES *ADAGES* D'ÉRASME,

TOME II

1001. II, I, 1. Festina lente

Σπεῦδε βραδέως, id est, Festina lente. Proverbium hoc non invenustam aenigmatis speciem prae se fert, propterea quod constat ex verbis inter sese pugnantibus, ideoque referendum est ad eam formam, quam in operis hujus initio demonstravimus, nimirum eorum, quae per ἐναντίωσιν, id est, contrarietatem efferuntur ; quod genus est illud, δυσδαίμων εὐδαιμονία, id est, infelix felicitas. Nec absurde conjectasse videatur, si quis effictum existimet ex eo, quod est apud Aristophanem in equitibus, σπεῦδε ταχέως, id est, Propera propere, ut allusor, quisquis is fuit, τὴν ἀναδίπλωσιν in ἐναντίωσιν commutarit. Ad hunc autem figurae colorem atque ad hanc allusionis facetiam, non mediocrem gratiam adjungit tam commoda tamque absoluta brevitas, quae et ipsa velut in gemmis, itidem et in adagiis nescio quo modo peculiariter decere mihi videtur et ad precii miraculum facere. Etenim si vim ac sententiam aestimes, quam haec tam circuncisa vocum brevitas in se complectitur, quam sit fecunda, quam gravis, quam salutaris, quam ad omnem vitae rationem late patens, profecto facile discesseris in hanc sententiam, ut in tanto proverbiorum numero non arbitreris ullum aliud esse perinde dignum, quod omnibus incidatur columnis, quod pro templorum omnium foribus describatur, et quidem aureis notis, quod in principalium aularum valvis depingatur, quod primatium inscalpatur anulis, quod regiis in sceptris exprimatur, denique quod omnibus ubique monumentis repraesentetur, propagetur, celebretur, ut quod tantopere expediat semper cujusque obversari animo, nusquam non occurrat oculis, nulli quidem mortalium non maximo futurum usui, praecipue tamen principibus et iis, quibus, ut verbis dicamus Homericis,

Λαοί τ᾽ ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε, id est

Commissi populi, ac tam multa negotia curae.

Quandoquidem a plebeiae sortis hominibus, si quid forte sit vel praetermissum socordia, vel admissum temeritate, quemadmodum jactura levior, ita et

incommodum, quod acceptum est, faciliore remedio sarcitur ; at vero principis vel unica cessatio semelve praecipitatum consilium, Deum immortalem, quas tempestates nonnumquam excitat, quantas rerum humanarum ruinas secum trahit ! Rursum si adsit τὸ σπεύδειν βραδέως, hoc est maturitas quaedam, ac moderatio simul ex vigilantia lenitudineque temperata, ut neque per temeritatem quicquam faciat poenitendum, neque per socordiam quidquam praetereat, quod ad reipublicae commodum pertinere videatur, quaeso te, quid esse possit hoc imperio felicius, firmius stabiliusque ? Quanquam haec felicitas haudquaquam ipsis Imperii terminis circumscribitur : quin undique longe lateque ad finitimos populos dimanat, nec usquam aeque locum habet Hesiodium illud :

Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ᾽ ἀγαθὸς ὄνειαρ.

Proinde sic equidem existimo, proverbium hoc, si quod aliud, optimo jure, βασιλικόν, id est regium appellari debere, non tantum ob eam, quam modo diximus, causam, verumetiam quod duobus his vitiis ingenia principum fere peculiariter videantur esse confinia. Nam fortunae favor, rerum affluentia, tam paratae voluptatum illecebrae, praeterea protinus licere quicquid collubitum fuerit, denique pestilentissimum illud assentatorum εὖγε semperque parati, quicquid quocunque modo dictum factumve fuerit, arrisus, applausus, adgratulatio, haec, inquam, atque id genus alia non mirum, si quibusdam socordiam concilient ; maxime, si his omnibus fomentis aetas juventa contigerit et hujus comes rerum imperitia. At e diverso fit nonnunquam, ut insitus ille principum ingeniis vigor et impetus quidam, ut ita dixerim, leoninus, adauctus amplitudine fortunae, excitatus rerum maximarum successibus, inflammatus vel iracundia, vel ambitione, vel aliis hujusmodi cupiditatibus, extimulatus consiliis praeferocibus, transversos rapiat aliquoties ac tum ipsos, tum omnem imperii molem in praecipitium auferat. Quanquam si quidem in alterutram partem peccandum sit, non paulo prastiterit regem impendio lentum esse quam plus aequo praecipitem. Homerus Agamemnoni vitiosam quandam animi molliciem, hoc est τὸ βραδέως, affinxisse videtur, ut ejus nullum egregium facinus

adferatur aut animosum, nisi cum ob ereptam Chryseidem stomachatur et Achillem sua spoliat Bryseide ; rursum Achilli parum moderatos impetus, hoc est τὸ σπεύδειν, attribuit, nisi si cui tum σπεύδειν βραδέως videtur, cum in consilio districto gladio regem impetiturus a Pallade coercetur admonitus, ut intra convicia duntaxat indignetur. Atqui hoc ipsum erat impotentis animi, in frequenti principum consessu tot probris, tam manifestis conviciis in eum debacchari, penes quem rerum erat summa. Achillem imitatus videtur Alexander ille magnus ac plane vicit, quippe quem eousque praecipitem egerit impetus animi, ut in amicissimos etiam ferrum distrinxerit. Agamemnonem Sardanapalus est aemulatus, sed ita aemulatus, ut longo praecesserit intervallo. Quin utriusque generis innumerabiles invenire liceat, qui vel hujus inertiam, vel illius ferociam referant, perpaucos autem reperias, qui proverbium hoc secuti tempestivam celeritatem cum prudenti tarditate recte miscuerint, nisi quod pro multis unus sufficit, Fabius ille Maximus, cui cognomen etiam additum Cunctatori ; qui cum sibi laudem peperit immortalem, tum Romano Imperio cunctando restituit rem aliorum ducum inauspicata celeritate jam ad extrema redactam.

Itaque non sine causa video factum, ut hoc σπεῦδε βραδέως intantum arriserit duobus imperatoribus Romanis omnium facile laudatissimis, Octavio Augusto et Tito Vespasiano, quorum utrique singularis quaedam aderat animi magnitudo cum incredibili quadam lenitate facilitateque conjuncta, ut cum amabili morum popularitate, omnium animos sibi devinxissent, nihilo secius tamen pari diligentia, si quando res virum postularet, celeriter res maximas confecerint. Octavius igitur hoc dicto tam impense delectatus est, quemadmodum in Noctibus Atticis, libro decimo, capite undecimo, narrat Aulus Gellius et hunc secutus Macrobius Saturnal. lib. VI, ut non in sermonibus modo quotidianis crebrius usurparet, verumetiam epistolis suis frequenter insereret, admonens his duabus vocibus, ut ad rem agendam adhiberetur simul et industriae celeritas, et diligentiae tarditas. Quod quidem Gellius Latinis existimat unico verbo dici : matura ; nam Maturari, quod neque praepropere fiat,

neque serius, quam oporteat, sed ipso in tempore ; in hunc sensum usurpasse Maronem, cum ait Aeneidos libro primo, Maturate fugam. Quanquam omnino vox haec apud auctores significat idem, quod festinare, sed ita festinare, ne tempus legitimum antevertas, siquidem festinata recte dixeris etiam praepropera, maturata non dixeris. Neque dissident ab his, quae Suetonius tradit in hujus vita : Nihil, inquiens, minus in duce perfecto quam festinationem, temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa jactabat :

Σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὴς γάρ ἐστ’ ἀμείνων ἢ θρασὺς
Στρατηγός.

Haec ferme Suetonius. Est autem versus trochaicus tetrameter catalecticus ex poeta quopiam, ut conjicio, decerptus, cui Caesar de suo subiecit στρατηγός. Cujus haec est sententia : Festina lente, nam qui tuto citraque lapsum rem gerit, melior est quam audax et confidens. Tutiora sunt enim, quae lentis consiliis providentur, quam quae calidis consiliis properantur.

Jam vero dictum idem Tito Vespasiano placuisse ex antiquissimis illius nomismatis facile colligitur, quorum unum Aldum Manutius mihi spectandum exhibuit argenteum, veteris planeque Romanae scalpturae, quod sibi dono missum aiebat a Petro Bembo patritio Veneto, juvene cum inter primos erudito, tum omnis litterariae antiquitatis diligentissimo pervestigatore. Nomismatis character erat hujusmodi : altera ex parte faciem Titi Vespasiani cum inscriptione praefert, ex altera ancoram, cujus medium ceu temonem Delphin obvolutus complectitur. Id autem symboli nihil aliud sibi velle quam illud Augusti Caesaris dictum, σπεῦδε βραδέως, indicio sunt monimenta litterarum hieroglyphicarum. Sic enim vocantur aenigmaticae scalpturae, quarum priscis saeculis multus fuit usus, potissimum apud Aegyptios vates ac theologos, qui nefas esse ducebant sapientiae mysteria literis communibus vulgo prophano prodere, quemadmodum nos facimus, sed si quid cognitu dignum iudicassent, id animantium rerumque variarum expressis figuris ita repraesentabant, ut non cuivis statim promptum esset conjicere, verum si cui

singularum rerum proprietates, si peculiaris cujusque animantis vis ac natura cognita, penitusque perspecta fuisset, is demum collatis eorum symbolorum conjecturis, aenigma sententiae deprehendebat ; veluti cum Aegyptii Osirim suum, quem eundem Solem esse putant, significare volunt, inscalpunt sceptrum inque eo speciem exprimunt oculi, nimirum innuentes hunc deum Solem esse regalique potestate sublimem cuncta despicere, quia solem Jovis oculum appellat antiquitas. Hujusmodi ferme refert Macrobius libro Saturnalium primo. Item annum hoc modo demonstrabant : effingebant serpentem ita circumvolutum, ut caudam ore teneret insertam, innuentes annum semper iisdem vicibus temporum reciprocantibus in sese recurrere. Unde Servius autumat apud Graecos ἐνιαυτοῦ vocabulum attributum anno, atque huc respexisse Maronem, cum ait :

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Etiam si Horus Aegyptius, cujus extant duo super hujusmodi symbolis libri, serpentis scalptura non annum, sed aevum repraesentari tradit, annum autem tum Isidis, tum Phoenicis imagine. Scripsit his de rebus Plutarchus in commentario De Osiride, et Chaeremon apud Graecos, testimonio Suidae ; cujus ex libris excerpta suspicor ea, quae nos nuper conspeximus, hujus generis monimenta, in quibus etiam haec inerat pictura : primo loco circulus, deinde ancora, quam mediam, ut dixi, delphinus obtorto corpore circumplectitur. Circulus (ut indicabat interpretamentum adscriptum) quoniam nullo finitur termino, sempiternum innuit tempus. Ancora, quoniam navim remoratur et alligat sistitque, tarditatem indicat. Delphinus, quod hoc nullum aliud animal celerius, aut impetu perniciore, velocitatem exprimit. Quae si scite connectas, efficient hujusmodi sententiam : Ἀεὶ σπεῦδε βραδέως, id est Semper festina lente.

Porro hoc scripturae genus non solum dignitatis plurimum habet, verumetiam voluptatis non parum, si quis modo rerum, ut dixi, proprietates penitus perspectas habuerit, id quod partim contingit sollerti contemplatione rerum causarumque naturalium, partim liberalium cognitione disciplinarum : veluti si quis ex

Aristotelicis libris, quos De naturali auditu inscripsit, probe teneret analogiam quandam esse et similitudinem inter magnitudinem, motum ac tempus. Nam horum trium unumquodque pariter in eodem existunt, siquidem ut tempus adhaeret motui, ita motus adhaeret magnitudini. Quod in magnitudine punctum, hoc momentum in tempore, impetus in motu (liceat enim interim sic appellare, quod in motu minimum est atque indivisibile ; neque enim de vocibus laborandum, si de re conveniat.) Jam igitur si in recta linea magnitudinem consideres, duo puncta reperies, quorum alterum sit initium duntaxat, alterum finis tantum, hoc est, unde quasi fluit longitudo et in quod desinit. In eadem si motum constituas, duos item reperies impetus, alterum, unde motus oritur, alterum, in quem desinit. Horum ea ratio est, ut qui initium est, tantum ejus motus initium sit, qui finis, tantummodo finis. Motum tempus necessario comitatur, est enim hujus veluti regula. Cujus naturam si separatim contemplare, duo vides momenta (liceat enim ita loqui) : alterum temporis illius initium, alterum finem. Rursum autem, si in eadem linea consideraris puncta magnitudinis, impetus motus, momenta temporis, quae media intercedunt inter initium et finem, vides horum uniuscujusque velut ancipitem esse naturam, etenim ad initium relata, fines sunt, ad finem initia. Proinde ubi finita erit magnitudo, ibi simul et finitus motus, et tempus finitum sit oportet. Finita est autem ea magnitudo, in quam tale competit initium, ut idem finis esse non possit, talis, inquam, finis, ut in eundem non cadat ratio principii, id quod evenit in omnibus figuris excepta circulari, seu sphaerica. Nam ut in hac nullum certum est punctum, quod proprie dici queat initium, nullum item, quod ita sit finis, ut tantum eam recipiat appellationem, ita nec momentum hujusmodi ullum est, nec impetus. Unde consequitur, ut ibi neque finita sit magnitudo, neque motus finitus, neque finitum tempus. Rursum, ubi quodlibet magnitudinis punctum simul et initium, et finis esse potest, ibi magnitudinem infinitam esse necesse est. Ad eandem rationem ubi quilibet impetus, vel principium motus esse potest, vel finis, illic motus videtur infinitus. Demum ubi quodvis momentum simul vel initium temporis esse potest, vel finis, ibi tempus infinitum

oportet esse. Sed infinitum tempus aeternum vocamus, quod quidem aeterno respondet motui. Motus aeternus magnitudinem item aeternam requirit. Haec non possunt compertere, nisi in sphaericam, aut circularem magnitudinem. Unde philosophi quidam aeternitatem mundi collegerunt, quod animadverterent caeli universi siderumque et sphaericam esse figuram, et motum item esse sphaericum. Porro non solum in hujusmodi magnitudinem circuli ratio quadrat, verum etiam motus huic adhaerens, circulus est quidam. Item tempus eum dimetiens motum non respuit appellationem circuli, quemadmodum testatur etiam Aristoteles quarto Περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως libro. Haec igitur atque id genus alia, qui ex philosophorum disciplinis perdidicerit, is facile conjectabit, quam ob rem Aegyptii circulo sempiternum tempus exprimere voluerint.

Jam vero Delphini vim naturamque paucis inspiciamus. Tradunt auctores hunc incredibili velocitate, et admirabili impetu reliquum animantium genus longo intervallo post se relinquere. Proinde Oppianus libro De naturis piscium secundo delphinos non cum quibuslibet avibus, sed cum aquilis confert :

Ὅσσον γὰρ κούφοισι μετ᾽ οἰωνοῖσιν ἄνακτες
Αἴετοι ἢ θήρεσσι μετ᾽ ὠμηστῇσι λέοντες,
Ὅσσον ἀριστεύουσιν ἐν ἐρπυστῇρσι δράκοντες,
Τόσσον καὶ δελφίνες ἐν ἰχθύσιν ἡγεμονῆες, id est
Quippe citas quantum inter aves, insignis honore
Regalis, reliquas aquila praevertitur omnes,
Inque feris leo crudivoris, saevique dracones
Serpentum in genere exsuperant, tantum impete Delphin
Eximius vincit regnantes aequore pisces.

Confert et jaculo :

Διὰ γὰρ βέλος ὥστε θάλασσαν / Ἵπτανται, id est
Namque per aequoralata sagittae / More volant.

Denique confert etiam vento, vel turbini potius ac procellae ventorum :

Ἄλλοτε μὲν βαθὺ κῦμα διατρέχει ἠΰτε λαῖλαψ, id est

Altas aliquando per undas / Turbinis in morem discurrit.

Plinius libro Historiae mundi nono, cap. octavo, Aristotelis secutus sententiam haudquaquam ab his discrepantia refert, videlicet delphinum omnium animalium pernicissimum esse, neque id solum inter maritimi generis, verumetiam volucri quavis ocyorem, quovis acriorem telo. Singularem autem hujus velocitatem hoc potissimum argumento colligi, quod, cum os habeat longo dissitum intervallo a rostro, nempe medio pene ventre, quae res in consectandis, piscibus non mediocrem illi moram afferat necesse est, neque enim nisi resupinus, atque conversus corripit, tamen vix ullus est piscium qui illius effugiat celeritatem. Nec ignorat ipse hanc naturae dotem, sed veluti laudis, animive causa certat aliquoties cum navigiis plenis velis euntibus. Est enim praecipue φιλάνθρωπος delphin, quin et παιδεραστήν vaiunt nonnulli, et ob id capitalis est hostis crocodili, quo non aliud animal infensius homini. Itaque non pavescit hominem ut alienum, verum obviam navigiis venit, alludit exsultans, certat etiam et quamvis plena praeterit vela. Quinetiam in mugilum venatu apud stagnum Laternam magnifice declarat, quantum valeat celeritate, quantum polleat ingenio, quantum denique bene velit homini. Jam vero quid dicam de impetu vix credibili, siquidem ubi fame concitatus fugientem in vada ima persecutus piscem diutius spiritum continuit, non aliter quam arcu emissus ad respirandum emicat, tantaque vi exilit, uti plerumque vento turgentia vela navium saltu transvolet. Quod igitur symbolum magis conveniebat ad exprimendum acrem illum, et indomitum animi impetum, quam Delphini ? Porro ad significandam tarditatem cunctationemque non male quadrabat ἐνεχίς piscis, quem Latini remoram vocant, verum quoniam hujus figura parum cognobilis videbatur (nam praeterquam quod admodum pusillus est, nec ulla insigni nota discernitur), magis ad id placuit anchorae symbolum, quae, si quando periculose navigatur ob veros nimium secundos, ibi cursum immoderatum navis figit, ac retinet.

Itaque dictum hoc, σπεῦδε βϱαδέως, ex ipsis usque priscae philosophiae mysteriis profectum apparet, unde adscitum est a duobus omnium laudatissimis imperatoribus, ita ut alteri adagionis esset loco, alterii insignium vice, utriusque moribus ingenioque mire quadrans. Nunc vero in Aldum Manutium Romanum, ceu tertium heredem, devenit,

Haud equidem sine mentereor, sine numine divum.

Nam hujus eadem, quae quondam Titio Vespasiano placuerunt, celebrantur insignia, non notissima modo, verumetiam gratissima quibuscumque ubivis terrarum bonae litterae, vel notae sunt, vel charae. Neque vero symbolum hoc tum illustrius fuisse crediderim, cum inscalptum imperatorio nomismati negotiatorum manibus terendum circumferretur, quam nunc, cum ubique gentium, vel ultra Christiani imperii terminos, una cum omnigenis utriusque linguae voluminibus propagatur, agnoscitur, tenetur, celebratur ab omnibus, qui liberalium studiorum colunt sacra, praesertim iis, qui fastidita barbara ista pinguique doctrina ad veram, atque antiquam adspirant eruditionem, ad quam restituendam vir is quasi natus et ab ispis, ut ita dixerim, fatis factus scalptusque videtur : tam ardentibus votis unum hoc optat, tam infatigabili molitur studio, usqueadeo nullum refugit laborem, ut litteraria supellex et integra, et syncera, puraque bonis ingeniis restituatur. Quam quidem ad rem quantam jam attulerit momenti, tametsi fatis, pene dixerim, res ipsa nimirum indicat. Quod si pulcherrimis planeque regiis Aldi nostri votis deus aliquis bonis literis amicus aspiraverit et si quem numina laeva sinant, intra paucos annos illud futurum polliceor studiosis, ut quicquid est bonorum auctorum in quatuor linguis : Latina, Graeca, Hebraica, Chaldaica, tum autem in omni genere disciplinarum, id unius hujus opera, et plenum habeant, et emendatum, nullamque jam litterariae supellectilis partem quisquam desideret. Quod simul atque contigerit, tum vero palam fiet, quantum adhuc bonorum codicum in abdito sit, vel retrusum ob negligentiam, vel sppressum quorundam ambitione, quibus hoc unum cordi est, ut soli sapere videantur. Tum denique cognitum erit, quam prodigiosis mendis scateant

auctores, etiam hi, qui nunc satis emendati putantur. Cujus rei si cui libebit velut ex degustatione conjecturam facere, Plinianas epistolas, quae propediem ex Aldina officina prodibunt in lucem cum vulgatis exemplaribus conferat, quodque ibi deprehenderit, idem in aliis exspectet auctoribus. Herculanum mehercule facinus ac regio quodam animo dignum, rem tam divinam quasi funditus collapsam orbi restituere, latentia pervestigare, eruere retrusa, revocare extincta, sarcire mutila, emendare tot modis depravata, praecipue vulgarium istorum excusorum vitio, quibus unius etiam aureoli lucellum antiquius est quam vel universa res litteraria. Adde iis, quod, quantumlibet exaggeres eorum laudem, qui respublicas sua virtute vel tuentur, vel etiam augent, in re certe prophana, tum angustis circumscripta spatiis versantur. At qui litteras collapsas vindicat, nam id pene difficilius quam genuisse, primum rem sacram molitur et immortalem, tum non unius alicujus provinciae, sed omnium ubique gentium, omnium seculorum negotium agit. Postremo quondam principum hoc munus erat, inter quos prae cipua Ptolomaei glora. Quamquam hujus bibliotheca domesticis et angustis parietibus continebatur, Aldus bibliothecam molitur, cujus non alia septa sint, quam ipsius orbis. In hanc digressiunculam non abs re mihi videor exspatiatus, nempe quo studiosi hoc impensius his insigniis et faveant, et delectentur, postea quam cognoverint a tam inclitis auctoribus fluxisse : praeterea, quid sibi velint, intellexerint, denique cum meminerint, quantum bonae rei delphinus ille polliceatur, si quis modo deus pulcherrimis conatibus dexter adfuerit.

A diverticulo repetetur fabula, si prius exposuero querelam de typographis quibusdam pessime de re litteraria merentibus. Non est nova querimonia, numquam tamen justior quam hisce temporibus, quibus haec mihi, quarta, ni fallor, parabatur editio. Ea fuit anno 1525. Venetorum urbs multis quidem nominibus celeberrima, per Aldinam tamen officinam celebrior est, adeo ut quicquid librorum isthinc adfertur ad exteras nationes, ob civitatis tantum titulum illico sit vendibilius. Atqui ejus nominis lenocinio sordidi quidam typographi sic abutuntur, ut vix ab ulla civitate nobis

veniant auctores impudentius depravati, nec ii sane quilibet, sed omnium primi, velut Aristoteles, M. Tullius et Quintilianus, ne quid querar de sacris voluminibus. Curatum est legibus, ne quis consuat calceum, ne quis faciat scrinium, nisi fuerit ab ejus opificii sodalitio comprobatus ; et tantos auctores, quorum monumentis etaim religio debetur, emittunt in vulgus adeo litterarum ignari, ut ne legere quidem possint, adeo ignavi, ut nec religere libeat, quod excuditur, adeo sordidi, ut citius patiantur sex milibus mensarum oppleri bonum librum quam paucis aureolis velint conducere, qui praesit castigationi. Nec ulli magnificentius pollicentur in titulis, quam qui imoudentissime dépravant omnia. Ex legum auctoritate datur redibitio, si quis pannum ut cocco tinctum vendiderit, si deprehendatur in tinctura nihil additum cocci ; quin multa afficitur quisquis in hujusmodi mercibus fucum fecit ; et lucro suo, vel furto potius fruitur, qui eadem opera tot hominum milibus imponit ? Olim et in describendis libris adhibebatur religio non minor, quam nunc adhibetur in notariis plublicis ac juratis, certe major debebatur ; nec aliunde tam prodigiosa librorum confusio profecta est, quam quod obscuris quibuslibet et monachis imperitis, mox etiam mulierculis citra deletum rei tam sacrae tractatio commitebatur. At quantulum est mali, quod adfert scriba negligens auteur indoctus, si conferas typographum ? Et hic oscitant leges publicae : punitur, qui vendit pannum apud Britannos tinctum pro panno tincto apud Venetos, et audacia sua fruitur, qui meras cruces et ingenii tormina vendit pro bonis auctoribus. Dices : non est venditoris emptori praestare quodvis vitium. Certe hic debebat ese, si titulus promittit exactam diligentiam, et liber scatet mendis. Et sunt errata, quae nec ab eruditis sttim deprehenduntur ; jam typographorum innumerabilis turba confundit omnia, prasertim apud Germanos. Non licet cuivis pistorem esse, typographia quaestus est nulli mortalium interdictus. Nec tutum est quidvis pingere aut loqui, at quamvis materiam excudere fas est. Ubi terrarum non volitant novorum libellorum examina ? Quorum si singuli adferrent aliquid scitu dignum, tamen ipsa turba studiis vehementer officeret vel ipsa satietate, quae bonis in rebus est multo perniciosissima, vel hoc ipso, quod his velut illecebris

animi hominum natura apsicori et novarm rerum avidi sevocentur a lectione veterum scriptorium, quibu nihil melius proferri potest, etiam si non inficior a neotericis aliquid inveniri posse, quod illos fugerit. Existere potest, verbi causa, qui doceat aliquid, quod latuerit Aristotelem, nullum tamen arbitror exoriturum, qui philosophiae corpus tradat absolutius, quam ille tradidit ; sic erit fortassis, qui in literis sacris videat quadam, quae fefellerint Chrysostomum auteur Hieronymum, at non arbitror fore, qui in summa praestet, quod illi praesititerunt.

Nunc illis propemodum antiquitatis, omnibus omnium naeniis terminus horas. Negligentur interim honestae disciplinae cum sius auctoribus, collabitur auctoritas senatuum, conciliorum, scholarum, jureconsultorum ac theologorum. Quod si res pergat, qua coepit, futurum est, tu, summa reurum ad paucos redacta,, barbarica quaedam tyraniis sit apud nos, qualis est apud Turcas. Unius aut paucorum libidini parebunt omnia nec erunt politiae civilis ulla vestigia, sed militari violentia gubernabuntur universa. Jacebunt omnes honestae disciplinae, lex una vigebit : sic vult κοσμοκράτωϱ. Religionis antistites aut nullo erunt in precio, auteur si quid habebunt opum dignitatisve, id totum serviet iis, quorum non judicio, sed nutu ac renutu temperabuntur omnia. Quanto melius consuleretur rebus humanis, si quemadmodum in elementis mundi alia ab aliis sic temperantur, ut aeterno foedere consistant omnia, sic in republica sua cuique legitima maneret auctoritas : populo tribueretur, quod aequum est, senatui ac magistratui tantum concenderetur, quantum eruditio, leges et aequitas pateretur, episcopis ac sacerdotibus suus maneret honos, nec monarchis negaretur, quod debetur. Horum omnium concors discordia et eodem tendens varietas longe fidelius servaret reipublicae statum quam nunc, dum quisque ad se rapere conatur omnia. Ne familia quidem potest consistere, nii maritus fonctionis partem cedat uxori, ni discrimen sit inter liberos et servos, et nisi servi quoque non pro jumentis habeantur, sed pro hominibus ; postremo nisi discrimen sit nter servum et servum, ut qui liberaliter serviunt, habeantur indulgentius ac praemium officiorum expectent libertatem.

Dicet hic aliquis : Heus, divinator, quid haec ad typographos ? Quia non nullam mali partem invehit horum impunita licentia. Implent mundum libellis, non jam dicam nugalibus, quales ego forsitan scribo, sed ineptis, ondoctis, maledicis, famosis, rabiosis, impiis ac seditiosis, et horum turba facit, ut frugiferis etiam libellis suus pereat fructus. Provolant quidam absque titulis aut titulis, quod est sceleratius, ficits. Deprehensi respondent : Detur, unde alam familiam, desinam tales libellos excudere. Aliquanto meliore fronte respondeat fur, impostor aut leno : Da, qui vivam, et desinam his artibus uti, nisi forte levius crimen est clam minuere rem alienam quam palam eripere famam alienam, aut sine vi ad quaestum abuti alienove corpore quam vitam alterius ac famam vita quoque chariorem impetere.

Sed querelae jam dudum satis. Indicandum est remedium. Mitigabitur hoc malum, si principibus ac magistratibus curae fuerit, ut, quantum fieri potest, excludantur ociosi, quo potissimum bella mercenaria nobis progignunt ; deinde si improbis, quos nec ratio, nec pudor cohibet, leges ostendant fustem paratum, ni se verterint ad meliora ; deinde conantibus ea, quae faciunt ad publicam utilitatem, si viribus destituantur, succurrant praemia vel a principibus, vel ab episcopis et abbatibus, vel ex aerario publico. Nam a negotiatoribus, qui se plerique mammonae dedicarunt, fortassis improbum sit tale offiium exigere. Qui extructo altari sepulchrove, qui suspensa tabula aut statua posita sibi promittunt nomen apud posteros, quanto vivaciorem famam hac via sibi paraprent ! Ex multis unum exemplum proferam. Vix alius in enarrandis sacris voluminibus dexterius versatus est qum divus Joannes Chrysostomus, nec alius scriptor magis accomodus his, qui se parant ad munus concionandi. Et scirpsit plurima, quorum bonam partem habemus utcunue versam, sed plerique depravatis, nonnullis etiam admixtis, quae nihil habent Chrysostomi. Quanta vero lux accederet sacris studiis, si tantus doctor totus haberetur graecus et emendatus, aut certe sic haberemus eum loquentem Latine, quemadmodum loquitur Graece ! Non hic commemorabo, quot modis pereant magnatibus pecuniae, quantum absumant, alea, scorta, compotationes, profectiones

non necessariae, pompae, bella quaesita, ambitio, colax, morio, ludio. Saltem ex his, quae turpiter pereunt, aliquam portionem decidant vel utilitati publicae, vel suae gloriae, uel utrique.

Aldo haec molienti quis non favit eruditorum ? Quis non suggessit aliquid, quod illum laboribus tantis imparem sublevaret ? Quoties ad illum ab Hungaris ac Polonis missa sunt ultro vetusta exemplaria, non sine honorario munere, ut ea iusta cura publicaret orbi ! Quod Aldus moliebatur apud Italos, (nam ipse concessit in fata, quanquam gratiosi nominis titulo adhuc commendatur officina), hoc Joannes Frobenius molitur apud Cisalpinos non minore studio, quam Aldus nec prorsus infeliciter, sed, quod negari non potest, impari lucro. Si causam requiras, ex multis hanc unam esse puto, quod non est idem ingeniorum candor apud nos, qui est apud Italos, sane quod ad rem attinet litterariam. Nec enim vereor praedicare, quod sum expertus. Cum apud Italos aederem proverbiorum opus homo Batavus, quotquot illic aderant eruditi, ultro suppeditabant auctores nondum per typographos evulgatos, quos mihi suspicabantur usui futuros, Aldus nihil habebat in thesauro suo, quod non communicaret, idem fecit Joannes Lascaris, Baptista Egnatius, Marcus Musurus, Frater Urbanus. Quorundam officium sensi, quos nec de facie, nec de nomine noveram. Venetiam nihil mecum apportabam, praeter confusam et indigestam operis futuri materiam, idque ex evulgatis duntaxat auctoribus. Magna mea temeritate simul utrique sumus aggressi : ego scribere, Aldus excudere. Summa negotii intra menses plus minus novem confecta est, et interim mihi cum calculo malo nondum noto res erat. Hic mihi cogita quanta pars utilitatis abfutura fuerit, nisi docti libros manu descriptos suppeditassent. In his erant, opera Platonis Graeca, Plutarchi Vitae, ejusdem Moralia, quae sub finem operis mei coepta sunt excudi. Athenaei Dipnosophistae, Aphthonius, Hermogenes cum commentariis, Aristotelis Rhetorica cum scholiis Gregorii Nazianzeni. Aristides totus cum scholiis, commentarioli in Hesiodum ac Theocritum, Eustathius in totum Homerum, Pausanias, Pindarus cum accuratis commentariis. Proverbiorum collectio titulo Plutarchi, rursus alia titulo

Apostolii, cujus libri nobis copiam fecit Hieronymus Aleander. Erant et alia minuta, quae vel non succurrunt, vel non attinet referre. Horum nihil adhuc fuerat typis evulgatum. Nunc vicissim accipe candorem amici cujusdam Cisalpini, quem in praecipuis habeam nec habere desii, quandoquidem amici mores nosse oportet, non odisse. Cum adornarem editionem Venetam, forte videram apud illum Suidam, cujus margines habebant paroemias annotatas. Opus erat ingens, et erant evoluenda plurima. Cupiens igitur hoc laboris lucrifacere, rogavi faceret ejus voluminis copiam vel ad horas paucas, dum puer notulas in meum codicem transcriberet. Iterum atque iterum roganti pernegavit. Cum nullum obtestationis genus non admovissem nec exorarem, rogabam, num ipse haberet in animo aedere proverbia, me cessurum perlubenter hoc opus felicius tractaturo. Dejurabat nihil esse tale. Quid igitur, inquam, te movet ? Tandem veluti tormentis adactus fassus est, haec jam evulgari, per quae docti hactenus fuissent vulgo mirandi. Hinc illae lachrimae ! Latitant in collegiis ac monasteriis Germanorum, Gallorum et Anglorum pervetusti codices, quos exceptis paucis adeo non communicant ultro, ut rogati vel celent, vel pernegent, vel iniquo precio vendant usum, decuplo aestimatorum codicum. Tandem pulchre servatos vel caries tineaeque corrumpunt, vel fures auferunt. Magnates autem adeo non adjuvant sua benignitate rem litterariam, ut existiment nullam pecuniam perire perditius, quam quae in tales usus consumitur ; neque quicquam omnino placet illis, unde non vectigal aliquod tollitur. Quod si pari candore principes Cisalpini prosequerentur honesta studia cum Italis, Frobeniani serpentes non tantum abessent ab opibus Delphinis Aldini. Ille lente festinans non minus auri sibi peperit quam nominis, utroque dignus ; Frobenius, dum baculum semper erectum gerit, non alio spectans quam ad publicam utilitatem, dum a columbina simplicitate non recedit, dum serpentum prudentiam magis exprimit insigniis suis quam factis, fama potius dives est quam re.

Sed digrossionum jam modus esto, nunc ad adagionis enarrationem nostra sese referat oratio. Trifariam uti licebit proverbio. Primum, si quando admonebimus,

diutius deliberandum, priusquam aggrediare negotium : postea, quam statueris, tum velociter peragendum, ut ad consultandi moram pertineat anchora, ad conficiendi celeritatem delphinus. Huc pertinet Salustianum illud : Antequam incipias, consulto, ubi consulveris, mature facto opus est : Quam sententiam Aristoteles recenset sexto Moralium libro tanquam vulgo jactatam. Aiunt, inquiens, de quibus iam deliberaris ea celeriter esse peragenda, cunctanter autem consultandum. Cujus auctorem Biantem fuisse testatur Laertius, qui solitus sit admonere βραδέως ἐγχείρειν τοῖς πραττομένοις, ὃ δ' ἂν ἕλῃ, βεβαίως τηρῶντα διαμένειν, id est, cunctanter aggrediendum negotium, verum in suscepto constanter perseverandum. Nec admodum abludit hinc mimus ille, Publianus, opinor :

Diu apparandum esse bellum, ut vincas celerius.

Item ille :

Deliberare utilia mora tutissima est.

Adde iis proverbium illud : Ἐν νυκτὶ βουλή, id est In nocte consilium. Praeterea Sophocleum illud in Oedipo tyranno :

Φρονεῖν γὰρ οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς, id est,

Periculosa ect praepropera prudentia.

Addendum his illud Platonis, quod alibi citavimus. Qui plus satis festinat initio, serius ad finem perucnit. Paulo diversius est, sed tamen ad hanc referendum formam, quod ait Quintilianus, praecox illud ingeniorum genus non temere pervenire ad frugem, et quod vulgo dicunt, qui pueri adhuc et velut ante tempus sapiunt, eos in senectute stultos evadere. Quod Actcus approbare videtur, qui apud Gellium ait sibi in juvenilibus ingeniis itidem ut in pomis immaturis placere acerbitatem, nam haec demum maturescere ; porro maturitas tempestivam adfert suavitatem, reliqua ante tempus putrescere. Alter usurpandi modus fuerit, cum admonebimus affectus animi rationis velut habenis reprimendos esse ; siquidem Plato animum hominis in treis partitus parteis : rationem, iracundiam, concupiscentiam, in hoc philosophiae summam sitam esse putat, si affectus pareant

rationi non aliter quam regi, cui quidem ob id ispum sedem in cerebro velut in arce datam existimat. Peripatetici, quorum signifer Aristoteles, affectus, qui sunt animorum impetus quidam, ceu stimulos quosdam a natura datos existimant, quibus ad virtutis usum excitemur, quamquam reclamantibus Stoicis, et nominatim Seneca in libris, quos ad Neronem scripsit de ira. Putant enim effectus hujusmodi non modo nihil conducere ad virtutem, verumetiam officere. Quanquam ne isti quidem inficias eunt in animo sapientis illius, quem imaginantur, relinqui primos impetus, antevertere solitos rationi, quos funditus exstirpare non queas, verum ii, ne consequatur assensio, protinus a ratione reiiciuntur. Hoc innuit Homerus, cum Iliados primo Pallas a tergo adstat Achilli, jamque manum admoventem gladio, coercet. Igitur violentos illos animi motus, Delphinum rexte dixeris, ancoram moderatricem sapientiam. Seneca scripsit nulli rei prodesse moram nisi iracundiae. Imo quidquid impense cupimus aut odimus, ibi salutaris est mora. Plutarchus in Apophthegmatis Romanorum narrat Athenodorum philosophum, cum ob senium impetrasset ab Octavio Augusto veniam redeundi domum, admonuisse illum, ut ne quid iratus diceret, faceretve, prius quam viginti quatuor Craecorum litteras apud se nominatim recensuisset. Quo audito, respondit, sibi illo adhuc opus esse, quo disceret et tacendi artem, atque hoc praetextu totum annum hominem apud se detinuit. Huc spectat etiam Terentianum illud : Vide, ne nimium calidum hoc sit modo. Sunt autem quaedam ingenia, quibus calcaribus est opus, sunt, quibus freno. Proinde recte veteres illi a delphino ancoram complecti voluerunt quod oporteat alterum altero temperari, et utrunque cum altero conjungi, quo videlicet ejusmodi quidam animi habitus exsistat, qualem Plato conflari putat ex musica, gymnasticaque, si pariter exerceantur.

Tertia utendi ratio fuerit, cum admonebimus, in omni negotio vitandam praecipitem celeritatem, quod vitii quibusdam ingeniis peculiariter insitum est, ut illis in omni re quantulacunque mora longa videatur. Huismodi festinationis comites esse solent error et poenitentia, juxta versiculum illum apud Graecos celebrem :

Προπέτεια πολλοῖς ἐστὶν αἰτία κακῶν, id est

Multis malorum est causa praecipitantia.

His occinendum nobile illud Catonis dictum : Sat cito, si sat bene, cujus mentionem fecit divus Hieronymus scribens ad Pammachium in haec verba : Scitum est illud quoque Catonis : Sat cito, si sat bene, quod nos quondam adolescentuli, cum a perfecto oratore in praefatiuncula diceretur, risimus. Meminisse te puto erroris mutui, cum omne Athemaeum scholasticorum vocibus consonabat : Sat cito, si sat bene. Hactenus Hieronymus. Quadrabit et in illos, qui praepropere famam affectant, maluntque paratam ac magnam quam solidam et perpetuam. Solent enim praecocia subito flaccescere, quod autem paulatim accrescit, durabile est. Horatius :

Crescit occulto velut arbor aevo
Fama Marcelli.

Et Pindarus in Nemeis hymno octavo : Αὔξεται δ' ἀρετά, χλωραῖς ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρον ἄσσει, / σοφοῖς ἀνδρῶν ἀερθεῖσα ἐν δικαίοις τε, πρὸς ὑγρὸν / αἰθέρα, id est Augescit autem virtus, veluti cum arbor virenti rore surgit, sapientes inter viros sublata iustosque ad liquidum aethera. In summa, quicunque vel socordia peccant, vel immoderato impetu, iis illud Octavii Caesaris σπεῦδε βραδέως, simul symbolum illud olim Titi Vespasiani, nunc Aldinum, oportebit in memoriam revocare, ut Delphini, atque anchorae meminerint.

1002. II, I, 2. Pedetentim

Κατὰ ποδὸς βάσιν Graecis proverbio dicitur, quod Latini reddiderunt pedetentim, ubi quis non praecipitanter atque inconsiderate, sed sensim atque cunctanter aggreditur negotium atque arte rem gerit magis quam impetu. Translatum ab his, qui cautim ac praetentantes per glaciem locumue lubricum ingrediuntur. Terentius in Phomione : Dii bene uertant, quod agas, pedetentim tamen. Quintilianus : At si, quod secundo loco diximus, nesciet actor, quid propositi testis attulerit, paulatim et, ut dicitur, pedetenti, experietur. Alexis comoediarum

scriptor jam extremae senectutis, cum lento incessu inambulans rogaretur a quodam, quid ageret, Κατὰ ποδὸς βάσιν, inquit, ἀποθνήσκω, id est, Pedententim morior. M. Tullius De officiis lib. I : Sin minus, sensim erit pedetentimque faciendum. Idem in oratione pro P. Quintio : Viri boni quam palam fraudentur, cum experiundi potestas on est, timide tamen et pedetentim istuc descendunt, ui ac necessitate coacti, inuicti, multis uadimoniis desertis, saepe illusi ac destituti. Et in Verrinis, actione secunda : Quae tamen a me pedetentim cauteque dicentur.

1003. II, I, 3. **Placide bos**

Ἀτρέμας βοῦς, id est, Lente bos, subaudiendum, incedit, aut simile quippiam. Congruet in illos, qui placide ac paulatim, citraque tumultum, sed tamen assiduitate rem conficiunt. Equorum laus est velocitas. Boves non valent celeritate, sed viribus et assiduitate pollent, non impetu ; proinde in pugna stataria, vel leonibus formidandum animal, et ad exhauriendos ingentes labores appositum. Eodem pertinet illud : Bos lassus fortius figit pedem. In sacris precibus tradit Plutarchus in commentario de Osiride, et Iside, mulieres Heleas publicis ac sollennibus votis ad hunc modum solitas Bacchum invocare, ut accederet βοέῳ ποδί, id est, bubulo pede, sive quod huic animanti, cum sit viribus immensis praeditum, deinde tanta corporis mole, tamen peculiare videatur molliter quasique pedetentim ingredi, nulloque strepitu, vel quod bovis pedes arva calcatu reddunt meliora, cum reliquorum animantium noceant.

1004. II, I, 4. **Tacito pede**

Huic si millimum est, quod indicavit, quisquis is fuit, certe haud quaquam indiligens scriptor, qui Rethoricam Aristotelis exponit, ἡσύχῳ ποδί, id est, tacito pede, seu lento pede, cum cautim ac pedetentim ad rem accedimus. Apud Latinos aliquando setius usurpatur tacito pede, pro furtim ac clanculum, ut apud Ovidium :

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis

Id imitatus Columella in carmine :

Tacito nam tempora gressu
Diffugiunt nulloque sono convertitur annus.

1005. II, I, 5. Cumini sector

Impendio parcus ac sordidus olim proverbio κυμινοπρίστης, id est, cumini sector dicebatur. Testis et Aristoteles libro Moralium quarto : Τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος, id est Ex hoc genere est cumini sector, et quisquis ejusmodi. Meminit et Theocritus Idyllio K :

Κάλλιον, ὦ 'πιμελητὰ φιλάργυρε, τὼς φακὼς ἕψεῖν
Μὴ 'πιτάμῃς τὴν χεῖρα καταπρίων τὸ κύμινον, id est
Lenticulam coquere pastor tibi praestat avare,
Ne fodias digitos cupiens secuisse cuminum.

Scholiastes non dissimulat vulgo sic dici solitos homines praeter modum frugales ac parcos. Item Alexis in Philocalo apud Atheneum libro octavo :

Ἀλλ' εὖ οἶδ', ὅτι
Κυμινοπρίστης ὁ τρόπος ἐστί σου πάλαι, id est
Ceterum novi probe
Cyminopristae olim esse jam mores tibi.

Est autem cuminum per se quidem exilis herba, tum praecipue genus Aethiopicum, quod Hippocrates, auctore Plinio, regium appellat, quod olim serebatur a male precantibus, auctore Plutarcho, atque ita felicius provenire creditum est. Quo magis quadrat in hos hujusmodi convicium, qui ob parsimoniam male audiunt. Item Plutarchus Convivialium quaestionum decade secunda, significat hominem vehementer parcum cuminum appellari solere, siquidem, loquens de iis dicteriis, quae citra dolorem dici possunt, Velut, inquit, si quis hominem splendidum, ac benignum cimbicon appellet aut cuminum. Est autem κίμβικον Graecis apicula seu parsimonia, Suida interprete. Hesychius legit cimbion, addens dici solitum in parcos,

κύμβον autem dici fundum ollae fictilis. Aristoteles libro, quem modo citavi, ait, homines perparcos κύμβικας vulgo dici solitos ; Julius Pollux βέμβικας, opinor, quod per domum obambulent semper murmurantes, nam βέμβιξ trochus est, quo ludunt pueri. Apud eundem mulier impendio sordida ὀβολοστάτις, vir ὀβολοστάτης dicitur, quasi minutissima quaeque ad stateram expendens, unde et ὀβολοστατεῖν. Eustathius autem indicat eosdem et λιμοκίμβικας, et κυμινοκίμβικας dici, putatque vocem dictam ab auro adulterino. Hesychius addit eosdem vocari καρδαμογλύφους, quod aliquid desculpant e nasturtio ob parcimoniam. Nec desunt qui eosdem κνίφους, et κνῖπας sive κνίφας (nam utrumque scriptum reperio) vocant. Est autem cnips animalculum culici non dissimile.

1006. II, I, 6. Ficos dividere

Huic affine est, quod refert Martialis lib. Epigram. quinto : σῦκα μερίζειν, id est ficos dividere, unde licebit et cognomen fingere συκοπρίστου. Martialis carmen est hujusmodi :

Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέριζε,

sordidum, ac parcum significans, etiam si ditissimum. Captatus autem est jocus ex vocis amphibologia sectoris.

1007. II, I, 7. Myconius calvus

Μυκόνιος φαλακρός, id est, Myconius calvus. Strabo libro Geographiae decimo refert vulgo Myconios calvos dici solitos, quod in ea insula vitium hoc quasi gentilitium sit atque omnibus ferme commune. Idem affirmat Plinius libro undecimo, capite trigesimoseptimo. Meminit et Stephanus. Est autem Myconus una Cycladum insularum. Quamquam Herodotus in quarto scribit in Scythia quoque gentem esse ab ipso natali calvam. Admonet et Donatus grammaticus, Hecyram interpretans Terentianam, proverbio dictum Calvus Myconius, citatque Lucilii testimonium :

Myconi omnis calva juventus. Tuetur autem Terentium, qui a nonnullis hoc loco imperitiae nomine reprehenderetur, quod cum Apollodorus calvum dixerit, ipse crispum mutaverit, putatque poetam non inscitia, sed facetius etiam per ironiam dixisse crispum, quam si calvum dixisset. Quod quidem etiam ipsum proverbium resipit de raris inventu, velut si quis Scytham dicat eruditum, Italum bellacem, negotiatorem integrum, militem pium aut Poenum fidum. Erit autem elegantius adagium, si calvos homines, raroque capillitio, simpliciter Myconios appellemus, perinde, ut si quis fastuosum Sybaritam nominet, negotiatorem Phoenicem. Notati sunt olim et alio nomine Myconii, quod ob tenuitatem alienas cenas captarent : proinde, qui invocati ad convivium venirent, Myconii more venire dicebantur. Invehitur enim in Periclem Archilochus apud Athenaeum in primi libri fragmentis, ὡς ἄκλητον ἐπεισπταίοντα εἰς τὰ συμπόσια, Μυκονίων δίκᾳ, id est velut, qui invocatus ingereret se ad convivia Myconiorum more.

1008. II, I, 8. **Cum aqua fauces strangulet**

Aristoteles Moralium libro septimo citat hujusmodi quoddam adagium, Ὁ δὲ ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ, ἐν ᾗ φαμέν· ὅταν τὸ ὕδωρ τὸν φάρυγγα πνίγῃ, τί δεῖ ἔτι πίνεῖν ; id est, Intemperans autem obnoxius est proverbio, quo dicimus, cum aqua fauces strangulet, quid iam opus est bibere ? Refert idem in eundem usum libro Moralium Eudemiorum sexto disputans de eo, qui prudens intemperantiae vitio noxia sequitur, haud quaquam ignorans, quid sit optimum ; hunc autem longe insanabiliorem esse eo, qui falsus opivione non expetenda expetit. Usurpavit et Galenus alicubi : Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί ἐπιῤῥοφήσομεν ; id est, Cum aqua praefocat, quid insuper sorbebimus ? Fortassis Galenus scripserat, τί ἔτι ῥοφήσομεν ; Quadrat in eos, qui in absurdissima sententia pertinaciter manent, vel manifesta negantes, quibus cum frustra disceptes. Constat enim faucibus siti arentibus aquam esse remedio,ac solvere praefocationem. Confine illi quod alibi diximus :

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

1009. II, I, 9. Dimidio vitae nihil differunt felices ab infelicibus

Aristoteles Moralium libro primo : Ὁ δ᾽ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα διάδηλος καθ᾽ ὕπνον· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἄλλῶν, id est, Porro probus, atque improbus nequaquam in somno dignoscuntur ; unde natum est, ut dicant, felices nihil a reliquis distare dimidio vitae. Idem refert lib. Eudemiorum ii reddens hanc causam, quod dormientes nihil agant, ex actionibus autem nascitur felicitas aut infelicitas hominis. Proinde non inscite dixit Ariston apud Plutarchum in commentario De contontione ignis et aquae : Ὀλίγου χρόνου τοῦ βίου τοῖς ἀνθρώποῖς δεδομένου, ὕπνος οἷον τελώνης τὸ ἥμισυ ἀφαιρεῖ τούτου, id est, Cum exiguum vitae tempus datum sit hominibus, somnus velut foenerator dimidium ejus aufert. Plato lib. De legibus septimo : Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος, id est, Nullus enim dormiens alicujus est precii, nihilo magis quam is, qui vivus non est. Proverbium consolatur parum fortunatos divitumque ac potentiam insolentiam retundit. Somnus enim adimit nobis nostri sensum, unde fit, ut neque miseris molesta sit sua calamitas, neque fortunatis jucunda felicitas. Praeterea felicitas, juxta philosophos, sita est in actu rationis per habitum virtutis ; somnus autem quies est animi, bonis pariter ac malis communis.

1010. II, I, 10. In eadem es navi

M. Tullius Epistolarum Familiarium libro secundo ad Curionem : Et si, ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor. In eadem es navi, dixit pro eo, quod est in communi periculo ; siquidem ad eos, qui eodem vehuntur navigio, periculum naufragii communiter pertinet, neque magnopere refert, in prora sint an in puppi, an carina, cum nihilo magis absint a discrimine. Idem alibi : Hoc miror enim querorque, quenquam hominem ita pessundare alterum velle, ut etiam navim perforet, in qua ipse naviget : hoc est ut rempublicam evertat, cum qua sit etiam ipsi pereundum. Aristophanes in Vespis :

Περὶ τῆς πόλεως, γάρ ἐστι τοῦ σκάφους ὅλου, id est

De civitate est, nave de tota puta.

Est autem familiare poetis a navibus ad rempublicam similitudinem mutuari.

1011. II, I, 11. Qui arat olivetum

Columella de re rustica libro sexto, paroemiam hujusmodi refert : Quin etiam, inquit compluribus interpositis annis olivetum putandum est. Nam veteris proverbii meminisse convenit : eum, qui aret olivetum, rogare fructum, qui stercoret exorare, qui caedat, cogere. Allusit huc Virgilius primo Georgicon :

Exercetque frequens tellurem, atque imper at arvis.

Huic adagio locus fuerit, ubi significabimus, fieri non posse, quin voto potiatur is, qui curam extremam impenderit. Vulgaris enim diligentia quasi rogat, mediocris impetrat, extrema cogit. Allusio fit ad eos, qui a principibus improbo studio officioque sic impetrant, ut non precibus, sed vi videantur impetrasse.

1012. II, I, 12. Difficilia, quae pulchra

Δύσκολα τὰ καλά, id est Ardua, quae pulchra. Exstat apud Platonem in Hippia maiore, in calce dialogi, τὴν γὰρ παροιμίαν, ὅ τί ποτε λέγει, τὸ χαλεπὰ τὰ καλά, δοκῶ μοι εἰδέναι, id est, Nam, quod ait proverbium, difficilia esse, quae pulchra sunt, videor mihi intelligerere. Et in Cratylo, circa initium, Παλαία παροιμία, ὅτί χαλεπὰ τὰ καλά ἐστιν, id est Vetus proverbium est, difficilia esse, quae sunt egregia. Citatur alicubi a Luciano ; item a Plutarcho in libello De liberis instituendis, proverbii nomine. Quidam prodiderunt, Pittacum, ubi semet abdicasset imperio, dixisse : Χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι, id est, Difficile bonum esse ; porro Solonem, Pittaci molliciem atque ignaviam taxantem, dixisse, Καλεπὰ τὰ καλά, id est Difficilia, quae honesta ; utriusque dictum in proverbium abiisse. Usurpavit Plato libro de rep. IV : Ἴσως γάρ, ὦ Σώκρατες, τὸ λεγόμενον ἀληθές, ὅτι χαλεπὰ τὰ καλά, id est, Fortassis enim verum est, o Socrates, quod dici solet, difficilia esse, quae

pulchra sunt. Usus est eodem libro Politiae II, Πάντες γὰρ ἐξ ἑνὸς στόματος ὑμνοῦσι, ὡς καλὸν ἡ μὲν σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη, χαλεπὸν μέντοι καὶ ἐπίπονον, id est, Omnes enim uno ore canunt ηonestam quidem rem esse temperantiam ac justitiam, sed difficilem tamen, ac laboriosam. Utitur ejusdem operis libro sexto, ac septimo et aliis compluribus locis. Sunt qui hinc arbitrentur natam paroemiam. Periander Corinthius, initio populariter ac moderate gerebat imperium, postea versis moribus tyrannice agere coepit. Id simul atque cognitum esset Pittaco Mytilenaeo, diffusum de sui ipsius animi constantia magistratum deposuisse relictoque imperio in exilium abiisse. Perconctantibus deinde quibusdam, qua gratia fugisset imperium, respondisse, quod admodum esset arduum probum esse, propter mutatum Periandrum. Quibus auditis, Solonem addidisse suum apophthegma, Χαλεπὰ τὰ καλά.

Huc spectat illud quoque, quod meminit Plutarchus in commentario, Περὶ δυσωπίας, Platonem, cum Heliconem quendam Dionysio, datis literis, commendasset, scribens illum virum probum ac modestum, adscripsisse in calce epistolae : Γράφω δέ σοι ταῦτα περὶ ἀνθρώπου, ζῴου φύσει εὐμεταβόλου, id est, Haec autem tibi scribo de homine, videlicet animante natura mutabili. Nec absurde quis referat ad celeberrimam illam Hesiodi sententiam :

Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι
Ῥηιδίως· ὀλίγη μὲν ὁδός, μάλα δ’ ἔγγυθι ναίει.
Τῆς δ’ ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρός τε καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ’ αὐτήν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ’ εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηιδίη δὴπειτα πέλει χαλεπή περ ἐοῦσα, id est
Omnino vitium facile est contingere cuivis :
Est via ad id brevis, et vicina in sede moratur.
Contra virtutem sudoribus undique divi
Praesepsere, et longus ad hanc perque ardua callis,

Asper et est primum : sed ubi alta cacumina victor
Contigeris, jam fit facilis, licet ardua dudum.

Neque quicquam est tritius eo, quod dixit Aristoteles lib. Moralium Nicomachiorum secundo : Περὶ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη, καὶ ἀρετή, id est Et ars, et virtus circa id versatur, quod est difficilius. Eodem pertinet,

Littera Pythagorae discrimine secta bicorni,

Et Evangelicum illud de via arcta, quae ducit ad vitam. Item de duplici via apud inferos, quarum altera ducit ad campos Elysios, altera ad malam rem. Diximus alibi de Litis et Ate, quae fabula declarat, multo difficilius esse bene facere quam male, sarcire concordiam quam rumpere. Eam sententiam Pindarus extulit in Pythiis, hymno quarto :

Ῥᾴδιον μὲν πόλιν σεῖσαι καὶ φαυροτέροις·
Ἀλλ’ ἐπὶ χώρας αὖθις ἕσσαι δυσπαλὲς δὴ γίνεται ἐξαπίνας,
Εἰ μὴ θεὸς ἁγεμόνεσσι κυβερνατὴρ γένηται, id est

Facile est civitatem commovere, etiam malis, caeterum, in locum pristinum ilico reponere, difficile sane est, ni deus principibus gubernator contingat. Retulimus alibi, quod in seditione etiam Androclides abjectissimus belli ducem agat. Et nos hac aetate vidimus, per quos quanti tumultus excitati sint. Celebratur elegans Lacedaemonii dictum, apud quem cum quidam laudibus veherent Philippum, quod civitatem opulentissimam evertisset. Atqui, inquit, non posset talem condere. Hujusmodi voces inscribi deberent principum animis, qui cum ne minimam quidem urbeculam, dii sibi videntur, quod urbes et agros perdant.

1013. II, I, 13. **Colophonia ferocitas**

Κολοφωνεία ὕβρις, id est, Colophonia ferocitas. In insolentes, qui férociter despiciunt et affligunt humilioris fortunae homines, aut in eos, quibus sua ferocitas exitium attulit. Sumptum ab arrogantia superbiaque ejus gentis. Refertur a Diogeniano in adagionum collectaneis. Theognis :

Ὕβρις καὶ Πάγνητας ἀπώλεσε, καὶ Κολοφῶνα, id est

Perdidit et Colophona ferox mens, et Magnetes.

De gentis hujus ferocia nonnihil dictum est nobis in proverbio Colophonium suffragium.

1014. II, I, 14. Nemini fidas, nisi cum quo prius modium salis absumpseris

Vulgo apud nostrates circumfertur adagium, haud fidendum esse cuipiam, nisi cum quo prius modium salis absumpseris. Significant autem hominis ingenium non posse perspici nisi diuturno convictu longoque commercio. Apparet proverbium hoc ab antiquitate profectum esse, quandoquidem Aristoteles lib. Moralium octavo simile quiddam refert, his quidem verbis : Ἔτι δὲ προσδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας, κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι, id est, Praeterea autem spacio temporis et consuetudine opus est, siquidem. juxta proverbium fieri non potest, ut nos mutuo pernoscamus, antequam salis, quem dicunt, modium pariter absumpserimus. Idem Moralium Eudemiorum lib. Septimo : Διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδίμνος τῶν ἁλῶν, id est, Quapropter in proverbium abiit Salis modius. Eodem in libro refert illud quoque ex poeta quopiam hemistichium, ni fallor :

Οὐδ’ ἄνευ χρόνου φίλος, id est

Non est amicus absque temporis mora.

Addit ex Theognide :

Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικός,
Πρὶν πειραθείης ὥσπερ ὑποζυγίου, id est
Haud nosse ingeniumve viri licet aut muliebre,
Ut nec jumenti, ni experiare prius.

Notat hanc paroemiam et Plutarchus in commentario Περὶ φιλαδελφίας, his quidem verbis : Τοὺς μὲν γὰρ ἀλλοτρίους, ὡς ἔλεγε Θεώφραστος, οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν. Ὅπου δὲ ἡ φύσις ἡγεμονίαν τῇ κρίσει πρὸς εὔνοιαν

δίδωσιν οὐδὲ ἀναμένει τὸν θρυλλούμενον τῶν ἁλῶν μέδιμνον, ἀλλὰ συγγεγέννηκη τὴν ἀρχὴν τῆς φιλίας, ἐνταῦθα δεῖ μὴ πικροὺς εἶναι μηδὲ ἀκριβεῖς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξετάστας, id est Alienos enim, quem admodum ait Theophrastus, non oportet amantem judicare, sed amare, postea quam judicaris, siquidem ubi natura ipsa dux est ad benevolentiam praecedens judicium, neque exspectans illum vulgo celebratum salis modium, quippe quae amicitiae seminarium inseverit, ibi non oportet acerbos et exquisitos esse delicotrum expensores. Meminit hujus paroemiae et M. Tullius in sermone De amicitia : Verum illud est, quod vulgo dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. Huc pertinet illud quoque Sophoclis in Oedipo :

Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν μόνος,
Κακὸν δὲ κἂν ἐν ἡμέρᾳ γνοίης μιᾷ, id est
Mora temporis probum arguit tantum virum,
At improbum vel unico agnoscas die.

Huc pertinet etiam ille senarius proverbialis :

Ἤθους δὲ βάσανός ἐστιν ἀνθρώποις χρόνος, id est
Nota morum, et index tempus est mortalibus.

Idem admonet illud Epicharmi :

Νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν, id est
Sobrius sis ac memineris nemini confidere.

Versus integer refertur apud Cic. lib. Epist. ad Atticum I : Atque ita tamen novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmi cantilenam illam suam :

Νᾶφε καὶ μέμνασ’ ἀπιστεῖν, ταῦτα νεῦρα τῶν φρενῶν,

sic enim carmen trochaicum e vestigiis codicum restituimus, ne quis temere depravet. Nam quod νᾶφε dixit pro νῆφε et μέμνασο pro μέμνησο, διαλεκτοῦ proprietas est. Cicero in libello De petitione consulatus : Quamobrem Epicharmion

illud teneto, nervos atque artus esse sapientiae non temere credere. Item illud Euripidis in Helena :

Σώφρονος δ' ἀπιστίας
Οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς, id est
Prudente diffidentia
Haud alia res utilior est mortalibus.

Invenio citatum mutilatim ad hunc modum :

Ἁλῶν μέδιμνον ἀποφαγών, id est :
Modium salis postquam ederis.

Quo quidem licebit uti, si dicas : Vide, quid agas, qui tua arcana credas isti, nondum ἁλῶν μέδιμνον ἀποφαγών, aut sic : Tum demum isti fidas, ἁλῶν μέδιμνον ἀποφαγών. Est autem iambicus dimeter, ex poeta quopiam sumptus.

1015. II, I, 15. Leporem non edit

Antiquitus superstitiose creditum est esu leporinae pulpae conciliari formam. Unde extat jocus Martialis in Gelliam lib. V, quae misso lepore addebat ex vulgata opinione ad muneris commendationem :

Formosus septem, Marce, diebus eris.

Id poeta in ipsam torquens, quae deformis esset,

Si me non fallis, inquit, si verum, lux mea, dicis,
Edisti nunquam, Gellia, tu leporem.

Plinius lib. XXVIII cap. IX scribit leporem in cibis sumptum gratiam corporis in septem dies conservare. Lampridius scribit, poetam quendam in Alexandrum Severum, quod quotidie vesceretur leporina, ita lusisse :

Pulchrum quod vides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago,
Venatus facit et lepus comesus,
Et quod continuum capit leporem.

Primum carmen vitiatum est. Hos versus cum quidam ex amicis ad Alexandrum detulisset, respondisse fertur in hanc sententiam satis Christiane (nam hoc illi ab inimicis objectum est, quod Mosen et Christum quendam haberet in larario) :

Pulchrum quod putas esse vestrum regem
Vulgari miserande de fabella,
Si verum putas esse, non irascor,
Tantum tu comedas velim lepusclos,
Ut fias animi malis repulsis
Pulcher, ne invideas livore mentis.

Si vides, lector, parum observatas metri leges, memineris imperatorem scripsisse, cujus est praescribere leges, non parere. Est autem et piscis lepus appellatus, qui venenum habet immedicabile, si quis imprudens ederit. In Indico mari etiam contactu necat hominem auctore Plinio, lenta tabe consumit. Malum hac deprehenditur nota, quod piscem olent, qui ederint. Huic homo vicissim pestilens est, cujus contactu protinus emoritur. Hoc cibis admixto multos sustulit Domitianus, eodem Titium fratrem sustulisse creditur, ut auctor est Philostratus in Apollonii vita. Proinde in hos, qui contabescunt, nec ulla medicorum ope possunt restitui, dici poterit : Edit leporem marinum.

1016. II, I, 16. Plena manu

Plena manu, pro eo, quod est ampliter, copiose, prolixe, minimeque maligne. Translatum ab iis, qui non minutim et parce, sed plena manu largiuntur. Cicero ad Atticum libro secundo : At hercle alter familiaris tuus. Horatius, quam plena manu, quam ornate nostras laudes in arte sustulit. Seneca in Declamationibus : Liberaliter hodie et plena manu faciam. Idem in ludicro, quod scripsit in Claudium Caesarem : At Lachesis, quae et ipsa homini formosissimo faverer, fecit illud plena manu et Neroni multos annos donat. Fit lepidius, quo magis ad animi res transfertur.

1017. II, I, 17. Sine rivali diligere

Sine rivale diligere dicuntur qui stulte mirantur, quod nemo alis concupiscat, veluti simia catulos suos et miratur, et amplectitur, et indocti poetae suas nugas soli diligunt. Sumpta est allegoria ab amantibus, quibus est amica deformis et quam alius nemo velit. Exstat adagium in Epistolis Ausonianis. M. Tullius ad Atticum libro sexto. Hujus nebulonis oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum non habebis. Item lib. ad Qu. Fratrem tertio : O dii, quam ineptus, quam se ipse amans, sine rivali. Horatius in Arte poetica :

Nullum ultra verbum aut operam sumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.

1018. II, I, 18. Pedibus trahere

Pedibus trahere est rem pro suo arbitratu versare. M. Tullius ad Atticum libro quarto : Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem meum et te si habebo,per me pedibus ista trahuntur. Idem libro septimo Epistolarum familiarium : Nam de judiciis quod quereris, multo laboro minus : trahuntur per me pedibus omnes rei. Apud T. Livium tertiae decad. Lib. IV Andronodorum parantem cedere principatu Demarata uxor admonuit vocis, quam Dionysius usurpare solebat, non equo insidentem, sed pedibus tractum debere relinquere tyrannidem, quod facili momento esset, quo quis vellet die, cedere possessionem magnae fortunae facere et parare eam difficile atque arduum esse. Ex his verbis liquet eos pedibus trahi, qui, plane victi, sunt in postestate victoris. Metaphora ducta videri potest vel A Vulcano illo Homerico, quem Jupiter, ut longe viribus praestantior, pedibus tractum, e coelo dejecit, quemadmodum testatur ille :

῾Ρῖψε ποδὸς τετάγων ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο, id est
Protractum pedibus supero dejecit Olympio,

vel ab ejusdem Hectore, cui victor Achilles libro Illiados vigesimosecundo

Ἀμφοτέρων μετόπισθε ποδῶν τέτρηνε τένοντε
Ἐς σφυρὸν ἐκ πτέρνης, βοέους δ’ ἐξῆπτεν ἱμάντας,
Ἐκ δίφροιο δ’ ἔδησε, κάρη δ’ ἕλκεσθαι ἔασεν, id est
Qua post ambo pedes calcaneus imus adhaeret
Talo, transfodit nervos ac bubula lora
Inseruit, corpus de curu deligat alto,
Pendulum at interea trahitur caput.

Trahitur ad eundem modum et Cacus apud Maronem lib. octavo ab Hercule victore : Pedibus informe cadaver / protrahitur. Juvenalis satyra quinta :

Duceris planta velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foras, si quid temptaveris umquam
Hiscere.

1079. II, I, 19. **Naribus trahere**

Τῆς ῥινὸς ἕλκεσθαι, id est nare trahi, est citra judicium alieno arbitratu quo vis adduci. Metaphora mutuo sumpta a bubalis animantibus, qui anulo in summam narem inserto cincumducuntur, non aliter quam equi freno. Quanquam et equis lignum aut ferrum dentatum in nares inseritur, aut etiam in morsum, ad cohibendam eorum ferociam. Id instrumentum postomin appellatum indicat Nonius. Lucianus in dialogo quodam Junonis et Jovis : Σοῦ μὲν καὶ πάνυ οὗτος γε δεσπότης ἐστί, καὶ ἄγει σε καὶ φέρει τῆς ῥινὸς, φασὶν, ἕλκων, id est Iste quidem modis omnibus tibi dominatur, ducitque te et circumagit ipsa, quod dici solet, nare trahens. Idem in Haeresibus : Οὐδὲν κωλύσει σε τῆς ῥινὸς ἕλκεσθαι ὑφ’ ἑκάστων, id est Nihil obstiterit, quo minus a quibusuis nare traharis. Obtorto collo trahi dicuntur qui volentes nolentes ad aliquid adiguntur. Philostratus in Heliodoro pro eodem dixisse videtur mento trahere : Ἀλλὰ παρήγαγεν αὐτὸν εἰς τὰ δικαστήρια, ἄκοντά τε καὶ τοῦ γενείου ἕλκων, id est Sed adduxit illum ad tribunalia, et nolentem, et mento

trahens. Id translatum est ab equis, quos equisones inferiore labro trahunt, donec imponant frenum.

1020. II, I, 20. Barbarus ex trivio

Βάρβαρος ἐκ τριόδου, id est barbarus ex trivio, in hominem dicebatur extremae humilitatis ac prorsum nullius pretii, perinde quasi dicas externum ac vilem servulum alicunde e triuvis emptum, non dono datum aut domi natum. Lucianus in eum, a quo fuerat Prometheus appellatus : Οἷος ἐκ τριόδου βάρβαρός τις παρὰ μικρόν, id est Qualis pene barbarus quispiam e trivio. Quanquam quidam hoc loco legunt non barbarus, sed βόρβορος ἐκ τριόδου, id est coenum e trivio, quae lectio sola probanda est, mea quidem sententia, propterea quod eo loco de luto fiat mentio, non de barbaro quopiam. Item plato De rep. septimo : Καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι, id est Ac revera in coeno quopiam barbarico. Loquitur de anima demersa tenebris ignorantiae.

1021. II, I, 21. Rara avis

Rara avis proverbio dicebatur res quaevis nova et inventu perrara. Persius : Si forte quid aptius exit, / Quando haec rara avis est. Juvenalis :

Rara avis in terris nigroque simillima cycno.

Idem :

Corvo quoque rarior albo.

Quin et phoenicis raritas in proverbium abiit. Ducta allegoria ab avibus peregrinis et inusitatis, quae nonnunquam casu in nostram regionem devolant vel miraculi gratia deportantur. Unde illud saepius iteratum apud Aristophanem : Τίς ἐστιν ὄρνις οὑτοσί ; id est Quae est haec avis ? de hospite et ignoto.

1022. II, I, 22. Succisiva opera

Succisivis operis fieri dicitur, quod horis quibusdam quasi furtivis agitur, ubi jam ordinariis ac legitimis officiis perfuncti sumus. Metaphora traducta a mercenariis aut servis, qui praeter pactas operas, quas debent, extra justas illas horas nonnihil etiam operantur, sibi quod cedat in peculium. M. Tullius lib. De oratore secundo : Quae ego sero, quae cursim arripui, quae succisivis operis, ut aiunt, iste a puero, summo studio, summis doctoribus. Idem Philippica secunda : Et tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis succisivis, ut meae vigiliae meaeque litterae et iuventuti utilitatis, et nomini Romano laudis aliquid adferrent. Idem libro De legibus primo : Succisiva quaedam tempora incurrunt, quae ego perire non patior, ut si qui dies ad rusticandum dati sint, ad eorum numerum accomodentur, quae scribimus. Plinius in praefatione Historiae mundi : Et occupati officiis, succisivis temporibus ista curamus, id est nocturnis. Itaque quod obiter atque aliud agentes curamus, id operae succisivae tribuitur. Graeci simili pene figura πάρεργον appellant. Agathon apud Athenaeum :

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὣς ποιούμεθα,
Τὸ δ᾽ ἔργον ώς πάρεργον ἐκπονούμεθα.

Quorum carminum, quandoquidem verti commode non possunt, haec est sententia : Quod obiter faciundum erat, ei principalem operam impendimus ; Quod principalis est operae, id obiter curamus. Legimus etiam τῆς ὁδοῦ πάρεργον, quod a proposito sit paulo alienius, et παρέργως, quod nos fere obiter aut negligenter vertimus. Divus Hieronymus in epistola quadam : Cum haec furtivis, ut aiunt, operis ad lucernulam velox notarii manus me dictante signaret. Furtivas vocat, quod illi succisivas.

1023. II, I, 23. Compressis manibus

Compressis sedere manibus dicitur in otioso et nihil aliud quam sua fata deplorantes. Titus Liviius Ab urbe condita libro septimo : Cur veteranus dux

fortissimus bello compressis, quod aiunt, manibus sedeas ? Exstat et in Hebraeorum proverbiis : Paululum conseres manus, in ignavum, figura sumpta agestu sollicitorum quidem, sed inertium tamen.

1024. II, I, 24. Joca seriaque

Quoties omnia nostra cum aliquo communicamus, cum eo joca seriaque conferre dicimur. M ;Tullius libro De finibus bonorum secundo : At qui cum joca seriaque, ut dicitur, qui cum arcana, qui cum occulta omnia ? Tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico. Donatus in Adelphos hujusmodi ferme figuras omneis, quae constant ex contrariis, proverbiales existimat. Quod genus sunt : fanda infanda ; quo jure quaque injuria ; facta atque infecta ; digna atque indigna ; fasque nefasque ; clamque palamque ; terraque marique ; noctesque diesque ; juvenesque senesque ; neque in minimo, neque in maximo ; neque deos, neque homines veretur ; vocatus atque invocatus ; re salva et perdita, atque alia hujus generis innumerabilia, de quibus meminibus et in initio operis.

1025. II, I, 25. Ea tela texitur

Proverbialis allegoria ea tela texitur, pro eo, quod est ejusmodi negotium in manibus est et res inceptantur tales. Translatio sumpta a textoribus telam instituentibus. M. tullius in extremo De oratore lib. : Quanquam ea tela texitur et ea incitatur in civitate ratio vivendi ac posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, similes habere cupiamus. Plautus dixit exordiri telam pro incipere negotium : Exorsa est haec tela non omnino pessime mihi. Affine est illi, quod alibi dicemus, Exordiri telam.

1026. II, I, 26. Multas amicitias silentium diremit

Πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν, id est Multas amicitias silentium diremit. Admonet adagium assiduo convictu ac frequentibus alloquiis necessitudines

ali, intermissione et absentia dissolvi. Meminit hujus Aristoteles libro Moralium octavo : Ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γένηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ ἡ ἀπουσία λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται· Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν, id est Quod si diuturna fuerit absentia, videtur et necessitudinis oblivionem adferre ; unde dictum est illud : Multas amicitias silentium diremit. Versus, ut refertur in collectaneis, diminutus est una syllaba. Ab Aristotele citatur integer heroicus :

Plurium amicitias solvere silentia ruptas.

Apud Athenaeum libro quinto citantur ex anonymo poeta versus hi :

Οὐ χρὴ συμποσίοισι φίλους ἀπέχεσθαι ἑταίρους
Δηρόν, ἀνάμνησις δὲ πέλει χαριεστάτη αὕτη, id est
Non diu amicorum mensis decet abstinuisse,
Quippe animi memoris res haec renovatio bella est.

Figuratius atque ob id ipsum elegantius est illud Alphii foeneratoris dictum apud Columellam, bona nomina nonnunquam mala fieri, si nunquam interpelles. Ille nomina jureconsultorum more debitores vocat, et interpellare subinde creditum reposcere. Vox autem Graeca ἀπροσηγορία non ita commode reddi Latine potest ; neque enim simpliciter significat silentium, sed illud silentium, cum quis non appellat ac salutat amicum.

1027. II, I, 27. Ad pileum vocare

Ad pileum vocare pro eo, quod est ad libertatem invitare aut promissis ingentibus seditionem commovere, proverbiali figura dixit Macrobius libro Saturnalium primo : Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo dejicere et quodammodo ad pileum servos vocare. Atque haec quoque verba sublegir a Seneca, qui epistola quadragesimaseptima scribit in hunc modum : Dicat nunc me vocare ad pileum servos, et dominos de fastigio suo dejicere. Livius libro XIII : Postero die servi ad pileum vocati et carcere vincti emissi, confusaque omnis multitudo Hippocratem atque Epicidem creant praetores. Metaphora ducta a veterum consuetudine, qua

servi, cum statum mutarent ac manumitterentur, capite raso pileum accipiebant. Unde est in Amphitryone Plautina sub persona Sosiae servi libertatem optantis :

Quod ille faciat Juppiter
Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

Huc pertinet, quod Plutarchus refert in apophthegmatis Scipionis, qui non prius sustinuit agere cum Carthaginensibus de pace, quam L. Terentium, quem captivum habebant, ad sese reducerent ; Terentius autem Scipionem triumphantem subsecutus est pileatus veluti libertus. Item quod ibidem refertur de T. Quintio, quem in triumpho subsecuti sunt pileati omnes Romani, quos in bello captos et apud Graecos servientes drachmis quingentis redemptos ipsi dono dederant ; cujus meminit T. Livius lib. quarto de bello Macedonico. Martialis libro Epigrammatum secundo ad Olum :

Totis pilea sarcinis redemi,

hoc est rebus omnibus relictis contemptisque peperi mihi libertatem. Etenim qui potest nihil habere, is nulli servire cogitur eique liberum est suo more vivere. Atque ideo subjicit :

Servum si potes, Ole, non habere,
Et regem potes, Ole, non habere.

Persius :

Hanc nobis pilea donant.

Suetonius in Tiberio : Servisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Idem in Nerone : Obiit trigesimosecundo aetatis anno, die, quo quondam Octaviam interemerat. Tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret, nimirum hoc indicio additam sibi libertatem significans. Servius in Aeneidos octavum refert Feroniam servorum deam haberi, in cujus templo capite raso soliti sint pileum accipere. Videtur autem pileum priscis insigne fuisse virtutis spectatae, ut hinc fluxerit mos, ut qui magistri doctorisque titulo decorantur, pileum accipiant. A. Gellius Noctium Atticarum VII, cap IV, scribit servos eos venire solitos

pileatos, quorum nomine venditor nihil praestaret. Ejus rei Caelius Sabinus jureconsultus hanc fuisse causam scribit, quod ejusmodi conditiones mancipia insignia esse in vendendo deberent, ut emptores errare et capi non possent neque lex vendundi operienda esset, sed oculis jam perciperent, quod nam esset mancipiorum genus.

1028. II, I, 28. Ejusdem musae aemulus

Ejusdem artis aut disciplinae studiosi ejusdem Musae aemuli dicuntur. Usurpatur apud A. Gellium proverbii vice. Graeci ὁμοτέχνους appellant ejusdem artis opifices.

1028. II, I, 29. Lolio victitant

Aenigmate proverbiali lolio victitare dicuntur lusciosi et caecutientes, quos Graeci, teste Nonio, myopes vocant. Plautus in Milite :

Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico.
Quid jam ? Quia lusciosus. Verbero, aedepol tu quidem
Caecus, haud lusciosus.

Lolium autem Plinius inter frugum pestes commemorat una cum carduis ac tribulis. Vergilius in Bucolicis :

Infelix lolium et steriles dominantur avenae.

Item Georgicon libro primo :

Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset rubigo, segnisque horreret in arvis
Carduus. Intereunt segetes, subit aspera silva
Lappaeque tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenae.

Inest autem lolio peculiare quoddam malum, ut oculis caliginem inducat, id quod indicat Ovidius libro Fastorum primo, cum ait :

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Hinc nimirum jocus proverbialis.

1030. II, I, 30. Intus canere, aspendius citharoedus

Qui privati commodi impendio studiosi essent ac fere, quicquid rerum agerent, id omne ad domesticam referrent utilitatem, ii proverbio intus canere, iidem apud Graecos Ἀσπένδιοι κιθαρισταί, id est Aspendii citharistae dicebantur. M. Tullius in Verrem actione tertia : atque etiam Aspendium citharistam, de quo saepe audistis, id quod est Graecis in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit et in intimis aedibus suis posuit, ut etiam illum ipsum artificio suo superasse videatur. Facetissime taxavit Cicero Verris rapacitatem, qui intus canentem in intimis aedibus collocarit, hoc est plus quam intus cecinerit. Idem in Rullum adversus legem agrariam : Atque h oc carmen hic tribunus plebis non vobis, sed sibi intus canit. Nam ostendit Tullius in ea oratione legem, tametsi popularis videretur, haud tamen populi, sed decemvirum utilitati repertam. Porro de Aspendio citharoedo Asconius Pedianus ad hanc ferme sententiam enarrat : Vulgares citharoedi cum canunt, utriusque manus funguntur officio, ita ut dextra plectrum teneant, id quod foris canere appellant, sinistra digitis chordas carpant, quod quidem intus canere vocant. Difficile autem visum est quod Aspendius citharoedus faciebat, qui nequaquam utraque uteretur manu, sed omnia, id est totam cantionem, intus et sinistra tantum manu complecteretur ; atque ita tacita levique modulatione sinistra contactis chordis cantilena peragebatur, ut vox ad citharoedum dumtaxat aut proxime assistentem perveniret. Hinc fluxisse proverbium, ut furaces homines Aspendii citharistae Graecis vulgo dicerentur, quod ut hi carminis, ita illi furtorum essent occultatores. Fatetur Asconius adagionem etiam in illos apte dici, qui multu intestinis suis commodis consulunt praeter honestatem. Neque discrepat interpretamentum, quod adfert Zenodotus ex Zenone Myndio in adagiorum collectaneis. Porro Aspendus Pamphyliae civitas est, auctore Stephano, unde Aspendii dicebantur, apud quos

citharoedi hoc artificio praecelluisse videntur. Ad hoc proverbium apparet allusisse Plinium libro vigesimooctovo, capite quinto, cum ait : Verum id remediis cecinit, non epulis.

1031. II, I, 31. In lapicidinas

Εἰς λατομίας, id est In lapicidinas. Simillimum est illis : Ἐς κόρακας, καὶ Ἐς τὴν μακαρίαν, cum significamus quempiam e medio tollendum et in rem malam aliquo auferendum. Natum a Philoxeno poeta dithyrambico, qui cum Dionysii tyranni poemata non probaret, utpote indocta, in lapicidinas ab eo detrusus est ; deinde revocatus illinc amicorum pretibus, ubi denuo Dionysium sua carmina pronuntiantem audisset, surrexit et rogatus a Dionysio, quid esset rei, respondit, satius ac potius esse in lapicidinis vitam degere quam illius audire poemata. M. Tullius in Epistolis ad Atticum libro quarto Philoxeni animum probat, qui maluerit in carcerem reduci quam assentari tyranno. Lucianus in libello, cui titulus De mercede servientibus : Σὺ δ' οὖν, ἐὰν μὴ ἐπαινῇς, ἐς τὰς λιθοτομίας τὰς Διονυσίου εὐθὺς ἀφίξῃ, id est Quod ni tu laudes, protinus in Dionysii lapicidinas relegaberis. Plautus in Captivi duo :

Inde ibis porro in latomias lapidarias.

Hoc nomine carcer erat insignis, quem Dionysius exstruxerat. Plutarchus libro II De fortuna et virtute Alexandri : Οἷος ἦν ἀνάπαλιν Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβάλλων, ὅτι τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι κελευθεὶς εὐθὺς ἀπαρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν, id est Qualis rursus erat ille Dionysius, qui Philoxenum poetam in latomias conjecit, quod ipsius tragoediam emendare jussus ab ipso statim initio usque ad finem dispunxit. M. Tullius in Verrem actione VII : Latumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum totum est e saxo, in mirandam alitudinem depressum et multorum operis penitus excisum. Item in eadem : Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae latumiae

vocantur, in istius imperio domicilium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in latumias statim conjiciebatur. Idem in eundem actione tertia : L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui juratus apud vos dixit multos cives Romanos in latumiis istius crudelissime per vim morte esse multatos etc. Hujus carceris meminit et T. Livius belli Punici secundi libro sexto.

1032. II, I, 32. **Equi senecta**

Ἵππου γῆρας, id est equi senecta, proverbium in eos dici solitum, qui praeclaris rebus gestis in juventa, postea quam consenuerint, ad sordidas curas semet abjiciunt. Allegoria sumpta a generosis equis, qui senio facti segnes in pistrinum aut carrum, aut aliud id genus opus detruduntur, olim in pretio habiti, dum viribus integris essent. Plutarchus in libello, cui titulus An seni sit administranda respub. :Οὐ παντάπασιν δόξει τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον ἵππου γῆρας ἐπάγεσθαι μηδενὸς ἀναγκάζοντος ; id est An non is plane videbitur equi senectam, quemadmodum vulgo vocant, accersere nemine compellente ? Cum hoc convenit Ennianum illud, quod refertur a Cicerone in Catone majore :

Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

1033. II, I, 33. **Si tibi amicum, nec mihi inimicum**

Plato in Theaeteto : Ἀλλ’ εἰ οὕτως, ὦ Θεόδωρε, σοὶ φίλον, οὐδ’ ἐμοὶ ἐχθρὸν, φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι, id est Si istud tivi amicum, Theodore, nec mihi est inimicum, quemadmodum proverbio dicunt, hoc est Si tibi res placet, mihi non displicet. Captata est autem in figura vocum pugnantia, deinde τὸ ἀμφίβολον φίλου καὶ ἐχθροῦ, quorum utrumque a personis ad res detorquetur, quamquam ad personas relata sunt usitatiora. Usus erit, quoties alienae obsequimur voluntati.

1034. II, I, 34. Rana gyrina sapientior

Plato in Theaeteto : Ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ὥσπερ θεὸν ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίᾳ, ὅδ’ ἄρα ἐτύγχανεν ὢν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων βατράχου γυρίνου, id est Nos illum tamquam deum ob sapientiam admirabamur, at ille nihilo magis antecellebat prudentia quam rana gyrina. Sumptum est adagium ab informi partu ranarum, quem Greci γυρίνους vocant a figura corporis in gyrum orbiculati, quo fit, ut mira celeritate se, quo velint, voluant versentque, quemadmodum testatur, quisquis is fuit, qui scripsit Etymologicum Graecarum dictionum. Meminit gyrinorum et Hesychius. Suidas etiam Aristophanis adducit testimonium : Οἷον πατέρες βοῶσι γυρίνων, id est Quemadmodum patres clamant gyrinorum. Nec ab his abhorrent, quae tradit Plinius lib. nono, cap. Quinquagesimoprimo : Ranae, inquit, syperveniunt prioribus pedibus alas foeminae mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum et cauda insignes ; mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque : semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente et rursus vernis aquis renascuntur, quae fuere natae, perinde occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat. Hactenus Plinii verba recensuimus. Meminit et Aratus :

Αὐτόθεν ἐξ ὕδατος πατέρες βοόωσι γυρίνων, id est

Inde gyrinorum clamant per stagna parentes.

Porro cum ranae tribuitur loquacitas, quae stoliditatis solet esse comes, minimum mentis inesse oportet gyrinis, quos vix deprehendas animal esse, nini moverentur. Ut autem hunc locum diligentius expenderem, Hieronymus aleander, vir non tantum litteris clarus mihique vetere necessitudine junctus, in causa fuit ; ille rursus, quod indicavit, Coelio Calcagnino transcribit. Nos neutrum voluimus sua laude fraudatum esse. Neque enim unquam tam juveniliter fuimus affecti, ut nobis placuerit cornicula Aesopica.

1035. II, I, 35. In puteo constrictus

Plato in Theaeteto : Τί γὰρ χρήσῃ ἀφύκτῳ ἐρωτήματι, τὸ λεγόμενον, ἐν φρέατι συσχόμενος ; id est Cur enim utaris inexplicabili quaestione in puteo, quemadmodum aiunt, constrictus ? Quadrabit in eos, qui in angustias eas redacti sunt, ut exstricare sese nullo modo possint. Non admodum abludit ab illo : Ἐν φρέατι κυνομαχεῖν, id est In puteo cum cane pugnare ; item illo : Canterium in fossa.

1036. II, I, 36. In easdem ansas venisti

Plato in Phaedro : Περὶ τούτου μέν, ὦ φίλε, εἰς τὰς ὁμοίας λαβὰς ἐλήλυθας, id est Quantum ad istam rem pertinet, amice, in easdem ansas venisti, id est Nihilominus teneris nec potes effugere, quin dicas. Item Aristides in communi quatuor oratorum defensione : Ὥστ' εἶχεν ἂν πάλιν ὁ Καλλικλῆς εἰς τὰς αὐτὰς λαβὰς ἐπανελθεῖν, id est Itaque Callicli erat in easdem ansas recidendum. Quadrat in eum, qui sic irretitus est, ut quocumque se vertat, teneatur nec explicare sese possit. Huic simillimum est quod scribit Lucianus in Hermotimo : Οἰόμενος γὰρ ἐκπεφευγέναι, εἰς τὸν αὐτὸν κύρτον ἐμπέπτωκας, id est : Nam arbitratus effugisse te, in eandem nassam incidisti ; item illud, quod alibi dicetur : Κύκλῳ περιέλκειν.

1037. II, I, 37. Qui possim ab hoc epulo abesse ?

Plato in Phaedro : Πῶς γὰρ ἂν οἷός τε εἴην τοιαύτης θοίνης ἀπέχεσθαι ; id est Qui possim ab hoc epulo abstinere ? De re vehementer suavi atque expetenda, quod genus est festum aliquod convivium. Allusum opinor ad eam fabulam, qua tradunt Dianam iracunde tulisse, quod cum reliqui dii adhibiti essent ab Oeneo ad sacrum epulum, sola fuisset praeterita solaque domi sederit secum stomachans, quod nihil ex illo nidore sentiret. Qua de re meminit Lucianus in Lapithis, item in libello De sacrificiis.

1038. II, I, 38. Dulcis cubitus

Γλυκὺς ἀγκών, id est Dulcis cubitus, abominantis est sermo, aut cum aliud dicimus aliud sentientes. Plato in Phaedro : Γλυκὺς ἀγκών, ὦ Φαῖδρε, λέληθέ σε, ὅτι ἀπὸ τοῦ μακροῦ ἀγκῶνος τοῦ κατὰ τὸν Νεῖλον ἐκλήθη· καὶ πρὸς ἀγκῶνι λανθάνει σε, ὅτι οἱ μέγιστον φρονοῦντες τῶν πολιτικῶν μάλιστα ἐρῶσι λογογραφίας καὶ καταλείψεως συγγραμμάτων, id est Num, Phaedre, fugerat te, quod dulcis cubitus a longo illo, qui in Nilo est, cubito dictus esset ? Quin etiam praeter cubitum illud fugit te, quod qui rerum civilium sunt peritissimi, conscribendarum orationum ac posteris relinquendarum sunt cupientissimi. Hactenus Plato. Ancon autem Nili pars est, in qua navigantes plurimum et sudant, et periclitantur. Unde proverbio dicebant κατ᾽ εὐφημισμόν : Γλυκὺς ἀγκών, id est Dulcis cubitus, quasi deprecantes ejus loci discrimina. Id autem perinde valet, quasi dicas : Εὔφημα φώνει, id est Bona verba aut bene ominata loquere. Sunt qui e comico Platone natum existiment. Is in fabula, cui titulus Phaon, senem facit amantem tibicinam atque haec loquentem :

Ὦ χρυσοῦν ἀνάδημα,
Ὦ τοῖσιν ἐμοῖσι τρυφεροῖσι τρόποις ὦ γλυκὺς ἀγκῶν, id est

O aureum amiculum, O meis delitiosis moribus gratus cubitus. Suidas scribit anconem Carthaginensibus vocari domicilium obscurum ac profundum, in quod conjicii solent, si quibus indignaretur tyrannus ; praeterea summa montium juga ancones vocari ; denique praeter alia gurgitem ac tumorem fluminis circa ripas propter anfractum et amnis repercussum anconem dici, a cubiti figura, ni fallor, ducta similitudine, quod quibusdam locis ripa excurrat promineatque specie cubitali. Unde et oppidis ac locis aliquot Anconis inditum est vocabulum, ut Anconi Picentinorum civitati, teste Stephano. Item Ovid. lib. Transform. ultimo : Et spissi littoris ancon, ut quidam legunt. Valerius Argonauticon lib. quarto :

Quid memorem, quas Iris aquas, quas torqueat Ancon ?

Unde non absurde κατ’ ἀντίφρασιν quis acceperit, sicuti placet Zenodoto. Nam alii putant per exclamationem dictum. Athenaeus lıbro Deipvosophistarum duodecimo ostendit Anconem locum quempiam fuisse Sardis, voluptatum ministeriis paratum, in quo popinae, scorta atque aliae id genus delitiae ; dulcis igitur Ancon ob blandimenta voluptatum, sed in eo complures naufragium faciebant. Idem indicat Polyψratem apud Samios mulieres aliquot voluptatum architectrices instituisse ad exemplum Anconis dulcis Sardorum, eumque locum Laura dictum fuisse, sive Samiorum Flores. Idem addit Omphalen, ejus gentis reginam, per vim virgines dominorum cum eorum servis inclusisse ad stuprum, ne sola haberetur impudica ; Lydos autem eum locum, in quo foeminae constuprabantur, γλυκὺν ἀγκῶνα dixisse, sceleris atrocitatem verbo mitigantes. Vocem autem dictam putat ab eo, quod illic gerebatur. Etymologus indicat ἀγκῶνα dici locum ossibus durum, παρὰ τὸ ἐπάγεσθαι τὴν χεῖρα, id est ab adducenda manu, velut ἄγνυσθαι, id est frangendo ; sive ab ἄγκειν, id est a praefocando. Hesychius adjicit et murorum flexus ἀγκῶνας vocari. Breviter, quicquid in cubiti speciem inflectitur, ἀγκών dicitur, quemadmodum sunt et citharae ancones.

1039. II, ɪ, 39. Bos ad praesepe

Βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, id est Bos ad praesepe, in emeritos dici consuevit, quique jam ob aetatem otio vitaeque molliori indulgent. Effertur et ad hunc modum : Βοῦς ἐν αὐλίῳ, id est Bos in stabulo. Congruit et in eos, qui nullis honestis negotiis exercentur, sed turpi otio atque abdomini serviunt. Philostratus in Cassandra : Ἀλλ’ ἐν μειρακίοις καὶ γυναίοις, βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, id est Verum inter adulescentulos ac mulieres, bos αδ praesepe. De Agamemnone loquitur voluptariam agente vitam. Effertur item ad hunc modum : Βοῦς ἐπὶ αὐλίῳ γέρων, id est Bos in stabulo senex ; rursum hoc modo ; Βοῦς ἐν αὐλίῳ κάθῃ, id est Bos in stabulo desides, de iis, qui molliter et in otio vivunt.

Athenaeus lib. VIII refert quiddam non illepidum nec alienum ab hoc proverbio. Cantor quidam imperitus, cum Stratonicum excepisset convivio, inter pocula ostentabat illi artem. Cum autem esset splendidum ac magnificum convivium ac Stratonicus eo frustraretur non habens alterum, quicum sermocinaretur, confregit poculum ac poposcit majus, multosque cyathos cum accepisset solique calicem ostendisset, affatim bibens obdormiit, caetera fortunae comittens. Cum autem forte comessabundi quidam supervenissent cantori ex notis, Stratonicus illico factus est sobrius. Ii cum audissent, quod semper multum vini bibens fuisset inebriatus, compendio respondit : Insidiator enim et sceleratus ille cantor tamquam bovem ad praesepe data coena occidit. Quod in Athenaei verbis legimus ψαλλόμενος, opinor legendum σφαλλόμενος. Congruet et in illos, qui in suum aluntur exitium, quemadmodum ii, qui se voluptatibus mundi explent. Orco quid aliud quam victimae nutriuntur, veluti bos ad praesepe ?

1040. II, I, 40. Ne genu quidem flexo

Οὐδὲ γόνυ κάμψας, id est Ne genu quidem flexo, Philostratus in Antaeo : Καὶ οὐδὲ γόνυ, φασί, κάμψας ἀποδύεται πρὸς τὸν Ἀνταῖον, id est Ac ne genu quidem curvato adversus Antaeum exuitur. Idem in Herode : Ἐνταῦθα, ἔφη, γόνυ κάμψωμεν, id est Hic, inquit, genu flectamus. Dictum est autem ὑπερβολικῶς pro eo, quod est ne tantulum quidem. Etenim qui jam incipit ad quietem componere sese, primum genu flectit. Itaque perinde valet οὐδὲ γόνυ κάμψας, quasi dicas citra respirationem, sine omni intermissione. Sumptum apparet ex Aeschyli Prometheo, ubi Vulcanus sic loquitur :

Ἀνθ’ ὧν ἀτερπῆ τήνδε φρουρήσεις πέτραν
Ὀρθοστάδην ἄυπνος, οὐ κάμψων γόνυ, id est
Ideo petram servabis hanc inamabilem,
Insomnis astans, nec genu unquam flexeris,

Nisi mavis esse mutuatum ex Homericae Iliados H, ubi de Hectore sic loquitur Menelaus :

Φημί μιν ἀσπασίως γόνυ κάμψειν, αἴκε φύγησι
Δηίου ἐκ πολέμοιο, id est
Ille lubens genua flectet, puto, si modo tristi
Fugerit e bello.

1041. II, I, 41. Quo properas, num ad ephebum ?

Philostratus in Vita Apollonii : Ὅ τε Κιλίκιος λόγος· ποῖ τρέχεις ; ἦ ἐπὶ τὸν ἔφηβον ; ἐπ' ἐκείνῳ τε ἐλέγετο καὶ παροιμιώδη τιμὴν ἔσχεν, id est Ac Cilicibus celebratum dictum : quo curris ? num ad ephebum ? de illo quoque ferebatur adagiique vim obtinebat. Parum liquet, quid sibi voluerit Cilicum illud adagium, nisi forte sumptum est ab Apollini oraculo, ad quod undique festinabatur. Fingebatur autem imberbis Apollo, quemadmodum et Bacchus.

1042. II, I, 42. Et puero perspicuum est

Καὶ παιδὶ δῆλον, id est Et puero perspicuum, de re supra modum perspicua confessaque. Utitur et Plato quodam in loco, quem ante commonstravimus, et Philostratus in Vita Apollonii. Est in epistolis Basilii : Τοῦτο καὶ παιδὶ γνώριμον, id est Hoc et puero notum. Finitimum illi, quod alibi retulimus : Καὶ τῷ τυφλῷ δῆλον, id est Vel caeco perspicuum.

1043. II, I, 43. Ne in Melampygum incidas

Μὴ τῷ Μελαμπύγῳ περιτύχοις, id est Ne in Melampygum incidas, in lascivos et injuriosos homines quadrat. Est autem comminantis, ne quando incidant in eum, qui malefactorum poenas de eis sumat. Utitur hoc adagio Philostratus in Apollonii vita, lib. II : Καὶ τοῦτο ἴσως ἦν τὸ Μελαμπύγου τυχεῖν, id est Et hoc fortassis erat in Melampygum incidere. Aristophanes in Lysistrata :

Καὶ Μυρωνίδης γὰρ ἦν τραχὺς ἐντεῦθεν
Μελάμπυγός τε τοῖς ἐχθροῖς ἅπασιν, id est
Et Myronides enim erat hirsutus illinc
Melampygusque hostibus omnibus.

Melampygum dixit quasi vindicem ultoremque. Porro Melampygus Graecis siggnificat eum, qui nigro sit podice ; quo quidem cognomento notatus est Hercules, quod eam corporis partem non Lydorum more vulsam, neque candidam, quemadmodum effoeminati solent, sed nigris pilis hirsutam ac silvosam haberet. Nam Graeci, quemadmodum molles et imbelles fractosque deliciis πυγάργους καὶ λευκοπύγους appellant, itidem e diverso fortes ac strennuos μαλαμπύγους vocare consueverunt, ut auctor est Lycophronis interpres. Idem ostendit paroemiam ad hunc quoque modum efferri : Οὔπω Μελαμπύγῳ τετύχηκας, id est Nondum in Melampygum incidisti. Proverbium ex hujusmodi quadam historia natum existimant, quam partim ex Suida, partim ex Gregorii Nazianzeni enarrationibus adscribemus. Olim duo quidam fratres erant, omni genere maleficiorum passim in omnes debacchantes, unde et ex morum atrocitate nomina repererunt, nam alter Passalus dictus est, alter Achemon, sive ut alicubi legitur, Acmon. Hos mater, omine Sennonis, ubi videret atrocia facinora passim patrantes, jussit cavere, ne quando in Melampygum inciderent. Evenit deinde, ut Hercules aliquando sub arbore quadam dormiret, armis in eandem reclinatis. Accesserunt Cercopes, sive Perperi fratres, utrumque enim scriptum invenitur, et Herculem somnientem ipsius armis aggredi tentarunt. Ille protinus sensit insidias et correptos ac vinctos de clava a tergo suspendit leporum ritu, atque ad eum modum gestabat. Ille pendentes capitibus deorsum demissis, cum Herculis posticum nigris pilis horridum atque hispidum viderent, materni moniti memores super hac re inter sese confabulabantur. Quod simul ac audisset Hercules, hoc cognomine delectatus et in risum effusus eos vinculis solutos dimisit. Notat hanc historiam Plutarchus in libello De discrimine amici et adulatoris, cum ait Herculem Cercopibus fuisse delectatum. Meminit et Herodotus in

septimo de loco, dicto lapide Melampygo, et Cercopum sede. Quo sane loco lapsus est insigniter Laurentius Valla, quod fabulam hanc aut nesciret, aut certe non meminerit. Plutarchus in libello De puerum educatione refert et hoc inter Pythagorica aenigmata : Μὴ γεύεσθαι τῶν μελανούρων, id est Non gustanda, quae nigra sunt cauda, atque hunc in modum interpretatur : abstinendum a convictu mortalium atrorum et improborum ; quamquam hoc a proverbio diversum.

1044. II, I, 44. Noctuinum ovum

Γλαύκειον ᾠόν, id est Noctuinum ovum. Refertur a Nicolao Perotto in Copiae cornu proverbii loco, nec explicatur tamen. Fortassis antiquitus abstemium et a vino abhorrentem hoc adagio significabant. Philostratus enim in vita Apollonii, libro tertio, de ovo noctuae rem oppido quam prodigiosam refert. Itaque satius est ipsius referre verba : Τὴν γλαῦκα, inquit, χρὴ ἐπιφυλάττειν, οὗ νεοττεύει, καὶ τὰ ᾠὰ σπάσαντα δοῦναι μασᾶσθαι τῷ βρέφει συμμέτρως ἕψαντας. Εἰ γὰρ βρώσεταί τι τούτων πρὶν οἴνου γεύσασθαι, μῖσος πρὸς τὸν οἶνον αὐτῷ ἐμφύσεται, καὶ σωφρονέστατα διακείσεται, id est Obervandum, ubi loci niduletur noctua ; deinde ova subducere oportebit, eaque mediocriter cocta infanti mandenda dare. Quod si quid ex his ederis, prius quam degustarit vinum, inseretur illi vini odium, adeo ut in omnem vitam quam maxime sobrius sit futurus. Aelianus libro De naturis animantium primo fabulam refert paulo magis etiam, quam haec est, anilem. Eam quoque praestiterit ipsius auctoris recensere verbis : Οἱ πελαργοὶ λυμαινομένας αὐτῶν τὰ ᾠὰ νυκτερίδας ἀμύνονται πάνυ σοφῶς. Αἱ μὲν προσαψάμεναι ἀνεμιαῖα ἐργάζονται καὶ ἄγονα αὐτά. Οὐκοῦν τὸ ἐπὶ τούτοις φάρμακον ἐκεῖνό ἐστι· πλατάνου φύλλα ἐπιφέρουσι ταῖς καλιαῖς, αἱ δὲ νυκτερίδες ὅτ' ἂν αὐτοῖς γειτνειάσωσι, νακρῶσι καὶ γίνονται λυπεῖν ἀδύνατοι, id est Ciconiae noctuas ova sua perdere solitas arcent miro ingenio. Nam hae contactu reddunt ea subventanea steriliaque. Remedium igitur adversus haec illud adhibent : platani frondes in nidum convehunt, quas noctuae postea quam contigerint, torpescunt, ita ut jam nocere non

queant. Hactenus Aelianus. Sunt qui negent noctuinum ovum inveniri. Proverbium itaque quadrabit vel in hominem nihili nulliusque frugis, juxta fabulamentum Aeliani, vel in rem raram inventu, juxta horum sententiam.

1045. II, I, 45. Amazonum cantilena

Ἀμαζόνων ᾆσμα, id est Amazonum cantilena, in delicatos ac lascivos et parum viros. Philostratus in apollonii vita, libro quarto : Μειϱάκιον τῶν ἁβϱῶν, οὕτως ἀσελγὲς νομιζόμενον, ὡς γενέσθαι ποτὲ καὶ τῶν Ἀμαζόνων ᾆσμα, id est Adulescens de numero mollium, usqueadeo lascivus habitus, ut aliquando Amazonum quoque fuerit cantio. Quid autem sibi velit Amazonum cantio, fateor mihi nondum satis compertum apud idoneos auctores ; nisi si cui placet, ut accipiamus amazones ludibrii causa in molles viros cantilenas solere celebrare. Quod si fas sit mutare scripturam, mihi nequaquam displiceat, ut pro Ἀμαζόνων μαζονόμων legamus. Sic enim appellant lancis genus praegrande, quo cibi inferuntur in convivium. Mos autem erat antiquitus, ut epulad lautiores tibicine praecedente inferrentur, ut accipenser. Horatius in extrema satyra :

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis.

Verum hoc interim meum esto somnium, donec ab eruditis certius aliquid proferetur ; quod sane desperandum non est, indies in lucem emergentibus novis auctoribus. Cum haec jam quartum essent aedita, prodiit opus Caelii Rodigini, qui tradit sibi videri proverbium hoc non de foeminis Amazonum, sed in genere de tenuibus dici. Hoc commentum cum sit insigniter frigidum, quanto ipse verecundius, qui me professus sum nescire, quod nesciebam !

1046. II, I, 46. Tantali horti

Ταντάλου κῆποι, id est Tantali horti. De bonis, quibus tamen frui non liceat, aut de iis, quae videantur aliquid esse, cum nihil sint. Philostratus in vita Apollonii, libro

quarto : Τοὺς Ταντάλου, ἔφη, κήπους εἴδετε, ὡς ὄντες οὔκ εἰσι, id est Tantali hortos videtis, inquit, esse, cum non sint. Nota est fabula de Tantalo apud inferos ad aquam stante deque pomis in caput imminentibus, cum sitiens interim atque esuriens neutra possit contingere. De his nonnulla retulimus prius in proverbio Adonidis horti.

1047. II, I, 47. Res sacra consultor

Σύμβουλος ἱερὸν χρῆμα, id est Consultor res sacra. Zenodotus ex Epicharmo refert. Sensus est adagionis plurimum utilitatis adferre bene consulentem, aut religiose pureque dandum consilium iis, quibus est opus. Plato in Theage : Ἀλλὰ μὲν δή, ὦ Δημόδοκε, καὶ λέγεταί γε σύμβουλον ἱερὸν χρῆμα εἶναι, id est Quin illud etiam dicitur, Demodoce, consultorem rem esse sacram. Idem in epistola ad Perdiccam : Δίκαιος δέ εἰμι καὶ ξενικήν, καὶ ἱερὰν ξυμβουλὴν λεγομένην ξυμβουλεύειν, id est Aequum est autem, ut et hospitale, et sacrum, ut dicitur, consilium impertiam. Suidas indicat dictum, ubi deliberatur de rebus periculosis, ut simile videatur illi : Sacram ancoram jacere. Effertur et ad hunc modum : Ἱερὸν ἡ συμβουλή, id est Res sacra consilium. Exstat inter Graecas sententias hic senarius :

Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβουλία, id est
Res est profecto sacra consultatio.

1048. II, I, 48. Ante mysteria discedere

Ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων, id est Ante mysteria discedere, est re nondum absoluta subducere sese. Sumpta metaphora a sacris, in quibus prophani jubebantur abire, cum jam essent peragenda mysteria, initiati manebant, nec fas erat, nisi peractis ritibus, abire. Plato in Menone : Εἰ μή, ὥσπερ χθὲς ἔλεγες, ἀναγκαῖόν σοι ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων, ἀλλ᾽ εἰ περιμείναις τε καὶ μυηθείης, id est Nisi, quemadmodum heri dicebas, tibi fuerit ante mysteria discedendum, verum si et permaneas, et mysteriorum particeps fias, et caetera, quae sequuntur.

1049. II, I, 49. Ex uno multa facere

Ἒξ ἑνὸς πολλὰ ποιεῖσθαι, id est Ex uno multa facere, proverbio dicebantur, qui rem quampiam minutim secabant. Quadrabit in eos, qui idem aliis atque aliis modis variant, ut non jam unum, sed plura videantur. Plato in Menone : Καὶ παῦε πολλὰ ποιῶν ἐκ τοῦ ἑνός, ὅπερ φασὶ τοὺς συντρίβοντάς τι ἑκάστοτε οἱ σκώπτοντες, id est Ac parce ex uno plura facere, quo dicto taxant eos, qui rem quempiam undecumque comminuunt. Narratur apud Titum Livium belli Macedonici libro V non illepida fabula de caupone quodam, qui suis unius carnes tam vario coctas apparatu proponebat, ut dux Romanus admiratus rogaret, unde nam media bruma suppeteret tanta venatus copia. Tum arridens caupa confessus est eas omneis ciborum species ex uno sue domestico confectas fuisse. Neque secus isti faciunt — inquit — qui commemorandis variis et horrendis nominibus vos territant, cum haec omnia una gens sit.

1050. II, I, 50. Jovis Corinthus

Ὁ Διὸς Κόρινθος, id est Jovis filius Corinthus, in eos dici solitum, qui semper eadem aut dicunt, aut faciunt. Pindarus in Nemeis, hymno VII : Ταὐτὰ δὲ τρὶς τετράκις τ᾽ ἀμπολεῖν / ἀπορία τελέθει, τέκνοισιν ἅτε μαψυλάκας Διὸς Κόρινθος. Negat se velle iterum atque iterum eadem iterare, perinde quasi pueris nugas narraret, Διὸς Κόρινθος. Nam μαψυλάκας eum significat, qui frustra nugas effutit. Interpres hoc loco fabulam adfert, ad proverbium hoc, meo quidem animo ; non multum pertinentem ; tamen adscribam. Aletes, inquit, consuluit Dodonaeum oraculum, quod tum Jovis erat, num Corinthiorum imperio potiri posset. Responsum est tum illum potiturum, cum quispiam illi glebam daret aut ruder, idque die multarum coronarum, nam id addidit. Itaque Corinthum profectus panem ab rustico quopiam petiit. Is glebam porrexit. Sensit ille jam perfectum oraculum, animumque ad capessendum imperium adjecit. Parentabatur eo die Manibus, eamque ob causam

cum pleraque civitas in monumentis abesset, accedens reperit Creontis filias jam paciscentes de imperio. Harum natu minimae persuadet, si velit adjutare, se, simul atque principatum esset consecutus, illam ducturum uxorem. Illa imperii cupiditate prodit civitatem ac portis apertis Aletem admittit. Is itaque victor Jovis Corinthum eam appellat, quod ex Jovis oraculo contigisset. Deinde subtexit aliam fabulam, cum aliorum interpretamento fere convenientem. Ea est hujusmodi : Olim Megarenses Corinthiis erant vectigales. Caeterum, cum illorum imperium insolentius gravatim ferrent ac defectionem pararent, missus est legatus Corinthiorum nomine, qui apud plebem Megarensem cum alia multa férociter dixit, tum illud indignabundus ac vociferans intonuit : Οὐκ ἀνέξεται ὁ Διὸς Κόρινθος, id est Non feret Jovis filius Corinthus. Id ubi saepius iteraret, concitatus populus succlamare coepit : Feri, feri Jovis Corinthum !, simulque legatum expulerunt. Erat autem Corinthus hic Corinthiorum rex, Jove prognatus ; tametsi Pausanias in Corinthjacis negat se apud auctores serios reperisse Corinthum Jovis fuisse filium, sed vulgus dumtaxat Corinthiorum ita praedicare. Usurpat adagium Plutarchus in commentario, quem inscripsit Adversus Stoicos : Πολὺς οὖν ὁ Διὸς Κόρινθος ἐπὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀφιᾶται· τὴν γὰρ ὑπέρου περιτροπήν, ἵνα μὴ σκώπτειν δοκῇς, ἔασον, id est Multus igitur Jovis Corinthus ad orationem illorum admittitur ; nam pistilli circumvolutionem, ne mordere videaris, omitte. Aristophanes in Ranis :

Τουτὶ τί ἦν τὸ πρᾶγμα,
Ἀλλ’ ἢ Διὸς Κόρινθος ἐν τοῖς στρῶμασι ; id est
Quid aliud haec erat res,
Nisi Jovis Corinthus in ipsis stragulis ?

Verba sunt ministri, Bacchi ταὐτολογίαν notantis, qui dixerat :

Αἴροις ἂν αὖθις αὖ γε, παῖ, τὰ στρώματα, id est
Haec rursus iterum tolle, minister, stromata.

Idem in Contionatricibus :

Ὅτε δὴ δ’ ἀνασκοπουμέναις ἀφαίνετο

Ὁ Διὸς Κόρινθος, id est

Ubi denuo considerantibus Jovis

Apparuit Corinthus.

Philostratus in Antipatro sophista : Ὠθούντων δὲ αὐτὸν τῶν συγγενῶν ἐς τὸν γάμον, καὶ Διὸς Κόρινθον ἡγουμένων τὸν Ἀντίπατρον, id est Impellentibus autem illum cognatis ad nuptias, et Jovis Corinthum existimantibus Antipatru ; quamquam hic Jovis Corinthum usurpasse videtur pro homine magnopere felici. Usurpat hoc adagium et Socrates apud Platonem in Euthydemo : Ἀλλ' ἀτεχνῶς τὸ λεγόμενον ὁ Διὸς Κόρινθος γίγνεται, id est Sed prorsus, id quod dici solet, Jovis Corinthus fit. Convenit cum illo, quod alibi retulimus : Δὶς κράμβη, id est Bis crambe. Neque solum uti licebit, cum eadem iterum atque iterum dicuntur, verumetiam cum in eodem negotio nimium assidue persistitur, veluti si quis cibum semper eundem apponat, aut si quis semper studiis litterariis incumbat, aut assidue venetur, ut hinc jam oboriatur ex assiduitate satietas, recte dicemus : ὁ Διὸς Κόρινθος. Molestum est enim quicquid perpetuum, vel Pindaro teste in Nemeis : Ἀλλὰ γὰρ ἀνάπαυσις ἐν παντὶ γλυκεῖα ἔργῳ. Κόρον δ' ἔχει / Καὶ μέλη, καὶ τὰ τέρπν' ἄνθε' Ἀφροδισία, id est Verum enimvero intermissio in omni negotio jucunda. Accipiunt autem Satietatem et cantilenae, et amoeni flosculi Venerei. In nonnullis exemplaribus pro μέλη scriptum erat μέλι. Sic in epigrammate :

Πᾶν τὸ περιττὸν ἄκαιρον, ἐπεὶ λόγος ἐστὶ παλαιός,
Ὡς καὶ τοῦ μέλιτος τὸ πλέον ἐστὶ χολή, id est

Insuave est quicquid nimium est, nam dicitur olim :
Mel quoque, si immodica est copia, bilis erit.

Illud admonitu non inutile duxerim, proverbium bifariam accipi posse, nam et hoc ostendit onterpres Pindari : vel cum eadem itarantur saepius, vel cum ii, qui initio magnifice loquuntur minanturque ferociter, postea timide fugiunt, id quod evenit legatis Corinthiorum, qui cum saepius illud intonuissent in contione : Δικαίως στενάζει ὁ Διὸς Κόρινθος, εἰ μὴ λάβοιτο δίκας παρ' ὑμῶν, id est Merito suspirabit

Jovis Corinthus, nisi poenas sumpserit de vobis, postea, cum ad manus est ventum, ignaviter aufugerunt. Nec illud praetereundum, adagionem accommodari posse tum ad rem, tum ad personam. Ad rem hoc pacto : Jam millies audivi, non possum diutius ferre τὸν Διὸς Κόρινθον. Ad personam, ut si quis hominem eadem semper inculcantem τὸν Διὸς Κόρινθον appellet. Indicat et hoc interpres Pindari.

1051. II, i, 51. Testulae transmutatio

Ὀστράκου περιστροφή, id est Testulae conversio, de rebus repente in diversum commutatis. Lucianus in Apologia περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων : Ἔπειτα πάντων ἐκλαθόμενος, ὀστράκου, φασί, μεταπεσόντος, ἑκὼν ἑαυτὸν φέρων εἰς δουλείαν οὕτω περιφανῆ καὶ περίβλεπτον ἐνῆκε, id est Deinde oblitus omnium, testula, ut aiunt, transmutata, volens ipse semet in servitutem usqueadeo manifestariam et insignem conjecit. Incertum, utrum sumpta sit metaphora a ludi genere quodam, quem ostracinda Graeci vocant (hunc innuit Plato in amatoriis, nempe in Phaedro : Φυγὰς δή, inquit, γίγνεται ἐκ τούτων, καὶ ἀποστερηκὼς ὑπ' ἀνάγκης ὁ πρὶν ἐραστής, ὀστράκου μεταπεσόντος, ἵεται φυγῇ μεταβαλών. Ὁ δὲ ἀναγκάζεται διώκειν ἀγανακτῶν καὶ ἐπιθεάζων, id est Tandem profugus fit ab his, et dum necessario privatus est, is, qui prius erat amator, testula in diversum versa, fuga se proripit immutatus. At ille cogitur insequi indignans deosque obtestans), an ab ostracismo, suffragiorum genere quodam, quod per calculos ac fabas ferebatur, in hoc repertum, ut per id cives, qui vel opibus immodicis, vel nobilitate, vel gloria, vel alia quavis insigni virtute multitudinis invidiam in se provocassent, in exilium decenne relegarentur. Hoc pacto fuit ejectus et Aristides, non aliam ob causam, nisi quod molestum esset populo Justi cognomen illi vulgo tributum.

Ferebatur autem ostracismus ad hunc modum. Ostraci, id est testulae, viritim in comitiis dabantur. In eis, quem quisque vellet urbe cedere, literis inscriptis indicabat. Hoc deinde omneis in fori locum quendam cancellis circumseptum

deportabant. Porro magistratus, quibus hoc datum erat negotii, primum universos recensebant ; qui nisi plures sex milibus fuissent, nihil conficiebatur. Deinde semotis uniuscujusque calculis, is, qui pluribus calculis damnatus erat, ad decennium in exilium ire jubebatur, ita tamen, ut illi liberum interim esset fructus suos accipere. Erat itaque ostracismus non improbitatis castigatio, sed vulgaribus animis insitae invidiae placatio. Antiquatus est autem hic ostracismus ejecto per hunc Hyperbolo quopiam, homine contempto atque humili. Hujusmodi ferme referuntur a Plutarcho in vita Aristidis. Ab hoc igitur ostracismo, quoniam magna vulgi licentia ac temeritate peragebatur ac repente praestantissimi cujusque civis fortunam commutabat, non absurde videri potest ductum adagium.

De lusu ostracorum Julius Pollux in hunc fere modum tradit. Pueri, ducta in medio linea, duas in partes sese distribuebant, quarum altera intra ostracum, altera extra dicebatur. Deinde mittente quopiam ad lineam testam, utrius partis superior extitisset aliquis, hunc insequebantur, qui illi adhaerebant, reliquis in fugam conversis. Caeterum e fugientibus qui comprehensus esset, is considebat, asinus dictus, testaque projecta dicebat : Nox, dies, nam interior testae pars pice sublita erat, quae nocti respondebat. Hoc autem lusus genus appellabatur ὀστράκου περιστροφή, id est testae conversio. Plato libri De repub. vii. videtur ad lusus genus referre, cum ita loquitur : Τοῦτο δή, ὡς ἔοικεν, οὐκ ὀστράκου ἂν εἴη περιστροφή, ἀλλὰ ψυχῆς περιαγωγὴ ἐκ νυκτερινῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν τοῦ ὄντος ἰούσας ἐπάνοδον, id est Istuc sane, ut videtur, non fuerit testae conversio, sed mentis circunductio ex nocturno quodam die ad ejus, quod vere est, ascensum euntis. Agit de philosophia, quae a falsis bonorum simulacris educit animum ad verorum bonorum cognitionem.

1052. II, I, 52. Alterum pedem in cymba Charontis habere

Extremae decrepitaeque senectae homines etiam hodie vulgo dicuntur alterum pedem in sepulchro habere. Nec hinc abhorrent, quae scribit Lucianus in Apologia :

Πρὸς αὐτῷ δὲ ἤδη τῷ Αἰακῷ γενόμενον καὶ μονονουχὶ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῷ πορθμείῳ ἔχοντα, id est Qui jam sit Aeaco ipsi vicinus quique jam tantum non alterum pedem in cymba Charontis habeat. Idem in Sectis : Καὶ τὸν ἕτερον πόδα, φασίν, ἐν τῇ σορῷ ἔχων, id est Et alterum pedem, ut aiunt, in tumulo habens. Pomponius libro Pandectarum XL., titulo De fideicommis. libert., cap. Apud Julianum, dixit his verbis : Ego discendi cupiditate, quam solam vivendi rationem optimam in octavum et septuagesimum annum aetatis duxi, memor sum hujus sententiae, quam dixisse fertur Julianus : et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quaedam vellem. Haud scio, an huc pertineat, quod Lucianus scribit in Votis : Ὅς γε δὴ ἐν τῇ νηὶ τὸν ἕτερον πόδα ἔχει, id est Qui quidem jam alterum pedem habeat in navi. Plutarchus in commentariolo De puerorum institutione notat senes vulgato convicio vocari solere κρονολήρους καὶ σοροδαίμονας, quod jam aetate desiperent et fossae confines essent, magisque bustuariae larvae quam homines. Plautus Acherontium senem dixit, Terentius silicernium ; et capularem dixit nescio quis. Graeci τυμβογέροντας vocant, auctoribus Hesychio et Suida, ac πεμπέλους extremae aetatis homines ; illos, quod tumulo sint proximi, hos, quod brevi mittendi sint ad inferos, παρὰ τὸ πέμπειν, quod est mittere, et ἕλος, palus, quod qui moriuntur, crederentur per Stygiam paludem transmitti ad inferos.

1053. II, I, 53. Cavam Arabiam serere

Τὴν κοίλην Ἀραβίην σπείρειν, id est Cavam Arabiam serere, pro frustra sudare aut in re perdifficili nec admodum frugifera operam sumere. Lucianus in Apologia : Ὡς τὴν κοίλην Ἀραβίην σπείρειν ἐπιχειρεῖν, id est Ut cavam Arabiam serere adgrediatur. Significat autem palustrem Arabiae partem, neutiquam idoneam sementi. Plutarchus Περὶ τῆς ἀδολεσχίας : Τῶν μὲν γὰρ τὰς Ἀσίας εὐκαταφόρων ἄγονον εἶναι τὸ σπέρμα λέγουσιν, τῶν δὲ ἀδολέσχων ὁ λόγος ἀτελὴς καὶ ἄκαρπός ἐστι, id est Aiunt enim sterilem esse sationem humilium Asiae regionum, at loquaculorum ipsa oratio inutilis est atque infrugifera.

1054. II, I, 54. Lynceo perspicacior

Lyncei perpicacitas in proverbium abiit. Plinius Naturalis historiae lib. ii., cap. xvii., Novissimam inquit lunam primamque eadem dieu vel nocte nullo alio in signo quam in Ariete conspici ; id quoque paucis mortalium contingit ; et inde fabula cernedi Lynceo. Sunt qui tradant Lynceum primum reperisse fodinas metallorum : aeris, argenti, auri, et hinc vulgo natam fabulam, quod ea quoque videret, quae sub terra forent. Testis Lycophronis interpres. Meminit hujus et Plato in epistola quadam. Aristophanes in Pluto :

Βλέπειν τ’ ἀποδείξω σ’ ὀξύτερον τοῦ Λυγκέως, id est
Faxo, ut videas vel Lynceo ipso acutius.

Lucianus in Hermotimo : Σὺ δὲ ὑπὲρ τὸν Λυγκέα ἡμῖν δέδορκας καὶ ὁρᾷς τὰ ἔνδον, ὡς ἔοικε, διὰ τοῦ στέρνου, id est Tu vero nobis ipso etiam Lynceo perspicacior es, qui sicuti videtur, per pectus ipsum, quae sunt intus, cernis. Idem in Icaromenippo : Πῶς νῦν καθάπερ Λυγκεύς τις ἄφνω γενόμενος ἅπαντα διαγινώσκεις ; id est Qui nunc repente quasi Lynceus quidam effectus cuncta discernis ? Horatius in prima epistola ad Moecenatem :

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.

Marcus Tullius M. Varroni : Quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat ? Apollonius in Argonauticis scribit hunc Lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quaeque apud inferos fierent, pervideret :

Λυγκεὺς δὲ καὶ ὀξυτάτοις ἐκέκαστο
Ὄμμασιν, εἰ ἔτεόν γε πέλει κλέος ἀνέρα κεῖνον
Ῥηιδίως καὶ νέρθε κατὰ χθονὸς αὐγάζεσθαι, id est
At miro visus pollebat acumine Lynceus,
Si modo vera est fama, virum quae praedicat illum

Perfacile inspexisse sub altis condita terris.

Plutarchus in commentario, quem inscripsit Adversus Stoicos, testatur famam fuisse de Lynceo, quod saxa quoque et arbores oculorum acie penetraret. Pausanias in Corinthiacis tradit Lynceum Danao vita defuncto regni successionem suscepisse. Pindarus in Nemeis, hymno decimo, meminit Luncei, qui ex Taygeto monte viderit Castorem et Pollucem sub quercus trunco latitantem, et horum alterum jaculo vulnerasse. Pindari interpres citat historiam rerum Cypriarum, Aristarchum et Didymum.

1055. II, i, 55. Quod in animo sobrii, id est in lingua ebrii

Τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ νήφοντος ἐπὶ τῆς γλώττης ἐστὶ τοῦ μεθύοντος, id est Quod in corde sobrii, id est in lingua ebrii. Proverbialis sententia, quam refert in collectaneis Diogenianus. Usurpat Plutarchus, idque proverbii nomine, in libello, cui titulus Περὶ ἀδολεσχίας. Nec praetereundum illud Herodoticum : Οἴνου κατιόντος ἐπιπλόουσιν ἔπεα, id est Subsidente vino supernatant verba. Nam sobrios aut metus, aut pudor cohibet, quo minus effutiant ea, quae satius putarint suppressisse ; at vinum et pudorem discutit, et timorem abigit. Unde fit, ut temulenti saepenumero non contineant voces, per jugulum redituras. Pindarus in Nemeis : Θαπσαλέα δὲ παρὰ κρητῆρα φωνὰ γίνεται, id est Audax juxta craterem vox fit, sive quod vinum adfert confidentiam, sive quod in convivio tutum est magnifice loqui, sive quod qui vicit, merito citraque periculum laudatur.

1056. II, i, 56. Virgultea scaphula Aegaeum transmittere

Ἐπὶ ῥιπὸς τὸν Αἰγαῖον διαπλεῦσαι, id est Virgulto Aegaeum transmittere, in eos dicitur, qui rem supra modum arduam levi opera conficere tentant. Lucianus in Sectis : Ἐπὶ ῥιπός, ὡς ἡ παροιμία φησίν, τὸν Αἰγαῖον ἢ Ἰόνιον διαπλεῦσαι θέλοντας, id est Virgulto, quemadmodum proverbio dicitur, Aegaeum aut Ionium

mare transmittere cupientes. Citatur hic senarius a Suida, extat autem apud Aristophanem in Pace :

Κέρδους ἕκητι κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοι, id est

Causa lucelli naviget et in vimine.

Taxat Simonidem tanquam lucri cupidiorem, quod ad quaestum scriptitarit carmina. Porro ῥίψ vimen est flexibile aut ramus salignus, παρὰ τὸ ῥέπω, videlicet quod inflectatur ob lentitudinem. Citatur et hic :

Σὺν τῷ θεῷ πλῶν κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοι, id est

Quisquis secundo navigarit numine,

Is vel saligno navigarit vimine.

Extat et hic inter sententias proverbiales, citatus item ab Aristophanis interprete :

Θεοῦ θέλοντος κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις, id est

Deo favente naviges vel vimine.

1057. II, I, 57. Phoenice vivacior

Lucianus in Sectis : Ἦν μὴ φοίνικος ἔτη βιώσῃ, id est Ni phoenicis annos vixeris. De phoenicis vivacitate diximus alibi. Cujus etiam raritas proverbio fecit locum : Phoenice rarior. Quale est illud : Corvo quoque rarior albo. Negant enim phoenicem esse nisi unicam, si qua fides scriptoribus.

1058. II, I, 58. Cum plurimum laboraverimus, eodem in statu sumus

Lucianus in Sectis : Καὶ, κατὰ τοὺς παροιμιαζομένους, πολλὰ μοχθήσαντες ὁμοίως ἐσμέν, id est Ac, juxta proverbium, cum multum laboraverimus, itidem ut antea sumus. De frustra laborantibus. Quod evenit iis, qui post diuturnum studium nihilo reperiuntur eruditiores, post longam negotiationem nihilo ditiores.

1059. II, I, 59. Aquam in mortario tundere

Ὕδωρ ὑπέρῳ πλήττειν, id est Aquam pistillo tundere. Lucianus in Sectis : Ὥσπερ εἴ τις ὅλμον ὕδωρ ἐγχέας ὑπέρῳ σιδηρῷ πλήττοι, id est Tanquam si quis aquam in mortarium infusam ferreo pistillo tundat. Quadrat in eos, qui laborant inaniter ; siquidem aquam si quis vel aetatem contundat, nihil aliud erit quam aqua. Lucianus in eodem opere : Οὐκ εἰδώς, ὅτι, ἂν ἀποβάλῃ, φασί, τοὺς ὤμους πλήττων, ὕδωρ ὁμοίως τὸ ὕδωρ μένει, id est Ignarus, quod etiam si humeros, ut aiunt, verberando decutias, tamen aqua manet aqua. Suidas ad hunc effert modum : Ἀναπολεῖς τοὺς ὤμους ὕδωρ πίσσων, ὁμοίως ὕδωρ μένει, id est Versas scapulas aquam pinsens, aqua tamen aeque aqua manet. Quantumvis doceas ὄνον λύρας, quantumlibet admoneas stupidum, sui similis esse pergit.

1060. II, I, 60. Gnomon et regula

Quod est in re quapiam praecipuum, et ad quod unum reliqua omnia conferuntur, regulam et gnomonem proverbio vocabant. Lucianus in Harmonide : Ὅ τι τὸ κεφάλαιον ἀρετῆς ἁπάσης, ὁ γνώμων, φασί, καὶ ὁ ὀρθὸς κανὼν τῶν τοιούτων, id est Quod est caput omnis virtutis, gnomon, ut aiunt, et recta regula. Idem in Scytha : Οὗτός σοι Ἑλληνικὸς κανών, id est Hic tibi Graecanica regula. Item in Sectis : Τουτονὶ κανόνα καὶ στάθμην ἀκριβῆ τοιούτων, id est Hanc regulam et amussim certissimam rerum ejusmodi. Porro ad regulam exaequant fabri structuram. Iidem utuntur et gnomonibus. Constat autem gnomon e duabus lineis rectis, quas utrinque dimetiens dissecto quadrangulo constituit.

1061. II, I, 61. Caput

Ejusdem formae est, cum praecipuam negotii partem aut auctorem rei caput vocamus. Terentius in Adelphis : Te esse huic rei caput. Exempla tum apud Graecos scriptores, tum apud Latinos passim obvia sunt. Eundem in modum et arcem

dicimus rei cujuspiam. Aristoteles in praefatione Rhetoricorum ad Alexandrum : Ὡς ἀκρόπολίς ἐστι σωτηρίας, id est Quoniam incolumitatis arx est. Ποντιανός, apud Athenaeum, lib. X., πάντων δεινῶν μητρόπολιν εἶναι τὸν οἶνον, id est vinum omnium malorum metropolim esse dixit : hinc oriri temulentiam, hinc insaniam, hinc debacchationes. Plato De legibus libro primo : Κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, id est Caput eruditionis censemus rectam educationem. Plautus in Asinaria :

Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.
Ego pes fui. Quin nec caput, nec pes sermonis apparet.

Idem in Captivis :

Quod neque pes usquam, neque caput compareat.

Aliter usurpant capitis vocabulum, cum indicant rem non singulatim explicari, sed in summa proponi. Sic Aeschines adversus Timarchum : ὡς δὲ ἐν κεφαλαίῳ εἰρῆσθαι, id est ut in summa dicam. Idem in oratione Περὶ τῆς παραπρεσβείας eodem sensu dixit διὰ κεφαλαίων, id est per singula. Itidem Demosthenes in oratione Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ : Ἐν κεφαλαίῳ δέ, ἃ λέγω, φράσας καταβῆναι βούλομαι, id est Ubi in summa, de quibus loquor, dixero, volo descendere. Rursus in oratione contra Zenothemin : Τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα, ὑπὲρ οὗ τὴν ψῆφον οἴσετε, ὡς εἰπεῖν ἐν κεφαλαίῳ τοιοῦτόν ἐστι, id est Itaque negotium quidem, de quo feretis suffragia, ut in summa dixerimus, sic habet.

1062. II, I, 62. Somnium

Rem futilem, inanem et nihili somnium proverbio dicimus. Terentius in Adelphis : De argento somnium. Lucianus in Harmonide : Πάντα ἐκεῖνα ὑπηνέμια ὀνείρατα, φασί, καὶ ἐπῶν σκιαί, id est Omnia subventanea somnia, sicut aint, et verborum umbrae. Idem in dialogo Nirei et Thersitae, et Menippi : Ὀνείρατά μοι λέγεις, id est Somnia mihi narras. Plato lib. De rep. VII. : Οὕτω ὕπαρ ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἡ πόλις οἰκήσεται, ἀλλ᾽ οὐκ ὄναρ, id est Atque ita vere nobis ac vobis civitas

habitabitur, non autem somnium. Idem in Theaeteto : Ἄκουε δὴ ὄναρ ἀντὶ ὀνείρατος, id est Audi jam somnium pro somnio, frivolam rationem pro frivola. Et Syrus servus in Adelphis herum suum somnium vocat prae Demea :

Tu quantus quantus es, nihil nisi sapientia es,
Ille futilis, somnium.

Plautus in Captivi duo : Hic vigilans somniat. Plato libro De legibus III somnia dixit pro tenuibus vestigiis. Cum enim narrasset Darium non fuisse regis filium, sed eruditione rectaque institutione sic ad regnum pervenisse, ut ipse in divisione principatus septimam modo portionem obtineret, Οὗ καὶ νῦν ἔτι, inquit, σμικρὰ ὀνείρατα λέλειπται, id est Cujus rei nunc quoque exigua restant somnia.

1063. II, i, 63. Ne in tonstrinis quidem

Lucianus in libello, cui titulus Quomodo conscribenda sit historia : Οὔτε τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο, ἐπὶ κουρείων τὰ τοιαῦτα μυθολογούντων ἀκούσας, id est Qui nec in tonstrinis, quod dici solet, talia fabulantes audierit, quod in tonsorum officinis fere otiosi desideant et suam quisque fabulam adferat in medium. Unde Flaccus :

Gaudent ubi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautae.

Item alibi :

Opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse,

cujus alibi meminimus.

1064. II, i, 64. Nunquid et Saul inter prophetas ?

Liber Regum primo, capite decimo, refertur hujusmodi proverbium :

שָׁאוּל בַּנְּבִיאִם, id est :

Nunquid et Saul inter prophetas ? Natum a Saule, qui cum in prophetarum coetum incidisset, subito et ipse divino furore correptus vaticinari coepit. Id admirantes, qui Saulem antea cognoverant, inter se dictitabant : Quid accidit Sauli ? Nam et Saul inter prophetas ? Ea vox deinde versa est Hebraeis in proverbium de re nova et inopinata subitaque. Est autem apud illos iambicus dimeter. Gregorius Nazianzenus in Apologia de fuga sua in Pontum sic usurpat, ut quadrare videatur, ubi promiscue quilibet sibi magnificam aliquam functionem usurpant, velut hisce temporibus nemo non tractat sacras litteras : Ἀντὶ τοῦ, inquit, εἶναι διδακτοὺς θεοῦ καὶ πάντων προφητευόντων, ὥστε εἶναι καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις κατὰ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ παροιμίαν, id est Dum pro eo, quod deberent esse dociles Dei, prophetant omnes, adeo ut et Saul sit inter prophetas juxta priscam historiam ac proverbium. Finitimum illi : Καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις, καὶ Τὸ ἐν φακῇ μύρον, id est Corchorus inter olera, et In lente unguentum, sive Lenti admixtum unguentum.

1065. II, i, 65. In foribus urceum

Ἐπὶ θύραις τὴν ὑδρίαν, id est In foribus aqualem (nam hoc verbo usus est Plautus). Aristoteles libro Rhetoricorum primo : Τὸ δὲ τέλος ἀγαθόν, ὅθεν ταῦτα εἴρηται·

Κὰδ δέ κεν εὐχωλὴν Πριάμῳ,

καὶ

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν,

καὶ ἡ παροιμία δὲ τὸ

Ἐπὶ θύραις τὴν ὑδρίαν,

id est Finis autem bonus, unde illa dicta sunt :

Et laudem Priamo,

praeterea

Turpe diu mansisse,

jam vero proverbium etiam illud :

Urceum juxta fores.

Interpres quispiam, nam librum ἀνώνυμον suppeditarat eruditissimus amicus noster Baptista Egnatius, ait significari rem contemptam ac vilem. Negliguntur enim, quae passim sunt obvia, quaeque facile quibuslicet contingunt. Itaque urceum in foribus positum nemo studet tollere, proclive enim, verum uniones in scriniis reconditos magis expetunt. Plutarchus Περὶ πολυφιλίας ait rubum ultro haerentem negligi ac praeteriri, vineam oleasque expeti, recensens hanc sententiam : Οὐ γὰρ αἱρετέον πάντως τὸ ῥαδίως ἁλισκόμενον, id est Non est tollendum, quod admodum facile consequi licet. Item in Epistolis Seneca : Multi aperta transeunt, condita et abstrusa rimantur. Furem signata sollicitant. Vile videtur quicquid patet. Aperta effractarius praeterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque : in secreta irrumpere cupit. Porro proverbium imperfectum ac mutilum videtur, quandoquidem Aristoteles ad eum modum pleraque refert, tanquam alioqui per se satis nota. Apparet esse hemistichium iambici trimetri a comico quopiam mutuo sumptum.

1066. II, I, 66. **Haud quaquam difficile Atheniensem Athenis laudare**

Aristoteles libro Rhetoricorum primo : Ὥσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθήναις ἐπαινεῖν, id est Quemadmodum enim dixit Socrates, haud difficile est Athenienses Athenis laudare. Citat idem, eodem in opere de prooemiis agens : haud quaquam esse difficile Athenienses laudare apud Athenienses, verum apud Lacedaemonios id fore difficile. Extat autem in Menexeno Platonis, idque in adagionis locum cessit. Dictum est autem propter encomia orationesque panegyricas, quae Athenis ex more exhibebantur iis, qui fortiter oppetiissent in bello. In quibus quoniam plurima dicebantur in laudem populi Atheniensis, pronis auribus audiebantur, propterea quod suis quisque laudibus favet.

1067. II, I, 67. Exigua res est ipsa justitia

Aristoteles libro Rhetorices primo : Διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, id est Unde etiam aiunt ipsam justitiam exiguum quiddam esse. Quo proverbio significabant non multum adferre momenti, si probus sis, nisi talis etiam habearis, et opinionem longe plus valere quam rem ipsam. At quanto melius Aeschylus in tragoedia, cui titulus Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, de Amphiarao :

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ᾽ εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν αὔλακα διὰ φρενὸς καρπούμενος, id est
Neque enim videri, at esse vir cupit optimus,
Mentis profundae segete perfruens bona ;

rectius Socrates admonens, ut talis quisque sit, qualis haberi velit ; modestius Euripides in Oreste probans opinionem, ubi res ipsa non adest, tanquam optimo proximam :

Κρεῖσσον δὲ τὸ δοκεῖν, κἂν ἀληθείας ἀπῇ, id est
Res ipsa ut absit, optima est opinio.

Itidem Terentius in Adelphis : Si tibi istuc re ipsa non dolet, at simulare certe est hominis.

1068. II, I, 68. Occasione duntaxat opus improbitati

Aristoteles lib. Rhetor. II. : Καὶ πρὸς οὓς ἔχουσι πρόφασιν ἢ προγόνων, ἢ αὑτῶν, ἢ φίλων, ἢ ποιησάντων καλῶς, ἢ μελησάντων ἢ αὑτούς, ἢ προγόνους, ἢ ὧν κήδονται. Ὥσπερ γὰρ ἡ παροιμία, προφάσεως δέεται μόνον ἡ πονηρία, id est Aut adversus quos occasionem habent sive progenitorum nomine, sive suo ipsorum, sive amicorum, sive eorum, a quibus beneficio fuerunt affecti aut curae habiti vel ipsi, vel majores ipsorum, vel eorum, pro quibus solliciti sunt. Quemadmodum enim proverbio dicitur, occasione duntaxat opus est malitiae. Quadrabit in nocendi

cupidos, qui, ne temere laesisse videantur, causas praetexunt. Celebratur hic mimus, Publii, ni fallor, in hanc sententiam :

Malefacere qui vult, nusquam non causam invenit.

Circumfertur et hodie vulgo apud nostrates adagium non usquequaque sprenendum : Facile fustem invenerit, qui cupit caedere canem. Eodem spectat Terentianum illud : Fingit causas, ne det, sedulo. Item illud Martialis :

Irasci tantum felices nostis amici,
Non quia sic merui, sed juvat hoc facere.

Fortassis huc allusit et Euripides, cum sic ait in Iphigenia Aulidensi :

Ἐπεὶ βραχείας προφάσεως ἔδει μόνον,
Ἐφ' ἧς σ' ἐγὼ καὶ παῖδες αἱ λελειμμέναι
Δεξόμεθα δέξιν, ἥν σε δέξασθαι χρεών, id est
Occasione tantum opus fuerit levi,
Ut et ipsa, quique mihi supersunt liberi,
Te rursus accipiamus isthunc ad modum,
Quo te accipi par est.

Citant et hunc senarium ex Menandro :

Μικρὰ πρόφασίς ἐστι τοῦ πρᾶξαι κακῶς, id est
Ad prave agendum parva sit occasio est.

1069. II, I, 69. Vel a mortuo tributum auferre

Κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρει, id est Etiam a mortuo tollit, in hominem undecunque per fas nefasque lucrum captantem. Aristoteles lib. Rhetor. III., tractans de iis, quae pudenda habeantur, Οἷον, inquit, πενήτων ἢ τεθνεώτων, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ καὶ ἀπὸ νεκροῦ φέρειν· ἀπὸ αἰσχροκερδίας γάρ, id est Veluti si quis exigat a pauperibus sive defunctis ; unde etiam illud ortum est adagium, etiam a defuncto tollere ; propterea quod id a turpi lucri cupiditate proficiscitur. Finitimum est illi :

Αἰτεῖ γε καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἄλφιτα, id est

Ipsis vel a statuis farinas postulat.

Natum a tyrannis, qui et a sepluchris aut defunctorum statuis vectigal colligunt. Legitur in epistola quadam ad Cratetem Diogenis : Καὶ τοὺς ἀνδριάντας τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ προσιὼν αἴτει τὰ ἄλφιτα, id est Adi et statuas, quae in foro sunt, atque ab his cibum poscito.

1070. II, I, 70. Pudor in oculis

Ἐν ὀφθαλμοῖς ἡ αἰδώς, id est In oculis pudor. Horum nos pudet, quae in propatulo sunt, aspectus enim vel incutit, vel renovat etiam pudorem. Unde fit, ut pueri, cum pudescunt, oculos tegant. Et apud Platonem Socrates dicturus de amore ob pudorem oculos tegit, nimirum huc alludens. Hinc et poetae Cupidinem, quod sit improbissimus, caecum fingunt. Eodem pertinet illud Ciceronis, epistolam non erubescere. Videmus etiam eos, qui oculis capti sunt, a verecundia plurimum abesse. Huc spectavit Ovidius, cum ait noctem, utpote caecam, pudore vacare :

Nox, inquit, et Amor vinumque nihil moderabile suadent :

Illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

Refertur adagium ab Aristotele lib. Rhetoric. II. : Καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμῷ, καὶ τὰ ἐν φανερῷ. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ, id est Et ea, quae sunt oculis exposita, quaeque in propatulo sunt. Unde et illud proverbio dicunt, pudorem in oculis esse. Citatur et apud Athenaeum lib. XIII. Idem in Problematis causam inquirens, quamobrem pudefactis rubescant aures, iratis oculi, hujus adagii testimonium citat : Ἢ ὅτι, inquit, ἡ μὲν αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς κατάψυξίς τις μετὰ φόβου, ὥστε εἰκότως ἀπολείπει τὸ θερμὸν τοὺς ὀφθαλμούς ; Χωριζόμενον δὲ εἰς τὸν δεκτικώτατον φέρεται τόπον· τοιοῦτος δὲ ὁ ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ὤτων, ὁ γὰρ ἄλλος ὀστώδης. Ὀργιζομένοις δὲ ἐπανέρχεται τὸ θερμόν, μάλιστα δὲ γίνεται φανερὸν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς διὰ τὴν χρόαν οὖσαν λευκήν, id est An propterea, quod pudor in oculis frigus quoddam adducit una cum metu, ayque ob id merito calor destituit oculos ? Is vero demigrans inde fertur ad locum sui maxime capacem ;

est autem hujusmodi summa pars aurium, nam reliqua pars est ossea. Rursum iratis calors suffunditur, idque potissimum apparet in oculis propter albicantem illorum colorem. Refertur hic versus ex Euripide :

Αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖσι γίνεται, τέκνον, id est
Mea gnata, in oculis nascitur hominum pudor.

Aristophanes in Vespis :

Ἀλλὰ τούτοις γε οὐκ ἔνι
Οὐδ’ ἐν ὀφθαλμοῖσιν αἰδὼς τῶν παλαιῶν ἐμβάδων, id est
Caeterum istis haud inest
Calciamenti vetusti nec vel in oculis pudor.

Huc referri potest et illud, quod Aristoteles lib. Rhetoricorum primo ex Sapphone citat :

Αἰδώς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα, id est
Non esset tibi pudor in oculis.

Hinc et illae figurae : Quo ore, qua fronte audebis objurgare filium ?, et illud apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum : Nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent. Quin et hodie vulgo dicunt : Non audebis faciem ostendere. Apud Euripidem, in Iphigenia Aulidensi, Menelaus jubet Agamemnoni, ut sese aspiciat, videlicet quo facti pudeat :

Βλέψον εἰς ἡμᾶς, ἵν’ ἀρχὰς τῶν λόγων ταύτας λάβω, id est
Aspice in nos recta, ut hoc capiam loquendi exordium,

isque respondet :

Μῶν τρέσας οὐκ ἀνακαλύψω βλέφαρον, Ἀτρέως γεγώς ; id est
Num verebor lumina in te tollere, Atreo satus ?

Fortassis huc ascribendum erat, quod apud Homerum Achilles Agamemnonem κυνώπην vocat ob impudentiam, velut oculis caninis et inverecundis.

1071. II, i, 71. Conciliant homines mala

Συνάγει τοὺς ἀνθρώπους κακά, id est Conciliant homines mala. Sententia proverbialis, quae declarat id, quod vulgo fit, ex hostibus nonnunquam amicos fieri propter malum aliquod incidens utrisque commune. Aristoteles libro Rhetoricorum primo : Οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐνίοτε ταὐτὸ συμφέρειν τοῖς ἐναντίοις. Ὅθεν λέγεται, ὡς τὰ κακὰ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους, ὅτ’ ἂν ᾖ ταὐτὸ βλαβερὸν ἀμφοῖν, id est Nihil enim vetat quo minus idem conducat ambobus adversariis. Unde dicitur illud, conciliari homines malis, quoties idem utrisque noxium fuerit. De syncretismo diximus alibi. Quin huc quoque potest deflecti proverbium, ut dicamus indoctum favere indocto, infantem infanti, nepotem nepoti. Neque enim bonarum modo rerum similitudo conglutinat necessitudinem, verumetiam ex malis communibus saepenumero mutua nascitur benevolentia. Amant fere inter se, qui simul fecere naufragium, qui militarunt una, qui simul capti fuerunt ab hoste, denique qui corporis aut animi morbis iisdem laborant.

1072. II, i, 72. Ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus

Δεῖ φιλεῖν ὥσπερ μισήσοντα, μισεῖν δὲ ὥσπερ φιλήσοντα, id est Sic amandum, tanquam sis osurus, sic oportet odisse, tanquam sis amaturus. Hanc Biantis sententiam Aristoteles in libris Rhetoricorum satis indicat in proverbium abiisse, cum ita scribit : Ὅτι οὐ δεῖ, ὥσπερ φασί, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντα, id est Non est amandum, quasi sis osurus, quemadmodum aiunt, sed ita exercendum odium, tanquam sis aliquando amaturus. Ac paulo inferius : Δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὥσπερ φασίν, ἀλλ’ ὡς ἀεὶ φιλήσοντα, id est Oportet amare, non quemadmodum aiunt, sed tanquam semper amaturum. Commonstrat enim illic philosophus, quo pacto refellendae corrigendaeque sint sententiae vulgo receptae atue inculcatae. M. Tullius in sermone De amicitia scribit Scipioni usqueadeo non placuisse dictum hoc, Biantis nomine celebratum, ut negaret

ullam vocem inimiciorem amicitiae reperiri potuisse, quam ejus, qui dixisset ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus ; nec vero se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, a Biante dictum esse crederet, qui sapiens habitus esset unus e septem, sed impuri cujusdam aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis esse sententiam : Quo nam enim modo, inquit, quisquam amicus ejus esse poterit, cujus se putabit inimicum esse posse ? Quin etiam necesse erit cupere et optare, ut quam saepissime peccet amicus, quo plures det sibi tanquam ansas ad reprehendendum ; rursum autem recte factis commodisque amicorum necesse erit angi, dolere, invidere. Quare hoc quidem praeceptum, cujuscunque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius praecipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiis parandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Hactenus Cicero. Refertur ab eodem Aristotele paulo superius ac repetitur Moralium Eudemiorum septimo hic senarius :

Οὐδεὶς ἐραστής, ὅς τις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ, id est

Non est amicus hic, qui amare desinit.

Qui emolumenti causa amat, potitus eo, quod concupiscebat, amare desiit. At bonorum amicitia, quoniam virtuti nititur, immortalis est. Extat autem hic versus apud Euripidem in Troadibus. Diogenes Laertius mutilum adagium refert : Ἔφασκε φιλεῖν ὡς μισήσοντας, τοὺς γὰρ πλείστους εἶναι κακούς, id est Jubebat amare tanquam osuros, plurimos enim esse malos. Huc adscribendus mimus ille Publianus, qui est apud Aulum Gellium :

Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes,

et alius ejusdem, ut opinor, sed Senecae titulo :

Ita crede amico, ne sit inimico locus.

Sophocles item in Ajace mastigophoro :

Ἐγὼ δ᾽ ἐπίσταμαι γὰρ ἀρτίως, ὅτι
Ὅτ᾽ ἐχθρὸς ἤμην, ἐς τοσόνδ᾽ ἐχθραντέος,
Ὡς καὶ φιλήσων αὖθις· ἔς τε τὸν φίλον

Τοσοῦθ’ ὑπουργοῦν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα· τοῖς πολλοῖσι γὰρ
Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ’ ἑταιρείας λιμήν, id est
At ipse didici nuper, ut si quando sim
Inimicus ulli, hunc oderim hactenus, velut,
Aliquando amicum habiturus ; erga amicum item
Officia sic exerceam, ut qui non siet
Semper futurus amicus ; etenim plurimis
Sodalitatis portus est tutus parum.

1073. II, I, 73. Atticus advena

Ἀττικὸς πάροικος, id est Atticus advena, in violentos et feroces in vicinos dicebatur. Duris apud Zenodotum ait ex Atticorum moribus natum, quod olim finitimos e sedibus suis exigere consueverint. Craterus inde manasse putat, quod Athenienses, qui Samum missi fuerant, indigenas expulerint. Notatur adagium ab Aristotele lib. Rhetoricorum III : Ἔτι, inquit, ἔνιαι τῶν παροιμιῶν καὶ γνῶμαί εἰσιν, οἷον μαρτυρίαι· Ἀττικὸς πάροικος, id est Ad haec nonnulla proverbia sunt et sententiae, tanquam testimonia, ut Atticus advena. Proinde proprie quadrabit in eos, qui ita nuper in munus aliquod asciti sunt, ut superiores ejiciant.

1074. II, I, 74. Purpura juxta purpuram dijudicanda

Ἡ πορφύρα παρὰ τὴν πορφύραν διακριτέα, id est Purpura ad purpuram dijudicanda est. Certissimum judicium ex collatione nascitur. Unde emptores mercaturi purpuram, ne fallantur, alteram adhibent purpuram. Licebit uti, quoties negabimus infantiam aut inscitiam indoctorum plene deprehendi, nisi cum eloquentium et eruditorum scriptis conferantur. Etenim si vel Salustium conferas cum Cicerone, jam velut obmutescit ille, alioqui per se disertissimus. Refertur adagium a Phoebammone sophista in commentario De figuris rhetoricis. Meminit et

Isocrates in Oratione Panathenaica : Ἀλλ᾽ ὥσπερ τὴν πορφύραν καὶ τὸν χρυσὸν θεωροῦμεν καὶ δοκιμάζομεν ἑτέρᾳ παραδεικνύοντες, id est Sed quemadmodum purpuram et aurum consideramus ac probamus, purpuram cum purpura conferentes. Haud arbitror prorsus ἀπροσδιόνυσον fore, si de conferenda purpura locum huc ascripsero ex Aureliano Flavii Vopisci : Meministis, inquit, fuisse in templo Jovis Opt. Max. Capitolini pallium breve purpureum, lanestre ; ad quod cum matronae atque ipse Aurelianus jungeret purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur caeterae divini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumptum Aureliano dedisse perhibetur scribens : Sume purpuram, qualis apud nos est. Nam postea diligentissime et Aurelianus, et Probus, et proxime Diocletianus missis diligentissimis confectoribus requisiverunt tale genus purpurae, nec tamen invenire potuerunt. Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Allusit huc Quintilianus libro XII., cap. De generibus dicendi, agens de dictione, quae, quod mediocris est, per se habet admirationem, sed admotis iis, quae sunt eximia, desinit esse admirationi : Habet, inquit, admirationem, neque immerito, nam ne illud quidem facile est, sed evanescunt haec atque moriuntur comparatione meliorum, ut lana tincta fuco citra purpuras placet, at si contuleris, etiam lacernae conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait.

1075. II, I, 75. Saturniae lemae

Κρονικαὶ λῆμαι, id est Saturniae lemae, in caecutientes ac stupidos dicitur, praesertim in eos, qui aetatis vitio desipiscunt. Est enim lema humor in oculis concretus, unde lippitudo nascitur. Derivatur autem ἀπὸ τοῦ λεύω, id est video, et μή, negativa particula, quod ejusmodi lachrymae crassae oculos occupantes visui officiant. Aristophanes in Pluto :

Ἀλλ᾽ ὦ Κρονικαῖς γνώμαις ὄντως λημῶντες τὰς φρένας ἄμφω, id est
Saturninis animis vere lippitis sensibus ambo.

Gnomas dixit pro lemis, unde λημῶ Graecis lippio caecutioque significat. Porro Saturniae dicuntur quasi seniles ac veteres, propterea quod Κρόνος, id est Saturnus, podagrosus ac senex a poetis fingitur, et temporum deus, quasi Χρόνος. Ἀρχαῖα vero, id est prisca et antiqua, Graeci nonnunquam stulta vocant. Plato in Euthydemo : Ἔχων φλυαρεῖς καὶ ἀρχαιότερος εἶ τοῦ δέοντος, id est Nugaris ac stultior es, quam decet. Et Κρονικώτερα μωρότερα, et κρόνους nugas ac deliramenta. Timotheus apud Athenaeum libro tertio : Νέος ὁ Ζεὺς βασιλεύει, / τὸ παλαιὸν δ᾽ ἦν Κρόνος ἄρχων, id est Juvenis regnat Jupiter, olim autem principatum tenebat Saturnus. Aristophanes in Vespis :

Καὶ τοὺς τραγῳδούς φησιν ἀποδείξειν Κρόνους
Τὸν νοῦν, id est
Sese tragoedos mente Saturnos ait
Mox redditurum.

Idem in Nebulis :

Καὶ πῶς, ὦ μῶρε σὺ καὶ Κρονίων ὄζων, καὶ βεκκεσέληνε ; id est
Et quomodo, o stulte et Saturnalia olens, et lunaris ?

Dionysodorus in Euthydemo Platonis Socratem Saturnum vocat, bardum ac stupidum sentiens : Οὕτως, inquit, εἶ Κρόνος, id est Adeo es Saturnus. Allusit huc Lucianus in Timone : Λημᾷς καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γινόμενα, id est Caecutis ac lippis ad ea, quae patrantur ; atque inibi paulo inferius : Καὶ κατ᾽ ὀλίγον Κρόνον σε, ὦ θεῶν γενναιότατε, ἀποφαίνουσι, παρωσάμενοι τῆς τιμῆς, id est Et paulatim Saturnum te ; o deorum praeclarissime, reddunt, depellentes ab honore. Plutarchus aetate desipientes ostendit vulgo Κρονολήρους appellatos fuisse, id est Saturni more delirantes, videlicet propter aniles fabulas, quae de hoc deo feruntur. Eas refert idem Plutarchus in commentario De facie apparenti in orbe lunae : Saturnum in insula quapiam fortunata profundo in antro dormire, saxa complexum aurea. Caeterum hunc somnum illi accidere ex vinculis in eum usum arte confectis a Jove. Aves autem, quae in scopuli cacumine versantur, adferre illi ambrosiam, universamque

insulam mira fragrantia compleri e rupe, velut e fonte, scatente. Adesse daemones, qui Saturnum observent et inserviant. Hos olim cum illo amicitia conjunctos fuisse, cum diis atque hominibus imperaret. Multaque de futuris rerum eventibus ex se praedicere, sed maxima maximisque de rebus sic efferunt, ut Saturni somnia videantur. Nam quicquid cogitarit Jupiter in animo, id somniare Saturnum. Hujusmodi quaedam nugamenta de Saturno commemorantur in hoc, quo dixi, libello. Jam illud eruditi lectoris judicio relinquo, nunquid ad hoc adagium pertineat, quod Pythagorici συμβολικῶς mare Saturni lachrymam appellant, ut testatur idem auctor commentario De Iside et Osiride, siquidem est aqua marina non salsa solum et amara, sed crassior item et impurior reliquis.

1076. II, I, 76. **Cucurbitas lippis**

Κολοκύνταις λημᾶν, id est lippire cucurbitas, ad superiorem adagii formam pertinet. Aristophanes in Nubibus :

Νῦν γέ τοι ἤδη καθορᾷς αὐτάς, εἰ μὴ λημᾷς κολοκύνταις, id est

At nunc ipsas plane cernis, nisi fors lippis colocyntis.

Κολοκύντας Graeci vocant, quas nos cucurbitas. Verba sunt Socratis ostendentis nubes ; hoc est, nisi plane nihil vides et tantas habes in oculis lemas, quantae sunt cucurbitae.

1077. II, I, 77. **Ollas lippire**

Χύτραις λημᾶν, id est ollas lippire, proverbialis hyperbole, proximae simillima. Lucianus Adversus ineruditum et multos coementem libros χύτραις, inquit, λημῶντες, id est ollas lippientes, lachrymas indicans ollis aequales. Hoc adagium utrunque, quoties ad animum refertur, fit elegantius et jucundius ; veluti si quis hominem crassi judicii ac vehementer caecutientis et turpiter errantis dicat lippire non lemis, sed ollis.

1078. II, I, 78. Odium agreste

Μῖσος ἀγρικόν, id est Odium agreste. Atrox odium veteres sic appellabant, propterea quod rustici plerunque μισάνθρωποι sunt et acerbius atque implacabilius oderunt. Lucianus Contra indoctum : Μῖσος δὲ ἄγριον, φασίν, παρὰ πάντων ἔχεις ἐπὶ τῇ βδελυρίᾳ, id est Laboras autem agresti, sicuti dicitur, omnium odio propter insolentiam. Unde et civilitatem appellamus morum comitatem humanitatemque, et apud jureconsultos civilis actio discernitur a criminali. Denique Graeci, quicquid barbarum, immanne aut crudele volunt intelligi, id ἄγριον vocant.

1079. II, I, 79. Megarenses neque tertii, neque quarti

Μεγαρεῖς οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι, id est Megarenses neque tertii, neque quarti, dicebatur olim in homines supra modum ignavos et contemptos nulloque honore dignos. Natum adagium ex oraculo quodam. Id quidam, inter quos Stephanus, Mneas et Ion, Aeginensibus, alii Megarensibus redditum existimant. Narrat itaque Mneas, cum Aeginenses in Achaea debellassent Aetolos ac deciman pentecontorum cepissent (ea est navis remigum quinquaginta), hanc Apollini Pythio victoriae monimentum dedicarunt, rogabantque deum, qui nam essent Graecorum praestantissimi, arbitrantes futurum, ut ob eam victoriam ipsis prima laus ab Apolline tribueretur. Oraculum hunc ad modum respondit :

Ἵππον Θεσσαλικήν, Λακεδαιμονίην τε γυναῖκα,
Ἄνδρας δ’, οἳ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης·
Ἀλλ’ ἔτι καὶ τῶνδ’ εἰσὶν ἀμείνονες, οἵ τε μεσηγὺ
Τίρυνθος ναίουσι καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου
Ἀργεῖοι λινοθώρηκες, κέντρα πτολέμοιο.
Ὑμεῖς δ’, Αἰγιέες, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι,
Οὐδὲ δυωδέκατοι, οὔτ’ ἐν λόγῳ, οὔτ’ ἐν ἀριθμῷ, id est
Thessala equa praestat reliquis mulierque Lacaena,

Porro viri, potant qui pulchra fluenta Arethusae ;
Hos quoque praeterea mediae gens incola vincit
Tirynthi Arcadiaeque bidentibus inclytae albis,
Argivi, stimuli bellorum armisque potentes.
At vos, Aegini, neque tertius accipit ordo,
Nec quartus, neque bissenus, neque denique vestri
Ulla usquam ratio est, nusquam numerusve locusve.

Qui scripsit commentariolos in Theocritum, refert hoc epigramma paulo diversius, nimirum ad hunc modum :

Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον,
Ἵπποι Θρηίκιαι Λακεδαιμόνιαί τε γυναῖκες
Ἄνδρες δ', οἵ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης·
Ἀλλ' ἔτι καὶ τῶνδ' εἰσὶν ἀμείνονες, οἵ τε μεσηγὺ
Τίρυνθος ναίουσι καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου
Ἀργεῖοι λινοθώρηκες, κέντρα πτολέμοιο.
Ὑμεῖς δ', ὦ Μεγαρεῖς, οὔτε τρίτοι, οὔτε τέταρτοι,
Οὔτε δυωδέκατοι, οὔτ' ἐν λόγῳ, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ.

Callimachus item in Epigrammatis ad Megarenses retulit proverbium :

Τῆς δὲ ταλαίνης
Νύμφης, ὡς Μεγαρέων, οὐ λόγος οὐδ' ἀριθμός, id est
Sed veluti Megarensibus accidit olim,
Nymphae infelicis non locus aut ratio.

Item Theocritus in Catellae amore :

Ἄμμες δ' οὔτε λόγω τινὸς ἄξιοι, οὐδ' ἀριθμητοί,
Δύστανοι Μεγαῆες, ἀτιμοτάτη ἐνὶ μοίρᾳ, id est
Nostri nec ratio est, numero neque ponimur ullo,
Extremae sortis veluti quondam Megarenses.

Est et inter amantes ordo, cum hic primus est apud amicam, ille secundus, alius tertius aut quartus ; quemadmodum et in testamentis est primus, secundus ac tertius haeres. Effertur etiam hac forma proverbium : Τῆς Μεγαρέων ἄξιοι μερίδος, id est Megarensium parte (seu loco) digni. Huc spectat et Homericum illud Iliados β :

Οὔτε ποτ' ἐν πτολέμῳ ἐναρίθμιος, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ, id est
Nusquam in consiliis, nusquam numeratur in armis.

Refertur ex Euripide :

Δειλοὶ γὰρ ἄνδρες οὐκ ἔχουσιν ἐν μάχῃ
Ἀριθμόν, ἀλλ' ἄπεισι, κἂν παρῶσ', ὅμως, id est
Formidolosi nullum habent in praelio
Numerum, sed absunt, licet ibi adsint maxime.

Hanc figuram et Latini videntur exprimere. M. Tullius : Neminem esse puto, qui modo in aliquo numero sit, hoc est qui sit alicujus momenti, alicujus pretii. Idem Philip. III. : Bomabalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius. Plutarchus in Symposiacis : Τῶν δὲ ἐμῶν πολιτῶν, ὥσπερ Μεγαρέων, οὐδεὶς λόγος, id est Atqui meorum civium, veluti Megarensium, nulla ratio. Idem alias in eodem opere : Τῶν δὲ Δεμοκριτείων, ἔφη, εἰδώλων, ὥσπερ Αἰγιέων ἢ Μεγαρέων, ἀριθμὸς οὐδεὶς οὐδὲ λόγος, id est Atqui Democriticarum, inquit, imaginum, perinde ut Megarensium aut Aeginensium, nullus numerus neque respectus. Equidem arbitror et Aristophanem huc leviter allusisse, cum scribit in Acharnensibus :

Ὡς χρὴ Μεγαρέας μήτ' ἐν γῇ, μήτ' ἐν ἀγορῇ,
Μήτ' ἐν θαλάττῃ, μήτ' ἐν ἠπείρῳ μένειν, id est
Megarensibus ne fas manere esset neque
In terra alicubi, nec foro, nec in mari,
Neque continente,

siquidem excludens Megarenses quatuor locis nimirum ad illud respexit : οὔτε τέταρτοι. Quanquam in his versibus opinor non abesse mendum, videlicet in μήτ' ἐν γῇ, nisi forte quarto loco sibi permittit spondeum, quemadmodum permittit

anapaestum. Mihi subolet huc et M. Tullium allusisse, cum in Bruto suo sic loquitur : Duobus igitur summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proxime accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferret, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit, nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. Simili forma M. Tullius in Academicis, libro II., dixit quintae classis Democritum : Quis, inquit, hunc philosophum non anteponat Cleanthi, Chrysippo reliquisque inferioris aetatis, qui mihi cum illo comparati quintae classis videntur (id est postremi ordinis) ? Ediverso primae classis dicuntur qui caeteris praeferuntur, et nulla classe, qui prorsus contempti. Translatum a classibus, in quas Servius Tullius rex divisit populum Romanum pro census modo. Florus Epitome XLIX. dixit ultimae sortis hominem vehementer obscurum : Andriscus, inquit, ultimae sortis homo, Persei regis se filium ferens etc. Item Epitome XIX. C. Glauciam dixit ultimae sortis hominem. Hoc fiet lepidius, si transferatur ad animi res, veluti si dicas ultimae sortis ingenium, aut orationem cum aliorum scriptis vix conferendam extremae classis orationem. Ad hanc pertinet formam, cum dicunt hominem primae notae, postremae notae, et M. Tullius salutem appellat de meliore nota salutationem accuratam. Ad personam accommodavit Catullus : Et quisquis de meliore nota. Id translatum videtur a negotiatoribus, qui vino aut panno notam affigunt indicantem mercis pretium.

1080. II, I, 80. Lepus pro carnibus

Λαγὼς περὶ τῶν κρεῶν, id est Lepus de carnibus, subaudi periclitatur. In eos dicitur, qui ob aliquam sui utilitatem in discrimen vocantur. Nam leporem non insectamur, quod noceat, sed quod pulpamentum habeat. Est enim animal et esculentum, et timidum atque inerme, ut natura hominum escis leporem genuisse videatur. Rheginenses autem vulgo lepores dicti sunt utpote pavidi ac formidolosi.

Effertur etiam ad hunc modum adagium : Ὁ λαγὼς περὶ τῶν κρεῶν τρέχει, id est Lepus pro carnibus currit, de iis, qui magno suo periculo aut capitis etiam discrimine atque ob id acriter decertant. Translata metaphora a venatu, in quo lepus, quoniam intelligit sese ad necem peti, pernicissimo cursu fugit, adeo ut non raro deficiat medioque in cursu exanimetur. Qua de re Plutarchus in commentario De terrestrium et marinorum animantium prudentia narrat quiddam haud quaquam indignum, quod hoc inseratur loco : Οἱ δὲ τοὺς δασύποδας διώκοντες, ἐὰν μὲν αὐτοὶ κτείνωσι, ἥδονται διασπῶντες καὶ τὸ αἷμα μαλάττουσι προθύμως· ἐὰν δὲ ἀπογνοὺς ἑαυτὸν ὁ λαγώς, ὃ γίνεται πολλάκις, ὅσον ἔχει πνεύματος, ἀναλώσας εἰς τὸν δρόμον ἐκλίπητο, νεκρὸν καταλαβόντες οὐχ ἅπτονται τὸ παράπαν, ἀλλ' ἵστανται, τὰς οὐρὰς κινοῦντες, ὡς οὐ κρεῶν χάριν, ἀλλὰ νίκης καὶ φιλονεικίας ἀγωνιζόμενοι, id est Porro canes, cum leporem insequuntur, siquidem occiderint ipsi, gaudent dilacerare atque alacres sanguine sese contaminant oblinuntque ; quod si lepus desperans de sese, quemadmodum accidit saepenumero, quicquid habet halitus, id omne quam intentissimo cursu consumpserit atque ita defecerit, canes exanimem repertum omnino non attingunt, verum consistunt moventes caudam, perinde quasi non carnium gratia decertarint, sed magis de victoria contenderint. Charon apud Aristophanem in Ranis :

Δοῦλον οὐκ ἄγω,
Εἰ μὴ νεναυμάχηκε τὴν περὶ τῶν κρεῶν, id est
Servum haud veho, navale ni peregerit
Certamen ac pro carnibus pugnaverit.

Adscribit hoc loco Aristophanis interpres apud Arginusam servos non pro pecunia aut alio quovis praemio, sed pro vita dimicare solere. Idem in Vespis : Ποιήσω δακεῖν τὴν/ καρδίαν καὶ τὸν περὶ ψυχῆς δρόμον δραμεῖν, id est Effecero, ut cor mordeas cursumque curras pro capite ac vita. Idem in eadem fabula :

Ἦ λαγών, ἢ λαμπάδα / ἔδραμες ; id est
Leporem cucurristi, an ne lampadem magis ?

Plutarchus in dialogo, quem scripsit adversus Epicurum : Παπαί, εἶπον ἔγωγε γελάσας, εἰς τὴν γαστέρα τοῖς ἀνδράσιν ἔοικας ἐναλεῖσθαι καὶ τὸν περὶ τῶν κρεῶν ἐπάξειν, id est : Papae – inquam ridens – in ventrem ipsum viris insultum facturus videris et ad cursum, qui pro carnibus dicitur, adacturus. Significat autem eum Epicureos in summum discrimen adducturum, quod adversus voluptatis assertores proposuisset nec jucunde vivi posse secundum Epicurum. Suspicor allusum ad priscas historias, quae referunt aliquoties bellum natum inter populos ob direptas e sacrificiis carnes. Ita Pindarus in Nemeis : Ἵνα κρεῶν νιν ὕπερ μάχας ἔλασεν, id est Ubi pro carnibus pugnas gessit.

1081. II, I, 81. Carpathius leporem

Ὁ Καρπάθιος τὸν λαγών, id est Carpathius leporem. Dicebatur in eos, qui sibi rem noxiam accerserent. Hinc deductum adagium, quod cum in Carpathiorum insula lepores non essent, illi curarunt importandos alicunde. Verum ubi ejus animantis magna vis increvisset, ut est mira foecunditas, fruges insulae populari coeperunt. Refert et interpretatur paroemiam Julius Pollux quinto De rerum vocabulis libro. Addit nec in Ithacensium insula nasci lepores, nec in Sicilia fuisse, priusquam Anaxilas Rheginensis eos importasset ; unde victor in Olympiacis Rheginensium nomismati currum inscalpsit et leporem. Refert item et interpretatur Aristoteles libro Rhetoricorum tertio.

1082. II, I, 82. Γρύζειν

Γρύζειν proverbio dicunt hiscere seu mutire. Sunt qui putent γρύζειν esse vocem suillam aedere. Deductum ἀπὸ τοῦ γρύ, de quo meminimus alibi. Unde et Grylli nomen effictum apud Plutarchum, et Grunii Corocottae porcelli, cujus meminit divus Hieronymus. Aristophanes in Pluto :

Γρύζειν δὲ καὶ τολμᾶτον, ὦ καθάρματε, id est

Audetis et mutire, sceleratissimi ?

Idem in eadem fabula :

Ἀλλὰ φθείρου καὶ μὴ γρύζῃς, id est

Imo pereas neve quid hiscas.

Simili figura Terentius dixit in Adelphis : Quid gannis ? et in Phormione : quod illi ad aurem obganniat.

1083. II, I, 83. Nullum animal. Quod animal ?

Proverbialis videtur et illa figura : Nullum animal, et Quod animal ? Aristophanes in Pluto :

Πενία γάρ ἐστιν, ὦ πονήρ', ἧς οὐδαμοῦ
Οὐδὲν πέφυκε ζῷον ἐξωλέστερον, id est
Inopia nanque est, heu miser, qua scilicet
Haud aliud usquam est animal exitialius.

Idem ἐν Νεφέλαις :

Τοῦτο δ' ἔσθ' ὁ τόκος τί θηρίον ; id est
Usura at ipsa, quaeso, quae nam belua est ?

M. Tullius ad Atticum : Terentii vestigium nullum agnovi. Meragenes certe periit. Fecit iter per possessionem, in qua animal reliquum nullum est. Nec abludit ab hac figura Plinianum illud : Regulus bipedum nequissimus.

1084. II, I, 84. Ne musca quidem

Huic affinis est et illa proverbialis hyperbole : Ne musca quidem, qua maximam hominum solitudinem significamus. Plautus in Truculento :

Quas tu mulieres
Mihi narras, ubi musca nulla foemina est in aedibus ?

Huc allusit Vibius Crispus, orator delectationi natus, ut ait Fabius, cujus erant mores, qualis facundia, quemadmodum scripsit Juvenalis, cum rogatus, ecquis esset cum Caesare in conclavi, respondit ne muscam quidem intus esse, ancipiti joco Domitiani

consuetudinem notans, cui mos erat quotidie sibi secretum horarium captare, nec interim aliud fere agebat, nisi quod muscas captas stilo configeret.

1085. II, I, 85. Communis Mercurius

Κοινὸς ὁ Ἑρμῆς, id est Communis Mercurius. Lucianus in Votis : Οὐκοῦν τὸ προχειρότατον τοῦτο, κοινὸς Ἑρμῆς, φασί, καὶ ἐς μέσον κατατίθει φέρων τὸν πλοῦτον, id est Itaque, quod passim in ore est omnibus, communis, ut aiunt, Mercurius, opesque in medium allatas depone. Plutarchus in libello, cui titulus Ὅτι μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι δεῖ τὸν φιλόσοφον διαλέγεσθαι : Ἀλλ' ἀμουσίᾳ καὶ ἀπειροκαλίᾳ τὸν κοινὸν Ἑρμῆν ἐμπολαῖον καὶ ἔμμισθον γενέσθαι, id est Sed imperitia et inelegantia communem Mercurium cauponatorem et quaestuosum factum esse. Quidam hinc natam paroemiam arbitrantur, quod Mercurius, ut est furtorum auctor ac repertor, primus ostendit, quae furto parta sint, ea in medium communiter oportere deponere. Alii malunt huc referre, quod Mercurius sit orationis auctor, per quam inter homines omne commercii genus constat ; unde et medius inter superos atque inferos a poetis fingitur, pariter superis deorum gratus et imis, quod sermo animi interpres summos cum infimis, reges cum plebe conciliet. Extat super hac re fabella non illepida Aristidis in secundo libro, quem adversus Platonem conscripsit in defensionem rhetorices. Eam hoc magis libuit adscribere, quod is auctor haudquaquam adhuc vulgo notus est : Νεωστὶ γὰρ ἀνθρώπων γεγονότων καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, θόρυβος πολὺς ἦν κατὰ τὴν γῆν καὶ ταραχή, οὔτε γὰρ αὐτοῖς σφιν εἶχον, ὅ τι χρήσονται. Οὐδὲ γὰρ ἦν οὐδὲν τὸ συνάγον, ἀλλ' οἱ μείζους τοὺς ἐλάττους ἦγον. Οὔτε τοῖς ἄλλοις ζῴοις εἶχον ἀνταρκεῖν, πᾶσι γὰρ πάντων ἀπελείποντο, ἄλλοτε ἄλλων· τάχει μὲν τῶν πτηνῶν ἁπάντων (ὅπερ οὖν Ὅμηρος ἔφη τοὺς Πυγμαίους πάσχειν ὑπὸ τῶν γεράνων, πᾶσι τοῖς τότε ὑπὸ πάντων συνέβαινε τῶν ἀλκίμων ὀρνίθων), κατ' ἰσχὺν αὖ πόρρω καὶ τῶν λεόντων, καὶ τῶν κάπρων, καὶ πολλῶν ἄλλων ἦσαν, ὥστ' ἀπόλλυντο σιγῇ· καὶ μὴν τῇ γε κατασκευῇ τοῦ σώματος οὐ μόνον τῶν κοράκων, ἀλλὰ καὶ τῶν κοχλιῶν

ἀπελείποντο, οὐδεὶς αὐτῶν ὑπάρχων αὐτάρκης. Φθειρομένου δὲ οὕτως τοῦ γένους καὶ κατὰ μικρὸν ὑπορρέοντος, κατιδὼν ὁ Προμηθεύς, ἀεί πως ὢν φιλάνθρωπος, ἀνέρχεται πρεσβευτὴς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πεμφθείς, οὐδὲ γὰρ πρέσβεις ἦν πώποτ' εἰδέναι, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ Ζεὺς τοῦ τε Προμηθέως ἀγασθεὶς δίκαια λέγοντος καὶ ἅμα καθ' ἑαυτὸν εἰληφὼς λογισμὸν τοῦ πράγματος, τῶν αὑτοῦ παίδων Ἑρμῆν κελεύει ῥητορικὴν ἔχοντα ἐλθεῖν εἰς ἀνθρώπους. Ὁ μὲν οὖν, Προμηθεὺς καθάπερ ἐπίσης ἅπασι τάς τε αἰσθήσεις καὶ τἄλλα μέλη τοῦ σώματος, οὐχ οὕτως ἐκέλευεν, ὥσπερ θεωρικοῦ διάδοσιν διελεῖν, ἵνα πάντες ῥητορικῆς ἐφεξῆς μετέχοιεν, ὥσπερ ὀφθαλμῶν, χειρῶν καὶ ποδῶν, ἀλλ' ἐπιλεξάμενον τοὺς ἀρίστους καὶ γενναιοτάτους, καὶ τὰς φύσεις ἐρρωμενεστάτους, τούτοις ἐγχειρίσαι τὸ δῶρον, ἵνα ὁμοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους σῴζειν ἔχοιεν. Ἀφικομένης δὲ τῆς ῥητορικῆς εἰς ἀνθρώπους οὕτως ἐκ θεῶν, ἠδυνήθησαν μὲν οἱ ἄνθρωποι τὴν μετὰ τῶν θηρίων δίαιταν χαλεπὴν ἐκφυγεῖν, ἐπαύσαντο δὲ ἐχθροὶ πάντες ὄντες ἀλλήλοις ἐν κύκλῳ, κοινωνίας δὲ εὗρον ἀρχήν. Καταβάντες δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης ἐπλησίασαν, τό γε πρῶτον ὕπαιθροι, μετὰ δὲ τοῦτο ἤδη λόγου νικήσαντος πόλιν τε κατεσκευάσαντο καὶ διεκρίθησαν, οὐχ ὥσπερ πρότερον, ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' εἴς τε συντάξεις κοινωνιῶν καὶ τοὺς πολέμων ἡγεμόνας· νόμους ἔθεντο καὶ ἄρκοντας καὶ πολιτείαν ἐνόμισαν. Καὶ θεοῖς χαριστήρια ἀνήγαγον, πρώτας ἀπαρχὰς ποιησάμενοι τὰς ἀπὸ τῶν λόγων, αἷς ἔτι καὶ νῦν χαίρειν μάλιστα τοὺς θεοὺς λόγος αἱρεῖ, ὅτι καὶ γνωρίσαι πρῶτον αὐτοῖς τοὺς θεοὺς ὑπῆρξεν ἐντεῦθεν. Οὕτως ἄνθρωπος ἤρθη μέγας ἐξ ἀσθενοῦς καὶ σαθροῦ καταρχάς· καὶ πρόσθεν καταφρονούμενος ὡς οὐδὲν πρᾶγμα, κύριός ἐστιν ἐξ ἐκείνου τοῖς ἐν τῇ γῇ τοῦτο, ὅ τι βούλεται, χρῆσθαι, πρόβλημα ποιησάμενος ἀντ' ἄλλου φυλακτηρίου τὸν λόγον. Καὶ ὁ μῦθος ἡμῖν ταύτην ἐχέτω τὴν τελευτήν. Quae si quis Latine malit, sensum utcunque reddemus : In initio, cum recens essent homines nati, magnus inter hos ac reliqua animantia tumultus erat perturbatioque super terram, propterea quod non possent invicem uti

sese. Nec enim ulla res intercedebat, quae illos conciliaret, verum qui potentiores erant, opprimebant inferiores. Neque satis erant idonei, ut reliquis animantibus resisterent. Omnibus enim illis omni ex parte inferiores erant, aliaque in re ab aliis vincebantur, veluti ab universo genere volucrum celeritate (unde factum est, ut, quod ait Homerus Pygmaeis accidere a gruibus, id tum temporis passim a robustioribus avibus paterentur mortales), rursum quantum ad vires attinebat, longe superabantur et a leonis, et ab apris, et aliis item compluribus, atque hunc in modum silentio peribant ; jam vero quo ad munitionem ornatumque corporis, non corvis modo, verumetiam cochleis cedebant, neque cuiquam ex ipso suppetebat, quod ad tuendam vitam erat opus. Itaque cum ad eum modum interiret hominum genus ac paulatim dilaberetur, Prometheus, ut semper est hominum studiosus, orator ascendit in coelum mortalium nomine ; non ille quidem missus ab eis, neque enim dum id temporis legatos ullos erat cernere, sed ipse ultroneus abiit. At Jupiter partim in gratiam Promethei, maxime qui justa postulare videretur, partim negotio apud sese considerato, filium suum Mercurium jubet ad homines descendere rhetoricen secum adducentem. Edixit autem, ut eam mortalibus impertiret non quemadmodum Prometheus, omnibus ex aequo sensus reliquaque corporis membra perinde quasi theatralem pecuniam dispertiens, ut omnes ex aequo rhetorices essent participes, non aliter quam oculorum, manuum ac pedum, sed ut praestantissimos quosque ingenioque generosissimo et indole pollentissima praeditos deligeret, atque iis demum munus hoc impertiret, ut pariter et suam ipsorum, et aliorum incolumitatem tueri possent. Porro posteaquam rhetorica jam ad mortales pervenisset, cum negotium, quod habebant cum beluis molestissimum, licebat effugere, tum vero desierunt undequaque inter sese simutatem exercere reperto commerciorum initio. Digressique de montibus alii in aliam orbis partem jungebantur, principio quidem sub dio viventes, post autem, ubi verbis inter se communicassent, et civitatem condiderunt, ac distributi sunt non quemadmodum antea, temere, verum in ordines plebis ac belli duces ; sanctisque legibus tum principes, tum reipublicae statum

instituerunt. Diis munera coeperunt offerre, primitias auspicantes ab oratione, quibus nunc quoque vel maxime gaudere deos consentaneum est, quandoquidem hac contigit, ut primum esse deos cognosceremus. Hinc deinceps ita crevit homo, ut qui initio debilis fuerat atque invalidus, postea in altum tolleretur ; quique antea pro nihilo habitus ac despectus erat, deinceps factus est omnium, quae sunt in terra, dominus, cui, quibus uti liberet, jus esset, non alio propugnaculo sibi parato quam oratione. Atque hic nobis sit fabulae finis. Hactenus Aristides. Extat, si satis commemini, fabella non dissimilis apud Platonem in Protagora.

1086. II, i, 86. Ale luporum catulos

Theocritus in Hodoeporis :

Θρέψαι καὶ λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς τυ φάγωντι, id est

Pasce canes, qui te lanient, catulosque luporum.

Proverbium est, teste interprete, in eos, qui laeduntur ab iis, de quibus bene meriti sint, aut in ingratos. Addit ille dictum Socratis : Κακοὺς ποιῶν εὖ θρέψαι λύκους, id est Malis faciens bene nutri lupos. Nam plerunque solet id usu venire illis, qui catulos luporum enutriunt. Extat super hac re non inelegans epigramma, quanquam incerto auctore, de ove lupi catulum alente suis uberibus :

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφω οὐκ ἐθέλουσα,
Ἀλλά μ᾽ ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ᾽ ὑπ᾽ ἐμοῦ κατ᾽ ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσται·
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται, id est
Lacto lupum uberibus propriis non sponte, sed horsum
Me demens adigit pastor, ut id faciam.
In me rursus erit fera, postquam creverit ex me :
Natura haud unquam vertitur officiis.

De canibus autem sumptum est ex Actaeonis fabula, a suis ipsius canibus dilacerati ; nam et hoc indicant enarratores Theocriti. Ex quibus facile liquet, quodnam sit illud

proverbium antiquum, cujus meminit M. Varro in libris De re rustica tractans de canibus alendis : Diligenter, inquit, ut habeant cibaria, providendum. Fames enim hos ad quaerendum cibum ducet, si non dabitur, et a pecore abducet, si non praebebitur. Nisi, ut quidam putant, et illuc pervenerint, ut proverbium attollant antiquum, vel etiam ut aperiant de Actaeone atque in dominum adferant dentes. Idem in Phoebo, citante Nonio : Crede mihi, plures dominos comedere servi quam canes. Quasi id Actaeon occupasset et ipse prius suos comedisset etc. Huc usque Varonis verba relata. Caeterum legimus et leones, et dracones nutriciis suis gratiam officii retulisse. Verum nulla est fera tam ingrata, quae sit cum hominibus ingratitudine conferenda.

1087. II, I, 87. E dolio hauris

Ἐκ πίθου ἀντλεῖν, id est e dolio haurire dicebatur olim, qui abundaret rebus optatis. Est enim dolium vas vinarium ingens, unde largiter haurire licet, neque facile sentitur detrimentum, videlicet in tanta copia. Theocritus ἐν Ἐργατίναις :

Ἐκ πίθω ἀντλεῖς, δῆλον, ἐγὼ δ' ἔχω οὐχ ἅλις ὄξος, id est

Dolia plena fluunt tibi, sed mihi vix sat aceti est.

Scholiastes admonet proverbium dici solitum de iis, quibus adesset benigna rerum copia. Divitum est habere dolia, pauperes vapam bibunt e lagenis. Nam vini vis quo copiosior est, hoc suavior esse consuevit : ubi paulum est liquoris, celerius vapescit. Admonet et Hesiodus dimidiato dolio parcendum esse, quod sera sit fundo parsimonia. Huic simillimum est quod subinde occurrit apud Chrysostomum : ἐκ πηγῶν, id est e fontibus, quoties uberem paratamque rerum copiam significat. M. Tullius in Bruto dicit eos e dolio potare, qui vinum adhuc fervens bibunt, quod vinum expressum primum doliis excipitur, ubi deferbuerit aliquantulum, conditur in vasa. Ipsius verba praestat ascribere : Ut si quis, inquit, Phalerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit, nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anicium consulem quaerat. Atqui eae notae sunt optimae. Credo, sed

nimia vetustas non habet eam, quam quaerimus, suavitatem, nec est jam sane tolerabilis. Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet ? Minime, sed quandam sequatur aetatem. Sic ego istis censuerim et novam, quasi de musto et lacu fervidam orationem fugiendam, nec illam praeclaram Thucydidis nimis veterem tanquam Anicianam notam persequendam. Hactenus M. Tullius. Nec arbitror alienum ab hac forma, quod Athenaeus libro XI ex Hipponacte citat : ἐκ πέλλης πίνειν, id est e mulctro bibere. Scazontes Hipponactei sic habent :

Ἐκ πελλίδος πίνοντες, οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς
Κύλιξ, ὁ παῖς γὰρ ἐμπεσὼν κατήραξε, id est
Mulctro bibentes, nam calix eis deerat :
Quippe hunc minister forte fregerat lapsus.

1088. II, I, 88. Una cum ipso canistro

Αὐτῷ κανῷ, id est Una cum ipso canistro. Quadrat in eos, qui rem intemperanter profundunt devorantque et abliguriunt. Mos etiam erat antiquis, ut testatur Didymus, ut coenae canistris inferrentur. Citatur apud Zenodotum Plato :

Ἀνήρπακας ἁπαξάπαντ᾽ αὐτῷ κανῷ, id est
Ipso canistro cuncta rapuisti simul.

1089. II, I, 89. Prius locusta bovem pariet

Prius locusta bovem pariet, περὶ τοῦ ἀδυνάτου. M. Varro De lingua Latina libro tertio refert ex Ennio versum hunc : Atque prius pariet / locusta Lucam. Nam Lucas antiqui boves appellabant ob magnitudinem.

1090. II, I, 90. Per tenebras, quae apud quercum

Τὸ περὶ δρῦν σκότος, id est Per tenebras, quae apud quercum, de ingenti ac fatali calamitate dicebatur. Zenodotus Aristotelem citat auctorem, in Politia Samiorum, Prienensium plurimos a Milesiis occisos fuisse juxta locum, cui nomen

Quercus. Unde receptum, ut Prienensium mulieres, ejus calamitatis memores, per tenebras, quae circa quercum essent, jurarent. Hujus historiae simul et adagii meminit et Plutarchus in Problematis, ad hanc ferme sententiam : Cum bellum esset inter Prienenses et Samios, initio mediocribus damnis invicem sese afficiebant, deinde justo praelio commisso mille Samii a Prienensibus occisi sunt. Septimo post anno congressi cum Milesiis primos quosque civium ac nobilissimos simul uno praelio amiserunt. Quo tempore Bias ille sapiens Samum a Prienensibus orator missus, egregiam laudem adeptus est. Post eam itaque calamitatem atrocem ac miserandam Prienensium foeminae per tenebras, quae circa quercum erant, obtestari ac dejerare coeperunt, quod liberos, parentes, maritos, charissima quaeque pignora eo loco perdidissent.

1091. II, I, 91. Concupivit assam farinam

Ἤρατο ὀπτῶ ἀλεύρω, id est Concupivit assam farinam, in eum dicebatur, qui domesticam tenuitatem pertesus, apud alios lautiorem vitam quaesisset. Dictum est autem in Platonem, qui relictis Athenis ter in Siciliam ad Dionysium navigavit, quo fortunam suam redderet lautiorem, quemadmodum interpretantur aemuli. Nam hanc profectionem probro illi datam fuisse testatur etiam Aristides in oratione, qua tuetur oratores quatuor adversus Platonis calumniam. Et Diogenes, auctore Laertio, cum animadvertisset Platonem in opiparo quodam convivio a reliquis temperantem cibis et oleis duntaxat utentem, taxavit hominis ambitiosam abstinentiam : Τί ὁ σοφὸς εἰς Σικελίαν πλεύσας τῶν τραπεζῶν τούτων χάριν, νῦν παρακειμένων οὐκ ἀπολαύεις ; id est Quid homo sapiens, cum ob hujusmodi mensas in Siciliam navigaris, nunc appositis non frueris ? Ad quod ita Platonem respondisse narrat : Νὴ τοὺς θεούς, Διόγενες, κἀκεῖ τὰ πολλὰ πρὸς ἐλαίας καὶ τὰ τοιαῦτα ἐγινόμην, id est Per deos, Diogenes, et illic plerunque oleis atque id genus cibis utebar. Ad quod rursum Diogenes : Τί οὖν ἔδει πλεῖν εἰς Συρακούσας ; Ἢ τότε Ἀττικὴ οὐκ ἔφερεν

ἐλαίας ; id est Quorsum igitur attinebat Syracusas navigare ? Num id temporis Attica non ferebat oleas ? Theocritus in Cyniscis :

Ἤρατο μὲν καὶ τῆνος, ἐμὶν δοκεῖ, ὀπτῶ ἀλεύρω, id est

Nam, puto, et hic assae correptus amore farinae.

Porro farinam assam novam et lautiorem victus rationem vocat, propterea quod priscos illos pulte duntaxat victitasse legimus, videlicet clibano coquendi panis usu nondum reperto. Unde et Annus ille Aegyptius, qui primus panarium clibanum excogitavit, in proverbii locum abiit, tanquam qui rem novam esset commentus, quemadamodum alibi retulimus. De deliciis coquendi panis multa recenset Plinius lib. XVIII, cap. XI.

1092. II, ɪ, 92. Battologia. Laconismus

Βαττολογία Graecis multiloquium vocatur, a Batto quopiam inepto poeta, qui hymnos quosdam conscripsit prolixos, in quidbus eadem crebrius iterabantur. Hinc vox etiam conficta Βαττολογεῖν, quae quidem adeo vulgo fuit usurpata, ut ea Matthaeus apostolus sit usus. Sic enim apud hunc loquitur Christus : Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί, id est Orantes autem ne battologissetis more gentilium. E diverso Λακωνισμός, id est Laconismus, in breviloquentiae significationem abiit ; quomodo usurpatur aliquoties apud M. Tullium in epistolis.

1093. II, ɪ, 93. Batti Silphium

Βάττου σίλφιον, id est Batti silphium, Graeci novum et rarum quempiam honorem proverbio vocant. Aristophanes in Pluto :

Οὐδ’ ἂν εἰ δοίης γέ μοι
Τὸν Πλοῦτον αὐτὸν καὶ τὸ Βάττου σίλφιον, id est

Nec si mihi donaveris
Ipsumque Plutum ipsumque Batti silphium.

Negat se sycophanta quieturum, etiam si praemium quantumvis magnum detur. Idem in Equitibus :

Τὸν καῦλον οἶσθ’ ἐκεῖνον,

Τοῦ σιλφίου τὸν ἄξιον γενόμενον ; Οἶδα μέντοι, id est

Nostine stipitem illum,

Qui dignus habitus silphio est ? Notus quidem est mihi ille.

Interpres diversam originem adagionis adscribit. Battus a Thera, juxta Cretam insula, profectus, oraculo monitus Apollinis vel, ut alii tradunt, domestica pulsus seditione, Cyrenen condidit. Cui cum Afri beneficii memores summum honorem habere studerent, donarunt illi silphium, herbam apud illos omnium pulcherrimam, simulque nomisma ferientes, in cujus altera parte regia facies erat inscalpta, altera silphium, quo fuerat a civitate donatus. Cujus rei meminit et Aristoteles in Republica Cyreneorum ; sed fusius narrat Herodotus in Melpomene, addens apud Libyas regem battum appellari, et hoc nomine compellatum ab oraculo, significante fore regem. Sunt qui dicant imaginem fuisse datam, sunt rursum qui anulum, in quo civitas erat expressa regi silphium deferens. Porro silphium inter herbas primam gloriam obtinet, cujus et folia, et fructus, et caulis, et succus preciosissimus sit. Unde Ampeliotae (ea gens quaedam est Africae) Delphis silphii caulem consecratum suspenderunt, ut auctor est Aleandrides. Haec ferme adfert in Plutum, nex dissident, quae Suidas memorat. At idem in Equites scribit silphium fruticem ese inamoeni odoris, rursus juxta alios amoeni, et ad medicamenta utilem, cujus usum primus invenisse creditur Aristaeus, Apollinis et Cyrenae filius, qui et mellis invenisse traditur. Illud quid sibi velit, nescio : Aristophanis interpres ait in altera nomismatis parte insculptam βασιλείαν, id est regnum, seu regiam, si transferas tonum ; pro eo Zenodotus legit Ammonem. Sic enim habet : Καὶ τοῦ νομίσματος ἐπὶ μὲν θατέρου Ἄμμωνα, ἐπὶ δὲ θατέρου σίλφιον ἐτύπωσαν, id est Nomismatis altera parte Ammonem, in altera silphium expresserant : Ammonem, ut arbitror, sentiens Jovem regnorum largitorem, si quidem Homero credimus. Hujus Batti meminit et Pindarus

in Pythiis : Χρῆσεν οἰκιστῆρα Βάττον καρποφόρου Λιβύας, id est Respondit habitatori Batto frugiferae Africae. Eruditi quidam putant silphium laserpitii genus esse.

1094. II, i, 94. Ne malorum memineris

Μὴ μνησικακήσῃς, id est Ne malorum memoriam refrices. Thrasybulus, ubi civitatem Atheniensium triginta tyrannorum saevitia liberasset, plebiscitum interposuit, ne qua praeteritarum rerum mentio fieret. Quam malorum oblivionem Athenienses ἀμνηστίαν vocant. Auctor Valerius Maximus libro quarto Rerum memorabilium, titulo De animi moderatione. Meminit et M. Tullius in prima Philippica, his quidem verbis : In quo templo, quantum in me fuit, jeci fundamenta pacis, Atheniensiumque revocavi vetus exemplum, Graecum etiam verbum usurpavi, quod tum in sedandis discordiis usurpaverat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui. Aristophanes in Pluto :

Μὴ μνησικακήσῃς, εἰ σὺ Φυλὴν κατέλαβες, id est
Mala ne acta refrices, Phyla si capta est tibi.

Interpres inter alia tale quoddam commentum adscribit : Thrasybulus occupato loco quodam, cui nomen Phyla, triginta tyrannos sustulit ; post, ubi arrogantius quiddam dixisset, audisse μὴ μνησικακῆσαι (id est Ne malorum memoriam revoces), idque dictum in proverbium abiisse. Probus Aemilius refert post exactos tyrannos Thrasybulum hanc tulisse legem, ne quis de praeteritis actis accusaretur aut mulctaretur, eaque lex dicta est oblivionis. Idem socios volentes contra legem saevire in eos, cum quibus reditum erat in gratiam, publice cohibuit et legem latam confirmavit. Huic pro tantis meritis praemii loco data est corona ex duabus virgulis oleaginis, et hoc civili honore vir prudens contentus fuit. Admonet adagium non esse refricandam commemoratione praeteritorum malorum memoriam. Sunt autem apud Aristophanem verba Mercurii ad Carionem servum. Plato lib. De legibus IV : Φράσω

γὰρ οὔτι μνεσικακεῖν βουλόμενος ὑμῖν, id est Dicam certe, non autem quod velim praeteritorum malorum memoriam vobis refricare. Sumptum videtur ex Homero, apud quem aliquoties hic versus, nempe Iliados Z, Θ, T :

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ, id est
Verum haec acta quidem, moesti licet, ire sinamus.

Hunc tanquam proverbialem subinde usurpat Tullius ad Atticum scribens. Eodem spectat et illud ejusdem Odyssae Θ :

Ἔπος δ᾽ εἴπερ τι βέβακται
Δεινόν, ἄφαρ τὸ φέροιεν ἀναρπάξασαι ἄελλαι, id est
Si dictum est verbum durius ullum,
Id procul abripiant venti per inane procellae.

Plutarchus Περὶ τῆς φιλαδελφίας : Δεῖ ἐν ἀμνηστίᾳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τίθεσθαι, id est Oportet eum diem oblivioni tradere. Erit huc usus proverbii, si juxta vulpinum illud consilium admonebimus aliquem, ne praeteritorum malorum memoria semet affligat, quandoquidem quod factum est, infectum fieri non potest. Lucianus in Caucaso : Ἐς δὲ τὸ αὔριον ταμιεύεσθαι τὸ μῖσος καὶ μνησικακεῖν, καὶ ἕωλόν τινα μνήμην διαφυλάττειν ἄπαγε, οὔτε θεοῖς πρέπον, οὔτε ἄλλως βασιλικόν, id est Caeterum in posterum diem reponere odium et malorum meminisse ac pridianam quandam memoriam reservare apage, neque diis dignum, neque alioqui regale.

1095. II, I, 95. Mentam belli tempore neque serito, neque edito

Μίνθην ἐν πολέμῳ μήτ᾽ ἔσθιε, μήτε φύτευε, id est
Mentam nec comedas, nec plantes tempore belli.

Aristoteles Problematum sectione vigesima statim initio refert hoc adagium, causam vestigans, unde dictum hoc in ora vulgi pervenerit. Arbitratur autem esse causam, quod menta corpori frigus adducat ; ejus rei argumentum esse, quod semen genitale minuat ; frigus autem adversari fortitudini atque audaciae, sicut ostendit sectionis decimaequartae ultimo problemate, cum ait eos, qui natura sint frigida,

formidolosiores esse, contra qui calida, audaces. Potest et in eum sensum deflecti paroemia, ut admoneat, ne quid alieno tempore fiat, quod officiat, quemadmodum menta bellum inituris est inutilis.

1096. II, ɪ, 96. Ad corvos

Βάλλ᾽ ἐς κόρακας, id est Abi ad corvos, perinde valet, quasi dicas abi in malam rem atque in exitium. Aristophanes ἐν Νεφέλαις :

Βάλλ᾽ ἐς κόρακας· τίς ἐσθ᾽ ὁ κόψας τὴν θύραν ; id est

Apage ad corvos. Quis est, qui pepulit hostium ?

Rursum in Pluto : Οὐκ ἐς κόρακας ; id est An non ad corvos ? Iterum in eadem fabula :

Ἔρρ᾽ ἐς κόρακας θᾶττον ἀφ᾽ ἡμῶν, id est

Ocyus hinc ad corvos abeas.

Reperitur apud hunc poetam et aliis plerisque locis. Plutarchus in commentario, quem scripsit adversus Herodotum, taxat eum, quod Isagoram ad Cares velut ad corvos relegarit, id est quod eum Carem fecerit. Eleganter dictum est a Diogene Cynico Κρεῖττον εἶναι ἐς κόρακας ἀπελθεῖν ἢ ἐς κόλακας, id est Satius est ad corvos devenire quam ad adulatores, quod hi et vivos et bonos etiam viros devorarent. Zenodotus scribit in Thessalia locum esse quendam, cui nomen inditum Corvis, in quem nocentes praecipites dabantur, atque hujus adagii Menandrum etiam meminisse ; quosdam autem originem adagionis ad hujusmodi quandam historiam referre : Boeotiis quondam Arnam incolentibus oraculo praedictum est futurum, ut e finibus expellerentur, simulatque corvi albi apparuissent. Evenit deinde, ut adolescentes aliquot per lasciviam ac temulentiam corvos, quos ceperant, gypso oblitos rursum emitterent. Quos ubi vidissent volantes Boeotii, recordantes oraculum arbitrabantur adesse tempus, quo forent suis e sedibus ejiciendi ; summopere perturbati sunt. Caeterum adolescentes, territi et ipsi tumultu, profugerunt ac locum quendam sibi mercati sunt, cui nomen indidere Coracon, id est

Corvorum. Contigit aliquanto post, ut Aeoles ejectis Boeotiis Arnam occuparent. Apud quos hic deinde mos receptus, ut maleficos relegarent in eum locum, cui nomen erat Corvi. Aristophanis interpres paulo diversius hanc recenset historiam : nempe Boeotiis aliquando a Thracibus subversis ac profligatis respondisse deum, ut ibi sedem figerent, ubi corvos albos conspexissent, conspexisse autem in Thessalia juxta sinum Pagaeaticum circumvolantes corvos quosdam Soli sacros, quos pueri per lusum gypsatos dimiserant. Boeotii vero rati jam perfectum oraculi symbolum inibi sedem constituerunt. Sunt qui paroemiam ad corvorum volatum referant, quod in desertis fere locis volitare consueverint, ut proverbium conveniat cum illo : in extremas solitudines publicitus deportandum. Euripides in Hecuba :

Οὐχ ὅσον τάχος
Νήσων ἐρήμων αὐτὸν ἐκβαλεῖτέ ποι ; id est
Non huncce solitarias,
Quantum potest, aliquo auferetis in insulas ?

Stratonicus citharoedus apud Athenaeum libro octavo detorquet in cantorem quendam. Is cum ei nescio quid molestus esset, ψάλλε, inquit, ἐς κόρακας, depravata per jocum voce ψάλλε pro βάλλε.

1097. II, I, 97. Mitte in aquam

Βάλλ’ ἐς ὕδωρ, id est Mitte in aquam, hoc est aufer e medio, dicitur vel in hominem, vel in rem exitio dignam. Tractum a supplicio quorundam, qui in profluentem aut mare praecipitabantur. Quae poena peculiaris erat parricidis apud Romanos. Unde philosophus in Timone jubet aurum abjici in mare, quod aliquando fecisse legitur Crates ille Thebanus. Horatius :

Vel nos in mare proximum,
Gemmas et lapides, aurum et inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus, scelerum si bene poenitet.

Mihi non absurdum videtur, si referatur ad aquam clepsydrarum dispensandam, ut intelligas in jus trahendum, et ad proverbium, quod alio diximus loco, Ὑφ’ ὕδωρ ὁ πονηρός, id est Sub aquam malus. Effertur adagium etiam hoc pacto : Βάλλ’ εἰς ὄλεθρον, id est Abi in perniciem.

1098. II, I, 98. **In beatam**

Βάλλ’ εἰς μακαρίαν, id est Aufer te in beatam. Quibusdam placet dictum κατ’ εὐφημισμόν, pro eo, quod est in rem malam. Fingunt enim apud inferos locum esse quendam, cui nomen Μακαρία. Aristophanes in Equitibus :

Ἄπαγ’ ἐς Μακαρίαν ἐκποδῶν, id est
Aufer te hinc procul in Macariam.

Ad consimilem ferme modum Athenaeus Dipnosophistarum libro primo : Εἰς μακαρίαν τὸ λουτρόν, id est In beatam balneum. Devovet enim balneum, unde male fuerat affectus. Plato in Hippia majore : Βάλλε εἰς μακαρίαν τὸν ἄνθρωπον, id est Aufer te in beatam hominem. Alii fabulam hujusmodi allegant : narrant Macariam Herculis filiam fuisse, de qua praedictum erat oraculo, ut se ultro morti objiceret ; sic enim Athenas fore liberas ab incursione Eurysthei, si quis Heraclidarum se sponte offerret ad necem. Itaque Hercule defuncto, cum Eurystheus illius liberos insectaretur atque illi ad Misericordiae aram confugissent, Athenienses recusantes eos in hostium manus tradere cum Eurystheo bellum susceperunt. Porro aedito oraculo, futurum, ut Athenienses ab Eurysthei incursatione liberarentur, si quis e liberis Herculis semet inferis devoveret, Macaria sese spontaneae morti obtulit. Quo facto congressi cum hostibus Athenienses victoriam reportarunt cum aliis quam plurimis interfectis, tum Eurystheo ipso ab Hylo sive Jolao, Herculis filio, perempto, cujus caput amputatum ad Alcmenam detulit. Illa defuncti oculos effodit. Caeterum Athenienses Macariae tumulum floribus et coronis decorantes dicebant : Βάλλ’ εἰς Μακαρίαν, id est Mitte in Macariam. Hinc igitur ortum adagium. Primum de his ferebatur, qui sese per virtutem in periculum sponte demitterent ; deinde de quovis

piaculo dici coeptum. Pausanias refert Macariam esse paludem in Marathone, in qua magna vis Persarum perierit, ignoratione viarum in ipsam prolapsa, qua ex re natum videri potest proverbium. Huc allusit Stratonicus citharoedus apud Athenaeum libro octavo, qui iratus discipulo Macedoni, quod nihil recte faceret, Εἰς Μακεδονίαν, inquit, ex Macaria faciens Macedoniam, simul alludens ad illud proverbium : Domi, non hic, Milesia.

1099. II, I, 99. Alabanda fortunatissima

Ἀλάβανδα Καρῶν εὐτυχεστάτη, id est Alabanda Carum fortunatissima. Stephanus in commentario De urbibus tradit Alabandam Cariae civitatem esse, conditam a Care, a cujus filio nomen sortita sit, siquidem is, postquam in equestri proelio strennue navasset operam, Alabandus est dictus ; Cares enim sua lingua ala vocant equum, banda victoriam. Eamque vocem ait Romanis etiam in usu fuisse, ut bandam victoriam dicerent. Equidem opinor hinc Germanis durare vocem eam, qua praepotentem et antiquae nobilitatis principem banderum vocant, ut qui victor olim hoc honoris virtute bellica sibi pepererit. Addit ex Philoxeni in Odysseam Homeri commentariis soloecismi genus esse, quod Alabandiacum vocetur, veluti si quis μή pro οὐ ponat, aut apud nos non pro ne aut quod pro ut ; quandoquidem Homerus quoque Caras βαρβαροφώνους appellat. Juvenalis in tertia satyra Alabandam recenset inter urbes barbaricis deliciis ac luxu perditas :

Hic alta Sicyone, ast hic Amydone relicta,
Hic Andro, ille Samos, hic Trallibus aut Alabandis.

Stephanus admonet olim Alabandam inter Cariae civitates opulentissimam ac florentissimam fuisse, ut proverbio quoque locum fecerit, quod modo retulimus. Quadrabit igitur, ubi volemus intelligi fortunam amplam et vitae genus voluptarium, quanquam a literis et virtutis studio alienum ; veluti si dicat aulicus aut negotiator quispiam : Alii se in literis macerent, alii cum paupertate philosophentur : Ἀλάβανδα Καρῶν εὐτυχεστάτη. Itaque confine fuerit illi, quod alio dictum est loco :

Εὐδαίμων ὁ Κόρινθος, id est Felix Corinthus. Poterit et per irrisionem usurpari, veluti si joceris in quempiam parum egregium, qui tamen in gente vehementer barbara crassaque praecellere videatur : Ἀλάβανδα Καρῶν etc.

1100. II, I, 100. Rubo arefacto praefractior

Ἀγναμπτότατος βάτος αὖος, id est Rigidissimus rubus aridus, aut Ἀγναμπτότερος βάτου αὔου, id est Rigidior arido rubo, proverbialis est comparatio in difficilem atque inexorabilem ac praefractum et suorum, ut vulgo vocant, morum hominem. Quod genus homines Graeci vocant αὐθεκάστους, id est suo quodam instituto viventes expertesque sensus communis. Refertur adagium a Suida simul et a Zenodoto. Ductum admonent a rubo, qui simul atque exaruit, rumpi potest, inflecti nequaquam. Unde et in senes accommodatius dicetur aetatis vitio difficiliores.

1101. II, II, 1. Tristis scytale

Ἀχνυμένη σκυθτάλη, id est, Tristis scytale, de re tristi, seriaque dicebatur aut de nuncio, qui dolorem adferret. Meminit hujus Aristophanes in Lysistrata. Refertur a Diogeniano. Quin Aristophanes grammaticus librum conscripsit Περὶ τῆς σκυτάλης ἀχνυμένης citaturque ab Athenaeo libro Dipnosophistarum tertio. Plutarchus in Convivio septem sapientium : Τὴν τοῦ Αἰθίοπος ἐπίταξιν οὐδὲν ἂν τις ἄλλο πλὴν ἀχνυμένην σκυτάλην προσείπῃ ; id est Aethiopis mandatum istud quid aliud appelles quam scytalem tristem ? M. Tullius ad Atticum : Habes scytalam Laconicam. Quod quidem videtur non absurde vel ad epistolam perbrevem, vel ad obscuram et arcanis de rebus conscriptam, vel ad solicitam ac tristia nunciantem ac mandantem accommodari posse. Quid sit autem scytale Laconica, docet Aulus Gellius Noctium Atticarum libro decimoseptimo, capite nono. Sed ipsius verba praestiterit adscribere. Lacedaemonii autem, inquit, veteres, cum dissimulare et occultare litteras publice ad imperatores suos missas volebant, ne, si ab hostibus exceptae forent, consilia sua noscerentur, epistolas id genus factas mittebant : Surculi

duo erant teretes, oblonguli, pari crassamento ejusdemque longitudinis, derasi atque ornati consimiliter. Unus imperatori in bellum proficiscenti dabatur, alterum domi magistratus cum jure atque cum signo habebant. Quando usus venerat litterarum secretiorum, circum eum surculum lorum modicae tenuitatis, longum autem, quantum rei satis erat, complicabant volumine rotundo ac simplici, ita ut orae adiunctae undique et cohaerentes lori, quod plicabatur, coirent. Litteras deinde in eo loro per transuersas iuncturarum oras versibus ab imo ad summum proficiscentibus inscribebant. Id lorum litteris ita perscriptis revolutum ex surculo imperatori commenti illius conscio mittebant. Resolutio autem lori litteras truncas atque mutilas reddebat, membraque earum et apices in parteis diversissimas spargebat. Propterea, si id lorum in manibus hostium inciderat, nihil quicquam coniectari ex eo loco quibat. Sed, ubi ille, ad quem erat missum, acceperat, surculo compari, quem habebat, capto ad finem, perinde ut debere fieri sciebat, circumplicabat atque litterae per ambitum eundem surculi coalescentes rursum coibant, integramque et incorruptam epistolam, et facilem legi praestabant. Hoc genus epistolae Lacedaemonii σκυτάλην, id est, loricatum surculum, appellant. Hactenus A. Gellius. Meminit huiusce rei Plutarchus in Lysandro, cui Pharnabazus rex supposititia scytala imposuit. Suidas eadem ferme refert, quae Gellius, de scytala. Strab. Geographiae lib. I inter hyperbolam hanc quoque commemorat : Ager angustior est quam scytala Laconica.

1102. II, II, 2. Hirundinum musea

Χελιδόνων μουσεῖα, id est Hirundinum musea. Aristophanes in Ranis :

Ἐπιφυλλίδες ταῦτ’ ἔστι καὶ στωμύλατα,

Χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης, id est

Sunt ista folia et stulta blateramina,

Musea hirundinum, artis ac subversio.

Interpres admonet proverbium esse in impendio loquaces et obstreperos, hirundines enim inepto garritu plus taedii auditoribus adferre quam voluptatis. Est enim haec avis minime canora, sed molesto quodam stridore ; unde apud Pythagoricos loquacitatis symbolum esse meruit, cum vetant, ne quis hirundinem sub eodem habeat tecto. Apte dicetur in poetas indoctos, oratores loquaces magis quam eloquentes aut in coetum hominum inepte loquacium.

1103. II, II, 3. Lusciniae nugis insidentes

Ἀηδόνες λέσχαις ἐγκαθήμεναι, id est Lusciniae nugis insidentes. Proximum illud ad imperitos et tamen garrulos convenit, hoc ad eruditos, qui tamen immodice suo studio delectentur ; quod genus sunt poetae potissimum. Plaut. in Bacchid. ad puellam transtulit : Metuo, inquit, ne lusciniolae defuerit cantio. Quanquam in Graeco proverbio jocosa depravatio videtur inesse, ut pro λόχμαις dictum sit λέσχαις. Sumptum est autem ab incredibili canendi tum studio, tum arte, quae huic aviculae tribuitur, si quidem, ut narrat Plin. lib. X, cap. XXIX, diebus, ac noctibus quindecim continuis citra intermissionem canit densante se frondium germine, multis nominibus admiratione digna avis : primum tanta vox in tam parvo corpusculo, tam pertinax spiritus, deinde in una perfecta musicae scientia modulatus aeditur sonus et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, revocatur, infuscatur exinopinato, interdum et secum ipsa murmurat, plenus, gravis, acutus, creber, extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviter, omnia tam parvulis in faucibus, quae tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit. Ac nequis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus et non idem omnibus, sed suus cuique. Certant inter se palamque animosa contentio est. Victa morte finit saepe vitam, spiritu prius deficiente quam cantu. Meditantur aliae iuniores, versusque, quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna et reddit, vicibusque

reticent. Intelligitur emendatae correctio et in docente quaedam reprehensio. Haec et alia nonnulla de lusciniarum cantu refert Plinius, quo diximus loco.

1104. II, II, 4. Asinus portans mysteria

Ὄνος ἄγων μυστήρια, id est, Asinus portans mysteria, in eum dicebatur, qui praeter dignitatem in munere quopiam versabatur, veluti si quis ignarus litterarum bibliothecae praefectus esset. Aristophanes in Ranis :

Νὴ τὸν Δί', ἐγώ γ' οὖν ὄνος ἄγων μυστήρια.
Ἀτὰρ οὐ καθέξω ταῦτα τὸν πλείω χρόνον, id est
Ita, per Jovem, sum asinus vehens mysteria.
Verum ista non jam sustinebo diutius.

Interpres affirmat inde natum adagium, quod olim, quibus ad peragenda sacra Eleusinia opus erat, asino imposita deportabantur. Quadrabit et in eos, quorum opera aliis duntaxat est usui, cum ad ipsos praeter molestiam nihil interim redeat, veluti si quis cibos aliis gestet, quibus ipsi non liceat vesci. Huc allusisse videtur Apuleius, cum se fingit asinum Cererem deam circumferetem. Suidas adscribit Demonem ad lapidem molarem referre, quem Graeci ὄνον appellant, propterea quod in sacris molis frumentariis coronas imponere consueverint. Itaque torquebitur eleganter in eos, quibus immerentibus honos habetur, veluti, cum indoctis doctoris titulus, pileum, et anulus aliaque id genus insignia attribuuntur.

1105. II, II, 5. Iterum tranquillitatem video

Αὖθις αὖ γαλήν' ὁρῶ, id est, Rursum denique tranquillitatem aspicio. Aristophanis interpres proverbium esse scribit, quo nos significamus e malis emergere, fortuna in melius commutata. A navigantibus ducta metaphora, quibus conquiescente procella grata solet esse tranquillitas. Aristophanes in Ranis :

Ἔξεστι δ' ὥσπερ Ἡγέλοχος ἡμῖν λέγειν·
Ἐκ κυμάτων γὰρ αὖθις αὖ γαλήν' ὁρῶ, id est,

Ut Hegelochus nobis item fas dicere :

Tranquillum ab undis rursus iterum conspicor.

Hegelochus erat histrio quispiam tragoediarum, ne quem vox ignota remoretur. Notat autem obiter Aristophanes Euripidis ταὐτολογίαν, apud quem hic versus est in Oreste : Αὖθις αὖ γαλήν᾽ ὁρῶ, quam eandem irrisit etiam Strattis. Quanquam videtur et illusio subesse in Graecanicis verbis γαλῆν ὁρῶ, id est, felem video, et γαλήν᾽ ὁρῶ, id est tranquilla video. Atqui vicissim Euripides apud eum comicum, Aeschylum taxat, qui bis idem dixerit, in hisce versibus :

Δὶς ταὐτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰσχύλος,
Ἥκω γὰρ εἰς γῆν, φησί, καὶ κατέρχομαι,
Νὴ τὸν Δί᾽, ὥσπερ εἴποι γείτονι·
Χρῆσον σὺ μάκτραν, εἰ δὲ βούλει, κάρδοπον, id est,
Sapiens bis idem est nobis locutus Aeschylus :
Ad terram enim, inquit, venio et accedo velut
Si per Jovem, vicino ita quis dicat suo :
Mactram, aut canistrum, si libet, mihi commodae.

Pindarus in Isthmiis :

Ἀλλὰ νῦν μοι / Γαιάχος εὐδίαν ὄπασσεν / ἐκ χειμῶνος, id est Sed nunc Neptunus mihi tranquillitatem praebuit ex tempestate.

1106. II, II, 6. In tranquillo est

Ad hanc formam pertinet Terentianum illud ex Eunucho : Tum autem Phaedriae / meo fratri gaudeo esse amorem in tranquillo. Item illud : Qui te in scopulum e tranquillo auferat, et quod alibi diximus : Ego in portu navigo. Item illud : Interra sunt. Eadem autem locutionis specie dicimus in tranquillo, qua dicimus in tuto, in proclivi.

1107. II, ii, 7. Septennis cum sit, nondum edidit dentes

Ἑπταέτης ὢν ὀδόντας οὐκ ἔφυσεν, id est Cum sit septem natus annos, nondum tamen dentes produxit. Aristophanis interpres admonet proverbio dici solere. Mihi quadrare videtur in eum, qui natu grandis, tamen adhuc quasi puerum agit, aut qui diu commoratus alicubi nihil adhuc auctoritatis aut honoris sit assecutus. Metaphora mutuo sumpta videtur ab infantibus, quibus circiter annum aetatis septimum omnes dentes soleant enasci. Aristophanes in Ranis :

Σκώψωμεν Ἀρχίδημον,
Ὃς ἐπτέτης ὢν οὐκ ἔφυσε φράτορας, id est,

Taxemus Archidemum :
Septennis hic nondum tribules aedidit,

ubi poeta captans jocandi occasionem pro ὀδόντς φράτορας mutavit. Taxat enim obiter Archidemum quempiam, qui morem Atheniensium neglexerat, apud quos hospes septem annos in ea versatus civitate in civium numerum adscriptus jam velut in cognationem ac jus illorum asciscebatur.

1108. II, ii, 8. De pulchro ligno vel strangulare

Ἀπὸ καλοῦ ξύλου κἂν ἀπάγξασθαι, id est De pulchro ligno etiam strangulari convenit. Admonet paroemia calamitatem tolerabiliorem esse, si cum honestate fuerit conjuncta et dedecore vacuerit. Aristophanes in Ranis ad proverbium alludens :

Ἐξ ἀξίου γοῦν τοῦ ξύλου
Ἤν τι καὶ πάσχητε, πάσχειν τοῖς σοφοῖς δοκήσετε, id est,

Digno si quid e ligno rei
Perferetis, ferre cordatis videbimini viris,

quasi minus miserum sit suspendium, si quis ex arbore pendeat insigni. Circumfertur huic simillimum proverbium etiam hodie apud nostrates : Si

demergendus sim, in aqua pura me demergam, hoc est si pereundum est, honesta morte perire satius aut, si peccandum, honestiore peccandum titulo. Potest referri ad eos, qui vincuntur quidem, sed a victore tam insigni, ut honestius, et optabilius videatur sic vinci quam alios quosdam vicisse. Unde est Virgilianum illud : Aeneae magni dextra cadis, et apud Ovidium Ajax pudendum sibi putat cum Ulysse vel certasse, etiamsi victor discesserit : Mecum, inquit, certasse feretur. Item apud Homerum Iliados φ ad hunc modum loquitur Achilles :

Ὥς μ’ ὄφελ’ Ἕκτωρ κτεῖναι, ὃς ἐνθάδε τέτραφ’ ἄριστος·
Τῷ κ’ ἀγαθὸς μὲν ἔπεφν’, ἀγαθὸν δέ κεν ἐξενάριξε.
Νῦν δέ με λευγαλέῳ θανάτῳ εἵμαρτο ἁλῶναι, id est
O si me necet, huc qut egit fortissimus, Hector,
Tum gnavus gnavi victus virtute perirem.
Nunc me fata volunt obscura morte perire.

Pindarus in Pythiis hymno tertio, non dissimili sensu dixit καλὸν πῆμα, id est pulchra noxa. De Ixione loquitur, qui deceptus imagine Junonis sibi paravit exitium.

1109. II, II, 9. Non Chius, sed Cius

Didymus proverbium subesse putat in his Aristophanis verbis : Οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος, id est Non Chius, sed Cius, propter vulgato scommate notatam gentis inconstantiam ac volubilitatem pro temporis ratione commutantis institutum, ac idem ad fortunae commoditatem accommodantis. Aristophanis carmina e Ranis sunt haec in Theramenem :

Πέπτωκεν ἔξω τῶν κακῶν, οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος, id est,
Evolavit e malis, haud Chius, sed Cius,

quamquam hoc loco Aristarchus Cous legit, non Cius. Theramenes enim Cous fuisse dicitur. Fortassis allusum ad id, quod is Theramenes fuerit Prodici Cii discipulus. Hujus mentionem facit et Lucianus in Amoribus : Ὥστε ἔγωγε ἂν εὐξαίμην, εἴπερ ἦν ἐν δυνατῷ, γενέσθαι Θηραμένης ἐκεῖνος ὁ κόθορνος, id est Itaque et ipse

quoque, si fieri possit, optarim Theramenes fieri ille cothurnus. Nisi forte allusum est ad vocum affinitatem, cum res longe discrepet. Nam Chii male audiebant ob mores effoeminatos, cum Cii nec tibicinas, nec meretrices reciperent in civitatem, ut indicat Athenaeus lib. XIII. Itaque qui paulo ante nugator mox veluti alius sumat vultum tetricum, in hunc recte dicetur : Οὐ Χῖος, *ἀλλὰ* Κῖος. Aristarchus, qui legit Cous, videtur ad taxillorum lusum spectasse, in quo jactus, qui Cous dicitur, habebat sex, Chius unum duntaxat. Itaque Cous felicior erat jactus. Quo dicto indicat Theramenem nunquam infeliciter consuluisse. Eupolis, qui legit Cius, putat Theramenem adscitum in Ciorum civitatem, cum natus esset Cous. Didymus tamen effert proverbium : Οὐ Χῖος, *ἀλλὰ* Κῖος, ut mutatio nominis indicet hominis versatile ingenium ac tempori serviens, semper ad potiorem partem sese accommodantis. Hujusmodi ferme referuntur in commentariis ejus fabulae. Porro de cothurno diximus alibi.

1110. II, II, 10. Extra oleas

Ἐκτὸς τῶν ἐλαιῶν φέρεται, id est Extra oleas fertur. Ubi quis terminos praescriptos transgreditur aut aliena nec ad rem pertinentia facit, dicitve. Aristophanes in Ranis :

Μή σε ὁ θυμὸς ἁρπάσας
Ἐκτὸς οἴσει τῶν ἐλαιῶν, id est
Ira ne te concitum
Rapiat extra olivas.

Interpres adagium hinc natum ait : stadia, in quibus currendi certamina peragebantur, oleis per seriem positis utrinque sepiebantur, quas praeterire non licebat ; proinde qui praeteriisset oleas, extra stadium currere videbatur.

1111. II, ii, 11. **Coronam quidem gestans, ceterum siti perditus**

Στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ’ ἀπολωλώς, id est Coronam quidem gestans, caeterum siti perditus. In temulentum et lurconem apte torquebitur, quique obligurita re redactus sit ad inopiam. Aristophanes im Equitibus :

Ὥσπερ Κοννᾶς στέφανον μὲν ἔχων αὖον, δίψῃ δ’ ἀπολωλώς, id est Quemadmodum Connas coronam quidem gestans aridam, verum siti perditus. Taxat autem Cratinum comicum tanquam ebriosum ac delirantem. Effertur adagium et ad hunc modum apud Diogenianum :

Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων, δίψῃ δ’ ἀπολωλώς, id est,

Vir Delphus cum portet serta, siti exanimatur.

Natum est a moribus Connae cujusdam. Is primum erat tibicen vinosus, atque in conviviis assidue coronatus potabat. Nam priscis mos erat in compotationibus coronas gestare. Deinde e tibicine factus est Olympionices atque in Olympiis saepe victor coronam tulit, unde Cratinus eum πολυστέφανον vocat ; alioqui pauperrimus neque tantillo ditior factus suis victoriis. Nihil enim habuisse fertur, praeter oleastrum.

1112. II, ii, 12. **Aphya in ignem**

Ἀφύα ἐς πῦρ, id est Aphya ad ignem. Proverbium in ea, quae celeriter intereunt aut absumuntur, sive quae facile ac statim conficiuntur. Nam aphya piscis genus candidum, molle ac tenerum, quod admotum igni protinus decoquitur. Unde meretrices aliquot aphyas dictas indicat Athenaeus lib. XIII, quod essent candidae, graciles et oculis praegrandibus, talis enim apua. Frigitur autem in oleo ferventi, unde fertur et illud apud Graecos : Ἀφύων τιμὴ ἔλαιον, id est Aphyarum honor oleum ; ac protinus ut contigerunt oleum fervens, jam decoctae sunt, adeo ut ilico cum oleo stridant statimque percoctae tollantur e patella. Hunc piscem Suidas scribit etiam ἀφρόν, id est spumam appellari, propter candorem, et ἔγγραυλιν, complura

commemorans ejus genera. Athenaeus lib. septimo quibusdam et ἀφρύην dici, nimirum a spuma, et ob id Veneri sacrum, quod eam poetarum fabulae gignant e spuma maris. Idem eorum, quae supra diximus, Clearchum adducit auctorem, addens et ad hunc modum efferri paroemiam : Ἴδε πῦρ ἀφύα, id est Aphya vidit ignem, quasi vidisse modo sufficiat ad decoctionem. Itaque si puella jam nubilis statim sponso viso incalescat, conveniet Ἴδε πῦρ ἀφῦα. Non dissimile ei, quod alibi recensuimus : Τὸν ἵππον εἰς πεδίον, id est Equum in planiciem.

1113. II, II, 13. Boliti poenam

Βολίτου δίκην, id est Boliti poenam, dicunt, ubi quis de re frivola nihilique plectitur. Bolitus autem Graecis significat stercus quodvis, sed proprie bubulum. Porro Solon legem tulit, quae poenam minabatur etiam iis, qui bubulum stercus furto sustulissent. Huc allusit Aristophanes in Equitibus :

Τοῖς Βολίτοις ἡττόμενος, id est

Bubulis stercoribus victus.

Hesychius putat Graecis idem βολβίτον et βόλιτον, nisi quod prius illud Jonum sit peculiare ; idem indicat Etymologus : sic autem appellari bovis excrementa, quod liquidiora sint quam ceterorum animantium. Citat autem et Hipponactem, qui βολβίτον κασιγνήτην dixerit foeminam, opinor, extreme contemptam, et βολίτινον velut e bubulo stercore conflatum. Cynulcus apud Athenaeum lib. XIII : ἀλλὰ βολίτινον ἔχων θάτερον σκέλος, id est sed e bubulo stercore conflatum habens alterum crus. In Phrysiorum agris videre est domos bolitinis parietibus, in aliis bubulum stercus ad ignis materiam siccari. Quin et hodie nostrates, quem insigniter contemnunt, βολίτον appellant.

1114. II, II, 14. Haud unquam arcet ostium

Οὐδέ ποτ᾽ ἴσχει ἡ θύρα, id est Haud unquam arcet ostium. Interpres Aristophanis paroemiam admonet esse de iis, qui impendio sunt hospitales, quorum

fores semper patentes neminem excludunt. Sumptum ait ex Eupolidis comoedia, cui titulus Φιλοι. Eleganter accommodabitur vel in credulum, qui quodvis mendacium admittat auribus, vel in mulierem nulli negantem.

1115. II, II, 15. Semper aliquis in Cydonis domo

Ἀεί τις ἐν Κύδωνος, id est Semper aliquis in Cydonis domo. Cydon Corinthius quispiam erat adeo insignis hospitalitate, ut etiam proverbio locum fecerit. Refertur a Suida pariter et a Zenodoto, neque non ab Aristophanis interprete. Haec cum non careant gratia, quoties simpliciter accommodantur ad homines φιλοξένους, tamen plusculum habebunt veneris, si ad animum deflectantur ; veluti, si quis admoneat pium hominem, ne sinat animum suum quibuslibet cogitationibus patere.

1116. II, II, 16. Summis unguibus ingredi

Ἐπ᾽ ἄκρνω ὀνύχων, id est summis ungulis, metaphora proverbialis in eos, qui avidius auscultant. Nam ii solent semet in summos pedes erigere. Καὶ ἐπ᾽ ἄκρων ὀνύχων βαδίζων, id est summis ingrediens pedum unguibus, in fastuosos. Refertur adagium ab Aristophanis interpete ἐν Ἀχαρεῦσι, putatque huc allusisse poetam, cum ait :

Εὐθὺς διὰ τοὺς στεφάνοθς ἐπ᾽ ἄκρων τῶν πυγιδίων ἐκάθησθε, id est

Summis natibus mox residetis, animos addente corona,

id est efferimini vobisque placetis.

1117. II, II, 17. Haud impune vindemiam facies

Οὐκ ἐρήμας τρυγήσεις, id est Haud impune vindemiam facies. In eos competet, qui nullo servante impune decerpunt vuas. Aristophanes in Vespis :

Ἀλλ᾽ οὐκ ἐρήμας ᾤεθ᾽ οὕτω ῥαδίως τρυγήσειν, id est

At ne existimetis vos adeo facile atque impune vindemiam facturos.

Nam ἐρήμας Graeci fieri dicunt, quod fit nullo prohibente nulloque obsistente. Confine est illi, quod alio referemus loco :

Γλυκεῖ' ὀπώρα φύλακος ἐκλελοιπότος, id est

Est dulce pomum, verum ubi custos abest.

Solent enim vitibus, et pomariis adbiberi custodes, praeserrim autumno, cum jam maturi foetus furem invitant. Itdem dicunt ἐρήμην κατηγορεῖν καὶ ἐρήμην δίκην γράφειν et ἐρήμην νικᾶν, et ἐρήμην κρίνειν ἢ κατακρίνειν, quemadmodum indicavimus alibi.

1118. II, II, 18. Mens est in tergoribus

Ὁ νοῦς ἐστιν ἐν τοῖς σκύτεσιν, id est Animus est in tergoribus. De sollicitis dictitari solitum, quique malum aliquod imminens timere videntur. Aristophanes in comoedia, cui titulus Pax :

Ἡμάρτομεν ταῦτ', ἀλλὰ συγγνώμην ἔχε,
Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἦν τότ' ἐν τοῖς σκύτεσιν, id est
Peccavimus quidem ista, sed veniam dabis,
Tum nanque noster animus in coriis erat.

Metaphora sumpta est vel a loris, quibus caeduntur servi, nam haec e bubulis tergoribus secantur (unde Plautinum aenigma :

Ubi vivos homines mortui incursant boves)

vel a clypeis, qui bubulo corio solent obduci. Proinde congruet vel in eos, qui flagra metuunt, vel in hos, quos belli impendentis metus habet soli citos. Non dissimile Terentianum illud ex Eunucho : Jamdudum animus est in patinis ; item illud Aristophanicum in Vespis de homine litium avido :

Ὁ νοῦς πέταται νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν, id est
At volitat animus nocte circa clepsydram.

Breviter, quacumque in re sumus intenti, in ea re dicimur esse.

1119. II, II, 19. Σκύτη Βλέπει

Σκύτη βλέπει, id est, ut verbo verbum reddam, Tergora tuetur. Confine proximo, quo significabant quempiam prae se ferentem vultu, quod mali quippiam instare suspicaretur idque conjecturis aliquibus colligeret ; veluti si quis conspectis boum tergoribus bellum futurum colligeret, quod his integantur clypei. Citatur adagium ex Eupolidis fabula, cui tit. Chrysogenes :

Ἀτεχνῶς μὲν οὖν, τὸ λεγόμενον, σκύτη βλέπει, id est

Plane, quod aiunt, obtuetur tergora.

Fortasse nec illud absurdum fuerit, hinc natum proverbium dicere, quod in clypeis barbaricae quaepiam et horrendae facies depingi, sculpive solent barbarorum aut Cyclopum, aut beluarum etiam, ut eam ob causam, qui truculento essent vultu, σκύτη βλέπειν dicerentur. Athenaeus libro tredecimo : Οὐ πολλά σε σωφρονήσαντος καὶ διδάξαντος σκύτη βλέπειν, id est Qui nihilo te fecit emendatiorem tantumque docuit torvum obtueri. Sentit enim discipulum a philosopho nihil aliud didicisse quam supercilium et vultus truculentiam. Quanquam hoc adagium in sua duntaxat lingua gratiam habere potest. Aristophanes in Vespis :

Ἐγώ σε τήμερον βλέπειν σκύτη ποιήσω, id est

Ego hoc quidem faxo die te tergora obtueri.

1120. II, II, 20. Cochleare crescet

Δοῖδυξ αὔξει, id est, Cochleare crescet. Chrysippus apud Zenodotum et Aristophani interpretem ait hanc paroemiam dici solere in pusillos homunciones per ironiam. Nam cochleare et pusillum est, et contortum. Aristophanes in Equitibus : Σκεύη δύο χρησίμω, / δοῖδυξ ἠδὲ τορύνη, id est Duo utilia vasa, cochleare et toryna. Est autem toryna, qua movetur olla.

1121. II, II, 21. Connae calculus

Κόννου ψῆφος, id est Connae calculus. In hominem aut rem nihili nulliusque momenti. Proverbium manavit a Conna quopiam citharoedo sive, ut quidam volunt, lyrista ex eorum numero, qui citra vocem organo canebant. Sunt qui dicant Connam fuisse quendam extremae sortis hominem, qui devorato patrimonio pauperrimus fuerit. Callistratus apud Aristophanis interpretem ad hunc modum effert paroemiam, Κόννου θρῖον, id est Connae ficulnum folium, quod eo lusitare sit solitus. Aristophanes in Fucis : Σὲ μὲν ἡγοῦνται Κόννου ψῆφον, id est Te quidem Connae suffragium existimant, hoc est, nihili ducunt.

1122. II, II, 22. Unicum arbustum haud alit duot erithacos

Μία λόχμη οὐ τρέφει δύο ἐριθάκους, id est Idem arbustum non alit duos erithacos. Zenodotus auctor est hoc adagio notatos illos, qui ex rebus minutis festinant ditescere. Mihi videtur non intempestiviter dici posse in eos, quibus parum convenit nec in eodem munere concorditer versari queunt. Est autem erithacus avis quaedam solitaria, ut eodem in saltu non temere nisi unam invenias. Hanc Theodorus Gaza nunc syluiam, nunc rubeculam interpretatur. Thomas Magister ait a quibusdam ἐριθέα vocari ab aliis ἐρίθυλον, a plerisque ἐρίθακον. Aristophanes eleganter ad hoc allusit adagium in Vespis :

Οὐ γὰρ ἄν ποτε
Τρέφειν δύναιτ' ἂν μία λόχμη κλέπτα δύο, id est
Non enim fieri potest,
Fures ut unquam saltus alat unus duos.

Non omnino dissimile est huic, quod dixisse fertur Alexander Magnus, mundum non capere duos soles.

1123. II, II, 23. Pedibus ingredior, natare enim non didici

Πεζῇ βαδίζω, νεῖν γὰρ οὐκ ἐπίσταμαι, id est

Ambulo pedes, nandi imperitus scilicet.

Proverbialis senarius, in eum, qui majorum rerum imperitus, minutioribus negotiis sese exercet, aut qui propter imperitiam, privatus et humilis vivit, aut qui sese necessario confert ad aliud genus, quandoquidem ad illud aut illud, nequaquam est idoneus ; veluti si quis negotiator fiat, ad litteras indocilis. Refertur huic assimilis versus :

Πεζῇ βαδίζων οὐκ ἐπίσταμαι σκάπτειν, id est

Fodere imperitus, pedibus ambulo meis.

Apud Aristophanem in Avibus sycophanta similiter excusat suam professionem :

Τί γὰρ πάθω ; Σκάπτειν οὐλ ἐπίστεμαι, id est

Quid quaeso facerem quando fodere nescio ?

Huc videtur referendum : Fodere non valeo, Σκάπτειν οὐ δύναμαι. Fossionem enim, pro quavis opera mercenaria posuit Aristophanes in Vespis :

Σύγγωθι, κιθαρίζειν γὰρ οὐκ ἐπίσταται, id est :

Ignosce, neque enim canere doctus est cheli.

Nimirum alludens ad vulgatum adagium perinde, quasi dicat : Reliquarum imperitus artium, furto tantum rem parat. Idem in Equitibus :

Οὐδὲ μουσικὴ ἐπίσταμαι, id est

Ne musicam quidem scio.

1124. II, II, 24. Una domus non alit duos canes

Εἷς οἶκος οὐ δύναται τρέφειν τοὺς δύο κύνας, id est

Eadem domus non bene canes alit duos.

proverbio jactatus senarius in eos, inter quos parum convenit propter idem lucrum, quod communiter expetunt. Sic idem regnum non fert duos tyrannos, eadem

respublica non fert duos expilatores, idem munus non fert duos ambitiosos, quorum uterque conetur tenere primas. Refertur ab Aristophanis interprete.

1125. II, II, 25. **Vallus vitem decipit**

Ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον ἐξηπάτησεν, id est Vallus vitem decepit. Ubi quispiam ab eo fallitur aut laeditur, a quo pendebat cujusque fidei nitebatur. Traductum a vallis, quibus alligatae fulciuntur vites. Fit autem interdum, ut illi radicibus actis ramis ac frondibus suis vitem strangulent aut prostrati palmitem secum trahant. Aristophanes in Vespis :

Εἶτα νῦν ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον ; id est
Itane circumvenit ipse vineam palus suam ?

1126. II, II, 26. **Trepidat in morem galli cujuspiam**

Πτήσσει ὥς τις ἀλέκτωρ, id est, Trepidas tamquam gallus gallinaceus. In male affectum, et commotum, aut etiam pavitantem, opportune dicetur ; πτήσσειν enim Graecis fugitare significat, atque expavescere, peculiariter autem de avibus dicitur. Aristophanes in Vespis :

Πτήσσει Φρύνιχος ὥσπερ ἀλέκτωρ, id est
Galli in morem Phrynichus horret.

Fuit hic Phrynichus Melanthae filius, Atheniensis tragoediarum scriptor, quem Athenienses mille drachmis multarunt, quod Milesiorum excidium tragoedia complexus esset. Quod quidem non adscripturi eramus inter Adagia, nisi commentarius Aristophanis hoc nominatim proverbii loco retulisset. Meminit hujus et Plutarchus in Alcibiade, qui, cum antea fuisset ferox et insolens, ex Socratis familiaritate, cujus singularem integritatem suspiciebat, coepit esse mansuetus ac modestus. Citat autem hunc senarium e poeta quopiam :

Ἔπτηξ’ ἀλέκτωρ ὥς, κλίνας πτερόν, id est
Pavidus refugit, more gallinacei

Cum victus alas illi summittit suas.

Meminit hujus et in vita Pelopidae. Certamen autem gallorum apud veteres sollenniter ac publicitus exhibebatur. Caeterum, quamquam animal natura pugnax est, tamen gallus, ubi se sentit imparem in conflictu, mire dejectus ac supplex profugit risum praebens spectatoribus.

1127. II, II, 27. Non magis parcemus quam lupis

Οὐ φεισόμεθα μᾶλλον ἢ λύκων, id est Haud magis parcemus ac lupis. Aristophanis interpres proverbialem figuram esse admonet, inde natam, quod antiquitus lex ad interficiendos lupos etiam praemio invitabat apud Atticos. Etenim qui lupi catulum interemisset, huic talentum, qui adultum occidisset, duo talenta dabantur. Unde et Apollinem, Λύκειον καὶ Λυκοκτόνον cognominarunt. Aristophanes in Avibus :

Φεισόμεθα γάρ τι τῶνδε μᾶλλον ἢ λύκων ; id est

Quid enim his magis parcemus atque ipsis lupis ?

1128. II, II, 28. Nisi si qua vidit avis

Πλὴν εἴ τις εἶδεν ὄρνις, id est Nisi si qua vidit avis. Hyperbole proverbialis de re vehementer occulta. Aristophanes in Avibus :

Οὐδεὶς εἶδεν τὸν θησαυρὸν τὸν ἐμόν, πλὴν εἴ τις ἂν ὄρνις, id est

Nemo meum vidit thesaurum, nisi forsan si qua avis usquam.

Suidas etiam hunc versiculum citat ex Aristophane :

Οὐδείς με θεωρεῖ, πλὴν ὁ παριπτάμενος ὄρνις, id est

Nemo me contuetur, nisi praetervolans avis.

1129. II, II, 29. Perdicis crura

Πέπδικος σλέλος, id est Perdicis tibia. Perdix caupo quispiam erat claudus, ab Aristophane locis aliquot notatus, unde et in proverbium abiit. Cujus mentionem

fecit Aristophanes grammaticus in Proverbiis orationis solutae. Dicebatur in crura gracilia distortaque. Refertur a Suida Περδίκειος πούς, id est Perdicis pes. In loripedes quadrat. Citatur hoc carmen apud Athenaeum in primi libri fragmentis :

Ἔγχει πιεῖν μοι καὶ τὸ πέρδικος σκέλος.

Ἀμίδα δότω τις ἢ λακοῦντά τις δὸτω, id est

Infunde bibere et crura perdicis mihi.

Matulam det aliquis aut placentam porrigat.

Verum haud videtur hoc ad proverbium admodum facere.

1130. II, II, 30. Tolle calcar

Αἶρε πλῆκτρον ἀμυντήριον, id est Tolle calcar ultorium. Exstat adagium in Aristophanis Avibus :

Αἶρε πλῆκτρον, εἰ μάχει, id est

Tolle calcar, si pugnas.

In eum dici solitum, qui jam ultionem non parat. Mutuo sumpta metaphora a gallis pugnam inituris, quibus ferrei stimuli quidam alligari solent, quo se tueantur inter certandum. Quanquam, auctore Aristotele libro De animalibus secundo, capite XII, natura calcar addidit ex avium genere iis, quae ob corporis molem sint ad volatum minus idoneae. Cujusmodi sunt galli. Id confirmat Plinius libro decimo : Et regnum, inquit, in quacumque sunt domo, exercent ; dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela adnata cruribus suis intelligentes ; nec finis saepe commorientibus.

1131. II, II, 31. Minus habet mentis, quam Dithyramborum poetae

Διθυραμβοποιῶν νοῦν ἔχεις ἐλάττονα, id est

Minus sapis scriptoribus dithyrambicis.

In stupidos ac furiosos torquetur. Adagium annotatur ab Aristophanis interprete in Avibus. Sumptum a poetis dithyrambicis, qui Baccho afflati furebant. Unde et Horatius :

Aut insanit homo, aut versus facit.

In Odis, Pindari grandiloquentiam attollens :

Seu, inquit, per audaces nova dithyrambos
verba devolvit numerisque fertur
Lege solutis.

Philostratus in Sophistis immoderatam in dicendo vehementiam ac granditatem aliquoties appellat τὸ διθυραμβῶδες eosque dicit ἐκβακχεύειν καὶ ὑπερβακχεύειν.

1132. II, II, 32. Cercyraea scutica

Κερκυραία μάστιξ, id est Cercyraeum flagrum. De re supervacaneo cultu exornata. Quadrabit et in ea, quibus ornatus additur neutiquam decorus aut congruus. Cercyraeis, quoniam crebris seditionibus agitabantur, mos erat gestare flagra ingentia, ansis eburneis exornata. Quidam aiunt ea duplicia fuisse. Itaque in proverbium abierunt. Auctor interpres Aristophanis in Aves. Lycurgus rhetor, cum ob immodicam linguae libertatem e concione ejiceretur, exclamavit : ὦ Κερκυραία μάστιξ, ὡς πολλῶν ταλάντων ἀξία εἶ, id est o Cercyraea scutica, quam multa vales talenta, notans populum inutilem, magno tamen alendum. Refert Plutarchus in Vita decem rhetorum.

1133. II, II, 33. Larus

Κέπφος λάρος, id est Cepphus larus. In garrulum ac vaecordem dicebatur, praecipue qui cuiusvis rei cupiditate deceptus capitur. Ab avis ingenio ductum, quam spuma marina gaudere tradunt. Capitur autem ad hunc modum : objicitur spuma primum longiore intervallo, deinde propius propiusque, postremo manibus gestantes exbibent. Larus itaque cibi aviditate captus comprehenditur. Aristophanes

utitur in Pluto. Interpres admonet cognomen esse proverbiale. Rursum in Nebulis Cleonem larum vocat, quod furtis ac rapinis inhiaret. Lucianus in libello De mercede servientibus : Σαυτὸν δὲ παρακαλέσας θαρρεῖν, ἐπιχείρει τῇ ἄγρᾳ, εἰ θέλεις, καθάπερ ὁ λάρος, ὅλον περιχανὼν τὸ δέλεαρ, id est Sumpta vero fiducia, venatum aggredete, si videtut. Lari in morem, totam escam ore devorans. Athenaeus libro Dipnosophistarum decimo indicat avem hanc Herculi attributam a priscis, quod et ille fuerit ἀδδηφάγος, atque itidem βουφάγον esse vocatam. Olim praecipuus gurgitum luxus erat in piscibus, id quod omnium libri testantur, quicunque vel apud Graecos, vel apud Latinos scripserunt de hoc genere. Proinde congruet et in obsonatores, quod Larus avis piscium sit appetens.

1134. II, II, 34. Cepphus parturit

Κέπφος ὠδίνει, id est Larus parturit. Dicebatur in eos, qui pollicerentur ingentia, deinde nihil promissis dignum praestarent. Est enim larus avis multa plumarum copia circumtecta, caeterum carnibus exiguis ; pariens autem vociferatur. Recensetur adagium ab Aristophanis interprete, in comoedia, cui titulus Pax. Confine est illi : Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

1135. II, II, 35. Canis festinans caecos parit catulos

Ἡ κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει, id est Canis festinans caecos parit catulos. In eos jaciebatur, qui, nimio festinandi studio rem parum absolutam aedunt, ut si quis operis parum elimati praecipitet aeditionem. Hinc natum, quod canis, quia celerius pariat, catulos caecos velut adhuc immaturos aedit. Aristoteles libro De generatione animalium quarto demonstrat id potissimum evenire in animantibus, quae multifidis sunt pedibus et numerosum alunt foetum, ut vulpes, ursa, leaena, canis, lupa. Nam haec omnia caecos pariunt catulos, quaedam etiam informes adhue aedunt. In causa putat, quod, cum corporis humor non sufficiat alendo tam numeroso foetui, natura partum imperfectum potius educit. Galenus item libro,

quem conscripsit De semine : Τὰς δὲ κύνας ἤδη που καὶ ἡ παροιμία φησὶν τυφλὰ τίκτειν ὑπὸ σπουδῆς, id est Canes vero etiam proverbio jactatum est ob festinationem caeca parere. Quanquam canum catulos Galenus mavult imperfectos dici quam caecos, cum talpae proprie caecae dicantur. Animantia, quae foetus aedunt caecos, ἀλαοτόκα vocantur Graecis, quasi Latine dicas caecipara. Alludit ad paroemiam Aristophanes in Pace :

Ἡ κώδων ἀκαλανθὶς ἐπειγομένη τυφλὰ τίκτει, id est

Caeca parit properato acalanthis tinnula nixu.

Et interim Graeci grammatici dubitant, quid sit acalanthis. Alii putant nomen insignis canis, deductum παρὰ τὸ ἀκαλὸν θεῖν, id est quod placide currat. Sunt rursus qui suspicentur avem esse. Κώδων autem tintinabulum est, quo in aedibus magnatum et hodie in collegiis convocantur familiares ad officium. Alii suspicantur dictum παρὰ τὸ ἀκάλλειν, id est a blandiendo, quod notis adblandiens canis allatrat hospites. Sic divinant, Aristophanis interpres, Etymologus et Suidas.

1136. II, II, 36. In canis podicem inspicere

Aristophanes ἐν Ἐκκλησιαζούσαις :

Τούτῳ μὲν εἶπον ἐς κυνὸς πυγὴν ὁρᾶν, id est

Canis quidem hunc inspicere jussi podicem.

Interpres admonet vulgo dici solere in caecutientes, adscribens et hunc trochaicum :

Ἐς κυνὸς πυγὴν ὁρᾶσθαι καὶ τριῶν ἀλωπέκων, id est

Incants despicere podicem, triumque vulpium.

Allusit eodem et in Acharnensibus :

Τοῖς ὀστίνοις φυσῆτε τὸν πρωκτὸν κυνός.

Obscoenius est, quam ut vertere libeat. Has profecto nugas pigeret adscribere, ni propositum esset operi suscepto per omnia satisfacere καί, ἣν ἔλαχον, Σπάρτην κοσμεῖν.

1137. II, II, 37. Tentantes ad Trotam pervenerunt Graeci

Theocritus in Syracusis, tentando atque experiendo quantumlibet etiam ardua perfici figura proverbiali significans

Ἐς Τροίην, inquit, πειρώμενοι ἦλθον Ἀχαιοί,
Καλλίστα παίδων, πείρᾳ θην πάντα τελεῖται, id est
Tentando ad Trojam venere Pelasgi.
Cuncta, puellarum pulcherrima, perficit usus.

1138. II, II, 38. Deum sequere

Plutarchus in libello De audiendo refert hoc adagium, quod et inter septem Graeciae sapientum oracula celebrator : Ἕπου θεῷ, id est Sequere deum. Putat hunc esse sensum : obtempera rationi ; quasi cuique debeat oraculum esse, quicquid in pectore dictaverit ratio. Unde et Virgilius dixit : An cuique deus sua dira cupido ? Cui versus ille Graecis celebratus astipulatur :

Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ θεός, id est
Inest enim suus cuique animus deus.

Et Menander apud Plutarchum :

Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός, id est
Nam noster animus numen est.

Et consimilia quaedam apud Lucanum dicit Cato Uticensis. Sumptum videtur ex Homericae Iliadis libro primo ubi Achilles Palladi obtemperans haec dicit :

Ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται, μάλα τ᾽ ἔκλυον αὐτοῦ, id est
Qui diis paruerit, proni hujus vota receptant.

Apud eundem est hoc hemistichium non uno loco positum :

Καί τις θεὸς ἡγεμόνευε, id est,
Quin et divum aliquis ductor fuit.

Plato in Critone : Ἔα τοίνυν, ὦ Κρίτων, καὶ πράττωμεν ταύτῃ, ἐπειδὴ ταύτῃ ὁ θεὸς ὑφηγεῖται, id est Sine igitur o Crito, et hoc pacto agamus, quandoquidem hac nos ducit deus. Cicero libro De finibus tertio commemorat inter praecepta veterum sapientum, quae constat proverbiorum vice celebrata : Quaeque sunt, inquit, vetera praecepta sapientum, qui jubent tempori parere, et sequi deum, et se noscere, et nihil nimis.

1139. II, ii, 39. Lingua quo vadis ?

Γλῶσσα, ποῖ πορεύῃ ; Πόλιν ὀρθώσουσα καὶ πάλιν ἀναστρέψουσα, id est Lingua, quo vadis ? Erectum civitatem, eandem denuo subversura. Refertur a Suida, Zenodoto, Diogeniano. Docet linguam plurimum utilitatis adferre mortalibus, et eandem rursum plurimam adferre perniciem, tametsi membrum corporis sit perquam exiguum. Proinde divus Jacobus apostolus eam clavo navis adsimilem facit, quae, cum pars sit minima, tamen totam navem aut servat, aut evertit. Bias, referente Plutarcho in libello De audiendo, rursum in alio De loquacitate, Amasidi Aegyptiorum tyranno jubenti, ut sibi, quod esset in victimae, quam ad illum miserat, carnibus et optimum et pessimum mitteret, linguam resectam misit, innuens hujus usum esse praecipuum, sive prodesse cupias sive nocere. Nec inscite dictum est a Solomone capite decimo octavo : Mors et vita in manibus linguae.

1140. II, ii, 40. Ollas ostentare

Χύτρας ἐπιδείκνυσθαι, id est Ollas ostentare, est rem per se ridiculam ac sordidam perinde ut maximam efferre. Plutarchus in libello De auscultando taxans sophistas, quibus mos erat ἀδόξους, id est infames, materias verborum fucis exornare, cum vomitum, febrim, Busiridem atque id genus alia laudant, Καὶ νὴ Δία, inquit, χύτρας ἐπιδεικνύμενοι, id est Ac, per Jovem, ollas ostentantes. Non quod prorsus improbandum sit, si quis vel exercendi, vel laxandi ingenii gratia ludat nonnumquam in hujusmodi argumentis, modo jocus sit eruditus et cum voluptate

misceat non nihil utilitatis, quandoquidem ridentem dicere verum quid vetat ? Imo fit, ut citra offensam et gratius irrepat in animos mortalium veritas hujusmodi lenociniis commendata, adeo ut Aulus Gellius non dubitet ridiculas Aesopi fabellas tetricis illis et e coelo delapsis Stoicorum dogmatis anteponere. Lusit et ipse Plutarchus in Gryllo festiviter sane, sed ita tamen, ut philosophum jocari, non scurram, possis agnoscere.

Lusimus et nos ante complureis annos Μωρίας ἐγκώμιον, cui non plus septem dierum operam impendimus, idque nullis librorum adminiculis adjuti, nam nostra sarcina nondum advecta tum erat. Hoc quicquid est libelli, video candidis ingeniis et iis, qui bonis litteris sunt initiati, magnopere probari ; qui praeter jocandi festivitatem affirmant illic esse non pauca, quae ad corrigendos hominum mores magis conferant, quam Aristotelis ethica aut politica dogmata, qui paganus plus quam paganice hisce de rebus praecepit. Et tamen audio nonnullos offendi, sed paucos, atque hos ejusmodi, ut nihil probent nisi barbarum, insulsum et ab omnibus Musis alienissimum. Ipsi Juvenalem legunt, alioquin acerrimi poetarum hostes, quo principum, sacerdotum, negotiatorum ac praecipue mulierum vitia in concionibus suis insectentur, quae saepius ita depingunt, ut obscoenitatem doceant. Ego, cum argumentum susceptum ab hoc non abhorreret et ubique tantus pateret campus, neque mordeo quempiam nominatim, nisi forte meipsum, et odiosam illam scelerum ac vitiorum Camarinam nusquam movens ridicula quaedam magis quam foeda paucis attingo. Sed taxas, inquiunt, episcopos, taxas theologos, taxas principes. Primum non adminadvertunt, quam hoc ipsum faciam moderate minimeque odiose. Deinde non meminerunt illius regulae, quam toties inculcat divus Hieronymus, ubi generalis de vitiis disputatio est, ibi nullius personae esse injuriam neque carbone notari quenquam, quasi malus sit, sed omnes admoneri, ne sint mali. Nisi forte illud contendant, omneis principes esse sapientes, omneis theologos absolutos, omnes episcopos et pontifices esse tales, quales fuerunt Paulus et Martinus, universos monachos ac sacerdotes Antonios esse et Hieronymos. Denique non perpendunt id,

quod in dialogis est potissimum, personae decorum, et Erasmum imaginantur loqui, non Moriam. Quasi vero si quis ethnicum cum Christiano loguentem faciat, nefas sit ethnicum quicquam dicere, quod abhorreat a doctrina Christiana. Postremo cum tyranni quoque, cum a morionibus quidvis audiunt, rideant parumque civile putent ullis offendi dicteriis mirum est istos nescio quos ab ipsa Moria nihil omnino posse audire, quasi, quicquid de vitiis utcunque fuerit dictum, id prorsum ad ipsos pertineat. Sed hac de re jam amplius satis. Ad ollas redire praestat. Ergo proverbium affine fuerit illi, quod alibi dictum est : Χύτραν ποικίλλεις, id est Ollam variegas.

1141. II, ii, 41. Puer glaciem

Ὁ παῖς κρύσταλλον, id est Puer glaciem, dicebatur in eos, qui cum retinere quippiam non possint, nolunt tamen amittere : veluti si quis magistratum recuset deponere, cui gerendo sit impar, aut a munere nolit absolui, quod tueri tamen non possit. Competet et in eos, qui sponte nolint a se amovere, quod tamen aliquanto post sit elapsurum. Ut, cum opes urgemus, premimusque, mox nihilominus nos relicturas. Aut, cum rem noxiam urgemus, nec volumus amittere, quod laedit. Refertur a Zenodoto, Suida, Diogeniano. Meminit Plutarchus, et explicat lib. De futili loquacitate. Sumptum videtur e Sophocle, qui amorem comparat pueris, qui glaciem conspectam arripiunt manibus, ac delectantur : sed ea mox liquescente, nec facile possunt abicere lubricam massam, nec retinere noxiam. Itidem amor nec excuti potest ob voluptatem adiunctam, nec retineri ob molestias admixtas voluptatibus majores.

1142. II, ii, 42. Unum ad unum

Ἓν πρὸς ἕν, φασίν, inquit Lucianus, id est Unum ad unum, nimirum figuram proverbialem esse significans, cum exactius singula singulis componantur. Theocritus in Pastore : Ἐμὶν δέ τυ βωκολιάδευ / ἓν ποθ᾽ ἕνν, id est si libet ad verbum reddi : Tu vero mihi pascito boves unum ad unum. Sic enim quidam eruditi

legunt. Plato libro De legibus quinto : Δεῖ δὲ πάντα ἄνδρα, ἓν πρὸς ἕν, τοῦτο σπεύδειν. Reddetur et hoc ad verbum : Oportet autem omnem, unum ad unum, ad hoc festinare, hoc est pro se quemque. Idem in libro sexton : ἓν ἐφ’ ἑνὶ παρέχειν. Utitur et libro primo, plane proverbiali figura, ἓν πρὸς ἕν. Rursum lib. IV : ἀνθ’ ἑνὸς ἕν. Translatum videri potest a praelio, quoties acriter res geritur, singulis adversus singulos dimicantibus. Nisi malumus ad Laconicum illud apophthegma referre. Narrat enim Plutarchus in libello De futili loquacitate Lacedaemonios aliquando unum legatum ad Demetrium regem misisse, cumque stomacharetur tyrannus vociferareturque : Unum, inquiens, ad me Lacedaemonii ?, legatum nihil attonitum respondisse : Unum ad unum. Nec absurde dixeris, a mathematicis mutuo sumptum, quo rum est haec loquendi figura peculiaris : ἓν πρὸς ἕν, id est unum ad unum, sic enim proportionem constare dicunt, quam vocant parilitatis sive aequalitatis.

1143. II, II, 43. In nocte consilium

Ἐν νυκτὶ βουλή, id est In nocte consilium. Admonet adagium non esse praecipitandum consilium neque statim ad primos animi impetus quippiam agendum. Nox autem propter solitudinem ac silentium vel maxime ad considerandum consultandumque de rebus gravibus est idonea. Praeterea saepenumero fit, ut somnus sedata cupiditate pristinam sententiam vertat. Unde etiam vulgo dicitur ab idiotis nostratibus : Super hac re indormiam, ubi significant se per otium deliberaturos. Porro praeceps consilium inauspicatum esse solere et vulgato sermone dicitur, et eleganter admonuit Sophocles apud Plutarchum libello De garrulitate :

Οὐ γάρ τι βουλῆς ταὐτὸ καὶ δρόμου τέλος, id est

Cursus enim haud est fin is idem, et consilii.

siquidem in cursu vincit, qui celerrimus sit, in consultando cunctatio tutior est, periculosa celeritas. Plutarchus in Symposiacis, decade septima, problemate nono, citat Platonem, qui scripserit apud Lacedaemonios, ni fallor, fuisse νυκτερινὸν

σύλλογον, id est nocturnum conventum gravissimorum, ad quem difficilimae causae rejiciebantur. Addit apud veteres noctem εὐφρόνην fuisse vocatam παρὰ τὸ εὖ φρονεῖν, a bene sapiendo.

1144. II, II, 44. Ubi quis dolet, ibidem et manum habet

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ' ἔχει, id est,

Ubi dolet quis, ibi et manum frequens habet.

Senarius proverbialis, quem refert Plutarchus lib. De futili loquacitate. Natum est dictum a naturali hominum consuetudine, qua fit, ut ei corporis parti, quae dolet, frequenter manus admoveam us. Tempestiviter utemur, cum significabimus, quempiam ea tractare, deque iis libenter verba facere, quae movent animum. Stobaeus idem refert ad hunc modum :

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὸν νοῦν ἔχει, id est

Ubi quis dolet, illic et mentem habet.

Allusisse videtur ad proverbium Cicero Epistolarum ad Atticum libro tertio : Sed non faciam, ut aut vum animum angam querelis, aut meis vulneribus saepius manum afferam. Item Plautus in Persa :

Quasi lippo oculo me meus her utitur, manum abstinere haud quit tamen.

Plutarchus huc detorquet : ubi quid sive dolet, sive delectat, ibi quisque linguam habet. Sic

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus,

et Pindarus taxatur, ut φιλάργυρος, quod multus in laudando auro. Nam hoc pacto statim auspicatur Olympia : Ἄριστον μὲν ὕδων, ὁ δὲ χρυσός, αἰθόμενον πῦρ / ἅτε, διαπρέπει νυκτὶ μεγάνορος ἔξοχα πλούτου, id est Optima quidem aqua, caeterum aurum velut ardens ignis eminet noctu magnificas supra opes. Rursum in Isthmiis, hymno III : Καὶ μεγασθενῆ νόμισαν / χρυσὸν ἄνθρωποι περιώσιον ἄλλων, id est Et multipotens judicarunt aurum homines eximium in caeteris.

1145. II, ɪɪ, 45. Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olet fit

Plinius Naturalis historiae libro decimooctavo, capite undecimo, In Campania tamen, inquit, laudatissimus campus est. Montibus subjacet nimbosis, totis quidem XL. mil. pas. planicie. Gratia terrae ejus, ut protinus soli natura dicatur, pulverea summa, inferior bibula et pumicis fistulans vice. Montium quoque culpa in bonum cedit, crebros enim imbres percolat atque transmittit, nec diluit aut madore volvit propter facilitatem culturae. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat et concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno : panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quae interquievere, fundunt rosam, odoratiorem sativa : adeo terra non cessat parere. Unde vulgo dictum plus apud Campanos unguenti quam apud caeteros olei fieri. Quantum autem universas terras campus circumcampanus antecedit, tantum ipsum pars ejus, quae Laboriae vocatur, quem Phlegraeum Graeci appellant. Hactenus Plinius. Si cui placebit adagium ad allegoriam trahere, poterit accommodari vel in regionem, vel in hominem adeo caeteris antecellentem, ut apud hunc major sit exquisitarum rerum copia quam apud alios mediocrium aut vulgarium.

1146. II, ɪɪ, 46. Ne via quidem eadem cum illo vult ingredi

Μηδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζειν, id est ne via quidem eadem ingredi, dicuntur qui extremo dissident odio, adeo ut non solum mensa tectove communi non sustineant uti, sed ne via quidem communi velint ambulare. Unde et vulgata dicunt ironia : Usque adeo illum amat, ut si forte fortuna fuerit obvius, in aliam deflectat viam. Plutarchus in commentario Περὶ φιλαδελφίας : Τῷ δὲ ἀδελφῷ μηδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν οἰόμενος δεῖν βαδιζείν, id est Cum fratre vero ne via quidem eadem sibi putans ingrediendum esse. Huic congruit proverbialis ille versiculus :

Κακῷ σὺν ἀνδρὶ μηδ’ ὅλως ὁδοιπορου̃, id est

Viro scelesto ne viae fueris comes.

1147. II, II, 47. Extra cantionem

Παρὰ τὸ μέλος, id est extra cantum agi dicive dicunt, quod ad rem non pertinet. Etiam si proverbio in alienam transfuso linguam perit genuina illa gratia, siquidem παρὰ μέλος perinde sonat, quasi dicas parum modulate, parum concinne, parum apte, parum decore. Nam quod in musica est μέλος, id in vita decorum. Lucianus in Eunucho : Καὶ ἐρ’ ὧν ἄν τις ᾐδέσθη παρὰ μέλος τι φθεγξάμενος, id est Et apud quos vereretur aliquis praeter cantum quippiam dicere, id est quod a re esset alienius. Imitatus est hanc figuram ex Platone, qui libro De legibus III scribit ad hunc modum : Παρὰ μελος ἐμοί γε ἂν δοκῇς φθέγξασθαι, id est Praeter cantilenam mihi dicturus fuisse videris et in Critia : Παρὰ μέλος δὲ εἴτι περὶ αὐτῶν ἄκοντες εἴπομεν, δίκην τὴν πρέπουσαν ἐπιτιθέναι, id est Quod si quid extra cantionem imprudentes de ipsis sumus locuti,congruam poenam exiget. Aristophanes, in Contionatricibus eleganter unico verbo dixit : παραχορδιεῖν, pro eo, quod est absona nec ad rem facientia loqui.

Προσέχων, ὅπως,
Μηδὲν παραχορδιῇς, ὧν δεῖ σ’ ἀποδεῖξαι, id est
Attente cavens,
Ut ne quid alienum loquare et absonum
Ab his, tibi quae sunt probanda.

Aristoteles lib. Rhetoricorum III notat a poetis quibusdam dictum : ἄχορδον καὶ ἄλυρον μέλος, id est cantionem dissonam nec fidibus respondentem. Apte torquebitur in eos, qui secus vivunt, quam docent. Finitimum est huic, quod alibi retulimus : Οὐδὲν πρὸς ἔπος, id est Nihil ad verbum, seu Nihil ad carmen ; quod quidem Aristophanes ἐν Ἐκκλησιαζούσαις nove utitur pro temere :

Οὐ γὰρ τὸν ἐμὸν ἱδρῶτα καὶ φειδωλίαν
Οὐδὲν πρὸς ἔπος κἀνοήτως ἐκβαλῶ, id est
Neque enim meo sudore quod paraverim,

Meaque parcimonia, temere ac nihil
Ad rem profudero.

Οὐδὲν πρὸς ἔπος scholia exponent : ὡς ἔτυχε, ἕνεκα μηδενός, id est temere et absque causa. Posterior versus Graecus non constat suis pedibus. Restituetur, si legamus :

Οὐδέν τε πρὸς ἔπος κἀνοήτως ἐκβαλῶ.

Quod carmen, quidem duximus satius, vel alieniore citare loco quam eo studiosum fraudare lectorem. Natum, ut videtur, ab apophthegmate Themistoclis, qui Simonidi poetae petenti quiddam a se parum aequum respondit ad hunc modum : Neque tu bon us esses poeta, si praeter cantum can eres, neque ego bonus princeps, si pr aeter leges judicem. Sumptum est ab antiquis cantoribus, qui vocem ad lyram accommodabant, aut certe a concentu vocalium musicorum, ubi si quis dissonat ab harmonia, graviter offendit aures. Lucianus ἐξαγώνια vocat, quae ad causam non pertinent. M. Tullius ὁδοῦ πάρεργα, quae aliena a re proposita.

1148. II, II, 48. Ignis, mare, mulier, tria mala

Circumfertur apud Graecos et hic trimeter proverbialis :

Πῦρ καὶ θάλασσα καὶ γυνή, κακὰ τρία, id est
Ignis, fretumque, et mulier, haec mala tria.

Nam incendio nihil formidabilius, mare item periculosissimum est. Unde et Aeschylus in Persis :

Ἄμαχον κῦμα θαλάσσης, id est
Maris haud vincitur unda.

His autem similimum quiddam esse mulierem sentit paroemia. Porro, mulierem omnem esse malam perquam venuste significavit Lacon quidam, qui, cum uxorem duxisset perpusillam, dicebat e malis, quod minimum esset, eligendum. Fatetur et apud Euripidem Medea, feminarum genus esse malum :

Ἀλλ’ ἐσμέν, οἷόν ἐσμεν, οὐκ ἐρῶ κακόν,

Γυναῖκες, id est

Sumus quidem, quales sumus, nos foeminae,
Neque enim malae ausim dicere.

Euripides apud Planudem in Vita Aesopi inter omnia mala principatum tribuit mulieri :

Πολλαὶ μὲν ὀργαὶ κυμάτων θαλασσίων,
Πολλαί δὲ ποταμῶν καὶ πυρὸς θερμοῦ πνοαί :
Δεινὸν δὲ πενία, δεινὰ δ' ἄλλα μυρία,
Πλὴν οὐδὲν οὕτω δεινὸν ὡς γυνὴ κακή, id est
Furore multo saevit iratum mare,
Pronique fluvii, et ignis acris impetus,
Inopia acerba, acerba alia quam plurima,
Sed nil ita acerbum, et nexium, ut mulier mala.

1149. II, II, 49. Falces postulabam

Ἄμας ἀπῄτουν, id est Falces postulabam. In eos, qui respondent id, quod ad rem nihil attinet. Plutarchus in commentario Περὶ ἀδολεσχίας admonet, ut qui velit accurate respondere, mentem rogantis diligenter perdiscat, ne illud fiat, quod proverbio dici consuevit : Ἄμας ἀπῄτουν. Est autem senarius proverbialis apud Suidam et Zenodotum :

Ἄμας ἀπῄτουν, οἱ δ' ἀπηρνοῦντο σκάφας, id est
Falces petebam, at hi ligones denegant.

Videtur hinc natum, quod agricolae cuipiam a vicino falcem commodato petenti negaverit ille sibi ligonem esse domi. Theocriti scholiastes in Pastoribus annotavit Atticis ἄμην dici, quod communis Graecorum lingua vocat δίκελλαν sive σκαπάνην, id est ligonem ; quod si σκάφη idem significat, quod σκαπάνην, ridiculum erit in responso, perinde ac si quis petenti gladium neget se habere ensem. Sunt qui sentiat σκάφην esse poculi genus aut vasis cavi.

1150. II, II, 50. Alba avis

Λευκὸς ὄρνις, id est Alba avis, pro re nova atque auspicata dixit M. tullius in Epist. Familiaribus, libro septimo : Cum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat ; quod quasi albam avem videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam. Quadrabit et in rem admodum raram et inusitatam, quod aves perpaucae sint hoc colore. Ita Juvenalis : Corvo quoque rarior albo. De albae gallinae filio dictum est alibi.

1151. II, II, 51. In alieno choro pedem ponere

Ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα τίθεσθαι, id est In alieno choro pedem ponere, est sese miscere negotiis alienis et aliorum sibi vendicare partes. Plutarchus in commentario, quem inscripsit Quo pacto se ipsum aliquis citra invidiam laudare posit : Τὸν μὲν γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα τιθέντα περίεργον ἡ παροιμία καὶ γελοῖον ἀποδείκνυσι, id est Eum quidem, qui alieno choro pedem imponit, curiosum ac ridiculum esse proverbium declarat. Idem in Symposiacis : Ἐγὼ δέ, καίπερ ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα τιθείς, εἶπον, id est Ego vero, tametsi pedem in alienum inferens chorum, dicebam, hoc est respondens de re, quae ad philosophi professionem non pertinebat. Affinis est huic adagio metaphora perquam elegans neque discrepans a specie proverbiali, qua usus est Aristides in Miltiade : Μιλτιάδην δὲ τὸν ἐν Μαραθῶνι ποῦ χοροῦ τάξομεν ; id est Porro Miltiadem, qui est apud Marathonem, qua chori parte collocabimus ? Interpres addit metaphoram sumptam a choris Dionysiacis. Certe constat mutuo sumptum a choreis ac saltationibus, quibus si quis ignotus admisceat sese, derideatur atque exsibiletur ilico. Plato in Euthydemo : Τήνδε σοφίαν ποῦ χοροῦ τάξομεν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ἢ πῶς λέγεις ; id est Hanc sapientiam in quo choro statuemus, inter bona, aut quid censes ?

1152. II, ii, 52. Ne magna loquaris

Μὴ μεγάλα λέγε, id est Ne grandia loquaris. Refertur a Diogeniano. Admonet temperandum esse a magniloquentia jactantiaque, qua nihil omnium intolerabilius. Dictum est autem propter Nemesim deam, quae grandiloquentiam hujusmodi non sinit impunitam. M. Tullius Epistolarum ad Atticum libro quarto, epistola octava :

Μήπω μέγ' εἴπῃς, πρὶν τέλους ἀντιάσας, id est
Ne quando jactes, ni prius perfeceris.

Aristophanes in Ranis.

Ὦ δαιμόνι' ἀνδρῶν, μὴ μεγάλα λίαν λέγε, id est,
Mirande vir, ne magna nimium dixeris.

His verbis Bacchus reprimit Euripidem per arrogantiam semet anteponentem Aeschylo. Sophocles in Aiace flagellifero :

Μηδὲν μέγ' εἴπῃς· οὐχ ὁρᾷς, ἵν' εἶ κακοῦ ; id est,
Ne magna loquere, non vides, quo insis malo ?

Theocritus in Cyclope.

Μηδὲν μέγα μυθεῦ, id est
Ne quid sublime loquaris.

Theognis :

Μὴ τοτε, Κύρν', ἀγορᾶσθαι ἔπος μέγα· οἶδε γὰρ οὐδεὶς
    Ἀνθρώπων, ὅτι νὺξ χἠμέρα ἀνδρὶ τελεῖ, id est
Verbum Cyrne cave magnum ne dixeris unquam.
    Nescis, quidnam homini noxve diesve ferat.

Plato in Phaedone : Μὴ μέγα λέγε, μήτις ἡμῶν βασκανία περιτρέψῃ τὸν λόγον τὸν μέλλοντα λέγεσθαι, id est Ne loquere grandia, ne qua nobis invidia futuram orationem interturbet. Antiquitas enim finxit deam Nemesim, jactantiae ultricem. Ita Pindarus in Isthmiis hymno quarto : Ἀλλ' ὅμως καύχημα κατάβρεχε σιγᾷ· / Ζεὺς τάδε καὶ τὰ νέμει, id est Attamen gloriationem obnubila silentio : Juppiter haec, et

illa partitur. Est enim unica placandae invidiae ratio : si, quod accidit boni, ad auctorem deum referatur. Idem in Nemeis, hymno decimo : Ἔστι δὲ καὶ κόρος ἀνθρώπων βαρὺς ἀντιάσαι, id est Est autem grave in hominum invidiam incidere. Est enim invidum mortalium ingenium, nec ulla re citius saturatur quam audiendis laudibus. Idem ejusdem operis hymno quinto : Αἰδέομαι μέγα εἰπεῖν. Huc allusisse videtur Vergilius libro decimo : Dixerat ille aliquid magnum. Invenitur saepius et μέγα φρονεῖν pro eo, quod est insolentem atque elatum esse. Sophocles in Oedipo tyranno :

Θρονεῖν γάρ, ὡς γυνή, μέγα, id est
Sentire enim altum, ut foemina.

Extat et senarius proverbialis :

Ὅτ' εὐτυχεῖς μάλιστα, μὴ μέγα φρόνει, id est
Ne quid tume, cum res secundae maxime.

Et μέγα πνέειν, id est magnum spirare. Euripides in Bacchis :

Κἂν πνέων ἔλθῃ μέγα, id est
Quamvis magnum spirans venias.

Eleganter Horatius hujusmodi grandiloquentiam ampullas et sesquipedalia verba vocat in Arte poetica :

Projicit ampullas, et sesquipedalia verba.

Terentius in militem gloriosum : et magnifica verba. Legimus et τραγικῶς λέγειν, id est loqui tragice, et ἐκτραγῳδίζειν pro eo, quod est magnificis verbis efferre. Horatius in Epist. :

Et spirat tragicum satis, et feliciter audet.

Tametsi non fugit, poetam hoc loco simpliciter dixisse spirat tragicum.

1153. II, II, 53. Exercitatio potest omnia

Μελέτη πάντα δύναται, id est Cura omnia potest. Laertius hanc sententiam Periandro tribuit, qui Isthm um etiam tentarit perfodere. Significat autem, nihil esse tam arduum, quod diligentia, curaque non efficiatur. Vergilius in Georgicis :

Labor omnia vincit
Improbus et duris urgens in rebus egestas.

Exstat apud Graecos proverbialis sententia : Θεοὶ τἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται, id est Dii bona laboribus vendunt. Huc allusit Horatius :

Perrupit Acheronta Herculeus labor.

Sophocles in Electra :

Πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ, id est,
Citra laborem nihil bene est.

Fertur et versus Menandr

Πάντα τὰ ζητούμενα
Δεῖσθαι μερίμνης φασὶν οἱ σοφώτεροι, id est
Quaecumque votis expetuntur, praedicant
Egere curis, qui valent prudentia.

Simplicius Antiphanes,

Τῆς ἐπιμελείας πάντα δοῦλα γίγνεται, id est,
Domat, atque subigit cuncta diligentia.

Quamquam autem in praesentia non est neque propositi, neque operis hujus, quidquid ad hujusmodi sententias facit, in unum converrere, tamen haud gravabor, quandoquidem casus obtulit, adscribere verba Senecae ex libro De ira II : Atque nihil est, inquit, tam difficile et arduum, quod non humana mens vincat et in familiaritatem perducat assidua meditatio. Nullique sunt tam feri suique juris affectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcunque imperavit animus, obtinuit. Quidam numquam ridere consueti sunt. Vino quidam, alii Venere, quidam omni

humore interdixere corporibus. Alius contentus brevi somno vigiliam indefatigabilem extendit. Didicerunt tenuissimis et adversis funibus currere et ingentia vixque humanis toleranda viribus onera portare et in immensam altitudinem mergi ac sine ulla respirandi vice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit ostenditque nihil esse difficile, cujus sibi ipsa mens patientiam indixerit.

1154. II, II, 54. Quid primum, aut ultimum ?

Τί πρῶτον ἢ τί ὕστατον ; id est Quid primum, aut ultimum ? Figura proverbialis, qua utimur, quoties aut rerum copiam tantam significamus, ut haesitemus, unde potissimum exordiamur, aut cum perplexi dubitamus, quid primum agere debeamus. Lucianus in libello, cui titulus, De mercede servientibus : Καὶ τί σοι πρῶτον, ὦ φιλότης, ἢ τὶ ὕστατον, φασί, καταλέξω τούτων, ἃ πάσχειν ἢ ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἐπὶ μισθῷ συνόντας ; id est Quidnam tibi primum, amice, aut quid postremum, ut dici solet, commemorem ex his, quae et pati, et facere coguntur ii, qui mercede serviunt ? Porro Lucianus desumpsit ex Odysseae libro nono, in quo Ulysses ad hunc loquitur modum :

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω ; id est
Quid primum, quid mox, et quae tandem ultima dicam ?

Juvenalis :

Quo te circumagis, quae prima aut ultima ponas ?

Ejusdem characteris est illud Euripidis in Junone insaniente :

Ὤμοι, τίν' ὑμῶν πρῶτον ἢ τίν' ὕστατον
Πρὸς στέρνα θῶμαι ; id est
Quem vestrum ohe, quem pectori admoveam meo
Primum, ultimumve ?

1154. II, II, 54. Dente Theonino rodi

Theonino dente rodi dicuntur qui conviciis lacerantur. Sumptum a Theone, poeta quodam rabiosae loquacitatis petulantissimaeque maledicentiae, unde et Ausonius in carmine hendecasyllabo poetam quempiam indoctum et mordacem Theonem appellat :

Nec posthac metues ubique dictum :
Hic est ille Theon, poeta falsus,
Bonorum mala carminum Laverna.

Horatius in Epistolis : Dente theonine qui circumroditur. Neque dissimili figura est usus in epistola ad Julium Florum : Hic delectatur iambis, Ille Bionaeis sermonibus. Acron admonet Bionem philosophum fuisse, qui mordacissimis dialogis laceraverit poetas, sic ut nec Homero parceret. Porphyrion autumat Aristophanis comici patrem fuisse. Zoili quoque mordacitas propemodum in proverbio est, sed ut invidum intelligas magis quam oblatratorem. Horatius hoc vitium alibi succum loliginis vocat et salem nigrum, quod cum morsu addat et famae maculam.

1156. II, II, 56. Hipponacteum praeconium

Hipponacteum praeconium pro infami nota dixit M. Tullius, nimirum proverbiali schemate, in Epistolis familiaribus, de Tigellio quodam ita scribens : Eumque addictum jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praeconio. Nam Hipponax poeta fuit iambographus amarulentus ac notae mordacitatis, qui auctore Dionysio Halicarnasseo trimetrum Archilochium de industria in scazontem infregit, cum inimicos lacerare vellet, quo videlicet feriret fortius. Hic Bupalum et Anthermon, quod ab his deformi specie pictus esset, versibus iambicis insectatus legitur. Erat autem Hipponacti notabilis in vultu foeditas, quamobrem quidam imaginem ejus proposuere in ridentium circulis, quorum aliquot suis carminibus

creditur ad laqueum compulisse. Negat id esse verum Plinius libro tricesimo sexto, capite quinto.

1157. II, ii, 57. Archilochia edicta

Adagionis faciem habet et illud, quod Cicero scribit ad Atticum libro secundo : Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, in quo proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeamus. Archilochia edicta contumeliosa vocat ac virulenta. Archilochi poetae mordacitas vulgo celebratissima fuit. Is Lycamben socerum, a quo fuerat repudiatus, hujusque filiam adeo virulentis versibus insectaus est, ut uterque se laqueo praefocaverit.

1158. II, ii, 58. Archilochia patria

Ἀρχιλόχου πατρίς, id est Archilochi patria. Diogenianus testatur hoc dici solere de mordacibus ac maledicis. Videas enim populos nonnullos natura dicaces, cujusmodi fuisse feruntur Siculi.

1159. II, ii, 59. Genuino mordere

Qui clamculum obtrectant lacerantque quempiam, eum genuino mordere dicuntur. Persius : Et genuinum fregit in illis. Lucilium sentiens, poetam satyricum. Item divus Hieronymus : Possim respondere, si velim : possim genuinum laesus infigere. Dentes autem genuini sunt omnium reconditissimi ac propemodum operti gingiva. Sero emergunt homini : nempe circiter annum vigesimum, multis et octogesimo, ut auctor est Plinius libro undecimo, capite trigesimoseptimo. Et ob id haud ab re livoris atque obtrectationis morbo dicati. Potest non absurde referri et ad viperae denticulos illos, quibus eam venenum infundere putant. Plinius eodem, quod modo citavimus, capite. Nam hi quoque sunt viperis sub gena fistulosi. Potest et ad canes referri, qui postremis dentibus ossa duriora circumrodunt. Omnis autem obtrectatio morsus dicitur. Unde Aristophanes jocatur in anulo non inesse remedium

adversus sycophantae morsum. Diogenes apud Laertium rogatus, cujusnam animantis morsus esset perniciosissimus, Ex feris, inquit, obtrectatoris ex cicuribus adulatoris. Hoc venenum Horatius loliginis succum appellat.

1160. II, II, 60. Aureo piscari hamo

Aureo piscari hamo dicuntur qui mediocris commodi cupiditate periculum adeunt, ut maximarum rerum faciant jacturam. Commemoratur inter facete dicta Octavii Caesaris a Suetonio. Fit enim nonnumquam, ut piscis hamum etiam ipsum secum auferat. Porro metaphorae pleraeque a piscatione ductae proverbii vice sunt usurpatae, sicut expiscari apud Terentium pro eo, quod est diligenter elicere, atque exquirere, vorare hamum apud Plautum, Semper tibi pendeat hamus apud Nasonem. Quod si quis pugnet Augusti dictum non esse proverbium, certe proverbiale est nec indignum, quod in hunc ordinem adlegatur. Potest fieri, ut quibusdam etiam hoc libuerit, aureo hamo piscari, siquidem auctore Suetonio Nero Caesar reti aurato, funibus purpura coccoque nexis piscari solitus est. Proinde quoties sic ambimus quippiam, ut, si potiamur optatis, mediocre sit emolumentum, sin fallat spes, damnum ingens, apte dicemur aureo piscari hamo. Id quod frequenter usu venit iis, qui scrutantur abditas terrae venas, sed frequentius, qui vulgo dicuntur alcumistae, de quibus apud apud Athenaeum, libro sexto, venuste dixit Phalereus Demetrius, ὅτι πολλάκις καταναλώσαντες τὰ φανερὰ τῶν ἀδήλων ἕνεκα, ἃ μὲν ἔμελλον, οὐλ ἔλαβον, ἃ δὲ εἶχον, ἀπέβαλον, id est quod frequenter certis consumptis incertorum gratia, quae se capturos sperabant, non ceperunt, quae vero habebant, abjecerunt.

1161. II, II, 61. Sapientia vino obumbratur

Plinius historiae mundi libro vigesimotertio, capite primo : Vinum jejunos bibere novitio in vento inutilissimum est. Curas vigoremque animi impedit ad procinctum tendentibus, somno accommodatum ac securitatibus. Jamque dudum

hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministravit. Sic quoque in proverbium cessit sapientiam vino obumbrari. Hactenus Plinius. Porro quod Plinius citat, est Odysseae quarto. In proverbiis item ecclesiasticis duo referuntur, quae sapientem etiam dementent : vinus et mulieres.

1162. II, II, 62. **Homines frugi omnia recte faciunt**

M. Tullius libro Tusculanarum quaestionum quarto : Frugalitatis nomen tanquam ad caput referre volumus, quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquam illud tam pervulgatum esset, ut jam proverbii locum obtineret, homines frugi omnia recte facere. Hactenus Cicero. Docet adagium quosdam improbos homines certis in rebus nonnumquam esse usui ac praeclare se gerere ; verum ubique ac perpetuo praestare virum integrum atque inclpatum, id ejus demum esse videtur, qui natura vereque sit probus. Alludit ad hanc sententiam Euripides in Hecuba, cum ait :

Ἀνθρώποις δ᾽ ἀεὶ
Ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός,
Ὁ δ᾽ ἐσθλὸς ἐσθλός, οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
Φύσιν διέφθειρ᾽, ἀλλὰ χρηστός ἐστ᾽ ἀεί, id est
Caeterum in mortalibus
Quisquis malus, nil aliud ille quam malus,
Frugi usque frugi est, non enim ingenium gravis
Fortuna vitiat, sed probus semper manet.

Item in Iphigenia in Aulide :

Ὁ δ᾽ ὀρθὸς
Ἐσθλὸν σαφὲς ἀεί, id est
At, quiprobus,
Is palam est semper probus.

Aristoteles libro Moralium septimo : Τό τε γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον· καὶ ἀγαθὸς μὲν ὅμοιος ἀεὶ καὶ οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος, ὁ δὲ φαῦλος καὶ ὁ ἄφρων οὐδὲν ἔοικεν ἕωθεν καὶ ἑσπέρας id est Siquidem, quod bonum, idem simplex, contra quod malum, id varium est ; et, qui bonus, is semper sui similis, neque unquam commutat mores, at quisquis improbus et stultus, haud quaquam idem esse videtur mane et vesperi. Huic mire concinit illud litterarum arcanarum : Stultus ut luna mutatur, sapiens permanet ut sol.

1163. II, II, 63. Fallacia alta aliam trudit

Terentius in Andria : Fallacia / alia aliam trudit. Donatus admonet proverbiali figura dictum. Sumptum a consuetudine conantium fallere ac dolos dolis consarcinantium, ne deprehendantur. Unde consutis dolis dixit Plautus et sutelas appellat hujusmodi technas. Et δόλους ὑφαίνειν apud Homerum, id est dolos texere.

1164. II, II, 64. Sera in fundo parcimonia

Proverbialis sententia apud Senecam in prima epistola : Sera in fundo parcimonia, digna profecto, quae omni scrinio, omni cado, omni cellae penuariae inscribatur. Admonet in tempore parcendum rebus necessariis neque imitandum profusorum vulgus, qui tum denique incipiunt parcere, postequam viderint minimum superesse. Erit elegantior sententia, si traducatur ad res animi : veluti si quis admoneat juvenes, ne sinant optimos illos annos inaniter effluere, ne illis eveniat, quod plerisque solet evenire, ut jam natu grandes animum ad res honestas applicent, et cum perpusillum vitae supersit, tum tempori parcere incipiant, seram enim in fundo parcimoniam esse. Proverbium sumptum apparet ex Hesiodo, cujus hi sunt versus in opere, cui titulus Opera et dies :

Ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγνοντος κορέσασθαι,
Μεσσόθι φείδεσθαι. Δεινὴ δ’ἐπί πυθμένι φειδώ, id est
Plena ubi dolia sunt aut jam prope inania vini,

Tum satiare, sed in medio fac parcior esto,
Absurdum siquidem et grave in imo parcere fundo.

Allusit huc Persius satyra II :

Donec deceptus, et expes,
Ne quidquam fundo suspiret nummus in imo.

Plutarchus in Symposiacis, decadis septimae problemate tertio indicat poetam admonuisse tum esse bibendum vinum, cum est optimum ; vinum autem in medio saluberrimum optimumque esse potu, quemadmodum summa pars olei potissimum laudatur, mellis infima. Primum, quod vini vis calor est, is autem videtur maxime colligi circa medium, proinde id optimum esse servare ; deinde vini pars inferior vicina fecis corrumpitur, summa pars ab aere proximo laeditur. Nam aerem inimicum esse vino vel illud satis arguit, quod dolio pleno vinum minus vappescit quam semipleno, tum quod terra defossa, ut aer attingere non possit, quam diutissime vigorem suum conservant. Theocritus item in Charitibus : κενεᾶς ἐπὶ πυθμένι χηλοῦ, id est vacuae fundo capsae, scrinium inane significans.

1165. II, II, 65. Sybaritica mensa

Συβαριτικὴ τράπεζα, id est Sybaritica mensa, de convivio dicebatur nimium apparato. Natum a gentis ejus moribus. Est enim Sybaris oppidum vicinum Crotoni, ut testis est Herodotus libro quinto. Stephanus indicat postea Thurion appellatum. Unde Sybaritae dicti, gens in architectura voluptatum operosissima : Suida teste luxu deliciisque adeo notablis, ut quicquid effoeminatum quicquid molle, quicquid accurata atque ambitiosa luxuria paratum esset, id vulgo Sybariticum diceretur. Unde Ovidius in libro Tristium secundo scribens ad Augustum :

Nec, qui composuit nuper Sybaritida, fugit.

Sybaritida vocat opus Hemitheonis cujusdam cinaedi Sybaritae, de generibus voluptatum et obscoenarum deliciarum. Item Martialis libro duodecimo :

Qui certant, inquit, Sybariticis libellis.

Philo Hebraeus in vita Moysi Sybariticas nequitias vocat lasciva poemata. Maximus Tyrius in dissertatione tertia De voluptatibus Sybariticas saltationes commemorat. Aristoteles libro Moralium Eudemiorum primo Smyndiridem quoque Sybaritam comparem Sardanapalo inter voluptuarios nominavit. Suidas fabulas aniles aut parum pudicas Sybariticas appellatas scribit. Idem refert Sybaritas instituisse, ut equi ad tibiae cantum saltare condiscerent, et luxuriosos Sybaritas appellatos, et Sybarissare Sybaritarum ritu deliciis indulgere dictum. Adstipulatur et Quintilianus libro tertio, Frugalitas, inquiens, apud Sybaritas forsan odio foret. Plutarchus in Convivio septem sapientum tradit apud Sybaritas hunc fuisse morem, ut mulieres ab usque anno priore ad convivium vocarentur, quo se per ocium auro vestibusque possent exornare. Haec atque hujusmodi ferme referuntur ab Angelo Politiano Miscellaneorum capite XV. Caeterum convivium Sybariticum depingit ac missus Sybaritici meminit Aelius Lampridius in Heliogabali vita, imperatoris luxu perditissimi, adeo ut nomen invenerit, vulgo dictus Apicius. Sed Lampridii verba subscribam : Semper, inquit, sane aut inter flores sedit ; aut inter odores preciosos. Amabat sibi pretia majora dici earum rerum, quae mensae parabantur, orexin in convivio hanc esse asserens. Sexcentorum struthionum capita una coena multis exhibuit ad edenda cerebella. Exhibuit aliquando et tale convivium, ut haberet viginti et duo fercula ingentium epularum, sed per singula lavarentur et mulieribus uterentur et ipse, et amici, cum jurejurando, quod efficerent voluptatem. Celebravit item tale convivium, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur, et cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter in Caelio, alter trans Tyberim, et ut quisque mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur ireturque ad omnium domos. Sic unum convivium vix toto die finitum est, cum et lavarent per singula fercula, et mulieribus uterentur. Sybariticum missum semper habuit ex oleo et garo, quem quo anno Sybaritae repererunt, perierunt. De Sybaritarum tum luxu, tum interitu permulta commemorat et Athenaeus in Dipnosophistis, cum alibi, tum libro duodecimo, in quibus et illud, Sybaritas nullam

artem recipere in suam civitatem, quae sine strepitu non potest exerceri, veluti fabrorum aerariorum aut lignariorum, ac similium, ne quid sit, quod dormientibus obstrepat. Ob eandem causam gallum gallinaceum fas non est in civitate ali. Alia praeterea deliciarum argumenta refert illic, si cui vacat legere. Aristophanes, ἐν Εἰρήνῃ Συβαρίζειν dixit pro eo, quod est opipare ac genialiter vivere :

Ἤδη δ’ ἔξεσται τόθ’ ὑμῖν,
Πλεῖν, μένειν, κινεῖν, καθεύδειν,
Ἐς πανηγύρεις θεωρεῖν,
Ἑστιᾶσθαι, κοτταβῖζειν,
Συβαρίζειν, id est

Jam vero licebit vobis navigare, manere, movere, dormire, in festis spectare, convivio accipi, cottabo ludere, Sybarissare. Gregorius theologus ad Basilium simili tropo mensam luxu redundantem Alcinoi dixit : Οὐχ ὡς Λωτοφάγων πενίαν, ἀλλ’ ὡς Ἀλκινόου τράπεζαν, id est Non ad lotophagorum inopiam, sed Alcinoi mensam.

1166. II, II, 66. Sybaritica calamitas

Συβαριτικὴ συμφορά, id est Sybaritica clades. Stephanus tanquam proverbium notavit. Porro, quemadmodum Sybaritae perierint, idem narrat ad hunc modum. Oraculum hujusmodi acceperant :

Εὔδαιμον Συβαρῖτα, πανεύδαιμον σὺ μὲν αἰεί,
Ἐν θαλίῃσι θεῶν τιμῶν γένος αἰὲν ἐόντων.
Εὖτ’ ἂν δὴ πρότερον θνητὸν θείοιο σεβίζῃ,
Τηνίκα σοι πόλεμός τε καὶ ἐμφύλιος στάσις ἥξει, id est
Felix, omnino felix, Sybarita, futurus,
Dum rebus laetis vener abere numina divum.
At simul atque illis mortalis homo anteferetur,
Tum veniet bellumque tibi atque domestica turba.

Evenit deinde, ut Sybirita quispiam servum loris caederet in agro, qui cum ad numinis aram confugisset, nihilo minus persequente domino caedebatur. Quod, ubi vidit sibi nihil profuisse numinis reverentiam, protinus ad monimentum patris herilis confugit, atque ibi demum religione commotus herus destitit a caedendo, itaque juxta dei responsum a Crotoniatis eversi sunt Sybaritae. Aelius Lampridius in vita Heliogabali scribit eos eodem anno periisse, quo missum ex oleo et garo reperissent, quem ob id Sybariticum vocabant, ut modo diximus. Ceterum de Sybaritarum luxu deque calamitate permulta retulit Athenaeus libro duodecimo, si cui haec non satis faciunt. Quadrabit adagium in eos, qui neglectu deorum aut ob intemperantem luxum subvertuntur.

1167. II, II, 67. **Sybaritae per plateas**

Συβαρῖται διὰ πλατείας, id est Sybaritae per plateas. Contra fastuosius ingredientes per viam seseque velut ostentantes. Sumptum adagium a fastu luxuque Sybaritarum. Aphricanus in oratione, quae Cestis inscribitur : Sed enim, inquit, Sybaritae fastu praeturgidi : Venustius erit, si paulo longius detorqueatur, veluti, si de homine insolentius se gerente aut arrogantius de se loquente, aut de stilo phaleratiore dicas : Συβαρίτης διὰ πλατείας. Cognatum est illi, quod alio dictum est loco : Ἀρειοπαγίτης. Refertur adagium a Suida atque Zenodoto.

1168. II, II, 68. **Syracusana mensa**

Συρακουσία τράπεζα, id est Syracusana mensa, praelauta atque opipara dicebatur. Syracusani enim, ut erant olim opibus florentissimi, ita voluptatibus ac deliciis addictissimi. Lucianus in dialogo Simyli ac Polystrati : Καὶ τράπεζαι, inquit, ὑπὲρ τὰς ἐν Σικελίᾳ, id est Ac mensae Siculis lautiores. Athenaeus libro duodecimo : Διαβόητοι δέ εἰσιν ἐπὶ τρυφῇ καὶ αἱ τῶν Σικελῶν τράπεζαι, id est Celebres sunt ob delicias et Siculorum mensae. Addit ex Clearchi auctoritate Siculos dicere apud se mare quoque dulce esse, quod gaudeant eduliis, quae mare porrigit. Meminit Siculae

mensae Diogenes in epistola quadam ad Aristippum, item Aristides in Pericle. Denique Strabo libro sexto et haec, aliaque plura commemorat. Plutarchus in vita Niciae ex Diphilo refert :

Παχύς, ὠνθυλευμένος, στέατι Σικελικῷ, id est

Pinguis, et abdomine Siculo stercoratus, sive saginatus ; quod miror, quare Latinus interpres vertendum putarit delibutus, cum ὄνθος significet stercus bubulum, utilissimum agrorum laetamen. Plato in epistola quadam ad propinquos Dionis negat sibi felicem illam vitam, in Siculis Italicisque mensis ac reliquis voluptatibus sitam, unquam placuisse. De Syracusanorum luxu meminit et Aristoteles in politia ejus gentis, addens Dionysium minorem nonnumquam ad nonagesimum usque diem ebrium perseverasse atque ob eam rem caecutientibus ac vitiosis oculis fuisse. Narrat Theophrastus apud Athenaeum amicos illius et compotores in conviviis adsimulare solitos non videre sese vel cibos vel calices appositos, videlicet ad eum modum adulantes regi caecutienti ; unde Διονθσοκόλακες sunt appellati. Apud eundem Aristophanes ἐν Δαιταλεῦσιν :

Ἀλλ’ οὐ γὰρ ἐμάθετε ταῦτα ἐμοῦ πέμποντος, ἀλλὰ μᾶλλον
Πίνειν, ἔπειτ’ ᾄδειν κακῶς, Συρακουσίων τράπεζαν
Συβαρίτιδάς τ’ εὐωχιας, id est

Atqui haec quidem me duce non didicistis, verum bibere potius, deinde male canere, Syracusanorum mensam, Sybariticaque convivia. Item Plato De rep. tertio : Συρακουσίαν δέ, ὦ φίλε, τράπεζαν καὶ Σικελικὴν ποικιλίαν ὄψου, ὡς ἔοικας, οὐκ αἰνεῖς, id est Syracusanam, amice, mensam et Siculam in obsoniis varietatem non videris approbare. Athenaeus libro decimoquarto citat Cratinum, qui praelautam culinam ac bene fumantem ac suaviter olentem describens, ita loquitur :

Οἰκεῖ τις, ὡς ἔοικεν, ἔν τῷ χάσματι
Λιβανωτοπώλης ἢ μάγειρος Σικελικός, id est
Habitare mi hoc videtur aliquis in specu,
Qui thura odora vendit, aut Siculus coquus.

Apud eundem mox Aristophanes quoque laudat Siculos coquos ut arte condiendi praestantes. Verum his temporibus Siculi frugalitatem Hispanicam et Italicam sic imitantur, ut propemodum superent, hujusque proverbii gloriam plane perdiderunt. Quanquam Athenaeus in Dipnosophistis inter opiparas mensas etiam Italicas recenset. At his sane temporibus priscam illam frugalitatis laudem sibi vendicarunt, quemadmodum et Graeci ad pristinam illam temulentiae gloriam postliminlo redierunt. Unde Faustus Aurelianus Foroliviensis, poeta non solum laureatus, verumetiam regius atque etiam, si diis placet, regineus, vetus congerro meus, qui plus quam triginta jam annos in celeberrima Parrisiorum Academia poeticen docet, in carmine, quod De pavimento Parrisiensi inscripsit, adagionem in Anglos derivavit :

Mensa, inquiens, Britanna placet.

Et haud scio, unde natum sit hoc vulgatissimum apud Gallos proverbium, ut cum hominem vehementer cibo distentum velint intelligi, dicant Tam satur est quam Angelus. Verum iidem, ut illis attribuunt πολυφαγίαν, ita nobis πολυποσίαν adscribunt.

1169. II, ii, 69. Spithama vitae

Σπιθαμὴ τοῦ βίου, id est Spithama vitae, hoc est modus vitae perpusillus. Proverbialis est figura, mutuo sumpta a rerum mensoribus, apud quos Spithama seu palmus digitos duodecim continet, quantum ferme longissimo digitorum porrectu complecti licet. Quin hodie quoque pusillum homunculum palmum aut pugillum hominis appellant idiotae nostrates. Translatum a fabris, qui quatuor digitis conjunctis metiuntur materiam, eam mensuram appellant palaestram ; interdum diducta manu a summo pollicis usque ad summum digiti medii, quam vocant σπιθαμήν. Psal. 38 : ἰδοὺ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, brevissimum vitae spatium designans. Refertur adagium a Diogeniano.

1170. II, II, 70. Temporis punctum

Στιγμὴ χρόνου, id est Punctum temporis. Simili figura dixit Terentius : Tum temporis ad hoc punctum mihi est, id est spatium brevissimum. M. Tullius Philippica II : Attende paulisper cogitationemque sobrii hominis ad temporis punctum suscipe. Idem VIII : Opus ostendebat munitionemque legatis ; ne punctum quidem temporis, cum legati adessent, oppugnatio respiravit. Apud mathematicos enim punctum indivisibilis quaedam pars est linaee, cujus, ut inquit Euclides, pars nulla est. Plutarchus De pueris instituendis : Στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος, id est Temporis punctum est omnis vita.

1171. II, II, 71. Nova Hymettia, falerna vetera

Macrobius libro Saturnalium septimo : Cur, Disari, mel et vinum diversis aetatibus habentur optima ? Mel, quod recentissimum, vinum, quod vetustissimum. Unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones : Mulsum, quod probe temperes, miscendum est novo Hymetio, Falerno vetulo. Quod adagium non videmus, ubi nobis possit usui esse, sed tamen adscripsimus, ne nihil omnino de popinis mutuati videremur. Nisi forte placeat eo torqueri, ut dicamus e diversis rebus quaedam optime conflari.

1172. II, II, 72. Qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, salvus erit

Aelius Lampridius in vita Alexandri Severi : Idem, inquit, addebat sententiam de furibus notam, et Graece quidem, quae Latine hoc significat : Qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, salvus erit. Quae Graece talis est :

Ὁ παλλὰ κλέψας, ὀλίγα δούς, ἐκφεύξεται, id est

Qui multa tollit, pauca dat, servabitur.

Admonet adagium id, quod nostris quoque temporibus vulgo factitant fures non omnino stupidi : non nisi magnis praedis iniciendam manum, ut supersit, quo

judicem, si sorte sit opus, corrumpant atque exoculent. Caeterum qui parva tollunt, deprehensi pendent, utpote quibus nihil sit, quod impertiant praefectis.

1173. II, II, 73. In simpulo

M. Tullius libro De legibus tertio agens de lege tabellaria, hoc est de jure ferendorum per tabellam suffragiorum : Et avus quidem noster, inquit, singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restitit M. Gratidio, cujus in matrimonio sororem, aviam nostram, habebat, ferenti legem tabellariam. Excitabat enim fluctus in simpulo, ut dicitur, Gratidius, quos post filius ejus Marius in Aegaeo excitavit mari. Hactenus Cicero. Quantum igitur conjectura consequi licet, in simpulo fieri dicebatur, quod vel clanculum, vel in re minuta atque humili fieret. Est enim simpulum, auctore Festo, vas parvum non dissimile cyatho ; unde mulieres rebus divinis deditae simpulatrices vocentur. M. Varro scribit vas esse minutim fundens, in cujus locum successerit epichysis ; unde veteres res minutas nulliusque precii simpularias appellabant. Plinius libro XXXV, cap. XII : In sacris quidem etiam inter has opes non myrrhinis crystallinisve, sed fictilibus prolibatur simpulis innocentius. Attestatur et M. Varro, cum apud Nonium Marcellum ait deos ipsos vili simpulo invitari. Item Apuleius : in hodiernum, inquit, populus Romanus diis immortalibus simpulo et Catino fictili sacrificat. Sunt qui pro sympulo legant sympuvium, cujus meminit Juvenalis satyra sexta :

Aut quis
Sympuvium ridere Numae nigrumque catinum
At Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat ?

M. Tullius in Paradoxis : Quid autem Numa Pompilius ? minusne gratas diis immortalibus capedines, ae fictiles urnulas fuisse quam delicatas aliorum pateras arbitramur ? Polemon apud Athenaeum libro undecimo tradit ad ipsius etiamnum aetatem Graecos quosdam bibere solitos ex fictilibus, velut Argivos in publicis

conviviis ac Lacedaemonios in festis aut epiniciis aut nuptiis virginum. Proinde non absurdum videtur, si quis existimet sumptam allegoriam a puerorum lusu, quo solent per fistulam angustam in simpulum inflantes quasi fluctus quosdam et aquae strepitum excitare.

1174. II, ii, 74. Proteo mutabilior

Πρωτέως ποικιλώτερος, id est Proteo mutabilior, in vafrum et versipellem competit. Lucianus in Sacrificiis Jovem ποικιλώτερον αὐτοῦ Πρωτέως appellat, quod se subinde in alias atque alias formas transfiguraret. Plato in Jone : Ἀλλ’ ἀτεχνῶς, ὥσπερ ὁ Πρωτέυς, παντοδαπὸς γίγνῃ, στρεφόμενος, ἄνω καὶ κάτω, id est, Sed prorsus Protei in morem in omnem speciem verteris, surusm ac deorsum teipsum distorquens. Horatius in eos, qui facile vertunt sententiam :

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo ?

Idem alibi :

Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.

Protea vocat tergiversantem, et quem Graeci vocant δυσφώρατον, id est deprehensu difficilem. Porro fabulam Protei notiorem arbitror, quam ut hic sit recensenda. Extat apud Homerum Odysseae quarto et apud Maronem quarto item Georgicon. Simili figura diceretur et Vertumno inconstantior. Nam hic deus in omnigenam speciem sese variat, unde et nomen reperit apud Latinos. Horatius : Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis. Hujus meminit Ovidius describens, quemadmodum amans Pomonam deam alias subinde formas assumpserit. Et εὐμεταβολώτερος Ἐμπούσης, id est Empusa mutabilior. Cujus mentionem fecit Lucianus in commentario De saltationibus : Ἴδοις τ’ ἂν οὖν αὐτοὺς πρὸς τὸν αὐτὸν καιρὸν ὠκέως διαλλαττομένους καὶ αὐτὸν μιμουμένους τὸν Πρωτέα. Εἰκάζειν δὲ χρὴ καὶ τὴν Ἔμπουσαν τὴν ἐς μυρίας μορφὰς μεταβαλλομένην, id est Videbis igitur ipsos eodem in tempore subito in aliam transfigurari speciem atque ipsum referre

Proteum. Quin et Empusae exemplum conferre oportet, quae sese in innumerabiles vertit formas. Meminit hujus Aristoph. in Ranis :

Καὶ μὴν ὁρῶ νὴ τὸν Δία θηρίον μέγα.
Ποῖόν τι ; Δεινὸν· παντοδαπὸν γοῦν γίγνεται.
Τότε μὲν βοῦς, νυνὶ δ᾽ ὀρεύς, τότε δ᾽ αὖ γυνὴ
Ὡραιοτάτη τις. Ποῦ ἐστι ; Φέρ᾽ ἐπ᾽ αὐτὴν ἴω.
Ἀλλ᾽ οὐκ ἔτ᾽ αὖ γυνή ᾽στιν, ἀλλ᾽ ἤδη κύων.
Ἔμπουσα τοίνυν γ᾽ ἐστί, id est
At maximam profecto video beluam.
Qualem ? Novam, quae in cuncta subito vertitur :
Modo bos, modo autem mula, rursum foemina
Pulcherrtma. Age ubi est ? Recta ad illam jam feror.
At rursus haud est mulier, imo jam canis.
Empusa proinde est.

Interpres adscribit Empusam spectrum quoddam esse, quod ab Hecate soleat emitti videndum miseris et calamitosis. Id subinde consuevit aliis atque aliis formis exhibere sese. Quidam existimant meridianis horis apparere solitum iis, qui parentant Manibus. Quod quidem haud scio an recte possit referri ad id, quod extat in Psalmis Hebraeorum : Ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, id est Ab occursu et daemonio meridianio. Sunt qui hanc ipsam Hecaten affirment esse. Narrant autem uno videri pede, unde et nomen inditum putant Ἔμπουσαν οἱονεὶ ἑνίποδα. Demosthenes ait Aeschinis matrem, cui ipse Leucotheae nomen mutasset, appellatam fuisse Empusam, eo quod quaestus gratia quidvis et faceret et pateretur.

1175. II, ii, 75. Amicus magis necessarius, quam ignis, et aqua

Ἀναγκαιότερος πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος, id est Amicus magis necessarius, quam ignis, et aqua. Hyperbole proverbialis admonens neminem esse tam divitem aut potentem, quin opus habeat amicorum officiis. Quemadmodum enim citra ignem

et aquam non constat hominum vita, ita nec sine consuetudine atque opera familiarium, quos ob id ipsum Latini necessarios vocant, ut amicitiam necessitudinem. Innuit adagium duo quaedam maxima commoda colligi ex amicitia : voluptatem et usum. Nihil est enim neque jucundius igni, neque utilius aqua. Quamobrem scripsit Horatius :

Nil ego contulerim iucundo sanus amtco.

Item Euripides apud Plutarchum :

Εἰς ὄμματ᾽ εὔνου φωτὸς ἐμβλέψαι γλυκύ, id est

Dulce est tueri hominis amici lumina.

Recensetur adagium a Plutarcho commentario, quem inscripsit Quo pacto sit dignoscendus assentator ab amico : Καθ᾽ ὃ δὴ καὶ λέγεται πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος ἀναγκαιότερος, id est Quapropter dicunt etiam amicum igni quoque et aqua magis necessarium esse. Exstat et apud Aristotelem in Moraalibus, et apud Ciceronem in Laelio. Hodieque vulgus indoctum habet in ore, quod est verissimum, tolerabilius vivi sine pecuniis, quam sine amicis.

1176. II, II, 76. Lupus circum puteum chorum agit

Λυκὸς περὶ τὸ φρέαρ χορεύει, id est Lupus circum puteum chorum agit. In eos dicetur, qui sumpta inaniter opera spe sua frustrantur. Aiunt enim lupo morem esse, ut si quando sitiat, nec tuto se possit demittere, circum puteum oberret frustra inhians aquae, quam non possit contingere. Sunt qui paroemiam inde ductam existiment, quod aliquando veniat usu, ut lupus pecudem aliquam aut hominem insectetur ; qui postea quam se in puteum quempiam altiorem metu demiserit, obambulat ille velutique saltantium in modum in orbem circumagitur praedae cupiditate, qua tamen potiri non queat. Plutarchus in commentario, cui tituius Quomodo possit adulator ab amico dignosci : Ὧι χρώμενοι προσαπολλύουσιν αὑτούς, τὴν περὶ τὸ φρέαρ ὄρχησιν ἀτεχνῶς ὀρχούμενοι, id est Qua qui utuntur, se ipsos quoque in Perniciem adducunt, re vera saltationem illam circum puteum

saltantes. Loquitur autem de dicacitate intemperanti et virulenta, qua fit, ut nec illis quicquam utilitatis adferamus, in quos dicimus, et nobis ipsis maximum malum conciliemus. Refertur adagium a Zenodoto, Suida, Diogeniano.

1177. II, II, 77. Lydius currus

Λύδιον ἅρμα, id est, Lydius currus. Hoc scommate notabantur, qui in certamine quopiam longe ceteris essent inferiores. Et Παρὰ Λύδιον ἅρμα θέεις, id est Juxta Lydium currum curris. Plutarchus in libello, quem inscribit De dignoscendo assentatore ab amico : Τὸν δὲ κρείττονα τρέμει καὶ δέδοικεν, οὐ μὰ Δία παρὰ Λύδιον ἅρμα πεζὸς οἰχνεύων, ἀλλὰ παρὰ χρυσὸν ἑφθόν, id est Caeterum superiorem metuit ac veretur, non hercle ad currum Lydium pedes ingrediens, sed ad aurum purum. Refertur adagium a Diogeniano. Quidam ad Pelopem Lydum referunt, qui suo curru vicerit Oenomaum socerum, in quibus est Gregorius Nazianzenus, sic usurpans, ut dicat, se tanto esse inferiorem eximiis Basilii virtutibus, quantum pedes abest a Lydio curru. Effertur et ad hunc, ut dixi, modum paroemia : Παρὰ Λύδιον ἅρμα θέειν, id est Praeter Lydium currum currere, aut juxta Lydium currum, ut pedes intelligatur certare cum Lydio curru velocissimo, quod quidem certamen nimis inique comparatum videatur. Achilles apud Euripidem in Iphigenia Aulidensi pedestri cursu certat cum quadriga et vincit. Plutarchus in vita Niciae e Pindaro allegat : Οὐ γὰρ μὰ Δία, inquit, παρὰ Λύδιον ἅρμα πεζὸς οἰχνεύων, ὥς φησι Πίνδαρος, id est, Non enim per Jovem juxta Lydium currum pedes incedens, ut inquit Pindarus. Herodotus libro primo tradit olim Lydios prae ceteris equitatu valuisse nec aliter fere nisi ex equis pugnare.

1178. II, II, 78. Cinclus

Κίγκλοι, id est Cincli, rusticano proverbio dicebantur praeter modum pauperes, quibus neque domus esset, neque quidquam, quod suum possent dicere. Qualem Catullus describit Furium, cui neque villula fuerit, neque domus, neque

arca. Cinclus enim avis quaedam est imbecillis atque invalida, ita ut non possit ipsa sibi proprium nidum parare, proinde ova nidis supponit alienis. Unde et rustici verterunt in adagionem, ut mendicos, et errones cinclos vocent. Auctor Aelianus libro De natura animantium duodecimo. Quod genus homines Graeci ἀνεστίους vocant, hoc est expertes penatium. Suidas tradit cinclum avem esse maritimam, gracilem, nulloque ferme corpre, cui peculiare sit clunium pennas subinde movere, unde et nomen additum σεισοπυγίδι, nimirum ab agitatione caudae ; eam proverbio fecisse locum, quo Menander sit usus in Thaide :

Πτωχότερος εἶ λεβηρίδος καὶ κιγκάλου, id est
Mendicior Leberide atque cincalo ;

hinc κιγκλίζειν dici pro eo, quod est commoveri et obstrepere.

1179. II, II, 79. Quae sub alis sunt

Αἱ ὑπὸ μάλης πράξεις, id est facta subalaria, proverbiali figura dixisse videtur. Plutarchus in commentario, quod inscribitur Quo pacto sit dignoscendus adulator ab amico : Πόνου, inquiens, καὶ σπουδῆς ἁπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπροφάσιστός ἐστιν, id est Ad laborem et res honestas segnis, in his rebus, quae sub ala fiunt, nihil recusat. De adulatore loquitur ad honesta officia tum pigro, tum inutili, ad voluptuaria ministeria prompto : videlicet ad scortum cum fide adducendum, ad comparanda opsonia, ad instruendum convivium. Equidem opinor ob id adulationi sub alis sedem datam esse, quod hae corporis partes titillationem praecipue sentiant, sive ob cutis tenuitatem, sive quod insolitus nobis earum contactus partium, sive quod is locus venulas habeat, quibus frictu calefactis ejusmodi nascatur delectatio. Aristoteles sectione XXXV, problemate II indicat sub alis potissimum ac sub pedum vestigiis fieri titillatione, conjectans in causa esse vel quod ibi cutis sit mollior, vel quod contactus sit insolens, quod idem usu venit in auribus. Quid autem aliud est adulatio, quam aurium pruritus quidam et gargarizatio ? Unde Lucianus in dialogo quodam Charontis, Menippi, et Mercurii

philosophum quempiam omnibus exuens vitiis : Ἓν ἔτι τὸ βαρύτατον ὑπὸ μάλης ἔχει. Τί, ὦ Μένιππε ; Κολακίαν, ὦ Ἑρμῆ, πολλὰ ἐν τῷ βίῳ χρησιμεύσασαν αὐτῷ, id est Unum quiddam adhuc sub alis gestat, quod est omnium gravissimum. Quidnam, Menippe ? Adulationem, Mercuri, quae illi plurimum attulit emolumenti in vita. Nisi si quis malit ὑπὸ μάλης ita dictum, ut alibi Lucianus dixit ὑπὸ κόλπου, id est sub sinu, significans eum Veneris usum, qui non vacat turpitudine. Nam oscula, quaeque supra sinum fiunt, utcumque cum honestate possunt cohaerere, caeterum infra sinum οὐδὲν ὑγιές.

1180. II, ii, 80. Simul sorbere, et flare, difficile

Tranio servus apud Plautum in Mostellaria objurgatus est ab hero, quod non maturius redisset. Cum ille se aliubi fuisse diceret nec simul apud herum esse potuisse et illud, quod jussus fuerat, peragere,

Si voles, inquit, verbum hoc cogitare,
Simul flare, sorbereque, haud factu facile est.

Commode utemur hoc adagio, si quando significabimus negotia quaepiam id genus esse, ut pariter ab iisdem tractari non queant : veluti si quis conetur simul et litteris, et voluptatibus vacare, simul amoribus et parcimonia indulgere, simul uxori studiisque satisfacere, simul et poeticis et theologicis studiis operam dare, simul et mondo servire, et Christo ; quemadmodum fieri non potest, ut quis eodem in tempore sorbeat hausto spiritu et flet emisso halitu. Affine videtur huic adagio dictum illud Evangelium : Nemo potest duobus dominis servire. Menom potest Deo servire et mammonae. Item illud Phocionis ad Antipatrum : Οὐ δύνασαί μοι καὶ φίλῳ χρῆσθαι, καὶ κόλακι, id est Non potes me simul et adulatore uti, et amico. Ad haec senarius ille, qui falso Senecae inscribitur :

Amare, et sapere, vix deo conceditur.

quodque ait, Terentium imitatus, Horatius :

Nihilo plus explicet, ac si

Insanire paret certa ratione modoque.

M. Tullius Philippica XI : Duas tamen res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.

1181. II, II, 81. Manum admoventi fortuna est imploranda

Τὰν χεῖρα ποτιφέροντα δεῖ τὰν τύχαν ἐπικαλεῖν, id est Manum admoventi fortuna invocanda est. Admonet adagium ita fidendum esse divino auxilio, ut nihilo segnius, quantum in nobis est, etiam ipsi nostra adnitamur industria ; alioqui non adiuturos superos inertium ac desidiosorum vota. Quemadmodum eleganter scripsit Alexander Hegius, primus pueritiae meae doctor haudquaquam poenitendus :

Solas jure Deus preces,
Quo nemo magis impiger
Aut infestior otio,
Aversatur inertium.

Plutarchus in Apophthegmatis Lacedaemonicis refert apud eam gentem deos deasque omneis hastatos fingi solere, Venerem etiam ipsam armis indutam, tamquam ne illi quidem ocium agant, sed bellicis studiis exerceantur : Addunt, inquit, et proverbium :

Τὰν χεῖρα ποτιφέροντα τὰν τύχαν καλεῖν, id est
Manum admoventi sunt vocanda numina.

Aeschylus apud Stobaeum :

Φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός, id est
Huic, qui laborat, numen adesse assolet.

In eandem sententiam Pindarus in Nemeis : Πρὸς ἄκρον ἀρετᾶς / ἦλθον, οἵ τε πόνων ἐγεύσαντο, σὺν θεοῦ δὲ τύχῃ, id est Ad summum virtutis apicem pervenerunt, qui gustarunt labores, non autem sine dei fortuna. Proinde nec ita fidendum industriae, ut divinam opem negligamus, nec ita rursum pendendum ab illa, ut nostrum praetermittamus officium. Allusisse videtur huc Aeschylus in Persis :

Ἐγὼ δέ που
Διὰ μακροῦ χρόνου τάδ’ ηὔχουν ἐκτελευτῆσαι θεούς.
Ἀλλ’ ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χὠ θεὸς συναπτεται, id est
Plurimo jam tempore a deis
Optaveram, haec ut dextra conficerent mihi. At
Ubi vigilas ipse, dii quoque admovent manum.

Refertur ex eodem :

Φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός, id est
Adesse gaudet, sed laboranti, deus.

Nonnulli, quorum est Suidas, adagionis originem ad apologum referunt. Rusticus quidam, cum plaustrum haereret in lama, ociosus invocabat Herculem. At ille aestans Admove, inquit, manum rotae ac stimula boves, itaque deum invoca :

Τὴν χεῖρα προσφέροντα τὸν θεὸν χαλεῖν.

1182. II, ii, 82. Quam quisque norit artem, in hac se exerceat

M. Tullius Tusculunarum quaestionum libro primo : Sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, haec magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat. Bene enim illo proverbio Graecorum praecipitur :

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Hactenus Cicero. Est autem senarius iambicus admonens, ut, quarum rerum sumus periti, in his duntaxat disputandis tractandisque versemur ; quarum vero sumus rudes, eas doctioribus concedamus, neque professionem alienam nobis vindicemus, neque in messem alienam mittamus falcem, neve sutores ultra crepidam judicemus. Apud A. Gellium Plato ex Euripide citat, sed in sensum non nihil diversum a Ciceroniano, nempe suo quenque vitae instituto studioque impensae delectari, quod in eo se laudem aliquam asecuturum confidat. Accidit, inquit, illis illud Euripidis : Qua in re clarus quisque est, ad eam properat, et diei partem illi plurimam impertit, in qua ipse se exsuperet ; contra, in qua stupidior ac nihili sit, inde effugit eamque

contemnit. Porro verus, quem Latine refert M. Tullius, est apud Aristophanem in fabula, cui titulus Σφῆκες. Is est ejusmodi :

Ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην, id est

Quam quisque novit artem, in hac se exercitet,

quo quidem loco interpres admonet inter proverbia celebrari. Usurpavit Stratonicus citharoedus apud Athenaeum libro VIII, qui musico cuipiam, qui prius fuerat holitor, de harmonia cum ipso disputanti respondit :

Ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην

quamquam in aeditione Aldina legitur ᾄδοι pro ἕρδοι. Ad hoc proverbium allusit Horatius ita scribens :

Navem agere ignarus navis timet. Abrotanum aegro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est,
Promittunt medici ; tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti doctique poemata passim.

Idem in epistola ad Villicum :

Quam scit uterque, lubens censebo, exerceat artem.

Huc pertinet illud Pindaricum, quod refert Plutarchus in commentario, quem scripsit περὶ τῆς εὐθυμίας :

Ὑφ’ ἅρμασιν ἵππος,
Ἐν δ’ ἀρότρῳ βοῦς, παρὰ ναῦν δ’ ἰθύνει τάχιστα δελφίς.
Κάπρῳ δὲ βουλεύοντι φόνον κύνα δεῖ τλάθυμον ἐξευρεῖν, id est,

Equus in quadrigis, in aratro bos. Navem ocissime praevertitur delphinus. Apro caedem molienti inveniendus est canis laborum patiens. Videlicet significat unumquemque adhibendum ad id, quo valet. Athenaeus libro octavo : cum Ptolemaeus cum Stratonico citharoedo contentiosius disputaret de citharistica, Ἕτερον, ἔφη, ἐστίν, ὦ βασιλεῦ, σκῆπτρον, ἕτερον δὲ πλῆκτρον, id est Aliud est, inquit, rex, sceptrum, aliud plectrum. Et apud Plinium libro trigesimoquinto, cap.

Decimo, Apelles Alexandro Magno in officina multa imperite disserenti de pictura comiter suasit silentium admonens illum rideri a pueris, qui colores terebant.

1183. II, II, 83. Dedi malum, et accepi

Dedi malum et accepi. Beticum adagium est, quo licebit uti, quoties ejusmodi permutatio videbitur facta, ut malum pro malo sit redditum et par pari relatum : veluti si quis improbum generum dedisset ac nurum item improbam recepisset. Recensetur et explicatur a Plinio juniore in Epistolis : Caecilius, inquit, Classicus, homo foedus et aperte malus proconsulatum in ea parte non minus violenter quam sordide gesserat eodem anno, quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Betica, ex Africa Classicus. Inde dictum Beticorum (ut plerumque dolor etiam venustos facit) non illepidum tenebatur : Dedi malum et accepi. Congruet et in eos, qui liberos suos committunt malis praeceptoribus et recipiunt eos pejores, quam tradiderant. Rursum in eos, qui lacessunt illos, unde gravius laeduntur, quod usu venire tradunt iis, qui in Aegypto venantur onagros. Nam animal lacessitum frequenter calcitrando lapides missos retorquet in jaculantes tanto impetu, ut pectora insequentium penetrent aut caput fractis ossibus displodant. Unde et in instrumento bellico nomen inditum. Auctor Ammianus lib. XXIII.

1184. II, II, 84. Carpet citius aliquis quam imitabitur

Μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται, id est
Reprehendet aliquis citius atque imitabitur.

Senarius hic Apollodori pictoris operibus inscribi consuevit, qui primus umbrarum imitationem invenit, refertur ad hunc modum :

Μωμήσεταί τις θᾶσσον ἢ μιμήσεται.

Apte dicetur de re quapiam artis absolutae atque inimitabili. Porro res egregias multo proclivius est carpere quam aemulari. Caeterum est elegans προσονομασία in duabus vocibus Graecanicis : μωμήσεται et μιμήσεται, quae cum sono minime

distent, tamen res declarant longe diversissimas. Huc allusit Plin. lib. XXXVII. cap. XI : Imitati multi, aequavit nemo. Theognis in eandem sententiam :

Μωμεῦνται δέ με πολλοί, ὁμῶς κακοὶ ἠδὲ καὶ ἐσθλοί,
Μιμεῖσθαι δ' οὐδεὶς τῶν ἀσόφων δύναται, id est
Carpunt me plures docti indoctique, imitari
Nos indoctorum de grege neme valet.

1185. II, ii, 85. In foribus adesse

Περὶ τὰς θύρασ, id est in foribus adesse dicitur allegoria proverbiali, quod instat jamque in proximo est. Plutarchus : Πυρετοῦ περὶ θύρας ὄντος, id est Cum febris in foribus adest. Sic et orbis opifex in arcanis litteris ad Cain fratricidiam : Sin male egeris, statim in foribus peccatum tuum aderit.

1186. II, ii, 86. Alia Lacon, alia asinus illius portat

Ἄλλα μὲν Λάκων λέγει, ἄλλα δὲ Λάκωνος ὄνος φέρει, id est Alia quidem Lacon dicit, alia Laconis asinus portat. Effertur apud quosdam et ad hunc modum paroemia : Ἄλλα μὲν Λεύκων, ἄλλα δὲ Λεύκωνος ὄνος φέρει id est Alia Leucon, alia Leuconis asinus portat. In eos dicebatur, quorum oratio dissentiret a factis. Natum aiunt ab huiusmodi quodam eventu : Agricola quispiam, nomine Leucon, solitus est utres melle plenos storeis obvolvere. Rogatus autem ab exactoribus vectigalium, quid nam portaret, ordeum se portare respondebat, videlicet quo minus pecuniae persolveret. Sed cum evenisset aliquando, ut lapsus in terram asinus onus effudisset, accurrerunt exactores in reponendis sarcinis auxilio futuri. Verum ubi interim cognovissent mel in utribus esse, non ordeum, Leuconem obtorto collo abduxerunt, tanquam qui se debito vectigali fraudasset, atque illud ridentes addiderunt : Alia Leucon, alia portat asinus. Nam in nonnullis codicibus dicit non additur atque ita mea sententia dictum festivius redditur. Ea vox postea versa est in adagionem. Refertur a Zenodoto et a Diogeniano.

1187. II, ii, 87. Corpore effugere

Corpore effugere est periculum jam imminens ac pene premens arte quadam declinare. Translatum a gladiatoribus ictum modico corporis flexu fallentibus. M. Tullius in Catilinam invectione prima : Quot ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione et, ut aiunt, corpore effugi ! Hactenus Cicero. Itaque quoties aliquem discrimine quam minimo a periculo abfuisse significabimus, corpore declinatum malum dicemus. Minus enim periclitantur, qui moenibus aut alio quopiam objectu defenduntur ; verum qui nudi telis objecti nihil habent, quo se tueantur, nisi commodo corporis deflexu, ii demum in extremo periculo versari videntur. Pene diversa figura dixit Catullus :

Contra nos tela ista tua evitamus amictu,

id est facile depellimus, non secus quam muscarum insultus.

1188. II, ii, 88. De alieno ludis corio

De alieno corio ludere proverbio dicuntur qui securius agunt, sed alieno periculo. Sumpta allegoria vel a coriariis, vel ab apologo quopiam, vel a servis, qui, si quid peccatum sit, tergo dant poenas. Apuleius in Asino aureo, libro septimo : Quod si quo modo caeteri latrones persenserint, non rursus recurres ad asinum et rursum exitium mihi parabis. Re vera ludis de alieno corio. Verba sunt asini puellam accusantis, quod cum prius illius culpa fuisset in discrimen adductus in fuga, nunc denuo committat, ut sit rursum fugiendum, idque suo potissimum periculo. Allusum est autem ad asini corium, quod mortuis detrahitur. Est simile quiddam et apud Plautum : De meo tergo degitur corium, id est res meo fit periculo. Neque dissimile, quod refert Festus : pro scapulis, id est pro periculo plagarum. Non admodum abludit ab hac forma, quod Seneca jocatur in Declamationibus : Cicero patri de corio Cestii satisfecit. Nam is Cestius erat ex eorum numero, qui contemnebant Ciceronis ingenium. Hic cum forte accumberent in eodem convivio cum Cicerone, M. Tullii

filio, qui tum Asiam obtinebat, et submonente quopiam e famulis cognitum esset eum esse Cestium, cujus judicio nihil sciret M. Tullius, ilico sublatus e convivio, jussus est flagris caedi. Circumfertur apud nostratium vulgus non absimile huic proverbium, ex alieno tergore lata secari lora, quo quidem significant unumquemque minus esse parcum in alieno quam in suo. Tertullianus in libello De pallio secus aliquanto usurpavit : Hoc soli chamaeleonti datum, quod vulgo dictum est, de suo corio ludere. Sentit chamaeleontem pro suo arbitrio vertere colorem cutis.

1189. II, II, 89. In herba esse

Ubi spem immaturam indicamus ac longius adhuc abesse, ut consequaris, in herba esse dicimus. Sumpta metaphora a segetibus teneris adhuc et herbescentibus, de quibus nihil adhuc certi sibi possit agricola polliceri, propterea quod plurimi casus solent incidere, qui non sinant cultorem optato potiri. Verum ubi jam demessam segetem in horrea convexit, tum demum utcumque tutum est bene sperare. Ovidius in epistola Helenae ad Paridem :

Sed nimium properas et adhuc tua messis in herba est,
Haec mora sit voto forsan amica tuo.

Persius in satyra sexta :

Emole, quid metuis ? Occa, et seges altera in herba est.

Cornelius Tacitus in Dialogo de oratoribus in herba dixit, pro eo, quod est momentaneum moxque periturum, quia ante tempus decerptum. Agit illic de plausu, qui datur poetis recitantibus sua carmina : Omnis, inquit, illa laus intra unum aut alterum diem velut in herba vel flore praecepta ad nullam certam et solidam pervenit frugem nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces inanes, et gaudium volucre.

1190. II, II, 90. In alieno foro litigare

Proverbium resipit haec quoque figura : In alieno foro litigare, pro eo, quod est in re nova, cuique nondum assueveris, versari. Habent enim diversa fora diversas litium formulas variasque tractandarum causarum rationes, quarum qui rudis sit, is tamquam hospes in peregrina regione multa desideret necesse est. Martialis in praefatione libri duodecimi : Accipe ergo rationem, in qua hoc maximum et primum est, quod civitatis aures, quibus assueveram, quaero et videor mihi in alieno foro litigare.

1191. II, II, 91. In seditione, vel Androclides belli ducem agit

Ἐν δὲ διχοστασίῃ κἀνδροκλείδης πολεμαρχεῖ, id est

Seditione orta dux est etiam Androclides.

Carmen Heroicum proverbio celebratum in homines contemptos et humiles, qui, per occasionem aliquam incidentem, dignitatem sortiuntur, quemadmodum in rerum tumultu nonnumquam infimi quidam pro tempore regnant. Detorqueri potest ad malos principes, qui rebus pacatis minus valent in rep. Atque ob id aliquoties data opera rerum motus excitant arte tyrannica, quo commodius suo arbitratu populum compilent, aut in theologos quosdam eo nomine indignos, qui dissidium ac tumultus concitant in plebe Christiana, quo nimirum hac occasione celebres reddantur, maluntque publico omnium malo nobilitari quam inglorii vivere. Refertur a Suida, Diogeniano atque item a Plutarcho in vita Niciae et apud eundem in commentario Περὶ φιλαδελφίας. Effertur etiam ad hunc modum :

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ καγκακος ἔμμορε τιμῆς, id est

Rebus turbatis vel pessimus est in honore.

Citat idem in comparatione Lysandri et Syllae, nisi quod illic Aldina aeditio mendose habet πάγκαλος pro πάγκακος. Rursum effertur hoc pacto :

Ἐν γὰρ ἀμηχανίῃ καὶ καρκίνος ἔμμορε τιμῆς, id est

Fert rebus desperatis et cancer honorem.

Ad hanc sententiam pertinet et illud, Graecis proverbii vice celebrum :

Καιροῦ τυχὼν γὰρ πτωχὸς ἰσχύει μέγα, id est

Mendicus etiam plurimum in loco potest.

1192. II, II, 92. Inter indoctos etiam Corydus sonat

Ἐν ἀμούσοις καὶ κόρυδος φθέγγεται, id est Inter amusos etiam corydus sonat. Quadrabit in quosdam, qui apud idiotas audent sese velut eruditos venditare, inter doctos alioqui prorsus elingues ; id quod citra metaphoram eleganter extulit Euripides in Hippolyto coronato :

Οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς
Φαῦλοι, παρ'ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν, id est
Apud eruditos qui nihil valent, apud
Plebem imperit am praeminent facundia.

Corydus vilissimum aviculae genus minimeque canorum, strepit tamen utcumque inter aves mutas, apud lusciniam canens ferri nequaquam posset. Huc adscribendum arbitror, quod, ut refert Athenaeus libro sexto, non illepide dixit Philoxenus parasitus, cognomento Pternocopis, in alterum parasitum nomine Corydum. Cum enim incidisset sermo, quod turdi magno emerentur, praesente Corydo, de quo rumor erat obsceni obsequii, At ego, inquit, memini Corydum obolo fuisse aestimatum. Parasitis autem solent indi nomina contemptus. Quanquam hic Corydus narratur in dictis fuisse lepidus. Corydum autem minime canorum esse testatur et Graecum epigramma, licet ἄδηλον :

Εἰ κύκνῳ δύναται κόρυδος παραπλήσιον ᾄδειν,
Τολμῷεν δ' ἐρίσαι σκῶπες ἀηδονίσιν,
Εἰ κόκκυξ τέττιγος ἐρεῖ λιγυρώτερος εἶναι,
Ἶσα ποιεῖν καὶ ἐγὼ Παλλαδίῳ δύναμαι, id est

Si corydus cycnum queat aequiparare canendo,

Noctua concertet si, philomela, tibi,
Coccyx si ξactet se voce anteire cicadam,
Tunc ego Palladio par potero esse meo.

1193. II, II, 93. Quaevis terra patria

Πᾶσα γῆ πατρίς, id est
Quaevis terra patria,
hemistichium est oraculi quondam redditi Meleo Pelasgo de victoria consulenti, cujus meminit et Mnaseas, teste Zenodoto, et Dionysius Chalcidensis. Admonet adagium virum sapientem ac bonum, ubicumque gentium vixerit, felicem esse. Unde et Socrates interrogatus, cuiatis esset, κοσμικόν, id est mundanum, se esse respondit. Idem innuit Aristophanes in Pluto, cum ait :

Πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ', ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ, id est
Illic enim patria est, ubi tibi sit bene.

Dicuntur haec a Mercurio cupiente vel caelo relicto in Chremyli jam divitis ascisci familiam : usqueadeo credebat ibi demum esse patriam homini, ubicumque feliciter ageret, illic exilium, ubi parum commode viveret. Fertur hic quoque versiculus proverbialis :

Τοῖς γὰρ καλῶς πράσσουσι πᾶσα γῆ πατρίς, id est
Solum omne patria, prospere quicumque agit.

Cicero Tusculanarum quaestionum libro quinto significat esse dictum Teucri ex tragoedia quapiam. Itaque ad omnem rationem, Teucri vox accommodari potest : Patria est, ubicumque est bene.

1194. II, II, 94. Odium Vatinianum

Odium Vatinianum pro capitali ac vehementer acerbo. Vatinius, in quem acerrime M. Tullius invectus est, in tantum odium populi Romani pervenerat jam detectis illius flagitiis, ut in proverbium cesserit odium Vatinianum. Catullus :

Munere isto

Odissem te odio Vatiniano.

1195. II, II, 95. Odium novercale

Consimili figura legimus odium novercale, propterea quod novercis omnibus innatum sit fatale quoddam et irreconciliabile odium in privignos, id quod eleganter indicat epigramma Graecum quod haud gravabor adscribere. Fertur autem titulo Callimachi, nec illo quidem in lignum auctore :

Στήλην μητρυιῆς, μικρὰν λίθον, ἔστεφε κοῦρος,
Ὡς βίον, ἠλλάχθαι καὶ τρόπον οἰόμενος.
Ἡ δὲ τάφῳ κλινθεῖσα κατέκτανε παῖδα πεσοῦσα.
Φεύγετε μητρθιῆς καὶ τάφον, οἱ πρόγονοι.

Quorum carminum elegantiam cum haud nesciremus nos non assecuturos, tamen quo possent intelligi, utcumque vertimus :

Exiguo lapidi puer addit serta novercae,
Mutasse ut vitam, sic ratus ingenium.
At puerum exstinguit tumulo haec illapsa. Novercae
Privigni, exanimem vel tumulum fugite.

Euripides in Alcestide :

Ἐχθρὰ γὰρ ἡ ᾽πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
Τοίς πρόσθ’, ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιώτερα, id est

Hostis noverca est ante natis liberis,
Nihiloque mitior nocente vipera.

1196. II, II, 96. Perdidisti vinum infusa aqua

Ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ, id est

Vini liquorem perdidisti infusa aqua.

Verba sunt Polyphemi ex tragoedia Aristii, cui titulus Cyclops, teste Chamaeleonte in Satyris. Sic enim increpat Ulyssem vinum aqua temperantem. Antiquitus merum bibebant, non sine noxa, donec Staphilius, Sirrheni filius, ostendisset vinum aqua diluere. Nam hujus hoc inventum, teste Plinio libro septimo. Dicetur in eos, qui in initio quaedam recte faciunt, deinde quamvis levi de causa benefacta malefactis subvertunt. Ulpianus apud Athenaeum in eum, qui βαλλίζουσιν dixerat pro κωμάζουσιν, idque barbare : Σὺ δὲ ἡμῖν ἐκ γῆς συβούρας ὄνομα πριάμενος ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ, id est Tu vero nobis ex terra subulca vocabulum mercatus perdidisti vinum infusa aqua. Cyclops enim ut barbarus ac temulentus (talem inducit etiam Homerus) sic existimat vinum aqua corrumpi, cum e diverso sapientum judicio reddatur melius ac salubrius. Unde et Plato admonet, ut Bacchum, temulentum Deum, Nymphis sobriis deabus, temperemus. Idem docet epigramma Graecum Meleagri. Id est hujusmodi :

Αἱ Νύμφαι τὸν Βάκχον, ὅτ’ ἐκ πυρὸς ἥλαθ’ ὁ κοῦρος,
Νίψαν, ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον.
Τοὔνεκα σὺν Νύμφαις Βρόμιος φίλος. Ἢν δέ νιν εἴργῃς
Μίσγεσθαι, δεξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον, id est
Bacchus ut e flammis puer exiliisset, in undis
Tinxerunt Nymphae sordidum adhuc cinere.
Hinc junctus Nymphis est Bacchus gratus. At ignem
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Quanquam vinum largius dilutum illud habet noxae, quod in posterum diem gravius dolet caput, qui biberit, quam si merum bibisset. Aristoteles id esse putat in causa, quod vinum, per se crassius, accessione aquae factum subtilius citius penetrat angusta capitis foramina, meri noxam, cujus adhuc multam vim obtinet, eodem transmittens ; praeterea concoctu difficilius est.

1197. II, II, 97. Abjecit hastam. Rhipsaspis

Hastam abjicere dicitur utique proverbiali figura, qui causc suae diffisus abjicit animum ac desinit contra conari. Cicero pro L. Murena : Vides ne tu illum tristem, demissum ? Jacet, diffidit, abjecit hastam. Graecis item proverbiali convicio dicuntur ῥιψάσπιδες ignavi ac timidi quique in acie locum deserunt ac clypeum abjiciunt, quo probro notatus est Demosthenes. Lucianus in Jove Tragoedo : Καὶ δῆλός ἐστιν ἀπορρίψων τὴν ἀσπίδα, id est Ac plane videtur scutum abjecturus. Usque adeo vero probrosum habebatur antiquitus clypeum abjicere, ut Lacedaemonii Archilochum e finibus suis jusserint excedere, quod scripsisset satius esse clypeum abjicere quam interire, teste Plutarcho in Apophthegmatis Laconicis. Id Archilochi distichon refertur ab Aristophane in fabula, cui titulus Εἰρήνη, estque hujusmodi :

Ἀσπίδι μὲν Σαίων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
Ἐντὸς ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων, id est
Scuto aliquis gaudet Sajorum, ego quod bene pulchrum
Deserui nolens inter opaca rubi.

Interpres admonet Sajos esse Thraciae populos, adversus quos bellans Archilochus fugerit abjecto clypeo. Cujus exemplum postea secutus est Demosthenes, ad dicendum quam pugnandum instructior. Notarur apud Aristophanem et Cleonymus hoc nomine, ut in Vespis : Ἀπέβαλε τὴν ἀσπίδα, id est Abjecit clypeum. Quin et Isocrates in oratione, quam scripsit de Pace, declarat infames olim habitos, qui vel ordinem deseruissent, vel clypeum abjecissent. Idem indicat Aeschines adversus Timarchum, quod qui non fuisset in bello aut qui hastam abjecisset, ei non licebat in concione quicquam agere. Postremo Aristoteles libro Moralium quinto inter ea, quae lex vetat, commemorat τὸ μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα, id est non deserere ordinem, non fugere, non abξicere arma. Et aliquanto post, agens de injustis, qui tamen πλεονέκται dici non possunt, quod nihil capiant inde lucri, exempli loco ponit τοὺς ῥίψαντας ἀσπίδας διὰ δειλίας, id est qui ob metum et

ignaviam clypeos abjecerunt. Tale quiddam, opinor, subindicat Horatius in Lyricis, cum ait :

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula.

Qu. Curtius lib. III : Tum ceteri dissipantur metu et, qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt arma jacientes, quae paullo ante ad tutelam corporum sumpserant. Adeo pavor etiam auxilia formidabat. Est aliquoties apud Julium Caesarem abjectis armis. Sed quo longius receditur a simplici sermone, hoc major est adagii gratia : veluti si quis eum, qui non reluctatur turpia suggerenti daemoni, sed statim obsequitur, appellet rhipsaspidem. Hujus proverbii facta nobis est antea mentio.

1198. II, ii, 98. Mentiuntur multa cantores

Πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, id est Multa mentiuntur cantores. In eos quadrabit, qui ad gratiam loquuntur et auribus blandiuntur. Inde ductum, quod cantores hoc modo spectantes, ut delectent ac placeant, pleraque canunt in laudem auditorum falsa. Nihil enim veritate gravius, nihil assentatione suavius. Aristoteles libro τῶν Μετὰ τὰ φυσικά primo : Ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμίαν πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, id est Sed juxta proverbium multa mentiuntur poetae. Est autem, ni me fallit memoria, hemistichium Homericum de citharoedis solitis in convivio canere. At hoc dictum quosdam usqueadeo movet, ut prorsus ab omnibus omnium poetarum scriptis abstineant, non minima portione eruditionis.

1199. II, ii, 99. Accissare

Ἀκκίζειν, id est accissare, Graeco proverbio dicebantur, qui, cum maxime cuperent accipere quippiam, tamen ficte recusabant ; qui mos hodie quoque multis dutat. Scribunt Acco mulierem fuisse quampiam notae stultitiae, quae solita sit ad speculum cum imagine sua perinde atque cum alia muliere confabulari, ut hinc vulgo, quae stultius aut ineptius aliquid agerent, accissare dicerentur et Accus

nomine compellarentur. Apparet illud etiam moribus hujus mulieris adfuisse, ut recusaret, quae tamen cupiebat, unde et accismus ficta hujusmodi recusatio dicatur. M. Tullius ad Atticum lib. epistolarum secundo : Hoc opinor : certi sumus perisse omnia ; quid enim ἀκκίζόμεθα tam diu ?, id est quid dissimulamus ? Lucianus in libello De mercede servientibus : Ὁ δὲ ἀκκιζόμενος· ἄπαγε, παρὰ σοῦ δ' ἐγώ ; id est At ille accissans aufer, inquit, ego ne abs te ? Idem in Amoribus : Πάντα δὴ περιελὼν ἀκκισμόν, id est Omni sublato accismo, id est tergiversatione. Rursus in eodem sermone : Πολὺς δὲ ὁ μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἀκκισμός, id est Multus autem viris adest accismus. Item Philemon apud Athenaeum libro XIII :

Οὐκ ἔστ' οὐδὲ εἷς / ἀκκισμὸς οὐδὲ λῆρος, id est
Nec ullus est accismus aut nugatio.

Plutarchus indicat Acco et Alphito mulieres fuisse, per quas foeminae deterrerent pueros a peccando. Usurpat hanc vocem et Plato in Gorgia : Ἀλλ' ἀκκίζῃ, ὦ Καλλίκλεις.

1200. II, ɪɪ, 100. **Scytha accissans asinum**

Ἀκκιζόμενος Σκύθης τὸν ὄνον, id est Accissans Scytha asinum. Adversus eos, qui verbis aversantur, quod re cupiunt. Id ad hujusmodi fabulam referunt : Quidam conspecto asini caduere Scythae cuidam, qui forte aderat, dixit : En, quod cenes. Ille primum aspernatus atque abominatus, postea tamen apparavit coenavitque. Ita serme Suidas et Zenodotus. Hesychius secus effert : Σκύθης ὄνειον δαῖτα, id est Scytha asininum convivium, ut subaudias reperit, si tamen hic locus apud Hesychium mendo vacat ; nam mutilum esse constat et fortassis ὄνειον dictum est pro utili, sic tamen, ut allusum sit ad asinum.

1201. II, ɪɪɪ, 1. **Aut quinque bibe, aut tres, aut ne quatuor**

Athenaeus libro decimo de bibacitate disputans scribit adagium hujusmodi vulgo fuisse celebratum :

Ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέτταρα, id est

Aut quinque bibe, aut tria, aut ne quatuor. Praescribit modum diluendi vini. Haec autem temperatura maxime placebat antiquis, ut quinque vini cyathis duo adderentur aquae aut duobus unus. Hujus rei testem citat Ionem poetam, qui scripserit vatem quendam Palamedi praedixisse Graecos navigaturos, qui tres cyathos ad unum biberent. Idem Nicocharem in Amymone : Χαῖρε πέντε καὶ δύο, id est Salve quinque et duobus. Praeterea Amipsiam :

Ἐγὼ δέ, Διόνυσος, πᾶσιν ὑμῖν εἰμι πέντε καὶ δύο, id est

Ego autem Bacchus, omnibus vobis quinque et duo.

Verum hac de re copiosius aliquanto Plutarchus τῶν Συμποσιακῶν decade tertia, testans convivialibus cantiunculis celebratum fuisse ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέσσαρα, ne quis temere Plauti verba commutet, nam apud hunc quoque referuntur. Atque in hanc rem jocatur Ariston, quemadmodum in musica hemiolii proportio symphoniam reddit diapente, dupla symphoniam efficit, quae dicitur diapason, at eam, quae vocatur diatessaron, symphoniam esse praeter ceteras hebetem et obscuram et epitrito constare, itidem et in bibendi harmoniis tres esse symphonias vini ad aquam : diapente, διὰ τριῶν et diatessaron. Nam diapente symphoniam ex hemiolio constitui, si tres aquae cyathi duobus vini cyathis admisceantur. Quod si duobus admisceas duos, dupli proportionem exsistere. Diatessaron harmoniam fore, si uni vini cyatho tres aquae cyathos addideris ; atque hic esse epitritum, quae proportio pertineat ad tres magistratus in prytaneo sapientes ac sobrios aut ad dialecticos, cum adductis superciliis de suis anxiis argutiis disputant. Jam si duos uni admisceas, tonum nasci maxime turbulentum et, ut appellat ipse, ἀκροθώρακα,

Chordas moventem non movendas mentium,

propterea quod per hunc nec omnino sobrios esse licet, nec stultitiam mero immergere. Quod si duo tribus addideris, harmoniam exsistere omnium maxime musicam, ut quae somnos invitet, tranquillitatem ac summam quietem inducat. His ita per jocum dictis adjecit Plutarchi pater priscos Jovi duas addidisse nutrices, Iten et

Adrastiam, Junoni unam, nempe Euboeam, Apollini duas, Alethiam et Corythaliam, Baccho vero plures, quod hunc deum oporteat pluribus Nympharum mensuris mansuefactum ac domitum moderatiorem ac mitiorem reddere. Significat autem, vinum multa aqua diluendum. Meminit hujus adagii Plautus in Sticho, servos compotantes inducens :

Sed interim, stratege noster, cur hic cessat cantharus ?
Vide, quot cyathos hos bibimus. Tot, quot digiti sunt tibi in manu.
Cantio est Graeca : Καὶ πέντε πῖνε, καὶ τρία πῖνε,ἢ μὴ τέτταρα.

Quamquam hic Plauti locus non caret suspicione mendi. Quod autem prohibet Graeca cantio, ne quatuor biberet, ad veterum superstitionem pertinet, qua creditum est impares numeros ad omnia efficaciores esse, id quod Plinius intelligi putat in febribus dierum observatione. Porro de quaternione vitato in poculis idem libro xxviii., cap. vi., scribit ad hunc modum : Numerum quoque quaternarium Democritus condito volumine, et quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Huc nimirum allusit Horatius libro Odarum tertio :

Da lunae propere novae,
Da noctis mediae, da puer auguris
Murenae. Tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis.
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates. Tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis juncta sororibus.

Item Ausonius :

Ter bibe vel toties ternos, sic mystica lex est,

id est aut tres cyathos ad numerum Gratiarum, aut novem ad numerum Musarum.

1202. II, III, 2. Siculus mare

Σικελὸς θάλασσαν, id est Siculus mare, subaudi prospectat. De his, qui denuo sollicitantur ad subeundum periculum. Natum aiunt a Siculo quodam, qui cum ficos navi portans naufragium fecisset ac deinde sedens in littore mare placidum ac tranquillum videret, velut invitans ad iterandum navigationem, dixisse fertur : Οἶδ', ὃ θέλεις· σῦκα θέλεις, id est Novi, quid velis : ficos vis. Recensetur ab omnibus ferme proverbiorum Graecorum collectoribus.

1203. II, III, 3. Ficum cupit

Σῦκον αἰτεῖ, id est Ficum petit, in eum dicebatur, qui commoditatis alicujus gratia blandiebatur. Inde natum tradunt, quod olim Athenienses agricolis blandiri soleant, ut ab illis ficos praecoquos acciperent, bene ominantes ac precantes, ut in annum sequentem fici feliciter provenirent. Rustici vero posteaquam senserunt civium blandiloquentiam eo spectare, ut ficos acciperent, in proverbium verterunt, ut commodi spe adulantem ficos petere dicerent. Aristophanes in Vespis :

Σὺ δὲ νῦν σῦκά μ' αἰτεῖς, id est

Tu vero nunc ficos a me petis.

1204. II, III, 4. Longum valere jussit

Μακρὰν χαίρειν φράσας ταῖς ἐνταῦθα τιμαῖς, id est honoribus, qui hic sunt, longum valere jussis. Ea figura quoties ad rem, non ad hominem refertur, haud dubie proverbialis est. Rem igitur, a quo nos abdicamus, ei renuntiare dicimur ac longum valere jubere. Sumpta metaphora ab iis, qui discedunt diutius abfuturi seu numquam redituri. Est saepicule apud Lucianum et item apud alios. M. Tullius in Epistolis ad Atticum, lib. VIII : At ille πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens contulit se Brundusium. Incertum, utrum de philosopho quopiam loquatur, qui cum solitus esset multa praeclara de honesto loqui, quod in ipso situm esset, postea, veluti renuntians

philosophiae, sibi consuluerit, an de Pompeio, qui Caesarem fugit in Graeciam, incolumitatis rationem habens potius quam dignitatis. Item Hippolytus apud Euripidem :

Τὴν σὴν δὲ Κύπριν πόλλ' ἐγὼ χαίρειν λέγω, id est :

Veneri tuae multum valere renuntio.

Usurpat Lucianus in Jove tragoedo. Idem in apologia Ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος interpretatur proverbium his quidem verbis : Τὸ γοῦν μακρὰν χαίρειν τὸ μηκέτι φροντιεῖν δηλοῖ, id est Hoc dictum longum valere declarat nobis non amplius curae futurum. M. Tullius Epistolarum familiarium libro decimoquinto, pro μακρὰν χαίρειν dixit nuntium remittere : Virtuti, inquit, nuntium remisisti delenitus illecebris voluptatis. Eadem forma dicimur repudiare aut renuntiare aut nuntium mittere iis, quae spreta relinquimus, metaphora sumpta a solenni more divortii, quo qui divertebat, dicere solet : Tua tibi habe. Sic enim Caius libro vigesimoquarto, titulo secundo De divortiis et repudiis, capite Divortium : In repudiis autem, id est in renuntiationibus, comprobata sunt haec verba : Tuas res tibi habeto. Item haec verba : Tuas res tibi agito. His igitur verbis peragebatur divortium in matrimonio. In sponsalibus autem, inquit, discutiendis placuit renuntiationem intervenire oportere, in qua re haec verba probata sunt : Conditione tua non utar. Ita Alcmena apud Plautum :

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Huc alludens Cicero in Antonium Frugi factus est, inquit, illam suas res sibi habere jussit. Apud jureconsultos frequens est nuntium mittere, quod fit pariter in matrimoniis atque in sponsalibus, licet diversa verborum formula, quemadmodum diximus. De rebus animi fiet jucundius, veluti si, qui dicitur ab aulica vita aliove studio recedere, de eo sic loquamur : Aulam suas sibi res habere jussit. Philologiae suas res sibi habere jussit.

1205. II, III, 5. Ficus sicus, ligonem ligonem vocat

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων, id est :

Ficusque ficus, ac ligonem nominans

Ligonem.

Senarius e comoediis Aristophanis in adagionem traductus. Quadrat in eum, qui simplici et rusticana utens veritate rem, ut est, narrat nullis verborum ambagibus ac phaleris obvolvens. Sunt enim apud rhetores figurae quaedam, quibus fit, ut turpia honeste, aspera molliter, superba modeste, mordacia blande dicantur ; at qui crassiore sunt Minerva, rudius ac planius eloquuntur, suo quicque nomine signantes. Lucianus in Jove tragoedo : Ἐγὼ γάρ, ὡς ὁ κωμικὸς ἔφη,

Ἄγροικός εἰμι τὴν σκάφην σκάφην λέγων, id est

Nam ego, quemadmodum ait comicus, rusticanus sum et ligonem ligonem appello. Rursum in Praeceptis historiae conscribendae vult scriptorem liberum et incorruptum esse, qui rem, ut est gesta, narrans ficus ficus appellet, ligonem ligonem. Invenitur ad hunc quoque modum : Τὰ σῦκα σῦκα λέγω καὶ τὴν κάρδοπον κάρδοπον, id est Ficus ficus voco, panarium panarium. Aristophanes in Nebulis :

Οὐκ ἂν ἀποδοίην οὐδ᾽ ὀβολὸν ἂν οὐδενί,

Ὅς τις καλέσειε κάρδοπον τὴν καρδόπην, id est

Ego nec obolum cuipiam persolverim,

Qui cardopum tantum vocarit cardopam.

Cardopus arca panaria. Ceterum poeta facit Socratem nugantem, qui contendat non esse dicendum κάρδοπον, quemadmodum dicebat Cleonymus, sed καρδόπην, ὥσπερ καλεῖς inquit, τὴν Σωστράτην.

1206. II, III, 6. Domesticus testis

Οἴκοθεν ὁ μάρτυς, id est Domesticus testis. Ubi quis ipse sese laudat, quasi domi testem habeat, non aliunde adductum. Huic autem testium generi quam

minima fides haberi solet ac legibus ceu suspecti rejiciuntur. Paulus Pandectarum libro ii., titulo De testibus, capite penultimo : Testes, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. Rursum Codic. libro IV, eodem titulo : Etiam jure civili domestici testimonii fides improbatur. Lucianus in Jove Tragoedo : Εὖγε, οἴκοθεν ὁ μάρτυς, φασίν, id est Euge, domo adductus testis, ut dici solet. Huc allusisse videtur Seneca ad Lucilium, cum scribit in hunc modum : Exspecta me pusillum et de domo fiet remuneratio, nisi quis malit illic dono legere. Sunt Graeci scriptores, qui dicant hoc adagium convenire in eos, qui prius mentiti postea verum confitentur, veluti adacti conscientia, quae pectoris testis est. Sic Plutarchus τὴν οἴκοθεν κρίσιν vocat animi judicium, quod non corrumpitur. Nec hinc multum abhorret, quod est apud M. Tullium De oratore libro ii. : Tertium vero illud, clamare contra, quam deceat et quam possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam clamatore dixisti, stultitiae suae quam plurimos testes domestico praeconio colligentis. Domesticum praeconium appellavit, quod ipse suam stultitiam traduceret. Idem in ejus libri principio : Quos tum ut pueri refutare domesticis testibus : patre et C. Aculeone, propinquo nostro, et L. Cicerone patruo, solebamus. Hic simpliciter domesticos testes appellat propinqua cognatione junctos. Nihil autem magis domesticum esse potest quam sua cuique conscientia. Idem M. Tullius Cicero libro Epist. famil. ii. ad Caelium, cujus initium Raras tuas : Mea vero officia ei non defuisse tu es testis, quoniam οἴκοθεν ὁ μάρτυς, ut opinor, accidit Phania. Nam ita legendum suspicor, tametsi nonnulli lacunam expleverant his vocibus : κωμικὸς μάρτυς, nisi forte pro κωμικός magis placet οἰκιακός. Idem in oratione pro L. Flacco : Neque in toto Aemonensium testimonio, sive hic confictum est, ut apparet, sive missum domo est, ut dicitur, commovebor. Terentius : Ego hanc domi conjecturam facio.

1207. II, III, 7. **Boeoticum ingenium**

Boetii apud antiquos male audierunt vulgo stoliditatis nomine, quemadmodum superius ostensum est. Unde, quidquid insulsum esset ac stultum,

id Boeoticum dicebant. Lucianus in Jove tragoedo : Ἄγροικον τοῦτο εἴρηκας καὶ δεινῶς Βοιωτικόν, id est Istud, quod dixisti, prorsus agreste est et vehementer Boeoticum. Invenitur, et Βοιωτικὸς νοῦς, id est Boeoticum ingenium, pro stupido ac stolido. Horatius in Epistolis :

Boeotum in crasso jurares aere natum.

Plutarchus, ipse Boeotus, cum aliis aliquot locis, tum in commentario De carnium esu scribit ab Atticis notatos Boeotos tamquam brutos et stupidos ac pingues, idque propter edacitatem, quemadmodum alibi meminimus, quod ea gens magis studuit exercendis corporibus quam animis excolendis. Unde teste Stephano quidam putaverunt nomen regioni inditum. Idem citat Ephorum, qui scripserit Athenienses rei nauticae fuisse studiosos, Thessalos equestris, Boeotos corporum exercitamentis, Cyrenaeos curribus valuisse, Lacedaemonios circa leges fuisse diligentes.

1208. II, III, 8. Boeotica cantilena

Βοιώτιος νόμος, id est Boeotica cantio, dicebatur, si quibus rerum initia tranquilla ac prospera fuissent, posteriora turbulenta ac tristia. Unde Sophocles scripsit :

Ὅταν τις ᾄδῃ τὸν Βοιώτιον νόμον, id est

Ubi quis cecinerit cantionem Boeoticam.

Natum ex historia, nam Boeotii primum liberam ac pacatam agebant vitam, deinde, mortuo Laio, in varias calamitates inciderunt, ut illorum cantilena a laeto initio in luctum desiisse videatur. Citatur a Zenodoto. Atistophanes in Acharnensibus usurpare videtur pro cantione rudi atque indocta :

Δεξίθεος εἰσῆλθ’ ᾀσόμενος Βοιώτιον, id est

Dexitheus intrat, qui canet Boeoticum.

1209. II, III, 9. Boeotica aenigmata

Βοιώτια αἰνίγματα, id est Boeotica aenigmata, dicebantur oblique atque obscure dicta quaeque perdifficile percipi possent. Sumptum a fabula Sphingis, monstri Thebani. Ea proposuit Oedipo aenigma hujusmodi : Τετράπους, δίπους καὶ πάλιν τρίπους, id est Quadrupes, bipes ac rursum tripes. Id Oedipus interpretatus est hominem esse, qui puer manibus quoque pedum vice nititur, deinde confirmato gradu duobus pedibus se sustinet, donec aetas decrepita baculum ceu tertium pedem addat. Exstat epigramma Sphingis aenigma complectens ad hunc modum :

Ἔστι δίπουν ἐπὶ γῆς καὶ τέτραπον, οὐ μία φωνή,
Καὶ τρίπον. Ἀλλάσσει δὲ φυὴν μόνον, ὅσσ’ ἐπὶ γαῖαν
Ἑρπετά· κινεῖται ἀνά τ’ αἰθέρα καὶ κατὰ πόντον.
Ἀλλ’ ὁπόταν πλείστοισιν ἐπειγόμενον ποσὶ βαίνῃ,
Ἔνθα τάχος γυίοισιν ἀφαυρότατον πέλει αὐτοῦ, id est
Est bipes in terris et quadrupes, haud eadem vox,
Et tripes. Immutat speciem hoc ex omnibus unum,
Quaecumque in terris reptant : volat aethera circum
Perque mare. Ast ubi jam pedibus compluribus auctum
Accelerat gressum, vietis tum maxima membris
Segnities ac torpor adest minimumque vigoris.

Hesiodus itaque in secundo Georgicon libro vetulum ac senio jam incurvum, tripedem hominem appellat : Τότε δὴ τρίποδι βροτῷ ἶσοι, id est Tunc jam tripedi mortali similes.

1210. II, III, 10. Bovem in faucibus portat

Βοῦν ἐπὶ γνάθοις φέρει, id est
In faucibus portat bovem,

in edacem olim dicebatur, ut indicant Zenodotus et Suidas. Natum, uti conjicio, vel a Theagene athleta Thasio, vel a Milone Crotoniata, quorum alter bovem solidum solus comedit, teste etiam Graeco epigrammate, tum auctore Posidippo apud Athenaeum, alter, ut narrat apud eundem Theodorus Hieropolites, in Olympiis taurum quadrimum humeris sustulit ac stadii spatio gestavit eumque eodem die solus comedit. Cujus rei meminit et Aulus Gellius in Noctibus Atticis.

1211. II, III, 11. Boeotis vaticinare

Βοιωτοῖς μαντεύσαιο, id est Boeotis vaticinare, abominantis est sermo, perinde ut dicimus Hostibus ista vaticinare : Capiti cane talia demens / Dardanio, et :

Hostium uxores puerique caecos
Sentiant motui orientis Austri et
Aequoris nigri fremitum,

et :

Hostibus eveniant convivia talia nostris.

Aptius autem dicetur in eum, qui tristia vaticinatur, si quando precabimur, ut ea in ipsius caput recidant. Zenodotus ab eventu natum scribit, Heraclidem allegans auctorem : Olim, inquit, cum Thebani de belli eventu consulerent oraculum, vates, quae tum Dodonae responsitabat, ait eos fore victores, si quid impie patrassent. Itaque consultorum quidam arreptam Myrtilam, nam id mulieris fatidicae nomen, in lebetem aqua calida ferventem, qui forte inibi aderat, injicit. Sunt qui narrent Bombum divinum quemdam, Thebanis de belli successu sciscitantibus respondisse futurum, ut quam plurimos vincerent, si prius quempiam e ducibus immolassent, at illos Bombum ipsum interemptum immolasse atque hinc ortum proverbium.

1212. II, III, 12. Arietem emittit

Ἄρνα προβάλλει, id est Arietem objicit. In rixae pugnaeque cupidum dicebatur. Antiquitus enim bellu suscepturi fetialem mittebant, qui arietem

adductum in hostium fines immitteret, hoc significans pacto civitatem et agros illorum hostibus compascuos fore. Auctor Diogenianus.

1213. II, III, 13. Argenti fontes

Ἀργύρου κρῆναι λαλοῦσιν, id est Argenti fontes loquuntur. Hoc adagio notabantur ii, qui stolide quidem atque indocte, sed arroganter tamen et confidenter loquerentur, opibus videlicet suis freti. Vulgus enim divitum dulci, ut ait Horatius, fortuna ebrium hoc quoque putat suis divitiis deberi, ut quidquid dixerint, id protinus velut eruditum omnes suspiciant et approbent. Quod notans Flaccus Meae, inquit, contendere noli, / Stultitiam patiuntur opes. Item alibi :

Et quidquid volet, hoc veluti virtute paratum
Speravit magnae laudi fore.

Huc pertinet et mimus ille neutiquam invenustus :

Fortuna quem nimium fovet, stultum facit.

Item illud ex Antiphane apud Stobaeum :

Ὁ δὲ πλοῦτος ἡμᾶς, καθάπερ ἰατρὸς κακός,
Τυφλούς, βλέποντας παραλαβών, πάντας ποιεῖ, id est,
Opes enim nos, sicuti medicus malus,
Ubi ceperint, reddunt videntes ilico
Caecos.

In eandem sententiam Menander in Seipsum lugente : Τυφλὸς ὁ πλοῦτος καὶ τυφλοὺς / ἐμβλέποντας εἰς αὐτὸν δείκνυσιν, id est Caecae divitiae atque eos, qui se intuentur, caecos reddunt. Rursum illud ejusdem :

Ὑπερήφανόν που γίγνεται λίαν τρυφή,
Ὅτε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κεκτημένον
Εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν, id est
Nimis insolens tum redditur lascivia,
Quoties, opes qui possidet, mores repens

Mutat in alienos, pristinis contrarios.

Diximus alias : Foenum habet in cornu. Felicitatis comes esse solet ferocia. Pindarus in Isthmiis, hymno tertio :

Εἴ τις ἀνδρῶν εὐτυχάσας ἢ σὺν εὐδόξοις ἀέθλιοις,
Ἢ σθένει πλούτου κατέχει, φασίν, ἐανῆ κόρον,
Ἄξιος εὐλογίαις ἀστῶν μεμίχθαι, id est

Si quis vir fortunatus fuit vel in gloriosis certaminibus, vel in opulentia obtinet, ut aiunt, magnificam saturitatem, dignus, qui laudibus civium admisceatur. Quadrabit in eos quoque, quorum oratio propter opum fiduciam plus satis libera atque audax videbitur. Nam quemadmodum paupertas timiditatem adfert, itidem opulentia παρρησίαν, id est loquendi confidentiam, adducere solet.

1214. II, III, 14. Terram pro terra

Γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνεσθαι. Proverbialis est figura in hominem exulem, erronem et incertis vagantem sedibus. Aristophanes in Acharnensibus :

Κἂν διώκειν γῆν πρὸ γῆς, id est
Terram ante terram persequi.

Item alibi :

Ἐγὼ δὲ φεύγων γῆν πρὸ γῆς φοβούμενος, id est
Solum at ego fugiens prae solo trepidus metu.

Lucianus in Pseudomante : Ἀλλ᾽ ἔδει γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνεσθαι, id est Sed oportebat ad terram pro terra vehi. Apud Latinos solum vertere dicuntur qui exilii causa migrant alio. Alciphron in Epistolis : Ἀναστᾶσα ὁπήποτε γῆν πρὸ γῆς φεύξομαι μᾶλλον, id est Demigrans quolibet fugiam potius terram terra commutans. M. Tullius in Epistolis ad Atticum, libro decimoquarto : Haec et alia ferre non possum, itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. Significat se de fugiendo cogitare.

1215. II, III, 15. Ne ad aures quidem scalpendas otium est

Proverbialis est hyperbole : cum ne minimum quidem otii superesse significamus, dicimus nec tantillum vacui temporis esse, quod ad scalpendas aures sit satis. Lucianus in Bis accusato : Οὐδ’ ὅσον κνήσασθαι τὸ οὖς, φασί, σχολὴν ἄγων, id est Ac nec tantisper otiosus, ut aurem, sicut aiunt, scalpere vacet.

1216. II, III, 16. Citius in navi cadens a ligno exciderit

Θᾶττον ἄν τις ἐν πλοίῳ πεσὼν διαμάρτοι ξύλου, id est Citius alicui in navigio cadenti lignum defuerit. Hyperbole proverbialis, qua tantam ubique copiam significamus, ut, quocumque te vertas, occurrat, quod quaeris. Etenim, cum navis ipsa undique sit lignea, non potest non in lignum incidere, quisquis in ea cadit. Lucianus in Bis accusato : Ὥστε, κατὰ τὴν παροιμίαν, θᾶττον ἄν τις ἐν πλοίῳ πεσὼν διαμάρτοι ξύλου, ἢ, ἔνθ’ ἂν ἀσπίδῃ ὁ ὀφθαλμός, ἀπορήσῃ φιλοσόφου, id est Itaque, juxta proverbium, citius fiet, ut in navi lapsus non incidat in lignum, quam ut, quocumque aspexerit oculus, philosophum desideret. Taxat Lucianus philosophorum turbam tantam, ut omnia ubique plena videantur nec liceat effugere.

1217. II, III, 17. Episcythizare

Ἐπισκυθίζεσθαι. Lacedaemoniorum adagio dicitur pro eo, quod est vinum merum intemperantius bibere. Et Achaeus in Aethone Satyrico Σκυθιπιεῖν sive, ut in quibusdam exemplaribus legitur, Σκυθιστὶ πιεῖν dixit pro eo, quod est ἀκρατοπιεῖν, hoc est meracius bibere. Athenaeus libro decimo Dipnosophistarum ex Herodoto et Chamaeleonte auctoribus refert Cleomenem regem Spartanum cum Scythis agentem consuetudinem et illorum ἀκρατοποσίαν, id est meripotationem, imitantem, in insaniam versum fuisse, quemadmodum interpretantur Spartani. Locus est apud Herodotum lib. sexto, cui titulum fecit Erato, addens hinc natum apud eosdem Spartanos vulgare dictum, ut si quando velint ζωρότερον πίνειν, hoc est

intemperantius bibere, dicant : Ἐπισκύθισον, hoc est Minimum infundito aquae, pro eo quod dicendum erat : Ἐπίχυσον, id est Infunde aquam. Apud eundem libro undecimo Hieronymus Rhodius docet σκυθίσαι dictum pro μεθύσαι, et Athenaeus dubitat, num a Scythis scyphus, id est poculi genus, habeat nomen, ut σκύφος dictum sit quasi σκύθος, nam vocem sic immutatam ostendit apud auctores exstare. Quin et illud addit, Lacedaemonios, cum sentirent barbaros Asiaticos omnia dolis agere, vice Thimbronis eo legasse Dercyllidam, quod is nihil haberet sinceritatis Laconicae, sed ingenium subdolum, ac ferum, existimantes huic non posse dari verba, quem ob id Σκύθον appellarunt Lacedaemonii, quasi Σκύφον. Scythae autem, et Thraces ἀκρατοπόται vocantur, id est meribibi, unde plerumque convivia illorum sanguinolenta sunt et tumultuosa. Apud eumdem Anacreon, ni fallor, ἀκρατοποσίαν Σκυθικὴν πόσιν appellat, quod Callimachus verbo composito dixit ζωροποτεῖν. Atque utinam hic mos plus quam barbaricus intra Scytharum ac Thracum fines constitisset nec ad nos usque dimanasset ! Non enim solum bibimus intemperanter, verumetiam cogimus alios ad bibendum et recusantem ferro adorimur, cum inhumanius pene sit cogere ad bibendum, qui non sitiat, quam sitientem submovere a potu ; quemadmodum eleganter apud Athenaeum libro decimo dixit Sophocles :

Τὸ πρὸς βίαν πίνειν
Ἶσον κακὸν πέφυκε τῷ διψᾶν βίᾳ, id est
Cogi ad bibendum non minus grave est malum,
Quam si quis acrem perpeti cogat sitim.

Commode deflectas licebit ad cujusvis rei intemperantem et immodicum usum.

1218. II, iii, 18. Vinum caret clavo

Athenaeus eodem libro de potationibus disserens hujusmodi proverbium eleganter vulgo dici solere scribit : Τὸν οἶνον οὐκ ἔχειν πηδάλια, id est Vinum non habere clavum, propterea quod ebrietas nihil consulte neque moderate vel dicit, vel

facit. Obruitur enim ratio, quae clavi vice sobrios moderatur ac gubernat. Huc pertinet Ovidianum illud :

Nox et Amor vinumque nihil moderabile suadent :
Illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

Non illepidum est quod apud Athenaeum lib. undecimo refert Xenophon, apud Persas fuisse vetitum, ne προχοίδας inferrent in convivium (id apparet fuisse vasculi genus, quo vinum e cratere ministri effunderent in cyathum). Id factum est, ne supra modum bibentes et animi, et corporis viribus destituerentur. Et addit eum morem adhuc apud illos servari, nec enim inferri prochoidas, sed nihilo setius tantum illos bibere, ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὰν μηκέτι δύνωνται ὀρχούμενοι ἐξιέναι, id est pro eo, quod non inferuntur prochoides, ipsi efferuntur, postea quam non amplius possunt exire saltantes. Itaque vinolentia nullis minus ignoscenda est, quam qui reipublicae clavum moderantur, hoc est regibus et magistratibus. Et divinae litterae vetant vinum dari regibus. Nec vinum, nec somnus convenit assidentibus clavo, sed interdum nulli magis indulgent vino somnoque.

1219. II, III, 19. Vinum senem etiam vel nolentem saltare compellit

Ac rursus ibidem hoc item carmen proverbio jactatum scribit :

Οἶνος ἄνωγε γέροντα καὶ οὐκ ἐθέλοντα χορεύειν, id est
Vina senem, ut nolit, cogunt ductare choreas.

Admonet nihil esse tam ineptum neque tam alienum, ad quod non incitet ebrietas. Subjicit et aliud carmen non dissimilis sententiae :

Οἶνος καὶ φρονέοντας ἐς ἀφροσύνην ἀναβάλλει, id est
Insanire facit sanos quoque copia vini.

Idem libro quarto Dipnosophistarum adducit proverbium ex Eripho quodam comoediarum scriptore :

Λόγος γάρ ἐστ' ἀρχαῖος οὐ κακῶς ἔχων·
Οἶνον λέγουσι τοὺς γέροντας, ὦ πάτερ,

Πείθειν χορεύειν οὐ θέλοντας, id est

Recte vetusto dicitur proverbio,
Quod vina senibus persuadent, o pater,
Uti, velint nolint, choreas ductitent.

Huc pertinet illud Platonis libro De legibus primo : Οὐ μόνον ἄρ', ὡς ἔοικε, ὁ γέρων δὶς παῖς γίγνοιτ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ὁ μεθυσθείς, id est Itaque, ut videtur, non solum senex fuerit bis puer, verumetiam temulentus. Item Horatius :

Quod me Lucanae juvenem commendet amicae.

1220. II, III, 20. Ranis vinum praeministras

Βατράχοις οἰνοχοεῖς, id est Ranis vinum infundis, in eum dicebatur, qui id ministraret, quo nihil esset opus ei, cui exhiberetur : veluti si quis apud indoctos multa de philosophia disserat. Ranis enim nihil opus vino, aqua palustri magis gaudentibus. Explicatur adagium a Zenodoto, Suida, Diogeniano. Pherecrates apud Athenaeum in Corianno : Ἔρρ' ἐς κόρακας, βατράχοις οἰνοχοεῖν σε δεῖ, id est Abi in malam rem, ranis pocillari te oportuit. Objurgat enim pincernam, quod quatuor vini cyathis duos infuderit aquae. Unde licet conjicere proverbium in hos quoque convenire, qui vinum immodica diluunt aqua, ita ut aquam, non vinum, bibere videantur ranarum ritu.

1221. II, III, 21. Ovo prognatus eodem

Fortassis simpliciter dictum est ab Horatio : Ovo prognatus eodem, quandoquidem ad fabulam respicit Ledae, quae gravida ex Jove in cygnum converso ovum peperit, unde gemini prognati, Castor et Pollux. Id ovum Pausanias in Laconicis refert ostendi apud Lacedaemonios suspensum teniis a testudine templi. Verum si quis hoc dictum deflectat ad iisdem natos parentibus aut ab eodem eruditos praeceptore, aut ita consimilibus ingeniis, ut eodem ovo nati videri possint, nihil aeque fuerit proverbiale, veluti si dicas : Vultus, ingenium, mores, facta ac

prorsus omnia sic huic cum hoc conveniunt, ut jures eodem prognatos ovo. Aristoteles libro De generatione animalium quinto ostendit id juxta naturam fieri, si ex eodem ovo duo pulli nascantur, et quidem perfecti, si vitelli membrana dirimantur. Iidem si cohaereant et confundantur, foetum aedi monstrosum.

1222. II, III, 22. De curru delapsus

Ἐξημαξομένος, id est de curru delapsus. In hodiernum quoque vulgo durat adagium in eum, qui oblitus propositi alio se transfert, aut qui in sententia labascit, ut de curru delapsus dicatur, quemadmodum ab asino delapsus. Aristophanes in Ranis : Ἐξαμαξομένη φρήν, id est Animus a curru decidens, hoc est aberrans ab instituto. Natum apparet a fabula Phaethontis, quem ferunt curru excussum. Siquidem animus velut auriga corporis est et corpus ceu vehiculum. Est et apud Platonem de animabus e caelo delapsis, quod curribus suis essent excussae.

1223. II, III, 23. Numerus

Homines nullius bonae rei numerus proverbio dicuntur, etiam idiotis horum temporum. Aristophanes in Nebulis :

Ὄντες λίθοι,
Ἀριθμός, πρόβατ᾽, ἄλλως νενασμένοι ἀμφορᾶς.

Horatius :

Nos numerus sumus et fruges consumere nati.

Translatum videri potest a calculis ad nihil aliud utilibus nisi ad numerum. Anacharsis, Plutarcho teste taxavit Athenienses, qui nummis ad rationem dumtaxat uterentur. Quamquam mihi magis arridet, ut ita numerus dicatur, quemadmodum dicunt : ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης et εἷς τῶν πολλῶν, id est unus e plebe. Ita Flaccus : At sum mi paulo infirmior, unus / multorum, etiam Graecam exprimens figuram. Et Seneca lib. I, epistola X : Iste homo non est unus e populo. Insignes nominantur ; qui

nihil habent insigne, turba sunt et numerantur tantum. Unde Flaccus : Nos numerus sumus, et Vergilius : Cadit et sine nomine vulgus.

1224. II, III, 24. **Summis uti velis**

Ἄκροις χρῆσθαι τοῖς ἱστίοις, id est Summis uti velis, proverbiali metaphora dicuntur qui maximo conatu adnituntur atque incumbunt, aut qui omnem captant occasionem. Mutuo sumptum a nautis, quibus mos est velum in altum tollere, quo currant celerius. Aristophanes in Ranis :

Ἄκροισι / χρώμενος τοῖς ἱστίοισιν, id est

Utens supremis carbasis.

Pindarus in Nemeis, hymno quinto : Δίδου / φωνάν, ἀνὰ δ' ἱστία τεῖνον πρὸς ζυγὸν καρχασίου, id est Da vocem, sursum autem tende vela ad summum antennae jugum. Ut cuique res sunt secundae aut adversae, ita velum in altum tollitur.

1225. II, III, 25. **Summum cape et medium habebis**

Ἄκρον λαβὲ καὶ μέσον ἕξεις, id est

Summa cape et medio potieris.

Hemistichium carminis heroici. Ubi quod obscurius et perplexius dictum significabant, admonentes rem attentius expendendam, hoc proverbio consueverunt uti. Zenodotus hinc natum tradit : Aeginetis patria pulsis de quaerenda sede consulentibus oraculum, responsum est hoc aenigmate :

Ἄκρον λαβὲ καὶ μέσον ἕξεις,

atque illos cacumine quodam montis occupato, circa medium incoluisse. Potest et in hanc accommodari sententiam, ut admoneamur ad res summas et egregias eniti, sic enim futurum, ut ad mediocritatem perveniamus. Summum animo destinandum, ut saltem modicis potiamur. Fit enim plerumque nescio quo modo, ut exitus citra spem et scopum praestitutum consistant. At hodie theologi quidam Aristolelici docent, quatenus liceat admittere divitias, quatenus ludere aleam, quatenus belligerari,

quatenus ulcisci, cum longe satius esset divitiarum bellique et voluptatum stadium modis omnibus detestari. Ita fieri potetat, ut hoc moderatius sequeremur ; nunc, dum mediocribus sumus contenti, longe infra mediocritatem dilabimur.

1226. II, III, 26. **Iniquum petendum, ut aequum feras**

Huic affine, quod recenset Quintilianus Institutionum oratoriarum libro quarto : Nec omnino sine ratione est quod vulgo dicitur : iniquum petendum, ut aequum feras. A negotiatoribus ductum videri potest, qui callide merces longe minoris licentur, et multo pluris indicant quam pro dignitate, quo pretium saltem aequum accipiant. Non fugit haec sententia Syrum illum Terentianum in Adelphis, cum Sannionem lenonem astu tractans postulat, ut puellam Aeschino dimidio pretii tradat, atque hac arte efficit, ut leno sortem solidam percupide et rogans etiam accipiat. Jactatur et vulgo verbum hujusmodi : Qui annititur, ut auream quadrigam sibi comparet, unam certe rotam assequetur. Equidem arbitramur huc allusisse Senecam libro De beneficiis septimo : Quae, inquit, ideo petimus ultra modum, ut ad versum suum redeant. Cum dicimus meminisse non debet, hoc volumus intelligi : praedicare non debet, nec jactare, nec gravis esse. Pulchre Seneca depinxit naturam hyperboles.

1227. II, III, 27. **Ad ambas usque aures**

Μέχρι τῶν ἀμφωτίδων, id est usque ad aures ambas, impleri dicuntur qui supra modum ingurgitant sese. Sumpta metaphora a vasculis ad ansas usque impletis. Exstat apud Suidam.

1228. II, III, 28. **Servilis capillus**

Ἀνδραποδώδη τρίχα ἐπιδεικνύειν, id est servilem capillum prae se ferre, dicuntur qui agrestibus et inelegantibus sunt moribus. Inde ductum, quod Athenis servi manumittendi capitis pilos deradebant. Plato scribit in Alcibiade, quosdam serviles pilos in animo gestare, indoctos et stupidos significans. Citantur apud

Suidam haec ex auctore nescio quo : Πολλῶν συνειλεγμένων ἀνδρῶν, οὐδὲ τὰ πάθη κατεσταλμένων, ἀλλ’ ἔτι τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα, φασίν, ἐπιδεικνυμένων, id est Multis collectis viris, neque compositis affectibus, sed qui servilem, ut aiunt, capillum adhuc prae se ferrent. Plinius libro undecimo, capite trigesimoseptimo, rem prodigiosam tradit, homines quosdam hirsuto corde nasci. Pliniana verba sunt haec : Hirto corde gigni quosdam homines produnt nec alios fortiores esse industria, sicut Aristomenem Messenium, qui trecentos occidit Lacedaemonios. Ipse convulneratus et captus semel per cavernam latomiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore excussit. Tertio capto Lacedaemonii corpus dissecuere causa videndi, hirsutumque cor repertum est.

1229. II, III, 29. Amyris insanit

Ἄμυρις μαίνεται, id est Insanit Amyris. Allegoria proverbialis, qua recte utemur, ubi quis sub insaniae praetextu rebus suis consulit, aut ubi quis solus periculum prospiciens in tempore sibi cavet, creditus interim vulgo desipere ; deinde rerum eventus docet illum unum sapuisse. Ut haec sit vox velut opprobrantis socordiam iis, qui sibi non prospexerint mature neque sapere coeperint nisi accepto vulnere. Zenodotus ab historia natum ait hujusmodi : Cum Sybaritae florerent opibus, quemdam Delphos amandarunt, qui de rerum suarum successu sciscitaretur oraculum. Responsum est evertendam Sybaritarum fortunam, ubi plus honoris habere coepissent hominibus quam diis. Evenit deinde, ut servus a domino vapulans nequicquam ad deorum aras confugisset, post, ad heri monumentum confugiens, liberaretur a plagis, ut alibi dictum est. Quod simul atque conspexisset Amyris, collectis rebus suis in Peloponnesum demigravit, reliquis interim Sybaritis hominem velut insanum ridentibus. Postea idem ob fictam insaniam miraculo fuit et proverbio locum fecit. Citatur ab Eustathio in secundo Iliados libro ; citatur autem ex Pausaniae rhetorico dictionario. Addit quosdam Thamyrim hunc appellare, quosdam Amyrim,

abjecto thita. Solet autem more hominum evenire, ut vati tum demum habeatur fides ac laudetur, posteaquam ipsis jam premimur malis. Proinde Cassandra in tragoedia quapiam loquitur ad hunc modum, citante Plutarcho :

Καὶ πρὸς παθόντων κὰν κακοῖσι κειμένων
Σοφὴ κέκλημαι, πρὶν παθεῖν δὲ μαίνομαι, id est
Sapiensque dicor his, malum qui sentiunt ;
Porro, antequam illud sentiant, insanio.

1230. II, III, 30. Sophocles. Laudiceni

Qui ad ostentationem dicebant aut recitabant, vulgato convicio Sophocles et Laudiceni dicebantur. Adagium natum, ut apparet, aetate Plinii minoris, cujus verba paulo altius repetemus, quo planius proverbii sententiam intelligere liceat. Nam in epistola quadam adolescentium quorumdam ridiculam in agendis causis arrogantiam, et ambitionem taxans sic ait : At hercule ante memoriam meam, ita majores natu solent dicere, ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente. Tanta veneratione pulcherrimum munus colebatur. Nunc refractis pudoris et reverentiae claustris omnia patent omnibus. Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redempti mancipes. Convenitur a conductis et redemptis in media basilica, ubi tam palam sportulae quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede transitur. Inde jam non inurbane Σοφοκλεῖς, ἀπὸ τοῦ σοφοὺς καλεῖσθαι, vocantur. Iisdem Latinum nomen impositum est : Laudiceni. Hactenus Plinius. Utroque verbo notantur, qui facundi dici malebant et videri quam esse. Sophocles enim Graece dicitur ἀπὸ τοῦ σοφὸς καὶ κλέος, at illi dedita opera perperam interpretabantur : ἀπὸ τοῦ σοφοὺς καλεῖσθαι, id est ab eo, quod sapientes vocarentur. In hoc igitur est allusio festiva ad poetae tragici nomen, in Laudiceni vocabulo ad gentis nomen alluditur.

1231. II, III, 31. Quot servos habemus, totidem habemus hostes

Macrobius in cenis Saturnalibus : Unde putas arrogantissimum illud manasse proverbium, quod jactatur, totidem nobis hostes esse, quot servos ? Non habemus illos hostes, sed facimus. Meminit et Seneca epistola quadragesimaseptima, cujus verba sublegisse videtur Macrobius, ut est omnium auctorum vere fucus. Admonet adagium, ne quid fidamus illis neve ex animo nobis amicos arbitremur, qui nos metu colunt. Admonet idem Plato libro De Legibus sexto, propterea quod servorum animus nequaquam integer sit, sed mentis dimidium iis ademerit Juppiter, Homero teste, quos servituti fecit obnoxios. Verus autem amor libertatis est alumnus, odit vero quisquis metuit. Unde genuinum quoddam odium insitum videtur servis in dominos. Quadrabit et in principes tyrannidem in suos exercentes. Verba Platonis sunt haec : Οὐ γὰρ ὑγιὲς οὐδὲν ψυχῆς δούλης. Οὐ δεῖ γὰρ οὐδὲ πιστεύειν αὐτοῖς τὸν νοῦν κεκτημένον. Ὁ δὲ σοφώτατος τῶν ποιητῶν φησιν·

Ἥμισυ γάρ τέ νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν, οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλησι, id est

Nihil enim integrum neque sanum habet animus servilis. Nam nihil oportet credere his hominem, qui sapiat, siquidem poeta doctissimus ait :

Dimidio mentis deprivat Juppiter illos,
Servilis quoscumque viros sors ceperit unquam.

Ad hunc modum referuntur a Platone. Ceterum aliter habentur apud Homerum, Odysseae ϱ, nimirum hunc in modum :

Ἥμισυ γάρ τ’ ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ’ ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.

Asinius Capito apud Festum Pompeium, nam is quoque proverbii facit mentionem, existimat hominum errore perperam fuisse pronuntiatum, propterea quod verisimilius sit sic esse dictum initio : Quot hostes, tot servi, quod capti victique ad servitutem adducebantur ; unde etiam dicta mancipia.

1232. II, III, 32. **Vocatus atque invocatus Deus aderit**

Oraculum olim Lacedaemoniis redditum abiit in proverbium : Καλούμενός τε κἄκλητος θεὸς παρέσται, id est Vocatus et invocatus Deus aderit. Usus erit, ubi quid significabimus etiam non accersitum neque curatum tamen eventurum, velimus nolimus : puta senectam, mortem, malefactorum poenam. Horatius huc allusit in Odis :

Nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit, auro captus. Hic superbum
Tantalum atque Tantali
Genus coercet, hic levare functum
Pauperem laboribus
Vocatus atque non vocatus audit.

Fortassis respexit huc et Terentius in Eunucho : Ut vocato mihi atque invocato sit locus / semper.

1233. II, III, 33. **Influit quod exhauritur**

Ἐπιρρεῖ τὸ ἐξαντλούμενον, id est Adfluit quod exhauritur. Ubi quis frustra sumit operam in re quapiam. Lucianus in Sectis : Ἐπιρρεῖ, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ πρᾶγμα ἐξαντλούμενον, ἐς τὸ ἔμπαλιν ἢ τῶν Δαναίδων πίθος, id est Influit, juxta proverbium, negotium, dum exhauritur, ac diversum quiddam accidit atque in Danaidum dolio. De philosophiae studio loquitur, in quo quantumlibet operae sumpseris, numquam tamen deest quod te laboribus exerceat, et labor laborem serit, et juxta Sophoclem,

Πόνος πόνῳ πόνον φέρει, id est
Labore laborem fert labor.

Zenodotus carmen proverbiale recenset hujusmodi :

Ἄλλην μὲν ἐξηντλοῦμεν, ἡ δ' ἐπεισρέει, id est

Exhausimus quidem illam, at influit altera.

Sumptum a nautis, navi pertusa frustra sentinam exhaurientibus, tantum humoris accipientibus fissuris, quantum ab illis educitur. Videtur ad hanc paroemiam allusisse Plato libro de legibus septimo : Τί οὖν πολλὴ αὔξη, ὅτ' ἂν ἐπιρρέῃ ; id est Quid igitur multum augumentum, cum affluat ? Quem sane locum adducit Athenaeus libro Dipnosophiston quinto : Κατὰ γὰρ αὐτὸν δὴ τὸν Πλάτωνα ἐπιρρεῖ δὴ ὄχλος μοι τοιούτων Γοργόνων, id est Siquidem, juxtam ipsum jam Platonem, adfluit mihi turba talium Gorgonum. Seneca libro De ira secundo : Numquid ille, cujus navigium multam undique laxatis compagibus aquam trahit, nautis ipsique navigio irascitur ? Occurrit potius, et aliam excludit vim, deinde aliam egerit, manifesta foramina praecludit, latentibus et ex occulto sentinam ducentibus labore continuo resistit ; nec ideo intermittit, quia quantum exhaustum est, subnascitur. Apud Athenaeum libro quarto, cum in convivio post lentem rursus aliter cocta lens apponeretur, quidam alludens ad proverbium ait :

Καὶ τὴν μὲν ἐξηντλοῦμεν φακῆν, ἡ δ' ἐπεισρέει, id est

Exhauseramus lentem, at influit altera.

Non dissidet ab illo, τοῦ πρώκτου περιγινομένου.

1234. II, III, 34. Tibicinis vitam vivis

Αὐλητοῦ βίον ζῇς, id est Tibicinis vitam vivis, in eum jaciebatur, qui laute quidem, sed alieno viveret sumptu. Tibicines enim, quoniam in sacris olim adhibebantur, adesse solent et in cenis pontificialibus, idque immunes. De hoc hominum genere, ni fallor, sentit Aristoteles, quaerens in Problematis, quamobrem τεχνῖται Διονυσιακοί, id est artifices Bacchanales, vix unquam bonae frugis esse consueverint. Reddit autem triplicem rationem : sive quod necessariis artibus magnam vitae partem occupati non dant operam philosophiae praeceptis, sive quod assidue in deliciis ac voluptatibus vitam agunt, sive quod egestas etiam ipsa ad vitia

propellit. Problema reffertur a Gellio lib. Noctium Atticarum xx. De tibicinibus, qui Roma Tibur secesserant, narrat T. Livius primae decadis libro nono : Posteaquam perpelli nequibant, inquit, consilio haud abhorrente ab ingeniis hominum eos aggrediuntur : Die festo alii alios per speciem celebrandarum cantu epularum invitant et vino, cujus avidum ferme genus est, oneratos sopiunt atque in plaustra somno victos conjiciunt ac Romam deportant. Nec prius sensere, quam plaustris in foro relictis plenos crapulae lux eos oppressit. Refertur a Diogeniano et Suida. Musice vivere dixit Plautus pro eo, quod est voluptariam et otiosam agere vitam. Huc respexit Terentius : Vide, otium et cibus quid faciat alienus. Item Alexis apud Athenaeum in Commorientibus :

Οὕτω τι τἀλλότρι’ ἐσθίειν ἐστὶ γλυκῦ, id est

Usque adeo dulce est devorare non tua.

Et illud apud eumdem Theopompi :

Εὐριπίδου τἄριστον οὐ κακῶς ἔχον

Τἀλλότρια δειπνεῖν τὸν καλῶς εὐδαίμονα, id est

Sane eleganter dixit hoc Euripides,

Felicem eum esse, aliena qui usque coenitet.

1235. II, III, 35. **Scytharum oratio**

Scytharum feritas apud Graecos in proverbium cessit, ut quidquid agreste, quidquid barbarum ac saevum intelligi vellent, id Scythicum appellarent. Est apud Lucianum, cum aliis aliquot locis, tum in meretricio dialogo Chelidonii et Drosae : Τὰ μὲν ἄλλα ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσις, id est Reliqua quidem Scitharum oratio. Sentit in calce litterarum fuisse quiddam mitius dictum, reliqua nihil prae se ferre humanitatis. Quidam inde natum existimant, quod Scythae Dario regio nihil aliud responderint quam κλαίειν, id est ut ploraret, quae quidem ipsa etiam vox in proverbium abiit, ut plorare jubeamus, quos contemnimus. Aelianus in Epistolis : Ἔστω σοι τοίνυν ἡ ἀπὸ Σκυθῶν λεγομένη ἀπόκρισις αὕτη· Ἐγὼ μαίνομαι καὶ

φρονῶ, καὶ μισῶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, id est Itaque Scytharum, sicuti vocant, responsum hoc tibi sit : Ego insanio et sapio, et odi mortalium genus. Diogenes Laertius in Vitis philosophorum putat hoc proverbium natum esse ab Anacharsidis asperitate. Nam is Scytha natus inter celebres philosophos habitus est Athenis. Sed vero proximum est quod refert Athenaeus libro duodecimo : Scytha olim opibus ac deliciis florentes in tantam venisse ferociam, ut quoscumque populos adissent, summas nares viris amputarent ; horum mulieres Thracum uxoribus corpora subulis pingerent ; denique cunctis sub illorum dominatu lacrimosa fuerit servitus, ut in posteros derivatum sit proverbium : ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσις, id est Scythica jussio sive praescriptio, et ἀποσκυθίσαι dicatur ferro caesariem amputare (quod praeter Athenaeum indicat et Stephanus). Denique σκύθρωψ et σκυθπωπός pro torvo, tristi, austero ac truculento ab ejus gentis moribus dictum videtur, et σκύζεσθαι irasci, quod ea gens ut supra modum iracunda.

1236. II, III, 36. Accipit et glebam erro

Δέχεται καὶ βῶλον ἀλήτης, id est
Accipit et glebam erro.

Hemistichium carminis heroici, dici solitum in eos, qui nihil gravantur aut aspernantur, sed, quidquid datur, quantumlibet pusillum, id boni consulunt. Neque intempestive dicetur etiam in illos, qui rerum inopia laborantes quidvis undecumque libenter accipiunt, donec ad fortunam commodiorem emergant. Originem adagionis ad hujusmodi casum referunt : Aletes quidam Corintho pulsus adhortante oraculo tentavit, si posset in patriam redire. Atque interim rustico cuipiam factus obvius cibum mendicavit. Ille ludibrii, opinor, causa glebam ex agro sublatam porrexit. Aletes eam tamquam felix omen accipiens effatus est : Δέχεται καὶ βῶλον Ἀλήτης. Hujus Aletae mentionem facit et in Corinthiacis Pausanias. Plutarchus in Problematibus haud omnino dissimilem historiam recenset, unde proverbium ortum videri queat : Enianes, inquit, post sedes jam saepius aliunde alio transmutatas

tandem in agrum Inacho vicinum descenderunt, quem id tempus Inachienses et Achaei obtinebant. Oraculum autem proditum erat, si in agrum eos recepissent, futurum, ut veteres incolae pellerentur, novi vero, si quid a volentibus accepissent, agrum retinerent. Temo quidam igitur inter Enianes vir sollers et catus sumpta pera mendici habitu ad Inachienses accessit. Ibi cum per risum et contumeliam rex mendicanti cibum cespitem dedisset, in peram conjecit ac velut eo contentus statim e conspectu se subduxit, nec praeterea quidquam rogavit. Seniores tum rei novitate, tum oraculi recordatione submoniti rege adito censent hominem neutiquam esse negligendum nec e manibus omittendum. Quod ubi sensisset ille, fuga sibi consuluit : votaque protinus hecatombe et Apolline invocato furtim abiit. Postea congressi praelio Enianes pulsis Achaeis et Inachiensibus, illorum agros occupaverunt. Haec ferme Plutarchus. Itaque competet in illos quoque, qui magnum quiddam molientes quidvis et patiuntur et faciunt, ut voti sui compotes aliquando fiant.

1237. II, III, 37. Stentore clamosior

Proverbialis hyperbole Stentore clamosior. Juvenalis : Ut Stentora vincere possit. Sumptum a fabula Stentoris, cujus meminit Homerus Iliados ε, eique ferream, hoc est invictam, attribuit vocem :

Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι, χαλκεοφώνῳ,
Ὃς τόσον αὐδήσας χ', ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα, id est
Stentoris in specie validi, cui ferrea vox, qui
Quinquaginta alios aequans clamore, sonoque.

Graeci μεγαλοφώνους appellant.

1238. II, III, 38. In orbem circumiens

Lucianus in Hermotimo ἅπαντας ἐν κύκλῳ περιελθών, id est omnes in circulo obiens, dixit, mirum si proverbiali figura, quae durat etiam in hodiernum

apud vulgus illitteratum, pro eo, quod est usque ad unum omnes, nemine praeterito. Unde et Latinis dictum est ambire, quod singulos prensarent, et obire provinciam, quod qui suspicit administrationem, nusquam non adesse oporteat. Lepidius erit, si accommodetur, ad res animi, veluti si dicas : In consultando πάντα ἐν κυκλῷ commoda atque incommoda circumspicienda.

1239. II, III, 39. Optimum aliena insania frui

Optimum aliena insania frui Plinius Secundus Naturalis historiae lib. decimooctavo, cap. quinto, nominatim proverbii loco citat, Eodem, inquiens, pertinet, quod agricolam vendacem oportere esse dixit, fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro, tunc quoque cunctanter. Optimum est, ut vulgo dixere, aliena insania frui, sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. Hactenus Plinius. Idem totidem verbis refertur a Plinio juniore in Epistolis de Reguli stultitia loquente, hominis ridicule ambitiosi, sed tamen ad excitanda studia non inidonei. Admonet adagium, ut ex aliorum erratis ipsi cautiores efficiamur et alienis periculis reddamur prudentiores, et aliorum desipientia nobis sapiendi praebeat occasionem. Vulgo jactatus versus est in eandem sententiam :

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Cicero in epistola quadam bellum esse scripsit, ex aliorum erratis suam vitam in melius instituere. Plautus item : Feliciter sapit, qui alieno periculo sapit. Exstat et hujusmodi quidam mimus, Publianus, uti conjicimus.

Ex vitio alterius sapiens emendat suum,

et Demea Terentianus jubet ex aliis exemplum capere. Potest et in hunc accipi sensum, ut is dicatur aliena frui insania, qui alienis fruitur malis, ipse in tuto consistens. Nulla enim voluptas minoris constat neque ulla solet esse jucundior. Sumptum videri potest proverbium ex Sophoclis tragoedia, cui titulus Ajax flagellifer, apud quem Ajace per insaniam gloriante, quod hostes sustulisset, cum saevisset in pecudes, Pallas Ulyssem ad hoc spectaculum invitat his verbis :

Οὐκοῦν γέλως ἥδιστος εἰς ἐχθροὺς γελᾶν, id est

Ridere de hoste risus est suavissimus.

1240. II, III, 40. Ingens telum necessitas

Ingens telum necessitas. De re inevitabili. Livius primae decadis libro quarto : Necessitate, quae ultimum ac maximum telum est, superiores estis. M. Tullius lib. De amicitia : Nec vero negligenda est fama, nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet benevolentiam civium. Utitur eodem adagio quodam in loco Plinius avunculus. Est aliquoties apud Livium : Huic rei aliud invenietur telum, et Eam rem hoc telo maxime parabant, ut pro consilio rationeque ac via gerendi negotii capi videatur. Fortassis sumpta metaphora a venantibus, qui telo appetunt, quod capere volunt. Unde et certa dicentur tela consilia, quae numquam fallunt.

1241. II, III, 41. Adversum necessitatem ne dii quidem resistunt

Ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται, id est Necessitati ne Dii quidem resistunt. Haec sententia Simonidi tribuitur. Sumpta est ex Homero. Refertur duobus locis a Platone, libris De legibus septimo et quinto : Ἀλλ’ ἔοικεν ὁ τὸν θεὸν πρῶτον παροιμιασάμενος εἰς ταῦτ’ ἀποβλέψας εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ θεὸς ἀνάγκῃ μήποτε φανῇ μαχόμενος, id est Sed apparet eum, qui primum admiscuit deum proverbio, haec spectasse, cum dicit, quod ne deus quidem unquam visus est cum fato pugnare. Idem in Convivio : Πολλὰ δὲ καὶ τοῖς θεοῖς ἐγίγνετο, ὡς λέγεται, διὰ τὴν τῆς ἀνάγκης βασιλείαν, id est Multa vero et acerba diis acciderunt, ut dicitur, ob necessitatis regnum. Item libro De legibus quinto scribit τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι, id est ne deos quidem cogere posse necessitatem. T. Livius : Pareatur necessitati, quam ne dii quidem superant. Palladius : Necessitas feriis caret. Euripides in Helena :

Λόγος γάρ ἐστιν οὐκ ἐμός, σοφῶν δ’ ἔπος,

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον, id est

Namque illud est sapientium dictum, haud meum :
Nihil necessitate dira fortius.

Exstat apud Graecos versus proverbialis :

Ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πάντα δουλοῦται τάχα, id est
In servitutem cuncta agit necessitas.

Euripides in Hecuba : Στερὰ γὰρ ἀνάγκη, id est Rigida namque necessitas. Horatius :

Si figit adamantinos
Summis verticibus dira necessitas
Clavos...

Poetae Necessitatem deam faciunt, Parcarum matrem, quae et ipsae ineluctabiles atque inexorabiles vocantur. Hanc Necessitatem philosophi fatum appellant, quae est aeterna rerum series necessario cohaerentium, cui veluti cedens Juppiter apud Maronem Fata, inquit, viam invenient ; et tragicus quidam apud Senecam :

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

1242. II, iii, 42. **Squillas a sepulcro vellas**

Σκίλλας ἀπὸ σήματος τίλλειν, id est Squillas a sepulcro vellere, jubebantur, qui parum sanae mentis esse viderentur. Hac enim herba malum hoc expiabatur antiquitus. Theocritus in Bucolicis :

Σκίλλας ἰὼν γραίας ἀπὸ σάματος αὐτίκα τίλλοις, id est
I, squillas ab anus quam primum velle sepulcro.

Innuit illum, quod in certamine canendi superatus sit, adeo iracunde ferre, ut periculum sit, ne vertatur in insaniam. Et alter simile quiddam refert :

Ἐνθὼν τὰν κυκλάμινον ὄρυσσέ νιν εἰς τὸν Ἄλεντα, id est
Hinc abiens fluvio infodias cyclaminon Halenti.

Dioscorides lib. ii. demonstrat cyclaminon Romanis dici rapum, efficacem detrahendo e capite phlegmati. Atque inter cetera ejus remedia hoc quoque

commemorat, sucum illius melli admixtum inseri naribus ac lanam hoc imbutam digito imponi ad purgandam capitis pituitam ; hujus radicem dissectam reponi asservarique, non secus ac squillae ; denique contusam et in pastillos redactam valere adversus veneficia, quae Graeci philtra vocant.

1243. II, III, 43. **Jucundi acti labores**

Jucundi acti labores. M. Tullius libro De finibus bonorum et malorum secundo : Quid, si etiam jucunda memoria praeteritorum malorum, ut proverbia nonnulla veriora sint quam vestra dogmata ? Vulgo enim dicitur : Jucundi acti labores. Ex ipsa hominum natura sumptum adagium. Est enim hoc insitum omnibus, ut jucunda cuique sit anteactorum malorum aut periculorum secura recordatio commemoratioque, praesertim insignium, fatalium et quae cum turpitudine conjuncta non sint, veluti bellorum, naufragiorum atque id genus discriminum. Unde dictum est ab Horatio :

Gaudent ubi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautae.

Hoc proverbium, ortum ab Homero ceu fonte, a diversis deinde scriptoribus varie est usurpatum. Exstat autem apud hunc Odysseae libro decimoquinto :

Νῶι δ’ ἐνὶ κλισίῃ πίνοντέ τε δαινυμένω τε
Κήδεσιν ἀλλήλων τερπώμεθα λευγαλέοισιν
Μνωομένω. Μετὰ γάρ τε καὶ ἄλγεσι τέρπεται ἀνήρ,
Ὅς τις δὴ μάλα πολλὰ πάθῃ καὶ πόλλ’ ἐπαληθῇ, id est
At nos in scamnis vescentes atque bibentes
Tristibus inter nos recreemus pectora fatis
Commemorando. Etenim fit, uti post gaudeat actis,
Aspera quisquis multa tulit per multa vagatus.

Citatur et locus hic, et proverbium ab Aristotele Rhetoricorum libro primo, ubi commemorat, quae cuique natura vel jucunda sint, vel molesta. Vergilius Homerum

aemulatus : Forsan et haec olim meminisse juvabit. Item in tragoediis Seneca : Quod fuit durum pati, meminisse dulce est. Circumfertur Graecis et hujusmodi trimeter proverbialis :

Ὡς ἡδὺ τοῖς σοφοῖσι μεμνῆσθαι πόνων, id est

Memoria dulcis jam peracti olim mali.

Cicero videtur indicare sumptum ex Euripide. Nec male, inquit, Euripides (concludam, si potero, Latine, Graecum enim hunc versum nostis omnes) :

Suavis est laborum praeteritorum memoria.

Constat versus, si pro suavis legas suave, nisi malis priscorum more elidere s aut, quod est commodissimum, omittere verbum est (nisi mavis subjicere post laborum).

1244. II, III, 44. Auloedus sit qui citharoedus esse non possit

M. Tullius in oratione pro Murena, comparationem faciens jureconsultorum et oratorum, Itaque mihi plerique videntur, inquit, initio hoc multo maluisse, post, cum id adsequi non potuissent, isthuc potissimum sunt delapsi. Ut aiunt in Graecis artificibus eos auloedos esse, qui citharoedi fieri non potuerint, sic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire. Hactenus Cicero. Recte dicetur in eos, qui malunt in multo inferiore ordine alicujus haberi momenti quam inter excellentes negligi, quemadmodum Julius Caesar maluit in frigido oppidulo primus esse quam Romae secundus. Nec male quadrabit in eos, qui desperatione meliorum ad humiliora sese conferunt. Citatur idem adagium in Decretis ex Augustino in monachos malos ad clericorum gregem desciscentes.

1245. II, III, 45. Colophonem addidit

Τὸν κολοφῶνα ἐπέθηκεν, id est colophonem addidit, dici consuevit, cum summa manus rei cuipiam imponitur, aut cum accredit id, sine quo negotium confici non potest. Originem adagionis indicat Strabo lib. Geographiae suae decimoquarto, scribens Colophonios olim cum navalibus copiis abundasse, tum equestribus usque

adeo praecelluisse, ut ubicumque gentium bellum gereretur, quod confici non posset, Colophoniorum equitum auxilio profligaretur, atque inde vulgo natum proverbium : κολοφῶνα ἐπέθηκεν, id est Colophonem addidit. Refertur a Diogeniano proverbium. Indicavit et Festus Pompeius, scribens colophonem dici solere, cum aliquid finitum significaretur, tametsi locum eum arbitror non vacare mendo. In eum sensum usus est Plato De legibus secundo : Ἐπὶ τοίνυν τῆς μέθης χρείᾳ τὸν κολοφῶνα πρῶτον ἐπιθῶμεν, id est Itaque de usu temulentiae primum Colophonem imponamus, etiam si apud Platonem legimus χορείᾳ, praecessit enim de chorea mentio. Ac mox : Οὗτος, ὦ ξένοι, ἡμῖν, εἰ ξυνδοκεῖ, κολοφὼν ἐπὶ τῷ περὶ οἴνου λόγῳ ῥηθέντι εἰρήσθω, id est Hic nobis, hospites, si vobis idem videtur, colophon sermoni de vino habito dictus esto. Idem in epistola ad Dionysium tertia : Τὸν κολοφῶνα, ὦ θαυμάσιε, τοῖς ὑποσχέσεσιν ἁπάσαις νεανικώτατον ἐπέθηκας, id est Colophonem, vir praeclare, pollicitis omnibus maxime juvenilem imposuisti. Rursus in Theaeteto : Καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν κολοφῶνα ἀναγκάζω προσβιάζων τὴν χρυσῆν σειράν, id est Et ad haec adigo colophonem, vi compellens auream illam catenam. Sentit enim Socrates Homerum per auream catenam significasse solem, cujus motu servantur omnia, protinus interitura, si steterit. Praecipuum igitur argumentum, quo probet quiete corrumpi universa, motu servari, appellat colophonem. Item Aristides in Themistocle : Κἀνθαῦτα κολοφὼν τοῦ λόγου, id est Atque hic orationis summa. Plutarchus in libello De musica, tametsi stilus prope clamitat illius non esse : Τούτους τοὺς στίχους, ἀγαθὲ διδάσκαλε, κολοφῶνα τῶν περὶ τῆς μουσικῆς λόγων πεποίημαι, id est, Hos versus, bone praeceptor, colophonem eorum, quae de musica disputata sunt, feci. Idem in libello De prudentia animantium dixit κορυφήν : Ἵνα δὲ κορυφὴν ὁ λόγος ἐπιθεὶς ἑαυτῷ παύσηται, Ut autem oratio sibi fastigium imponens finem faciat. Gregorius Theologus in libello De fuga sua : Εἶμι γὰρ ἐπ’ αὐτὸν ἤδη τὸν κολοφῶνα τοῦ λόγου, id est Jam enim venio ad ipsum sermonis colophonem. Sunt qui admoneant proverbium usurpari de extremis malis. Ad eum modum usus videtur Chrysostomus in epistola ad

Innocentium Romae episcopum Hesychius admonet colophonem interdum dici graculum, quod, ut opinor, summis aedium fastigiis avis ea soleat imponi, velut admonens, juxta cornicem Hesiodiam, ut homines sibi componant nidos, neque enim semper fore aestatem. Latinis item dictum est apicem imponere. M Tullius in Catone majore : Apex autem senectutis est auctoritas. Reliqua pete a proverbio, quod alibi retulimus, Colophonium suffragium. Coronidem addere diximus alibi.

1246. II, III, 46. Nullum otium servis

Οὐ σχολὴ δούλοις, id est Non est otium servis, refertur ab Aristotele lib. Politicorum septimo. Sumptum a servorum conditione, quibus heri nullum concedunt otium, imo paulo plus etiam imponunt operae, quam illi praestare possint, ut quam sunt in demenso parci, tam sint in operarum pensis liberales. Dicetur in eos, quibus propter obnoxiam ministeriis sordidioribus conditionem non vacat honestis disciplinis operam dare. Nam artes liberales hinc dicuntur, quod iis ingenui incumberent, utpote quibus et otium, et res suppetebat. Accommodabitur haudquaquam inscite et in improbos, quorum ingenium ita vitiis occupatur, ut non possint egregias artes perdiscere. Nihil enim occupatius servitute, nulla autem servitus gravior, quam si quis vitiis serviat, maxime cum is plurimos habeat dominos eosque plurimum inter se dissidentes et ob id neutiquam eadem imperantes. Etenim si quando segnities jubet in medios dormire dies, avaritia contra jubet prima luce adesse in portu ; cum tenacitas indicit parsimoniam, amor jubet profundere. Solus itaque sapievs et liber est, et in otio vivit.

1247. II, III, 47. Titanas imploras

Τιτᾶνας καλεῖς, id est Titanas invocas. Ubi quis suis diffisus viribus alienum implorat auxilium. Sumptum a Gigantum fabula, in qua Juppiter suo timens Olympo Titanas in auxilium accersivit. Id, quod proverbiali quoque metaphora Latini veteres quiritari dicebant, auctore Nonio Marcello. Tractum a more Romanorum, qui vi

oppressi Quirites invocabant, sic enim appellant cives Romanos. Refertur adagium a Diogeniano. Lepidior fiet allegoria, si longius a simplici figura recedat : veluti si quis theologus non potens se divinis tueri litteris ad philosophorum rationes ses transferat, Τιτᾶνας καλεῖ.

1248. II, III, 48. Homo bulla

Πομφόλυξ ὁ ἄνθρωπος, id est Homo bulla. Proverbium hoc admonet humana vita nihil esse fragilius, nihil fugacius, nihil inanius. Est enim bulla tumor ille inanis, qui visitur in aquis momento temporis enascens simul et evanescens. M. Terentius Varro in praefatione, quam scripsit in libros De agricultura, Cogitans, inquit, esse properandum, quod si, ut dicitur, homo est bulla, eo magis et senex. Annus enim octogesimus admonet me, ut sarcinas colligam, antequam proficiscar e vita. Lucianus item in Charonte vitas hominum bullis hujusmodi similes facit, quarum aliae, simul atque natae sunt, protinus evanescunt, aliae paulo diutius durant, omnes brevissimis quibusdam intervallis aliae succedunt aliis. Neque quicquam profecto potuit excogitari, quod melius repraesentaret, quam nihil sit haec vita nostra. Primum quanto discrimine prodimus in lucem ! Deinde quam destituta, quantis obnoxia periculis infantia ! Quam fugax adolescentia ! Quam praeceps juventa ! Aristoteles in libris politicis, itemque Rhetoric. lib. III vigorem humani corporis tradit jam evanescere anno ferme XXXV, animi undequinquagesimo. Hippocrates extremam hominis aetatem terminat quadragesimonono. Jam si pueritiam et senectam deducas de ratione aevi, quaeso, quantulum est hoc, quod relinquetur ? Et hoc ipsum tantis circumscriptum angustiis, sexcenta morborum genera quotidie infestant nec pauciores impetunt casus : ruinae, venena, naufragia, bellum, terraemotus, lapsus, fulmen, et quid non ? Alius acini granum glutiens praefocatus est. Est, quem potus cum lacte pilus strangularit. Neque defuit, cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulerit exitium. Et hoc est animal illud, quod tantos molitur tumultus cujusque cupiditatibus orbis hic angustus est ! Hoc loco

Plinii verba adscribere libet ex lib. vii. vitae fragilem brevitatem scite depingentis : Incertum, ac fragile nimirum est hoc munus naturae, quidquid datur nobis, malignum vero et breve in iis etiam, quibus largissime contingit, universum utique aevi tempus intuentibus. Quid, quod aestimatione nocturnae quietis dimidio quisque spatio vitae suae vivit ? Pars aequa morti similis exigitur aut poenae, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiae anni, qui sensu carent, nec senectae in poenam vivacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, toties invocata morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura vero nihil hominibus brevitate vitae praestitit melius. Hebescunt sensus, membra torquentur, praemoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, et tamen vitae hoc tempus annumeratur. Ad bullarum similitudinem accedit nobilis illa Homeri comparatio de caducis arborum foliis. Sic enim Glaucus apud hunc loquitur Iliados sexto :

Οἵηπερ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν·
Φύλλα τὰ μέν τ’ ἄμενος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ θ’ ὕλη
Τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ’ ἐπιγίγνεται ὥρη, id est,
Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum,
Quorum haec ventus humi fundit, rursum illa virescens
Profert silva, simul veris jam afflaverit aura.

Hoc carmine Pyrrhonem academicum peculiariter delectatum fuisse testatur Diogenes Laertius. Rursus Homerus Iliados Φ :

Οἳ φύλλοισιν ἐοικότες ἄλλοτε μέν τε
Ζαφλεγέες τελέθουσιν, ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες,
Ἄλλοτε δ’ αὖ φθινύθουσιν ἀκήριοι, id est
Frondibus arboreis similes nunc ubere fetu
Exuperant laetique satis vescuntur agrorum,
Nunc rursum intereunt evanescuntque caduci.

Idem alio rursum loco quopiam :

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο, id est

Nil homine enutrit tellus infirmius alma.

Menander apud Plutarchum in libello consolatorio ad Apollonium :

Τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν λόγων· ἄνθρωπος εἶ,
Οὗ μεταβολὴν θᾶττον πρὸς ὕψος καὶ πάλιν
Ταπεινότητα ζῷον οὐδὲν λαμβάνει.
Καὶ μάλα δικαίως, ἀσθενέστατον γὰρ ὂν
Φύσει, μεγίστοις οἰκονομεῖται πράγμασιν, id est
Caput atque summa orationis haec : homo es,
Quo non aliud est animal usquam, quod modo
Surgat, modo cadat citius atque crebrius.
Ac jure sane, quippe debilissimum
Cum sit, negotia administrat maxima.

Euripides apud eumdem :

Ὁ δ’ ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ’ ἐφήμερος,
Καὶ ἡμέρα μία τὰ μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν,
Τὰ δ’ ἦρ’ ἄνω, id est
Nec stabilis est felicitas.
Sed in diem durans et unicus dies
Et hac ab alto traxit, haec et sustulit
Ab imo in altum.

Quo quidem in loco Demetrius Phalereus poetam, alioqui laudatum ob elegantiam, taxasse legitur, qui non ἡμέραν μίαν, id est unum diem, sed στιγμὴν χρόνου, id est temporis punctum dicere debuerit. Pindarus vicit etiam Homericam similitudinem, ut qui hominem non frondes, sed umbrae somnium vocarit. Locus est in Pythiis hymno VIII : Ἐπάμεροι. Τί δὲ τίς ; Τί δ’ οὔτις ; Σκιᾶς ὄναρ / ἄνθρωπος, id est Diurni. Quid autem aliquis ? Quid autem nullus ? Umbrae somnium homo. Nihil inanius umbra, videtur enim esse, cum nihil sit. At hac quoque reperit quiddam inanius, nimirum umbrae somnium ; ut nemo possit dicere : hic est aliquis, neque

rursum : hic est nullus, quod tam subita sit rerum humanarum immutatio, ut qui videtur aliquid esse, mox sit nullus, et qui videtur perisse, mox sit aliquis. Aeschylus apud Stobaeum umbrae fumi similem facit hominis vitam :

Τὸ γὰρ Βρότειον σπέρμ' ἐφήμερα φρονεῖ,
Καὶ πιστὸν οὐδὲν μᾶλλον ἢ καπνοῦ σκιά, id est
Caduca molitur genus mortalium,
Neque certa res est ulla, nec tuta, haud magis
Atque umbra fumi.

Sophocles item in Ajace :

Ἄνθρωπός ἐστι πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον, id est
Nil aliud ac umbra atque flatus est homo.

Pindarus in Nemeis, hymno undecimo :

Εἰ δέ τις ὄλβον ἔχων μορφᾷ παραμεύσεται ἄλλων
Ἔν τ' ἀέθλοισιν ἀριστεύων ἐπέδειξεν βίαν,
Θνατὰ μεμνάσθω περιστέλλων μέλη
Καὶ τελευτὰν ἁπάντων γᾶν ἐπιεσσόμενος, id est

Si quis autem opes possidens forma praecellat ceteris et in certaminibus fortiter se gerens ostendit robur, meminerit, quod membra circumfert mortalia, quod finem omnium terram aditurus est. Hac sententiam inscribi conveniebat aulis, poculis, auleis et insignibus principum, potius quam illa gloriosa : Qui volet ? et Adhuc longius, aliaque hujus generis. Nil autem venustius illa comparatione rosarum repente nascentium, senescentium, et intereuntium cum hominum vita. Carmen exstat titulo Maronis, quod etiam si Vergilianam venam non admodum resipit, tamen ita scatet gratiis, leporibusque, ut ab auctore non solum eruditissimo, verum etiam festivissimo, quisquis is fuit, profectum appareat. Huc pertinet, quod poetae fingunt, mortales omnes a Parcarum filis pendere, quibus insectis protinus decidant ; atque alios quidem a candidis, alios a pullis suspendi filis ; rursum alios in sublime sublatos pendere, alios terrae vicinos. Omnium tamen hanc eandem esse sortem, ut

simul atque inexorabilis Atropos pollice filum secuerit, ilico decidat, is qui pendebat ; nec ullum esse discrimen, nisi quod majore tumultu decidit is, qui pendebat altius. Rides et hos lusus esse jocosque poeticos existimas ? Lusus quidem, sed saevus ille nimiumque procax fatorum lusus, quem utinam in gregarios, et inutiles homines dumtaxat exercerent, in quos convenit Homeri illud : ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, ac non etiam viros caelesti praeditos ingenio, tum autem principes optimos ante diem e medio tollerent. A quibus non solum non abstinent hanc ludendi licentiam : verumetiam his quasi dedita opera videntur insidiari, nimirum ambitiosa quadam invidentia, ut hoc ipsum sibi licere declarent palamque faciant omnem mortalem, quicumque is fuerit, ex aequo bullam esse.

Quantam rei litterariae jactura nuper mors immatura terris eripuit Paulum Canalem patricium Venetum, juvenem quidem illum vix dum annos natum vigintiquinque, sed Deum immortalem, quam felici ingenio, quam acri judicio, quam ubere facundia, quanta linguarum, quanta disciplinarum omnium scientia praeditum ! Nihil sua referre putavit inexorabile fatum, quod tantum adferret dispendium bonis litteris, quibus ille jam succurrere non instrennue coeperat, quod tam grave desiderium excitaret litterarum cultoribus, quod tantos fructus, tantas studiosorum spes repente incideret.

Jam vero Philippi principis mei tam immaturum interitum equidem nec memorare possum ob acerbissimum illius desiderium, neque rursus, quandoquidem locus admonuit, praeterire fas est propter singularem etiam illius in me benignitatem. Hunc unum fortuna principum omnium, quos unquam sol vidit, optimum, maximum, ornatissimum terris ostendit, sed, heu facinus !, ostendit tantum ac vel protinus subduxit. Nam quaenam sunt vel naturae dotes, vel ornamenta fortunae, quid divinitus a superis dari potest mortalibus, quod in illo non fuerit et eximium, et cumulatissimum ? Primum quam heroica corporis proceritas, quanta formae tum dignitas, tum gratia ! Quis oculorum vigor ! Quam felix indoles, quae firmitas membrorum, quod robur, qui status, quae habitudo ! Nam de natalium

splendore quid attinet dicere ? In quibus tot reges, tot imperatores, tot heroas invenies, ut ne fingi quidem possit quicquam illustrius, amplius, luculentius. Accedebat ad haec arcana vis quaedam divinitus insita, qua fiebat, ut non secus ac magnes quidem regum, gentium, suorum, externorum, breviter omnium mortalium anomos in sui raperet amorem, adeo ut non solum conspectus congressusque, sed vel auditum modo Philippi nomen nescio quomodo miram quamdam excitaret benevolentiam. Qua quidem re quid potest summo principi contingere felicius ? Augebat fatalem hanc amabilitatem singularis quaedam morum comitas dexteritasque. Itaque regum ac nationum omnium tam mirus in hoc amando consensus erat, ut etiam qui Paulo ante bello conflictabantur, jam positis armis pari studio ad ornandum Philippum incumberent. Adeo pacis, concordiae, gratiarum ac gaudiorum plena erant omnia, ubicumque terrarum adfulsisset ille. Quem veterum ducem, quem triumphum non contemnat is, qui spectarit, quantum verae benevolentiae, quantum studiorum, quantum ornamentorum duabus illis in Hispaniam profectionibus certatim contulerunt tot reges, tot procores, tot nationes : Gallia, Sabaudia, Hispania, Germania, Britannia ? Multum ornamenti sibi putabat adjungi, quisquis in Philippum ornamenti quippiam contulisset. Quibus de rebus noster exstat Panegyricus. Adjunge ad haec uxoris fecunditatem, liberos omnes incolumes, patrem, ut infinita decora verbo complectar, Maximilianum. Adde tot reges adfinitatis etiam vinculis adglutinatos. Adde imperii magnitudinem, in qua natus, adde regni luculentiam, in quod ascitus. Adde paternae majestatis successionem, adde tantarum regum spes, quae tali indoli, talibus fatis, talibus debebantur moribus, certas, si quid omnino certum esse superi voluissent in rebus mortalium. Quae jam contigerant, erant maxima atque hoc majora, quod non, quemadmodum plerisque, vi, sanguine et alienis calamitatibus accreverant. Vix enim aliter ingentia possidentur imperia. Nihil erat in tot felicitatis Philippi nostri calculis cruentum, nihil cum ullius dolore jacturave conjunctum. Quae vero impedenbant, sic impendebant, non ut invasurus ea videretur, sed ut recusare non liceret. Tot, inquam,

dotes, tot ornamenta, tot gentium studia, tot regum optata, tam justa, tam pia patris amantissimi vota, tot patriae gaudia, tam amplas spes, tantam orbis exspectationem repente properata mors intersecuit nimisque crudeli docuit exemplo neminem esse mortalem usqueadeo coelitibus vicinum, quin bullam sit.

Sed jam dudum tempus est, ut his omissis ad institutum negotium recurrat oratio, ne quis merito calumniari possit nos in mediis adagios declamare. Quamquam video Plinium in hujusmodi locos causa voluptatis frequenter digredi. Me dolor a proposito nonnihil transversum egit, non illectavit amoenitas.

1249. II, III, 49. **Optimum non nasci**

Venustissimam et omnium litteris celebratam sententiam usurpat Plinius Secundus in praefatione septimi libri, ubi collectis innumerabilibus tum nativitatis nostrae periculis, tum vitae incommodes ita concludit : Itaque multi exstitere, qui non nasci optimum censerent aut quam ocyssime aboleri. Hanc M. Tullius a Sileno profectam scribit, quam libro De consolatione sic extulit teste Lactantio : Non nasci longe optimum nec in hos scopulos incidere vitae. Proximum autem, si natus sis, quam primum mori et tamquam ex incendio effugere violentiam fortunae. Citat idem Lactantius duos hos scenarios Graecos, quos Athenaeus libro Dipnosophistarum tertio ostendit esse Alexidis comici :

Τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστόν ἐστ᾽ ἀεί·
Ἐπὰν γένηται δ᾽, ὡς τάχιστ᾽ εἶναι τέλος, id est
Haud unquam in auras prodiisse potissimum est ;
Aboleri, ubi sis natus, ilico proximum est.

Adducit et Theognidem :

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον
    Μηδ᾽ ἐσιδεῖν αὐγὰς ὀξέος ἠελίου,
Φύντα δ᾽ ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι, id est
Non nasci omnino primum est mortalibus atque

Haud unquam solis cernere triste jubar,
Verum ubi sis natus, quamprimum invisere Manes.

Citatur et ex Euripide :

Ἐγὼ τὸ μὲν δὴ πανταχοῦ θρυλλούμενον
Κράτιστον εἶναί φημι, μὴ φῦναι βροτῷ, id est
Quod ubique celebre est, dictum ego verum puto,
Homini esse prorsus optimum non nascier.

Succinit huic Menander :

Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος, id est
Quem diligent dii, juvenis ille tollitur.

Exstat in hanc sententiam epigramma Posidippi sive, quemadmodum aliis placet, Cratetis Cynici et huic e diverso respondens Metrodori. Quae quoniam elegantissima sunt, non gravabor adscribere. Crateris est hujusmodi :

Ποίην τις βιότοιο τάμοι τρίβον ; Εἰν ἀγορῇ μὲν
Νείκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξιες, ἐν δὲ δόμοις
Φροντίδες. Ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ἅλις, ἐν δὲ θαλάσσῃ
Τάρβος. Ἐπὶ ξείνης, ἢν μὲν ἔχῃς τι, δέος
Ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. Ἔχεις γάμον, οὐκ ἀμέριμνος
Ἔσσεαι· οὐ γαμέεις, ζῇς ἔτ' ἐρημότερον.
Τέκνα πόνοι, πήρωσις ἄπαις βίος. Αἱ νεότητες
Ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
Ἦν ἄρα τοῖν δοιοῖν ἑνὸς αἵρεσις· ἢ τὸ γενέσθαι
Μηδέποτ' ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

Id nos ex tempore sic utcumque vertimus :

Quod nam iter humanae cupias insistere vitae ?
Quoquo te vertas, omnia plena malis.
Litigiis causisque forum strepit usque molestis,
Perpetua cruciat sollicitudo domi.

Enecat assiduis rus triste laboribus ; undas
Et freta si sulces, mille pericla premunt.
Viventi peregre si res tibi suppetit ampla,
Cuncta miser metues nec bene tutus ages ;
Rursum si vacuae pendebunt aere crumenae,
Ut durum ac miserum est hospitem egere virum !
Conjugium sequeris, quanta hic te cura sequetur !
Desolatus eris, si sine conjuge eris.
Si tollis sobolem, multo educenda labore est ;
Non tolles orbi lumine vita vacat.
Si juvenis fueris, vaga et inconsulta juventa est ;
Viribus effoeta est cana senecta suis.
Ergo quid reliquum est, quaeso, nisi, sanus ut optes
Alterutrum : aut numquam tristibus e sinibus
Materni prodisse uteri, aut ubi protinus illinc
Exieris, Stygias abdier in latebras ?

Metrodori sic habet huic diversum :

Παντοίην βιότοιο τάμοις τρίβον. Εἰν ἀγορῇ μὲν
Κύδεα καὶ πινυταὶ πρήξιες, ἐν δὲ δόμοις
Ἄμπαυμ'. Ἐν δ’ ἀγροῖς φύσιος χάρις, ἐν δὲ θαλάσσῃ
Κέρδος. Ἐπὶ ξείνης, ἢν μὲν ἔχεις τι, κλέος·
Ἢν δ’ ἀπορῇς, μόνος οἶδας. Ἔχεις γάμον, οἶκος ἄριστος
Ἔσσεται· οὐ γαμέεις, ζῇς ἔτ’ ἐλαφρότερος.
Τέκνα πόθος, ἄφροντις ἄπαις βίος. Αἱ νεότητες
Ῥωμαλέαι, πολιαὶ δ’ ἔμπαλιν εὐσεβέες.
Οὐκ ἄρα τῶν δισσῶν ἑνὸς αἵρεσις· ἢ τὸ γενέσθαι
Μηδέποτ’ ἢ τὸ θανεῖν. Πάντα γὰρ ἐσθλὰ βίου.

Quod ipsum etiam ad hunc modum vertimus :

Quamlibet imo viam vitae ingrediare licebit :
Undique blanditur plurima commoditas.
Contio si placet atque forum, hinc uberrima famae
Materia, hinc ingens gloria colligitur,
Hic bene tractandis prudentia callida rebus
Exeritur ; rursum vita quieta domi est.
Rura petis, vario illic oblectamine mentem
Naturae facies pascet amoena tuam ;
Dulcia praedives lucra suppeditaverit aequor.
Si peregre vivis resque tibi superest,
Multus honos comitatur ; habes nihil, ergo pudoris
Est minus : ipse tibi conscius unus eris.
Uxor ducta tibi est, domus optima proinde futura est
Non ducta est, curis exoneratus ages.
Si tibi dulce patris cognomen pignora nata
Donant, et quod ames, unde et ameris, erit ;
Orbus ages, orbi est sine sollicitudine vita,
Quam patribus sobolis ferre alitura solet.
Ut constant viridi roburque vigorque juventae,
Commendat pietas sic sua caniciem.
Nil igitur video causae, cur alterutrum optes :
Aut nasci nunquam, aut interiisse statim,
Quandoquidem humanae quae tandem est portio vitae
Non optanda bonis atque adamanda suis ?

Exstat in hanc sententiam et Ausonii Carmen non inelegans, in quo collectis omnibus hujus vitae malis concludit ad hunc modum :

Ergo
Optima Graiorum sententia : quippe homini aiunt

Non nasci esse bonum aut natum cito morte perire.

In hac opinione videntur et Thraces fuisse, quibus mos erat in lucem aeditos lachrymis prosequi, mortuos conviviis et tripudiis. Hujus rei meminit Quintilianus Institutionum oratoriarum libro quinto, item Plinius et Valerius Maximus. Herodotus in quinto Historiae suae libro, a quo haec fabula profecta est, ait Trausos gentem esse Thracibus finitimam, quae caetera quidem cum Thracum moribus concordet, unum illum habeat peculiare, quod aedito infante propinqui circumsidentes cum ploratu commemorent, quantum calamitatum illi sit perferendum vitam ingresso ; contra, defunctum hominem cum lusu laetitiaque efferant recensentes, quam multis malis subductus sit. Plutarchus De audiendis poetis e tragico quopiam hos senarios refert, quos Aristides in Themistocle Euripidis esse docet :

Τὸν φύντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ’ ἔρχεται κακά,
Τὸν δ’ αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον
Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων, id est
Plorare natum ut maxima ingressum mala,
At mortuum vitaeque subductum malis
Efferre laetos gratulantesque aedibus.

Senserunt veteres vitam humanam per se miseram et calamitosam esse. Proinde Homerus passim δειλοὺς βροτούς, id est miseros mortales, appellat, et hunc aemulatus Maro :

Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit.

Menander apud Stobaeum sufficere putat ad calamitosi nomen, ut homo sis :

Ἄνθρωπος· ἱκανὴ πρόφασις εἰς τὸ δυστυχεῖν.

Homerus Iliados ω :

Ὣς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι,
Ζώειν ἀχνυμένους, id est
Sic etenim statuere dei mortalibus aegris,

Ut vivant curis districti.

Idem Iliados ϱ·

Οὐ μὲν γάρ τί πού ἐστιν ὀιζυρώτερον ἀνδρὸς
Πάντων, ὅσσα τε γαῖαν ἔπι πνείει τε καὶ ἕρπει, id est
Nil aeque miserum est ut homo, quaecumque animantum
Vitalesque trahunt auras serpuntque per arva.

Sophocles in Oedipo Colonaeo :

Μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα νικᾷ λόγον, id est
Non nasci omnem superat rationem.

Eleganter et Menander apud Plutarchum libello De animi tranquillitate :

Ἄρ᾽ ἐστὶ συγγενές τι λύπη καὶ βίος, id est
Cognata sunt haec sibi, dolere ac vivere,

quod hominum vita suapte natura multis molestiis sit obnoxia. Nec illepide Plautus in Bacchidibus :

Vixisse nimio satius est quam vivere.

1250. II, III, 50. Tamquam in speculo. Tamquam in tabula

Hyperbolae proverbiales sunt et hae : καθάπερ ἐν κατόπτρῳ, καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ, id est tamquam in speculo, tamquam in tabula. De re vehementer evidente perspicuaque. Terentius in Adelphis :

Denique
Inspicere tamquam in speculum vitas omnium
Jubeo.

Plato libro De legibus X : ὡς ἐν κατόπτροις, id est tamquam in speculis. Propterea quod inter multa, quae rerum referunt imagines, velut aqua, aes politum, gemmae quaedam, nihil aeque perspicue reddit simulacra, ut vitru plumbo sublitum. Nam vitrum quidem, ut rarum ac pellucidum maxime capax est imaginum, verum acceptas non perinde continet ob pellucentiam ; proinde sublitum plumbum ob

nigrorem aliquem naturaeque densitatem sistit impressam imaginem neque dilabi sinit. Evanescunt enim simulacra non secus atque candelae lumen in sole, quoties excipiuntur in corpore nimium tenui perspicuoque velut in aere, pura aqua, crystallo vitroque non obscurato corporis alicujus oppositu. Rursum in nimium densis et obscuris non haerent, velut in silice lignove. Proinde natura, sollertissima rerum omnium architectrix, oculum animantium ad speculorum imaginem finxisse videtur, quippe parti pellucenti nigrorem quendam adjunxit a tergo, quo sublato protinus tollatur et videndi facultas. Unde scite dictum est illud, ut speculum oculus est artis, ita oculum esse naturae speculum. Illud miraculo dignum, speculum non modo clarissime repraesentare simulacra rerum omnium, quaecumque objecta sunt, verumetiam intervalla, colores, motus, breviter res ipsas pene dixerim evidentius, quam sunt, hoc uno discrimine, quod adversa refert. Cujus causa haec est, quod species, quae a corpore solido per aerem manat ad speculi superficiem, simplex puraque est, unde fit, ut non alia sit aversa quam adversa. Quibus de rebus acutissime multa disseruit Ambrosius Leo Nolanus noster in Quaestionibus suis. Jam ars picturae a rudibus initiis profecta eo subtilitatis excrevit, ut non oculis hominum, sed etiam avibus, imposuerit, effeceritque, ut veras res esse crederent, quae coloribus erant fucata.

1251. II, III, 51. Salsitudo non inest illi

Ἅλμη οὐκ ἔνεστιν αὐτῷ, id est Salsitas non inest illi. In infacetos et fatuos ac stupidos. Sal enim primum maximeque commune condimentum videtur. Plinius libro trigesimoprimo indicat, metaphoram esse sumptam ab usu salis, quod in omnibus cibis sit condimenti vice et aviditatem invitet. Ergo hercle, inquit, vita humana sine sale nequit degere, adeo necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque, nam ita sales appellantur : omnisque vitae lepos, et summa hilaritas laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Atque hinc insulsa oratio, quae nihil habeat leporis, et insulsus homo, moribus

inelegantibus. Contra salsum dicterium, quod acrimonia quadam mordeat, et sales vocant festiviter, et argute dicta, non sine illecebra quadam mordacitatis : Seneca non vult sales nostros dentatos esse. Quintilianus Institutionum libro sexto capite De risu : Salsum, inquit, in consuetudine pro ridiculo tantum accipimus. Natura non utique hoc est, quamquam et ridicula oporteat esse salsa. Nam et Cicero omne, quod salsum, ait esse Atticorum, non quia sint maxime ad risum compositi, et Catullus, cum dicit :

Nulla in tam magno est corpore mica salis,

non hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum. Salsum igitur erit, quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente judicio, et velut palatum excitat, quod et a taedio defendit orationem. Sane tamen, ut ille in cibis paulo liberalius aspersus, si tamen non sit immodicus, adfert aliquid propriae voluptatis, ita hi quoque in dicendo habent quiddam, quod nobis faciat audiendi sitim. Hactenus ille. Porro Catulli carmen, quod Fabius citat sic habet :

Quintia formosa est multis ; mihi candida, longa,
Recta est : haec et ego singula confiteor.
Totum illud formosa nego, nam nulla venustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.

Quo quidem in loco stultissime carpit Fabium Catullianus interpres, quasi poetae verba parum perpenderit, cum ipse dormitans Fabii verba parum perpenderit. Negat enim Fabius salsum vocari, quidquid ridiculum sit, etiam si vulgo sic usurparent indocti. Allusit ad hoc adagium Terentius in Eunucho : Qui habet salem, qui in te est, fatuum militem et insipidum intelligi volens, cui postea, simili ironia Atticam tribuit eloquentiam. M. Tullius Philippica ii : At etiam quodam loco facetus esse voluisti. Quam id, dii boni, non decebat ! In quo est tua culpa nulla, aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. Salem dixit festivitatem. Refertur a Diogeniano et Zenodoto.

1252. II, III, 52. **Acetum habet in pectore**

Huic germanum est Plautinum illud in Bacchidibus :

Nunc experiar, sit ne acetum tibi cor acre in pectore.

Legitur et alias apud hunc ipsum : Ecquid habet acetum in pectore ? pro eo, quod est Num sapit ? Num quid habet astutiae ? Num ut salsa, itidem et acida palatum juvant acuuntque et irritant stomachum ? Horatius in Sermonibus acetum pro mordacitate dixit :

At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,

Persius exclamat.

Et hoc ipsum : aceto perfundere, proverbii speciem habet ; sicut et illud ex Sermonibus Horatianis :

At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.

1253. II, III, 53. **Solus sapit**

Narrat Diogenes Laertius Chrysippum philosophum usqueadeo sibi placuisse, ut consultus a quodam, cui potissimum filium suum philosophiae praeceptis instituendum traderet, sibi committendum responderit. Nam si quem, inquit, alium me praestantiorem arbitrarer, ipse apud hunc philosophiae darem operam. Unde et illud Homericum de eo vulgo jactatum fuisse, quod solus saperet, reliqui vero umbrae ferrentur. Est autem apud Homerum Odysseae K de vate Tiresia, cui uni Proserpina dederit, ut etiam vita defunctus saperet ; reliquas umbras volitare, et eas quidem nihil aliud quam umbras :

Τῷ καὶ τεθνειῶτι νόον πόρε Περσεφόνεια
Οἴῳ πεπνύσθαι, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν, id est ΐ
Huic etiam extincto dederat Proserpina mentem,
Solus uti saperet, reliquis volitantibus umbris.

Usurpatur et a Platone, tamquam proverbii loco ; unde licet conjicere carmen hoc Homeri unum fuisse ex iis, quae plurima Macrobius scribit adagionum instar solere celebrari. Sic et Cato senior de Scipione juniore pronuntiavit, ut narrat Plutarchus in Praeceptis civilibus ac rursum in Apophthegmatis Romanorum·

Οἷος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι, id est

Ille sapit solus, volitant alii velut umbrae.

Apte dicitur de iis, qui tanto intervallo reliquos omnes post se relinquunt, ut illi nihil nisi umbrae prae his esse videantur planeque, quemadmodum Graeci dicunt, λῆρος καὶ φλυαρία, id est nugae deliriaque.

1254. II, III, 54. Canem excoriatam excoriare

Κύνα δέρειν δεδαρμένην, id est canem excoriare excoriatam, Suidas ait dici solere de iis, qui iterum ea patiuntur, quibus aliquando fuerunt afflicti. Aristophanes in Lysistrata, nam hanc quoque nomine hujus inscriptam invenio :

Τὸ τοῦ Φερεκράτους, κύνα δέρειν δεδαρμένην, id est

Juxta Pherecratem detrahere cutem cani

Detracta cui jam est.

Diogenianus ait convenire in eos qui frustra sumunt operam. Sunt qui putent magis convenire, cum quis affligit afflictum. Confine est illi, quod alibi diximus : Ἀσκον δέρεις, id est Utrem excorias, quod usurpat Aristophanes in Nebulis.

1255. II, III, 55. Perque enses, perque ignem oportet irrumpere

Διὰ καὶ μαχαιρῶν, καὶ πυρὸς ῥίπτειν δέει, id est

Perque ignem eundum est et per enses impetu,

cum significamus quidvis periculi subeundum. Aristoph. in comoedia cui titulus Lysistrata :

Κἄν με χρή, διὰ τοῦ πυρὸς

Ἐθέλω βαδίζειν id est

Et si per ignem siet opus,
Transire cupio.

Et Terentius ait parasitum non gravaturum, vel e flamma cibum petere. Calliae adulatores taxavit comoedia :

Ὅτι οὐ πῦρ οὐ σίδηρος
Οὐδὲ χαλκὸς εἴργει
Μὴ φοιτᾶν ἐπὶ δεῖπνον, id est

Quod non ignis, non ferrum neque aes prohibuerit illos, quo minus ventitarent ad coenam. Haec citat Plutarchus ex Eupolide. Refert eadem in libello De discrimine adulatoris et amici. Horatius item :

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes
Impiger extremos currit mercator ad Indos.

M. Tullius Tusculanarum quaestionum lib. secundo : Quae flamma est, per quam non cucurrerint, qui haec olim punctis singulis colligebant ? id est Quid non vel fecerunt, vel perpessi sunt ?

1256. II, III, 56. Non impetam lingua

Οὐκ ἐπιγλωττήσομαι, id est Non incessam lingua. Figurae novitas in proverbium abiisse videtur auctore Diogeniano. Aristophanes in Lysistrata :

Περὶ τῶν Ἀθηνῶν δ' οὐκ ἐπιγλωττήσομαι, id est
At lingua Athenas neutiquam incessam mea.

Hesychius citat Aeschylum in Heraclidis. Graecis ἐπιγλωττεῖσθαι est linguae conviciis incessere, quasi dicas inlinguare, quemadmodum a vola dicimus involare. Proprie vero pertinet ad male ominantes. Rapiuntur enim dicta in omen velut in augurium venturi mali, bonive. Unde semper a maledictis temperandum. Pindarus in Pythiis hymno quarto inter ceteras virtutes laudat et linguam a maledictis temperantem : Ὀρφανίζει μὲν κακὰν γλῶσσαν φαεννᾶς ὀπός, id est Privans malam linguam voce dilucida. Interpres citat in hanc sententiam carmen Hesiodi :

Μηδὲ κακῶν ἑτάρων, μηδ’ ἐσθλῶν νικητῆρα, id est

Haud solitum sociis certare bonisve malisve.

Uti licebit, cum significabimus nos de re quapiam periculosa nolle verba facere, veluti : De rebus principum aut potentum οὐκ ἐπιγλωττήσομαι. Verbum inde ductum, quod qui temere loquuntur, ὅτι ἂν ἐπὶ γλῶτταν ἔλθοι, loqui dicuntur, sicut alibi monstravimus.

1257. II, iii, 57. Harena sine calce

Ut auctor est Suetonius, Caligulae Caesari usque adeo placebat ardor ac vis in dicendo, ut Senecae orationem sine calce arenam sit solitus appellare tamquam dissolutam ac nervis carentem et ordine, quae quodammodo compages est totius sermonis suo quicque loco disponens. Quanquam autem Caligula multa parum integrae mentis dedit argumenta, tamen in hoc judicio minimum aberravit a scopo. Seneca fertur impetu quodam, minime serviens ordini ; hoc inter egregias virtutes habet nevi. Male cohaeret harena, ni calcem admisceas. Confine illi, quod alio dictum est loco : Scopae dissolutae.

1258. II, iii, 58. Lupus hiat

Λύκος ἔχανεν, id est Lupus hiat, dicebatur, si quis re multum sperata multumque appetita frustratus discederet. Aiunt enim lupum praedae inhiantem ritu late diducto accurrere, qua si frustretur, obambulare hiantem. Aristophanes in Lysistrata :

Οἷσι πιστὸν οὐδὲν εἰ μή περ λύκῳ κεχηνότι, id est

Queis nihil fidum ac tutum est, inhianti nisi lupo.

Item Lucianus in Gallo : Εἰσῄειν οὖν, μάτην λύκος χανὼν παρὰ μικρόν, id est Ingrediebar itaque, cum parum abfuisset, ut lupus hians discederem. Dionysius Sophista in epistola quapiam : Ἆρα μὴ λέληθα ἐμαυτὸν εἰς παροιμίαν ἐλθών, καὶ γέγονα λύκος χανὼν διὰ κενῆς ; id est Num insciens in proverbium incidi

factusque sum lupus frustra hians ? Apud Athenaeum libro decimoquarto citantur haec ex Eubulo :

Ἔπειγ’ ἔπειγε, μή ποθ’ ὡς λύκος χανὼν
Καὶ τῶνδ’ ἁμαρτὼν ὕστερον συχνὸν δραμῇς, id est
Properato, propera, more ne lupino hians
Frustratus his in posterum curras diu.

1259. II, III, 59. Porcellus Acarnanius

Χοιρίσκος Ἀκαρνάνιος, id est Porcellus Acarnanius, in mollem et amabilem atque in deliciis habitum dicebatur. Lucianus in Dialogis meretriciis : Λεῖός μοι, φασί, Χαιρέας καὶ χοιρίσκος Ἀκαρνάνιος, id est Lenis mihi, ut aiunt, Chaereas et porcellus Acarnanius. Allusum opinor ad porcellum, quem inducit Aristophanes ἐν Ἀχαρνεῦσιν symbolum eorum membrorum, quibus obscenae voluptates peraguntur.

1260. II, III, 60. Megaricum machinamentum

Μεγαρικὴ μηχανή, id est ars Megarensis, dicitur, cum dolo et astu res agitur, non syncera fide. Olim enim Megarenses vulgo male audiebant tamquam fraudulenti ac ficti, quod aliud sentire soleant, aliud loqui, ut indicat Aristophanis interpres. Citatur apud Suidam hic senarius :

Ἀλλ’ ἔστι γάρ μοι Μεγαρικά τις μαχανά, id est
Sed enim ars adest mihi quaepiam Megarensium.

Est autem apud Aristophanem in fabula, cui titulus Ἀχαρνῆς. Celebrantur Megarensium vascula fictilia. Vide, num huc spectet proverbium. Deinde constat Euclidem Socraticum fuisse Megarensem, qui suscepit scholam Megaricam. Hic fuit insignis machinarum artifex. Fieri potest, ut hinc natum sit adagium. Ad haec est civitas ejusdem nominis in Thessalia Pontica. Et de Thessalico commento dictum est alias ; Sphinges Megaricas post referemus.

1261. II, III, 61. Servus servo praestat, dominus domino

Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου, id est

Servoque servus potior est herusque hero.

Senarius est proverbialis admonens in eodem hominum genere non statim omnes aequales esse, verum hominum habendam esse rationem, non tantum conditionis : veluti generosus antecellit suopte genere plebeium, verum est non mediocre discrimen inter generosum et generosum, itidem inter plebeium et plebeium, adeo, ut quosdam plebeios nonnullis ingenuis anteponas. Aristoteles libro Politicorum primo : Τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα τὰ δ’ ἀναγκαιότερα, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν·

Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου,

id est Quaedam ministeria honoratiora, quaedam autem magis necessaria, et juxta proverbium :

Heroque herus servoque servus est prior.

1262. II, III, 62. Daedali opera

Δαιδάλεια ποιήματα, id est Daedalea opera, dicuntur, quae novo artificio fabricata sunt et admirando. Hinc natum, quod cum veteres illi plastae formas animalium caecas fingerent et immobiles, Daedalus insolito artificio primus et oculos induxit, et nervis quibusdam additis effecit, ut huc atque illuc moverentur, adeo scite, ut spectantibus vivere atque ingredi viderentur. Unde ferunt quaedam Daedali signa vinciri pedibus, ne aufugiant. Hujus rei meminit Plato in Menone, his quidem verbis : Ὅτι τοῖς Δαιδάλου ἀγάλμασιν οὐ προσέσχηκας τὸν νοῦν. Ἴσως δὲ οὐδ’ ἔστιν παρ’ ὑμῖν. Πρὸς τί δὲ τοῦτο λέγεις ; Ὅτι καὶ ταῦτα, ἐὰν μὲν μὴ δεδεμένα ᾖ, ἀποδιδράσκει καὶ δραπετεύει, ἐὰν δὲ δεδεμένα, παραμένει. Τί οὖν δή ; Τῶν ἐκείνου ποιημάτων λελυμένον μὲν ἐκτῆσθαι οὐ πολλῆς τινος ἄξιόν ἐστι τιμῆς, ὥσπερ δραπέτην ἄνθρωπον· οὐ γὰρ παραμένει. Δεδεμένον δὲ πολλοῦ ἄξιον, id est Quoniam non animadvertisti Daedali signa. Fortassis ne sunt quidem apud vos.

Quorsum istuc dicis ? Quoniam illa quoque, ni revincta fuerint, discedunt, atque aufugiunt ; sin vincta sint, consistunt. Quid tum postea ? Si quod ex illius operibus solutum possideas, haudquaquam magno aestimandum, perinde quasi servum possideas fugitivum ; neque enim apud te manet. Sin autem vinctum, id magno aestimandum sit. Idem in Hippia majore sic refert, quasi de priscis et obsoletis dici soleat : Εἰ ἄρα νῦν ἡμῖν, ὦ Ἱππία, ὁ Βίας ἀναβιοίῃ, γέλωτ' ἂν ὄφλοι πρὸς ὑμᾶς· ὥσπερ καὶ τὸν Δαίδαλόν φασιν οἱ ἀνδριαντοποιοί, νῦν εἰ γενόμενος τοιαῦτ' ἐργάζοιτο οἷα ἦν ἀφ' ὧν τοὔνομ' ἔσχε, καταγέλαστον ἂν εἶναι, id est Si sane nunc, o Hippia, Bias reviviscat, risum apud vos tulerit ; quemadmodum et horum temporum statuarii de Daedalo narrant, si nunc vivens talia proferat opera, qualia erant illa, unde famam, ac nomen adeptus est, deridiculum fore. Meminit et Aristoteles libro Politicorum primo, de seruis loquens, quos ait nihil aliud esse quam instrumenta viva : Εἰ γὰρ, inquit, ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὕς φησιν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων, id est Etenim si fieri posset, ut unumquodque instrumentum, vel jussum, vel per se praesentiens suum opus perageret, quemadmodum aiunt Daedali statuas facere et Vulcani tripodes, quos poeta scribit ultro in divinum certamen prodiisse, itidem et pectines per se texerent, et plectra cithara canerent, haud quaquam opus haberent, neque architecti ministris, neque domini servis. Locus, quem citat Aristoteles, est apud Homerum Iliados sexto. Meminit idem De anima libro primo, refellens opinionem Democriti censentis animam ita movere corpus, ut ipsa prius mota moveret. Ait enim Democritum tale quiddam afferre, quale sit apud Philippum comoediarum scriptorem. Is enim scripsit a Daedalo ligneam Venerem fabricatam fuisse, quae moveretur argento vivo infuso. Οἷον, inquit, Δημόκριτος, παραπλησίως λέγων

Φιλίππῳ τῷ κωμῳδοδιδασκάλῳ φησὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέαντ’ ἄργυρον χυτόν.

Proinde proverbium ad varios usus poterit accommodari. Vel ubi res inusitata arte confectas significabimus. Nam Homerus artificiosa daedala vocat :

Ὅς χερσὶν ἐπίστατο δαίδαλα πάντα
Τεύχειν, id est
Qui manibus norat fabricari daedala cuncta.

Item Pindarus in Olympiacis :

Καὶ δεδαιδαλμένοι ψεύδεσι ποικίλοις ἐξαπατῶντι μῦθοι,

id est Et arte confictae mendaciis variis fallunt fabulae. Et Vergilius daedalam Circem vocat, quod novis et admirandis artibus homines verteret in feras. Quin et orationis poliendae artifices λογοδαιδάλους, et opsoniorum parandorum peritos ὀψοδαιδάλους appellant Graeci. Vel cum inconstantiam et instabilitatem cujuspiam significabimus. Sic enim apud Platonem in Euthyphrone Socrates argumenta non consistentia Daedaleis operibus similia videri dicit, Euthyphron autem respondet Socratem sibi pro Daedalo esse, quippe qui rationes suas non sinat consistere, rursus coarguens et evertens, quod paulo ante visus sit approbare.

1263. II, III, 63. **Furemque fur cognoscit et lupum lupus**

Ἔγνω δὲ φώρ τε φῶρα, καὶ λύκος λύκον, id est
Furemque fur cognovit et lupum lupus.

Aristoteles septimo libro Moralium Eudemiorum hunc quoque senarium citat inter adagia similitudinis. Amant enim vulgo mutuo qui similibus vitiis laborant, praecipue fures. Et lupi latronum instar collecti grassantur. Videmus in quibusdam ob arcanam ingeniorum cognationem protinus amorem nasci, contra adversus alios odium ob naturae dissimilitudinem. Ad hanc similitudinem ac dissimilitudinem Democritus referebat omnes omnium rerum causas, adeo ut interrogatus de cane semper eidem lateri incubante, quamobrem id faceret, responderit : Ὅτι ἔχει τι

κεραμίδι ὅμοιον ἡ κύων, id est Quoniam habet canis aliquid cum illo latere simile. Id obiter narrat Aristoteles libro Magnorum moralium secundo inter proverbia similitudinis, irridens Democritum. Quid enim simile habet later cum cane ? Nec tamen a Democrito multum absunt medici quidam, qui ad omnem percontationem objiciunt nobis nescio quam occultam rerum proprietatem.

1264. II, III, 64. Terra amat imbrem

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα, id est
Nam terra gaudet imbre,

ubi quis desiderat ea, quae sibi novit accommoda conducibiliaque. Citat hoc hemistichium veluti proverbiale Aristoteles libro Moralium Eudemiorum septimo ostendens non solum similitudinem conciliatricem esse amicitiae, velut inter fures, graculos et lupos, verumetiam dissimilitudinem nonnumquam benevolentiae causam existere, contra, similitudinem odii. Nam terra, cum suapte natura sit sicca, amat imbrem et figulus odit figulum, indoctus amat litteratum, mulier virum. Ibidem narrat ab Heraclito reprehensum poetam, qui scripsit hoc carmen :

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ᾽ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο, id est
Lis ut nam sublata deos hominesque relinquat.

Athenaeus libro decimotertio carmen ex Euripide citat :

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ᾽, ὅταν ξηρὸν πέδον, id est
Tellus quidem imbrem amat, solum cum est aridum.

Aristoteles libro Moralium Nicomach. VIII citat eandem ex Euripide sententiam, sed perturbato metro : Εὐριπίδης μὲν φάσκων

Ἐρᾶν μὲν ὄμβρου γαῖαν ξηρανθεῖσαν,
Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν πληρούμενον
Ὄμβρου πεσεῖν ἐς γαῖαν, id est

Euripides cum ait,

Requirere hymbrem terram, ubi siti aruit,

Dium vicissim caelum, ubi jam nubibus
Impletur, optat in solum delabier.

Hoc adfert ad confirmandam quorundam opinionem, qui dicebant, secus quam haberent proverbia, dissimile a dissimili, contrarium a contrario appeti. Terra enim frigida et sicca appetit hymbrem, qui juxta aeris naturam, unde venit, est calidus et humidus, ac hymber vicissim appetit terram.

1265. II, III, 65. Herculana balnea

Ἡράκλεια λουτρά, id est Herculana balnea, de impendio ferventibus balneis dicebatur, quales legimus et thermas Neronianas. Aristophanes in Nebulis :

Ποῦ ψυχρὰ δῆτα πώποτ' εἶδες Ἡράκλεια λουτρά ; id est
Ubi nam frigida unquam vidisti Herculana balnea ?

Interpres adscribit Ibycum auctorem esse Vulcanum muneris vice submisisse Herculi fervida balnea, atque inde omnia calida balnea Herculana dici coepta. Testatur idem Athenaeus lib. xii. Porro Aristotelis in Problematis, sectionis XXIIII probl. ultimo, ostendit hujusmodi balnea apud veteres habita sacra, propterea quod ex sulphure ac fulmine, rebus natura sacris, proveniant. Pisandrus autem tradit Minervam Herculi fesso calidum balneum suppeditasse. Unde fit verisimile, proverbium recte dici posse, quoties aetate aut labore quopiam fatigatis ministerium paulo diligentius ad refocillandas vires adhibetur. Nam Plato lib. De legibus sexto γεροντικὰ λουτρά, id est senilia balnea calida vocat eaque senibus exhiberi jubet ; siquidem veteres frigida lavabant, calida balnea valetudinariis duntaxat exhibebantur. At his temporibus aurigae quoque et nautae lavant in thermis ac Germani maximam vitae partem in hypocaustis transigunt pyraustarum instar. Pindarus quoque Olymp. XII. meminit horum balneorum : Θερμὰ Νυμφᾶν λουτρὰ βαστάζεις, id est Calida Nympharum balnea frequentas, sive quod in ea civitate locus esset, cui nomen Calida balnea, sive quod ipse more Herculis post multa certamina exhausta jam refocillaetur calidis

balneis, quas Nymphae Herculi laboribus fatigato submisisse feruntur. Porro corpus hominis magnopere revocari calidis balneis declarat in Nemeis, oda IV :

Οὐδὲ θερμὸν ὕδωρ τόσον γε μαλθακὰ τεύχει
Γυῖα, ὅσον εὐλογία φόρμιγγι συνάορος, id est

Ne calida quidem aqua aeque mollit ac refocillat membra, quantum laudatio citharae aptata.

1266. II, III, 66. Aut ter sex, aut tres tesserae

Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, id est
Aut ter sex, aut tres tesserae.

Si quando significabimus nos extrema periclitari velle et aut plane vincere, aut prorsum vinci, hoc adagio tempestiviter utemur. Sumptum est a vetusto tesserarum lusu, in quo qui novem jecisset, is modis omnibus superabat ; qui tres, is longissime aberat a victoria. Nam antiquiores tribus tesseris uti consueverant, non quemadmodum nunc, duabus. Tesseram autem etiam jactum ipsum appellant, qui nonnumquam plenus est, interdum inanis. Itaque jactus ter trium felicissimus erat, trium inanis. Meminit hujus adagionis Julius Pollux libro De rerum vocabulis nono. Porro tesseras easdem esse cum iis, quos Graeci κύβους appellant, testis est A. Gellius libro primo, capite XX, Κύβος enim, inquiens, est figura ex omni latere quadrata. Quadrantales sunt, inquit M. Varro, tesserae, quibus in alveolo luditur, ex quo ipsae appellatae κύβοι. Zenodotus paroemiam hanc citat ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Est enim clausula carminis trochaici. Suidas et Aeschylum adducit ex Agamemnone :

Τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι
Τρὶς ἓξ βαλοῦσα τῆσδέ ἐμῆς φρυκτωρίας, id est
Nam res herorum faxo ut optime cadant,
Ter sex ubi phryctoriae jaciam meae.

Usurpatum est a Platone libro De legibus ultimo : Τί οὖν δὴ ποιητέον ἐχόντων τούτων οὕτως, ὦ ξένε ; Τὸ λεγόμενον, ὦ φίλοι, ἐν κοινῷ καὶ μέσῳ ἔοικεν ἡμῖν κεῖσθαι, καὶ εἴπερ κινδυνεύειν περὶ τῆς πολιτείας ἐθέλομεν συμπάσης, ἢ τρὶς ἕξ, φασίν, ἢ τρεῖς κύβους βάλλοντας πάντα ποιητέον, id est Itaque cum hoc in loco res fuerint, quid faciendum censes, hospes ? Juxta id quod vulgo dicitur, amici, visum est nobis par esse, uti rem in publicum et in commune conferamus, velimusque de universa repub. supremum subire discrimen, nihilque non facere, ita ut vel ter sex, vel tres talos jaciamus.

1267. II, III, 67. Quanta mus apud Pisam

Ὅσα Μῦς ἐν Πίσσῃ, id est Quanta mus apud Pisam, subaudi tulit aut simile quippiam. De iis, qui vincunt et optatis potiuntur, sed non sine summo negotio neque citra magnum incommodum suum. Suidas natum ait ab athleta quodam seu pugile Tarentino, qui in Olympiacis certaminibus apud Pisam semel duntaxat victor discessit, idque plurimis acceptis plagis. Plutarchus Simposiacon commentario quinto docet apud Pisam μονομαχίας, id est singularia certamina, celebrari solere, in quibus etiam ad caedem usque affligebantur ii, qui succubuissent.

1268. II, III, 68. Mus picem gustans

Μῦς ἄρτι πίσσης γευόμενος, id est Mus nunc picem gustans. Quidam aiunt dici solere in eos, qui cum antea fuerint audaculi et confidentes, postea, periculo degustato, plane timidi videntur. Nondum satis liquet, utrum a mure in pice deprehenso sit translata allegoria, sicuti placet Diogeniano, an ab illo, de quo meminit Herodotus primo libro, in pice deprehenso atque ita poenas dante, an a pugile illo Tarentino, de quo modo dictum est, ut in πίσσῃ sit allusio ad nomen urbis, apud quam celebrantur certamina. Theocritus in idyllio ξ :

Νῦν δὲ πόθ' ὡς μῦς, φαντί, Θεώνυχε, γεύμεθα πίσσας, id est

Nunc tandem sicuti mus, ut aiunt, Theonyche, gustavimus picem. Porro sive ad animal referas, sive ad pugilem nomine Murem, eadem ferme manet adagii significatio, videlicet experientiam male cessisse, siquidem mus imperitus, si quando in picem inciderit, aut perit, aut vix eluctatur ac deinde periculi memor timet contingere, et pugil, ante ferox et jactabundus, simulatque certamen Olympiacum expertus est sensitque quanti constiterit ea victoria, deinceps abstinuit. Huc spectat illud Horatianum :

Dulcis inexpertis cultura potentis amici,
Expertus metuit.

Itidem juvenes bellorum imperiti facile bellum suscipiunt, senes experti, quantum malorum agmen secum trahat bellum, reformidant. Quare non intempestive dicetur in eum, quem paenitet experimenti aut qui rem parum feliciter tentatam iterum aggredi refugit. Finitimum illis alibi dictis : Sero sapiunt Phryges, et Cumani sero sapiunt, et Piscator ictus sapiet. Est autem haec una praecipua pestis vitae mortalium, quod non perinde discimus cavere malum, atque admisso mederi. Quaeritur hoc Plato libro De legibus decimo : Οὐκ ἐπὶ τὸ μὴ δρᾶν τὰ ἄδικα τρεπόμεθα οἱ πλεῖστοι, δράσαντες δ’ ἐξακεῖσθαι πειρώμεθα, id est Non huc incumbimus plerique, ne committamus injusta, sed ut postea quam fecerimus, medeamur. Atqui juxta Plautum nimio satius est non admittere malum, quam admisso mederi.

1269. II, III, 69. **Delphicus gladius**

Δελφικὸν ξίφος, id est Delphicus gladius, de re dicebatur ad diversos usus accommodabili, quemadmodum iisdem vasculis et poculorum vice in conviviis, et clypeorum vice in bellis utebantur. Nam Delphicus gladius ad eum modum erat fabrefactus, ut eodem simul et sacras mactarent victimas, et nocentes afficerent supplicio. Meminit hujus gladii cum Euripides in tragoediis, tum Aristoteles Politicorum libro primo disserens naturam non gignere singula ad plures usus, sed

unumquodque ad suum peculiarem propriumque finem : Οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον οἱ χαλκοτύποι τὴν μάχαιραν Δελφικήν, πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν, id est Neque enim natura tale quippiam facit, quemadmodum aerarii fabri gladium Delphicum, quasi per inopiam, sed unumquodque ad singula. Meminit idem hu§us rei libro De partibus animalium quarto tractans de linguis insectorum, quae pluribus funguntur officiis, simul et tentantes cibum, et attrahentes, et spiculi vice adversus injurias defendentes, id quod negat facere naturam, nisi coactam inopia, ut idem instrumentum ad usus dissimiles accommodet, quandoquidem ad defendendum magis appositum videatur, quod sit acutissimum, ad gustandum, quod sit fungosum. Ubi enim, inquit, licet duobus uti ad duo opera nec aliud impedit, nihil tale natura facere solet, quale per inopiam ars excusoria obeliscolychnium ex veru lucernaque componit. Attamen, si id fieri non potest, eodem ad plura abutitur. Unde mihi videtur ὀβελισκολύχνιον jucundius quadraturum proverbio quam Delphicum gladium, nisi forte hic ipse Delphicus est gladius. Item Euripides in Oreste :

Θανεῖν γὰρ αὐτῷ μοῖρα Δελφικῷ ξίφει, id est
Fatale enim illi est ense Delphico mori.

Quadrabit igitur vel in pauperes, qui ob penuriam eandem vestem aut aliam rem quampiam ad varios usus accommodant, aut in vitiosum prooemium et diversis causis applicabile. Licebit et in serium sensum accommodare proverbium, ut si quis eruditionem Delphicum appellet gladium, quod in omni aetate, omni vitae conditione sit usui. Nam litterae juvenibus sunt necessariae, senibus jucundae, pauperibus opes suppeditant, opulentis adjungunt ornamentum ; in rebus adversis solatio sunt, in secundis gloriae ; claro natis genere splendorem augent, obscuro genere natis claritatis initium conciliant.

1270. II, III, 70. Antequam incipias, consulto

Antequam incipias, consulto, ubi consulueris, mature facto opus est. Hanc sententiam Sallustianam Aristoteles ut proverbialem refert libro Moralium

Eudemiorum quinto et Nicomachiorum sexto : Καί φασὶ πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ δόξαντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως, id est Et aiunt quidem mature faciunda, quae decreta sint, ceterum lente cunctanterque deliberandum. Diogenes Laertius hujus dicti auctorem facit Biantem. In hanc sententiam copiosius diximus in proverbio Σπεῦδε βραδέως. Laudatur hoc nomine Datames apud Aemylium Probum, quod ubi cogitasset, facere audebat cogitata, solitus cogitare, prius quam conari.

1271. II, III, 71. Margites

Margiten pro stupido dixit Lucianus in Hermotimo : Ἀλλ᾽ οἴει Μαργίτῃ τινὶ διαλέγεσθαι, id est Sed existimas te cum Margite quopiam loqui. Hunc ita describit Homerus citante Aristotele libro Moralium Nicomachion sexto :

Τὸν δ᾽ οὔτ᾽ ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν οὔδ᾽ ἀροτῆρα
Οὔτ᾽ ἄλλως τι σοφόν, id est
Hunc neque fossorem voluerunt numina divum
Esse, nec agricolam, nec in ulla praeterea re
Scitum aut egregium.

Suidas docet Margiten fuisse quempiam ob insignem stultitiam celebrem, qui non potuerit numerare supra quinque ; sponsam ductam non ausus est attingere veritus, ne se apud matrem incusaret. Cum jam esset factus juvenis, rogavit matrem, an ex eodem patre nata esset. Quamquam haec alii tribuunt Melitidi, alii Coroebo, de quibus suo dicetur loco. Satis apparet vocem esse fictam a μή et ἔργον, quod ad nullam actionem esset utilis. Erat autem Margites titulus operis, quod a quibusdam tribuebatur Homero. Id, ut videtur, intercidit. Indicat haec interpres Aristophanis in Avibus. Convenit cum illo Hesiodio : Nulla in parte utilis, qui nec ipse sapit, nec aliis obtemperat, et Nullo in numero.

1272. II, III, 72. Quod factum est, infectum fieri non potest

Nihil hac sententia vulgatius : Quod factum est, infectum fieri non potest. Extat apud Terentium in Phormione. Aristoteles libro Moralium Eudemiorum quinto : Τὸ δὲ γεγονὸς οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι, id est Fieri non potest, ut quod factum est, sit infectum. Mox citat carmen ex Agathonis tragoedia :

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν, ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα, id est
Etenim illud unum ipsi negatum est et deo, ut
Infecta reddat, facta quae fuerint semel.

Usurpatur in epistolis Ciceronis ad Atticum non semel versus ille Homericus ex Iliados σ et τ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ, id est
Ista, molesta licet, anteacta valere sinamus.

Nec inscitum Phocylidis carmen :

Μηδὲ παροιχομένοισι κακοῖς τρύχου τεὸν ἦτορ,
Οὐκ ἔτι γὰρ δύναται τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον, id est
Neve malis jam praeteritis animum excruciaris :
Quod semel est factum, fieri infectum haud queat unquam.

Eandem sententiam habet Pindarus Olympiorum hymno secundo :

Τῶν δὲ πεπραγμένων
Ἐν δίκᾳ τε καὶ παρὰ δίκαν ἀποίητον οὐδ' ἄν
Χρόνος, ὁ πάντων πατὴρ, δύνατο θέμεν ἔργων τέλος, id est

Eorum, quae facta sunt, sive jure, sive praeter jus, nihil ut sit infectum nec tempus quidem efficere possit opere perfecto.

1273. II, III, 73. Justitia in se virtutem complectitur omnem

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ 'στιν, id est

Justitia in se virtutem complectitur omnem.

Aristoteles cum alias, tum libro Moralium Nicomachiorum quinto versum hunc ut proverbialem refert. Extat autem in Eligiis Theognidis. Chaeremon bonorum omnium summam prudentiae tribuit ; cujus hic versiculus citatur a Graecis :

Ὁ γὰρ φρονῶν εὖ πάντα συλλαβὼν ἔχει, id est

Cuncta universim, qui sapit recte, obtinet.

Et Socrates putavit omnes virtutes esse scientiam. Id Aristoteles ita discutit, ut fateatur esse verum nullam virtutem esse absque prudentia, nget tamen omnem virtutem esse prudentiam, cum sint habitus distincti. Sed justitia frequenter accipitur non pro specie, sed pro genere, quemadmodum et in sacris litteris justus dicitur, qui caret omni vitio.

1274. II, III, 74. Mendacem memorem esse oportet

Quintilianus Institutionum oratoriarum libro quarto sententiam hanc proverbii vice citat : mendacem memorem esse oportere. Item Apuleius in Apologia Magiae secunda Saepe, inquit, audivi non de nihilo dici mendacem memorem esse oportet. Divus Hieronymus : oblitus veteris proverbii, mendaces memores esse oportere. Satis liquet adagii sensus, nempe perdifficile esse, ut, qui mentitur, semper sibi constet, nisi sit summa memoria. Est autem fictarum rerum memoria non paulo difficilior quam verarum. Proinde plerumque deprehenduntur hoc pacto mendaciorum architecti, dum obliti, quae prius dixerint, diversa a superioribus loquuntur. Sic deprehenditur apud Terentium Davus, sic Psyches Apuleianae commentum a sororibus sentitur.

1275. II, III, 75. Malus cum malo colliquescit voluptate

Κακὸς κακῷ γὰρ συντέτηκεν ἡδονῇ, id est

Etenim improbo vir est voluptati improbus.

Refertur ab Aristotele inter similitudinis adagia libro Moralium Eudemiorum septimo : Malus malo jucundus ob vitiorum commercium et societatem. Juvenalis item : Magis inter molles concordia. Ab eodem in Magnis moralibus adducitur ex Euripide. Aeschines ad Timarchum citat ex Euripidis Phoenice eandem sententiam :

Ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνήρ,
Οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γινώσκων, ὅτι
Τοιοῦτός ἐστιν, οἷσπερ ἥδεται ξυνών, id est
At cum malis quicumque gaudet vivere,
Numquam rogavi : novi eum, quod talis est,
Cujusmodi sunt, queis amat convivere.

1276. II, III, 76. Amicitia stabilium, felicitas temperantium

Aristoteles libro Moralium Eudemiorum septimo sententiam hanc velut e medio sumptam refert, amicitiam esse stabilium et felicitatem eorum, qui sua sorte contenti sunt : Ὀρθῶς λέγεται ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων. Amicitia virtute, non pecuniis aut forma, concilianda est. Etenim si rebus caducis concilietur, caduca sit et ipsa necesse est. Nihil autem in rebus humanis stabile praeter unam virtutem, quae sola fortunae ludibriis obnoxia non est. Deinde felicitas hominis non est in facultatibus sita, quae cupiditatem animi non explent, sed irritant, verum in hoc, ut suam quisque fortunam boni consulat. Aristoteles libro Rhetorum secundo pro exemplo sententiae simplicis ac dilucidae, si quis incipiat, ponit hunc versiculum :

Οὐδεὶς ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ, id est
Haud quisquam amator est, ni amarit jugiter.

Huic adstipulatur illud Senecae : Amicitia, quae desinere potuit, numquam vera fuit.

1277. II, III, 77. Leonis catulum ne alas

Aeschyli sententia proverbialis refertur apud Aristophanem in Ranis :

Οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον ἐν πόλει τρέφειν,
Μάλιστα δὲ λέοντα μὴ 'ν πόλει τρέφειν·
Ἢν ἐκτραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν, id est
Catulum nec alas leonis in republica,
Ac maxime ipsum ne leonem alas ibi,
Quod si quis alitus, obsequendum moribus.

Refert huc locum Valerius Maximus lib. VII, capite De sapienter dictis. Admonet aenigma non esse fovendam potentiam, quae leges possit opprimere ; quod si forte talis quispiam extiterit, non esse e rep. decertare cum illo, quem nequeas nisi magno reip. malo devincere. Tyrannus aut ferendus est, aut non recipiendus.

1278. II, III, 78. Qui bene conjiciet, hunc vatem

M. Tullius in opere De divinatione lib. ii. scribit Graecum versiculum vulgo jactatum extare in hanc sententiam :

Qui bene conjiciet, vatem hunc perhibeto optimum.

Citat autem eum versiculum Plutarchus in libello De responsis Pythiae : Ὁ μὲν εἰκάζων καλῶς, ὃν ἄριστον μάντιν ἀνηγόρευκεν ἡ παροιμία, id est Bene conjectans, quem optimum vatem appellavit proverbium. Quamquam hic in Plutarcho locus mutilus erat et lacer. Attamen colligi potest carmen hujusmodi fuisse :

Μάντις γ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς,

atque ita citat ex Euripide in libro De defectis oraculis. Citat et M. Tullius libro ad Atticum septimo : A te, inquit, exspecto futura ; μάντις γ' ἄριστος… Huc allusit Theocritus in Piscatoribus, si modo Theocriti sunt illa :

Οὗτος ἄριστος

Ἐστὶν ὀνειροκρίτας, ὁ διδάσκαλός ἐστι παρ’ ᾧ νοῦς, id est

Nemo

Somnia conjectat melius, quam mente magistra

Qui regitur.

Admonet adagium futurorum praescientiam non e sortibus aut auguriis petenda esse, sed a prudentia, siquidem, qui prudentia sit praeditus, is ex praeteritorum praesentiumque conjecturis facile prospiciet, quid sit eventurum. Proinde non injuria scripsit Aristoteles libro Moralium septimo φρονίμων καὶ σοφῶν ταχεῖαν εἶναι τὴν μαντικήν, καὶ μόνων, id est prudentium atque sapientium hominum celerem esse divinationem, et horum tantum. Utinam hanc divinandi rationem amplecterentur principes, quorum hodie bona pars a prognostis et astrologis pendet, hominum genere, ut nunc sunt plerique, vano pariter ac seditioso et reipublicae pestilente.

1279. II, III, 79. Pannus lacer

Hominem jam fastiditum et rejectum ῥάκος πολυσχιδές appellant Graeci, id est pannum undique lacerum, sumpta metaphora a veste longo usu detrita atque ob id rejecta, cum nova fuerit in precio. Sic autem quidam amicis utuntur, uti vestibus : dum usui sunt ac vigent, amplectuntur, curant, ostentant ; simul atque vel aetate defecti sunt, vel alioquin utiles esse desierunt, negligunt ac rejiciunt. Lucianus : Ἄχρι δή σε τὸ τοῦ λόγου τοῦτο, ῥάκος πολυσχιδὲς ἐργασάμενος, ἐξέωσε, id est Donec ubi te jam, juxta id, quod dici solet, pannum undique lacerum reddiderit, expulerit. Idem in eodem dialogo, nempe de Mercede servientibus, similitudinem adfert de novis calceis, qui tantisper in pretio sunt, dum novi nitent ; iidem ubi luto sorduerunt, in angulum abiciuntur aliquo atque ibi, nullo curante, situ cimicibusque opplentur. Solon eos, qui exercerentur ad Olympiaca certamina, primum dicebat esse sumptuosos, et ob id reip. graves ; ubi vicissent, ob fastum esse detrimento civitati, postremo cum senuissent, jam prorsus esse inutiles. Ad id exprimendum Laertius citat versiculum Euripidis :

Τρίβωνες ἐκλιπόντες οἴχονται κρόκας, id est
Filis solutis lacera pereunt pallia.

1280. II, III, 80. Metum inanem metuisti

Ἀδεὲς δέδιας δέος, id est Inanem metuisti metum, ubi quis formidat in re tuta. Vergilius : Omnia tuta timens. Inest autem in ipsa Graecanici dicti figura proverbiale quiddam propter ἀντίθεσιν, velut in his quoque : ἄδωρα δῶρα, δεσμὸς ἄδεσμος, παρθένος ἀπάρθενος, νύμφη ἄνυμφος, κῆπος ἄκηπος atque in id genus aliis, de quibus jam non semel admonuimus. Graeci dicunt μορμολύττειν, nam μορμολυκεῖον Graecis persona est, larvae aut malo genio similis, qua pueros sterritant quidam. Basilius Athanasio : Ἦ κομιδῆ γ' ἂν παῖς εἴην, τὰ τοιαῦτα μορμολυκεῖα δεδοικώς, id est Sane vehementer essem puer, si talibus terriculamentis expavescerem. Refertur adagium in Collectaneis Plutarchi, si modo titulo est habenda fides.

1281. II, III, 81. Sycophanta

Συκοφάντου, id est sycophantae cognomen vulgo probri loco tribuebatuρ. Aristophanes in Pluton :

Ὡς σοβαρός, ὦ Δάματερ, εἰσελήλυθεν
Ὁ συκοφάντης, id est
Vultu ut severo ingressus est, o dii boni,
Hic sycophanta !

Convicium proverbiale in calumniatores et quamvis pusilla de causa litem moventes. Inde natum arbitrantur, quod olim apud Atticos fici essent in precio multarenturque ii, qui eas furto tollerent. Hos qui observabant aut deferebant, sycophantae vocari coepti, ludibrii causa. Quos eosdem φιλεγκλήμονας, συκοβίους, συκουρούς, συκολόγους, φιλοσύκους, συκείδεις καὶ συκόπαιδας, vocabant, id est, ut sententiam magis quam verba reddam, de ficis calumniantes, ficis viventes, ficorum

custodes, ficos numerantes, ficorum studiosos, ficosos, ficis puerorum instar gaudentes. Plutarchus in commentario De curiositate ostendit hoc cognominis hinc natum, quod cum lege cautum esset, ne quis Athenis ficos efferet, quidam observatos nonnullos, qui furtim exportabant, detulerunt. Hinc populari joco sycophantae vocati παρὰ τὸ σῦκα φαίνεσθαι, id est quod ficos proderent. Hujus rei meminit et in vita Solonis. Festus Pompeius ostendit apud Athenienses poenam capitis constitutam iis, qui fucos furto tollerent. Idem affirmat Atheneus lib. Dipnosophistarum III, addens eum locum, ubi primum ficus reperta fuit, Ἱερὰν Συκῆν, id est sacra ficum, vocatam ab Atticis. Est autem sycophantarum genus, quod non solum defert dicta factaque hominum, verumetiam hominum somnia ; cujusmodi delatoribus aurem patulam praebuit Constantius, ut prodit Ammianus lib. XIV. Praecipue vero indulsit Mercurio cuidam, qui vulgo ob id Mercurius solenniorum est dictus, quod se specie familiaritatis conviviis admisceret et si quis nocturnum visum effutisset, depravata narratione ad principem deferebat, adeo ut vix quisquam apud ignotos auderet fateri se dormisse ac docti nonnulli sortem suam deplorarent, quod apud Atlanteos nati non essent, ubi negant videri somnia (quod fatetur et Stephanus in dictione Atlantes). Observatores somniorum Graeci vocant ὀνειροσκόπους, interpretes ὀνειροπόλους sive ὀνειροκρίτας ; qui terrentur, ὀνειροπλήκτους.

1282. II, III, 82. **Multis parasangis praecurrere**

Πολλοῖς παρασάγγαις ὑπερδραμεῖν, id est Multis parasangis praecurrere, dicitur, qui longo intervallo praecedit multisque partibus superior est. Et apud Athenaeum libro Dipnosophistarum tertio : πολλοῖς παρασάγγαις ὑπερδραμόντες τὸν Σικελιώτην Διονύσιον, id est multis parasangis superantes Siculum illum Dionysium. Id quo magis ad animi res transferetur, hoc erit venustius. Parasangam autem Persae triginta stadiorum spacium vocant ut locis aliquot indicat Herodotus. Qua voce usus est Lucianus in Icaromenippo, quem dialogum nos olim Latinitate donavimus.

1283. II, III, 83. Putre salsamentum amat origanum

Clearchus apud Athenaeum libro tertio :

Σαπρὸς τάριχος τὴν ὀρίγανον φιλεῖ, id est

Putridula salsamenta amant origanum.

Origanum autem herba est acri succo, qualis et thymbra. Quin et hodie frugi patres familias carnibus jam obolentibus addunt acetum origani loco, ne sentiatur putris odor. Apte dicetur de re per se parum honesta aut jucunda atque ob id exoticis condimentis et honestamentis egente. Qui mos etiam hodie sordidis, ut piscibus supputribus, ne quid offendat dentes putor, acida admisceant. Veritas per se placet, honesta per se decent ; falsa fucis, turpia phaleris indigent, hoc est putre salsamentum origano.

1284. II, III, 84. Voracior purpura

Athenaeus libro tertio Dipnosophistarum ex Apollodoro hujusmodi quoddam refert proverbium : λιχνότερα τᾶν πορφυρᾶν, id est edaciora purpuris, idque ductum existimat vel a tincta purpura, quae omnia, quibus admota fuerit, velut ad sese rapit suoque colore res vicinas inficit additque lucem, vel ab animante ipso, quod, quicquid nactum fuerit, retinet ac devorat. Utrunque propemodum licet e Plinii verbis colligere, siquidem libro nono, capite trigesimosexto, de colore scribit in hunc modum : Sed purpurae florem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquoris hic est minimi in candida vena, unde preciosus bibitur nigrantis rosae colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Ac paulo post : Hinc (aut, ut alii legunt, huic) fasces securesque Romanae viam faciunt. Idemque pro majestate in pueritia est, distinguit ab equite curiam, diis advocatur placandis omnemque vestem illuminat, in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata et purpurae sit insania. De voracitate mox haec subjicit : Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur devorando reliqua conchylia : tanta duritia aculeo est. Conveniet in edaces

aut in eos, qui omnia in suum compendium vertunt. Fortasse durius, sed non ineleganter accomodabitur ad reges δημοβόρους aut advocatos, qui purpurati omnia converrunt in fiscum suum et quocunque se conferunt, abradunt aliquid. Tale quiddam cogitasset videntur poetae, qui Midam finxerunt contactu corporis omnia vertentem in aurum.

1285. II, III, 85. Tarichus assus est, simulatque viderit ignem

Τάριχος ὀπτὸς εὐθύς, ἂν ἴδῃ τὸ πῦρ, id est

Tarichus assus mox, ut ignem viderit.

Athenaeus libro tertio proverbii loco citat. Est autem tarichus piscis salsus, de quo nonnulla in proverbio Si non assunt carnes… Opinor idem est cum illo : Ἀφύα ἐς τὸ πῦρ, quod ante jam exposuimus in proverbio Aphya in ignem. Eodem in loco refert et hunc versum ceu proverbialem :

Οὐκ ἂν πάθοι τάριχος, ὧν περ ἄξιος, id est

Tarichus haud laturus est, queis dignus est.

1286. II, III, 86. Non sunt amici, amici qui degunt procul

Τηλοῦ φίλοι ναίοντες οὔκ εἰσιν φίλοι, id est

Haud est amicus amicus absit si procul.

Hanc paroemiam recenset Athenaeus lib. Dipnosoph. quinto eamque omnium μισανθρωποτάτην, id est inhumanissimam, vocat, videlicet quod absentium amicorum memoriam obliterare videatur. Est omnino ex amicis, qui adsunt, uberior amicitiae fructus propter officia mutua consuetudinemque quotidianam. Praeterea vulgo fit, ut simul atque e conspectu necessariorum sejuncti sumus, nescio quo modo obrepat oblivio quaedam familiarium, ut id jam omnibus in ore sit, qui semotus sit ab oculis, eundem ab animo quoque semotum esse. Aristoteles libro Moralium Nicomachiorum VIII fatetur locorum sejunctionem non dirimere quidem amicitiam, sed tamen officia interrumpere. Et quoniam

Vulgus amicitias utilitate probat,

sublatis officiis velut alumnis amicitiae, emoritur et amicitia. Proinde Hesiodus vicinos potissimum ad convivium vocandos esse monet, καλεῖν, inquiens, ὅς τις σέθεν ἐγγύθι ναίει. Fatentur et Hebraeorum proverbia potius esse amicum habere vicinum quam fratrem, qui procul absit. Terentianus item Chremes in propinqua amicitiae parte ponit vicinitatem. Nec abludit hinc Propertius libro tertio :

Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

Quamquam equidem non video, quamobrem Athenaeo videatur adagium hoc usqueadeo ab humanitate alienum, quandoquidem, ut opinor, non tam docet, quid nobis faciundum sit, quam admonet, quid vulgo factitetur. Quorum autem quemque reperias amicum tam certum, qui si absis, non sui dissimilis esse incipiat ? Proinde proverbio hoc veluti Delphico gladio utrolibet pacto utaris licebit : ut intelligas, aut non esse fidendum amicis, qui longo locorum intervallo sejuncti sunt, aut non esse colendos amicos longinque dissitos, unde non queas multum sentire commoditatis, sed hos potius, quibus praesens praesentibus fruare.

1287. II, III, 87. Persaepe sacra haud sacrificata devorat

Ἄθυτα δ᾽ ἱερὰ πολλάκις κατεσθίει, id est

Persaepe sacra haud immolata devorat,

senarius est apud Athenaeum lib. IV Simonidis in mulierem quandam male moratam et avidam in conviviis. Concinne dicetur in eos, qui ventris impulsu statim ad devoradas epulas irrumpunt, non expectatis caeremoniis et elegantiolis illis, quibus civile utuntur inituri convivium, puta, ut imprecationibus quibusdam piis consecretur cibis, deinde de accubitus ordine urbana quaedam adhibeatur cunctatio, praeterea ne statim appositis escis ungues injiciamus. Neque intempestiviter dicetur in eos, qui non expectata juris ratione hereditatem invadunt et aliena per vim occupant. Ductum a victimis, quas fas non erat contingere nisi mysteriis peractis. Et Plato vult etiam in conviviis praelibari diis, et mensam rem sacram existimavit

antiquitas teste Plutarcho. Unde fit, ut his etiam temporibus nefas putent ἀνίπτοις χερσίν, id est illotis manibus, accedere. Licet hujusmodi ceremonias neglexerit Christus prae iis, quae unice ad rem nostram pertinent.

1288. II, III, 88. Chius dominum emit

Χῖος δεσπότην ὠνήσατο, id est Chius dominum mercatus est, in eos quadrabit, qui sibi ipsi malum accersunt. Usus est hoc adagio Eupolis in amicis, Athenaeo teste lib. Dipnosophistarum sexto. Natum ait inde, quod cum Chii primi servis mercenariis instituissent uti, postea subacti a Mithridate Cappadoce propriis servis vincti sunt traditi, ut in Colchorum regionem deportarentur, idque illis aliquando eventurum oraculum praedixerat. Hujus historiae auctores citat Nicolaum Peripateticum et Posidonium Stoicum. Nec Stephanus tacuit hanc gentem primum usam famulis θεράπουσι, quemadmodum Lacedaemonii utebantur, quos vocabant Εἵλωτας, id est captivos, Sicyonii, quos dicebant κορυνήφορους, id est clavigeros, a clava, Itali Pelasgis, Cretes quos appellant δμωίτας. Est autem Χίος clarissima Ionum insula, habens ejusdem nominis civitatem. Possessivum circumflexe scribitur : Χῖος.

1289. II, III, 89. Anima et vita

Ζωὴ καὶ ψυχή, id est Anima et vita, de re supra modum suavi. Proverbium natum in cubilibus atque inde deductum in communem sermonem. Videtur autem peculiare fuisse mulieribus. Juvenal :

Ζωὴ καὶ ψυχή, modo sub lodice relictis
Uteris in turba.

Item Martialis epigrammatum libro x. in Laeliam :

Ζωὴ καὶ ψυχή, lascivum congeris usque,
Proh pudor ! Hersiliae civis et Aegeriae.

Huc respexit Juvenalis, cum ait : Concumbunt Graece. Hesiodus pecuniam animam mortalibus esse dicit :

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι, id est

Pecunia enim anima est miseris mortalibus.

Et Aristoteles pecunias velut alteram hominis animam esse scripsit. Nihil autem est vita neque jucundius, neque carius.

1290. II, III, 90. **Qui amant, ipsi sibi somnia fingunt**

Virgilius in Pharmaceutria :

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt ?

Servius proverbialiter admonet dictum a poeta. Nam quod quisque sperat, facile credit et : Tarde, quae credita laedunt, / credimus, ut ait Ovidius. Metus autem et spes, ut eleganter et vere scripsit Lucianus in Pseudomante, divinationem et auguria repererunt. Qui impense cupiunt, suis votis undecunque blandiuntur et quidvis in omen optati eventus trahunt. Rursum qui misere metuunt, quavis ex re solatium formidinis aucupantur. Non usquequaque discrepat ab hoc Terentianum illud :

Mihi non fit verisimile. Atqui ipsis commentum placet.

Non videtur alienum ab hac forma Theocriticum illud :

Πᾶσα κύων ἄρτως μαντεύεται, ἰχθύα κἠγών, id est

Somnia cuncta canum panes, ego somnio piscem.

Qui suis votis blandiuntur, ii Graecis dicuntur ἑαυτοῖς ὀνειροπολεῖν, id est sibi ipsis sua interpretari somnia, quia omnia rapiunt in alimentum spei suae.

1291. II, III, 91. **Polypi**

Polypi proverbio dicebantur olim vel stupidi stolidique, vel rapaces et uncis unguibus homines ; siquidem ob eam causam polypo stultitiam tribuunt, quod ad manum captantis ultro movetur nec aliter capitur, nisi quod non cedat, auctore Athenaeo. Adscribitur autem rapacitas tenacitasque, quod quidquid brachiorum flagellis nactus fuerit, suctu attrahat ac retineat. Plautus in Aulularia :

Ego istos novi polypos, qui ubi quicquid attigerint, tenent.

Nihil autem vetabit, quo minus polypos appellemus eos, qui semet in omnem habitum vertunt, omnibus assentantes. Quos eleganter notat Phocylides :

Μηδ’ ἕτερον κεύθῃς κραδίῃ νόον, ἄλλ’ ἀγορεύων,
Μηδ’ ὡς πετροφυὴς πολύπους κατὰ χῶραν ἀμείβου, id est
Pectore neve aliud celes aliudque loquare,
Proque loco variere, petris uti polypus haerens.

Ion, apud Athenaeum libro septimo :

Στυγῶ μεταλλακτῆρα πουλύπουν χροός, id est
Odi colore subinde vario polypum.

Huc pertinet, quod admonet Plautus, ut qui sapit, bonus sit bonis, malis malus. Hoc nomine laudat Pindarus in Nemeis, hymno quarto, quendam : Μαλθακὰ μὲν φρονέων ἐσλοῖς, / τραχὺς δὲ παλιγκότοις ἔφεδρος, id est Mollis erga bonos, asper vero insidiator erga molestos adversarios. Non abludit hinc, quod ibidem habetur hymno tertio :

Ἐν παισὶ νέοισι παῖς, ἐν δ’ ἀνδράσιν ἀνήρ, τρίτον
Ἐν παλαιτέροισι μέρος, ἕκαστον οἷον ἔχομεν,
Βρότεον ἔθνος, id est

Inter pueros teneros puer, inter viros autem vir, tertia inter seniores pars, quodque ut habemus, mortale genus. Laudat Pindarus hominem omnium morribus et aetatibus sese attemperantem. Eodem titulo laudat quempiam in Pythiis hymno octavo : Τὺ γὰρ τὸ μαλθακὸν ἔρξαι τε καὶ παθεῖν ὁμῶς / ἐπίστασαι καιρῷ σὺν ἀτρεκεῖ, id est Tu enim et humaniter agere nosti, et affectum sumere tempori congruentem. Rursum ejusdem operis hymno quarto : Κεῖνος γὰρ ἐν παισὶν νέος, ἐν δὲ βουλαῖς πρέσβυς, id est Nam ille inter pueros juvenis, in conciliis vero senex. Idem ejusdem operis hymno secundo : Φίλον εἴη φιλεῖν / ποτὶ δὲ ἐχθρὸν ἅτε ἐχθρὸς ἐὼν λυκοῖο δίκαν ὑποθεύσομαι, id est Amicum contingat amare ; ceterum adversus inimicum tanquam inimicus lupi more incurram (sive insidiabor).

1292. II, III, 92. Nullus malus magnus piscis

Οὐδεὶς κακὸς μέγας ἰχθύς, id est Nullus malus magnus piscis, aenigma proverbiale dici solitum in homines praegrandi quidem corpore, ceterum ingenio nullo. Clearchus in commentario De proverbiis apud Athenaeum lib. viii. hinc ortum scripsit : Stratonicus citharoedus cum Porpin vidisset, Rhodium citharoedum ingenti corporis mole, verum arte non perinde magnum, percunctantibus quibusdam, quis nam is esset hunc ad modum respondit : Οὐδεὶς, κακὸς, μέγας, ἰχθύς, ancipiti dicto significans illum nullum, id est nullius esse precii, malum et improbum, magnum corpore, denique piscem, quia mutus esset et infacundus ac male canorus. Theophrastus De risu fatetur dictum quidem esse a Stratonico, sed non in Porpin, verum in Simylam histrionem : Μέγας, οὐδεὶς, σαπρός, ἰχθύς, id est Nullus, magnus, putris, piscis. Sed elegantius, quod retulit Clearchus, propter amphibologiam non invenustam. Aristoteles in eodem mox loco apud Athenaeum super hoc adagio fabulam hujusmodi refert in Rep. Naxiorum : Apud Naxios locupletes quidem plerique urbem habitabant, caeteri vero sparsi per vicos agebant. In quodam itaque vico, cui nomen Lestadae, Telegoras habitabat praedives ac nobilis multaeque apud plebem auctoritatis. Cui cum alii complures honores habebantur, tum praecipue muneribus quotidianis civium honorabatur, adeo ut qui vendebant, si quis minoris liceretur, quam vellent, dicere soliti sint se malle dono dare Telegorae, quam tanti vendere. Quidam igitur adolescentes cum piscem ingentem licitarentur ac piscator ex more diceret se malle Telegorae dono mittere quam tanti vendere, moleste ferentes eadem audire toties, simulata benevolentia ad Telegoram adduxerunt emptum piscem. Quem cum ille libenter accepisset, tum ipsum adorti sunt, tum filias iam nubiles constuprarunt. Quod factum indigne ferentes Naxii abreptis armis invadere conati sunt adolescentes tantaque hinc orta seditio, ut Lygdamis, hujus tumultus praefectus, post, arrepta tyrannide patriam oppresserit. Hactenus Aristoteles. At haec non video, quid ad proverbium faciant, nisi duo

faciamus proverbia, quorum hoc posterius sic efferatur : Citius Telegorae donarim, quam tanti vendam. Nam Athenaeus indicat Aristotelem de proverbio disseruisse. Videtur esse senarius, sed inverso dictionum ordine perturbatus. Constabit si legas :

Οὐδεὶς μέγας ἰχθὺς κακός.

1293. II, III, 93. E squilla non nascitur rosa

Proverbiali figura dixit Theognis :

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὔθ’ ὑάκινθος,
Οὐδέ ποτ’ ἐκ δούλης τέκνον ἐλευθέριον, id est
Non etenim e squtlla rosa nascitur aut hyacinthus,
Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Admonet adagium e probis parentibus nasci liberos probos, ex improbis improbos. Simili forma dixit Horatius in Odis :

Neque imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam.

Venustius erit, si ad indocti doctoris indoctum discipulum referatur, ad improbi nutricii improbum alumnum. Pertinet adagium ad illam classem : Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν, id est Mali corvi malum ovum, et :

Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός, id est
Prolem probam haud pater progignet improbus.

Est autem scilla, herbae genus non dissimilis aloe, de qua multa Plinius diversis locis.

1294. II, III, 94. Non omnia possumus omnes

Non omnia possumus omnes, apud Vergilium in Pharmaceutria, proverbialis sententia, qua vix tritiorem aliam reperies. Sumpta videtur ex Homero, apud quem Iliados N Polydamas sic alloquitur Hectorem :

Ἀλλ’ οὔπως ἅμα πάντα δυνήσεαι αὐτὸς ἑλέσθαι.
Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήια ἔργα,

Ἄλλῳ δ’ ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν,
Ἄλλῳ δ’ ἐν στήθεσσι τιθεῖ νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλόν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ’ ἄνθρωποι, id est
Haudquaquam poteris sortirier omnia solus.
Nanque aliis divi bello pollere dederunt,
Huic saltandi artem, voce huic citharaque canendi,
Rursum alii insevit sagax in pectore magnus
Juppiter ingenium, at multis est utilis ille.

Item Odysseae θ :

Οὕτως οὐ πάντεσσι θεοὶ χαρίεντα διδοῦσιν
Ἀνδράσιν οὔτε φυήν, οὔτ’ ἂρ φρένας οὔτ’ ἀγορητύν.
Ἄλλος μὲν γάρ τ’ εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνήρ,
Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει, id est
Non ita caelestes tribuunt sua dona quibusvis,
Seu formam, sive ingenium viresve loquendi.
Est etenim informis species cui contigit, atqui
Linguae dote deus pensat dispendia formae.

Euripides in Rhoeso :

Ἀλλ’ οὐ γὰρ ὡυτὸς πάντ’ ἐπίστασθαι βροτῶν
Πέφυκεν, ἄλλῳ δ’ ἄλλο πρόσκειται γέρας, id est
Ut cuncta norit, nemini mortalium
Datum est, at alia dos adest alii viro.

Eodem pertinet, quod scribit Theognis :

Παύροις ἀνθρώπων ἀρετὴ καὶ κάλλος ὀπηδεῖ.
    Ὄλβιος, ὃς τούτων ἀμφοτέρων ἔλαχεν, id est
Sunt pauci, quibus isdem et virtus suppetit, et res.
    Felix, cui simul haec sunt data sorte deum.

Titus Livius libro XXII : Non omnia eidem dii dederunt. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis. Videtur Livius retulisse illud ex Iliados ψ :

Οὐδ’ ἄρα πως ἦν
Ἐν πάντεσσ’ ἔργοισι δαήμονα φῶτα γενέσθαι, id est
Haud illud contigit umquam, ut
Omnibus in factis callens appareat idem.

Huc pertinet et Pindaricum illud ex Nemeis : Τέχναι δ’ ἑτέρων ἕτεραι, id est Artes aliis aliae. Interpres ostendit illud Atticis proverbii loco dictum fuisse :

Ἄλλαι δ’ ἄλλων ἐπιτεχνήσιες,

id est Aliae aliorum inventiones. Idem alibi :

Φυᾷ δ’ ἕκαστος διαφέρομεν, βιοτὰν λαχόντες
Ὁ μὲν τάν, τὰν δὲ ἄλλοι· τυχεῖν δ’ ἕν' ἀδύνατον
Εὐδαιμονίαν ἅπασαν, id est

Natura differimus, vitam sortientes hic hanc, illam alii. Porro fieri non potest, ut omnis felicitas uni contingat. Idem Olympiorum hymno primo : Ἐπ’ ἄλλοισι δ’ ἄλλοι μεγάλοι, id est In aliis alii magni sunt. Idem expressius encomio octavo :

Ἄλλα δ’ ἐπ' ἄλλον ἔβαν
Ἀγαθῶν, πολλαὶ δ’ ὁδοὶ
Σὺν θεοῖς εὐπραγίας, id est

Alia ad alium venerunt bona, sed diis faventibus multae viae felicitatis. Rursus ejusdem tituli hymno nono :

Ἐντὶ γὰρ ἄλλαι
Ὁδῶν ὁδοὶ περαίτεραι,
Μία δ’ οὐχ ἅπαντας ἄμμε θρέψει
Μελέτα, id est

Sunt enim aliae viae aliis efficaciores, sed non omnes nos alet unum studium.

1295. II, III, 95. Multa manus onus levius reddunt

Vulgo circumfertur adagium multis manibus onus reddi levius, quo significant, etiam difficilia facile confici, si quis non ipse solus negotium aggrediatur, sed in plures adjutores et auxiliares partiatur. Sumptum est a tollendis oneribus. Videtur autem ea sententia ab ipsa usque antiquitate in nostram aetatem demanasse. Legimus enim apud Hesiodum in opere, cui titulus Ἔργα καὶ ἡμέραι : Πλείων καὶ πλεόνων μελέτη, id est Plus potest et plurium industria. Item Homerus Iliados M :

Ἀλλ’ ἐφομαρτεῖτον· πλεόνων δέ τοι ἔργον ἄμεινων, id est
Adsitis, comites, multorum industria nanque
Plus pollet quam paucorum.

Ad hoc respexit Euripides in Phoenissis :

Εἷς δ’ ἀνὴρ οὐ πάνθ’ ὁρᾷ, id est
Vir unus autem nemo cuncta despicit.

Rursum in Heraclidis :

Μιᾶς γὰρ ἀσθενὴς μάχη, id est
Invalida pugna est unicae tantum manus.

Eodem pertinet, quod alibi retulimus : Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ, id est Unus vir, nullus vir.

1296. II, III, 96. Proprii nominis oblivisci

Proverbialis hyperbole proprii nominis oblivisci in hominem supra modum obliviosum. Lucianus in Toxaride : Θᾶττον γοῦν τοὔνομα ἕκαστος αὐτῶν ἐπιλάθοιτο τοῦ πατρός, id est Itaque citius feret, ut patris sui nomen oblivisceretur quisque. Ovidius :

Nominis ante mei venient oblivia nobis.

Usurpatur et a divo Hieronymo in epistola quadam. Plinius libro Historiae mundi septimo inter ademptae memoriae exempla commemorat et Corvinum Messalam

oratorem, qui nominis etiam proprii fuerit oblitus, cum id defunctis etiam agnosci creditum sit aliquandiu (atque hinc mos priscis, priusquam rogo imponerent cadavera, nomen proprium inclamandi).

1297. II, III, 97. Sine Cerere et Baccho friget Venus

Terentius in Eunucho :

Verbum hercle hoc verum est, Sine Cerere et Libero friget Venus.

Dicuntur haec sub persona Chremetis adolescentis rustici, qui sobrius oderat meretrices, postidem potus non abhorret. Cibus enim et potus irritamenta sunt libidinis. Eleganter autem Cererem pro cibo, Bacchum pro vino, Venerem pro libidine dixit, continenter in figura persistens. Nam illud ipsum verbum friget metaphoram habet, quam Donatus a picatione vasorum mutuo sumptam autumat, quod frigida pix non adhaereat. Frigida profecto, nimiumque affectata interpretatio, quod quidem tanti viri pace dixerim, si modo illius est interpretamentum. Ardent amantes et frigent, quae languent. Horatius :

Non enim posthac alta calebo
Foemina.

Et frigent in uxores mariti, qui non admodum amant. Divus Hieronymus Terentianam sententiam crassiore Minerva explicans : Distento ventre distenduntur ea, quae ventri adhaerent, significans libidinem esse gastrimargiae comitem. Peculiariter autem vinum irritat libidinem ideoque Paulinae litterae vetant, ne vino inebriemur, quod in eo sita sit libido. Euripides :

Οἴνου δὲ μὴ παρόντος οὐκ ἔστιν Κύπρις, id est
Absente vino nulla tunc adest Venus.

In Graecorum collectaneis ita lego : Νεκρὸν Ἀφροδίτη Διονύσου δίχα καὶ Δήμητρος, id est Mortua res Venus sine Baccho et Cerere. Cynicus apud Athenaeum libro Dipnosophistarum sexto refert eandem sententiam his fere verbis :

Ἐν τῇ κενῇ γὰρ γαστρὶ τῶν καλῶν ἔρως

Οὐκ ἔστι. Πεινῶσιν γὰρ ἡ Κύπρις πικρά, id est
Nam ventri inani non inest formarum amor.
Amara Venus est, dira quos premit fames,

ac mox subjicit carmen Euripidis, quod ille mutuatus sit ab Achaeo satyrico :

Ἐν πλησμονοῦντι Κύπρις, ἐν πεινῶντι δ' οὔ, id est
Saturo Venus adest, famelico nequaquam adest.

Athenaeus lib. Dipnosophist. primo distichon adducit eandem complectens sententiam :

Ἐν πλησμονῇ γὰρ Κύπρις, ἐν δὲ τοῖς κακῶς
Πράττουσιν οὐκ ἔνεστιν Ἀφροδίτη βροτοῖς, id est
Saturis Venus adest, caeterum infelicibus
Miserisque nulla adest Venus mortalibus.

Apud hunc ipsum lib. x. Aristophanes vinum lac Veneris appellat, quod alat libidinem :

Ἡδύς τε πίνειν οἶνος, Ἀφροδίτης γάλα, id est
Vinum bibenti suave, lac Cypriae deae.

Huc pertinet epigramma, quod fertur incerto auctore :

Ἔρωτα παύει λιμός, εἰ δὲ μή, χρόνος.
Ἐὰν δὲ μηδὲ ταῦτα τὴν φλόγα σβέσῃ,
Θεραπεῖά σοι τὸ λοιπὸν ἠρτήσθω βρόχος, id est
Fames amorem sedat, id si sit minus,
Tempus medetur. Sin nec ista extinguere
Flammam queant, tum restat, ut funem pares.

Idem intelligi voluit Apuleius, cum Veneri ebriam coenam affingit, cum interim esuriat Psyche. Quamquam Aristoteles indicat immodicam vini potionem inutiles reddere ad coitum, nam dilui vim seminalem, atque ob cam causam Alexandrum Magnum in Venerem parum fuisse strennuum, quod esset vinosus. Idque Theophrastum dixisse narrat Athenaeus.

1298. II, III, 98. Naviges in Massiliam

Πλεύσειας εἰς τὴν Μασσαλίαν. Scribit Athenaeus lib. XII. Massilienses usqueadeo delitiis effeminatos olim fuisse, ut proverbio dici consueverit : Πλεύσειας εἰς τὴν Μασσαλίαν, id est Naviges in Massiliam. Non explicat quidem ille proverbii sensum, sed facile conjicitur in molles et moribus, cultuque parum virili torqueri debere. Plautus in Cassina :

Ubi tu es, qui colere mores Massilienses postulas ?

Tametsi, quod ait Plautus, nobis potius referendum videtur ad severitatem vitae, quemadmodum Plutarchus in vita Agesilai docet Spartanam disciplinam appellatam severam minimeque delitiis indulgentem. Nam non alia gens laudatior quam Massiliensium, si Ciceroni credimus sique vera memorat Valerius Maximus lib. II, cap. De institutis, multa commemorans de disciplina ejus civitatis, quae nec mimos ullos in scenam admiserit, ne parum pudicis fabularum argumentis civium mores inficerentur, nec eos, qui religionis praetextu vitam inertem et ociosam sectarentur, intra portas receperit. Aliaque id genus de Massiliensium severitate referuntunr apud auctores, ut appareat Athenaeum non de Gallica Massilia, sed de Lybica loqui, cujus meminit Vergilius quarto Aeneidos libro :

Hic mihi Massylae gentis monstrata sacerdos.

Quo quidem ex loco conjecturam facere licet Massylos maleficiis olim infames fuisse, quemadmodum et Thessalos. Caeterum quoniam apud Athenaeum Massalia est, non Massylia, fieri potest, ut nec sit Massilia, quae est Galliae Narbonensis, nec Massylia Maurorum, sed tertia quaepiam, licet hanc nominum differentiam interdum confundant Graeci scriptores. Stephanus indicat hoc nomine fuisse civitatem Ligusticae, Phocensium coloniam auctore Hecataeo ; Timaeum vero illud addere, cum nauclerus adnavigasset, viso piscatori projecto in terram fune dixisse alliga rudentem, et hinc loco nomen inditum Massalia. Μᾶσαι enim Aeolibus est quod alii dicunt δῆσαι Piscator. Ex μᾶσαι igitur et ἁλιεύς dicta Massalia.

1299. II, III, 99. Naviges Troezenem

Πλεύσειας Τροιζῆνα, id est Naviges Troezenem. Eustathius enarrans secundum Homericae Iliados librum ait dici solitum in eos, qui cum mento imberbi essent, tamen appositiciis pilis barbam virilem mentirentur. Addit inde natum, quod Troezenis portus quispiam vulgo celebratus sit nomine Barba. Est autem alter Troezen in Massilia.

1300. II, III, 100. Attica bellaria

Πέμματα Ἀττικά, id est bellaria Attica, de lautitiis, et cupediis. Transferri potest ad rem quamcumque majorem in modum suavem, ac jucundam. Plato Politiae suae libro tertio : Ψέγεις καὶ Ἀττικῶν πεμμάτων τὰς δοκούσας εἶναι εὐπαθείας, id est Damnas et Attica bellaria, quae videntur ad lautitias pertinere.

1301. II, IV, 1. Nemo benemerito bovem immolavit praeter Pyrrhiam

Οὐδεὶς εὐεργέτῃ βοῦν ἔθυσεν ἀλλ' ἢ Πυρρίας, id est Nemo bovem immolavit benemerito nisi Pyrrhias. Hoc proverbio quondam utebantur, si quando quis extitisset homo insignite gratus, qui beneficium acceptum ampliter repensaret. Plutarchus in Quaestionibus Graecanicis, unde sit natum adagium, enarrat ad hunc modum : Navis quaedam piratica appulit ad insulam Ithacensem, in qua forte fortuna senex quidam erat una cum cadis fictilibus plenis pice. Pyrrhias quidam, Ithacensis, ut opinor, negotiator, senem dato precio redemit a piratis, non ob id, quod eo sibi foret opus, sed partim quod misertum esset senilis fortunae, partim hominis oratione persuasus. Emit autem una cum sene cados illos picarios, idque auctore sene. Deinde profectis piratis, quo Pyrrhiae gratiam referret senex, quod non ob lucri cupiditatem, sed ob benevolentiam sese liberum fecisset, indicavit in cadis multam pecuniae vim, pici admixtam, abditam esse. Qua reperta cum Pyrrhias derepente dives esset reditus, cum magnifice collaudavit senis erga sese gratitudinem, tum

eidem bovem immolavit officii praemium. Atque hinc re jam pervulgata natum proverbium de gratia prolixe relata. Veteres enim regale sacrum et magnificum opiparumque convivium βουθυσίαν appellabant. Accommodabitur recte proverbium et in vulgatam mortalium ingratitudinem, adeo ut vix unum reperias, qui meminerit officii. Non abludit hinc exemplum Evangelicum, quo e decem lepra Christi beneficio liberatis unus duntaxat reversus est, qui gratias egerit.

1302. II, IV, 2. Fumi umbra

Καπνοῦ σκιά, id est Fumi umbra. Proverbiali hyperbole id dixit antiquitas pro re qualibet vili. Sophocles in Antigone : Τὰ δ' ἄλλα καπνοῦ σκιᾶς / οὐκ ἂν πριαίμην, id est Reliqua fumi umbra non emerim. Cum omnis umbra res quaedam est inanis, tum vero fumi umbram pene dixeris umbram umbrae. Extat et hoc apud Aristophanem. De hoc alias non nihil attigimus.

1303. II, IV, 3. Vivum cadaver, vivum sepulchrum

Ἔμψυχος νεκρός, id est vivum cadaver, proverbiali figura dixit Sophocles in Antigone :

Οὐ τίθμη' ἐγὼ
Ζῆν τοῦτον, ἀλλ' ἔμψυχον ἡγοῦμαι νεκρόν, id est
Hunc ego vivere
Haud arbitror, vivum at cadaver judico.

Refertur apud Athenaeum libro duodecimo, Euripides in Aeolo apud Stobaeum :

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει·
Γέροντες οὐδέν εσμεν αλλο πλην οχλος
Καὶ σχῆμ', ὀνείρων δ' ἕρπομεν μιμήματα,
Νοῦς δ' οὐκ ἔνεστιν, οἰόμεσθα δ' εὖ φρονεῖω, id est
Heus heus, vetustum ut recte habet proverbium :
Nil aliud atque turba nos senes sumus

Umbraeque, verum serpimos imitamina
Insomniorum, ceterum mens haud inest,
Quanquam videmur sapere nobis adprobe.

In eos dicetur, qui sic vivunt, ut nihil dignum vita agant. Lucianus senem decrepitum ἔμψυχόν τινα τάφον, id est vivum quoddam sepulchrum appellat. Huc pertinet etiam illud mimi cuiusdam. Laberii, ni fallor, apud Gellium :

Similis sepulchris nil nisi nomen retineo.

1304. II, IV, 4. Ex fronte perspicere

Ex fronte perspicere dicimur, quod statim et velut ipso protinus occursu percipimus. Sumptum ab physionomicis, qui se profitentur ex oris lineamentis reliquaque corporis specie ingenium hominis posse deprehendere. M. Tullius ad Antonium : Non enim solumex oratione, sed etiam ex vultu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga te amorem perspicere potuisses. Id adagium etiam hodie vulgo tritissimum est. Q. Cicero ad fratrem De petitione consulatus frontem appellat animi januam : Cura, inquit, ut aditus ad te diurni atque nocturni pateant neque foribus solum aedium tuarum, sed etiam vultu et fronte, quae est animi janua. Quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert patere ostium. Haec Cicero . Unde et vera fronte fieri dicuntur, quae fiunt ex animo. Interdum enim aliud frons loquitur, aliud celat animus. Allusit huc Aristophanes in Equitibus :

Ἐπίδηλον ἡμῖν τοῖς προσώποισιν ποιεῖν,
Ἣν τοῖς ἔπεσι χαίρωσι καὶ τοῖς πράγμασιν, id est
Nobis ut ipsis frontibus faciant palam,
An nostra dicta ac facta laeti. Comprobent.

1305. II, IV, 5. Spem precio emere

Est lucrum incertum et in eventu situm certo affectare damno. Terentius in Adelphis : Ego spem precio non emo. Hanc sententiam leno refert illi : Pecuniam in

loco negligere maximum interdum est lucrum. Quadrabit potissimum in eos, qui spe rerum adducti maximarum principum favorem muneribus obsequiisque captant, certe aetatis ac temporis impendio, quo non alius sumptus charior. Nam ii quid aliud quam spem precio emunt ? Figura mutuo sumplta videtur a quodam emptionis genere, in quo consuevit alea rei, non res emi ; veluti si quis retium jactum emat in piscendo aut missilium praedam in venatu, aut si quid aliud ejusmodi. Qua de re multa fit mentio in Pandectis lib XVIII., titulo De contrahenda emptione : veluti cum quis emit proventum agri in annum proximum aut partum animantis, sive cim emitur aptus piscium aut avium, aut etiam missilium, quam illi vocant aleam. In partu tamen non tenetur emptor, si nihil natum fuerit, nisi forte hoc per ipsum actum est, ne quid nasceretur ; in alea tenetur, quoniam spes empta est ; tantum in missilibus evictio rei captae perimis ex empto actionem.

1306. II, IV, 6. Coelum territat

Proverbialis hyperbole apud Virgilium in Aeneide : Et coelum territat armis, convenit in minaces et feroces Thrasonesque magniloquos. Sumpta videtur a bello Giganteo, quae fabula notior, quam ut hic sit repetenda. Confine huic illud Synesii in epistola contra Andronicum : Τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐξαράσσειν ἐπιχειρεῖ, id est Capite coelum perrumpere conatur.

1307. II, IV, 7. Subere levior

Φελλοῦ κουφότερος, id est Subere levior, proverbialis hyperbole in homines inconstantes et lubrica fide. Suberis enim lignum cavernosum, quod in aqua non sidit, verumetiam retibus et natantibus alligatur, ne possint sidere. Horatius in Odis :

Quanquam sydere pulchrior
Ille est, tu levior cortice et improbo
Iracundior Adria.

Strabo libro primo inter hyperbolas proverbiales hanc quoque commemorat : Subere levior umbra. Quanquam hic locus apud Strabonem non caret suspitione mendositatis. Graeca sic habent : Καὶ καθάπερ εἰσί τινες ὑπερβολαὶ ἐπὶ ὑπερβολαῖς, ὡς καὶ τὸ κουφότερον εἶναι φελλοῦ σκιάν, δειλότερον δὲ λαγὼς Φρυγός, ἐλάττω δὲ ἔχειν γῆν τὸν ἀγρὸν ἐπιστολῆς Λακωνικῆς. Haec ita vertit Gregorius Typhernas sive Guarinus : Et sicut nonnulli super excessibus excessus sunt, ut illud : leviorem subere umbram, et illud : formidolosiorem lepore Phrygem, et illud : Ager minorem tellurem habet quam epistola Laconica. Primum umbram esse leviorem subere non est insignis hyperbole, imo nulla potius est, ut jam demus Graece recte dici κουφότερον σκιάν. Unde hic pro σκιάν legendum arbitror σκιᾶς, ut sic dicta sit suberis umbra, quemadmodum dicimus umbrae somnium. Item δειλότερον λαγῶ φρύγα, id est timidiorem lepore Phrygem, quomodo legisse videtur interpres. Nec absurdum, si intelligamus Phrygium leporem, veluti caeteris pavidiorem, quod ea gens imbellis habebatur et effoeminata delitiis. Pindarus in Pythiis hymno secundo metaphoram flexit ad laudem hominis, qui quanquam pressus calumniis malorum, non dejicit tamen animum, sed se suapte nature recipit in apertum, unde et φελλὸν ἀβάπτιστον appellat, id est suber, quod tingi nequeat. Huc respexit Horatius Epistolarum lib. I de Ulysse loquens :

Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.

1308. II, IV, 8. Cubito emungere

Ἀγκῶνι ἀπομυσσόμενος, id est cubito emungens, proverbialis ironia in hominem sordidi quaestus et conditionis abjectae, a salsamentariis ducta, quibus mos est narium mucum cubito abstergere, nimirum manibus muria et salsugine oppletis. Bion philosophus apud Suidam ex Laertio : Ἐμοῦ πατὴρ μὲν ἦν ἀπελεύθερος, τῷ ἀγκῶνι ἀπομυσσόμενος, id est meus pater erat libertinus, cubito emungens. Celebratur scomma M. Tullii tortum in quendam salsamentarii filium, cujus tacito

auctoris nomine meminit, qui scripsit Rhetoricen ad Herennium, in schematis specie, quae dicitur significatio per consequentiam : ut, inquit, si salsamentarii filio dicas : Quiesce tu, cujus pater se cubito emungere solebat.

1309. II, IV, 9. Hiberae naeniae

Hiberas naenias divus Hieronymus nugas appellat in praefatione, quam praeposuit Moysi Pentateucho : Quod multi ignorantes, inquit, apocryphorum deliramenta sectantur et Hiberas naenias libris authenticis praeferunt. Idem in Duodecim quaestionibus : Et hiberas naenias Aegyptiaque portenta sectari. Opinor Hiberas naenias dici propter prodigiosas maleficiorum fabulas vulgo jactatas. Nam Hiberos maleficiorum infamia laborasse testis est in Odis Horatius. Nisi quis mavult ad flumen auriferum Tagum referre. Quanquam ipse divus Hieronymus in epistola adversus Vigilantium satis indicat de portentis ac monstris intelligendum, scribens ad hunc modum : At quia ad radices Pyrenaei habitas vicinusque es Hiberiae, Basilidis antiquissimi haeretici et imperitae scientiae incredibilia portenta persequeris. Athenaeus in secundo tradit Hiberos, cum essent opulentissimi, tamen ob parsimoniam semper ὑδροποτεῖν solitos et μονοσιτεῖν, hoc est aquam bibere et solos cibum capere, ceterum vestitu fuisse sumptuosissimo. Citat hoc ex Athenaeo Stephanus, sed pro μικρολογία depravatum est μακρολογία.

1310. II, IV, 10. Siculae nugae, gerrae, persolae nugae

Siculae nugae proverbio dicuntur res leviculae. Ausonius in epistola ad Symmachum. Cogitans, inquit, non illud Catullianum :

Cui dono lepidum novum libellum,

Sed amargoteron et verius :

Cui dono illepidum et rudem libellum,

Non diu quaesivi. Tu enim occurristi, quem ego, si mihi potestas sit, ex omnibus unum semper eligerem. Misi itaque ad te frivola gerris Siculis vaniora. Porro

Siculorum dicacitas nota est veterum litteris. Nam Siculus fuit Epicharmus, ad cujus exemplar properare Plautus dictus Horatio. Plautus autem in nugis ac jocis est immodicus nec raro ineptus. Porro gerras Graeci crates vimineas appellant. Ea vox postea vulgo pro nugamentis rebusque frivolis usurpata est, auctore Festo Pompeio, hac quidem occasione : Athenienses cum Syracusas obsiderent et crebro gerras poscerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Hinc in proverbium cessit. Unde et familiares quique inter se nugas omnes communicant, congerrones vocantur. Suidas neutro genere γέρρα refert ut Persicam vocem, quae quidem tum arma declaret, tum quodvis defensaculum. Etymologicon Graecum addit apud Siculos naturam muliebrem gerron appellari, γέρρα namque dici commutatione litterae quasi δέρρα, δέρας autem apud Graecos pellem significat et gerra proprie defensacula sunt pellicea. Plautus in Poenulo :

> Scitum per tempus hoc jam est verbum, si verbum vetus.
> Nam tuae blanditiae mihi sunt, quod dici solet,
> Gerrae germanae, edepol lirae, lirae.

Germanas dixit non Germanicas, absit, sed meras ac veras nugas. Quod autem Plautus vocat lirae, Graeci dicunt λῆρον sive ληρήματα. Vocem dictam putant a λήθω et ῥέω, quod dictum fallens memoriam excidat, quemadmodum et φλύαρον et φλυαρίαν dictam a φλύω et ῥέω, quod superfluant exundentque verbis garruli. Apud hunc ipsum Plautum et Persolas nugas legimus, opinor, ob montes aureos, qui apud Persas esse perhibentur.

1311. II, IV, 11. Qui semel scurra, numquam paterfamilias

Qui semel scurra, numquam paterfamilias, Porphyrion enarrans Horatium admonet fuisse proverbium. Sensus est autem eum, quem semel depuduerit quique contempta fama scurram agere coeperit, vix umquam ad bonam frugem redire. Scurra gaudet alieno cibo, paterfamilias parat, unde domi vivat. M. Tullius in actione pro Publio Quintio : Memini, vetus est, de scurra multo facilius divitem quam

patremfamilias fieri posse. Fortuna crebro largitur opes indignis, at bonam mentem dat nemini.

1312. II, IV, 12. Aegroto, dum anima est spes est

Aegroto dum anima est, spes est, sententia proverbialis, admonens, ne in afflictissimis quidem rebus abjiciendam esse spem. M. Tullius ad Atticum : Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Sumptum videtur adagium ex Theocriti Batto :

Θαρσεῖν χρή, φίλε Βᾶττε· τάχ’ αὔριον ἔσσετ’ ἄμεινον.
Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσι, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες,
Χὠ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ’ ὕει.

Hos versus quoniam non ineleganter vertit Philelphus, haud gravabor adscribere :

Fidere, Batte, decet : melius cras forsan habebis
Sperandum est vivis, non est spes ulla sepultis.
Nunc pluit, et claro nuns Iupiter aethere fulget.

Item Euripides in Troadibus :

Οὐ ταὐτόν, ὦ παῖ, τῷ βλέπειν τὸ κατθανεῖν·
Τὸ μὲν γὰρ οὐδέν, τῷ δ’ ἔνεισιν ἐλπ΄δες, id est
Non est idem, mi gnate, vivere ac mori,
Siquidem hoc nihil, spes sunt in illo scilicet.

Eodem pertinet fabula de Pandorae pyxide, in cujus summo labro sola spes haeserit, reliquis omnibus morbis evolantibus.

1313. II, IV, 13. Ad vivum resecare

M. Tullius lib. De amicitia ad vivum recesare dixit pro eo, quod est rem exactius, quam sat est, ac morosius excutere : sed hoc, inquit, primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Neque id ad vivum reseco, ut illi, qui haec subtilius disserunt. Mutuo sumpta metaphora a tonsoribus capillos aut ungues resecantibus,

nam ii saepenumero molesti sunt, dum nimium diligentes esse student. Idem in libris De finibus dixit pressius agere pro exactius et accuratius. Plautus in Bacchidibus sub persona Chrysali : Tondebo auro usque ad vivam cutem. Et hoc ipsum tondere pro deludere Graecis in proverbio est.

1314. II, IV, 14. Hostimentum est opera pro pecunia

Hostimentum est opera pro pecunia. Hoc adagium admonet nihil gratuitum esse debere, sed officium beneficio pensandum. Hostimentum autem auctore Pompeio Festo beneficii pensatio est, a prisco verbo hostire et redhostire, quod est paria referre. Ab eodem hostem dici putat Nonius, quod ex aequa causa pugnam suscipiat. Sic lena apud Plautum in Asinaria adolescenti respondet sua exprobranti beneficia : Hostimentum est opera pro pecunia, hoc est Neuter habet, quod imputet alteri. Tu mulierem amabas, missa est ; ego pecuniam, dedisti.T. Livius : Numquam nec opera sine emolumeto, nec emolumentum servis sine impensa opera est. At in amicorum officiis alia ratio est, nec enim liberatur a debenda gratia, qui gratiam retulit, nec permutatione officiorum fit, ut neuter alteri quicquam debeat. Confine illis : Manus manum fricat, et Scalpentem scalpe.

1315. II, IV, 15. Utramque paginam facit

Plinius Historiae mundi libro secundo, capite septimo de fortuna loquens Huic, inquit, omnis expensa, huic omnia feruntur accepta et in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. Proverbii faciem habet illud utramque paginam facit, sumpta metaphora a codicillis rationalibus, duas habentibus paginas : alteram, quae indicat, quid sit datum, alteram, quae, quid acceptum sit, ostendit. Itaque in rebus humanis fortuna utramque facit paginam, id est sive quid obtigit boni, ea laudatur, quasi dederit, sive mali quid accidit, eadem incessitur ceu malorum auctor.

1316. II, IV, 16. Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντῃ, οὔτε παρὰ πάντων ; id est Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Admonet adagium in muneribus accipiendis non solum verecundiam adhibendam esse, verum etiam delectum : sunt enim quaedam, quae neutiquam decorum sit accipere, est item locus, est tempus, quo pulcrum sit recusare munus oblatum, sunt quidam, a quibus inhonestum sit admittere donum. Laudat Horatius Telemachum Homericum, qui equos ad Menelao oblatos recusarit. Hoc adagium citatur ab Ulpiano in Pandectis libro primo, titulo De officio proconsulis, ex epistola divi Severi et Antonini imperatorum. Verba ipsa subscribam : Quantum, inquit, ad xenia pertinet, audi, quid sentiamus. Graecum proverbium est : Οὔτε πάντα, οὔτε πάντῃ, οὔτε παρὰ πάντων (id est Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus). Nam inhumanum est a nemine accipere, sed passim vilissimum est et omnia avarissimum. Hactenus illi. Graeca verba in omnibus exemplaribus desiderabantur. Ea Politianus ex archetypis restituit, ne quid hunc interim debita fraudemus laude. Allusit huc Theocritus in Thyonicho :

Αἰτεύμενος οὐκ ἀνανεύων
Οἷα χρὴ βασιλῆ'· αἰτεῖν δὲ δεῖ οὐκ ἐπὶ παντί, id est
Non solet ille negare rogatus
Principe digna nec est de re quacumque rogandum.

1317. II, IV, 17. Tempus omnia revelat

Tertullianus, quem divus Cyprianus praeceptorem suum appellare consuevit, in Apologetico contra ethnicos Bene autem, inquit, quod omnia tempus revelat, testibus etiam vestris proverbiis atque sententiis. Aulus Gellius Noctium Atticarum libro duodecimo, cap. Item duodecimo, citat in hanc sententiam hos Sophoclis versus :

Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδέν, ὡς ἅπανθ' ὁρῶν

Καὶ πάντ’ἀκούων πάντ’ἀναπτύσσει χρόνος, id est
Ob ista ne quid occulas, siquidem intuens
Cuncta audiensque, cuncta proferet dies.

Idem in Ajace flagellifero :

Ἅπανθ’ ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
Φύει τ’ ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται, id est
Cuncta pariter immensus ordo temporum
Occulta prodit et idem prodita occulit.

Eodem in loco Gellius admonet quemdam veterum poetarum veritatem temporis filiam vocasse, quod ea licet aliquando lateat, tamen temporis progressu in lucem emergat. Fertur in eamdem sententiam hic quoque senarius proverbialis :

Ἄγει δὲ πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος, id est
At veritatem tempus in lucem eruit,

Et alter item, huic adsimilis :

Πάντ’ ἀνακαλύπτων ὁ χρόνος πρὸς φῶς φέρει, id est
Omnia sub auras tempus aperiens refert.

Idem opinor sensisse Thaletem cum ait τὸν χρόνον σοφώτατον ἁπάντων, ἀνευρίσκειν γὰρ τὰ πάντα, hoc est tempus omnium esse sapientissimum, ut quod cuncta reperiat eruatque, nec aliud Pindarum in Olympiacis, cum ait : Ἁμέραι δ’ ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι, id est Posteri dies sapientissimi testes. Idem alibi tempus omnium parentem appellat, quod nihil non fiat progressu temporis : Ἀποίητον οὐδ’ ἄν / χρόνος ὁ πάντων πατὴρ δύναιτο θέμεν ἔργων τέλος, id est Ne tempus quidem, rerum omnium pater, possit, quod factum est, infectum reddere. Habet eamdem sententiam Pindarus cum aliquot locis, tum Olymp. X. :

Ὅ τ’ἐξελέγχων μόνος
Ἀλάθειαν ἐτήτυμον χρόνος,
Τὸ δὲ σαφανὲς ἰὼν πόρσω κατέφρασεν,

id est Et solum tempus, quod veritatem certam prodit, quodque latebat in obscuro, progrediens enarravit. Huc allusisse videtur Vergilius in sexto :

Subigitque fateri,
Quae quis apud superos furto laetatus inani
Distulit in seram commissa piacula mortem.

Neque discrepat Evangelicum dictum apud Matthaeum cap. X. : Οὐδέν ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐκ γνωσθήσεται, id est Nihil opertum, quod non revelabitur, et occultum, quod non scietur. Plutarchus in Problematis causam inquirit, cur antiquitus operto capite res divina Saturno fieri consueverit, atque id significatum arbitratur, quod veritas plerumque tecta ignorataque sit, sed eadem aperitur tempore. Saturnus enim temporum auctor as deus fingitur, nam Κρόνος Saturnus, χρόνος tempus. Nec aliud sensit T. Livius, cum ait libro vigesimosecundo : A veritate laborare nimis jus saepe aiunt, extingui numquam. Seneca libro De ira secundo : Dandum semper tempus est, veritatem enim dies aperit.

1318. II, IV, 18. Alpha penulatorum

Martialis Epigrammatum libro secundo :

Quem non lacernis Publius meus vincit
Non ipse Codrus, alpha penulatorum.

Alpha vocavit praecipuum et quasi primatem, proverbiali nimirum figura. Idem alias jocatur in quemdam offensum, quod eum dixisset alpha, monetque, ut hujus injuriae talionem faciat seque vicissim beta, si velit, appellet. Translatum a notulis litterarum, quibus Graeci numerum indicant. Eosdem signiferos et antesignanos appellant, metaphora sumpta a militia. Quamobrem autem alpha inter litteras primum obtineat locum, Plutarchus non inscite causas reddit τῶν Συμποσιακῶν προβλημάτων decade nona : Protogenes grammaticus e suo ludo causam adducit primum vocales jure praeferri consonantibus, quod citra illarum adminiculum sonent, deinde vocales

ancipites merito praeferri longis et brevibus, quod utriusque generis vim complectantur, caeterum inter ancipites recte primum locum alpha tribui, quod in confidendis syllabis iota et ypsilon sequantur alpha, velut in αὔριον, Αἴας, alpha numquam sequatur illas duas, ut eamdem efficiant syllabam ; sed resilit et proprium tuetur principatum. At Ammonius mox diversam allegat causam ; Cadmum ob id alpha principem inter litteras locum tribuisse, quod Phoenicum lingua bos alpha vocetur, cui primum locum attribuendum putarit, non secundum aut tertium, quemadmodum fecit Hesiodus :

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀποτῆρα, id est
Primum aedes, deinde uxorem, inde bovem agricolantem.

Nam his praesidiis putat opus esse, si quis cupiat famem ac paupertatem effugere. Rursum Plutarchus addit hanc causam se a Lampria, suo didicisse avo : primam vocem naturalem et articulatam reddi per alpha, propterea quod spiritus, qui est in ore, potissimum formatur ac fingitur motu labiorum, quibus diductis primum hic egreditur sonus mire simplex et nullius indigens negotii, ut neque linguae requirat auxilium, sed ea subjacente per spatium efferatur. Unde et pueri nascentes primum hanc edunt vocem. Haec atque hujusmodi quaedam eo, quem ostendi, loco referuntur. Disputatur et apud Platonem de alpha inter litteras principatu. Quin et illa proverbium sapiunt : primas tenere, primas deferre sive tribuere, et Non posteriores feram, quae metaphorae sunt a partibus histrionum in fabula ; et apud Graecos πρωτεύεσθαι et τὰ πρῶτα δοῦναι καὶ τὰ πρῶτα φέρειν, quod a fabularum actoribus sumptum apparet, inter quos primas agunt, qui maximam fabulae partem sustinent, secundas ac tertias, qui illis sunt inferiores. Quamquam et in causarum actionibus sunt πρωτολογίαι, δευτερολογίαι et τριτολογίαι, quemadmodum sunt πρωταγωνισταί, δευτεραγωνισταί et τριταγωνισταί. Quae si commode transferuntur, speciem habent proverbii.

1319. II, IV, 19. Salivam imbibere

Divus Hieronymus in Evangelia praeloquens Quis enim, inquit, doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit et a saliva, quam semel imbibit, viderit discrepare, quod lectitat, non statim erumpat in vocem ? Eleganter profecto proverbialique figura dixit : et a saliva, quam semel imbibit, id est ab illo gustu, quo puer imbutus est. Sumpta metaphora ab infantibus, quibus praemansum cibum nutrices in os inserunt, non sine saliva. Cui cum assueverint, nihil jam illis sapit, quod ab illius primae salivae gustu diversum sit. Proinde modis omnibus curandum, ut optimis assuescamus. Idem solet accidere plerisque nostrum, ut quicquid dissideat ab iis, quae primis illis annis imbibimus, protinus displiceat. Aiunt et canes eos amare, quorum salivam gustarint. Verum malim ad superiorem metaphoram referri. Huc spectare videtur et Persianum illud :

Inque luto fixum possis transcedere nummum
Nec gluto sorbere salivam Mercurialem.

Quamquam magis arbitror referendum ad ficos Mercuriales, de quibus alias diximus, quos joci causa quidam saliva oblinebant, ut ludibrio essent, qui tollerent, cum consimilem lusum praemiserit de nummo infixo luto. Illud certe pertinet ad hoc proverbium, quod est apud eundem in sexta satyra :

Nec tenuem sollers turdorum nosse salivam.

Salivam pro gustu dixit.

1320. II, IV, 20. Quo semel est imbuta

Huic non dissimile est Horatianum illud :

Quo semel est imbuta recens, servavit odorem
Testa diu.

Proinde recte monet Fabius, ut statim optima discantur, propterea quod nihil haeret tenacius quam id, quod rudibus annis perceperimus. Et Aristoteles libro Moralium

Nicomachiorum secundo : Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, id est itaque non parvi refert, hoc an illo pacto protinus a pueris consuefiamus, imo plurimum interest, vel potius omne in eo momentum est situm. Et Vergilianum illud ἐπιφώνημα in Georgicis : Adeo in teneris consuescere multum est.

1321. II, IV, 21. Augiae stabulum repurgare

Αὐγείου βουστασία, id est Augiae bubile, allegoria proverbialis in hominem aut in rem majorem in modum inquinatam. Lucianus in Pseudomante : Καὶ τὴν Αὐγείου βουστασίαν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαν, ἀλλ' εἰς δύναμίν γε τὴν ἐμαυτοῦ ἀνακαθήρασθαι πειράσομαι, id est Et Augiae bubile, si non omne, at certe pro mea virili conabor submovere. Ostendit autem hujus stabula tantum habuisse congesti fimi, quantum ter mille boves pluribus annis reddere potuerint. Hujus mentionem facit et Pausanias in Eliacis deque bubus et fimo non nihil meminit. In Graecis epigrammatis recensetur inter Herculis labores Augiae stabulum repurgatum. Quin et Seneca ludicro libello de morte Claudii Caesaris usurpat hoc proverbium : In quos, inquit, si incidisses, valde fortis licet tibi videaris, maluisse cloacas Augiae purgare : multo plus ego stercoris exhausi. Etiamsi proverbium omissum erat in exemplari, quod primum secutus est Frobenius, id est nos restituimus es exemplari, cujus nobis copiam fecit e sua bibliotheca collegium liberales artes profirentium in florentissima Lovaniensium Academia (neque enim aequum arbitror umputari universitati, quod paucorum seniculorum conspiratione tam odiose repugnatum sit hic bonis litterris ac linguis). Gregorius theologus ad Basilium Magnum Πῶς, inquit, παρέλθω τοὺς ἀκήτους κήτους ἐκείνους καὶ ἀλαχάνους καὶ τὴν Αὐγίου κόπρον ἐκ τῆς οἰκίας ἐκκαθαιπομένην, id est quomodo praeteream hortos illos incultos et holeribus vacuos atque Augiae stercus ex aedibus repurgatum ? Sentit vitam luxu perditam in melius correctam.

1322. II, IV, 22. Pericolosum est canem intestina gustasse

Χαλεπὸν χορίων κύνα γεῦσαι, id est

Intestina canem semel adgustasse periclum est,

proverbali allegoria dictum est a Theocrito in idyllio decimo. Admonet adagium haud facile temperare a peccando, qui semel illecebram illam velut auctoramentum vitiorum degustarit, quemadmodum qui semel scortum attigerit, qui semel perjurio sive furto rem auxerit, qui semel aulicam vitam sit expertus. Effertur et ad hunc modum apud Lucianum : Οὐδὲ κύων παύσαιτ’ ἂν ἅπαξ σκυτοτραγεῖν μαθών, id est Neque canis desiturus est, qui semel corium edere didicerit. Theocriti scholiastes indicat hoc proverbium et hunc in modum efferri : Χαλεπὸν μαθοῦσα κύων σκυτροταγεῖν, id est Periculosa res est canis, quae didicit arrodere coria. Horatius in Sermonibus simili figura dixit :

Quae si semel uno
De sene gustarit, tecum partita lucellum,
Ut canis a corio numquam absterrebitur uncto.

1323. II, IV, 23. Dubia coena

Dubiam coenam opiparam variisque instructam ferculis appellabant idque proverbium a parasitis repertum apparet. Phormio apud Terentium :

Coena dubia apponitur.
Quid istuc verbi est ? Ubi tu dubites, quid sumas potissimum.

Exponit parasitus verbum suum, alioqui anceps. Nam dubium etiam periculosum significat et dubia coena possit intelligi, quae non careat suspicione veneni. Horatius in Sermonibus : Vides, ut pallidus omnis coena desurgat dubia ? Et res parum tutas appellamus dubias.

1324. II, IV, 24. Canis circum intestina

Κύων παρ’ ἐντέροις, id est Canis juxta intestina, dicebatur, ubi quis res eas, quarum esset cupientissimus, propositas conspiceret, quibus frui tamen non liceret. Canes enim oberrant circum intestina, devoraturi, nisi fustem timerent. Suidas arbitratur accomadari posse in res inutiles et insuaves, intestina enim non facile deglutiri a canibus ac devortata revomi plerumque.

1325. II, IV, 25. Aureae compedes

Χρυσαῖ πέδαι, id est Aureae compedes, proverbiali metaphora dicitur servitus splendida et amabilis, qualis est fere aulicorum vita. Diogenes in epistola quadam scriptum reliquit Aristippum in aula regia aureis teneri compendibus, ne posset avolare. Seneca in dialogo quodam affectus et rationis Stulti est, inquit, compedes suas, quamvis aureas, amare. Loquitur de uxore formosa. Horatius item de amica formosa :

Tenetque grata
Compede vinctum.

1326. II, IV, 26. Herculana scabies

Ἡράκλειος ψώρα, id est Herculana scabies facileque sanabili, interprete Suida, aut quae desideret Herculana, id est calida, balnea. Narrant enim Herculi laboribus illis ingentibus fatigato Palladem ac Nymphas crebro balnea ferventia suppeditasse. Usum hujus adagii non indicat neque Zenodotus, neque Suidas. Equidem opinor dici posse vel in eos, qui multo studio aliove labore valetudinem offenderunt, ut quibus aliquo laxamento sit opus, vel in eos, qui blandis adulationibus deliniti veluti jucunda quadam scabie pruriunt.

1327. II, IV, 27. **Herculanus morbus**

Ἡράκλειος νόσος, id est Herculanus morbus. Hunc Dicaearchus apud Zenodotum eum existimat esse, quem alii sacrum, alii comitialem appellant. Est autem ex eorum numero, quibus nulla medicorum ope succurri potest, propterea quod divinitus immitti creditur, eoque cognomen additum est sacro. Apuleius in prima defensione divinum appellatum putat, quod divinam, id est rationalem, animi partem violet ; nasci, quoties caro in humorem crassum et spumidum inimico igni colliquescit ; signa esse grave caput, cervicem torpentem, tempora pulsata, auris, praecipue dextrae, tinnitum ; deprehendi potissimum incenso lapide gagate et rotae figularis circumactu. In hunc aiunt Herculem incidisse vel propter immensos labores, vel immittente Junone. Heraclitus arrogantiam sacrum morbum vocavit vel quod id mali summos plerumque viros consequi soleat, vel quod sola mors remedium adferat. Herodotus in Thalia refert Cambysen huic obnoxium morbo quosdam sibi maxime familiares per insaniam occidisse. Herculem item liberos suos interimentem inducunt tragici poetae. Herculanus appellatus videtur, quod ut ille invictus, ita hic nulla medicorum ope superabilis. Quamquam Aristoteles in Problematis, sectione trigesima, problemate juxta Theodorum primo, putat Herculem vere huic morbo obnoxium fuisse, atque omnes adeo, qui vel ingenio, vel studio philosophiae, vel in administranda republica, vel in aliis artibus excelluerunt, atrae bili obnoxios fuisse. Equidem non video, quamobrem hoc debeat inter adagia referri, nisi sacrum aut Herculanum morbum appellemus tumorem animi aut aliud aliquod vitium insanabile, quod genus est in senibus avaritia, in mulieribus loquacitas. Nam in omnibus fere Graecorum collectaneis video preoverbii titulo recenseri.

1328. II, IV, 28. **Io paean**

Io paean acclamatio proverbialis, qua consuevimus uti re graviter et feliciter peracta. Cui non dissimile videtur illud Homericum Βάλλ᾽ οὕτως et apud Latinos

Macte virtute. Athenaeus ex Clearchi primo de proverbiis libro citat : Ἰη παιών, ἴη παιάν, id est Ie paeon, ie paean, nam utroque modo scriptum reperio. Natum hinc existimant : Cum Latona ex Chacide, Euboeae civitate, Dianam et Apollinem in Delphos transportaret, evenit forte fortuna, ut juxta specum, in quo Pytho latitare dictus est, praeteriret. Ubi vero jam prosiliens Pytho impetu ferretur in illos, Latona mulierum more territa filii auxilium inclamavit his verbis : Ἵε, παῖ, id est Jaculare, fili. Ibi Apollo, qui tum forte gestabat arcum, misso telo Pythonem interemit. Inde vox deflexa est, ut diceretur Ἰη παιών. Idque cum ter iterati consueverit in sacris Apollini factis, quidam arbitrantur primum ortum esse carmen hexametrum heroicum et iambicum trimetrum. Etenim si pronunties primis productis syllabis :

Ἰη παιάν, ἴη παιάν, ἴη παιάν,

Hexametrum erit meris constans spondeis ; sin primis correptis, iambicum erit trimetrum puris iambis absolutum. Cujus rei meminit etiam Terentianus grammaticus. Item Julius Pollux in quarto demonstrat in Pythicis ludis quinque fuisse cantus species : πείρᾳ repraesentari Apollinem certaminis dispicientem locum, κατακελευσμῷ provocantem Pythonem, ἰαμβικῷ pugnantem, σπονδείῳ vincentem, καταχορεύσει ovantem. Hinc vulgo proverbii vice receptum est, ut re feliciter peracta acclamemus Ἰη παίαν. Latini videntur η in ω mega commutasse. Ovidius in opere De arte amandi :

Dicite io paean et io bis dicite paean,
Decidit in casses praeda petita meos.

Et in triumphis acclamabatur Io triumphe. Horatius in Odis :

Non semel dicemus Io triumphe.

1329. II, IV, 29. Nemo mortalium omnibus horis sapit

Plinius libro septimo, capite De praestantia gentium : Si verum facere judicium volumus ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde igitur atque indulgenter fortuna dedicit cum eo, qui jure dici non infelix

potest. Quippe ut alia non sint, certe, ne lacessat fortuna, metus est. Quo semel recepto solida felicitas non est. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis sapit ? Utinamque falsum hoc et non a vate dictum quam plurimi judicent. Ex quibus Plinii verbis conjicere licet eam vocem : neminem omnibus horis sapere, velut oraculo proditam in vulgi sermonem abiisse. Sensus vel citra interpretem liquet, nempe neminem esse, qui non aliqua parte vitae desipiat ac peccet. Porro stultitiae comes est infelicitas, aut certe si quod accidit infortunium, id stoltitiae solet imputari. Eodem pertinet, quod paulo post eodem in loco subnectit : Alius de alio judicat dies, supremus de omnibus. Extat apud Aristophanem in Ranis et hujusmodi senarius, quem illic indicat Euripidis esse :

Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ᾽ ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ, id est
Haud vivit ullus omnibus felix modis.

Item Euripides in Supplicibus :

Τῶν γὰρ ἐν βροτοῖς
Οὐκ ἔστιν οὐδὲν διατέλους εὐδαιμονοῦν, id est
Siquidem universis rebus in mortalium
Nil continenter et undecumque prosperum est.

Ad eundem modum Horatius :

Nihil est ab omni
Parte beatum.

Simonides apud Stobaeum :

Πάμπαν δ᾽ ἄμωμος οὔτις οὐδ᾽ ἀκήριος, id est
Nemo vacat prorsum malo neque crimine.

1330. II, IV, 30. Sui cuique mores fingunt fortunam

Cornelius Nepos in vita Pomponii Attici : Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur : Sui cuique mores fingunt fortunam. Et paulo post in eodem opere : Supra significavimus suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. E medio videtur

sumpta sententia. Nam plerumque videmus mala malis evenire, digna dignis, idque vulgo dictitant : malus malum reperit. Et Κακοῖς τρὶς κακά, id est Malis ter mala. Attestatur et versiculus proverbialis :

Ἐσθλῷ γὰρ ἀνδρί τ' ἐσθλὰ καὶ διδοῖ θεός, id est

Viro bono fortuna suppeditat bona.

Item Menander citante Plutarcho :

Ὁ νοῦς ἡμῶν ὁ θεός, id est

Nobis enim animus est deus.

Et apud eundem Heraclitus : Ἦθος ἀνθρώπου δαίμων, id est Mores hominis deus (sive fortuna). Eodem pertinet, quod Alcman scripsit, Fortunam esse sororem Εὐμονίας, Πειθοῦς καὶ Προμηθείας, id est Rectae Institutionis, Persuasionis et Providentiae, ut refert Plutarchus in commentario de fortuna Romanorum. Plautus un Trinummo : Sapiens ipse sibi fingit fortunam. T. Livius decadis IV libro I. de M. Porcio Catone ita praedicat : In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut quocumque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videretur. Pacatus in panegyrico Sua, inquit, cuique prudentia deus est. Fulgentius in commentariis Vergilianis citat ex Telesiaco Carneadis : Omnis fortuna in sensu sapientis habitat. Opinor idem esse, quod adducit M. Tullius paradoxo quinto ex poeta nescio quo. Tametsi locus is habetur mendosus, arbitror emendandum ad hunc modum : Cui quidem etiam, quae vim habet maximam, fortuna ipsa cedit et, sicut sapiens poeta dixit, suis cuique moribus fingitur. Sentit enim fortunam fingi cuique suis moribus.

1331. II, IV, 31. **Insana laurus adest**

Plinius libro decimosexto, capite quadragesimo quinto (juxta quorumdam distinctionem quarto), In eodem, inquit, tractu portus Amyci est, Bebrice rege interfecto clarus. Ejus tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insaniam vocant, quoniam si quid ex ea decerptum inferatur navibus, jurgia fiant, donec abjiciatur. Hactenus Plinius. Mihi non visum est absurdum hoc adagiis adnumerare,

quandoquidem res usqueadeo vulgata fuit, ut hinc arbor cognomen invenerit. Itaque quadrabit in hominem rixarum auctorem, ut sunt nonnulli, qui quocumque se vertunt, jurgia suscitant.

1332. II, IV, 32. Apologus Alcinoi

Ἀπόλογος Ἀλκινόου, id est apologus Alcinoi, de longis et anilibus fabulamentis. Redertur a Diogeniano et Julio Polluce libro sexto. Sumptum ex Homeri Odyssea, ubi Ulysses in convivio Alcinoi Phaeacum regis prodigiosas ac deridiculas fabulas et portentuosa mendacia commemorat de Lotophagis, Lestrygonibus, Circe, Cyclopidus atque id genus aliis plurimis miraculis, fretus videlicet Phaeacum inscitia barbarieque. Plato De republica libro decimo : Ἀλλ᾽ οὐ μέντοι σοι, ἦν δ᾽ ἐγώ, Ἀλκινόου ἐρῶ, ἀλλὰ ἀλκίμου μὲν ἀνδρός, Ἠρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, id est Haud tibi sum narraturus Alcinoi apologum, sed excellentissimi viri, Eris Armenii, genere Pamphyli. Narrat autem eo in loco fabulam, quae cum Lestrygonum Cyclopumque figmento facile certare possit. Scribit enim, cum hic inter multos cecidisset in praelio decimoque post die cadavera caesorum tollerentur, reliquis putribus hujus unius cadaver integrum atque incorruptum adhuc apparuisse ; domumque deportatum, ut justis ceremoniis sepeliretur, die duodecimo, cum esset imponendus rogo, revixisse ac prodigiosa quaedam narrasse, quae diebus illis decem apud inferos tum iens, tum rediens conspicatus esset.

1333. II, IV, 33. Andabatae

Citatur apud Nonium Marcellum cum aliis locis aliquot, tum in verbo Lusciosi, Varro in Andabatis, quem equidem auguror titulum fuisse quempiam satyrae proverbialem, cujusmodi sunt alii quoque complures : Ὄνος λύρας, Γεροντοδιδάσκαλος, Nescis, quis serus vesper vehat. M. Tullius instar proverbii usurpavit in epistola quapiam ad Trebatium libro septimo Epistolarum familiarium :

Quem antea, inquit, ne andabatam quidem defraudare poteramus. Et hunc aemulatus divus Hieronymus Adversus Helvidium Ad hoc, inquit, probandum congerit de scripturis exempla complurima, more andabatarum in tenebris gladium ventilans. Idem contra Jovinianum : Periclitamur responsionis verecundia et quasi inter duos scopulos et quasdam necesiitatis et pudentiae Symplegadas hinc atque inde vel pudoris, vel causae naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur ; si pudor impetrarit silentium, quasi de loco videbimur cedere et adversario feriendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis andabatarum more pugnare quam directa spicula clypeo non repellere veritatis. Idem in secunda Contra Rufinum apologia : Aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi volunt maledicere. Rursum in eodem opere : Habetur dialogus apud Graecos Origenis et Candidi, Valentinianae haereseos defensoris, in quo duos andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Huc, opinor, respexit in praefatione Esdrae : Aliud est si clausis, quod dicitur, oculis mihi volunt maledicere. Hieronymus videtru mutuatus a Tertulliano, qui libro De carnis resurrectione Si tam abrupte, inquit, ut quidam volunt, clausis, quod aiunt, oculis sine distinctione omnem passim carnem et sanguinem a regno Dei extrusit. Hactenus ille. Clausis oculis dixit pro eo quod est sine dilectu, quemadmodum et Augustinus libro Contra epistolam Parmeniani : Quae tandem vis, nisi caecitas et vanitas animi, cogit hominem clausis, ut dicitur, oculis tamquam in alterum jacere, quod cum in eum jecerit, continuo redeat eumque ictu reciproco affligat, intacto eo, quem vulnerare voluerat. Ceterum fuerintne populi ad eum modum soliti pugnare an gladiatorum genus, qui clausis oculis tenderent in adversarium, an potius lusus genus, ut propemodum ex Seneca licet conjicere, nondum, ut ingenue fatear, satis compertum habeo. Certe vox ipsa ἀνταβάτης indicat fuisse quosdam, qui sic hostem adversum invaserint. Tum Homerus Iliados ϱ Ajacem sic pugnam ineuntem facit, quemadmodum leo pro catulis dimicans clausis oculis insilit venantium agmen :

Αἴας δ᾽ ἀμφὶ Μενοιτιάδῃ σάκος εὐρὺ κάλυψας

Είστήκει ὥς τίς τε λέων περὶ οἷσι τέκεσσι,
Ὧι ῥά τε νήπι᾽ ἄγοντι συναντήσονται ἐν ὕλῃ
Ἄνδρες ἐπακτῆρες· ὁ δέ τε σθένεϊ βλεμεαίνων.
Ὧς Αἴας περι Πατρόκλῳ ἥρωι βεβήκει, id est
Ast Ajax lato defensans undique scuto
Egregium juvenem prognatum patre Menoetio
Stabat, uti leo depugnans sua pignora circum,
Cui catulos deportanti venit obvia turba
Venantum in sylvis : jaculis urgentibus ille
Deducto prorsum cilio sua lumina velat.
Sic cingens heroa Patroclum protegit Ajax.

Basilius in apistola quadam non ineleganter dixit νυκτομαχίαν : Ὥστε τοῦ λοιποῦ γνωρίζειν ἡμᾶς τοὺς ὁμόφρονας καὶ μὴ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ μηδεμίαν φίλων καὶ πολεμίων ἔχειν διάκρισιν, id est Ut in posterum noverimus eos, qui nobiscum sentiunt, nec velut in nocturna pugna nullum amicorum et inimicorum habeamus discrimen. Conveniet in eos, qui temere nulloque judicio insectantur quippiam aut repugnans alicui. Neque pessime quadraverit in eos, in cujusmodi jocus exstat Demonactis auctore Luciano : Hic mulget hircum, ille supponit cribrum, cum alter inepte proponeret, alter responderet ad id, quod propositum erat, nihil facientia.

1334. II, IV, 34. Canina facundia

Sallustius apud Nonium Marcellum in dictione Rabula : Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur. Quod quidem Appii dictum apud eruditos scriptores in adagionem cessit in quosdam, qui tantum ad maledicendum eloquentiae studium exercerent, a rixa canum et oblatratu sumpto epitheto, siquidem r littera, quae in rixando prima est, canina vocatur. Divus Hieronymus in epistola ad Rusticum monachum : Pomparum ferculis procedunt in publicum, ut caninam exerceant facundiam. Idem obtrectatores suos subinde canes appellat. Sumptum a genere

philosophorum, quos κυνικούς appellant sive ob sordidam vitam, sive quod obvios quosque mordent, cum mendicato vivant, more canum.

1335. II, IV, 35. **Iliensis tragoedos conduxit**

Ὁ Ἰλιεὺς τραγῳδοὺς ἐμίσθωσε, id est Iliensis tragoedos conduxit, ubi quis ultro provocat quempiam, unde sua audiat probra, veluti si Trojani accersant histrionem, qui ipsis calamitates, quas semel pertulere, denuo quasi renovet. Lucianus in Pseudologista : Ἐπεὶ γάρ, κατὰ τὴν παροιμίαν, Ἰλιεὺς ὢν τραγῳδοὺς ἐμισθώσω, id est Posteaquam enim, juxta proverbium, Iliensis cum sis, tragoedos conduxisti. Idem alibi : Τὰ γοῦν τῶν Ἰλιέων ἀτεχνῶς πεπόνθαμεν· τραγῳδόν τινα τοῦτον ἐφ’ ἡμᾶς κεκινήκαμεν, ᾀσόμενον τὰς Φρυγῶν συμφοράς, id est Itaque plane idem nobis accidit, quod Iliensibus, ut qui istum ceu tragoedum quempiam adversus nos excitavimus, qui Phrygum cantet calamitates.

1336. II, IV, 36. **Tribus minis insumptis duodecim imputat**

Ironia proverbialis apud Aristophanem in Pluto :
Καὶ μὴν φίλος γ’ ἄν μοι δοκεῖς, νὴ τοὺς θεοὺς,
Τρεῖς μνᾶς ἀναλώσας γε λογίσασθαι δώδεκα, id est
At certe amicus, ut videtur, per deos,
Uti pro minis tribus imputes duodecim.

Quadrabit in eos, qui non nisi compendii sui gratia colunt amicos et pro quamvis exiguo officio multum beneficiorum exspectant. Vulgo item aiunt : Pileum donat, ut pallium recipiat.

1337. II, IV, 37. **Oculus dexter mihi salit**

Ἅλλεται ὀφθαλμός μου ὁ δεξιὸς, id est Salit mihi oculus dexter, ubi spes est visuros nos laetum quippiam et vehementer exoptandum. Ductum a muliercularum superstitione, quae ex membri pruritu divinare solent, quid sit eventurum. Unde ille

apud Plautum non semel obvia : Prurit mihi tergum, Pruriunt dentes, Pruriunt pugni, et Utrum dentes tibi pruriunt malae ? Theocritus in Amaryllide :

Ἄλλεται ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιὸς· ἆρά γ' ἰδήσω

Αὐτάν ; id est

En oculus dexter saliit mi : illam ne videbo ?

Est etiam apud Plautum : Supercilium salit. Hodieque per jocum aiunt sibi dextram tinnisse aurem significantes alicubi sermonem de se absentibus factum cum laude. Idque Plinius testatur vulgo quandoque creditum fuisse, ut qui laudaretur absens, ei dextra tinniret auris ; qui vituperaretur, sinistra. Lucianus in Dialogis meretriciis : Ἦπου, ὦ Παρμένων, ἐβόμβει τὰ ὦτα ὑμῖν ; αἰεὶ γὰρ ἐμέμνητο ἡ κεκτημένη μετὰ δακρύων, id est Num vobis tinniebant aures, Parmeno ? Nam hera assidue cum lachrimis vestri meminerat.

1338. II, IV, 38. Nebulae in pariete

Ausonius in epistola quadam ad Gregorium filium nebulas in pariete dixit pro re nihili somniique simillima : An umquam, inquit, vidisti nebulam pictam in pariete ? Carminis, quod ei subscribitur epistolae, lemma significat frivolum ac vanum. Nam nebula res est inanior, quam ut coloribus exprimi queat.

1339. II, IV, 39. Ne sis patruus mihi. Sapere patruos

Patruorum in nepotes ceu peculiaris genuinaque severitas proverbio locum dedit. Horatius in Odis :

Metuentis patruae verbera linguae.

Patruam linguam vocat severam et objurgatricem. M. Tullius adversus Herennium : Fuit in hac causa quidem patruus, censor, magister. Objurgavit M. Coelium sic, ut neminem umquam parens. Horatius : Sive ego prave, seu recte hoc volui, ne sis patruus mihi, id est ne me castiges. Ad hanc formam pertinet illud Persianum : Cum sapimus patruos, id est postquam abjectis puerilibus nugamentis severos mores

induimus. Idem Horatium aemulatus, ut solet, dixit : Ne sis mihi tutor, id est ne mihi praescribas atque imperes.

1340. II, IV, 40. Saxum volvere

Λίθον κυλινδεῖν, id est saxum volvere, dicuntur qui inexhausto quopiam atque inutili labore fatigantur. Terentius in Eunucho : Satis diu jam hoc saxum volvo. Donatus admonet proverbium fuisse in eos, qui inextricabili sudore, sed inutili, affligerentur, tractumque putat a notissima Sisyphi fabula, saxum apud inferos sursum ac deorsum volventis. Apte vero stolidum militem saxum vocat, cui ipse fuerit Sisyphus vafer et callidus.

1341. II, IV, 41. Capere provinciam. Tradere provinciam

Tradere provinciam figura proverbiali dicuntur qui negotium aliquid curandum committunt. Capiunt suscipiuntque provinciam, qui rei curandae onus in se recipiunt. Metaphora sumpta est a consuetudine Romanorum, apud quos qui magistratum gerebant, provincias alias alii sortiebantur. Exempla passim apud auctores obvia sunt. Terentius in Seipsum excruciante :

Videlicet
Ille Cliniae servus tardiusculus est,
Idcirco huic nostro tradita est provincia.

Idem in Phormione : O Geta, provinciam cepisti duram. Plautus in Cistellaria :

Abi rus, abi directus in tuam provinciam.

Officium illi delegatum provinciam vocat.

1342. II, IV, 42. Corinthus et collibus surgit et vallibus deprimitur

Strabo libro Geographiae octavo scribit Corinthios opibus et artibus egregiis praecelluisse, ceterum regionem illorum non admodum fuisse feracem, quod

inaequalis esset et aspera ac petricosa, eamque ob causam senarium hunc proverbium jactatum fuisse :

Κόρινθος ὀφρύεταί τε καὶ κοιλαίνεται, id est

Alibi tumet Corinthus, aliubi cava est.

Meminit et Eustathius in Boeotiam Homeri. Hujusmodi autem terrae genus non perinde sementi idoneum est atque campestris. Id adagium ubi nam possit esse usui, non satis video, nisi si quis detorqueat ad hominem intractabilem, aspero ingenio et sibiipsi inaequalem parumque secum constantem. Caelius Rhodiginus etiam atque etiam contendit adhibendum esse proverbium, ubi significabimus felicitatem aliquo incommodo vitiatam, ut est fere rerum humanarum conditio. Quem libentius sequeremur auctorem, si quod contendit et asseverat, vel unius auctoritate probasset.

1343. II, IV, 43. Crotone salubrius

Κρότωνος ὑγιέστερον, id est Crotone salubrius, de re nequaquam noxia, sed undequaque salutifera. Zenodotus ab animante sumptam paroemiam existimat. Est enim croton muscae genus (Theodorus redivum vertit, Hermolaus mavult ricinum dici Latine) placidum et innoxium neque suctu, neque alia quapiam re molestum. Strabo libro Geographiae sexto tradit hinc ortum, quod Crotoniatarum locus longe saluberrimus olim fuerit judicatus, vel hoc argumento, quod brevi temporis spatio quam plurimos produxerit tum athletas, tum philosophos, hoc est corporibus pariter atque animo praestantes viros : inter athletas praecipuum Milonem, inter philosophos Pythagoram. Idem eodem libro tradit Myscellum et Archiam pariter Delphos adiisse, ut de urbe condenda consulerent oraculum, et alterutrum pollicente deo Archiam opes delegisse, Myscellum loci salubritatem ; illum itaque Syracusas condidisse, hunc Crotonem, quarum urbium altera cessit in proverbium opulentiae, altera salubritatis. Allusit ad hoc proverbium Pallada in epigrammate :

Οὐκ ἀλόγως ἐν διζυθίοις δύναμίν τινα θείην
Εἶναι ἔφην· χθὲς γοῦν δίζυθον ἐν χρονίῳ

Ἠπιάλῳ κάμνοντι τεταρταίῳ περιῆψα,
Καὶ γέγονεν ταχέως οἷα Κρότων ὑγιής, id est
Divinum quiddam vimque admirabilem inesse
Dizythiis certe diximus haud temere.
Namque here quem febris longa et quartana tenebat,
Jam delassatum conficiens misere,
Dizython admovi, neque erat mora longa : Crotone,
Hoc ubi fecissem, sanior ille fuit.

Suida mavult ad animalis similitudinem referri, quod undique sui simile sit nec ullam habeat incisionem (nam ὑγιές interdum integrum dicitur, ut integer vitae, intefer mentis, pro quo Graeci ὑγιής). Est autem insecti genus, canibus ac bubus infestum. Suspicor esse, cujus sine nomine meminit Plinius libro undecimo, capite trigesimo quarto : Semper habet caput infixum sanguini, cumque cibi exitum non habeat, nimia satietate dehiscit. Numquam in jumentis gignitus, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia, in ovibus et capris hoc solum. Verum pro insecto Stephanus indicat ultinam oportere acui : κροτών. Hesychius addit crotonem dici genus gummi Aegyptii, cujus varias medicinas indicat Plinius libro vigesimoquarto, capite undecimo. Quidam aiunt et sesamidem dici crotonem, fortassis eandem, quam Plinius libro vigesimoquinto, capite quinto appellat sesamoides ; quod ait elleboro admisceri solitum, quo tutius sumeretur. Id est, ni fallor, ellebori genus, quod Italia veratrum appellat. Quoniam haec herba non solum corpus morbis alias immedicabilibus liberat, verum et animum purgat ab insania, non admodum dissimile veri videtur hinc ductum proverbium crotone salubrior. Sesami meminit et Dioscorides ; sesamae Plinius libro decimoquinto, capite septimo ; meminit sesami, quod sit arboris genus, unde confici solet oleum, quam alii vocant cyci, voce, ut videtur, Aegyptia, alii crotonem, alii rhibim, alii sesamum sylvestre. Ibidem indicat et ex castaneis, et ex oriza fieri simile genus olei. Rursum libro XXII, capite XXV meminit sesamae, cujus in remediis varios usus indicat. Ceterum quid sit

dizythicum in epigrammate, nondum compertum habeo, nisi quod Plinius libro eodem circa finem ostendit zythum esse potionem apud Aegyptios repertam ex frugibus. Hinc δίζυθον dictum videtur quasi dicas duplicem cervisiam. Hac sibi medentur et hodie bibuli quidam.

1344. II, IV, 44. Crotoniatarum postremus reliquorum Graecorum primus est

Κροτωνιατῶν ὁ ἔσχατος πρῶτος τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, id est Crotoniatarum postremus primus reliquorum Graecorum. Strabo libro Geographiae suae sexto proverbium hoc ait ortum ob insignem Crotoniatarum praestantiam in certaminibus Graecanicis. Plurimos enim egregios athletas protulit ea civitas, adeo ut in uno certamine Olympico septem viri, qui reliquos virtute praecesserant, omnes pariter fuerint Crotoniatae. Hujus gentis praecipuum decus Milo, litteris omnium celebratus, qui septies continenter vicit Olympia. Hunc, si constitisset, nullus e vestigio poterat educere. Malum tenenti nemo digitum corrigebat. De admirando nec indigno vita interitu meminit Gellius. Adagioni locus erit, ubi genus aliquod tanto intervallo praecedere dicemus, ut qui in hoc sit vel infimus, in illo possit primus videri : veluti si quis dicat in re militari vel ignavissimum Graecorum praestantiorem esse fortissimo Trojanorum ; aut qui sit apud Italos infantissimus, apud Gallos eloquentissimum videri posse ; aut qui citharoedus sit deterrimus, eum auloedorum principem haberi posse.

1345. II, IV, 45. Ne decima quidem Syracusanorum pars

Οὐδὲ τὴν δεκάτην τῶν Συρακουσίων ἔχει, id est Ne decimam quidem partem opum Syracusanorum possidet. Strabo libro Geographiae sexto : Συρακούσας δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκπεσεῖν πλοῦτον, ὥστε καὶ αὐτοὺς ἐν παροιμίᾳ διαδοθῆναι, λεγόντων πρὸς τοὺς ἄγαν πολυτελεῖς, ὡς οὐκ ἂν ἐκγίνοιτο αὐτοῖς Συρακουσίων δεκάτη, id est Syracusas eo divitiarum pervenisse, ut in proverbium abierint, siquidem de divitibus ac splendidis ita dicere solent : Ne decimam quidem

Syracusanarum opum partem assequi possent. Significabant autem aliorum opes, quantumvis amplas, nihil esse ad Syracusanas divitias. Nonnihil veneris accesserit proverbio, si paulo longius detorqueatur, ut si quis praelocutus Ciceronem longo intervallo reliquos omnes post se relinquere, dicat opulentam quidem et uberem esse Quintiliani dictionem, verum hanc vix esse τὴν Συρακουσίων δεκάτην.

1346. II, IV, 46. Maleam legens, quae sunt domi, obliviscere

Strabo libro Geographiae octavo tradit Corinthiorum urbem in Isthmo sitam duos habuisse portus : alterum Asuiam versus, alterum Italiam. Verum quod freti instar esset, non sine dicrimine eo navigari, velut olim in mari Siculo, maxime praeter Maleam, propter reflantes inde ventos. Unde et proverbium celebratum fuisse :

Μάλεα δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε, id est

Maleam legens, quae sunt domi, obliviscere.

Est autem Malea promontorium Laconiae, a Maleo Argivorum rege dictum, quod per quinque passuum milia in mari protenditur, auctore Servio in quintum Aeneidos, in quo libro Vergilius videtur ad paroemiam allusisse, cum ait : Maleaeque sequacibus undis. Item Statius septimo Thebaidos libro : Et raucae circumsonat unda Maleae. Idem in Tiburtino Manlii Vopisci : Si Maleae credenda ratis. Significat et Homerus libro Odysseae nono periculosam circa Maleam navigationem fuisse, sic Ulyssem loquentem inducens :

Καὶ νύ κεν ἀσκηθὴς ἱκόμην ἐς πατρίδα γαῖαν,
Ἀλλά με κῦμα ῥόος τε περιγνάμπτοντα Μάλειαν
Καὶ Βορέης ἀπέωσε, παρέπλαξεν δὲ Κυθήρων, id est
Forsitan et patrias rediissem sospes in oras,
Sed me, dum Maleam praetervehor, undaque fluctusque
Et Boreas illinc pulsum admovere Cytheris.

Allusit huc Ovidius in Heroinis :

Ausus es, o nimium nimiumque oblite tuorum,

Thracia nocturno tangere castra dolo.

Nam suorum obliti videntur, qui sese temere periculis objiciunt, quandoquidem una haec praecipua causa vulgus a subeundis vitae periculis deterret, quod meminerint esse, quibus se salvo sir opus, ut ait Flaccus, et quibus incolumes prodesse tum debeant, tum possint, extincti gravem allaturi luctum. Videbimur non intempestiviter uti haec paroemia, si quando dixcrimen negotii suscipiendi volemus ostendere et aut non esse suscipiendum, aut negligendam vitam.

1347. II, IV, 47. Omnia sub unam Myconum

Πάνθ᾽ ὑπὸ μίαν Μύκωνον, id est Omnia sub unam Myconum. Strabo Geographiae suae libro decimo : Μύκωνος δ᾽ ἐστίν, ἐφ᾽ ἧ μυθεύουσι κεῖσθαι τῶν Γιγάντων τοὺς ὑστάτους ὑφ᾽ Ἡρακλέους καταλυθέντας, ἀφ᾽ ὧν ἡ παροιμία· Πάνθ᾽ ὑπὸ μίαν Μύκωνον, ἐπὶ τῶν ὑπὸ μίαν γραφὴν ἀγόντων τὰ διῃρημένα τῇ φύσει, id est Est autem Myconus, in qua fabulis proditum est positos esse Gigantes postremos ab Hercule confectos, unde ductum est illud proverbium : Omnia sub unam Myconum, in eos, qui res natura diversas eodem titulo complectuntur. Quibus ex verbis magis colligitur usus adagii quam ratio, tametsi conjicere licet, quoniam summa Gigantum et reliquiae sub Mycono conderentur, sub ea Gigantes omnes jacere vulgo dictum, cum sub aliis item montibus siti fuerint. Itaque qui eodem in libro grammatica pariter et theologica, item dialectica et jurisconsultorum litteras tradat, in eum non inconcinne dicetur : Omnia sub eandem Myconum. Aut ubi diversa gesta ab eo, quod postremo loco factum sit, aestimentur. Est autem Myconus ex Cycladibus una, teste Stephano, qui proverbii quoque facit mentionem in dictione Myconus. At Zenodotus longe diversam adfert fabulam, quae proverbio dederit occasionem : Neleus, inquit, filiis suis Hegetori et Hippocli mandarat, ut insulas illas in maris sparsas subigerent. Deinde, ubi Hegetor multas esset aggressus, Hippocles unam modo Myconum velletque nihilominus reliquarum etiam omnium ex æquo particeps esse, consuluerunt super hac re oraculum, quaenam insulae Hippocli

cederent. Respondit deus : Μία Μύκωνος, id est una Myconus. Usus est eleganter Plutarchus primo Συμποσιακῶν libro : Μίαν Μύκωνον ἀποφήνας τὸ συμπόσιον, id est Unam Myconum faciens convivium, significan indistinctos adhuc convivas. Unde et de indiscretis dictum apparet.

1348. II, IV, 48. Lerii mali

Λέριοι κάκοι, id est Lerii mali, in eos recte dicetur, qui pariter omnes gentis vitio sunt improbi. Leriorum enim populus ob insignem morum improbitatem in proverbium abiit, auctore Strabone libro Geographicae decimo. Citatque Phocylidis nescio cujus verba haec :

Λέριοι κακοί, οὐχ ὁ μέν, ὁ δ᾽ οὔ.
Πάντες πλὴν Πατροκλέους· καὶ Πατροκλέης Λέριος,

Id est Lerii mali, non ut hic malus est, ille nequaquam, verum omnes, excepto Patroclo ; et Patroclus est Lerius. Leria insula est una ex Sporadibus, contra litora Cariae, quam Plinius Leron appellat cum aliis aliquot locis, tum libro quinto, capite trigesimo primo. Quod hic dictum est in Lerios, Graeca epigrammata detorquent in Chios. Epigramma sic habet :

Καὶ τόδε Δημοδόκου· Χῖοι κακοί, οὐκ ὁ μέν, ὃς δ᾽ οὔ.
Πάντες πλὴν Προκλέους· καὶ Προκλὲης δὲ Χῖος, id est
Hoc quoque Demodoci : Chius malus, haud quidem hic, hic non.
Omnes absque Procle ; Chius at ipse Procles.

Apud Strabonem Graecum scriptura mendosa est, cum Προκλὲης legendum sit, non Πατροκλέης. Si addas Καὶ τόδε Δημοδόκου, plenum erit distichon. Id reddetur venustius, si ab homine ad rem deflexeris : ut si dicas Omnes prognostae vani, uno excepto Unantio, et tamen prognostes est Venantius ; Impii sunt milites omnes, uno excepto Langio, et tamen miles est Langius. Graecorum proverbium imitatus est Ausonius in Silvium quendam cognomento Bonum, natione Brittonem, quae natio et hodie apud Gallos vulgo male audit.

1349. II, IV, 49. Ad Phasim usque navigavit

Auctore Stabone libro Geographicae undecimo Phasis est Euxini sinus et extrama navigationis meta, vel teste proverbio :

Εἰς Φᾶσιν, ἔνθα ναυσὶν ἔσχατος δρόμος, id est

Ad Phasim, ubi supremus cursus navibus.

Per Phasim Colchidem significavit, non flumen Phasim neque urbem ejusdem nominis ad flumen sitam. Theocritus in idyllio N :

Πεζὸς δ᾽ ἐς Κόλχως τε καὶ ἄξενον ἵκετο Φᾶσιν, id est

Et Colchos pedes, et te accessit, inhospite Phasis.

Pindarus consimili figura in Isthmiis, hymno B : Ἀλλ᾽ ἐπέρα ποτὶ μὲν Φᾶσιν θερείαις, / ἐν δὲ χειμῶνι πλέων Νείλου πρὸς ἀκτάς, id est Sed transibat ad Phasim quidem mensibus aestivis, hyeme vero navigans ad Nili ripas, id est a Colchide in Aegyptum. Strabo enim putat Phasianos ab Egyptiis oriundos, argumentum sumens ex usu lineorum, quorum tanta sit vis apud Phasianos, ut hinc exportentur etiam in alias regiones. Dicitur de iis, qui longinquas orbis regiones peragrarint. Est enim ipsa figura quasi proberbialis hyperbole, quo modo dixit et Juvenalis :

Omnibus in terris, quae sunt a Gadibus usque
Auroram et Gangem,

Et Horatius in Odis :

Extremum Tanaim si biberes, Lyce,

Et Vergilius in Bucolicis :

At nos hinc sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem.

Sumptum videtur ab Jasonis fabula. Neque dissimile fuerit schema, si quis ad Herculis usque columnas dicatur navigasse aut usque ad Britannos, quos auctores extra mundi terminos ponunt, quod Oceano separentur. Horatius in Odis, libro tertio :

Visam pharetratos Gelonos

Et Scythicum inviloatus amnem.

Idem eadem oda

Visam Britannos hospitibus feros.

Idem rursum :

Et ultimos / orbis Britannos.

1350. II, IV, 50. Mysorum ac Phrygum termini discreti sunt

Strabo libro Geographicae duodecimo regiones quas dam commemorat inter se finitimas, puta Phrygum, Bithynorum, Mysorum, Dolonum, item qui juxta Cyzicum accolunt : Mygdonum ac Troianorum. Neminem autem infitias ire, quin unaquaeque suis finibus sit circumscripta. Verum eos fines adamussim dijudicare, id neutiquam facile. Porro de Phrygiis ac Mysis proverbium quoque vulgo jactatum fuisse versibus trimetris :

Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα,

Τὸ δὲ διορίζειν χαλεπόν, id est

Sunt separati Mysiorum termini

Phrygumque, sed finire perquam est arduum.

Hujus rei causam adducit, quod hi populi non satis stabiliter tutati sint suas sedes, sed subinde aliunde alio depulsi terminos incertos reddiderint. Plinius libro quinto Mysiam in Phrygia collocat. Plutarchus ἐν τοῖς Ὑγιεινοῖς παραγγέλμασι : Χωρὶς γὰρ ἔφη τὰ φιλοσόφων καὶ ἰατρῶν ὥσπερ τινῶν Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα, id est Separatam enim aiebat esse philosophorum ac medicorum professionem non aliter ac Mysorum ac Phrygum fines. Manent et in hodiernum diem passim id genus de finibus gentium rixae, longa serie temporum omnia confundente. Adagio licebit uti de rebus toto genere inter sese dissidentibus, veluti si quis sentiens longe aliud spectare philosophum, aliud oratorem, dicat : Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν, aut de

hominibus, inter quos nihil convenit nihilque commune intercedit, ut apud Euripidem Achilles :

Χωρὶς τἀμὰ κἀγαμέμνονος, id est

Separatae sunt meae res a bonis Agamemnonis.

1351. II, IV, 51. **Quod index auro, id aurum homini**

Inter multas Chilonis sententias haec praecipue placuit eruditis, auctore Laertio :

Ἐν πλινθίναις ἀκόναις ὁ χρυσὸς ἐξετάζεται,
Διδοὺς βάσανον φανεράν. Ἐν δὲ χρυσῷ
Ἀνδρῶν ἀγαθῶν τε κακῶν τε νοῦς ἔδωκεν ἔλεγχον,

id est In saxeis caticulis aurum exploratur, evidens praebens specimen. In auro vero proborum pariter et improborum ingenium deprehenditur. Stobaeus carmen hoc citat ex Antiphane :

Πλοῦτος δὲ βάσανός ἐστιν ἀνθρώπου τρόπων, id est

Opes ut index hominis ingenium arguunt.

Allusit huc Aristides in Themistocle : Ἐντεῦθεν ὅρα τὸν ἄνδρα, ἀπὸ γραμμῆς ἀρξάμενος, καὶ μή μοι λόγῳ τὸν χρυσόν, ἀλλὰ τὴν βάσανον προσάγων σκόπει, id est Hinc verum specta, a linea facto initio, neque mihi, quod dicitur, aurum, sed ipsum admovens indicem considera.

1352. II, IV, 52. **Cave Thoracem**

Φύλαττε τὸν Θώρακα, id est Cave Thoracem. Strabo libro Geographiae decimoquarto scribit fluvium esse nomine Letheum, vicinum Lybibus Hesperiis ; huic imminere montem, cui nomen Thorax, in quo fama est Daphitam grammaticum cruci suffixum fuisse, quod maledico carmine reges incessivisset ; unde dictum illud manarit in vulgus, ut dicerent : Φύλαττε τὸν Θώρακα, id est Cave a Thorace. Hoc velut aenigmate proverbiali festiviter admonebimus frenandam esse linguam, ne

voces petulanter emissae per jugulum aliquando redeant. Stephanus tantum indicat Thoracem esse civitatem Aetoliae et item Magnesiae. De proverbio silet.

1353. II, IV, 53. Abdera pulchra Teiorum colonia

Strabo libro Geographiae decimoquarto tradit Teios, cum Persarum contumelias ferre non possent, urbe relicta Abdera, Thracum urbem, demigrasse atque hinc illud vulgatum fuisse :

Ἄβδηρα καλὴ Τηίων ἀποικία, id est

Abdera pulchra Teium colonia.

Hoc aenigmate proverbiali significamus non deesse, quo confugiamus, si quis praeter modum pergat esse molestus. Huc fortassis allusit M. Tullius libro Epistolarum ad Atticum septimo : Quod imperium habeam, id est Ἀβδηριτικόν, et libro quarto : Hic Abdera non tacente me. Dices : Tamen tu non quiescis ? Ignosce, vix possum. Laudantur et ab Herodoto libro primo Teii, quod relicta patria libertatem servarint. Cujus rei meminit et Strabo libro decimoquarto, non silens obiter de proverbio, quamquam Aldina aeditio illic depravata est, ut in multis aliis locis. Ioachimus Vadianus meus, vir juxta candidus ac doctus, existimat convenire proverbium, ubi quis fortunam tenuem, sed cum libertate conjunctam, anteponit amplis opibus, sed obnoxiis servituti. Cujus sententiae non refragor. Nam damnatus est Abderitarum aer et item pascua.

1354. II, IV, 54. Magna civitas magna solitudo

Strabo Geographiae libro decimosexto Seleuciam ad Tigrim ait Babylone majorem fuisse, sed pleraque sui parte desertam, ac jure optimo de illa dici posse, quod de Megalopoli Arcadiae civitate dixit comicus quispiam :

Ἐρημία μεγάλη ᾽στιν ἡ μεγάλη πόλις, id est

Est magna solitudo magna civitas.

Allusum est ad nomen urbis, cujus meminit et Plinius in quarto. Quadrabit in urbes aut domos, agros aut hortos, aut aliud id genus quippiam, amplum quidem et spatiosum sed parum excultum. Aut in librum ingentem quidem illum, verum impolitum et illimatum.

1355. II, IV, 55. Ad Scolon nec proficisceris ipse, nec alterum comitaberis

Strabo libro Geographiae nono scribit Scolon vicum esse quempiam Asopiae sub Monte Cithaerone, sedem inamoenam, incultam, infrugiferam, asperam, atque hinc vulgo proverbium manasse :

Εἰς Σκῶλον μήτ᾽ αὐτὸς ἴμεν, μήτ᾽ ἄλλῳ ἕπεσθαι, id est

Nec per te Scolum ipse, nec ulli alii comes ito.

Refert eadem totidem verbis Eustathius in Boeotiam Homericam. Nam Scolon et Stephanus ponit in Boeotia. Nomen ex re videtur inditum, σκῶλος enim Graecis spinae genus est. Quo proverbio conveniet uti, si quando significabimus modis omnibus abstinendum a convictu cujuspiam aut a loco, ubi nuhil sit sperandum, quod vel ad voluptatem faciat, vel ad emolumentum.

1356. II, IV, 56. Oenoe charadram

Οἰνόη τὴν χαράδραν, id est Oenoe torrentis alveum (nam charadra Graecis significat eam terrae fissuram, quam aqua pluvia torrens, nonnumquem terraemotus efficit), Zenodotus in collectaneis adagiorum ait dici solitum in eos, qui ipsi sibi malum accerserent. Hinc esse natam paroemiam, quod Oenoe vicus quidam sit Atticae, quem qui incolebant, alveum quemdam torrentis vicinum suis finibus incluserunt ; deinde, ingruente immodica vi aquarum et ob id corruptis agris, agricolationem perdidisse. Strabo Geographiae libro octavo duas Oenoas commemorat : alteram Eleutheris finitimam, alteram apud Marathonem, de qua vulgo jactata paroemia : Οἰνόη τὴν χαράδραν, id est Oenoe charadram. Effertur adagium ad hunc quoque modum : Οἰναῖοι τὴν χαράδραν, id est Oenaei charadram,

ubi quippiam accersitur ad commoditatem, unde pernicies adfertur. Hesychius hoc proverbium refert et explicat ex Demone proverbiorum auctore. Stephanus indicat Oenoen esse unam duarum civitatum, quas habet Icaria, unde dicuntur Oenaei.

1357. II, IV, 57. Nihil ad Bacchum

Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον, id est Nihil ad Bacchum, ubi quis ea nugatur, quae ad rem praesentem nihil attinent. Adagionis origo varia traditur. Zenodotus ait antiquitus in choris dithyrambos in Bacchum cani solitos, deinde poetas mutata consuietudine Ajaces, Centauros atque id genus fabulas coepisse describere, proinde spectatores per risum acclamasse : Nihil ad Bacchum. Quo convicio moniti deinceps Satyros inducere coeperunt, ne dei prorsus obliti viderentur. Strabo Geographiae suae libro VIII scribit eversa funditusa Romanis propter violatos legatos Corinthiorum urbe milites in opera quoque nobilia, quibus ea civitas praeter ceteras abundabat, ludibriis insultasse, citatque testem Polybium, qui praedicet praesentem vidisse sese tabulas quasdam abjectas in solum, in quibus milites talis luserint. Quarum una fuit ab Aristide depicta. Argumentum erat Bacchus. Hinc, inquit, quidam aiunt manasse, quod proverbio dicitur : Οὐδὲν πρὸς τόν Διόνυσον, id est Nihil ad Bacchum. Suidas refert Epigenem quemdam Sicyonum tragoediam de Baccho conscripsisse, quae cum indigna deo videretur, quosdam e spectatoribus acclamasse : Nihil ad Bacchum, eamque vocem in proverbium abiisse. Verum magis approbat eorum sententiam, qui dicunt quodam poetas de Baccho fabularum argumenta consuesse tractare eaque demum actitari solita, deinde paulatin ad tragoedias scribendas conversos alias fabulas et historias scriptitasse, praetermissa Bacchi mentione ; spectatores igitur acclamasse : Nihil ad Bacchum. Ejusque ferme sententiae suffragatorem citat Chamaeleontem. Huic opinioni astruit Plutarchus in primo libro Symposiacon ostendens ab Aeschylo et Phrynicho natam paroemiam, qui fabularum argumenta ad historias et calamitates deflexerint. At Theaetetus apud eumdem Suidam in opere De proverbio scribit Parrhasium pictorem Bacchum

summa arte finxisse ; itaque cum apud Corinthios pictorum inter ipsos de arte certamen ageretur et complures Bacchum pictum proferrent, quorum nullus ad Parrhasii Bacchum accederet, succlamasse populum : Nihil ad Bacchum. Apud eumdem quidam cum Coroebum Ulyssem illum vafrum et versipellem vocasset, audiit : Canem adducis ad praesepe et nihil adfers ad Bacchum. Utroque proverbio significatum est nimis inaequalem esse comparationem Coroebi cum Ulysse. Lucianus in Baccho : Ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Διόνυσον οὗτος ὁ Διόνυσος ; εἴποι τις ἄν, id est Sed dixerit quispiam : Quid ad Bacchum hic Bacchus ? id est Quid ad rem rem propositam pertinet haec de Baccho fabula ? Itaque videtur adagium quadraturum vel de re ab instituto aliena, vel multo inferiore, vel contemnenda. Plutarchus in Symposiacarum quaestionum prima de iis agens, qui anxios syllogismos, velut eum, quem κυριεύοντα vocant, in poculis proponere solent, Τί ταῦτα, inquit, πρὸς τὸν Διόνυσον ; Idem inibi : Πέμψω δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ταχέως, ἂν ταῦτα δόξῃ μὴ παντελῶς ἄμουσα μηδὲ ἀπροσδιόνυσα εἶναι, id est Mittam autem propediem et reliqua, siquidem haec videbuntur non usquequaque inscita neque nihil ad Bacchum pertinentia. Nove quidem, sed tamen oppido quam eleganter dixit ἀπροσδιόνυσα, tacite alludens ad proverbium. Significat autem οὐκ ἀπροσδιόνυσα Non aspernanda et ad rem pertinentia. Idem in ejusdem operis libro quarto : Οἶμαι δὲ καὶ τῶν σαββάτων ἑορτὴν μὴ παντάπασιν ἀπροσδιόνυσον εἶναι, id est Arbitror autem nec sabbatorum festum nihil prorsus ad Bacchum pertinere. Athenaeus libro XI : ἀπροσδιονύσους λύσεις πραγματευόμενος, id est solutiones nihil ad rem pertinentes moliens. Tertio πάραυλα μέλη dixit modos non respondentes ad tibiam, ac mox ἀκρότητα κύμβαλα, hoc est cymbala non congruentia ad numeros saltationis. Sic enim vocat sermones intempestivos aut nihil ad rem pertinentes, quos idem ἀμουσολογίας vocat. De hujus formae proverbiis dictum est nobis alias : Nihil ad versum. Pindarus in Nemeis παρὰ μέλος ἔρχεσθαι dixit pro eo, quod erat secus, quam convenit, loqui : Μαθὼν δὲ τις ἂν ἐρεῖ, εἰ πὰρ μέλος ἔρχομαι. M. Tullius libro ad Atticum XVI : Sed nihil tam ἀπροσδιόνυσον mihi primo videbatur, quam ad has

litteras, quibus ega a te consilium petieram, te mihi illa rescribere. Tametsi quidam hoc loco pro ἀπροσδιόνυσον legunt ἀπροσδόκητον, hoc est inopinatum, inexpectatum. Proverbii speciem habet, quod est apud eundem Ciceronem in Bruto : Sed domum redeamus. Id velut interpretans subjicit : id est ad nostros revertamus. Utimur et hodie sermonis hujus colore, quoties significamus nos a digressione ad id reverti, quod institueramus.

1358. II, IV, 58. **Farcire centones**

Periphanes in Epidico Plautina militi jam pugnas suas militari more paranti narrare

Quin tu, inquit, alium quaeras, cui centones farcias ?

Id est quem tu gloriosis mendaciis et consarcinatis fabulamentis expleas. Solent enim homines gloriosi mendacium aliud ex alio connectere, nullum facientes neque finem, neque modum. Cebtones autem dicuntur vestes e variis panniculis ac diversis etiam interdum coloribus consarcinatae. Juvenalis :

Intravit calidum veteri centone lupanar.

Ad harum similitudinem centonem vocant carminis genus ex diversis carminibus et carminum fragmentis hinc atque illinc accersitis contextum quasique consutum. Graeci κέντρωνας appellant addita littera, quam abjiciunt Latini. Extant adhuc Ὁμηροκέντρωνες, quorum meminit et divus Hieronymus, et Vergiliocentones Probae mulieris, et Centon nuptialis Ausonii, qui legem etiam ejus carminis tradit.

1359. II, IV, 59. **Quod dedi, datum nollem**

Lena Melenis in Cistellaria Plautina

Inter novam rem, inquit, verbum usurpabo vetus :

Quod dedi, non datum vellem, quod reliquum est, non dabo.

Significat de paenitere, quod puellae fecerit copiam, de cetero non facturam. Usus adagii fiet venustior, si paulo longius a simplici figura detorqueatur, veluti si quis

indicans se superioris operae, quam in poetices studium insumpserit, paenitere nec ese consilii diutius in ea tempus terere, dicat : Quod dedi, datum nollem, quod reliquum est, non dabo.

1360. II, IV, 60. Crocodili lacrimae

Κροκοδείλου δάκρυα, id est crocodili lacrimae, de iis, qui sese simulant graviter angi incommodo cujuspiam, cui perniciem attulerint ipsi, cuive magnum aliquod malum moliantur. Sunt qui scribant crocodilum conspecto procul homine lacrimas emittere atque eundem moxdevorare. Cujusmodi propemodum erant lacrimae Bassiani imperatoris apud Aelium Spartianum : lacrimabatur, quoties aut mentio fieret, aut imagines videre Getae fratris, quem occiderat. Alii narrant hanc esse crocodili naturam, ut cum fame stimulatur et insidias machinatur, os hausta impleat aqua, quam effundit in semita, qua novit aut alia quaepiam animantia, aut homines aquatum venturos, quo lapsos ob lubricum descensum neque valentes aufugere corripiat correptosque devoret. Deinde reliquo devorato corpore caput lacrimis effusis macerat itaque devorat hoc quoque.

1361. II, IV, 61. Bona et etiam offa post panem

Ἀγαθὴ καὶ μᾶζα μετ' ἄρτον, id est

Et post panes bona maza est,

Hemistichon carminis heroici, Zenodotus ait de iis solere dici, qui penuria meliorum amplectuntur deteriora. Nam maza quiddam est pane cocto deterius, conflatum ex lacte et farina, quorustici vice panis uti consueverunt ; siquidem ὀπτὸν ἀλευρόν in deliciis olim fuisse alias demonstravimus ex Theocrito. Proverbi speciem habet, quod est apud Athenaeum libro VI, licet huic dissimile : Πεινῶντι γὰρ ἀνδρὶ μᾶζα τιμιώτερα χρυσοῦ τε κἀλέφαντος, id est Maza (sive offa) esurienti homini carior et auro et ebore. Quo licebit uti, cum indicabimus rem usu, non opinione aestimandam. Ex his, quae prodidit Athenaeus de apparatu conviviorum, liquet mazam prius

apponi solere, deinde panem. Verum consumpto pane probatur et maza : Ut possumus, quando ut volumus non licet. Xenophon libro VI Παιδίας facit quemdam consolantem milites, qui defecti pane maza vesci cogebantur. Hoc cibo qui victitant, dicuntur ἀλφιτοσιτεῖν, quemadmodum qui pane, ἀρτοσιτεῖν.

1362. II, IV, 62. Si non adsunt carnes, taricho contentos esse oportet

Ἂν μὴ παρῇ κρέα, στερκτέον τῷ ταρίχῳ, id est

Probanda salsamenta egenti carnium.

Sunt qui dicant τάριχον accipi pro pisce, sed vili putrique, qui idem sit aphya. Fortassis hic pro jure accipiendum tarichus, nam quibus deest obsonium, solent pane in jus immerso vesci. In aphyas et tarichos creber jocus est in comoediis. Sensus hic est : ubi non est copia meliorum, boni consulere oportet, quaecumque contingunt. Refertur a Diogeniano.

1363. II, IV, 63. Agathonia cantio

Ἀγαθώνιος αὔλησις, id est Agathonia cantio, recter dicitur de oratione blanda magis quam frugifera. Agathon tibicen quispiam erat, cantilenarum suavitate majorem in modum aures deliniens. Nec hujus mores dissimiles musicae fuisse perhibentur. Laboravit enim infamia mollitiei. Auctor et Suidas, et Zenodotus. Haud scio, an hic sit idem ille Agathon in tragicorum certamine victor, in cujus epiniciis Plato celebrat illud nobile convivium. Hujus multis modis Aristophanes in Thesmophoriis carminum mollitiem deridet.

1364. II, IV, 64. Edax currus

Ἀδδηφάγον ἅρμα, id est edax currus, in glutones et voraces dicebatur, propterea quod currus multum absumit unguinis sive ceromatis, sive quod sumptuosa res sit equos et currus alere, unde et comicus Aristophanes in Nebulis jocatur in Strepsiadem, quem filius ἱπποτροφῶν ad inopiam redegerat multo aere

alieno contracto. Flavius Vopiscus indicat Aureliano in deliciis fuisse phagonem quemdam, qui uno die ad mensam imperatoris ederit aprum integrum, centum panes, vervecem et porcellum, biberit autem infundibulo apposito plus orca. Sed de hoc hominum genere plura Athenaeus in Dipnosophistis, apud quem libro quinto Socrates, cum quemdam vidisset in convivio sese intemperantius ingurgitantem opsonio, O vos, qui adestis, inquit, quidam ex vobis pane utitur ut opsonio, opsonio ut pane. Venustius reddetur, si deflexeris ad animi vitium, veluti si dicas hujus aut illius principis amicitiam immodica pecunia parari ac retineri alique ; aut cupiditates inexplebiles esse, cum naturae usus perpauca postulet.

1365. II, IV, 65. Sanguine flere

Αἵματι κλαίειν, id est sanguine flere, proverbialis hyperbole significans nihil non fieri, quo flectatur aliquis. Sic enim antiquitus loquebantur : Haud flectes illum, ne si sanguine quidem fleveris. Itidem : Αἵματι στένειν, id est sanguine gemere. Durat hoc adagium in hodiernum etiam diem. Transaltum videtur a prodigiis, quibus interdum statuae sanguineis guttis lacrimare videntur.

1366. II, IV, 66. Pardi mortem adsimulat

Θάνατον παρδάλεως ὑποκρίνεται, id est Pardi mortem simulat, dicebatur, ubi quis astu perniciem alicui moliretur, veluti cum Brutus stupidum ac dementem ageret, ut in posterum imperio potiretur. Id adagium ad quemdam apologum referunt. In Maurusia simiarum ingens copia. Pardalis autem animal est natura simiis infestissimum, quas tamen viribus assequi non potest, nimirum illis in summas arbores suvolantibus. His itaque dolis in eas utitur : Sternit se supinam sub ramis ac porrectis cruribus emori fingit sese. Gaudent eo spectaculo simiae considentes in arbore. Deinde, ubi jam mortuam arbitrantur, unam aliquam emittunt exploraturam, num vere mortuus sit hostis. Illa cautim ac pedetentim accedens, ubi nullum vitae videt argumentum, pardale nimirum modis omnibus cadaver imitante, demum

audet etiam conscendere. Quod simulatque reliquae simiae conspexerint, jam deposito omni metu descendunt et pardalim omnia ferentem circumsultant, postremo conculcant insultantes ludibrii causa, donec pardalis sentiens illas jam saltando defatigatas de repente reviviscens aliam dentibus, aliam unguibus corripit dilaniatque ac devorat. Hanc equidem fabulam, ne quid fuci faciam lectori, non reperi apud idoneum auctorem, sed in Graecis collectaneis cujusdam Apostolii Byzantii, cujus testimonium quodam in loco Politianus etiam adfert, alioquin auctoris non admodum gravis.

1367. II, IV, 67. **Mandare laqueum**

Mandare laqueum dicimur iis, quos usqueadeo negligi a nobis significamus, ut si vel suspendant sese, nihil ad nos attineat. Juvenalis de Democrito :

Cum fortunae ipse minaci
Mandaret laqueum mediumque ostenderet unguem.

Confine illi, cum jubemus οἰμώζειν, id est plorare, quempiam et μακρὰ οἰμῶξαι, id est clare plorare, καὶ κλαίειν, καὶ μακρὰ χαίρειν, id est et flere, et longum valere.

1368. II, IV, 68. **Medium ostendere digitum**

Medio item digito porrecto supremum contemptum significabant. Martialis libro secundo :

Et digitum porrigito medium.

Nam hunc digitum Martialis impudicum vocat :

Ostendit digitum, sed impudicum.

Persius infamem :

Infami digito et lustralibus ante salivis.

Huc arbitror pertinere, quod apud Laertium Diogenes, ut alibi diximus, hospitibus quibusdam Demosthenem videre cupientibus non indice digito, sed medio porrecto demonstravit, parum virum innuens et effeminatum. Ac paulo post eodem in loco

satis indicat porrectione digiti medii quippiam obscoenum significari, cum ait insanos haberi, qui medium porrigant digitum, qui indicem, non item. Itaque eodem in carmine duobus adagiis extremum contemptum indicavit satyricus :

Mandaret laqueum mediumque ostenderet unguem.

Elegantius fiet utrumque, si longius detorqueatur, ut Philosophicis praeceptis laqueum mandes, tu tuo vivito more et Theologorum decretis negotiatores medium unguem ostendunt, id est plane contemnunt ridentque.

1369. II, IV, 69. **Barbam vellere**

Τὸν πώγωνα τίλλειν, id est barbam vellere. Est illud quoque sumptum a gestu : barbam vellere, quo summum contemptum ac ludibrium significamus. Horatius Sermonum libro primo : Barbam tibi vellunt / lascivi pueri. Persius :

Idcirco stolidam praebet tibi vellere barbam
Juppiter ?

Idem alias :

Si Cynico barbam petulans nonaria vellit.

Et Dionysius Siculus non dubitavit Aesculapio barbam auream detrahere. Lucianus in Timone de Jove Olympio : Ἐκάθησο τοὺς πλοκάμους περικειρόμενος, id est Desidebas, dum tibi circumtonderetur caesaries. Et barbam vellit mortuo leoni, qui ferox est in prostratum, quod alias attigimus.

1370. II, IV, 70. **Malis ferire**

Μήλοις βάλλειν, id est malis petere, dicuntur qui muneribus assequi student quod optant, aut qui donis provocant ad amorem mutuum. Ducta est allegoria a fabula Atalantae, quam Hippomenes cursu superavit, sed arte : projectis inter currendum malis aureis, in quibus sublegendis dum puelle subinde remoratur, praecessit ac vicit juvenis. Refertur adagium a Diogeniano. Plutarchus in Symposiacis indicat olim fuisse morem, ut in eos, qui semper vincerent, mala, rosas,

nonnulli etiam mala Punica jacerent, ut hinc quoque videri possit ortum adagium ac dictitatum de iis, qui magnopere mirantur ac probant quempiam aut etiam blandiuntur. Idem decade nona narrat Anarchum, cum ab Alexandro post cenam malis peteretur, surrexisse dixisseque hunc senarium ex Oreste Euripidis :

Βεβλήσεταί τις θεῶν βροτησίᾳ χερί, id est

Ferietur aliquis mox deum humana manu.

Potest et simplicius accipi malis petere, cum quis ad amandum lacessitur ac provocatur. Sic enim interpretatur Suidas. Unde et illud apud Maronem :

Malo me Galatea petit, lasciva puella.

Et :

Aurea mala decem misi, cras altera mittam,

Et :

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.

Et Acontius apud Ovidium Cydippae malum inscriptum in gremium mittit. Aristophanes in Nebulis :

Μήλῳ βληθείς ὑπὸ πορνιδίου, id est

A scorto malo percussus.

Interpres adscribit malum amoris esse symbolum, propterea quod Veneri sit sacrum. Unde in certamine formarum praemium malum erat aureum idque Veneri contigit. Theocritus in Cyclope :

Ἤρατο δ' οὔτι ῥόδοις, οὐ μάλοις ούδὲ κικίνοις,

Ἀλλ' ὀλοαῖς μανίαις, id est

Non malis, non ille rosis, non ille cicinis,

Sed furiis mage pestiferis adamabat.

Idem in Hodoeporis :

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίστα.

Olim munuscula malis constabant, unde Horatius in Epistolis :

Frustis et pomis viduas venentur avaras

Excipiantque senes, quos in vivuaria mittant.

1371. II, iv, 71. **Mare prius vitem tulerit**

Τὸ πέλαγος πρότερον οἴσει ἄμπελον, id est Mare prius vitem feret, de iis, quae nullo pacto fieri possint. Nam salsitudo vitibus inimicissima. Hinc, opinor, Homerus et Hesiodus identidem pontum vocant ἀτρύγετον, quod illinc nulla colligatur vindemia. Salsa terra fere sterilis est frugibus, sed vitibus inimicissima. Refertur apud Diogenianum.

1372. II, iv, 72. **Betizare, lachanizare**

Lachanizare vulgo dicebant pro languere, teste Suetonio in vita Octavii Caesaris, pro quo Augustus novavit betizare. Quadrabit et in insulsos et insipidos. Catullus :

Languidior tenera cui pendens sicula beta.

Item Martialis :

Ut sapiant fatuae, fabrorum prandia, betae,
O, quam saepe petet vina piperque coquus !

Eodem pertinet illud Diogenis Cynici dictum apud Laertium : Cum adolescentes quidam eum canem vocarent seque cauturos dicerent, ne ab illo morderentur, bono animo esse jussit, canem enim haud quaquam vesci betis, mollitiem illlorum notans. Bliteos appellant stupidos. Est βλίτον herbae genus, cui nomen etiam a stupore saporis inditum putant, quasi βλάξ, quae vox bardum et stupidum significat. Aristophanes in Avibus : Ὡς βλακικῶς διακονεῖς, id est Ut stupide ministras. Plautus in Truculento :

Blitea et lutea est meretrix, nisi quae sapit in vino ad rem suam.

Laberius mimographus apud Nonium Marcellum bipedem et bliteam beluam appellat insulsum et vecordem. Apud Menandrum quoque mariti uxoribus ex blito convicium faciunt, bliteas eas nominantes. Aristophanes in Nebulis :

Καὶ σε καλοῦσι βλιτόμαν, id est

Teque vocant bardum ac stultum.

Fieri potest ut Gallica quoque vox hinc manarit, qua nun vulgo contemptissimos extremae notae homines compellant bliteros, addita litterula.

1373. II, IV, 73. **Promus magis quam condus**

Sane quam elegans et proverbialis Ausonii dimeter iambicus :

Promusque quam condus magis,

In quemdam profusiorem, qui parta prodigere nosset, quaerere aut quaesita servare non nosset. Sumpta metaphora a rei familiaris dispensatoribus, maximeque penuariae, quos Graeci ταμίας vocant, quorum partes sunt ad usum familiae promere, id est proferre, quaedam alia condere, hoc est seponere. Jam qui tantum promit, is ad inopiam velis equisque properat. Plautus in Truculento parce promos appellat sordidos ac tenaces et qui sumptum libenter effugiunt.

1374. II, IV, 74. **Indulgere genio**

Proverbiales sunt et illae figurae : defraudare genium, pro eo, quod est negare naturae, quod appetit, et indulgere genio, pro eo, quod est animo obsequi. Terentius in Phormione : Suum defraudans genium. Plautus in Truculento :

Sed istos, qui cum geniis suis belligerant, parce promi,

sordidos et parcos significans. Idem in Aulularia : Egomet fraudavi meum genium. Contra Persius satyra quinta : Indulge genio ; carpamus dulcia. Unde et genialem appellant diem laetum et voluptuarium, et genialiter vivere pro molliter et laute.

1375. II, IV, 75. **Curare cuticulam**

Huic confinis est illa frequens apud poetas figura : curare cuticulam. Nam qui voluptati student magis quam famae, unum hoc curant, ut cutis summa niteat, eaque

gratia lautioribus epulis, balneis, unguentis, somno, conviviis allisque id genus delitiis utuntur. Horatius in Sermonibus : Ire domum atque / pelliculam curare jube. Idem in Epistolis :

Me pinguem et nitidem, et bene curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum,

Persius :

Et assiduo curata cuticula sole.

1376. II, IV, 76. **Nodum in scyrpo quaeris**

Nodum in scyrpo quaeris in anxium dicebatur nimisque diligentem aut meticulosum, qui illic scrupulum moveret, ubi nihil esset addubitandum. Hoc adagium refertur apud Plautum in Menaechmis et verbis totidem apud Terentium in Andria. Festus ex Ennio citat :

Queris et in scyrpo, soliti quod dicere, nodum,

nominatim proverbii titulo referens. Donato junci species est scyrpus, levis atque enodis. Quamquam apud Gellium scyrpi dicuntur captiunculae argutiaeque. Nisi forte quis malit legere in scrupo, quod hi lapilli leves sint ac rotundi.

1377. II, IV, 77. **Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum**

Horatius in Arte poetica proverbiali schemate dixit :

Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum,

indocti poetae stultitiam taxans, qui multa non suo loco neque tempestiviter describit, perinde quasi pictor delphinum piscem, juxta Callimachi dictum, in nemoribus pingeret, rursus aprum in undis. Confine illi : Ἐν φακῆ τὸ μύρον, id est In lenticula unguentum.

1378. II, IV, 78. Cancer leporem capit

Καρκίνος λαγωὸν αἱρεῖ, id est Cancer leporem capit, de re nequaquam verisimili dictuque absurda, velut si quis dicat ab indoctissimo superari doctum.

1379. II, IV, 79. Ne caprea contra leonem

Μὴ πρὸς λέοντα δορκάς, id est Ne caprea adversus leonem, hoc est ne longe inferior cum potentiore decertes. Dorcas enim silvestris est capreolus. Refertur a Diogeniano. Suidas integrum refert senarium :

Μὴ πρὸς λέοντα δορκὰς ἅψωμαι μάχης, id est
Ne cum leone caprea pugnam sumpsero.

Homerus Odysseae Θ :

Ἀνδράσι δὲ προτέροισιν ἐπιζέμεν οὐκ ἐθελήσω, id est
Cum potiore viro nolim certamen inire.

1380. II, IV, 80. Pellem caninam rodere

Pellem caninam rodere proverbiali metophora dixisse videtur Martialis pro eo, quod est hominem maledictum et improbum conviciis insectari. Sic enim scribit in obtrectatorem quemdam et oblatratorem :

Non deerunt tamen hac in urbe forsan
Unus vel duo tresve quatuorve
Pellem odere qui velint caninam.

1381. II, IV, 81. Echino asperior

Ἐχίνου τραχύτερος, id est echino asperior, in hominem intractabilem et insuavibus moribus dictum. Metaphora sumpta ab animante, cujus duplex est genus : terrestre, spinis obsitum, et maritimum, pinnata undique testudine, ac spinis obductum, quibus se pedum vice voluit, auctore Plinio, Martialis :

Cortice deposito mollis echinus erit.

Aristoteles libro De generatione animantium quinto tradit echinum ipsum quidem pusillum esse, ceterum spinas habere et longas, et acutas. Athenaeus Dipnosophiston libro tertio fabellam haud infestivam refert e Demetrio Scepsio : Laconem quempiam vocatum ad cenam, appositis echinis, cum ignoraret, quo pacto soleant edi, nec observaret, quomodo ceteri convivae his vescerentur, corripuisse quemdam et in os conjecisse una cum ipsa testa ; porro, cum inter dentes strderet echinus et hominis os cibo misere cruciaretur, O sceleratum, inquit, edulium, neque nunc te omittam tibi mitis, nec te posthac umquam sumpsero !

1382. II, IV, 82. Echinus partum differt

Ἐχῖνος τὸν τόκον ἀναβάλλει, id est Echinus partum differt, de iis dici suetum, qui prorogarent quippiam suo malo : veluti qui creditam pecuniam comperendinant, tamen aliquando reddendam vel majore cum fenore. Aiunt echinum terrestrem stimulata alvo remorari partum, deinde jam asperiore ac duriore facto fetu mora temporis majore cruciatu parere. Auctor Suidas. Plinius libro IX, capite XXV, tradit piscem, qui dicitur echineis, fluxum gravidarum sistere et usque ad puerperium in utero continere fetum. Quamquam hoc ἀπροσδιόνυσον.

1383. II, IV, 83. Prius duo echini amicitiam ineant

Πρὶν δὲ δύο ἐχῖνοι ἐς φιλίαν ἔλθοιεν, ὁ μὲν ἐκ πελάγους, ὁ δ' ἐκ χέρσου, id est Prius echini duo inierint amicitiam, alter e mari, alter e terra, de iis, qui moribus ac studiis sunt inter se discrepantiores, quam ut spes sit aliquando inter eos necessitudinem coituram. Venustius erit ad rem deflexum : Male convenit theologorum spinis cum bonis litteris. Citius echino marino cum terrestri conveniret. Nam est echinus marinus, de quo multa Plinius et Aristoteles, est et terrestris, quem alio nomine vocant erinaceum. Illud commune, quod uterque spinosus est, unde et vocabulum inditum. Refertur a Suida.

1384. II, IV, 84. Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo

Proverbii speciem habet illum etiam Horatianum in Arte poetica :

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Quadrabit in homines nimium sedulos et quibusvis in rebus immodicos. Cujusmodi nonnullos videas, qui, cum semel coeperint, nullum faciunt finem, donec defatigati desistant, nec rationem ullam habent alieni fastidii, sed suo tantum animo negotii modum metiuntur haudquaquam memores vetustissimi sermonis admonentis, ut tum a lusu desistamus, cum adhuc est jucundus, ne voluptatem odii molestia consecuta contaminet. Nemo nescit hirudinem, ubi semel haeserit corpori, nulla ratione posse revelli, donec suctu sanguinis expleta decidat. Quidam appellant sanguisugam, Graeci βδέλλαν sive βδέλλιον. Linguam habet bisulcam ac fistulatam, quam penitus infigit cuti. Meminit Plinius libro undecimo, capite trigesimoquarto, atque inibi de altero quodam animali, cui nomen non sit, quod semper infixo sanguini capite vivat, donec nimia satietate dehiscat et ipsi immoriens alimento, cum cibi non sit exitus.

1385. II, IV, 85. Mea est pila

Mea est pila, id est Vici et voti sum compos aut Res mihi in manu est, apud Plautum in Truculento. Sumptum a notissimo pilae ludo, cum multis insequentibus unus aliquis praestantior occupat. Consimili figura dixit in Cassina :

Sed si nunc vult hera facere officium suum
Nostra omnis lis est,

id est vicimus. Traducta metaphora a judiciis.

1386. II, IV, 86. Ab ova usque ad mala

Ab ovo usque ad mala proverbiali figura dixit Horatius in Sermonibus, satyra tertia, pro eo, quod est ab initio convivii usque ad finem :

Si collibuisset, in quit, ab ovo
Usque ad mala citaret Io Bacche !, modo summa
Voce, modo hac resonat, quae chordis quatuor ima.

Antiquitus enim cenam ab ovis auspicabantur, malis finiebant. Erit venustius, si longius trahatur : ab ovo usque ad mala, id est toto colloquio, tota navigatione aut toto opere. Qui rem altius repetunt, quam oportet, notantur illo versu Horatiano :

Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Qui a primis initiis repetunt, ἐκ τῶν ῥιζῶν, id est a radicibus et a stirpibus imis, exordiri dicuntur. Qui nihil praetermittunt, ordine narrant. Et a capite usque ad calcem, quod alibi retulimus. Graecis ἄνωθεν dicitur et ἀρχῆθεν.

1387. II, IV, 87. **Virtutem et sapientiam vincunt testudines**

Julius Pollux libro nono De rerum vocabulis scribit hoc carmen olim proverbio celebratum fuisse :

Τὰν ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι, id est
Et virtus testudinibus, et sapientia cedit.

Est autem velut aenigma innuens pecuniam longe plus posse quam aut virtutem, aut sapientiam. Antiquitus enim Peloponesiorum nomisma, id est testudo, dicebatur propter inscalptam in eo testudinis figuram. Testem hujus rei citat Eupolidem, qui in fabula, cui titulus Captivi, ὀβολόν dixerit καλλιχέλωνον, id est obolum pulchrae testudinis. Consimili figura dictum est et illud : Multas noctuas sub tegulis latitare, et Bos in lingua, quae suis retulimus locis.

1388. II, IV, 88. **Sacra haec non aliter constant**

Sacra haec non aliter constant. Hoc adagio licebit uti, si quando fatebimur culpam, sed quae rei locove conveniat : veluti si quis in balneis agat impudentius aut rusticius in navi, aut in compotationibus ebriorum intemperantius, aut inter mulierculas ineptius, aut inter aulicos dissimulantius, aut inter sophistas loquacius,

aut apud populum adulantius. Ausonius Nuptialis centonis excusans licentiam Etenim fabula est, inquit, de nuptiis et, velit nolit, sacra haec aliter non constant. Sumptum a sacris, quae certis quibusdam ceremoniis peraguntur, de quibus si quid demutes, piaculum admissum putetur. Plutarchus in commentario De audiendis poetis : Θυσίας μὲν γὰρ ἀχόρους καὶ ἀναύλους ἴσμεν, οὐκ ἴσμεν δὲ ἄμυθον ούδὲ ἀψευδῆ ποίησιν, id est Sacra enim absque choris ac tibiis novimus, non novimus autem absque fabula ac mendacio poesim.

1389. II, IV, 89. **Sequitur ver hiemem**

Sequitur ver hiemem. Hoc adagio rerum vices significamus necessario sibi succedentium : ut si quis suadens in rebus afflictis animum fulciendum spe meliorum dicat : Sequetur ver hiemem, id est Tristibus succedent laetiora. Ita Pindarus Isthmiorum hymno quarto : Νῦν δ' αὖ μετὰ χειμέριον ποικίλων μηνῶν ζόφον / χθὼν ἅτε φοινικίοις ἄνθος ῥόδοις, id est Nunc vero rursum post hybernam multiplicium mensium caliginem terra celuti purpureis floret rosis. Ausonius in praefatione Monosyllabarum nonnihil abusus est proverbio : Ut in vetere verbo est, sequitur ver hiemem. Jam similium nugarum subtexo nequitiam.

1390. II, IV, 90. **Venereum jusjurandum**

Ἀφροδίσιος ὅρκος οὐκ ἐμποίνιμος, id est Venereum jusjurandum non punitur. Sensus est amantium jusjurandum irritum esse neque ad deos quicquam pertinere tamquam jocosum. Et auctore Nasone :

Juppiter ex alto perjuria ridet amantum
Et jubet Aeolios in freta ferre Notos.

Et Horatius :

Ridet hoc, inquam, Venus ipase, rident
Simplices Nymphae.

Tibullus :

Perjuria ridet amantum

Juppiter et ventos irrita ferre jubet.

Citatur hoc adgium a Platone in Convivio : Ὃ δὲ δεινότατον, ὥς γε λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὀμνύντι μόνῳ συγγνώμη παρὰ θεῶν ἐκβάντι τῶν ὅρκων. Ἀφροδίσιον γὰρ ὅρκον οὔ φασιν εἶναι. Οὕτω καὶ οἱ θεοί, καὶ οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν ἐξουσίαν πεποιήκασι τῷ ἐρῶντι, id est Quodque omnium maximum est, ut sane dicitur vulgo, uni etiam juranti a diis parata est venia, si, quae juravit, non praestiterit. Venereum enim jusjurandum negans esse. Adeo tum dii, tum homines nihil non permittunt amanti. In verbis Platonis videtur deesse vocula ἐμποίνιμον : οὔ φασιν εἶναι ἐμποίνιμον. Meminit et Procopius in epistola ad Epiphanium ultima : Καλῶς ἄρα ᾔδει τὸ τῶν ἐρώντων πάθος ἡ παροιμία, κἂν ἐπιορκεῖν ἐθέλωσι, συγγνώμην αὐτοῖς ἐκ θεῶν ἀπαγγέλλεται, id est Pulchre novit amantium affectum proverbium : etiam si pejerare voluerint, veniam illis a diis pollicetur. Plato in Philebo apud Athenaeum libro duodecimo : Ὡς δὲ λόγος, καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἀφροδίσια, ἃ δὴ μέγιστα δοκοῦσιν εἶναι, καὶ τὸ ἐπιορκεῖν συγγνώμην εἴληφε παρὰ θεῶν, ὥσπερ καθάπερ παίδων τῶν ἡδονῶν οὐδὲ τόν λογισμὸν κεκτημένων, id est Ceterum quemadmodum dicitur, etiam in voluptatibus circa res venereas, quae sane videntur esse praecipuae, perjurium quoque venia donatur a diis, perinde quasi voluptates puerorum instar sint, qui nondum rationis sunt compotes. Refertur et illud ex Callimacho :

Ὤμοσεν, ἀλλὰ λέγουσι θεατοὺς ἐν ἔρωτι

Ὅρκους μὴ δύνειν οὔατ᾽ ἐς ἀθανάτων, id est

Juravit, verum vulgo dicunt, in amore

Quod juras, aures non penetrare deum.

Prior versus non caret mendo. Deflecti potest ad quodvis promissum, cujus fides praestanda non videatur.

1391. II, IV, 91. Tamquam meum nomen. Tanquam digitos

Proverbiales hyperbolae sunt : Tamquam meum nomen, et tanquam meos digitos teneo, si quando promptam certamque memoriam significare volumus. Martialis :

Totis diebus, Afer, haec mihi narras
Et teneo melius ista quam meum nomen.

Juvenalis : Tamquam ungues digitosque suos. Nihil magis meminimus quam proprii nominis. Unde et vita defunctos olim suo nomine inclamabant : Et proprii nominis oblitum dicimus prodigiosae obliviscentiae hominem. Antiquitus in digitis computus peragebatur. Extat ea de re libellus Bedae. Quin hodieque numerandi imperitum et obliviosum per jocum rogare solent, quot in manibus habeat digitos. Plutarchus in commentario, cui titulum fecit Quo pacto quis intelligere possit se profecisse, scribit olim morem fuisse nomina digitorum ediscere hisque in metu tamquam remedio futuris uti. Οἵ μὲν γὰρ ἐκμεμαθηκότες τὰ τῶν ἰδίων ὀνόματα δακτύλων χρῶνται πρὸς τοὺς φοβοὺς αὐτοῖς ώς ἀλεξικάκοις, ἀρτέμα καταλέγοντες ἕκαστον, id est Quidam enim ediscunt suorum nomina digitorum eisque contra pavores utuntur, tamquam ad depellenda mala remedium habeant, paulatim singulos recensentes. Quae vero sint digitorum apud Graecos vocabula, Gellius in Noctibus Atticis indicavit. Caelius Calcagninus, ut indicat Aleander, mavult intelligi de nominibus Dactylorum Idaeorum, de quibus nonnihil attingemus in proverbio Celmis in ferro, licet in Plutarcho ἰδίων legatur non Ἰδαίων.

1392. II, IV, 92. Bonorum glomi

Ἀγαθῶν ἀγαθίδες, id est Bonorum glomi, de opibus extructis et affatim accumulatis. Sumpta metaphora a glomere textorio, cui fila sunt obvoluta, aut certe ligno illo textorio, cui filorum maxima vis est obvoluta, quod idem πηνίον vocant. Proverbii meminit Julius Pollux libro VII, capite X, indicans apud comicos esse

frequentissimum. Videtur autem allusum ad vocem in agathide et agathis, perinde ut Thucydides in Euripidis epigrammate Athenas τῆς Ἑλλάδος Ἑλλάδα vocat, id est Graeciae Graeciam (etiamsi libro V tribuit hanc sententiam Pindaro), et quemadmodum ἔσχατα ἐσχάτων, id est postrema postremorum, item κακὰ κακῶν, id est mala malorum, dicunt Graeci. Quam quidem figuram Latini non agnoscunt.

1393. II, IV, 93. Rem acu tetigisti

Est apud Plautum in Rudente : Rem acu tetigisti, pro eo, quod est rem ipsam divinasti, nihil aberrans. Metaphora sumpta videri potest a lusu quopiam, in quo divinator id, quod alius notasset, summa acu tangebat : aut lineam, aut calculum, aut aliud quiddam simile. Igitur acu tangere perinde est, quasi dicas Ipsissimum punctum attingere. Nam minutissima puncta denotantur acu.

1394. II, IV, 94. Purgatis auribus

Purgatis auribus pro attentis et vacuis proverbium resipit. Plautus in Milite : Perpurgatis ambo damus tibi operam auribus. Horatius in Epistolis :

Est mihi, purgatam crebro qui personet aurem.

Persius quinta satyra :

Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto.

Nam sordes in auribus collectae auditum hebetant, exemptae reddunt acriorem.

1395. II, IV, 95. Purior clavo

Ἁγνότερος πηδαλίου, id est Purior gubernaculo, comparatio proverbialis de re vehementer inculpata aut moribus undequaque integris et incotaminatis. Clavus enim nauticus assiduis fluctibus abluitur, ut nihil sordium possit haerere. Adagium refertur a Suida.

1396. II, IV, 96. De calcaria in carbonariam

Quoties fit, ut a re proposita ad aliud quippiam longe diversum digrediamur, de calcaria in carbonariam decurrere dicimur, sive cum ex uno malo in aliud diversum incidimus. Tertullianus libro De carne Christi Igitur, inquit, de calcaria, quod dici solet, in carbonariam, a Marcione ad Apellem. Huic non dissimile est illud Ciceronis in actione pro Murena : Respondebo igitur Postumio primum, qui nescio quo pacto mihi videtur praetorius candidatus in consularem quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere.

1397. II, IV, 97. Datyli dies

Δατύλου ἡμέρα, id est Datyli dies, ubi res feliciter successerunt. Sumptum a Datylo quodam, qui apud Athenienses summos est honores consecutus.

1398. II, IV, 98. Monstrum alere

Monstrum alitur, ubi quid occulti vitii latere significamus. Haud scio an inde sumpta metaphora, quod monstra ob pudorem clanculum aluntur et occultantur. Siquidem Pamphilus in Andria Terentiana, quod prius repudiatus gener rursum ad affinitatem repeteretur, suspicans aliquid esse vitii in puella, quod celaretur, Repudiatus, inquit, repetor. Quamobrem ? Nisi id est, quod suspicor :

Aliquid monstri alunt. Ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me.

1399. II, IV, 99. Non curat numerum lupus

Proverbium sapit Vergilianum illud in Bucolicis :

Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Recte dicetur in hominem impudenter furacem. Extat hodieque vulgo jactatum adagium : Lupus non veretur etiam numeratas oves devorare. Porro fures paulo timidiores consueverunt a rebus numeratis abstinere manum, metu videlicet, ne hoc indicio deprehendantur. Huic affinis jocus ille facetus in servum furacem, cui nihil erat domi neque clausum, neque obsignatum.

1400. II, IV, 100. Ipsis placet

Αὐτοῖς ἀρέσκει, id est Ipsis placet, ubi rem parum nobis probari aut causam nihil ad nos pertinere significamus. Terentius in Andria :

Mihi non fit verisimile. Atqui ipsis commentum placet.

Non admodum abludit ab illo : suum cuique pulchrum. Suis quisque consiliis suaeque sententiae blanditur. Huc pertinet illud apud Homerum frequens : Ἥνδανε θυμῷ, id est placuit animo. Item illud apud comicos : Sic lubitum est animo meo. Et apud Virgilium : Diis aliter visum. Plato libro De legibus tertio retulit hoc proverbium.

1401. II, V, 1. Spartam nactus es, hanc orna

Ἣν ἔλαχες, Σπάρταν κόσμει, id est Spartam, quam nactus es, orna (sive administra). Admonet adagium, ut quamcunque provinciam erimus forte nacti, ei nos accommodemus proque huius dignitate nos geramus. M. Tullius ad Atticum lib. quarto, epistola sexta : Reliquum est : Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Non me hercle possum. Et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Idem ad eundem libro primo : Eam causam, quam mihi dicis obtigisse Σπάρταν, non modo nunquam deseram, sed etiam si ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Quod a Cicerone refertur, carmen est anapaesticum e tragoedia quapiam :

Spartam nactus es, hanc exorna.

Theocriti scholiastes indicat allusum ad hoc proverbium in Hodoeporis :

Αὐτόθι μοι ποτέρισδε καὶ αὐτόθι καὶ βουκολιάσδευ.

Τὰν σαυτοῦ πατέων ἔχε τὰς δρύας, id est
Mecum isthic certa, simul isthic pascito tauros
Et terram calcans propriam ne desere quercus.

Proverbium igitur ad varios usus licebit accommodare : Vel cum admonebimus, ut suam quisque personam, quam suscepit, cum decoro tueatur. Episcopus es, ne satrapam agas, sed episcopum. Maritus es, cura, quae mariti sunt officia. Aulicus es, aulicum age. Iudex es, ne iam amicum aut inimicum, sed iudicem agas. Principatus tibi contigit, principis officio fungere. Privatus es, ut privatum te gere. Sic propemodum usus est Aristophanes, nam huic inscribitur comoedia, cui titulus Θεσμοφοριάζουσαι :

Χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράμματα
Ἃ δεῖ ποιεῖν πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν, id est
Decet poetam accommodari moribus
Utcunque ad argumenta, quae tractaverit.

Vel cum iubebimus unumquenque sua sorte contentum esse oportere, quaecunque contigit. Quemadmodum enim peritus gubernator in omni tempestate bonum praestat nauclerum, ita vir sapiens in omni fortuna sapienter se gerit. Est ampla res familiaris, sapienter administra. Non est, utere paupertatis commodis. Contigit eruditio, utere ad bene vivendum. Non contigit, ne macereris : sufficit pietas ad consequendam salutem. Plutarchus in commentario Περὶ της εὐθυμίας admonens, ut suam quisque sortem boni consulat,

Σπάρτην, inquit, ἔλαχες, ταύτην κόσμει, id est
Sparta tibi obtigit, hanc exorna.

In eodem libello monet hoc dictum a Solone proditum. Citatur autem ex Euripide :

Σπάρτην ἔλαχες, κείνην κόσμει,
Τὰς δὲ Μυκήνας ἡμεῖς ἰδίᾳ, id est
Spartam nactus es, hancce guberna,
Sors est proprie nostra Mycenae.

Videntur esse verba Agamemnonis ad Menelaum. Quod confine est illi Platonico : Τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι, id est Quod praesens est, bene dispone (sive boni consule). Nunc vulgus hominum magis incumbit augendae rei quam bene administrandae, contra quam recte monet Socrates in Theaeteto Platonis : Κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι, id est Nam satius est pusillum bene quam multum non, ut oportet, peragere. Hanc igitur sententiam passim in principum aulis insculpi oportuit : Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Quorum vix ullum reperias, qui vere cogitet, quid sit principis agere personam, quive sua ditione contentus non conetur aliquid imperii suis finibus addere. Principis munus est modis omnibus reipublicae commodis providere, publicam tueri libertatem, alere pacem, excludere quam minimo suorum exitio maleficia, dare operam, ut sanctos et integros habeat magistratus. Cum igitur harum rerum securus ludit alea, saltat, scortatur, musicatur, venatur, negotiatur, berviter : alibi intentus est totus, tum occinendum est adagium : Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Rursum ubi neglecta, quae contigit, ditione foris agit, alienis inhians imperiis, suos in summum adducit discrimen, suos exhaurit funditus, seque pariter et universam fortunam aleae belli subiicit, ut unum aut alterum oppidulum adiiciat suis finibus, tum suggerendum adagium : Spartam nactus es. Nihil principi pulchrius, quam ut hoc, quicquid est regni, quod fortuna dedit, sua sapientia, virtute, diligentia reddat ornatius. Contigit oppidulum, imitare Epaminondam : fac ut frigidum illud oppidulum tua opera multo reddas celebrius ac locupletius. Contigit fera et intractabilis natio, da operam ut eam paulatim cicurem et legibus obtemperantem reddas. Contigit regnum parum splendidum, noli vexare finitimos, sed hoc, quod habes, citra alienum detrimentum exorna. Vix unquam feliciter cessit peregrinae ditionis affectatio. Quasdam nationes ingenium ac linguae sonus discrevit, ut Germanos et Hispanos ; quosdam ipsa natura diduxit ut insulares mari, Italos mari simul et Alpium molibus. Nonnullis casus suos terminos dedit. Si quisque, quod nactus sit, nitatur ornare, nimirum ubique florebunt omnia. Et inter amicos, nempe Christianos, omnia erunt omnium communia. Nunc saepenumero fit,

ut dum aliena labefactare nitimur, nostra funditus subvertamus et, ut feliciter cedat res, tanto nostrorum civium sanguine, tantis sumptibus, tot periculis, tot sudoribus, tot orbitatibus, tot denique nunquam enumerandis malis emimus titulum nescio quem inanem et magni nominis fumum.

Xerxes, Cyrus, Alexander Magnus et vixissent diutius, et veriorem gloriam essent consecuti, si suas civitates recte administrare quam alienas armis vexare maluissent. Carolus Burgundionum dux, huius proavus, si vim ingenii, qua pollebat, si magnitudinem animi contulisset ad sua locupletanda potius quam ad expugnanda aliena, nec infelicem mortem oppetisset in bello, et inter laudatissimos principes haberi poterat. Magna pars nostra ditionis id temporis fatali quadam peste tenebatur, stultissima videlicet, sed omnium perniciosissima dissensione, omnibus in duas factiones divisis, quarum alteri nomen erat ab hamo, alteri a pisce asello. Pugnabat civitas cum civitate, vicus cum vico, domus cum domo. Saepe quos idem lectus iungebat, factio diversa segregabat et fratrem a fratre, ruptis naturae vinculis, distrahebat. Passim latroniciis, jurgiis, caedibus, rapinis fervebant omnia. Et interim bonus ille princeps, perinde quasi haec nihil ad rem pertinerent, procul aliorum oppugnabat moenia. Carolus Galliarum rex, huius nominis octavus, peragrata Italia reversus est ad suos, sed tanto suo suorumque malo ac periculo, ut poenituerit ejus felicitatis. Denique sunt qui affirment eum ad senectutem pervenire potuisse, si Italiam Italis reliquisset.

Quid dicam de Philippo, huius Caroli patre ? Adiit Hispanias, non Martis aleam experturus, sed accersitus ad regni partem capessendam ; pacata undique omnia. Et tamen hanc tam felicem peregrinationem quam flevit patria non ferendis exactionibus expilata ! Ipse magno vitae periculo non semel laboravit. Franciscum Buslidium archiepiscopum Byzontinum amisit, virum modis omnibus incomparabilem. Sed tamen utcunque rediit, non licuit iis malis ita defungi. Denuo reliquit suos, saevissima jactatus tempestate delatus est in Angliam, tum temporis non admodum aequam nostratibus. Quid illic acciderit, quid passus fuerit, quid

pollicitus, quo pacto dimissus sit, non libet commemorare. Servivit necessitati, fateor et ignosco, sed quid erat necesse in eam venire necessitatem ? Nec iis admonitus malis de repetenda patria cogitavit : Hispaniae revisendae erant, ubi periret juvenis ad res maximas natus, nisi ipse sibi suam invidisset felicitatem. Atque unius hominis mors simul et patriam optimo principe, et Maximilianum unico orbavit filio.

Quid dicam de Christianissimo Francorum rege Ludovico, ejus nominis duodecimo ? Adortus est Venetos, id temporis, ut videbatur, inexpugnabiles, unico conflictu tot oppida restituit Romano pontifici Julio, tot imperatori Maximiliano, tot sibi recepit. Rediit rebus felicissime, sicuti videbatur, confectis. Verum quantum malorum pelagus hinc exundavit in Gallos ! Qui suo sanguine tot insignes triumphos Julio pepererant, eiusdem opera majore sanguinis jactura ex Italiae finibus ejecti, parum hoc : et quo non tandem ignominiae stigmate notati ? Quod ni Julium mors intercepisset, vidissemus regnum illud totius orbis florentissimum funditus eversum. Quid autem de serenissimo Scotorum rege Jacobo commemorem ? Is vir absolutam felicitatem absolutae laudi adjunxerat, si perpetuo suis se finibus continuisset. Erat ea corporis specie, ut vel procul regem posses agnoscere. Ingenii vis mira, incredibilis rerum omnium cognitio, invicta animi magnitudo, vere regia pectoris sublimitas, summa comitas, effusissima liberalitas. Denique nulla virtus erat, quae magnum deceret principem, in qua ille non sic excelleret, ut inimicorum quoque suffragio laudaretur. Contigerat uxor Margareta, serenissimi Anglorum regis Henrici octavi soror, ea forma, ea prudentia, ea in maritum charitate, ut non aliam a superis optare potuisset. Regnum Scotiae, quod multis et opibus, et celebritate incolarum, et splendore fertur cedere, sic suis virtutibus illustrarat, sic auxerat, sic ornarat, ut veram egregii principis laudem meruerit, si intra hoc gloriae suae stadium constitisset. Sed o nunquam felicem regno, raro principi, regis discessum ! Dum nimium amico in Gallorum regem animo, quo Britanniae regem magnis rerum minis Gallias impetentem averteret et ad insulae suae defensionem revocaret, egressus regni sui fines Anglos bello lacessit, quid multis ? Fortiter quidem, sed infeliciter

periit, non tam sibi quam regno. Periit adhuc aevo vigens. Diu Scotia tanto principe, diu Margareta tali marito, diu filius (nam filium ex ea sustulerat) tali patre frui potuisset atque ipse vicissim et his omnibus, et sua gloria, nisi sibi vitam invidisset.

Caesus est una cum fortissimo patre filius, et filius eo patre dignissimus, Alexander archiepiscopus titulo divi Andreae, juvenis quidem viginti ferme natus annos, sed in quo nullam consummati viri laudem desiderares. Mira formae gratia, mira dignitas, heroica proceritas, ingenium placidissimum quidem illud, sed tamen ad cognitionem omnium disciplinarum acerrimum. Nam mihi fuit cum eo quondam in urbe Senensi domestica consuetudo, quo tempore a nobis in rhetorum praeceptis Graecanicisque litteris exercebatur. Deum immortalem, quam velox, quam felix, quam ad quidvis sequax ingenium, quam multa simul complecti poterat ! Eodem tempore discebat jureconsultorum litteras, nec eas admodum gratas ob admixtam barbariem et odiosam interpretum verbositatem. Audiebat dicendi praecepta et praescripto themate declamabat, pariter et calamum exercens, et linguam. Discebat Graece et quotidie, quod traditum fuerat, stato reddebat tempore. Horis pomeridianis musicis operam dabat : monochordiis, tibiis, testudini. Modulabatur et voce nonnunquam. Ne ipsum quidem convivii tempus studiorum vacabat fructu : sacrificus perpetuo salutarem aliquem librum recitabat, puta decreta pontificum aut divum Hieronymum, aut Ambrosium, nec unquam recitantis vox interrumpebatur, nisi si quid alteruter doctorum, inter quos medius accumbebat, admonuisset aut ipse parum assequens, quod legebatur, sciscitatus esset aliquid. Rursum a convivio fabulae, sed breves, et hae quoque litteris conditae. Proinde nulla omnino vitae pars vacabat studio, nisi quae rei divinae somnoque daretur. Nam etiamsi quid superfuisset temporis, quod tam variis studiorum vicibus non suppetebat, tamen si quid forte supererat, id historicorum lectioni dabat. Nam hac cognitione praecipue capiebatur. His itaque rebus factum est, ut adolescentulus vix dum decimumoctavum egressus annum tantum in omni litterarum genere consecutus fuerit, quantum in quovis viro jure mireris. Nec illud in hoc usu venit, quod fere solet

in aliis, ut ad litteras felix, ad bonos mores minus esset appositus. Verecundi mores erant, sic tamen, ut miram agnosceres prudentiam. Animus sublimis et a sordidis istis affectibus procul semotus, sed ita, ut nihil adesset ferocitatis, nihil fastidii. Nihil non sentiebat, permulta dissimulabat, nec unquam ad iracundiam poterat incitari : tanta erat naturae lenitas animique moderatio. Salibus impendio delectabatur, sed eruditis ac minime dentatis, hoc est non nigro Momi, sed candido Mercurii sale tinctis. Si quid turbae domi natum fuisset inter famulos, mirum quanta dexteritate quantoque candore solitus sit componere. Denique religionis erat et pietatis plurimum, superstitionis nihil. In summa nemo fuit dignior, qui ex rege, et ex illo rege nasceretur. Utinam autem in parentem pietas, quam fuit admirabilis, tam fuisset et felix. Comitatus est in bellum, ne usquam patri deesset. Quaeso, quid tibi cum Mavorte, omnium poeticorum deorum stupidissimo, qui Musis, imo qui Christo eras initiatus ? Quid isti formae, quid isti aetati, quid naturae tam miti, quid ingenio tam candido cum taratantaris, bombardis et ferro ? Denique quid erudito cum acie ? Quid episcopo cum armis ? Imposuit nimirum tibi immodica quaedam in parentem pietas dumque nimium fortiter amas patrem, infeliciter cum patre caesus occubuisti. Tot naturae dotes, tot virtutes, tot eximias spes unica pugnae procella absorbuit. Periit et nostrarum rerum nonnihil : nempe quod in erudiendo te sumpsimus operae quodque mea partum industria mihi te vindico. At quantus felicitatis cumulus, nisi genius aliquis malus regem huc impulisset, ut regni sui limites egressus in alienis agris cum ferocissima gente Martem experiri vellet. Utinam, quod praeclare coeperat, perficere maluisset, hoc est Σπάρτην, ἣν ἔλαχε, κοσμεῖν.

Regibus proprius ac pulcherrimus laudum campus intra regni fines est. In apum gente caeterae quidem huc et illuc volatu divagantur, solus rex, ut aculeo caret, ita pro portione corporis alas habet multo minores, ut ad volatum parum sit idoneus. Veteres ita Venerem fingebant, ut pedibus testudinem premeret, id innuentes, matremfamilias ab aedibus nusquam oportere discedere, quippe cujus omne officium intra domesticos parietes contineatur. Atqui multo magis ad rem pertinebat

principem hoc admoneri symbolo, qui si quid peccat, non unius familiae, sed orbis totius malo peccat. An parum est domi negotiorum, ut foris sint accersenda ? Tanta est ubique scelerum sentina, tot sacrilegia, tot latrocinia, tot oppressiones, tot injuriae, tot contumeliae, tot magistratuum corruptelae, tot leges aut a tyrannis institutae, aut in tyrannidis ministerium detortae, ut illa minutiora ne dicam : neglectas oppidorum vias, collabentes aedes sacras, incuratas fluminum ripas. His ita mederi, ut in remedium quam minimum de sanguine tuorum impendas, ut respublica beneficium sentiat, non sentiat impendium, an non egregium principis munus et immortali laude dignum ? Quod si cupis omnino gloriae tuae pomeria ultra ditionis tuae fines extendere, fac, ut, qui finitimi sunt, magnitudinem tuam benefactis, non malefactis, experiantur. Exuris villas, proteris segetes, demoliris urbes, abigis pecora, trucidas homines atque ita denique te magnum declaras. Bellum certamen, si id cum latrone suscepisses ! Hesiodus scripsit malum vicinum magnam esse noxam, contra, bonum ingens esse commodum. Hoc in te probent finitimi tui : fac ita te mirentur magnum, ut ament benignum. Verum satis jam dolori nostro, satis datum discipuli memoriae. Superest, ut ad proverbiorum recensionem redeamus.

1402. II, v, 2. Contigit et malis venatio

Δέδοται καὶ κακοῖσιν ἄγρα, id est, Contigit et ignavis a venatu praeda, ubi quid feliciter obtigit immerenti quodque fortunae magis quam illius industriae sit acceptum ferendum. Allegoria sumpta a venatu, in quo vel praecipue dominatur fortuna, virtus minimum adfert momenti. At eruditio nemini contingit, ni labore parta. Regnum obvenit dormientibus, opes affluunt cessantibus nonnunquam, honores accidunt etiam fugitantibus. Caeterum, quae vere bona sunt, nostra industria parentur oportet. Suspicor inde natum, quod olim mos fuerit, quod venatu captum esset, omnibus impartiri, etiam immerentibus. Ita Theocritus in Piscatoribus :

Ὡς καὶ τὰν ἄγραν τὠνείρατα πάντα μερίζειν, id est

Sic uti venatum partiri insomnia cuncta.

Quemadmodum arcana non committimus nisi selectis amicis, ita somnia narramus quibuslibet. Proverbium refertur a Suida e Zenodoto. Si pro δέδοται legas δίδοτο sive δέδοτο, erit initium carminis trochaici, nam probabile est e poeta quopiam decerptum.

1403. II, V, 3. Ire per extentum

Proverbiali figura dixit Horatius : ire per extentum funem, pro eo, quod est rem factu perquam difficilem praestare, neque vel tantillum aberrare. Sumptum a funambulis, ut Acroni placet, qui non sine summa arte summoque usu per funem protensum ingrediuntur. Quae res, sicuti conjicere licet, priscis ingenti miraculo fuit ; hodie nihil vulgatius. Horatii carmen hoc est :

Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit.

1404. II, V, 4. Annus est

Arbitror nemini dubium fore, quin illa quoque inter proverbiales hyperbolas referri debeant : Annus est, Seculum est, atque id genus alia. Terentius in Seipsum excruciante : Et nosti mores mulierum : Dum comuntur, dum moliuntur, annus est. Idem alibi : Jamdudum aetatem, pro admodum dudum. Plautus in Asinaria :

Aetatem velim servire, Libanum qui conveniam modo.

Et Seculum est, quod nihil abs te redditur litterarum. Proinde tempus praelongum hujusmodi figuris significabimus.

1405. II, V, 5. Dies adimit aegritudinem

Menedemus in Ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ Terentia nominatim adagii vice refert,

Aut ego, inquiens, profecto ingenio egregie ad miseriam,
Natus sum, aut illud falsum est, quod vulgo audio
Dici, diem adimere aegritudinem hominibus.

Eodem spectasse videtur Sophocles in Aiace flagellifero : Χρόνος γὰρ εὐμαρὴς θεός, id est Tempus enim facilis deus, videlicet quod omnia leniat molliatque. Ovidius :

Quod male fers, assuesce, feres. Bene multa vetustas
Lenit.

Euripides in Alcestide : Χρόνος μαλάξει σε, id est Tempus dolorem leniet. Marcus Tullius libro Tusculanarum quaestionum III : Quod ita esse dies declarat, quae procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modo leniatur aegritudo, sed in plerisque tollatur. Idem Epistolarum lib. V : Nam quod allatura est diuturnitas, id nos praecipere consilio prudentiaque debemus. Citatur ex Iphiclo :

Λύπης δὲ πάσης ἐστὶν ἰατρὸς χρόνος, id est
Tempus molestiis medetur omnibus.

Euripides :

Μέλλοντ᾽ ἰατρὸς τῇ νόσῳ διδοὺς χρόνον
Ἰάσατ᾽ ἤδη μᾶλλον ἢ τεμὼν χρόα, id est
Medicus, dedit qui temporis morbo moram,
Is plus remedii, quam cutis sector, dedit.

1406. II, V, 6. **Lucernam adhibes in meridie**

Λύχνον ἐν μεσηβρίᾳ ἅπτεις, id est, Lucernam accendis in meridie, id est, facis non suo tempore, aut explicas, quae per se sunt clarissima. Quorsum enim lucernis opus clarissima luce ? Natum videri potest a ridiculo Diogenis facto, qui, adhibita interdiu lucerna rogatusque, quidnam sibi vellet, respondit : Ἄνθρωπον ζητῶ, id est Hominem quaero, quemadmodum testatur Diogenes Laertius. Seneca libro De beata vita indicat hoc fieri solere per superstitionem, si quando denunciabatur ira numinis : Cum, inquit, sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia, atque humeros suspensa manu cruentat, cum aliqua genibus per viam repens ululat laurumque linteatus

senex et medio lucernam die praeferens conclamat iratum aliquem deorum, concurritis et auditis.

1407. II, v, 7. Soli lumen inferre

Quintilianus Institutionum oratoriarum libro quinto, titulo De usu argumentorum, simillima huic figurae dixit : eum soli lumen inferre, qui rem per se evidentissimam conaretur argumentationibus probare. Videtur idem cum illo, quod alio retulimus loco : Ἡλίῳ τὸ φῶς δανείζειν, id est, Soli mutuare lumen.

1408. II, v, 8. Zoili

Zoili audax quidem, sed parum felix mordacitas proverbio locum fecit, ut vulgo Zoili vocentur, alienarum laudum obtrectatores, et alienorum laborum reprehensores. Martialis :

Pendentem volo Zoilum videre.

Hic Zoilus sophista quispiam fuit, hoc facinore potissimum nobilitatus, quod Homerum, poetarum omnium principem, ausus est libris aliquot in eum scriptis incessere, unde Ὁμηρομάστιγος cognomen meruit, quod ipsum etiam abiit in proverbium : sic enim appellari coepti nobilium auctorum castigatores, vel Plinio teste in praefatione Historiae naturalis. Et Vergiliomastiges, quorum de numero fuit Pero. Zoilus igitur commentarios in Homerum compositos Ptolemaeo tyranno Aegyptiorum obtulit, ingens videlicet praemium a rege sperans, verum cum nihil mitteretur, penuria coactus misit, qui peterent. Ibi Ptolemaeus ait se mirari, cum Homerus tot annos defunctus tot hominum millia pasceret, Zoilum egere Homero doctiorem. Denique per occasionem supplicio affectus est. Quanquam de mortis genere diversa tradunt auctores.

1409. II, v, 9. Bona Cillicon

Ἀγαθὰ κιλλικῶν, id est Bona Cillicon, subaudiendum : facit aut habet. Convenit, ubi quis malefactis ac foedis artibus sibi paravit opes. Huic adagio locum fecit Cillicon quidam, natione Milesius, qui, prodita Prienensibus Mileto patria ampliter quidem, sed foede ditatus est. Is cum proditionem moliens rogaretur, quidnam esset facturus, respondit Πάντ’ ἀγαθά, id est Omnia bona. Unde proverbium effertur etiam ad hunc modum : Πάντ’ ἀγαθά, ὡς ἔφη Κιλλικῶν, id est, Omnia bona, velut inquit Cillicon. Auctores Suidas et Zenodotus. Alludit huc et Aristophanes ἐν Εἰρήνῃ :

Οὐδὲν πονρόν, ἀλλ’ ὅπερ καὶ Κιλλικῶν, id est
Mali nihil, verum quod inquit Cillicon.

Interpres adjicit Cillicontis exitium. Prodita a Cilliconte insula Theagenes quidam Syrius commigrarat Samum atque illic vendebat carnes. Ab hoc cum Cillicon carnes emere vellet, tradidit illi, ut, quod superesset, amputaret. At ille porrecta machaera manum hominis abscidit, Ista, inquiens, manu non prodes alteram civitatem.

1410. II, v, 10. Plumbeo jugulare gladio

Plumbeo jugulare gladio est futili levique argumento convincere quempiam. M. Tullius ad Atticum : Cum illum plumbeo gladio jugulatum tamen iri diceret. Idem in libris De finibus bonorum frigidum argumentum plumbeum appellat pugionem. Quemadmodum Aurelius Augustinus libro Adversus Julianum tertio Et tamen, inquit, dialecticorum quasi jaculis oneratus acutis in certamen procedis et jactas plumbeos pugiones. Demosthenes in oratione contra Aristogitonem prima : Οὔτε γὰρ μαγείρῳ μαχαίρας οὐδεν ἐστ’ ὄφελος, ἥτις οὐ τέμνεται, id est Neque enim coquo machaerae ullus est usus, quae non secat.

1411. II, v, 11. Leonem radere

Λέοντα ξυρεῖν, id est Leonem radere, dicuntur qui feroces et praepotentes arte tractant et illudunt magno suo periculo. Usurpavit hoc adagium Socrates apud Platonem libro de Republica primo, negans se usque adeo dementem esse, ut leonem ausit tondere et Thrasymacho, homini praeferoci, illudere : Οἴει γὰρ ἄν με οὕτω μανῆναι, ὥστε ξυρεῖν ἐπιχειρεῖν λέοντα καὶ συκοφαντεῖν Θρασύμαχον ; Nam agni citra periculum tondentur velluntur que, leo nullo modo tractari vult. Ad hoc adagium allusisse videtur Martialis Epigrammatum libro decimo, cum ait :

Quare, si pudor est, Ligella, noli
Barbam vellere mortuo leoni.

Vertit enim poeta in jocum, quasi tutum esset et ignavum leonem jam non sentientem vellere. Per leonem autem innuit pudenda muliebria, iam emortua senio. Id Aristides in Panathenaicis, ad Periclem a Platone taxatum refert : Ὥσθ᾽ ὅρα, μὴ λέοντα ξυρεῖν ἐπιχειρῶμεν, οὐ Θρασύμαχον συκοφαντεῖν ἐπιχειροῦντες ἀλλὰ κωμῳδεῖν Περικλέα, καὶ ταῦτα δειλίας id est Itaque vide, ne leonem radere conemur, non Thrasymachum calumniari volentes, sed Periclem taxare, praesertim de timiditate.

1412. II, v, 12. Ne mihi Suffenus essem

Ne mihi Suffenus essem, ne mihi ipsi blandirer, ac stulte meipsum admirarer. Suffenus erat poeta longe ineptissimus, in aliorum vitia dicax, ad sua caecus. Itaque proverbium receptum, ut, qui sibi inaniter placerent, Suffeni dicerentur. Catullus in epigrammate :

Idem infaceto est infacetior rure,
Simul poemata attigit ; neque idem unquam
Aeque est beatus ac, poema cum scribit :
Tam gaudet in se, tanque se ipse miratur.

Ibidem :

Quem non in aliqua re videre Suffenum

Possis.

Suffeni simillimum Mevium facit Horatius, suis ignoscentem vitiis, aliena mordacissime insectantem : Egomet mi ignosco, Mevius inquit.

1413. II, v, 13. Siculus omphacizat

Σικελὸς ὀμφακίζει, id est Siculus omphacissat. Omphaca Graeci dicunt vuam acerbam et immaturam, ἀπὸ τοῦ ὠμοὺς φαγεῖν, id est quod crudi comedantur. Unde dicebatur in eos, qui libidine furandi quantumlibet vilia tollerent furto. Ductum a furacitate Siculorum. Non perperam dicetur et in illos, qui ob immodicam et praeproperam aviditatem, quo pusillum lucelli faciant sibi, damnum ingens aliis inferunt. Sunt qui credant quadrare posse in eos, qui bellissima quaeque sibi decerpunt, ut Syrus ille Terentianus. Zenodotus ait ex Epicharmo sumptum. Refertur et a Suida.

1414. II, v, 14. Anus simia sero quidem

Γέρων πίθηκος ἁλίσκεται μέν, μετὰ χρόνον δ᾽ ἁλίσκεται,

id est Anus simia sero quidem capitur, sed tamen aliquando capitur, ubi versutus aliquis, qui diu eluserit, tandem dat poenas. Valebit ad exhortandum, ut quisque veris rationibus agat, si velit esse tutus, ne fidat callidis quidem, sed inhonestis consiliis. Nullum enim tam instructum dolis, ut perpetuo fallat, sed tandem casus aliquis in apertum profert dissimulatam malitiam.

1415. II, v, 15. Secundo aestu

Κατὰ ῥοῦν προχωρεῖν, id est secundo aestu procedere, proverbialis et frequens apud auctores metaphora, sumpta a nautis, quibus facilior cursus, cum flumen aut etiam maris aestus secundus est. Lucianus in Jove tragoedo : Ταυτὶ μὲν ἤδη κατὰ ῥοῦν προχωρεῖν τῷ Δάμιδι, id est Haec jam Damidi secundo aestu

succedunt. Item alibi : Τὰ δ’ ἄλλα κατὰ ῥοῦν φέρεται, id est Reliqua secundo feruntur aestu. Quanquam hic paulo diversius est usus. Momus enim deos incusat, quod negligant res mortalium, sinentes eas veluti prono flumine quolibet ferri. Proinde κατὰ ῥοῦν φέρεσθαι dixit temere ferri, nullo moderante. Aeschylus in Persis :

Ὅταν δ’ ὁ δαίμων εὐροῇ, πεποιθέναι
Τὸν αὐτὸν αἰεὶ δαίμον’ οὐριεῖν τύχης, id est
Fortuna ubi fuerit secunda, credere
Fore item secundam semper atque eodem modo.

1416. II, v, 16. Secundis ventis

Ἐξ οὐρίου φέρεσθαι, id est Secundo ferri vento, refertur a Suida. Secundis ventis navigare dicitur, cui res ex sententia succedunt ; Graeci venustius ἐξ οὐρίας, tanquam a puppi. Libanius sophista in declamatione quadam : Οὕτω γνώμης ἔχουσιν ἐξ οὐρίας φιλεῖ τὰ πράγματα φέρεσθαι, id est Qui sic animo sunt affecti, iis solent res ex sententia succedere. M. Tullius Epistolarum ad Atticum libro secundo : Quid, si etiam Caesarem, cujus nunc venti valde secundi sunt, reddo meliorem ? Plautus in Bacchidibus : Pulchre haec confertur ratis, sentiens rem commode procedere. Apud eundem Tranio, qui hero triennium absente genialiter interim ac sane musice vixerat una cum filio, tandem hero reverso, cum praeter crucem nihil speraret, Nunc, inquit, ventus navim deserit. Horatius in Sermonibus :

Non agimur tumidis velis aquilone secundo,
Non tamen adversis aetatem ducimus austris.

Quin hoc ipsum naufragium pro infortunio proverbii vim habet, sicut et incendium. Quandoquidem autem pleraque Homeri proverbiorum vice sunt usurpata, quid vetat et illud inter adagia referri, quod est apud eum poetam perquam frequens :

Φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ, id est
Ferens et ventus, et aestus,

quoties res ex omni parte feliciter procedit. Item illud crebrum apud eundem :

Τὴν δ’ ἄνεμός τε κυβερνήτης τ’ ἴθυνεν, id est

Ast illam ventusque gubernatorque regebat,

cum ad fortunae favorem accedit etiam industria. Pindarus in Pythiis hymno primo : Ναυσιφορήτοις ἐς πλόον ἀρχομένοις ἀνδράσιν πρῶτα χάρις πομπαῖον ἐλθεῖν οὖρον, id est Nauticis viris navigationem apparantibus prima gratia est, si veniat ventus prosper ac secundus.

1417. II, v, 17. Parni scaphula

Τὸ Πάρνου σκαφίδιον id est, Parni scaphula, convenit in eos, qui ob res minutulas multum litium et querelarum movent. Sumptum a Parno quopiam, qui ob naviculam ereptam populo molestissimus fuisse legitur. Auctor Diogenianus. Cum enim huius causa frequenter ad populum deferretur, tandem in popularem jocum abiit, velut illud : ὁ Διὸς Κόρινθος.

1418. II, v, 18. Ne puero gladium

Μὴ παιδὶ τὴν μάχαιραν, id est Ne puero gladium, subaudiendum, commiseris, allegoria proverbialis, admonens, non esse mandandam potestatem vel adolescentibus, vel imperitis ac stultis, qua tum in suam, tum aliorum perniciem sint abusuri. Ne juveni commiseris administrationem pecuniae : ne puero gladium. Ne stulto concionandi apud populum partes delegaris : ne puero gladium. Ne regnum impuberi : ne puero gladium. Ne magistratum mandaris stultis : ne puero gladium. Ne erudito parumque cordato commiseris episcopi munus : μὴ παιδὶ τὴν μάχαιραν. Plutarchus in libello, cui titulus Ὅτι καὶ γυναῖκας κακὰς παιδευτέον, citante Stobaeo (nam is liber nondum emersit in lucem) : Μὴ παιδὶ μάχαιραν, ἡ παροιμία φησίν, ἐγὼ δὲ φαίην ἄν· μὴ παιδὶ πλοῦτον, μὴ δὲ ἄνδρὶ ἀπαιδευσίαν, id est Ne puero gladium, ait proverbium, ego vero dixerim : ne puero divitias neve viro imperitiam. Significat pecuniam pestiferam adolescentibus, viro inscitiam. Idem in

Problematis Symposiacis : Εἰ δὲ μή, δοτέον, ὥσπερ παισὶν ἀτρεμεῖν μὴ δυναμένοις, οὐ δόρυ καὶ ξίφος, ἀλλὰ πλαταγὴν καὶ σφαῖραν, id est Sin minus, dare oportet, veluti pueris non valentibus conquiescere, non hastam aut ensem, sed crepitaculum aut sphaeram. Usurpavit et Athenaeus libro Dipnosophistarum quinto in philosophum, cui commissum esset imperium. Non usquequaque diversum est ab hac forma, quod eleganter simul et graviter dictum est ab Henrico Britanniae rege, ejus nominis septimo, viro tum acri judicio, tum Laconicis dictis mire valenti, cum theologum quempiam ex horum genere, quos mendicantes vocant, concionantem audisset isque effreni lingua in principum vitam magna non libertate, sed insania debacchatus fuisset (nam sunt qui hac quoque via famam affectent) : Videbatur, inquit, furiosi manibus commissus gladius.

1419. II, v, 19. **Lindii sacrum**

Λίνδιοι τὴν θυσίαν, id est Lindii sacrum, subaudi faciunt, dicebatur in eos, qui inauspicato rem divinam faciebant. Sumptum ab historia, cujus meminit etiam Lactantius in Institutionibus christianae religionis, libro primo : Hercules olim agricolae cuidam Lindio duos boves per vim eripuit et mactatis illis convivium sibi paravit. Senex autem Herculi comedenti, cum multa in eum maledicta congereret, voluptati pariter et risui fit, ita ut Herculem dixisse ferant nullum unquam convivium sibi jucundius accidisse. Sed haud ab re fuerit Lactantii verba subscribere : Apud Lindum, inquit, quod est oppidum Rhodi, Herculis sacra sunt, quorum a caeteris longe diversus est ritus, siquidem non εὐφημίᾳ, ut Graeci vocant, sed maledictis et exsecratione celebrantur eaque pro violatis habent, si quando inter solenneis ritus vel imprudenti alicui exciderit bonum verbum. Cujus rei haec ratio redditur, si tamen ulla esse in rebus vanissimis potest : Hercules cum eo delatus esset famemque pateretur, aratorem quendam adspexit operantem ab eoque petere coepit, ut sibi unum bovem venderet. Enimvero ille negavit fieri posse, quia spes sua omnis colendae terrae duobus illis juvencis niteretur. Hercules solita violentia usus, quia

unum accipere non potuit, utrunque sustulit. At ille infelix, cum boves suos mactari videret, injuriam suam maledictis ultus est, quod homini eleganti et urbano gratissimum fuit. Nam dum comitibus suis epulas apparat dumque alienos boves devorat, illum sibi amarissime conviciantem cum risu et cachinnis audiebat. Sed post quam Herculi divinos honores ob admirationem virtutis deferri placuit, a civibus ei ara posita est (quam de facto Βούζυγον, id est Bovis Jugum, nominarunt), ad quam duo juncti boves immolarentur, sicut illi, quos abstulerat aratori. Eumque ipsum sibi constituit sacerdotem ac praecepit iisdem maledictis semper in celebrandis sacrificiis uteretur, quod negaret se unquam epulatum jucundius. Hucusque Lactantiana reddidimus verba. Zenodotus addit hunc apud Lindios inolevisse morem, jubente etiam oraculo, ut inter peragenda sacra convicia quaedam jactarentur. Meminit hujus et Gregorius Nazianzenus in orationibus steliteuticis. Adagium ad multos usus accommodari potest : vel ad rixosum convivium seu disputationem, vel ad rem quampiam, malis omnibus institutam.

1420. II, V, 20. Megarensium lacrimae

Μεγαρέων δάκρυα, id est Megarensium lacrimae, dicebantur vel fictae nec ex vero dolore profectae, vel vi adactae. Diogenianus ad hujusmodi refert historiam : Bacchius quidam Corinthius Clytii Megarensium regis filiam uxorem duxerat. Ea defuncta Clytius complures virgines et adolescentes Corinthum misit, qui in funeralibus pompis puellam deplorarent lacrimis utique fictis.

Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt,
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo.

Contra Juvenalis :

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Suidas aliam adfert causam. Apud Megarenses enim permultam allii copiam esse ; hujus acrimonia multis exprimi lachrymas vel invitis. Proinde apud Aristophanem

qui lachrymatur, allium olfacere per jocum dicitur. Igitur si ad simulatum dolorem accommodes, proverbium affine fuerit illi : Flere ad novercae tumulum.

1421. II, v, 21. Ventus neque manere sinit, neque navigare

Ἄνεμος οὔτε μένειν ἐᾷ, οὔτε πλεῖν, id est Ventus neque manere sinit, neque navigare. Philoctetes apud Aeschylum :

Ἔνθ' οὔτε μίμνειν ἄνεμος, οὔτε πλεῖν ἐᾷ, id est :

Ubi nec manere, nec ire ventus annuit.

Similimum est illi : Lupum auribus teneo. Usus erit, ubi quis in eas rerum angustias inciderit, ut nec relinquere negotium sit integrum, nec absolvendi sit facultas. Mutuo sumpta metaphora a saevissima ventorum tempestate, cum nautis periculosissima est navigatio, neque tutum tamen anchoram jacere. Q. Curtius lib. VIII citra figuram extulit, hoc pacto : Attonitisque auribus stupens agmen nec progredi, nec considere audebat. Refertur a Diogeniano.

1422. II, v, 22. Vulpes non iterum capitur laqueo

Ἀλλ' οὐκ αὖθις ἀλώπηξ πάγαις, id est At non iterum vulpes laqueis, subaudiendum capitur. Qui sapit, οὐ δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν προσκρούει λίθον, id est non iterum ad eundem offendit lapidem. Stupidi est hominis in malum gustatum iterum incidere. In Plutarchi collectaneis effertur hunc ad modum : Ἀλώπηξ διαφυγοῦσα πάγας αὖθις οὐχ ἁλίσκεται, id est Vulpes, quae semel effugerit laqueos, non capitur iterum. Huic animanti natura inest astutia, quemadmodum leonibus audacia. Sic Pindarus in Isthmiis, hymno quarto :

Τόλμᾳ γὰρ εἰκὼν
Θυμὸν ἐριβεμετᾶν θηρᾶν λεόντων
Ἐν πονῳ, μῆτιν δ' ἀλώπηξ,

virum fortem ob robur leoni, ob prudentiam vulpi comparat. Confine est illi, quod alibi retulimus : Iterum ad eundem lapidem impingere, quod usurpavit Gregorius

theologus in epistola quadam ad Bosphorium : Δὶς γὰρ πρὸς τὸν αὐτὸν λίθον προσπαίειν τοῖς ἀνοήτοις μόνοις ἡ παροιμία δίδωσιν, id est Bis enim ad eundem lapidem impingere solis stultis concedit proverbium.

1423. II, v, 23. Abydena illatio

Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα, id est Abydena illatio (sive irruptio), dici solitum, ubi quis obstrepit aut convivantibus, aut aliud quippiam agentibus et tumultu molestiam affert. Zenodotus ait extare proverbium apud Eudoxum in fabula, cui titulus Suppositicius, atque hinc esse natum, quod olim Abydenis mos fuerit, si quem civem aut hospitem acciperent convivio, praeterea in sacris ac sollennibus epulis, ut post unguentum et coronas infantes a nutricibus inducerentur circumferrenturque suaviandi. Vagientibus autem et clamantibus pueris, garrientibus item et obstrepentibus nutriculis convivium tumultuosum et injucundum reddebatur. Ergo cum amicis aliquot suaviter colloquentibus interveniet rabula quispiam et immodice loquax, qui confabulationem sua loquacitate sit inamoenam redditurus, recte dicemus : Ἀβυδηνὸν ἐπιφόρημα. Tametsi in quibusdam codicibus, ἐπιφώνημα legi, id est acclamatio, verum, ut opinor, mendose, quandoquidem Athenaeus libro Dipnosophistarum decimoquarto, mentionem facit hujus adagii, demonstrans complurium auctorum testimoniis, ἐπιφορήματα dici bellaria sive secundas mensas, ab inferendo, non ab acclamando. Quin et Stephanus ἐπιφόρημα legit, non ἐπιφώνημα. Itidem Zenodotus et Suidas. Solus Hesychius legit ἐπιφώνημα, indicans et hoc dici in eos, qui hospites calumniabantur. Caeterum quod in nonnullis codicibus scriptum visitur Ἀβυδηνῶν pro Ἀβυδηνόν, minimum interest ad sensum.

1424. II, v, 24. Mendici pera non impletur

Πτωχοῦ πήρα οὐ πίμπλαται, id est Mendici pera non impletur. Zenodotus ait ex Callimacho sumptum. Sensus per se liquet, nempe inexplebilem esse mendacitatem. Nam quo plura dederis iis, qui animo sunt mendico, hoc plura

petunt. Deflecti potest vel ad improbos, qui semper aliquid flagitant ab amicis, vel in divites, quibus nihil est satis, vel in principes δημοφόβους, quorum rapacitatem nullae plebis expoliationes possunt explere. Aptissime congruet in illos, qui libidini, cupiditati, ambitioni reliquisque id genus affectibus addicti sunt. Nam iis illud evenit, ut, quo intemperantius explent sese, hoc magis magisque sitiant esuriantque ; id, quod innuit etiam Evangelica parabola de filio prodigo, cui ne siliquis quidem contigit explere famem.

1425. II, v, 25. Laconicae lunae

Λακονικὰς σελήνας, id est Laconicas lunas (subaudiendum causaris aut ejusmodi quippiam), de promissis aut pactis incertis atque infirmis dicebatur. Nam, ut aiunt, Lacones, si quando pactum auxilium poscerentur, lunas causabantur atque hoc praetextu suffugiebant, quod, ut testatur Lucianus, legem tulisset Lycurgus, ne praelium inirent, nisi plenilunio. In caeteris item negotiis auspicandis lunae rationes superstitiosius observabant, atque hinc occasio proverbii. Ad hoc, ni fallor, allusit M. Tullius in epistola quadam ad Atticum, cujus initium est Dionysius, vir optimus, libro septimo : Ego, quoniam quarto Non. Ian. compitalitius dies, nolo eo die Albanum venire molestus familiae. Veniam tertio Nonarum, igitur inde ad urbem prid. Non. Tua σεληνίς quem in diem incurrat, nescio, sed prorsus commoveri te incommodo valetudinis tuae nolo. Quamquam haud me clam est hoc loco in vulgatis codicibus ληνίς scriptum esse, non σεληνίς. Nonnulli λῆψις mutaverant. Verum sensus huc vocat, ut σεληνίς, id est lunula, legamus. Cum enim significasset, quos dies observasset aut delegisset ipse, veluti superstitiosior, adjecit de Attico : Tua lunula in quem incidat diem, nescio, ludens et in illius superstitionem, sed ita tamen, ut valetudinis rationem haberi velit ab Attico. Convenit cum eo, quod alias recensuimus, Accessei luna.

1426. II, v, 26. Lucerna pinguior, et Lecytho pinguior

Λιπαρώτερος λύχνου, λιπαρώτερος ληκυθίου, id est pinguior lucerna, pinguior lecytho, videtur ironia proverbialis in eos, qui, cum sint edaces, nihilo tamen inde fiunt habitiores, quemadmodum lucerna plurimum absumit olei neque tamen fit unquam saginatior. Fortassis non absurde deflectetur in homines crasso judicio aut luxui deditos, aut voluptarios. Refertur a Diogeniano.

1427. II, v, 27. Ad mensuram aquam bibunt, citra mensuram offam comedentes

Μέτρῳ μὲν ὕδωρ πίνοντες, ἀμετρίῃ δὲ μᾶζαν ἔδοντες, id est Ad mensuram bibentes aquam, citra mensuram offam edentes. Zenodotus scribit hunc versiculum oraculo proditum in Sybaritas in vulgi sermonem abiisse, qui ob immoderatum luxum a Crotoniatis subversi sunt, quemadmodum alibi retulimus. Unde poterit accommodari, vel in eos, qui ex summis delitiis opibusque rediguntur ad extremam inopiam, vel in eos, qui praepostere sunt sordidi, parcissimi in rebus minutissimis, in magnis negligentes, cujusmodi plerosque videas mortales. Est autem versus heroicus, qui tamen in omnibus, quos adhuc viderim, codicibus depravate legitur. Restiuetur autem hoc pacto :

Μέτρῳ μὲν ὕδωρ πίνοντες, ἀμέτρως δὲ μᾶζαν ἔδοντες.

Consimilis formae est illud Theocriti in Bucoliastis :

Καὶ φεύγει φιλέοντα, καὶ οὐ φιλέοντα διώκει, id est

Aversum insequitur, rursum aversatur amantem.

1428. II, v, 28. In toga saltantis personam inducere

Saltantis personam in toga inducere est quippiam facere neutiquam decorum : veluti si senex aut theologus ineptiat, aut si quis seriis misceat ludicra. Martialis in praefatione secundi libri : Noli ergo, si tibi videtur, rem facere ridiculam, et in toga

saltantis inducere personam. Toga civium erat Romanorum et honoris gratia sumebatur ab iis, quid jam excessissent e pueritia, deposita praetexta, ipso cultu virilem animum ac mores profitentibus, unde et virilis toga dicebatur. Hinc illud Ciceronis in Philip. : Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Quin et pacis tempore gestabatur, quemadmodum sagum in bello. Unde M. Tullius in Philippicis subinde jubet depositis togis saga sumere. Et idem : Cedant arma togae. Item Lucanus de Pompeio :

Praetulit arma togae, sed pacem armatus amavit.

1429. II, V, 29. Inexploratus homo

Ἀβασάνιστος ἄνθρωπος, id est inexploratus homo, id est ἀνεξέστατος, ἀγύμναστος, ἀδοκίμαστος, id est inexpensus, inexpertus, non probatus. Suidas Aelianum citat auctorem in lib. De providential, qui ἀβασάνιστον dixerit dolore vacuum, eo quod Graecis βασάνιζειν sit etiam torquere. Subest autem metaphora in ἀβασάνιστος, βάσανος enim coticula est, qua solet aurum explorari (Latini vocant indicem). Extat Chilonis dictum id aurum esse homini, quod index lapis est auro, hoc est non aliter ingenium hominis auro spectari, quam indice spectator aurum.

1430. II, V, 30. Abronis vita

Ἄβρωνος βίος, id est Abronis vita, de molliter ac delitiose viventibus. Sumptum a moribus Abronis cujuspiam, notae luxuriae, quemadmodum apud nos Apicius, et Aesopus luxu nobilitati sunt. Graeci quidquid delicatum ac molle, ἀβρόν et πάναβρον appellant. Unde ἀβροδίαιτος lauti victus et opipare victitans. Refertur a Zenodoto.

1431. II, V, 31. Inest et formicae, et serpho bilis

Ἔνεστι κἀν μύρμηκι κἀν σέρφῳ χολή, id est
Formicae inest sua bilis et serpho sua.

Admonet adagium non esse contemnendum inimicum quempiam nec ullum temere lacessendum, quandoquidem nullum animal tam minutum aut imbecillum, quod irritatum non excandescat ira. Quadrabit et in homunculos nullis praeditos viribus, tamen vindictam molientes, ira, ut solet, animos suppeditante. Serphus minutulum animal non dissimile formicae. Brasidas auctore Plutarcho, cum manum in caricas temere misisset et a mure inibi forte fortuna latente morderetur, Papae, inquit, ut nullum est animal tam pusillum neque tam invalidum, quod lacessitum non cupiat ulcisci sese !

1432. II, v, 32. Manu fingere

Manu fingere est arte curaque formare. Metaphora sumpta ab iis, qui e cera sive argilla fingunt imagines. Lucius Anneus Seneca in Epistolis : Quaedam ingenia facilia et expedita, quaedam manu, ut aiunt, facienda sunt. Idem libro De beneficiis vi. Discamus, inquit, beneficia secure debere et occasiones reddendorum observare, non manu facere. Manu facere dixit pro nostra opera accersere. Itidem Plinius lib. xviii : Fateamur ergo culpam, ne his quidem, quae nascuntur, contenti, quando plura eorum genera manu fiunt. Juvenalis item satyra septima :

Exigite, ut mores pueri ceu pollice ducat,
Ut si quis cera vultum facit.

Tibullus libro primo :

Et manibus canas fingere velle comas.

Loquitur de tingente capillos arte. Persius satyra quinta :

Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.

M. Tullius in Bruto factum appellat elaboratum : Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurate et facta quodammodo oratio. Metaphora sumpta est a plastis ac fabris, qui rudi materiae inducunt effigiem. Unde et factum argentum dicitur, cui opponitur rude.

1433. II, v, 33. Locrense pactum

Λοκρῶν σύνθημα, id est Locrensium pactum, de foedifragis dictum, cujusmodi quondam habiti Locrenses, quod foedere prodito, quod cum Peloponnesiis inierant, ad Heraclidarum partes defecerint, vel, ut quibusdam placet, quod Siculos eluserint, non praestita fide. Haec propemodum Zenodotus. Refertur iisdem ferme verbis ab Eustathio in Boeotiam Homeri.

1434. II, v, 34. Cassioticus nodus

Κασιώτικον ἅμμα, id est Cassioticus nodus, de moribus vafris ac versutis dici consuevit. Cassius mons est et ejusdem nominis civitas in Aegypto, vicina Pelusio. Ei genti quasi genuinum ac gentilitium est miros quosdam nodos nectere. Huic affine quod alio diximus loco : Ἡράκλειον ἅμμα, id est Herculeus nodus, quo arctissimam atque indissolubilem amicitiam significamus. In caduceo Mercuriali duo sunt serpentes, masculus et foemina, qui medio corporum complexu nodum efficiunt Herculanum. Ab eo supernae partes sic ad osculum coeunt, ut flexu circulum efficiant, infernae simili flexu ad caducei capulum revocantur, qua parte caudae item coeunt utriusque. Hanc imaginem caducei adhuc videre est in nomismatibus antiquis. E quibus, opinor, symbolum suum mutuatus est Joannes Frobenius, typographorum hujus aetatis diligentissimus et cui plurimum debent sacrarum litterarum candidati, nisi quod extra circulum, quem serpentes faciunt capitibus inter se coeuntes, addita est columba sceptro insidens. Hunc nodum Mercurio consecrarunt Aegyptii, innuentes foedera non oportere unquam dissolvi, verum plurimum valere debere ; unde et Herculano cognomen additum. Quamquam Galli, et haud scio an etiam Aegyptii, non alium putant Herculem quam Mercurium. Refertur apud Diogenianum ac Suidam, adagium de Cassiotico nodo. Stephanus aliter effert, nimirum hoc pacto : Κασσιώτικα ἱμάτια, id est Cassiotica pallia, nisi forte pro ἱμάτια scriptum erat ἱμάντια, id est lora.

1435. II, v, 35. Bonus cantor, bonus cupediarius

Ἀγαθὸς ψάλτης ἀγαθὸς ζωμοποιός, id est Bonus cantor bonus cupediarius, in vituperium musicae artis dictum, quasi eiusdem sit hominis aures delectare cantu et palatum cupediis. Archidamus Zeusippi filius, cum quidam sibi commendaretur hoc nomine, quod bonus esset cantor, At hic, inquit, apud nos bonus cupediarius.

1436. II, v, 36. Ad amussim applica lapidem, non ad lapidem amussim

Plutarchus in commentariolo, cui titulus Quo pacto quis intelligere possit se profecisse, trochaicum hunc proverbialem refert :

Πρὸς στάθμῃ πέτρον τίτεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμήν, id est

Lapis amussi est applicandus, non amussis ad petram.

Admonet vitam ad leges esse corrigendam, non contra, leges ad mores nostros trahendas esse ; ut id faciamus, quod honestum sit, non id rectum existimemus, quod facimus. De Lesbia regula retulimus alibi.

1437. II, v, 37. Extra quaerere sese

Proverbiali schemate dictum a Persio satyra prima :

Examenque improbum in illa
Castiges trutina nec te quaesiveris extra,

Id est Tuis te facultatibus metiaris, non populari opinione. Respondit illi, quod idem alibi dixit : Tecum habita. Nam domi habemus, quae proprie nostra sunt nec aliunde petenda. Qui non est contentus recti conscientia, sed famam spectat, ἔξω βλέπειν, id est foras prospicere, dicitur. Plutarchus in commentario, qui inscribitur Quemadmodum quis intelligere possit se profecisse : Δῆλος ἐστιν ἔξω βλέπων ἔτι καὶ πρὸς δόξαν ἑλκόμενος, id est Palam est illum adhuc foras prospicere et opinione famaque duci. Huc pertinet illud quoque, quod alibi retulimus :

Ἀλλότριος βοῦς πολλάκις ἔξω βλέπει, id est

Extraneus bos saepe prospectat foras,

nimirum domi multa desiderans. Porro sapiens omnia sua bona secum portat, in seipso totus, instar mundi teres atque rotundus.

1438. II, v, 38. **Aliorum medicus, ipse ulceribus scates**

Plutarchus in commentario, cui titulus Quo pacto quis ab inimico juvari possit, hunc senarium ex tragoedia quapiam allegat :

Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἕλκεσι βρύων, id est

Aliis medens, at ipsus ulceribus scatens.

In eos torquendus est, qui errata castigant incessuntque aliena, intercutibus vitiis ipsi madentes. Illud vulgo tritissimum : Medice, tibi ipsi medicus esto. Gregorius in Apologia de fuga sua : Ἢ τῆς παροιμίας πόρρω θέωμεν, ἄλλοις ἰατρεύειν ἐπιχειροῦντες, αὐτοὶ βρύοντες ἕλκεσι, id est Aut proverbium procul effugiamus, aliis mederi parantes, ipsi scatentes ulceribus. Non dissimilem sententiam refert M. Tullius Philip. Xii : Etenim qui multorum custodem se profitetur, eum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Xenophon in Convivio simile quiddam indicat vulgo jactatum in divinatores : Οἱ μάντιεις λέγονται δήπου ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προορᾶν τὸ ἐπιόν, id est Aiunt sane divinos aliis quidem praedicere futura, sibi ipsis vero non prospicere, quod instat.

1439. II, v, 39. **Tragice loqui**

Τραγικώτερον λαλεῖν, id est tragice loqui, est verbis uti magnificentioribus. Est enim tragicorum character sublimis amatque tragoedia ampullas et sesquipedalia verba. Menander apud Plutarchum in consolatorio commentario ad Apollonium :

Εἰ δ’ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις

Ἐφ’ οἷς περ ἡμεῖς, ἔσπασας τὸν ἀέρα

Τὸν κοινόν, ἵνα σοι τραγικώτερον λαλῶ,

id est Quod si iisdem legibus, quibus et nos, hausisti communem aerem, ut tibi tragice loquar. Utitur et Plato libro De repub. III. Gregorius theologus in epistola quadam : Ἀλλ’ οὐκ ἦν, οἶμαι, πράττοντα τραγικῶς πανηγυρίζειν κωμικῶς, id est Non licebat, opinor, cum ageres tragice, festum agere comice. Idem in epistola ad Basilium : Ὦ γῆ καὶ ἥλιε, ἀὴρ καὶ ἀρετή, τραγῳδίσω γάρ τι μικρόν, id est O terra et sol, aer et virtus. Quanquam suspicor pro ἀρετή scriptum fuisse αἰθήρ, quemadmodum ex ἀήρ fecerat ἀνήρ. Nam qui primus has epistolas aedidit, adeo videtur callere Graece, ut vix legat. Est subinde apud Lucianum ἐκτραγῳδίζειν, pro eo, quod est magnificentius eloqui et rem verbis ampliorem reddere, et φορτικῶς λαλεῖν pro grandius et fastosius dicere.

1440. II, v, 40. **Tragicum tueri**

Τραγῳδίκὸν βλέπειν, id est tragicum tueri, non dissimili figura dixit Aristophanes in Pluto Πενίαν, id est Paupertatem, describens :

Βλέπει γέ τοι μανικόν τι καὶ τραγῳδίκόν, id est

Tragicum tuetur ac furiale quippiam.

Quadrabit vel in fastuosos, vel in tristes, ac luctuosos.

1441. II, v, 41. **Lingua juravit**

Illud e tragoedia cessit in proverbium : Ἡ γλῶσσ’ ὄμωσσεν, id est Lingua juravit, ubi quis non praestat fidem promissi aut ubi non ex animo pollicetur. Est apud Euripidem in Hippolyto coronato :

Ἡ γλῶσσ’ ὀμώμοχ’, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, id est

Jurata lingua est, animus injuratus est.

Hunc versiculum incessiverunt comicorum convicia. Aristophanes in Bacchis :

Ἢ φρένα μὲν οὐκ ἐθέλουσαν ὀμόσαι καθ’ ἱερῶν,

Γλῶτταν δ’ ἐπιορκήσασαν ἰδιᾳ τῆς φρενός, id est

Aut mentem, quae nolit per sacra jurare, linguam autem juratam seorsum ab animo.

Item in Ranis taxans Euripidem :

Ἡ γλῶττ’ ὀμώμοκ’, Αἰσχύλον δ’ αἱρήσομαι, id est

Jurata lingua est, Aeschylum autem praeferam.

Sic et Pindarus in Isthmiis, encomio quinto, laudans quendam cordatae veracisque linguae dicit : Γλῶσσα δ’ οὐκ ἔξω φρενῶν, id est Lingua vero non extra mentem. Euripidis dictum citatur a Platone in Theaeteto : Ἐὰν ἀποκρίνῃ, ὅτι ἐστίν, Εὐριπίδειόν τι ξυμβήσεται· ἡ μὲν γλῶττα ἀνέλεγκτος ἡμῖν ἔσται, ἡ δὲ φρὴν οὐκ ἀνέλεγκτος, id est Si responderis esse, eveniet nobis quiddam Euripideum : lingua nobis erit irredarguta, caeterum mens non erit irredarguta.

1442. II, v, 42. Heri, et nudiustertius

Χθὲς καὶ πρώην, id est heri et nudiustertius, proverbialis hyperbole tempus admodum nuper actum significans. Plutarchus in commentario De contentione iguis et aquae : Ἡ δὲ πυρὸς χρῆσις ἐχθές, φασί, καὶ πρώην, ὑπὸ Προμηθέως, βίος πυρός, οὐκ ἄνευ ὕδατος ἦν, id est Atqui ignis usus heri ac modo, quod aiunt, sub Prometheo, ignis vita, non citra aquam erat. Est subinde apud Lucianum, nominatim in libello De mercede servientibus. Item Plato De legibus libro tertio : Τὰ δ’ ἄλλα ἄλλοις πάμπολλα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, χθές καὶ πρώην γεγονότα, id est Quin et alia, quae et aliis plurima heri, ut ita loquar, ac nudiustertius acciderant. Alibi legi, nec tamen occurrit locus : Ὁ χθές καὶ πρώην ἑαυτῷ στήσας θεούς, id est Qui heri, et nudiustertius sibi deos instituit. Plato in Alcibiade secundo : Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀνήκοον εἶναι ἔνιά γε χθιζά τε καὶ πρωιζὰ γεγενημένα, id est Arbitror autem tibi non inauditum esse quaedam et heri, et nudiustertius esse facta.

1443. II, v, 43. Non pluet post noctem, qua sus agrestis pepererit

Plutarchus in commentario De causis naturalibus versum hunc ceu proverbio jactatum citat :

Μηκέτι νυκτὸς ὕειν, ᾗ κεν τέκῃ ἀγροτέρα σῦς, id est

Non iam nocte pluet, sus qua enitetur agrestis.

Sues cicures saepius pariunt ac diversis temporibus, ferae non nisi semel, idque iisdem ferme diebus, nimirum ineunte aestate. Unde negant fore pluviam, posteaquam sus agrestis pepererit, nimirum exactis jam mensibus pluviis. Per jocum usurpari poterit, si dicamus res fore tranquilliores, posteaquam morosus ac rixosus quispiam animo suo morem gessit.

1444. II, v, 44. Cum diis pugnare

Θεομαχεῖν, id est cum diis pugnare, dicuntur qui vel naturae repugnant, vel adversus fatalem necessitatem reluctantur. Sumptum a Gigantum fabula. M. Tullius in dialogo De senectute : Quid enim aliud Gigantum more bellare cum diis, nisi naturae repugnare ? Euripides in Bacchis :

Κοὐ θεομαχήσω, σῶν λόγων πεισθεὶς ὕπο, id est
Cedam deis, parens tuis sermonibus.

Fertur et hujusmodi senarius inter sententias proverbiales :

Θεῷ μάχεσθαι δεινόν ἐστι καὶ τύχῃ, id est
Pugnare cum diis cumque fortuna grave est.

Celebratur et illud Homericum :

Οὐκ ἔστιν πρὸς δαίμονα φωτὶ μάχεσθαι, id est
Haud pugnare potest hominum cum numine quisquam.

Id imitatus Pindarus : Χρὴ δὲ πρὸς θεὸν οὐκ ἐρίζειν, id est Non convenit cum deo contendere.

1445. II, v, 45. Dorica musa

Δωρικὴ Μοῦσα, id est Dorica musa, de munerum avidis. Aristophanes in Equitibus jocatur in Cleonem, quod nullam aliam musicam discere potuerit quam Doricam, videlicet alludens ad notissimas harmoniarum species : Doricam, Lydiam, Phrygiam et Boeoticam. Ludit autem verbo perperam depravato, δωροδοκηστί pro

Δωριστί, Οὗτος, inquiens, οὐ δύναται μαθεῖν, / ἣν μὴ δωροδοκηστί, id est Iste discere haud potest praeterquam δωροδοκηστί. Est autem Graecis δωροδοκεῖσθαι muneribus corrumpi, ut in gratiam alicujus dicas sententiam ; id quod Pythagoras appellat κυάμους ἐσθίειν, id est fabas edere. Nam antiquitus fabis suffragia ferebantur, itaque συμβολικῶς fabas edebant qui quaestum ex ea re facerent. Sic enim interpretatur is, quisquis fuit, qui collegit historias, quas Gregorius Nazianzenus attigit. Quanquam exortus est nuper qui Pythagorae fabas vertit in ova, quod in his sit animantis initium, κυάμον autem dictum quasi κύησιν. Quem audiendum putaremus, si vel unum auctorculum veterem vel argumentum aliquod gravius allegasset. Hesiodus item principes corrupte judicantes δωροβόρους appellat, id est donivoros.

1446. II, v, 46. Ne supra pedem calceus

Μὴ ὑπὲρ τὸν πόδα τὸ ὑπόδημα, id est Ne ultra pedem calceus, id est Ne majora viribus suscipias aut Ne magnificentius te geras quam pro tua conditione. Lucianus in Imaginibus : Μηδὲ ὑπὲρ τὸν πόδα ἔστω τὸ ὑπόδημα, id est Neque major pede sit calceus. Rursum in proxime sequenti dialogo : Ταῦτα σοι ἔκμετρα ἔδοξε καὶ ὑπὲρ τὸν πόδα, id est Haec tibi visa sunt immodica et quam pro mensura pedis majora. Rursum in Gallo : Καὶ οὐχὶ κατὰ λόγον τοῦ ποδός, id est Et haudquaquam juxta pedis rationem.

1447. II, v, 47. Ne e quovis ligno Mercurius fiat

Οὐκ ἐκ παντὸς ξύλου Ἑρμῆς ἂν γένοιτο, id est Non e quovis ligno Mercurius fingi posset, id est Non omnium ingenia sunt accommodata disciplinis. Quidam enim, ut ait Fabius, rus ablegandi sunt. Sumpta est allegoria a fabris, qui materiam deligunt, quandoquidem ad alias res alias materias convenire copiose demonstrat Theophrastus libro De plantis quinto, item Plinius libro decimosexto. Quidam superstitiosius exquirunt materiam, unde numen exculpant. Et quanquam Priapus

ille deus facilis et crassus haud gravatur ficulnus esse, non tamen idem liceat in Mercurio, deo tam ingenioso totque praedito artibus. Tametsi mihi magis arridet, ut ad magicum Mercurii simulachrum referatur, quem non ex quavis materia, sed certo ligno scalpebant, alioqui non futurum idoneum ad magicae artis usum. Unde id quoque inter reliqua magici criminis argumenta objectum fuerat Apuleio, quod Mercurii sigillum scalpendum curasset ligno buxi, quemadmodum ostendit ipse Apologia magiae prima. Fortassis buxus ad id potissimum deligebatur, vel quod hominis pallorem prae se ferat, vel quod materies sit omnium maxime aeterna. Nam et adversus ignem quoque ferri rigorem obtinet auctore Plinio. Apuleius in Apologia magiae prima proverbium refert ad auctorem Pythagoram : Non enim, inquit, ex omni ligno, ut Pythagoras dicebat, debet Mercurius exscalpi. Finitimum est huic, quod est apud Athenaeum lib. quinto, incertum autem, utrum Democharis, an Cratetis dictum : Ἐκ θύμβρας οὐδεὶς ἂν δύναιτο κατασκευάσαι λόγχην οὐδὲ ἐκ Σωκράτους στρατιώτην ἄμεμπτον, id est Ex thymbra nemo queat conficere lanceam neque e Socrate probum militem. Est autem thymbra oleris genus aut fruticis non dissimile thymo aut satureiae, cujus meminit Plinius lib. XIX, cap. VIII, condimentis aptum. Unde et θυμβροφάγοι dicuntur Graecis, qui acribus delectantur, quod dicetur et in eos, quibus res sunt asperae. Rursus Athenaeus in eodem libro : Ἀλλ’ οὔτε ἐκ θύμβρας, ἔφη Δημοχάρης λόγχη, οὔτε ἐκ τοιούτων λόγων ἀνὴρ ἀγαθὸς γίνεται, id est Sed neque e thymbra, quemadmodum inquit Demochares, lancea, neque ex hujusmodi sermonibus vir bonus fit.

1448. I, v, 48. Non sum ex istis heroibus

Οὐκ εἰμὶ τούτων τῶν ἡρώων, id est Non sum de numero istorum herorum, id est Non sum ex eorum numero, qui propensiores sunt ad laedendum quam bene merendum, a geniis sumptum, qui lacessiti saepe perniciem adferunt, perraro juvant. Unde qui se commodum, non noxam, allaturos esse pollicebantur, hoc utebantur adagio. Zenodotus Menandrum citat ex Ephebis.

1449. II, v, 49. Novi Simonem, et Simon me

Οἶδα Σίμωνα καὶ Σίμων ἐμέι, d est Novi Simonem et me Simon, de iis dicebatur, qui pares essent improbitate, et quorum vitia mutuo inter ipsos comperta cognitaque essent. Zenodotus et Suidas scribit duos fuisse ductores, notae utrunque improbitatis : Simonem et Niconem, Simonem autem, quod vitiis antecelleret, alterius famam obscurasse, unde proverbio Simonem unum nominant. Tradunt hos duos Telchines fuisse, qui inducta in terram aqua Stygia Arnon aedificarint. Vocantur autem apud Graecos Telchines mali genii sive homines fascinatores et malefici. Strabo lib. decimo meminit Telchinum aitque novem fuisse, qui e Rhodo Rheam sint comitati in Cretam. Τελχῖνας autem dictos volunt παρὰ τὸ θέλγειν, quod est obscurare sive demulcere, quod homines illectos circumveniant. Hinc et τελχίνειον sive τελχινῶδες dicunt quidquid insigniter est improbum, et τελχιταίνειν pro contentiose ac pervicaciter agere. Addit Etymologus omnes Cretenses Τελχῖνας dici et ipsam Cretam dictam Τελχίωνα. Adagium usurpat Chrysostomus in Babyla : Ὦ δεξιᾶς Τελχῖνος, id est O dextram Telchinis ! Sic enim appellat nocentem dextram.

1450. II, v, 50. Ne nimium callidum hoc sit modo

Terentius in Eunucho Vide, ne nimium callidum hoc sit modo. Donatus proverbium esse demonstrat, quanquam anceps est lectio, potest enim utrunque legi : et calidum, et callidum, ut prius illud ad festinatum consilium, alterum ad nimis astutum referatur ; siquidem utraque parum feliciter evenire solent, vel quae nimium calent, id est quae praecipitantius instituuntur, vel quae nimium audacibus aguntur dolis. Et sicut, auctore apud Titum Livium Fabio maximo, temeritas non solum stulta, verum etiam infelix plerunque est, ita versutia nonnunquam ad summum discrimen adducit. Qui callidum legunt, respicere videntur ad id, quod paulo superius dixerat Chaerea : Nunquam vidi melius consilium dari. Qui calidum

legunt per unicum l, et mea quidem sententia rectius, Graecam figuram agnoscunt, quoniam θερμόν illi tum scelestum, tum praeceps et audax facinus vocant. Sic enim Penia in Pluto Aristophanica de senibus, qui rem novam moliuntur, ut Pluto caeco restituant oculos :

Ὦ θερμὸν ἔργον κἀνόσιον, καὶ παράνομον, id est
Calidum o facinus et impium, et nefarium !

Interpres exponit θερμόν : παράδοξον, τολμηρόν, εὐκίνητον, id est inauditum, audax et praeceps ac temerarium. Item Sophocles in Antigone :

Θερμὴν ἐπὶ ψυχροῖσι καρδίαν ἔχεις, id est
In frigidis tibi mens calet negotiis.

Objurgatur Antigone, quod nimium avide cuperet sepelire fratrem. Et Plutarchus Symposiacon decade quinta significat ζωρότερον quibusdam significare τὸ θερμόν, ut Achilles apud Homerum jubens Patroclum miscere ζωρότερον exegerit celeritatem ministerii. Quemadmodum nos quoque, inquit, saepenumero jubemus ministris θερμότερον ἅπτεσθαι τῆς διακονίας, id est calidius ac celerius adire ministerium.

1451. II, v, 51. Ne gladium tollas, mulier

Μὴ μάχαιραν αἶρε, θῆλυ, id est
Ne machaeram tolle, mulier,

hemistichium est carminis trochaici : Ne suscipias negotii molem, cum nequeas auxiliari. Virorum enim est ἀμύνασθαι περὶ πάτρης, ut inquit Homerus. Potest et in hunc trahi sensum : Ne spem ostendas, quam praestare non possis. Ne mineris aut ne lacessas inimicum, cum lacessitum non queas profligare. Brutus notat Ciceronem, quod Antonium concionibus suis iritaret, quem iritatum non potuerit comprimere, hoc est gladium tolleret mulier.

1452. II, v, 52. Nec sibi, nec aliis utilis

Qui prorsus inutiles sunt et fruges consumere nati, schemate proverbiali nec sibi, nec aliis utiles dicuntur. M. Tullius in libris Officiorum : Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec sibi, nec aliis prosunt, ut dicitur. In quibus nullus labor, nulla cura, nulla industria est. Sumptum est ex nobili illo carmine Hesiodi, ex opere, quod inscribitur Ἔργα καὶ Ἡμέραι, quod subinde citat Atistoteles :

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὅς αὐτῷ πάντα νοήσει
Φρασσάμενος τά τ᾽ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἧσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ᾽αὖ κἀκεῖνος, ὂς εὖ εἰποντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήθ᾽ αὐτῷ νοέῃ, μήτ᾽ ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ᾽ αὖτ᾽ ἀχρήιος ἀνήρ, id est
Omnia quiper se sapiat, longe optimus ille est,
Multo ante expendens, quae nam sint optima factu.
Is tamen et frugi est, qui paret recta monenti.
At qui nec per se sapiat, neque mente reponat
Ex aliis audita, vir undique inutilis hic est.

Horum carminum sententiam T. Livius sane quam eleganter et commode reddidit : Saepe ergo, inquit, audivi, milites, eum primum esse virum, qui ipse consulat, quid in rem sit ; secundum eum, qui bene monenti oboediat ; qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse. Hujus generis haud paucos videas mortales, qui cum ipsi ob mentis inopiam nequeant dispicere, quid facto sit opus, dictu tamen mirum, quam sint praefracti, quamque non admittant alienum consilium, videlicer asinum illum Horatianum referentes, qui, cum nec viam nosset, nec duci pareret, in rupem praeceps datus est Hesiodi carmen Zenon, teste Diogene, sic invertit :

Κεῖνος μὲν πανάριστος, ὂς εὖ εἰποντι πίθηται.
Ἐσθλὸς δ᾽ αὖ κἀκεῖνος, ὂς αὐτὸς πάντα νοήσει, id est

Optimus ille quidem, qui paret recta monenti.

Rursus at ille bonus, qui per sese omnia novit,

videlicet anteponens eum, qui bene pareret, ei, qui bene saperet : huic enim intelligentiam duntaxat adesse, illi vero etiam usum et exercitationem.

1453. II, v, 53. Neque compluitur, neque sole aduritur

Οὔθ’ ὕεται, οὔτε ἡλιοῦται, id est Neque compluitur, neque sole aduritur, de eo dici solitum, qui procul ab omni incommoditate semotus vitam ageret. Cui contrarium illud Horatianum : sudavit et alsit, et pulveris et solis, et coelestis aquae patiens latus. Negotiatores, milites, athletae, nautae atque id genus homines soli ferendo et imbribus tolerandis assuescant oportet. Qui domi molliter vivit, ab his malis abest. Quamobrem in hominem delicatum et ad labores ferendos inhabilem quadrabit. Aristophanes in Ranis Bacchi molliciem notans :

Καὶ μήτε θερμήν, μήτ’ ἄγαν ψυχρὰν φράσῃς, id est

Nec aestuosam, nec nimis cedo frigidam.

Refertur a Zenodoto proverbium.

1454. II, v, 54. Simiarum pulcherrima deformis est

Τῶν πιθήκων εὐμορφότατος δύσμορφός ἐστι, id est Simiarum pulcherrima deformis, recte dicetur de his, quae ipso genere sunt vitiosa neque prorsus conferenda cum vel extremis eorum, quae sunt in honestorum ordine : veluti si quis dicat lenonem integerrimum esse perjurum aut honestissimum histrionem infamem, aut optimum Mevii carmen malum esse. Citatur a Platone et ad Heraclitum auctorem refertur.

1455. II, v, 55. Quaerens obsonium, vestem perdidi

Ζητῶν γὰρ ὄψον θοἰμάτιον ἀπώλεσα, id est

Obsonium dum quaero, vestem perdidi,

ubi res pessime cadit aut cum pusilla quaedam captantes majora perdimus. Refertur a Suida et ab aliis ; nec indicant, unde sit natum. Quanquam obscurum non est ab eventu profectum esse, quo fur quispiam, dum studet cibum tollere, comprehensus vix pallio quoque rejecto effugit. Allusit ad hoc proverbium Aristophanes :

Διὰ ταῦτα δὴ καὶ θοἰμάτιον ἀπώλεσας, id est

Ob haec tibi vestis quoque periit insuper.

1456. II, v, 56. Citius elephantum sub ala celes

Lucianus in indoctum : Θᾶττον ἂν πέντε ἐλέφαντας ὑπὸ μάλης κρύψειας ἢ ἕνα κίναιδον, id est Citius quinque elephantos sub ala tegas quam unum cinaedum, de iis, quae dissimulari nullo pacto possunt, quin notis aliquibus prodant animi morbum. Est autem figura proverbialis in hyperbole, cui cognatum illud apud M. Tullium ex Ennio, libro De oratore secundo : Flammam a sapiente facilius in ore ardente opprimi, quam ut bona dicta teneat.

1457. II, v, 57. Felix Corinthus, at ego sim Teneates

Εὐδαίμων γε Κόρινθος, ἐγὼ δ᾽ εἴην Τενεάτης, id est

Fortunata Corinthus, at ipse siem Teneates.

Tenea vicus quidam haud procul a Corintho, nemorosus, et amoenus. Porro Corinthiorum opulentia insignis fuit. Strabo libro octavo scribit hunc versum oraculo proditum fuisse cuidam Asiano consulenti, num praestaret Corinthum demigrare. Unde videtur, sicut alia pleraque, in vulgi sermonem abiisse atque adeo refertur in catalogo Graecanicorum adagiorum. Tempestivum fuerit hoc uti quoties in contentione duorum non inficiabimur alterum per se praestantius, verum alterum magis arridere placereque animo nostro : veluti si quis dicat : Equidem fateor juris scientiam et ad rem, et ad famam comparandam magis idoneam, quam sit poetica, verum

Εὐδαίμων γε Κόρινθος, ἐγὼ δ᾽ εἴην Τενεάτης

Sit illud melius aut utilius, hoc animo meo gratius. Strabo admonet a quibusdam pro Τενεάτης perperam legi Τεγεάτης. Nam Tegea civitas est Arcadiae.

1458. II, V, 58. **Asinus in paleas**

Ὄνος εἰς ἄχυρα, id est Asinus in paleas, subaudiendum incidit, dici solitum, ubi cuipiam fortuna lautior praeter spem obtigerit aut nactus sorte fuerit aliquis, quo vel praecipue gaudeat : veluti si quem ostreorum avidum videas affatim vescentem illis, non importune dixeris : Ὄνος εἰς ἄχυρα, id est Asinus in paleas. In fragmentis secundi libri Dipnosophistarum citatur hic senarius ex Philemonis comoediis :

Ὄνος βαδίζεις εἰς ἄχυρα τραγήματων, id est

Jam vadis asinus in paleas tragematum.

Jucundius fiet, si longius transferas : puta si quis cupienter legat poetam, quo peculiariter delectetur. Conveniet et in hunc usum, ubi quis inscitia rem contaminat : veluti si barbarus et illitteratus bonum auctorem malis commentariis inquinet, quemadmodum Thomas ac Nicolaus suis glossematis et Passavantius aeque insulsis additionibus eximium opus De civitate Dei conspurcarunt. Gaudet enim asinus volutatione et omnia confundit hac lascivia. Quod indicat Apuleius quoque, cum horti areolas omnes volutationibus corporis a se turbatas scribit. Adagium ab eventu natum esse nemo non videt.

1459. II, V, 59. **Alia voce psittacus, alia coturnix loquitur**

Proverbiali schemate dixit Martialis in clancularium quendam poetam, qui corniculam Aesopicam referens suos ineptos versiculos nomine Martialis in vulgus spargebat, ratus futurum, ut titulo decepti lectores Martialis esse crederent :

Credis hoc, Prisce,
Voce ut loquatur psittacus coturnicis ?

Conveniet in musicos aut poetas longe dispari stilo longeque dissimili facultate. Psittacus inter aves proxime voces humanas exprimit. Coturnices pugnaces magis quam loquaces. Unde Ovidius in Epitaphio psittaci :

Ecce coturnices inter sua praelia vivunt.

1460. II, v, 60. Calvus comatus

Calvus comatus apud eundem Martialem, haud dubie figura proverbiali :

Calvo turpius est nihil comato.

Rursus idem :

Calvus cum fueris, eris comatus.

Apte dicetur in eum, qui veris bonis nudus asciticiis se venditat : veluti si quis indoctus aliena pro suis aederet, aut si quis dissimulet esse se, quod est, veluti si senex assuto galericulo aut tinctis capillis affectet videti juvenis ; si deformis adhibito fuco velit haberi formosa.

1461. II, v, 61. Primum Aegina optimos pueros alit

Τὰ πρῶτ᾽ ἀρίστους παῖδας Αἴγιν᾽ ἐκτρέφει, id est

Aegina primitus optimos pueros alit,

de re quapiam, quae melioribus initiis coepta paulatim ad deterius delabitur, ut pleraque mortalium faciunt. Exortum adagium ob Achillem, Patroclum, Ajacem, Neoptolemum, quod hi virtute praecelluerint, cum essent Aeginetae. Concinit his Strabo libro octavo ostendens ex hac insula profectum Aeacum cum sua posteritate (nam Stephanus insulae nomen inditum putat ab Aegina, Aeaci matre) ; eandem aliquando maris imperium tenuisse, quae ne cum Atheniensibus quidem in navali ad Salaminem proelio de principatu certare dubitaverit, cum Persae Graeciam invaderent. Hujus meminit etiam Homerus. Est autem Cycladum nobilissima, quae diu dicta fuit Oenone, ut indicat idem Strabo et Stephanus. Ob laborum autem tolerantiam et industriam frugalitatemque dicti sunt Aeginetae Myrmidones. Cum

enim haberent terram superne lapidosam, inferne frumentis idoneam, fodientes, in cavernis habitare visi sunt formicarum more et asportandis lapidibus quodammodo ejus animantis industriam repraesentare. Deinde, labente morum integritate, male coeperut audire Aeginetae, id quod proverbiis aliquot testatum est, quorum est illud : Aeginenses, neque tertii, neque quarti, ut dictum est in proverbio de Megarensibus. Non dissimile illi : Quondam fuerunt strenui Milesii.

1462. II, v, 62. **Irrisibilis lapis**

Ἀγέλαστος πέτρα, id est irrisibile saxum, de re vehementer acerba tristique. Ostendebatur olim saxum quoddam in Attica, in quo ferebatur consedisse Ceres, cum relicto coelo succensis facibus Proserpinam a Plutone raptam quaereret. Porro, cum Eleusinem pervenisset, ibi tristis in faxo quodam insedit, quia ob eam ipsam causam Ἀγέλαστον appellabant. Auctor Zenodotus. Quadrabit in severos ac tetricos, quosque vocant ἀγελάστους quorum in numero Socratem ponit Plinius, Periclem Aristides. Neque perperam accommodabitur ad rem magnopere molestam.

1463. II, v, 63. **Agamemnonis hostia**

Ἀγαμέμνονις θυσία, id est Agamemnonis victima, quondam in duros et persuasu difficiles dicebatur. Inde natum, quod, Agamemnone rem divinam in Troia facturo bos effugerit vixque multo negotio comprehensus reductus est. Tantum Zenodotus. Quadrabit etiam in eos, qui nolentes et adacti quippiam agunt. Olim in sacris spectabatur, ut hostia lenis ac volens adstaret. Quod si refracto fune profugisset, infaustum omen habebatur. Mihi videtur et huc posse referri, quod Agamemnon in Aulide filiam Iphigeniam sacrificavit, sed admodum invitus. Recenserur a Zenodoto.

1464. II, v, 64. **Mactata hostia lenior**

Mactata hostia lenior proverbiali figura dixit Horatius in Odis :

Mactata veniet lenior hostia.

De spontaneis ac mansuetis. Sumptum est a sacrificiis, in quibus explorabatur hostia ducto per frontem cultro idque mactare vocabant. Unde qui spectata sunt virtute, eos mactos virtute vocant.

1465. II, v, 65. **Exiguum malum, ingens bonum**

Μικρὸν κακὸν μέγ’ ἀγαθόν, id est Pusillum malum ingens bonum. Admonet adagium ex paululo incommodi laboreque exiguo summa maximaque commoda colligi. Refertur a Diogeniano. Non discrepat hinc Musonii sententia, quam commemorat Aulus Gellius libro decimo sexto, capite primo : Ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει. Ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μεθ’ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει, id est Si quid feceris honestum cum labore, labor abit, honestum manet. Si quid feceris turpe cum voluptate, voluptas abit, turpitudo manet. Eandem sententiam Cato minus quidem modulate minusque rotunde, sed tamen fideliter extulit ad hunc modum : Cogitate cum animis vestris : si quid per laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet, benefactum a vobis, dum vivetis, non abscedet. Sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit.

1466. II, v, 66. **Attici Eleusinia**

Ἀττικοὶ Ἐλευσίνια, id est Attici Eleusinia, subaudiendum καθ’ἑαυτούς, id est inter sese. Duris apud Zenodotum ait paroemiam usurpari solitam, si quando convenissent inter sese aliqui secreto de re quapiam arcana tractantes. Ducta metaphora a mysteriis sacrorum Eleusiniorum, quae in honorem Cereris agebantur apud Eleusim summa religione mysticisque ceremoniis, a quibus arcebantur prophani. Capital autem erat ex his mysteriis quicquam in vulgus efferre. Cujusmodi videntur fuisse apud Romanos sacra Bonae deae, quam eandem C. Bassus apud

Lactantium Fatuam appellatam tradidit. Nam haec et noctu, et in operto fiebant, et exclusis maribus.

1467. II, v, 67. Hermionis vice

Ἀνθ’ Ἑρμίονος, id est Hermionis vice, addendum ex usu sententiae verbum, quod eam expleat, puta fuero tibi aut mea domus, aut haec urbs erit vobis, aut aliud simile quippiam. Valet autem perinde, quasi dicas Loco asyli tibi fuero vel instar arae, quae te tutum reddat. Est Hermione templum in Peloponeso, sacrum Cereri ac Proserpinae, ad quod qui confugerint, tuti sunt propter loci religionem. Zenodotus Aristophanem citat in Babyloniis, qui hujus adagii fecerit mentionem. Effertur bifariam ea vox : Ἕρμιον et Ἑρμιόνα, ut ἀπὸ τῆς κάλυκος καλύκη. Auctor Stephanus.

1468. II, v, 68. Antronius asinus

Ἀντρώνιος ὄνος, id est Antronius asinus, olim dicebatur, qui deformi praegrandique mole corporis esset, caeterum ingenio stupido bardoque. Antron autem civitas erat Thessaliae, nomen inde sortita, quod cavernis et specubus abundaret. Illic aiunt asinos insigni magnitudine quondam fuisse, unde proverbium increbuit. Auctores Stephanus et Suidas. Attingit proverbium et Homeri Scholiastes in Iliados b. Exstat et hodie jocus vulgaris in homines magno corpore, quasi ii parum sapiant quasique natura sic paria facere gaudeat, ut, quod corporis addiderit moli, detrahat ingenio. Traditur a nonnullis apud Antronios ingentes reperiri molares lapides, quorum qui substernuntur, ob segnitiem et quietem ὄνους vocant Graeci. Lapidem autem vocamus stupidum et amentem.

1469. II, v, 69. Ventorum stationes

Ἀνέμων στάσεις, id est ventorum stationes, de rebus multo usu observatis, perspectisque. Apparet paroemiam integre sic esse pronunciandum : Ἀνέμων

στάσεις γινώσκουσιν οἱ ἐγχώριοι, id est Ventorum stationes norunt indigenae. Sunt enim plerisque regionibus sui quidam venti, quorum naturam optime norunt incolae regionis illis obnoxiae, qualis est Atheniensibus Scyron, paulum ab Argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus ; Narbonensi Galliae Circius, a turbine et vertigine sic appellatus, sive Certius, ut vocat Cato, ventus apud illos clarissimus nec ulli violentia inferior. Idem non modo in reliquis coeli partibus ignotus, sed ne Viennam quidem, ejusdem provinciae urbem, attingens. At Auster in Aegyptum non penetrat, ut auctor est apud Plinium Fabianus. Iapyx Apulis est familiaris et Atabulus Apuliae certis montibus notus ac pestilens, unde et vocabulum inditum. Sunt et alii permulti cujusque regionis indigenae, ut apud Gellium testatur Favorinus. Ad haec est nonnullis alia aliis regionibus vis ac natura. Nam ut testatur in Problematis Aristoteles, Hellespontias, qui idem Scyron vocatur, Atticae terrae insulisque vicinis imbrem adfert, Aquilo Hellesponto ac Cyrenae, Auster Lesbo. Atque hic, cum apud alios sit tepidus et pluvius, Africae frigidus est et serenus, ubi rursus Aquilo pluvius, auctore Plinio. Etesiae, quae et statis anni temporibus oriuntur, et certis horis diei spirant et conquiescunt, in Hispania et Asia flant ab oriente, in Ponto ab Aquilone, in reliquis mundi partibus a meridie. Suidas haec verba refert, incertum, unde sumpta : Ἐγχώριοι γὰρ οὐ μόνον τὰς τῶν ἀνέμων στάσεις, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐγχωρίων ἀνθρώπων ἤθη κάλλιστα γιγνώσκουσιν, hoc est Indigenae enim non solum ventorum stationes, iuxta proverbium, verum etiam indigenarum hominum mores pulcherrime norunt. Licebit in hunc usum trahere, ut dicas suae cuique gentis ingenium esse cognitum, suos cuique familiares esse notissimos, suam cuique uxorem maxime esse cognitam, suam cuique notam artem, in qua sit quam diutissime versatus.

1470. II, v, 70. Venti campus

Ἀνέμου πέδιον, id est venti campus, in hominem instabilem, levem et inconstantem dicebatur. Refertur a Diogeniano. Nam in planicie venti liberius huc

atque illuc divagantur, nullo coerciti obstaculo. Et Homerus subinde vana vocat ἀνεμώλια. Et ὑπηνέμια dicuntur, quae solida non sunt, sed subventanea. Denique instabiles ventosos dicimus. Horatius :

Romae Tibur amo ventosus, Tibure Romam.

Idem :

Non ego ventosae venor suffragia plebis.

Postremo domum undique perflabilem non illepide dixeris ἀνέμων πέδιον. Pindarus Olympiorum hymno II varias rerum humanarum vices eleganter expressit : Ῥοαὶ δ᾽ ἄλλοτ᾽ ἄλλαι / εὐθυμιῶν τε μέτα καὶ πόνων εἰς ἄνδρας ἔβαν, id est Nunc alii, nunc alii fluxus et cum tranquillitate, et cum laboribus in homines venere. Hoc translatum videri potest et ab aestuariis maris reciprocationibus. Caeterum in encomio septimo sententiam eandem extulit metaphora sumpra a ventis, qui non semper spirant iidem : Ἐν δὲ μιᾷ μοίρᾳ χρόνου / ἄλλοτ᾽ ἄλλαι διαιθύσσοισιν αὖραι, id est In una parte temporis nunc hae, nunc aliae discurrunt aurae. Rursus hymno duodecimo idem effert metaphora sumpta a tesseris :

Πολλὰ δ᾽ ἀνθρώποις παρὰ γνώμαν ἔπεσαν,
Ἔμπαλιν μὲν τέρψιος, οἱ δ᾽ ἀνιαραῖς
Ἀντικύρσαντες ζάλαις ἐσλὸν βαθὺ πήματος χρόνῳ.

1471. II, v, 71. Ubi cervi abiciunt cornua

Ὅπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν, id est Ubi cervi cornua abjiciunt. Hoc adagio significabant velut αἰνιγματικῶς quempiam in negotio difficili versari, siquidem cervi cornua deposituri secedunt in loca aspera atque inaccessa. Conveniet et in eos, qui a communi hominum convictu subducunt sese, Timonem illum Atheniensem ob id ipsum μισάθρωπον appellatum, imitantes. Quadrabit item, ubi locum vehementer abditum abstrusumque significabimus. Postremo quod innuemus nusquam inveniri, illic esse dicemus, ubi cerni cornua abjiciunt, ut quemadmodum ad Graecas calendas de tempore, itidem hoc de loco dicatur, veluti si quis dicat ad

hunc modum : Ugi gestum est illud praeclarum facinus, quod jactas ? Illic, opinor, ὅπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν. Plinius libro octavo, capite tricesimosecundo, de cervis cornua mutantibus scribit in hunc modum : Cornua mares habent solique animalium omnibus annis, stato veris tempore, amittunt. Ideo sub ipsam diem quam maxime invia petunt. Latent amissis, velut inermes, sed et ipsi bono suo invidentes. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo praeditum. Idque mirabilius fatendum est, cum et in vivariis mutent omnibus annis. Defodi ab iis putant. Hactenus ille. Meminit hujusce proverbii et Aristoteles libro De natura animantium nono, cujus verba non pigebit adscribere : Ἔτι δὲ ὁ ἄρρην, ὅταν γένηται παχύς, γίνεται δὲ σφόδρα πίων ὀπώρης οὔσης, οὐδαμοῦ ποιεῖ ἑαυτὸν φανερόν, ἀλλ' ἐκτοπίζει, ὡς διὰ τὴν παχύτητα εὐάλωτος ὤν. Ἀποβάλλουσιν δὲ καὶ τὰ κέρατα ἐν τόποις χαλεποῖς καὶ δυσεξευρέτοις, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία γέγονεν Οὗ αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν. Ὥσπερ γὰρ ὅπλα ἀποβεβληκυῖαι, φύλαττονται ὁρᾶσθαι. Λέγεται δέ, ὡς τὸ ἀρίστερον κέρας οὐδεισπω ἑώρακεν, ἀποκρύπτειν γὰρ αὐτό, ὡς ἔχον τινὰ φαρμακείαν, id est Praeterea mas, posteaquam pinguerit, pinguescit autem admodum, idque autumno, nequaquam sese conspiciendum praebet, verum secedit e medio, quippe qui propter corpulentiam tum facile capi possit. Ad haec abjiciunt et cornua locis asperis inventuque difficilimis, unde proverbium etiam natum est : Ubi cervi abjiciunt cornua. Nam, ut jam armis suis exuti, cavent, ne conspiciantur. Aiunt sinistrum cornu a nemine adhuc visum esse. Abdere enim illud cervos, tanquam remedium aliquod in se habeat. Quamquam Plutarchus in commentatio De Pythiis oraculis oratione prosa redditis ostendit hoc oraculum aeditum fuisse de Procle tyranno, ut illi fugere ac migrare liceret eo, ubi cervi cornu abjiciunt, significante deo, ut defoderetur et e medio prorsus tolleretur. Idem meminit adagii Symposiacon decade septima, problemate secundo.

1472. II, v, 72. Verberare lapidem

Planesium meretrix apud Plautum amatorem admonens, ne servum, qui jam ad plagas obduruerat occallueratque, pulset, manui potius quam illi nociturus,

Noli, inquit, amabo, verberare lapidem, ne laedas manum.

Apte dicetur, ubi quis objurgat incastigabilem, aut docet indocilem, aut inanem operam sumit in re quacumque.

1473. II, v, 73. Inescare homines

Proverbiali metaphora dixit Terentius in Adelphis :

Abi, nunquam rem facies. Nescis inescare homines, Sannio.

Ducta est ab iis, qui praefixo aeri cibo pisces illiciunt. Apposite vero dictum est lenoni, cujus artis est primum hujusmodi velut escis illectare juvenes, ut postea totos devoret. Et escam per translationem appellant illecebram illam, quae trahit in fraudem. Unde Plato, quemadmodum in Catone major testatur Cicero, τὴν ἡδονὴν δέλεαρ κακῶν, hoc est voluptatem malorum escam dicit, quod ea videlicet homines capiantur ut hamo pisces. Graeci simplici item verbo metaphoram efferunt : δελεάζειν, τὸ δελέατι θηρεύειν, id est esca captare. Aristophanes in Equitibus : Cleoni objicienti, quod facile populum sibi conciliasset blandiciis, respondet Alantopola :

Καὶ σὺ γὰρ αὐτὸν πολὺ μικροτέρων τούτων δελεάτεσσιν εἷλες,

Recriminans, quod ispe abjectius blandiendo populum inescasset.

Accedet non parum gratiae, si deflectatur in bonam partem, tum ad res animi : veluti si quis dicat puerorum animos gloriae quibusdam illecebris aut blandimentis ad amorem studiorum inescandos, principum ingenia laudibus ad amorem virtutis inescanda.

1474. II, v, 74. **Vorare hamum**

Neque minus elegans illud in Curculione : Meus est, hamum vorat, de lenone, cui fraus intendebatur, epistolam, qua decipiendus erat, lecturieute. Lucianus, Καταπιεῖν τὸ ἄγκυστρον. Item apud Horatium in Epistolis :

Occultum visus decurrere piscis ad hamum.

Idem Plautus in Bacchidibus eandem sententiam simili extulit metaphora :

Nunc ab transenna hic turdus lumbricum petit.

Alterum a piscantibus, alterum ab aucupio ductum est. Nos item in epigrammate quodam ad hanc paroemiam sic allusimus :

Non stulti usque adeo sumus futuri, ut
Gustatum toties voremus hamum,
Unco plus semelaere sauciati.
Velsero sapiemus, et nocentem
Tandem carpere desinemus escam.

1475. II, v, 75. **Vulcanus tibi vaticinatus est**

Ἀφθάς σοι λελάληκεν, id est Vulcanus tibi vaticinatus est, refertur a Suida. Suspicor dictum, ubi quis crederet se rem habere certam, velut ex oraculo auditam. Φθάς apud Memphiticos Vulcanus dicitur, unde, litterulae accessione, Ἀφθάς, velut στάχυς ἄσταχυς.

1476. II, v, 76. **Cantilenam eandem canis**

Τὸ αὐτὸ ᾄδεις ᾆσμα, id est Cantilenam eandem canis, de eo, qui molestus est saepius eadem inculcans. Nihil enim odiosius, quam quod semper idem est. Dorio leno in Phormione Terentiana : Cantilenam eandem canis, et Mirabar si quid adferres novi. Familiare poetis est, nuntium cantilenam appellare. Euripides in Ione :

Τίς ἥδε Μοῦσα ; χὼ φόβος τίνων πέρι ; id est

Quae cantio haec, quibusve de rebus metus ?

Idem in Hecuba :

Ἥξει τι μέλος γοερὸν γοεραῖς, id est

Aliqua accedet cantio tristis

Tristibus.

Sumptum est a cantoribus, qui si quando diutius eandem occinant cantionem, taedium adferunt auribus ; proinde periti subinde variant carminis genus, quo satietatem devitent.

1477. II, v, 77. Caligare in sole

Apud Quintilianum legitur ut eleganter, ita et proverbialiter dictum : caligare in sole, pro eo, quod est in re clarissima caecutire. Idque solet accidere vitiosis oculis, qui nihil vident in luce quam maxime perspicua, videlicet sensum debilem obruente vi splendoris. Idem evenit noctuis et lusciosis, nam iis lumen pro tenebris est. Non invenuste torquebitur in istos, qui velut obscurum causantur quicquid eruditum fuerit. Quibus tenebricosa est vel Ciceronis oratio, noctem enim in oculis circumferunt, quemadmodum apud Senecam Portius dicebat quendam spinas in pedibus habere, cum se per spinas ingredi quereretur, videlicet ingenii vitium in argumentum conferens : At pedes, inquit, tui spinas habent, non locus. Itidem isti noctem, qua se praedicant offendi in bonis auctoribus, in oculis secum adferunt, non in libris reperiunt.

1478. II, v, 78. Bos adversus se ipsum pulverem movet

Βοῦς ἐφ᾽ ἑαυτῷ κονιεῖται, id est Bos adversus se ipsum pulverem movet (sive festinat), ubi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur. Nam boves, ut sunt mansueti, facile se praebent vinciendos neque gravatim obtemperant jugo. Κονιεῖν enim Graecis significat festinandi studio ciere pulverem. Quidam accommodant in eos, qui prudentes ac scientes semet in praevisum periculum

injiciunt, bovis in morem, qui sibi patitur injici vincula, quibus ad caedem ducatur. Refertur a Zenodoto.

1479. II, v, 79. Tragicus rex

Τραγικὸς βασιλεύς, id est tragicus rex dici potest vel factuosus ac turgidus, vel qui nomine dumtaxat rex sit, caeterum viribus parum polleat, quemadmodum Gallico proverbio chartaceum regem appellant τὸν αὐτοκράτορα, ceu titulo regem verius quam opibus aut ditione. Dionysius Pheraeum, quod decem menses potitus imperio, mox vita decesserit, τραγικὸν βασιλέα dixit. Nam in tragoediis tantisper durat imperium, dum fabula peragatur. Tum deposita persona, qui paulo ante fuerat Agamemnon, aut etiam Juppiter, tressis homuntio discedit domum.

1480. II, v, 80. Contra retiarium ferula

Martialis in epistolari quadam praefatione : Denique videas, an te delectet contra retiatium ferula, id est an id faciendum tibi putes, quod nemo non damnet atque exibilet. Domitius Calderinus interpres admonet subesse proverbium dici solitum in eos, qui infirmo praesidio contra maxime instructum pugnarent. Quanquam idem paulo post alio dilabitur, nempe huc, gladiatores olim, si minus placuissent, ferula caesos ejici solere. Huic finitimum est illud Gellianum libro Noctium primo, capite ii. : An non contra istum baculum moveas ? Heus homo, quid mecum tibi ? Itaque ferulam aut baculum movere contra quempiam est refragari et insolentius repellere sententiam. Est autem ferula ligni genus, quo quondam pueri caedebantur atque item milites, si quid contra disciplinam facere viderentur. Opinor idem factitare solere in ludis gladiatoriis hujusmodi certaminibus praefectos.

1481. II, v, 81. Mulier imperator, et mulier miles

Γυνὴ στρατηγεῖ καὶ γυνὴ στρατεύεται, id est
Et foemina dux est, foemina aeque miles est,

senarius est proverbialis, quoties totum negotium ignavis commissum est, cumque et ii, qui praesunt, et ii, qui parent, pariter sunt formidolosi. Apud Athenaeum libro tertio citatur Alexis in fabula, cui titulus Γυναικοστρατία. Natura foeminam in hoc finxit, non ut imperet, sed ut pareat, vel Graeco versiculo teste :

Γυναικὶ δ’ ἄρχειν οὐ δίδωσιν φύσις, id est

Natura non dedit imperare feminis.

Etenim quod in homine ratio et affectus, id in vita vir et mulier ac juxta Moysen Demiurgus ille foeminam viro subjiecit. Tametsi Plato non omnino arcet mulierum genus ab administranda republ., si qua modo reperiatur idonea. Tacite videtur huc allusisse Aeschines contra Timarchum : Κατιδὼν γὰρ οἰκίαν πλουσίαν καὶ οὐκ εὐνομουμένην, ἧς ἡγεμὼν μὲν ἦν γυνὴ μέγα φρονοῦσα καὶ νοῦν οὐκ ἔχουσα, id est Cum vidisset domum opulentam maleque gubernatam, cujus dux erat mulier superba et excors. Jucundior erit sentemia, quoties longius deflectetur : veluti si quis auctorem ac praecipuum Peripateticae philosophiae ducem appellet Tartaretum. Ita Virgilius : Tanti dux foemina facti. Et in Actis apostolicis Paulus dux verbi dicitur. Sic Galenus alicubi Aristotelem appellat τοῦ λόγου πατέρα, quod ab ipso profecta esset sententia.

1482. II, v, 82. Trutina justius

Δικαιότερον σταχάνης, id est Justius trutina, Doricum proverbium de iis, qui insigni incorruptaque sunt aequitate. Dores enim τὴν τρυτάνην, id est trutinam, σταχάνην vocant. Est autem id librae genus, quo vel minutissimum ponderis momentum sentitur dignosciturque. Latini quoque exactam aequalitatem aequilibrium appellant. Unde et aequa lance fieri dicitur, quod pari jure fit, citra personarum respectum. Ita Modestinus Pandect. lib. xlii., titulo De re judicata : Quod et in persona mulieris aequa lance servari aequitatis suggerit ratio. Item Justinianus Cod. lib. v., titulo De naturalibus liberis : Quapropter sancimus in hujusmodi casibus omnis liberos, sive ante dotalia instrumenta aediti sunt, sive postea, una eademque

lance trutinari. Adsimili figura dixit Nicarchus in Epigrammate : Γέγονεν δ’ ὀρθότερος κανόνος, id est Rectior est factus, regula quam ulla siet.

1483. II, v, 83. Sterilior agrippo

Ἀκαρπότερος ἀγρίππου, id est sterilior agrippo, Laconicum adagium est de iis, qui extremae sunt paupertatis neque quicquam facultatum possident. Quadrat et in ignavos nulliusque industriae homines. Lacones oleam sylvestrem agrippum vocant. Tantum Zenodotus et Suidas.

1484. II, v, 84. Jovis suffragium

Διὸς ψῆφος, id est Jovis suffragium, dicebatur sacrum, et inviolatum. Unde sententiam ejus, cujus sit velut irrefragabilis auctoritas, Jovis suffragium recte dixeris ; aut per ironiam, ubi quis arrogantius de re quapiam pronunciat, suamque opinionem pro lege atque oraculo postulat accipi, subjicietur : Διὸς ψῆφος. Aiunt enim locum, in quo Neptunus et Minerva judicium peregerunt, utrius nomine auspiciisque civitas Atheniensium institueretur, Jovis suffragium appellatum fuisse. Suidas Cratinum citat ex Archilochiis :

Ἔνθα Διὸς μεγάλου θῶκος πεσσοί τε καλοῦνται, id est

Magni ubi dicuntur tali, sedesque Tonantis.

Nam et talis olim ferebantur suffragia, nimirum a sortientibus.

1485. II, v, 85. In nervum ire

In nervum ire Donatus, aut quisquis is fuit interpres Phormionis Terentianae, demonstrat esse proverbium pro eo, quod est decipere ; sumptam a sagittariis metaphoram, quibus illud evenit interdum, ut dum nimium tendunt arcum, rumpant aut sibi nervum aliquem fatigent ; ut confine sit illi, de quo dictum est alias : Ἀπορρήξομεν τὸ καλώδιον πάνυ τεινόμενον. Dictum est autem In nervum ibit pro eo, quod est in vincula ibit. Antiquitus enim, qui solvendo non essent, vincti

tradebantur creditoribus, donec opera compensarent creditam summam. Veretur enim adulescens amans, ubi eum in locum traheretur Phormio, ut aut puellam domum ducere cogeretur ex pacto, aut certe pecuniam acceptam renumerare, ni faciat, vinciendus et juxta leges corpore luiturus, quod aere non posset, sibi magis consulturum illum, ut vel prodat omne commentum, vel vere mulierem abducat. Porro conjicere in nervum et eximere e nervo, pro eo, quod est ob aes alienum vinctos abducere et nexos addictosque persoluta pecunia redimere, frequens est apud T. Livium. Sed verba Terentii subscribam :

At enim non ducet, novi. Caeterum,
Cum argentum repetent, nostra causa scilicet
In nervum potius ibit.

1486. II, V, 86. **Ipse semet canit**

Αὐτὸς αὑτὸν αὐλεῖ, id est Ipse suimet tibicem est, hoc est Ipse, cujusmodi sit, factis ipsis declarat. Tibicines enim olim laudes fortium virorum decantabant. Proinde qui recte gestis sibi satis magnam gloriam comparat, quorsum huic necessum est conducere buccinatorem laudum suarum ? Adagium in utramlibet partem poterit applicari, bonam vel malam : Nihil huic opus tibicine, qui suis egregie gestis sat illustris est aut Nihil opus hujus vitam insectari, satis per se foedam, atque infamem. Conveniet et in illos, qui semetipsos laudant, qui mos est gallis gallinaceis, etiam cum e pugna se proripuerint. Plato in Theaeteto : Φαινόμεθα μοι ἀλεκτρύονος ἀγενοῦς δίκην πρὶν νενικηκέναι ἀποπηδήσαντες ἀπὸ τοῦ ᾄδειν, id est Videmur mihi ignavi galli in morem, cum ante victoriam a sermone resilierimus, canere.

1487. II, V, 87. **Ipse dixit**

Αὐτὸς ἔφα, id est Ipse dixit, quoties tantam esse cujuspiam auctoritatem significamus, ut ea vel citra rationem ad quidvis credendum sufficiat, ut : In arcanis

litteris satis est Αὐτὸς ἔφα, in reliquis non item. Adagium autem a Pythagora natum, qui quo plus venerationis et auctoritatis sibi suisque conciliaret, in dissertationibus dicere solitus est : Αὐτὸς ἔφα, id est Ipse dixit, perinde quasi non sua referret, sed ab oraculo quopiam accepta. Ea vox deinde in vulgarem abiit sermonem. Hujusmodi ferme Suidas. Diogenes Laertius indicat hoc dictum a Pythagora Zacynthio manasse. Quamquam M. Tullius libro De natura deorum primo secus rem narrat : Non enim, inquit, tam auctores in disputando quam rationis momenta quaerenda sunt. Quinetiam obest plerunque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum, qui se docere profitentur. Desinunt enim suum judicium adhibere, id habent ratum, quod ab eo, quem probant, judicatum vident. Nec vero probare soleo id, quod de Pythagoricis accepimus, quos ferunt, si quid affirmarent in disputando, cum ex his quaereretur, quare ita esset, respondere solitos : Ipse dixit. Ipse autem erat Pythagoras. Tantum opinio praejudicata poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas. Quintilianus in Institutionibus Nam et inviti judices, inquit, audiunt praesumentem parteis suas nec hoc oratori contingere inter adversarios, quod Pythagorae inter discipulos contigit, potest, Ipse dixit. Sed istud magis minusve vitiosum est, pro personis dicentium. Allusit horsum et Aristophanes ἐν Νεφέλαις :

Φέρε, τίς γὰρ οὗτος, οὑπὶ τῆς κρεμάθρας ἀνήρ ;
Αὐτός. Τίς αὐτός ; Σωκράτης. Τίς Σωκράτης ;
Ἴθ’αὐτὸς ἀναβόησον αὐτόν μοι μέγα.
Αὐτὸς μὲν οὖν σὺ κάλεσον, οὐ γάρ μοι σχολή, id est
Dic age, quis est iste cremathrae insidens homo ?
Ipse est. Quis ipse ? Socrates. Quis Socrates ?
Abi ipsus ipsum voce magna mihi voca.
Quin ipse magis accerse : non mi est ocium.

Quod autem dixit, ὁ ἐπὶ κρεμάθρας, ut hoc obiter indicem, risus causa novatum est, cum Socratem intelligi vellet animo suspenso nubes suspicientem. Nam cremathra vasculum est pensile, in quo obsoniorum reliquiae consueverunt reponi. Dicitur

autem bifariam : simpliciter aliquoties, sed frequentius per ironiam, veluti si quis Aristotelem ceu oraculum citnti dicat : Αὐτὸς ἔφα, rationem dicti flagitans neque contentus simplici scriptoris auctoritate. Conveniet etiam, quoties sententiae vel invidiam, vel defensionem a nobis ad ipsum auctorem rejicimus. Juvenalis :

Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Melius Horatius :

Nullius addictus jurare in verba magistri.

Illud admonendum videtur, Αὐτὸς ἔφα in haec paroemia perinde valere, quasi dicas : Dominus dixit, ut Pythagoras ab Aegyptiorum vatibus videatur didicisse figuram hanc prophetis familiarem. Aristophanes in Ranis : Φράσον ταῖς ὀρχηστρίσιν, / ὅτι αὐτὸς εἰσέρχομαι, id est Dic saltatricibus meispsum advenire, hoc est herum, quod is quodammodo et famulis missis advenire videatur. Item in prophetis arcanis : Ecce ipse adsum, id est dominus et auctor. Huc pertinent, quae nobis antea dicta sunt in proverbio Infixo aculeo. Sic Augustinus alicubi recensens opinionem Manichaei, ni fallor, Haec, inquit, Manichaeus dixit atque abiit, notans illum, quod sat haberet dixisse, cum docendum esset, quod dixerat. Galenus item libro Περὶ φυσικῶν δυνάμεων primo : Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἰπών, ἐξαίφνης ἀπταίστῳ καὶ σαφεῖ στόματι τελευτῶν ἀποπηδάσας ἀπῄει, καταλιπὼν ἡμᾶς, ὡς μηδὲ πιθανῆς τινος ἀντιλογίας εὐπορῆσαι δυναμένους, id est Haec et his similia loquutus, repente ore nihil cunctante, quasi labi non posset, verbis apertis absolvit sermonem moxque proripiens sese abiit, nobis ita relictis, quasi nihil omnino reperire possemus, quod vel probabiliter contra diceremus.

1488. II, v, 88. Teipsum non alens canes alis

Αὐτὸν οὐ τρέφων κύνας τρέφεις, id est Cum temetipsum non alas, canes alis, in eum dicebatur, qui cum per inopiam sibi, quae sunt ad vitam necessaria, suppeditare non posset, conaretur aut equos, aut famulos habere domi. Apposite dicetur adversus istos, quibus cum ob rei familiaris angustiam vix suppetat, quo

vitam sustineant, tamen per ambitionem conantur fastu vestium reliquoque strepitu potentes et opulentos imitari. Breviter, conveniet in omnes, qui, quae ad voluptatem aut splendorem pertinent, curant, neglectis his, quae magis sunt necessaria. Porro necessariis prima debetur cura, dignitati posterior : veluti si quis in eruditione comparanda laboret, vitae securus, de qua periclitetur.

1489. II, v, 89. Terra intestina

Γῆς ἔντερα, id est terrae intestina, dicebantur vilia nulliusque precii. Saxa vero terrae viscera dicuntur. Refertur a Diogeniano. Terrae enim intestina sunt saxa, et lapides appellamus homines inutiles. Simile illi :

Ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, id est
Telluris inutile pondus.

1490. II, v, 90. Tenedius tibicen

Τενέδιος αὐλητής, id est Tenedius tibicen, dicebatur testis falsus et calumniator. Hinc natum, quod Philonome tibicinem suum subornavit, qui testaretur apud Cygnum ipsam a Tenne de stupro fuisse interpellatam ac vi etiam tentatam. Haec ferme Stephanus in Catalogo urbium. De Tenedo saepe jam dictum est alibi.

1491. II, v, 91. Cyrbes malorum

Κύρβεις κακῶν, id est cyrbes malorum, de vehementer improbis et omni facinorum genere contaminatis. Apud Athenienses tabulae quaedam erant quadrae, in quibus leges descriptae proponebantur, praeterea variae delinquetium poenae. Has illi κύρβεις appellant, apud Lucianum ἄξωνες dicuntur. Non dissimile est illi, quod alibi retulimus : Ἰλιὰς κακῶν, id est Ilias malorum. Simili figura apud Athenaeum libro nono dixit Antiphanes, opinor :

Καὶ ταῦτα μέν μοι τῶν κακῶν παροψίδες, id est
Et hic malorum mihi catinus exstitit.

Solent enim in eodem disco varia eduliorum genera apponi, sed quae voluptatem adferant. Quo gratior est tropus deflectens in contrarium, quasi dicas Ilias bonorum.

1492. II, v, 92. Aries nutricationis mercedem persolvit

Κριὸς τροφεῖα ἀπέτισεν, id est Aries alituram rependit, citatur ex Menandro. Quadrat, ubi quis pro benefactis maleficium reponit. Allegoria sumpta est ab eo, quod aries cornibus imperat alveum aut vas, in quo pabulum apponitur, ipsosque, quorum opera nutritus est aut etiam nutritur, cornibus incessit. Effertur et ad hunc modum proverbium : κριοῦ διακονία, id est arietis ministerium, pro officio collato in ingratum, qui beneficium injuria peset. Huic affine, quod est apud Aristophanem in Vespis : Ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον, id est Vallus vitem.

1493. II, v, 93. A Dorio ad Phrygium

Ἀπὸ Δωρίου ἐπὶ Φρύγιον, id est a Dorio ad Phrygium, venire dicebatur, qui a vita temperatiore ad luxum sese convertisset, aut qui a fortuna mediocri se contulisset ad majorem vitae strepitum. Sumpta metaphora a notissimis illis veterum harmoniarum generibus, in quibus Dorium moderatius, quemadmodum indicat Suidas referens haec verba ex auctore nescio quo : Τὴν δὲ τροφὴν ἐκληρώσατο μετρίαν καὶ ἄθρυπτον, οὔτε κακουργοῦσαν διὰ πενίαν, οὔτε διὰ πλοῦτον βλακεύουσαν, ἀλλὰ μέσην καὶ μουσικήν, τὸν Δώριον τρόπον τῆς τύχης ἀληθῶς ἡρμοσμένην, id est Victum autem sortitus erat moderatum, deliciarum expertem, neque sordidum ac molestum ob inopiam, neque ob divitias dissolutum, sed medium quendam ac modulatum, vere ad Dorium fortunae modum attemperatum. Refert et alium locum suppresso auctoris nomine, ni fallor : Οὐ φανοῦμαι στρογγύλων λογάρια, αὐτὰς δὲ τὰς θέσεις τῶν νοημάτων εἰς μέσον τιθέμενος, μόνον οὐ τῆς γλώττης τὸν τόνον ἀπὸ τῆς διαλέξεως εἰς ἐπιστροφὴν μεθαρμόσαιμι, ἀπὸ Δωρίου, φασίν, ἐπὶ Φρύγιον. Quae tametsi difficile est apte vertere, si nescias, quid praecedat aut sequatur, tamen apponam divinationem

meam, donec locus occurrerit : Non videbor hominum rotunde loquentium verbula, sed ipsos sensus in medium adferens, tantum non ipsius linguae tonum a disputatione ad attentionem adaptavero. Quanquam apud Suidam legitur μόνον εἰ. Ex his verbis apparet Dorium modum fuisse delicatiorem, Phrygium severiorem. Apuleius Floridorum libro primo palam indicat Doricam musicam a Phrygia longe diversissimam fuisse, quandoquidem haec ad religionem inflammabat animos, illa ad bellum inflammabat. Apulei verba sic habent : Tibicen quidam fuit Antigenidas, omnis voculae melleus modulator et idem omnimodis peritus modificator, seu tu velles Aeolion simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Hactenus Apuleius, cui si credimus, non potest esse temperatus modus Dorius, qui ad bellum accendit, nisi forte ituris in praelium moderatius canebant tibiae, quod illic plus valeat sibi praesens animus quam furore percitus. Verum an in Apulei verbis pro Aeolion legendum sit Aetolicum sive Aetolium, et pro Asium Iassium sive Iastium, ab Iade sive ἰαστί, ut Ionicum intelligas modum, doctis expendendum relinquo. Quanquam his non satis congruunt, quae refert Lucianus in Harmonide : Καὶ ἑκάστης ἁρμονίας διαφυλάττειν τὸ ἴδιον· τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν, id est Uniuscujusque harmoniae servare proprietatem : Phrygiae divinum impetum (quod Apuleius vertit religiosum), Lydiae bacchanalem furorem (sive licentiam), Doricae severitatem, Ionicae jucunditatem (quod Apuleius videtur transtulisse varium). Contra Dion in commentariis De regno refert Alexandrum Magnum ad bellum accendi solere Timotheo musico Dorium incinente. Athenaeus libro XIV Doricae harmoniae tribuit τὸ ἀνδρῶδες καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, καὶ τὸ σφοδρόν, id est severitatem, majestatem, ac vehementiam, ut quae neque dissoluta sit, neque hilaris, sed tristis minimeque varia. Jam his recentior Boetius in praefatione libri De musica ostendit hanc artem ad movendos affectus praecipuam habere vim proque ratione modorum alios atque alios animi motus vel excitare, vel sedare. Addit Pythagoram incentione modi

Phrygii incitatum adolescentem patria barbarum, quippe Taurominitanum, vino temulentum, ira furentem, cum jam aedibus amicae, quae rivalem admiserat, ignem admovere tentaret, tibicina jussa spondeos succinere ad sobriam mentem revocasse. Boetius refert juvenem Phrygio modo fuisse incitatum ac mutato modo ad se redisse nec exprimit, in quem modum sit mutatus Phrygius. M. Tullius, quem illic citat Boetius, neutrius meminit modi, tantum ait spondeorum incentione fuisse sedatum adolescentem. Si Timotheus Dorio modo concitabat Alexandrum ad bellum et hic adolescens ad expugnandam domum Phrygio fuit accensus, apparet modos hos non multum inter se discrepare. Lucianus Phrygio tribuit τὸ ἔνθεον, id est furorem, sed sacrum duntaxat. Hujus autem furoris Plato tria facit genera : unum, quod poetis immittant Musae, alterum, quod vatibus immittit Apollo, tertium, quod amantibus Cupido. Habet autem et Bacchus, et Mars furorem suum. Itaque juvenis ille triplici furore correptus insaniebat : Bacchi, Cupidinis et Martis. Pyrrichios autem ad praelium acuere alias docuimus, unde illud : πυῤῥιχὴν βλέπειν, de trucibus et commotis. Pyrrichio autem contrarius est spondeus. Quod ni Boetius dixisset mutatum modum, probabile esse poterat eundem modum Phrygium et incitare pyrrichiis, et sedare spondeis. Et haud scio, an Boetius, cum ait immutatum modum, sentiat non mutatas harmonias, sed vocum celeritatem. Videtur locus proverbio, cum ad diversa transitur : veluti si quis de rhetorum praeceptis sermonem exorsus ad theologicam materiam digrediatur. Equidem arbitror veteres de generibus harmoniarum diversa tradidisse, quod ipsa mutatis gentium moribus pariter sint immutata. Priscorum enim Asianorum laudata est severitas, priusquam luxu effoeminarentur. Idem usu venit Laconibus, in quibus sunt Dores. Hinc illa mixturarum nomina : Ὑποδώριον, Μιξολύδιον, Ὑπερμιξολύδιον. Athenaeus Hypodorium modum putat eundem esse cum Aeolio, cui tribuit tumorem ac fastum et submolle quiddam. Quidam musices studiosi affirmant difficillimum esse transitum a Dorio ad Phrygium. Ostendimus et alias Phrygium melos σκολιόν appellatum et in funebribus naeniis adhiberi solitum. Quod si Dorius cantus Phrygio

diversus est, utpote qui ad belli cupiditatem inflammet, consentaneum est illum pyrrichiis constitisse, quandoquidem spondeo contrarius est pyrrichius. Verum de his harmoniarum generibus permulta Plato in libris De rep. Rursus in Lachete docet hanc esse vere Doricam cantionem et Graecam harmoniam, non Phrygiam neque Ionicam, neque Lydiam, si vita concordet cum oratione bona. Nonnulla Plutarchus in libro de Musica. Nos, quantum ad percipiendum adagii sensum sat est, attigimus.

1494. II, v, 94. A carcere

Ἀπὸ βαλβίδος, id est a carcere (sive repagulo), id est, ab ipso rei principio. Sumptum a certaminibus equestribus, ubi cursus initium est a carceribus, id repagulis, finis meta. Itaque cum exorsum negotii significamus, ab ipsis carceribus dicimus, cum finem, ad metam usque : veluti si quis dicat foedum esse, si quis artifex ab ipso statim carcere peccet, aut neminem tam ignavum, qui non ἀπὸ βαλβίδος strenuus esse videatur. Extat apud Aristophanem. Confine, quod alibi positum est : ἀπὸ γραμμῆς, id est A linea.

1495. II, v, 95. A coelo ad terram

Ἀπὸ οὐρανοῦ μεχρὶ γῆς, id est a coelo ad terram, proverbialis figura perinde valens, quasi dicas quacumque de re : ab extremo initio usque ad supremum finem. Sic apud Plautum in Persa licitatori roganti, num ex puella quaedam scitari liceret, venditor, quantum vellet, percontari permittens A coelo, inquit, ad terram, quod lubet.

1496. II, v, 96. Mores amici noveris, non oderis

Porphyrion in Horatium hunc versum proverbialem admonet fuisse :

Mores amici noveris, non oderis.

Eum nos inter Graecas sententias repertum restituimus. Est enim hujusmodi :

Φίλου τρόπους γίνωσκε, μισήσῃς δὲ μή.

Admonet in amicorum moribus quaedam vitia dissimulanda, sic ut intelligantur quidem, sed tamen tolerentur, ne severior et oculatior in observandis amici malis subvertas amicitiam. Atque id praecepti locum habebit in levioribus morbis, non in his, quae ad famam aut ingens periculum pertinent amicorum. Non nosse amici vitia est hominis parum deligentis, quos diligat ; odisse parum civilis. Noscenda sunt, ut aut corrigas, aut certe minuas, at non sic, ut ob ea videaris amicum odisse, siquidem nulli futurus est amicus, qui nihil vitiorum in amico ferre possit.

1497. II, v, 97. Bithus contra Bacchium

Bithus et Bacchius nobile par gladiatorum fuit, quorum mentionem Suetonius quoque fecit, pares arte, pares audacia. Proinde quoties duo aequaliter improbi contendunt inter sese, ita ut neuter alteri velit concedere, non intempestiviter dicemus, Bacchium cum Bitho commissum. Horatius in Sermonibus : Uti non/ Compositus melius cum Bitho Bacchius, Rupili Persiique parem inter ipsos improbitatem et maledicentiam significans. Quicquid insigniter improbum est et ad omnem contentionem paratum, gladiatorium appellamus : gladiatoria corporis firmitas, gladiatoria audacia, Gladiatoriis animis ad me affectant viam. Marcus Tullius in Philippicis Antonii fratrem aliquoties mirmyllonem appellat, ut in Philippica sexta : Etiam ne ab hoc mirmyllone Asiatico senatus mandata, legatorum verba audientur ?

1498. II, v, 98. Esernius cum Pacidiano

Simile fuerit illud ex Lucilio : Esernius cum Pacidiano compositus. Erant et hi gladiatores per omnia pares longeque omnium nobilissimi. M. Tullius in libro De optimo oratorum genere : A me autem, quo maximis minima conferam, gladiatorum par nobilissimum inducitur : Aeschines tanquam Esernius, ut ait Lucilius, non spurcus homo, sed doctus et acer, cum Pacidiano hoc componitur, optimus longe post homines natos. Ejusmodi ferme spectaculum nobis exhibuerunt non sine magna

omnium voluptate superioribus hisce diebus Londini apud Britannos duo theologi. Quorum alter erat magnus ille Standicis, Franciscanorum, quos conventuales vocant, in ea insula κορυφαῖος, homo mire vocalis, Scotista strenuus, animo intrepido, tum iis lateribus eaque corporis firmitate, ut vel triarius miles, vel gladiator esse posset, ni theologus esset ; alter Italus ex eorum sodalitio, quos vulgus fratres Servitas appellat, ob id, ut accipio, quod, licet sint scarabeis nigriores, tamen uni Virgini Mariae serviant, neque cum Christo, neque cum quoquam alioqui divorum quicquam habeant commercii. Verum hic, ut fortassis eruditione non inferior erat, ita gladiatoriis illis dotibus longe impar, ut ego quidem sentio. Is ubi sese ex more sub quadragesimam sacram in Britanniam recepisset, quo declararet sese non omnino lusisse operam, quam theologicis litteris annos jam aliquot impenderat Lutetiae, conclusiones, ut vocant, aliquot proponere coepit inter eruditos disputandas, quarum pleraeque ad negotiatores pertinebant, excepta prima, quae ad divi Francisci contumeliam videbatur pertinere. Ea habebat hanc ferme sententiam : peccare Fratres Minores, si pecuniam accidpiant sive ipsi, sive per alios, et ex consequenti peccare, qui illis pecuniam darent, quod quisquis ministraret occasionem peccandi, peccaret ipse quoque. Atque ut auderet homo peregrinus, haec perpulit occasio : Diversabatur hic Servita apud Augustinianos, qui se vocant eremitas, κατ'ἀντίφρασιν, opinor. Ii Londini non mediocrem quaestum faciunt ex negotiatoribus, praesertim Italis, et ob id invisi Minoritis. Standicius igitur, quo quaestum illum ad suos averteret, in concione monuit populum etiam atque etiam, viderent, quibus confiterentur : nam duobus tantum ordinibus a pontifice datum jus audiendi peccata quorumlibet, nimirum Minoritis et Jacobitis. Haec quoniam ad famem vocare videretur reliquos ordines, inito consilio subornarunt Servitam, qui tam capitalem injuriam thematiis ulcisceretur, quod linguae Britannicae rudis loqui populo non posset. Affiguntur igitur omnibus templis et angulis conclusiones, ad quibus dicere coeperam. Hujus rumor paulatim, ut fit, sparsus cum ad Standicianas aureis pervenisset, ibi vir pius excelsique animi se dignas iras animo concipit. Minatur dira et omnino res ad

magnam aliquam tragoediam spectare videbatur, ni deus aliquis ἀπὸ μηχανῆς intervenisset. Intelligebat enim vir sapiens rem ad Saguntinam famem spectare, si ejusmodi propositio vel audita fuisset publice. Et inter ipso sis sanctissimus habetur, quisquis nummorum quam plurimum possidet. Quid multa ? Coactus est Servita adire hominem, quo se purgaret et illius placaret animum. Ibat homo gravate, territabant enim hospitem complures, quod dictitarent Standicium hominem esse virulentum, clamosum, bilis immodicae ; tum apud promiscuam plebem, puta naviculatores, aurigas et calcearios, veteramentarios, fullones aliosque id genus proceres, esse aliquid ; deinde tanto animi robore, ut unus adversus universam Britannorum ecclesiam immunitatis causam fortissime sustinuerit, ob id sacerdotibus et episcopis omnibus invisus ac bonae plebis parti, quae clericis bene vult.

Ut coram ventum est, Servita, quoniam non theologiam modo, verumetiam rhetoricen attigerat, hoc exordio aggressus hominem sibi conciliare : Egregie pater, inquit, haud sane volens huc venio, quod audiam a plerisque te esse impotenter iracundum et, si quibusdam credendum est, etiam furiosum. Atque hactenus μάλα ἐντέχνως captata benevolentia rem paucis subjecit : Attamen, inquit, quoniam hi patres id tantopere a me contenderunt, adsum auditurus, si quid velis. Hic alter protinus magnis conviciis debacchari in hominem : conclusionem esse scandalosam, offensivam piarum aurium, haeresim sapientem, irreventialem in seraphicum ordinem divi Francisci ; ipsum mox poenas daturum, ni eam recantet. Contra Servita, ut fortem virum decuit, respondit se disputandam proposuisse, non recantandam. Ad tam impiam vocem supra modum commotus Standicis jubet hominem paulisper operiri ac sese proripit intro. Servita ne hic quidem obtemperans tanto viro coeperat jam abire, at ille mox accitis satellitibus aliquot suis cucullatis (habet enim permultos, nec minus robustos, nec minus audaces regiis) abeuntem assecutus, correptum pedibus, ceu Cacum qumpiam, introrsum trahit. Ibi Servita destitutus et extrema metuens, quod in deploratis rebus fieri solet, Jesum implorat, Jesum, Jesum, quanta potest voce identidem exclamans. Nusquam erat Jesus inter Franciscanos, sed

trahebatur interim miser. Verum e vicino ad Jesu nomen exciti quidam opifices cementarii cum saxis et instrumentis suis accurrebant et hominem e satellitum illorum manibus eripuerunt. Atque hic illius fabulae primus actus. Proximus autem magnis utrinque conviciis actus est, utriusque partis ducibus passim quiritantibus apud suam factionem. Servita votivam etiam tabellam Jesu Servatori suspendisse dicitur, argumento coloribus expresso et asscripto epigrammate. Jam fabula cito populum pervagata ad cardinalis etiam aures, qui ejus regni praeses ac judex est, penetrarat. Is, ut est festivo ingenio, ratus spectaculum haud injucundum, ambos apud se sisti jubet. Accusat Standicius fortiter, Servita ganviter defendit. Cardinalis proninciat, quandoquidem scholastica disputabilique esset propositio, uti mox a pasca, Jovis die, publice disputarent in aede divi Pauli (id templum ejus insulae celeberrimum). Neutra pars pugnam detrectat. Adornant sese duces, apparant sese milites, affiguntur valvis, compitis ac palis omnibus conclusiones, concurritur et e longinquo ad hoc spectaculi. Diversa hominum studia, sed omnium aequa expectatio.

Ne longum faciam, aderat dies pugnae destinatus, doctis atque indoctis differta omnia. Et ecce quorundam opera factul est, ut a rege per cardinalem interdictum exiret, ne quid ageretur. Ibi Standicius, quo gloriam eam in se derivaret, dimissis aliquot e suis spargit per omnem populum Servitam supplicem sibi ad genua accidisse deprecatumque, ne disputatio procederet. Jamque id plerisque persuasum erat, cum alter hospes Anglice nesciret, nisi nescio quis deus Servitae in mentem misisset quiddam. Is enim conscenso suggestu sic multitudinem est allocutus : Doctissiimi doctores vosque, caeteri praestantissimi viri ! Erat hodie futura dispositio, sed reverendissimus cardinalis ob justas causas jussit supersedere. Ne quid frustra expectetis. Minores, ubi vident tantam gloriae praedam sibi e manibus eripi, adoriuntur hominem, etiam in medio templo dilaniaturi, ni providens cardinalis illi custodes aliquot suae familiae notos adjunxisset. Minores igitur, quod illic solum livebat, motis capitibus multa procul minati, rursus ad cardinalem magnis

clamoribus Servitam accusant, qui contra regium interdictum ausus sit apud populum testari se paratum ad defendendam conclusionem tam impiam. Jubetur utraque pars adesse. Standicius praeter satellites suos etiam puerum cucullatum adduxerat, jam tum Scotissantem. Tanti refert a teneris recte institui ! Eum, dum per diversa atria ad cardinalis adytum penetrat, ostentat magnatibus aulicis, na mille plerisque notus est magnis quam charus. Affirmat fore, ut puer ille Servitam conficiat proteratque. Ventum est. Agit Standicius, ut puer cum illo commitatur. At negat cardinalis decorum, si cum homine graduato, ut vocant, puer committeretur. Nam Servita theolohiae bacalaureus erat, currens an sedens, formatus an mox formandus, incertum. Objectus est igitur Minorita quispiam, sed Italus Italo, ut cornis cornici configeret oculos. Docti aliquot et proceres arrectis auribus circumstant. Ibi Minorita porrecto brachio : Tun, inquit, ais peccare Minores, si tractent pecuniam ? Aio. Negas pontificem posse indulgere, ut liceat ? Haud nego. At nobis indulsit. Credo. Licet igitur. Haud repugno. Mentitur igitur tua conclusio. Hoc telum sic elusit Servita : Mea, inquit, conclusio de Minoribus pronunciat. Illis non licet. Vobis, qui Minores non estis, licet. Imo, inquit alter, bulla pontificia nos Minores vocat. Vocat, ait Servita, sed addit conventuales. Sic enim Minores conventuales Minores sunt, ut homo mortuus est homo. Hic cum obmutuisset Minorita, non enim expectarat eam solutionem, cardinalis admiratus dialecticum acumen arrisit bon insuaviter. Standicius, ubi videt primam coitionem parum feliciter procesisse, pise prodit in harenam ac vultu minaci et intento brachio Aio, inquit, te excommunicatum. Et mox neganti Est nobis, inquit, bulla pontificia, quae excommunicat omnes, qui dicere ausint Fratres Minores conventuales apud Anglos peccare, si recipiant pecuniam. Tu vidisti bullam et affirmas, ergo es excommunicatus. Hic plabe jam ἔμβροχος tenebatur Servita, nisi sic elapsus esset, ut diceret bullam loqui de Minoribus conventualibus, qui Minores non essent, suam conclusionem loqui de Minoribus absolute. Cardinalis, qui anima gratia magis quam serio haec ageret, sic utrunque dimisit, ut nondum satis liqueret, uter esset vir fortior. Servita Lutetiam repetiit,

triumphum illic acturus. Standiciani contra apud suos jactitant illum a puero superatum, sic ut nihil haberet, qhod hisceret. Conclusio manet Oxoniae Cantabrigiaeque in scholis theologicis disputanda. Hoc spectaculi quoniam nobis vehementer jucundum fuit, volui tibi, optime lector, eam voluptatem communicare, ut hac amoenitate lectionis taedium levares.

1499. II, v, 99. Bis septem plagis polypus contusus

Δὶς ἑπτὰ πληγαῖς πουλύπους πιλούμενος, id est

Plagis adactus polypus quatuor decem,

dici solitum, ubi quis multo tandem malo fit emendatior, quemadmodum accidit indomitis adulescentibus, qui plurimorum experientia malorum tandem cicurantur. Conveniet et in eos, qui duriore ingenio praediti non nisi gravibus suppliciis corriguntur. Aiunt polypum piscem captum diu multumque tundi caedique solere, quo mitior fiat et ad esum accommodatior. Auctor Zenodotus.

1500. II, v, 100. Mopso Nisa datur

Schema proverbiale videtur et illud apud Vergilium in Pharmaceutria : Mopso Nisa datur, cum praeter omnium spem res praeclara contingit cuipiam prorsus indigno, ut nihil jam non posse sperari vel a quovis appareat :

Mopso Nisa datur. Quid non speramus amantes ?

Est autem emphasis in nominibus, nam Mopsum dicens intelligit infimum abjectuissimumque pastorem, Nisam puellam insigni forma. Non abludit hinc illud Sophoclis in Ajace flagellifero :

Οὐκ ἔστ᾽ ἄελπτον οὐδέν, id est

Nihil est, quod haud sperare liceat.

In eandem sententiam Linus apud Stobaeum :

Ἔλπεσθαι χρὴ πάντ᾽, ἐπεὶ οὐκ ἔστ᾽ οὐδὲν ἄελπτον.

Ῥᾴδια πάντα θεῷ τελέσαι καὶ ἀνήνυτον οὐδέν, id est

Speres cuncta : nihil, quod non contingere possit.
Omnia sunt magnis factu proclivia divis.

1501. II, vi, 1. Quid nisi victis dolor ?

Τί ἄλλο ἢ τοῖς νενικημένοις ὀδύνη ; id est Quid aliud quam victis dolor ? Usurpandum, ubi palam fit in contumeliam quippiam. Sumptum a dicto Brenni palam illudentis Romanos in appendendo auro, quod stipulatus fuerat ab illis desperantibus auxilium, ut e Romanis finibus abduceret Gallorum exercitum. Sed ipsius Plutarchi verba libitum est subscribere : Εἶτα δόξαν τοῖς κρατίστοις συνελθεῖν εἰς λόγους Βρέννῳ και Σουλπικίῳ τῷ χιλιάρχῳ Ῥωμαίων ὡμολογήθη τούς μὲν χιλίας λίτρας χρυσίου καταβάλλειν, τοὺς δὲ λαβόντας ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας αὐτίκα ἀπελθεῖν. Ἐπὶ τούτοις γενομένων ὅρκων καὶ τοῦ χρυσίου κομισθέντος, τῶν δὲ Κελτῶν περὶ τὸν σταθμὸν ἀγνωμονούντων, κρύφα τὸ πρῶτον, εἶτα φανερῶς ἀφελκόντων καὶ διαστρεφόντων τὴν ῥοπὴν, ἠγανάκτουν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ Βρέννος οἷον ἐφυβρίζων καὶ καταγελῶν ἀποδυσάμενος τὴν μάχαιραν ἅμα καὶ τὸν ζωστῆρα προσέθηκε τοῖς σταθμοῖς. Πυνθανομένου δὲ τοῦ Σουλπικίου τί τοῦτο ; τί γὰρ ἄλλο, εἶπεν, ἢ τοῖς νενικημένοις ὀδύνη ; Τοῦτο μὲν ἤδη παροιμιώδης λόγος γέγονε. Id est : Itaque cum placuisset, uti principes in colloquium venirent Brennus et Sulpicius, Romanorum ductor, convenit ut Romani mille libras auri dependerent : hi simul atque accepissent aurum, ex urbe atque ex agris discederent. Super his cum jusjurandum intercessisset jamque aurum esset adductum Gallique pactae fidei immemores initio furtim, mox palam deprimerent detorquerentque lancem, Romanorum adversus illos coorta est indignatio. At vero Brennus tamquam per ludibrium et irridendi causa ensem una cum baltheo exutum lancibus apposuit. Porro Sulpicio roganti quid hoc esset rei, Quid enim aliud, inquit, nisi victis dolor ? Atque id dictum jam in proverbium abiit. Cujus meminit Festus Pompeius, illud addens : Cum Camillus Brennum insidiis circumventum concideret et ille quereretur

contra foedus fieri, retorsit in eum suam vocem, Vaeh victis. Sic etenim Festus effert proverbium. Unde palam est dolorem, non opprobrium in Plutarcho vertendum fuisse. Lapus interpres aut lapsus est aut usus est exemplari, in quo scriptum erat pro ὀδύνη ὄνειδος. Huc allusisse videtur Plautinus Ballio : Vae victis, cum victus vel iniquis conditionibus parere cogitur. Et, ni fallor, Vergilius in Moeride :

Nunc victi tristes, quoniam sors omnia versat,
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.

Nonius Marcellus in dictione cestus, citat titulum satyrae Varronianae Vae victis.

1502. II, VI, 2. Aquam bibens nihil boni parias

Ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκῃς, id est
Aquam bibens probum et utile paries nihil.

Hujus auctorem ferunt Demetrium Halicarnasseum. Cujus sensus est a poetis nihil praeclarum aut posteritate dignum aut venustum proficisci, si biberint aquam, hoc est, si pauperes fuerint et tenui victu. Horatius :

Nulla placere diu neque vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus.

Item Juvenalis :

Quod si Vergilio puer et tolerabile desit
Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri,
Surda nihil gemeret grave buccina.

Idem : Satur est cum dicit Horatius ohe. Demetrii Halicarnassei distichon hujusmodi citatur a Zenodoto, etiam si in epigrammatis refertur Nicerati titulo :

Οἶνός που χαρίεν τι φέρει ταχὺς ἵππος ἀοιδῶν
  Ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκῃς.

Quamquam apud Athenaeum secus refertur versus prior :

Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει μέγας ἵππος ἀοιδῷ, id est
Sane magnus equus lepido sunt vina poetae.

Iidem versus referuntur ab Athenaeo, secundo Dipnosophistarum libro, ex epigrammate quodam, quod quidam scripserat in Cratinum, qui frequenter in comoediis taxatur ut vinosus. Quin et Horatius eloquentiam vino tribuit :

Fecundi calices quem non fecere disertum ?

Martialis :

Possum nil ego sobrius, bibenti
Succurunt mihi quindecim poetae

Aristoteles libro De naturis animantium octavo psittacum loquaciorem fieri putat, si vinum biberit.

1503. II, VI, 3. Digna canis pabulo

Ἀξία ἡ κύων τοῦ βρώματος, id est Digna canis pabulo. Ferme perinde valet ac si dicas : Dignus operarius mercede sua. Et vix quisquam est tam inutilis minister, quin si non amplo salario, certe victu dignus esse videatur. Refertur a Suida. Quadrabit in hominem non usquequaque rejiciendum atque inutilem aut in hominem assentatorem et ob id idoneum qui versetur in principum aulis, ubi nullo in pretio sunt qui nesciant adulari.

1504. II, VI, 4. Canis digna sede

Ἀξία ἡ κύων θρόνου, id est Canis digna sede. Cum novus honos obtigit cuipiam immerenti. Sumptum videtur a Melitaeis canibus, quibus nonnullae mulierculae majorem habent honorem quam ipsis maritis. Nisi mavis referre ad Anubim Aegyptiorum deum. Porro constat canibus a dominis tantum honoris habitum, ut defunctis etiam monumenta statuerint. Refertur a Diogeniano.

1505. II, VI, 5. Si vinum postulet, pugnos illi dato

Ἂν οἶνον αἰτῇ, κονδύλους αὐτῷ δίδου, id est
Si vina poscat ille, pugnos porrige.

Ubi pro bonis rebus expectatis diversa accipiuntur. Sumptus est hic senarius e tragoedia quapiam de Cyclope et Ulysse. Est autem notissima fabula, quemadmodum apud Homerum Ulysses Polyphemo Cyclopi vinum petenti subinde porrigit, quo simul atque jam temulentus sopitusque jaceret, palo praeusto oculum illi perterebravit. Putant metaphoram a pueris ductam, qui petentes non petenda nonnumquam colaphos recipiunt. Terentius in Phormione : Pugnos in ventrem ingere. Pugnos plagas ipsas vocat, itidem ut Graeci κονδύλους. Adagium refertur a Suida.

1506. II, VI, 6. Pro perca scorpium

Ἀντὶ πέρκης σκορπίον, id est Pro perca scorpium. Ubi quis optima captans pessima capit. Nam perca piscis est vel maxime laudatus, cujus identidem meminit Athenaeus gulonum delicias recensens. Scorpius letalis est, quamquam est et piscis hujus nominis, contempti saporis, de quo magis sentire videtur adagium. Simili figura dixit Lycophron :

Ὁ δ’ ἀντὶ πιποῦς σκορπίον λαιμῷ σπάσας, id est

At scorpium ille glutiens pipus vice.

Est enim pipo avis genus.

1507. II, VI, 7. Pro beneficentia Agamemnonem ulti sunt Achivi

Ἀντ’ εὐεργεσίας Ἀγαμέμνονα τῖσαν Ἀχαιοί, id est,

Pro meritis male tractarunt Agamemnona Grai.

Quidam ad hunc efferunt modum :

Ἀντ’ εὐεργεσίας Ἀγαμέμνονα δῆσαν Ἀχαιοί, id est

Pro benefactis vinxerunt Agamemnona Grai.

Dicebatur in ingratos, qui pro summo beneficio summum remetiuntur maleficium. Agamemnon enim tot exhaustis laboribus in expugnanda Troia pro dignitate Graeciae domum reversus veste inexplicabili involutus interfectus est a

Clytaemnestra, auxiliante Aegistho adultero. Annotatum est hoc fere accidere viris de republica bene meritis, ut pro bene factis pessimam gratiam tulerint a populo. Pindarus in Pythiis hymno quarto : Φαντὶ δὲ ἔμμεν τοῦτο ἀνιαρότατον, καλὰ γινώσκοντ᾽ ἀνάγκᾳ ἐκτὸς ἔχειν πόδα, id est Aiunt autem hoc esse molestissimum, qui norit honesta, necessitate foris habere pedem, hoc est non frui bonis, cum ipse bene meritus sit de aliis, sed pro bene factis male audire.

1508. II, VI, 8. Cane Tellenis cantilenas

Ἄειδε τὰ Τέλληνος, id est Cane cantiones Tellenis. Quidam dici putant de dicacibus mordacibusque, quidam de inepte loquaculis. Nam Tellenem hunc tibicinem quemdam fuisse, poetam item carminum ineptissimorum. Alii tradunt hunc jocos quosdam versibus lepidissimis descripsisse, non sine multo sale scommatum. Meminit hujus Tellenis Diarchus Messenius apud Zenodotum, item Plutarchus in Apophthegmatis.

1509. II, VI, 9. Azanaea mala

Ἀζαναῖα κακά, id est Azanaea mala. Dici solitum, ubi quis in re perdifficili et infrugifera plurimum sumeret laboris aut ubi res esset cuipiam cum homine difficili, moroso, intractabili, tenaci. Tradunt Azanaeam regionem quampiam esse Arcadiae, sterilem et culturae inhabilem, in qua coloni multo sudore parum fructus referunt. Haec ferme traduntur a Graecarum paroemiarum collectoribus. Ceterum Stephanus De nominibus urbium veluti fontem aperit nobis hujus adagii. Siquidem is complures refert Azanias, unam, quae sit Arcadiae pars ; in hac fontem quempiam esse, cujus aquam qui gustarit, hunc usque adeo a vino abhorrere, ut nec odorem ferat. Alteram Massiliae, tertiam Phrygiae, cujus mentionem fecerit etiam Strabo libro Geographiae duodecimo. De hac Hermogenes citante Stephano hujusmodi quamdam narrat fabulam. Cum illic frequentes essent villae rusticorum, orta ob sterilitatem agrorum fame collecti pastores rem divinam fecerunt fertilitatem a diis

petentes. Ceterum cum dii non audirent illorum vota perduraretque agrorum sterilitas, Euphorbus e pastoribus quidam novum sacrificii genus excogitavit. Immolavit enim οὐανοῦν καὶ ἔξιν, quia Phrygum lingua sonat vulpem et echinum. Hac hostia placatis diis agros feraces esse coepisse ; quod ubi finitimis pastoribus esset cognitum, Euphorbo sacerdotium et imperium detulerunt. Post loci nomen commutatum est proque Azania Ἐξανάγουν vocatum, quod perinde sonat Phrygio sermone, quasi Graece dicas Ἐχιναλώπεκα, Latine Echinovulpem. Hujusmodi ferme Stephanus, ex quibus conjectari licet ex ea fabula natam paroemiam.

1510. II, VI, 10. Capra nondum peperit, hoedus autem ludit in tectis

Αἲξ οὔπω τέτοκεν, ἔριφος δ᾽ ἐπὶ δώματα παίζει, id est
Nondum enixa capra, at jam ludit in aedibus hoedus.

Qui postrema perfectaque jam aggrediuntur praeteritis iis quae praecessisse oportuit, aut qui gloriantur jam assecutos sese cujus ne fundamenta quidem sunt jacta, aut qui rem agunt praepostere. Prius est enim peperisse, quam ut hoedus ludat in tectis. Refertur a Zenodoto.

1511. II, VI, 11. Reperit deus nocentem

Εὗρε θεὸς τὸν ἀλιτρόν, id est Reperit deus nocentem. Cum tandem ultio contingit improbis quasi divinitus immissa. Theocritus in Idyllio decimo :

Εὗρε θεὸς τὸν ἀλιτρόν· ἔχεις, πάλαι ὧν ἐπεθύμεις, id est
Invenit deus impium, habes quae olim cupiebas.

Theocriti scholiastes indicat proverbium et alia forma solitum efferri : Εὗρε θεὸς αἴτιον. Simile est Homericum illud Iliados Δ :

Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ᾽ Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ, σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισσαν, id est
Quamquam etenim non punit Juppiter ilico sontem,
At faciet tandem, et luerint sua crimina magno.

Huc pertinet illud Sophocleum :

Ὅτ’ ἂν δὲ τις θεῶν,
Βλάπτῃ, δύναιτ’ ἂν οὐδὲν ἰσχύων φυγεῖν, id est
Ubi quis deorum laeserit,
Nemo queat suffugere quamlibet potens.

Astipulatur item senarius ille proverbialis :

Θεοῦ δὲ πληγὴν οὐχ ὑπερπηδᾷ βροτός, id est,
Plagam deorum nullus hominum suffugit.

Pindarus item in Pythiis :

Θεὸς, ὃ καὶ πτερόεντ’ αἰετὸν κίχε καὶ θαλασσαῖον παραμείβεται
Δελφῖνα, καὶ ὑψιφρόνων τιν’ ἔκαμψε βροτῶν, id est

Deus et alatam aquilam assequitur et marinum praevertitur delphinum et elatorum quempiam depressit mortalium. Astipulatur huic sententiae et in Olympiis : Εἰ δὲ θεὸν ἀνήρ τις ἔλπεταί τι λαθέμεν ἔρδων, ἁμαρτάνει, id est Quod si deum homo quispiam sperat falsurum se, cum agit aliquid, errat.

1512. II, VI, 12. Ignavis semper feriae sunt

Qui vacant otio, feriari dicuntur et otiosi feriati et otium feriae, quae metaphorae tamquam in proverbium receptae sunt. Theocritus in Bucolicis :

Ἀεργοῖς αἰὲν ἑορτά, id est
Semper feriae inertibus.

Nam feriis etiam ethnici a profanis negotiis abstinebant. Qui fugitant laborem, optant dies festos, quo liceat otiari ventrique et voluptatibus indulgere. Siquidem antiquitus in hoc dabantur agricolis feriati dies aliquot, ut lusu reficerent lassitudinem ; admiscuerunt autem religionem, quo moderatiores essent lusus. At hodie Christianorum vulgus feriis olim ad pietatis usum institutis in compotationes, in scorta, in aleas, in rixas, in pugnas abutitur ; nec ullo tempore plus committitur flagitiorum, quam quo maxime conveniebat a flagitiis abesse, nec unquam magis

imitatur ethnicos, quam cum praecipue Christianos oportebat agere. Cumque palam sit rem juvandae religioni repertam in religionis perniciem vergere, tamen haud scio quo consilio pontifices quotidie ferias addunt feriis, cum potius conveniat prudentes imitari medicos, qui pro ratione morborum mutant remedia, tantum illud ceu scopum spectantes, ut bonae valetudini conferant. Proinde cum videant rem olim pro temporum illorum ratione salubriter institutam nunc mutatis Christianorum moribus pestem esse pietatis, quae tandem religio est constitutionem eodem mutare consilio, quo veteres illi constituerunt ? Quod de festis diebus dico, de multis aliis sentiendum est, non quod damnandas existimem Christianorum ferias, sed quod in immensum nolim crescere et paucas eas, quas instituit priscorum auctoritas, ad id converti cupiam, ad quod repertae sunt ; nam vere Christianis omnis dies festus est, malis vero, quae maxima turba est, festi dies minus festi sunt quam profani.

Sed ut ad proverbium revertamur, apte accommodabitur in eos, qui numquam non causantur aliquid, quo sint in otio : veluti quibus insuaves sunt litterae, nunc excusant valetudinem, nunc occupationes rei domesticae ; nonnumquam obstat rigor hiemis, alias aestatis fervor, interdum autumni periculosum caelum ; demum avocat a libris veris amoenitas mox fugitura. Pransi negant esse rem habendam cum libris, antequam concoxerit stomachus ; impransis obstrepit fames, quo minus libeat. Luci dicunt ignavum esse domi desidere, ceterum ad lucernam vigilare oculis inimicum. Si suppetit res domestica, Quorsum opus, inquiunt, litteris ? ; si deest, negant pauperem posse philosophari. Iuvenis negat aevi florem curis senilibus absumendum ; provectior ait valetudini parcendum.

1513. II, VI, 13. Catulae dominas imitantes

Τὰς δεσποίνας αἱ κύνες μιμούμεναι id est, Dominas imitantes catellae. Ubi servi dominorum ferociam repraesentant aut discipuli praeceptoris resipiunt arrogantiam aut ministri principum fastum, breviter quoties ii, qui subsunt, eorum exprimunt mores, sub quorum imperio degunt. Unde et illud Juvenalis :

Maxima quaeque domus servis est plena superbis.

Videas autem et Melitaeas, opulentarum mulierum delicias, fastum, lasciviam totamque ferme morum imaginem reddere. Usurpatur hoc adagium a Platone, libro De republica octavo : Ἀτεχνῶς γὰρ αἵ τε κύνες κατὰ τὴν παροιμίαν οἷαίπερ αἱ δέσποιναι. Γίγνονταί τε δὴ καὶ ἵπποι καὶ ὄνοι, πάνυ ἐλευθέρως καὶ σεμνῶς εἰθισμένοι πορεύεσθαι κατὰ τὰς ὁδούς, ἐμβάλλοντες τῷ αἰεὶ ἀπαντῶντι, ἐὰν μὴ ἐξίστηται. Id est Palam enim tum catellae juxta proverbium tales quales sunt dominae. Tum et equi et asini tales redduntur, qui assuefacti fuerint admodum libere fastuoseque per vias ingredi, semper incursantes in obvium, ni cedat.

1514. II, vi, 14. Tantali poenae

Ταντάλειοι τιμωρίαι, id est Tantali supplicia. De iis dicendum, quibus adsunt quidem bona, verum his frui negatum est. A fabula Tantali sumptum, quem poetae fingunt apud inferos assistere flumini sitientem, quod si quando admoverit se potaturus, repente aquam labris contactam refugere. Tum capiti imminere arborem pomis onustam, sed eam subito porrigenti manum alio subducere sese atque ita miserum praesente copia inopia discruciari. Id olim in divites parcos et sordidos dici vulgo solere testis est Horatius in Sermonibus :

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Pocula. Quid rides ? Mutato nomine de te
Fabula narratur : congestis undique saccis
Indormis inhians et tanquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.

Idem in Odis :

Magnas inter opes inops.

Gregorius Nazianzenus in epistola ad Basilium eleganter detorquet ad hujus mundi delicias, quae numquam explent animum. Ταντάλειοι, inquit, τινὲς καὶ κατάκριτοι διψῶντες ἐν ὕδασι τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην καὶ ἄτροφον πανδαισίαν, id est Tantalii et

execrabiles sitientes in aquis miserandam illam et nihil alimoniae conferentem pandaesiam. Πανδαισίαν autem Graeci vocant convivium ex omni genere deliciarum apparatum.

1515. II, VI, 15. Viro seni maxillae baculus

Ἀνδρὸς γέροντος αἱ γνάθοι βακτηρία, id est

Maxilla senibus scipionis est vice.

Dici solitum de iis qui ob defectas aetate vires lautiore pariter et copiosiore victu coguntur uti, quo quod senecta deterit, utcumque sarciant cibo. Manet et in hodiernum senile verbum : Ego me dentibus meis sustento. Est autem velut aenigmaticum, reliquos ingredi pedibus, senes dentibus. Etenim quod decessit nativo corporis succo, id cibi ac potus adminiculo sarciendum. Videmus illud evenire vulgo, posteaquam destituit senes edacitas illa, vitae finem imminere.

1516. II, VI, 16. Ne verba pro farina

Μὴ λόγους ἀντ’ ἀλφίτων, id est Ne verba pro farinis. Adversus eos jaciebatur, qui beneficium verbis, non re dabant. Qui fere magnatum mos est, uti suos splendidis promissis alant. Bene autem admonet in Pandectis Pomponius jureconsultus, peculium re, non verbis augendum esse. Quadrabit item in eos, qui beneficium pollicitis rependunt aut qui consolantur oratione, cum auxilio sit opus. Veteres quicquid ad victum pertineret, ἄλφιτα vocabant. Apparet e comoedia quapiam sumptum ; est enim hemistichium carminis iambici trimetri. De proverbio Aristophanico Οὐδὲν πρὸς τὰ ἄλφιτα dictum est alias.

1517. II, VI, 17. Ancoras tollere

Nonnullam proverbii faciem habet quod est apud M. Varronem in opere De re rustica, capite extreme : Ancoras tollere pro eo quod est moliri discessum, quod genus et illud, Talaria nectere. Haec sunt ejus verba : Interea redit ad nos Pavo et si

vultis, inquit, ancoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuum, hoc est : si vultis omissa disputatione hinc abire. Quamquam hic alluditur ad ambiguam tabularum significationem, quae tum nauticae sunt, tum forenses, quibus suffragia ferebantur. Huic simile Quintilianicum illud Oram solvere ; nam ita plerique legunt.

1518. II, VI, 18. Ἄμουσοι

Inelegantes et indoctos Graeci vocant ἀμούσους, hoc est a Musis alienos. Antiquitus enim nihil eruditum habebatur sine musica. Unde apud comicos qui litteras se didicisse negant, aiunt se non didicisse musicam. Quintilianus libro primo, capite de musicae laudibus : Denique, inquit, in proverbium usque Graecorum celebratum est indoctos a Musis atque a Gratiis abesse. Plato libro De republica octavo ὑποαμουσότερον dixit improbiorem et rusticius inverecundum. Et Aristoteles libro Rhetoricorum secundo : Ὥσπερ οἱ ποιηταί φασιν τοὺς ἀπαιδεύτους παρ’ ὄχλῳ μουσικώτερον λέγειν, id est Quemadmodum aiunt poetae indoctos apud multitudinem elegantius dicere. Hominem insigniter elegantem μουσικώτατον dicimus, denique quicquid est moderatum compositumque ἔμμουσον dicunt Graeci. Et Athenaeus ἀμουσολογίας appellat ineruditas parumque tempestivas fabulas. Aeschines adversus Timarchum : Καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ἄμουσός τις οὗτος καὶ ἀπαίδευτος ἄνθρωπός ἐστιν, id est Nam et praeter alia mala alienus a Musis et ineruditus est homo. Aristophanes in Equitibus :

Ἀλλ’, ὦγάθ’, οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι, id est
Imo nec ipsam musicam novi, o bone.

Homines ab humanitate politioribusque litteris alienos jubebant Gratiis et Musis sacrificare, quemadmodum Plato Xenocratem subinde monere solitus est, ut Gratiis litaret. Apud Athenaeum libro IV quidam Cynico inhumanitatem exprobrans ait : Οὐχ ὥσπερ σύ, Κυνικέ, ὁ μηδέποτε ταῖς Χάρισιν, ἀλλ’ οὐδὲ ταῖς Μούσαις θύσας, id est Non quemadmodum tu, Cynice, qui numquam Gratiis ac ne Musis quidem sacrificaris. Apud eumdem libro XIII citatur ex parodo quopiam :

Οὓς ἐδίδαξαν ἀριστερὰ γράμματα Μοῦσαι, id est

Litterulas Musae quos edocuere sinistras.

Videtur in perverse doctum aut maledicum congruere, siquidem ibidem Ephippus in quemdam dixit :

Ἐπαρίστερος ἐπὶ στόματι τὴν γλῶτταν φορεῖς, id est

Sinister linguam in ore gestas,

nisi forte legendum censes, ἐπ' ἀριστερά id est in levam partem. Qui cuncta interpretatur in levam partem omissis bonis, in leva parte gestat linguam. Unde et sinistras suspiciones et sinistras interpretationes dicimus. Celebratur et philosophi cujusdam dictum, ipsum philosophiae praecepta tradere dextra, auditores autem accipere sinistra. Plutarchus in vita Romuli, quem vult intelligi nec indoctum nec inhumanum, dicit nec Musis carere nec Gratiis : Σέξτιος δὲ Σύλλας ὁ Καρχηδόνιος, οὔτε Μουσῶν οὔτε Χαρίτων ἐπιδεὴς ἀνήρ, id est : Sextius Sylla Carthaginensis, neque Musarum neque Gratiarum expers.

1519. II, VI, 19. Vitilitigator

Vitilitigatores M. Cato vocabat litium avidos et alienorum operum calumniatores, eaque vox ob novitatem doctis in adagionem abiit, quemadmodum et Homeromastiges et Vergiliomastiges. Plinius in praefatione Historiae mundi : Ergo securi, etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis et litigatoribus composuit – quid enim illi aliud quam litigant aut litem quaerunt ? – exsequemur reliqua propositi.

1520. II, VI, 20. Vino vendibili suspensa hedera nihil opus

Vino vendibili suspensa hedera nihil opus. Id est : Vera virtus non eget alienis praeconiis. Aut res praeclarae per se placent neque desiderant exoticam commendationem. Sumptum apparet a cauponum more, qui vinariis tabernis signum hederaceum solent praetendere. Ita Plautus idem in Poenulo :

Invendibili merci oportet ultro emptorem adducere,
Proba merx facile emptorem reperit.

Horatius :

Ubi largius aequo,
Laudat venales qui vult extrudere merces.

1521. II, VI, 21. Canere ad myrtum

Ἄιδειν πρὸς μυῤῥίνην, id est Ad myrtum canere, proverbio jubebatur imperitus litterarum et infacundus quique non posset apud eruditos loqui. Hinc sumpta metaphora, quod apud veteres mos esset, ut in conviviis singuli suam cantionem canerent ; quod si quis citharam accipere recusasset, utpote musices ignarus, is per jocum accepto ramo laureo seu myrteo cogebatur ad eum canere. Porro priscis hunc canendi fuisse morem testatur et Fabius libro Institutionum primo : Unde, inquiens, etiam ille mos, ut in conviviis post cenam circumferretur lyra ; cujus cum se imperitum Themistocles confessus esset, ut verbis Ciceronis utar, habitus est indoctior. Sed veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit. Plutarchus primo Symposiacon libro scribit olim fuisse morem, ut in convivio primum voce communi deum canerent παιανίζοντες, ut ait ; deinde myrteum ramum unicuique tradi solere, quem ἄσαρκον vocatum existimat, quod is, qui eum accepisset, caneret ; post lyra circumlata, qui peritus artis fuisset, eam accipiebat canebatque sonum chordarum ad vocem attemperans. Recusantibus autem musices imperitis σκολιόν carmen dicebatur, quia non esset vulgare neque cuivis facile. Alii dicunt myrtum non solere ordine circumduci, sed a sponda ad spondam transferri, ut, posteaquam cecinisset is, qui in prima sponda primus sedebat, ei traderet, qui in secundo lecto primus accumberet, hic rursum tertii lecti primo, deinde rursum primi lecti secundus, secundo loco in secunda accumbenti sponda traderet eumque ad modum per omnes iret. Haec ferme Plutarchus.

1522. II, VI, 22. Admeti naenia

Ἀδμήτου μέλος, id est Admeti naenia. De tristi lugubrique cantione. Accommodari poterit ad orationem querulam ac miserabilem. Accipitur enim cantilenae genus, quod σκολιόν vocant, de quo multa Julius Pollux. Dictum est autem obliquum vel a tibiarum figuris vel quod in conviviis, quemadmodum modo diximus, obliquo ordine a lecto in lectum flecterentur canendi vices. Quidam hujusmodi cantiones faciles et illaboratas intelligunt, nimirum quales oportet esse quae inter pocula canuntur et ex tempore. Verum de iis deque superiore proverbio qui volet copiosius edoceri, legat Aristophanis interpretem, in eo quem mox indicabimus loco. Adagium ad hujusmodi fabulam referunt : Admetus rex fuit Pheraeorum, cujus armenta pavisse fingitur Apollo mercede conductus, cum ex Olympo depulsus humana specie exularet apud mortales. Exilii causam hanc adferunt : Aesculapius, Apollinis filius, Chirone praeceptore medicam artem perdidicerat, deinde sanguine, qui ex Gorgonis fluxerat venis, a Pallade accepto per hunc plurimos restituit sanitati. Porro sanguine, qui e sinistris defluxerat venis, ad perniciem hominum utebatur, qui e dextris, ad salutem. Quin fabulis vulgatum est illum etiam vita defunctos quosdam in vitam revocasse. Quare ne pro deo haberetur apud mortales, cum id videretur praestare quod deorum est proprium, Jupiter illum fulmine percussit. Ob id indignatus Apollo Cyclopes, qui Jovi fulmen illud fuerant fabricati, peremit. Quam rem indigne ferens Jupiter Apollinem destinarat e caelo ad inferos praecipitem dare, sed Latonae interventus precesque mitiorem poenam impetrarunt. Itaque caelo interdictum est, jussusque solum vertere damnatus, ut annum apud hominem mortalem mercede seruiret. Igitur ad Admetum profectus Apollo regis armenta, sicuti dictum est, pascebat et, ut erat artifex, effecit ut omnes vaccae gemellos parerent. Cumque apud Admetum perquam humaniter esset habitus, ut patrono gratiam officii referret, a Parcis impetravit, ut, cum in illarum fusis Admeti fatalis dies volveretur, liceret hac lege mortem effugere, si quem alium

reperisset, qui volens illius vice mortem oppetere vellet suique capitis dispendio illius vitam redimere. Ergo cum adesset dies ille fatalis neque quisquam inveniretur, qui mortis vicarius esse vellet, patre etiam ac matre recusantibus, una Alcestis uxor mariti vitam sua cariorem habuit. Qua defuncta stridulae quaedam et lugubres naeniae decantabantur assidue apud Admetum, donec mota Proserpina remisit Alcestidem aut, ut quidam dicunt, donec Hercules expugnato Orco hanc ad superos reduxit. Meminit περὶ τοῦ μέλους etiam Euripides in Alcestide :

Δισσὰ δ᾽ ἦν μέλη κλύειν, id est

At cantiones duplices audire erat.

Notat enim Aristophanes in Vespis :

Ἄιδει Κλέωνος λαβόμενος τῆς δεξιᾶς·
Ἀδμήτου λόγον, ὦταῖρε, μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει.
Τούτῳ τί λέξεις σκολιόν ; id est
Canit Cleonis apprehensa dextera :
Verbum Admeti doctus, amice, diligito probos.
Huic quid obliquum loqueris ?

Miscet iambicis anapaestica. Interpres citat hos versiculos ex fabula Ciconiis :

Ὁ μὲν ᾖδεν Ἀδμήτου λόγον πρὸς μυῤῥίνην,
Ὁ δ᾽ αὐτὸν ἠνάγκαζεν Ἁρμοδίου μέλος, id est
Atque is quidem canebat Admeti modos
Ad myrtum, at alter adegit, Harmodii melos
Ut caneret.

Congerit et alia quaedam non indigna cognitu, quae licebit inde petere.

1523. II, VI, 23. Bellum haud quaquam lacrimosum

Ἄδακρυς πόλεμος, id est Bellum lacrimis carens. Ubi victoria contigit citra caedem et sanguinem, aut ubi quis e periculoso quopiam negotio sic extricavit sese, ut nullo suo malo discesserit, sive cum rixosi verbis inter se digladiantur nec est

quicquam periculi, ne veniatur ad manus, aut ubi certamen agitur ejusmodi, ut neutri parti quicquam accidat incommodi, velut in conflictatione litteraria, in qua victus discedit eruditior, victor amicior. Natum aiunt e vetusto quodam oraculo Dodonaeo, quo responsum Lacedaemoniis adversus Arcadas pugnaturis ἄδακρυν πόλεμον ἔσεσθαι, id est Bellum sine lacrimis futurum. Deinde contigisse illis victoriam, nemine prorsus interfecto. Nos item incruentam victoriam vocamus, cum nulla caede contingit victoria, et apud Graecos ἀναιμωτὶ νικᾶν, id est citra sanguinem vincere. Plutarchus in commentario de fortuna Romanorum ἄδακρυν νίκην appellat eam, quam Paulus Aemilius de Persa reportavit. Effertur proverbium etiam ad hunc modum : Ἀναίμακτον ἔστησε τρόπαιον, id est Incruentum statuit tropaeum. Celebratur inter Pittaci oracula illud quoque : Δεῖν τὰς νίκας ἄνευ αἵματος ποιεῖσθαι, id est Oportere victorias citra sanguinem fieri. Auctor Laertius. Nec abhorret hinc illud, quod in Graecorum commentariis reperio : Πόλεμός τις ἀσίδηρος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κεκίνηται, id est Bellum quoddam absque ferro motum est in Graecia. Significat autem bellum, quod oratione, non armis peragitur. Nam id demum viris sapientibus dignum ; alioqui ferro congredi ferarum est et gladiatorum, quos equidem infra ferarum genus pono. Et tamen nemo crediturus erat, nisi cerneremus oculis, quantopere haec bellandi ratio placeat principibus Christianibus. Pugnatur machinis, quales nulla umquam ethnicorum feritas aut ulla barbaries excogitavit. Quin est apud Germanos populus, cujus haec praecipua gloria, quam plurimos mortales ferro trucidasse ; quod cum per se immane est, tum hoc etiam foedius, quod hoc faciunt mercede conducti, veluti carnifex quispiam ad lanienam pretio emptus. Atque haec tum magis erunt proverbialia, si longius transferantur, ut puta ad litem forensem, contentionem aut aliud id genus certamen.

1524. II, VI, 24. Flet victus, victor interiit

Κλαίει ὁ νικηθείς, ὁ δὲ νικήσας ἀπόλωλεν, id est

Qui vicit periit, plorant qui succubuere.

Quoties utraque pars magno suo malo discedit, ita ut plerumque solet in bellis accidere, item in litibus forensibus, in contentionibus. Nam Hesiodus duas facit Eridas, quarum altera pestifera sit mortalibus, altera frugifera. In priore certaminis genere qui vicerit, discedit improbior, qui victus sit, infelicior. In posteriore qui superior evaserit, discedit clarior ; qui superatus fuerit, discedit se ipso melior. Tradunt hoc natum a Sibyllae Erythraeae vaticinio, quod edidit de pugna apud Chaeroneam commissa ; nam illic Athenienses cum Thebanis victi perierunt, Philippus victor protinus a Pausania sublatus est. Meminit hujus Georgius Gemistus in Hellanicis. Quamquam idem olim usuvenit Troianis et Graecis post insanissimum bellum pro mala muliercula tot annos gestum ; nam Troia funditus eversa est, Graeci victores aut in reditu perierunt aut domi reperere perniciem.

1525. II, VI, 25. Timidi numquam statuerunt tropaeum

Ἀλλ’ οἱ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὔποτε
Τρόπαιον ἐστήσαντο, id est
At enim tropaeum nobile haud umquam viri
Statuere pavidi.

Suidas ex Eupolide citat. Usurpatur a Platone in Critia : Ἀλλὰ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὔπω τρόπαιον ἔστησαν. Apte dicetur in eos, qui per animi socordiam inertiamque nihil egregium, nihil arduum audent aggredi aut qui periculi metu a magnis abstinent negotiis, cum insignis gloria non nisi magnis periculis contingat. Neque triumphum egit quisquam, qui non sit ausus Martis eventum experiri. Est simile quiddam apud Hebraeum illum contionatorem, non facere sementem, qui superstitiosius observet ventum, et qui consideret nubes, hunc haud umquam metere. Τηρῶν ἄνεμον οὐ σπερεῖ, καὶ βλέπων ἐν νεφέλαις οὐ θερίσει. Profertur et illud in timidos e Sophocle : Πάντα γάρ τοι τῷ φοβουμένῳ ψοφεῖ, id est Formidoloso strepunt omnia.

1526. II, VI, 26. Una cum ipsis manipulis

Αὐταῖς ἀμάλαις, id est Cum ipsis manipulis. Cum omnia funditus pereunt, hoc est, cum ne gluma quidem fit reliquum. Proverbium a rusticis natum videtur. Refertur a Suida.

1527. II, VI, 27. Ne Aesopum quidem trivisti

Οὐδὲ τὸν Αἴσωπον πεπάτηκας, id est Ne Aesopum quidem trivisti. De vehementer stupidis et imperitis. Refertur a Suida. Exstat autem apud Aristophanem in Avibus :

Ἀμαθὴς γὰρ ἔφυς κοὐ πολυπράγμων,
Οὐδ’ Αἴσωπον πεπάτηκας, id est
Indoctus enim es neque sat solers,
Neque trivisti saltem Aesopum.

Nam antiquitus Aesopi fabellas etiam vulgus idiotarum tenebat ; has igitur qui non legisset, nihil scire videbatur. Erat autem natione Phryx, servus Xanthi, liber factus est ab Idmone caeco. Plato comoediarum scriptor fingit illum revixisse. Ab hoc omnes fabellae, in quibus inducuntur animalia bruta, Αἰσωποποίητοι dicuntur, quemadmodum in quibus homines, Sybariticae sive Sybaritides diminutive.

1528. II, VI, 28. Vulpes bovem agit

Ἀλώπηξ τὸν βοῦν ἐλαύνει, id est Vulpes bovem ducit. Cum res absurde geritur (nihil enim vulpi cum agricolatione), veluti si quis poeta de rebus sacris contionetur aut leno tractet rempublicam. Licebit et ad eum torquere, qui non ex animo, sed alio spectans fingit sese quippiam velle facere. Exstat et hoc apud Suidam.

1529. II, VI, 29. Non inest remedium adversus sycophantae morsum

Ἀλλ’ οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δήγματος, id est

Adversus ictum sycophantae non inest,

subaudiendum φάρμακον, id est remedium. Dictum est in calumniam, cujus morsus non solum perniciosissimus est, verumetiam inevitabilis, quod clancularius plerumque. Olim remedia quaedam anulis inesse creditum est, velut adversus serpentium morsus aut morbum aliquem aut fascinationem. Est apud Aristophanem in Pluto, apud quem jactanti anulum magicum, in quo remedium esset adversus omne malorum genus, respondetur :

Ἀλλ’ οὐκ ἔνεστι συκοφάντου δήγματος.

Quod imitatus videtur apud Athenaeum libro tertio Antiphanes :

Ἐὰν δ’ ἄρα
Στρέφῃ με περὶ τὴν γαστέρ’ ἢ τὸν ὀμφαλόν,
Παρὰ Φερτάτου δακτύλιός ἐστί μοι δραχμῆς, id est

Quod si mihi alvum torserit
Aut umbilicum, est anulus drachma mihi
A Phertato emptus.

1530. II, VI, 30. Indoctior Philonide

Ἀπαιδευτότερος Φιλωνίδου, id est Indoctior Philonide. Hic Melitensis erat praegrandi corpore, ceterum insulsus et indoctus. Notatur aliquoties apud Arisiophanem ut mulierosus et in parasitos profusus.

1531. II, VI, 31. Apage hospitem in tempestate

Ἄπαγε ξένον ἐν χειμῶνι, id est Apage hospitem in tempestate. Dici solitum ubi quis importunius adveniret. Nam molestiam adferunt hospites, si quando in rebus adversis et afflictis superveniunt, quando familiares magis adesse convenit aegrimoniae lenitores. Si peregrini superveniant, ad calamitatis molestiam accedit pudor, interdum maxima malorum pars. Recte accommodabitur, si quando petitur quippiam a principe negotiis parum laetis occupato. Admonet idem adagium ne quis

externus domesticis aliorum malis admisceat sese. Simile quiddam dixit Euripides in Alcestide :

Ἆρα τὸν ξένον
Στυγῶ δικαίως ἐν κακοῖς ἀφιγμένον ; id est
An non mihi jure optimo
Invisus hospes, qui in malis advenerit ?

Verba servi ad Herculem advenientem domo Admeti jam occupata luctu. Rursus in eadem fabula :

Λυπουμένοις ὀχληρός, εἰ μόλοι ξένος, id est
Molestus hospes, tristibus si advenerit.

1532. II, VI, 32. **Dentem dente rodere**

Dentem dente rodere dicitur qui carpit eum qui neque laedi queat neque sentiat aut qui mordet pari mordacitate praeditum quempiam. Martialis libro XIII, in obtrectatorem quemdam :

Quid dentem dente juvabit
Rodere ? Carne opus est, si satur esse velis.

Simile illi : Noli verberare lapidem.

1533. II, VI, 33. **Jovem lapidem jurare**

Jovem lapidem jurare dicuntur qui sancte et religiose dejerant. M. Tullius Epistolarum familiarium septimo ad Trebatium : Quomodo autem tibi placebit Jovem lapidem jurare, cum scias iratum esse Jovem nemini posse ? Sumptum a prisco feriendi foederis ritu, quod a patre patrato manu tenente lapidem conceptis verbis peragebatur, quemadmodum describit Titus Livius et Macrobius. Utebantur et Arabes lapide in feriendis foederibus, quemadmodum refert Herodotus in tertio. Adagium varie poterit usurpari. Ego tibi super hac re non dubitem vel Jovem lapidem jurare, id est quantumvis sancte. Huic injurato fidem habere malim quam

tibi Jovem lapidem, ut aiunt, juranti. Jovem lapidem jurabat nihil istiusmodi cogitatum fuisse, id est magnopere adseverabat. A. Gellius in Noctibus usurpavit ad hunc modum : Jovem lapidem, inquit, quod sanctissimum jusjurandum est habitum, paratus sum ego jurare Vergilium hoc numquam scripsisse. Apuleius in sermone De deo Socratis : Quid igitur ? Jurabo per Jovem lapidem, Romano vetustissimo ritu. Equidem arbitror huc pertinere, quod ex Augustino citatur in Decretis, eos teneri perjurio, qui jurarint per lapidem nec praestiterint quod jurarunt, etiamsi illic scriptum est super lapidem ex librarii, ni fallor, depravatione. Indicat autem illic, hoc jusjurandum esse sanctum ei cui juratur, hoc est, si Christianus juret pagano, cui hoc jusjurandum erat sanctissimum. Quid hic adtinet referre, quae glossographi et hos secuti theologi commenti sunt de hoc lapide tam absurda, ut vix lapides talia dicturi sint ? Mihi satis est indicasse ; legat qui velit. Veteres per caput illius quem carissimum habebant, jurabant, Romani per genium principis, Socrates per canem et anserem, Zeno Citiensis per capparim, plerique per brassicam, ναὶ μὰ τὴν κράμβην, quod multis exemplis e veterum poematibus repetitis docet Athenaeus libro nono, eo quod huic divinatoria quaedam vis insit, eoque et sacram habitam tradit.

1534. II, VI, 34. Cimmeriae tenebrae

Multam obscuritatem aut animi caliginem Cimmerias tenebras appellant. Lactantius Institutionum divinarum libro IV : O caecum pectus, o mentem Cimmeriis, ut aiunt, tenebris atriorem. Et hunc velut aemulatus divus Hieronymus, ut Lactantianae admirator eloquentiae, Rogo, inquit, quae tanta est caecitas et Cimmeriis, sicut aiunt, tenebris involuta ? Natum adagium a Cimmeriae regionis prodigiosa obscuritate. De qua Strabo libro Geographiae primo scribit in hunc modum : Καὶ μὴν καὶ τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον οἶδε, τοὺς Κιμμερίους εἰδώς, οὐ δήπου τὸ μὲν ὄνομα τῶν Κιμμερίων εἰδώς, αὐτοὺς δὲ ἀγνοῶν, οἳ κατ’ αὐτὸν ἢ μικρὸν πρὸ αὐτοῦ μέχρις Ἰωνίας ἐπέδραμον τὴν γῆν ἐκ Βοσπόρου πᾶσαν. Αἰνίττεται γοῦν καὶ τὸ κλίμα τῆς χώρας αὐτῶν ζοφῶδες ὄν, καί, ὥς φησίν,

Ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι, οὐδέ ποτ᾽ αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιλάμπεται,
Ἀλλ᾽ ἐπὶ νὺξ ὀλοὴ τέταται. Id est

Quin Bosphorum quoque Cimmerium cognovit, ut qui Cimmerios non ignorarit. Neque enim videlicet cum Cimmeriorum nomen cognitum habuerit, ipsos ignoravit, qui temporibus illius vel paulo ante illius aetatem a Bosphoro ad Ioniam usque terram omnem percursarint. Itaque quonam in climate sita sit illorum regio, velut innuit, cum eam caliginosam facit et, ut ipsius utar verbis,

Umbris ac nebulis tectam, siquidem igneus illos
Haud umquam irradiat Phoebus, nox atra sed illis
Ingruit assidue.

Porro locus quem Strabo citavit, quamquam verbis aliquot divarians a poeta, est apud Homerum Odysseae undecimo :

Ἠδ᾽ ἐς πείραθ᾽ ἵκανε βαθυῤῥόου Ὠκεανοῖο.
Ἔνθα δὲ Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε,
Ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι· οὐδέ ποτ᾽ αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν,
Οὔθ᾽ ὁπότ᾽ ἂν στείχῃσι πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα,
Οὔθ᾽ ὅτ᾽ ἂν ἂψ ἐπὶ γαῖαν ἀπ᾽ οὐρανόθεν προτράπηται,
Ἀλλ᾽ ἐπὶ νὺξ ὀλοὴ τέταται δειλοῖσιν βροτοῖσιν. Id est,
Ast ille Oceani pervenit summa profundi.
Illic sunt populique et moenia Cimmeriorum,
Nubibus et caeca assidue caligine tecta.
Illos haud umquam radiis sol aspicit ardens,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno devectus Olympo,
Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.

Cimmeriorum mentionem facit etiam M. Tullius, libro Academicarum quaestionum quarto : Et Cimmeriis quidem, quibus aspectum solis sive deus aliquis sive natura ademerat sive ejus loci quem incolebant situs, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat. Isti autem, quos tu probas, et caetera. Et in hac regione Naso poeta Somno deo regiam aedificavit libro Transformationum undecimo :

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni,
Quo numquam radiis oriens mediusve cadensve
Phoebus adire potest ; nebulae caligine mixtae
Exhalantur humo dubiaeque crepuscula lucis.

Apud Graecos constanter per duplex m scriptum invenio, tametsi refragatur etymologia, quam adfert Eustathius autumans Κιμμερίους dictos quasi ἐν τῷ ἀέρι κειμένους. Sed vero propius est Κιμμερίους vocatos quasi χειμερίους, quamquam hic quoque m simplex.

1535. II, VI, 35. Frustra Herculi

Εἰκῆ τῷ Ἡρακλεῖ, id est Frustra Herculi, subaudi calumniam struxeris. De his dici consuevit, qui sic omnia sua negotia gerunt, ut nemo queat aut audeat calumniari. Nam Herculi mos erat res alienas vi abducere, non dolo. Conveniet aut in vehementer laudatum probatumque aut in praepotentem, quem insimulare tutum non sit. M. Cato Censorius plus quadragies in jus vocatus fuisse memoratur, semper judicum absolutus sententiis. Hunc Caesar in Anticatonibus insimulavit avaritiae. Id Plutarchus perinde scribit esse, quasi si quis Herculem insimulet ignaviae ; nihil enim minus in Herculem quadrat quam hoc criminis. Sunt qui putent congruere, cum aliquis omnia facit impune nec a quoquam accusatur, quemadmodum Hercules impune res alienas consuevit abigere.

1536. II, VI, 36. **Ne in nervum erumpat**

Terentius in Phormione :

Verum hoc saepe, Phormio,
Vereor, ne ista fortitudo in nervum erumpat denique.

Quadrat in temerariam inconsideratamque audaciam, quae plerumque infelix esse solet et in maximum malum aliquando adducere. Donatus interpres a sagittariis sumptam metaphoram existimat, qui dum nervum arcualem adducunt immodice, rumpunt nonnumquam, idque non sine suo periculo.

1537. II, VI, 37. **Ipsa senectus morbus est**

Terentius in Phormione : Ipsa senectus morbus est. Proverbiali figura dictum videtur. Nam in senibus, ut absit morbus, ipsa senecta per se mala valetudo est. Unde illud frequens apud Homerum χαλεπὸν γῆρας, id est molesta senectus. Iliados Θ :

Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ τε γῆρας ὀπάζει, id est
Viribus effetum jam te premit aspra senectus.

Et apud Vergilium :

Subeunt morbi tristisque senectus.

Horatius in Arte poetica :

Multa ferunt anni venientes commada secum,
Multa recedentes adimunt.

Juvenalis :Circumsilit agmine facto / Morborum omne genus. Nos item in carmine de senectutis incommodis :

Taeterrima porro
Senecta, morbus ingens,
Nullis arcerive potest pellive medelis,
Quin derepente oborta

Corporis epotet succos animique vigorem

Ebetet.

Idem testatur senarius ille proverbialis :

Φοβοῦ τὸ γῆρας· οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον, id est

Metue senectam, non enim sola advenit.

Item :

Χαλεπὸν τὸ γῆρας ἐστιν ἀνθρώποις βάρος, id est

Pergrave senectus est onus mortalibus.

Citatur ex Antiphane :

Σφόδρ' ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής·

Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρόν, ὄξος γίνεται, id est

Est vita vino nostra quam simillima :

Ubi paululum restat, in acetum vertitur.

Item ex eodem :

Τὸ γῆρας ὥσπερ βωμός ἐστι τῶν κακῶν·

Πάντ' ἔστ' ἰδεῖν εἰς τοῦτο καταπεφευγότα, id est

Quaedam est malorum ara senectus omnium,

Adeo videre est cuncta ad hanc recurrere.

Rursus ex eodem :

Πρὸς γὰρ τὸ γῆρας ὥσπερ ἐργαστήριον

Ἅπαντα τἀνθρώπινα προσφοιτᾷ κακά, id est

Miseram ad senectam ut ad officinam quampiam

Mala universa confluunt mortalium.

Huc allusit anus Plautina, quae tarditatem incessus excusans ait se grave pondus gestare.

Tantum, inquit, hoc oneris, quod fero.

– Quid oneris ? – Annos septuaginta et quatuor.

Item M. Tullius in Catone majore : Quae plerisque senibus sic odiosa est, ut onus se Aetna gravius dicant sustinere. Aristoteles quinto De animalibus libro senectutem appellat νόσον φυσικήν, id est morbum naturalem, quemadmodum et morbus senectus est adventicia, propterea quod nonnulli morbi idem efficiant in homine quod senectus et senectus similia gignat qualia morbi. Seneca morbum insanabilem appellat. Donatus adscribit verba Apollodori ex Graeca comoedia : Τὸ γῆράς ἐστιν αὐτὸ νόσημα, id est Ipsa senectus morbus est.

1538. II, VI, 38. **Adrastia Nemesis. Rhamnusia Nemesis**

Ἀδράστεια Νέμεσις, id est Adrastia Nemesis, subaudiendum adest aut aderit aut ejusmodi quippiam. Licebit uti vel in eos, quibus ob insolentiam arrogantiamque fortunae commutationem minamur vel qui a rebus florentibus ad calamitosam fortunam redacti sunt. Hanc quidam Nemesim deam esse putant, insolentiae et arrogantiae vindicem quaeque spes immoderatas et vetet et puniat, Ἀδράστεια dicta ἀπὸ τοῦ α στερητικοῦ μορίου καὶ δρασμοῦ, quod nemo nocens meritam poenam usquam effugerit, etiam si quando serius assequitur. Lucianus in Meretriciis dialogis : Ἔστι τις θεὸς ἡ Ἀδράστεια καὶ τὰ τοιαῦτα ὁρᾷ, id est Est dea quaepiam Adrastia videtque ista. Euripides in Rheso :

Ἀδράστεια μὲν ἁ Διὸς παῖς, εἴργοις στομάτων φθόνον, id est
Adrastia Jovis filia, arceas dictorum invidiam.

Idem in eadem fabula :

Σὺν δ᾽ Ἀδραστείᾳ λέγω, id est
Volente vero dixerim hoc Adrastia.

Idem testantur etiam epigrammata :

Ἡ Νέμεσις προλέγει τῷ πήχεϊ τῷ τε χαλινῷ
Μήτ᾽ ἄμετρόν τι ποιεῖν μήτ᾽ ἀχάλινα λέγειν, id est
Innuit hoc Nemesis cubito frenoque, gerendis
Sit modus in rebus dictaque frenum habeant.

Item aliud :

Ἡ Νέμεσις πῆχυν κατέχω. Τίνος οὕνεκα ; λέξεις.
Πᾶσιν ἀπαγγέλλω· μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον, id est
Contineo Nemesis cubitum. Quae causa ? requires.
Nam cunctis jubeo rebus adesse modum.

Strabo libro Geographiae XIII. Adrastiam dictam tradit non ab aufugiendo, sed ab Adrasto rege, qui primus huic templum constituerit, idque Antimachi poetae versibus confirmat :

Ἔστι δέ τις Νέμεσις μεγάλη θεός, ἣ τάδε πάντα
Πρὸς μακάρων ἔλαχεν· βωμὸν δέ οἱ εἵσατο πρῶτος
Ἄδρηστος ποταμοῖο παραὶ ῥόον Αἰσήποιο,
Ἔνθα τετίμηταί τε καὶ Ἀδρήστεια καλεῖται. Id est
Est quaedam Nemesis dea magna, cui omnia quadam haec
Sunt data sorte deum. Ast huic primus condidit aram
Adrastus juxta Aesopi sacrata fluenta,
Atque inibi coliturque tenetque Adrastia nomen.

Hujus oppidi meminit Plinius libro V, capite XXXII his verbis : Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellavit. Adrastiae deae mentionem facit et Plato in Phaedro. Ammianus libro XIV : Haec et hujusmodi innumerabilia ultrix facinorum impiorum bonorumque praemiatrix aliquando operatur Adrastia (atque utinam semper !), quam vocabulo duplici etiam Nemesim appellamus. Hanc ait ex opinione veterum theologorum lunae superpositam generali potentia praesidere fatis, omnia terrena despectantem ut reginam et arbitram rerum omnium ; quae praecipue fastui infensa nunc erectas mentium cervices opprimit et enervat, nunc bonos ab imo suscitans ad bene vivendum extollit. Huic antiquitas addidit pennas, celeritatis symbolum ; dedit gubernaculum et rotam, significans illam per omnia discurrentem singula moderari. Idem libro XXII : Ideo intolerabilem humanorum spectatrix Adrastia aurem (quod dicitur) vellens, monens ut castigatius viveret, etc. Zenodotus originem adagionis ad

hujusmodi fabulam refert, quam equidem non admodum sane lubens adscribam tamen, ne lectorem avidum hac fraudasse videar. Eteocles et Polynices post interitum Oedipi patris de regno Thebanorum hac lege pacti sunt, ut imperium alternis annis administrarent. At Eteocles (nam huic sorte primus obtigerat annus) exacto tempore recusavit fratri vices regni tradere. Itaque Polynices repulsus in Adrasti dicionem Argos profugit noctuque appulit. Hic cum forte Tydeum esset nactus, qui ob caedem perpetratam e Calydone profugerat, cum eodem proelium conseruit ; inter quos clamore tumultuque coorto intervenit Adrastus et pugnantes diremit. Atque ibi simul recordatus oraculi cujusdam, quo monitus fuerat, ut apro et leoni filias suas in matrimonium collocaret, utrumque sibi generum ascivit (habebant enim in clypeis alter apri, alter leonis figuram) pollicitusque est se utrumque restituturum in patriam. Cumque primum Polynicis nomine Thebas fuisset adortus, caesis Argivorum optimatibus Adrastus solus effugit. Interfectorum cadavera cum Thebani insepulta abjicerent neque sepultura dignarentur, liberi caesorum ad aram Misericordiae confugientes parentum cadavera reposcebant. Atheniensibus exercitum admoventibus Thebani cadavera reddiderunt. Quo tempore et Evadne, Capanei uxor, semet in rogum abjiciens una cum viri cadavere combusta est. Post id temporis filii Argivorum qui perierant ad Thebas, nullam umquam reportarunt victoriam suis partam auspiciis, sed stipendiarii pro externis militabant. Diogenianus paroemiam effert ad hunc modum : Ἡ Νέμεσις παρὰ πόδας βαίνει, id est Nemesis ad pedes adest. Galenus denique libro De usu partium humani corporis sexto : Μνημονεῦσαι καὶ δεῖξαι τὸν Ἀδραστίας ὡς οὐδεὶς ἐκφευξεῖται θεσμόν, id est Meminisse ac declarare, quod Adrastiae legem nullus effugiet. Ac paulo inferius : Οὐκ ἐννοήσας οἶμαι τὸν τῆς Ἀδραστίας θεσμόν, id est Haud cogitans opinor Adrastiae legem. Minitatur medicis, qui falsa pro veris docent.

Eadem appellatur Rhamnusia, a Rhamnunte Atticae loco cognominata, ubi, quemadmodum ostendit Zenodotus, huic deae statua est solido lapide decem cubitorum magnitudine, Phidiae opus. Fingebatur autem olim Veneris specie,

quamobrem et malum arborem dextra tenebat, ut auctor est Eudemus. Hoc adagium, quamquam separavit Zenodotus, mihi tamen visum est cum superiore conjungere, cum nihil intersit praeter commutatam cognominis vocem. Plinius libro XXVIII capite II : Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus, alii Graecam Nemesim invocantes, cujus ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit ?

1539. II, vi, 39. Risus syncrusius

Γέλως συγκρούσιος. Risum effusiorem Graeci συγκρούσιον vocant, quod hominem quatiat, quem eumdem quidam existimant Sardonium esse. Putant autem, et recte putant, hunc risum gravi viro vehementer indecorum esse, propterea quod videatur ab animo impotente proficisci. Siquidem ut turpe est viro gravi muliebri more ejulare, si quid doleat, ita gaudio immoderato in cachinnum effundi parum decorum est. Simili figura Philostratus in Sophistis aliquoties dixit πλατὺ γελᾶν, id est late diductoque ore ridere.

1540. II, vi, 40. Rosam, quae praeterierit, ne quaeras iterum

Ῥόδον παρελθὸν μηκέτι ζήτει πάλιν, id est
Ne quaere rursum praeteritam semel rosam.

Ne te maceres desiderio rerum, quae revocari restituique non queunt, velut exactae juventae, formae, virium, fortunae. Nam ut nihil est rosa gratius, ita nihil minus diuturnum. In eumdem sensum dixit in Odis Horatius :

Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.

Habent enim rosae suum tempus, sed perbreve. At exquisitius delicati etiam alieno tempore rosam quaerunt. Unde quadrabit et in eos, qui jam ἔξωροι voluptates sectantur, velut si nucibus ludat vir aut amet potitetve senex.

1541. II, VI, 41. Rosam cum anemona confers

Ῥόδον ἀνεμώνῃ συγκρίνεις, id est Rosam cum anemona confers. Ubi quis vehementer imparia inter se componit. Rosa priscis in pretio fuit ; anemona papaveris genus, cujus flos specie quidem rosam imitatur, ceterum nulla odoris gratia. Passim nascitur in agris, cum olim rosae summus sit habitus honos.

1542. II, VI, 42. Rosas loqui

Ῥόδα μ’ εἴρηκας, id est Rosas mihi locutus es, id est verba gratissima et rosarum instar amabilia. Suidas ex Aristophane citat, apud quem est ἐν Νεφέλαις. Sic et Plautus in Poenulo : Obsecro hercle, ut mulsa loquitur. Huic affine Persianum illud :

Non nunc e tumulo, non nunc e manibus istis
Nascentur violae.

At rursum : Quicquid calcaverit hic, rosa fiat. Cui diversum est illud ex Aulularia Plauti : Lapides loqueris, quod illi dicta quasi cerebrum excuterent.

1543. II, VI, 43. Rhodii sacrificium

Ῥόδιοι τὴν θύσιαν, id est Rhodienses sacificium. Ubi res jurgiis et verbis male ominatis peragitur. Refertur a Diogeniano. Idem est cum eo, quod paulo superius retulimus, Λίνδιοι τὴν θύσιαν, id est Lindii sacrum. Nam Lindus civitas in Rhodo est, teste Stephano, a qua deductum videri possit Londinum apud Britannos, quam urbem Stephanus Lindonium vocat citatque Marcianum auctorem. Siquidem utraque insula est, Rhodus et Britannia, ac vetus ejus gentis lingua, quae nunc Vualica dicitur, satis indicat eam aut profectam a Graecis aut certe mixtam fuisse. Ne mores quidem admodum dissident a Graecanicis.

1544. II, vi, 44. Rhodiorum oraculum

Ῥοδίων χρησμός, id est Rhodiensium oraculum. Ubi quis de re minuta nimium crebro nimiumque diligenter sciscitatur. Etenim Rhodienses Lindiae Minervae sacrificantes dies aliquot apud aram deae convivia prorogabant atque inibi perpetuo manebant. Cumque illis mos non esset matulam in sacrificium inferre ac super hac re deum consuluissent atque ille ut inferrent respondisset, illi rursus ambigere coeperunt, utrum aeream an testaceam inferre deberent ; ac denuo super hoc adeuntibus oraculum indignatus deus Neutram respondit. Refertur a Diogeniano.

1545. II, vi, 45. Rusticanum oratorem ne contempseris

Ἀγροίκου μὴ καταφρόνει ῥήτορος, id est Rusticanum ne contempseris rhetorem. Admonet adagium ne quem ob imperitiam infantiamve fastidiamus neque spectemus a quo quove pacto dicatur, sed quid. Qui valent eloquentia, non perinde curandum est, quid minentur aut polliceantur ; at penes quos rusticana veritas est, si quid vel inculte dixerint, haud quaquam oportebit negligere, siquidem hujusmodi plus solent efficere quam loqui. Auctor Diogenianus.

1546. II, vi, 46. Rus civitas

Ἀγρὸς ἡ πόλις, id est Rus civitas. Ubi quis in urbe neglectis legibus vi proque sua libidine rem gerit. In civitatibus enim legibus ex aequo vivitur, in agris licentius agitur. Epicharmus apud Diogenianum : Ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς, id est E civitate rus facis. Quadrabit etiam in civitatem, in qua legum non magnus habetur respectus. Huc allusit Seneca in ludicro libello, quem lusit in Claudium imperatorem : Vos mera mapalia fecistis, volo servetis disciplinam curiae.

1547. II, VI, 47. Cicernus Bacchus

Ἐρεβίνθειος Διόνυσος, id est Cicernus Bacchus. De re vehementer contempta. Sumptum adagium a potu ex leguminibus confecto, qui vinum imitatur. Veteres autem diversis rationibus vinum effingebant, quarum nonnullas commemorat Plinius libro decimoquarto, capite decimosexto. Idem libro vigesimosecundo, capite vigesimoquinto, meminit de zytho Aegyptiorum, celia Hispanorum, cervisia Gallorum. Erat id potus genus ex leguminibus coctum, quod inopia vini repertum est in his regionibus, quae vitem non ferunt. Hinc natum videri potest et illud, quod alibi retulimus adagium, Οὐδὲν πρὸς Διὸνυσον, id est Nihil ad Bacchum, ut id dixerit quispiam gustata cervisia. Porro contemptam fastiditamque fuisse cervisiam iis qui eatenus assueverant vino vel epigramma testatur, quod Juliano imperatori tribuunt. Id est hujusmodi :

Τίς πόθεν εἶς, Διόνυσε ; Μὰ γὰρ τὸν ἀληθέα Βάκχον
    Οὔ σ᾽ ἐπιγιγνώσκω, τὸν Διὸς οἶδα μόνον.
Κεῖνος νέκταρ ὄδωδε, σὺ δὲ τράγου. Ἦ ῥά σε Κελτοὶ
    Τῇ πενίῃ βοτρύων τεῦξαν ἀπ᾽ ἀσταχύων.
Τῷ σε χρὴ καλέειν Δημήτριον, οὐ Διόνυσον,
    Πυρογενῆ μᾶλλον καὶ Βρόμον, οὐ Βρόμιον. Id est
Bacche, quis, unde venis ? verum tibi dejero Bacchum,
    Te haud novi, tantum est cognitus ille Jovis.
Is nectar redolet, hircum tu. Dic age, num te
    E spicis finxit Gallia vitis inops ?
Non igitur Bacchum te dixero, sed Cerealem
    Et frumentigenam, nec Bromium, immo Bromum.

Est autem bromos hordei genus quoddam, sed a Theophrasto libro De plantis octavo inter ea ponitur quae paene silvestria sunt et immitia. Plinius potissimum usum ejus generis putat quod illius spuma cutem feminarum in facie nutrit. Nam quod ad

potum ipsum attinet, inquit, praestat ad vini transire mentionem. Neque vero repugnarim, si cui magis libeat ad ritum sacrorum Bacchi referre proverbium, in quibus imitamina membri obsceni virilis capitibus ac femoribus obligabant atque ita saltabant in honorem dei. Eas figuras Graeci phallos vocant, unde et apud Terentianum grammaticum cognomen phallici carminis. Qui ferebant φαλλοφόροι et ἰθύφαλλοι dicebantur. Etiamsi Athenaeus libro XIV indicat alios fuisse ithyphallos, alios phallophoros : illos gessisse personam hominis temulenti, hos sine persona fuisse, quamquam et aliis rebus differebant. Verum haec nihil ad proverbium. Alludit huc Aristophanes in Acharnensibus :

Σφῷν δ᾽ ἐστὶν ὀρθὸς ἑκτέος
Ὁ φαλλὸς ἐξόπισθε τῆς κανηφόρου,
Ἐγὼ δ᾽ ἀκολουθῶν ᾄσομαι τὸ φαλλικόν, id est
Vobis quidem rectus tenendus phallus est
Eum sequendo, qui canistrum bajulat,
Post vos ergo canam cantionem phallicam.

Effingebatur autem olim hoc membrum e ligno ficulno, quod mollitiei dedicavit antiquitas, unde et Horatius eodem e ligno suum Priapum exscalpsit. Servius existimat Maronem item Georgicorum libro secundo de iis phallis sensisse, cum sacra Bacchi describens de pensilibus oscillis facit mentionem :

Oscilla ex alta suspendit mollia pinu.

Ea scribit e floribus concinnari solere ad imaginem obsceni virorum membri ac per intercolumnia suspendi, quo qui in ea incidissent, risum moverent. Hinc igitur Baccho cognomen Erebinthi, quem eumdem simili de causa Morychum appellarunt, videlicet facilitate numinis contemptum invitante.

1548. II, VI, 48. Ne quaere mollia, ne tibi contingant dura

Μὴ τὰ μαλακὰ μώεο, μὴ τὰ σκληρὰ ἔχῃς, id est Ne quaere mollia, ne dura feras. Refertur a Phurnuto in opere De natura deorum, capite de Musis, et ita refertur

tamquam vulgo jactatum. Congruit in eos qui dum nimis improbe ac morose petunt quae volunt, offensis iis a quibus petunt, accipiunt ea quae nolunt ; aut in eos qui dum praeter modum captant voluptatem, incidunt in molestiam.

1549. II, VI, 49. Ne Execestides quidem viam invenerit

Οὐδ’ Ἐξηκεστίδης ἂν εὕροι τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, id est Ne Execestides quidem rectam viam invenerit. De negotio perplexo atque inexplicabili. Execestides quidam vulgo male audiit, quod immodicus esset in peregrinationibus, ut omnes vias quam maxime cognitas haberet. Idem taxatur ab Aristophane in Avibus :

Εἰ δὲ δοῦλός ἐστι καὶ Κὰρ ὥσπερ Ἐξηκεστίδης, id est

Quod si servus est et Car quemadmodum Execestides.

Rursum in ejusdem fabulae initio :

Οὐδ’ ἂν μὰ Δία γ’ ἐντεῦθεν Ἐξηκεστίδης, id est

Non per Jovem hinc vel ipse viam Execestides,

subaudiendum invenerit. Unde dici coeptum de his qui tota aberrassent via aut qui difficili inexplicabilique negotio distringerentur.

1550. II, VI, 50. Hermonium officium

Ἑρμώνιος χάρις, id est Hermonium beneficium. Quoties aliquis studet officii causa videri facere quod alioqui coactus facit, non quo commodet cuipiam, sed quod non liceat secus agere. Hanc paroemiam ad hujusmodi referunt fabulam. Gens quaedam Pelasgica, quae Lemnum incolebat, navibus transmisit in Baebronem vel, ut Herodotus, Brauronem, Atticae regionem, atque ex ea mulieres raptas abduxerunt. Post ubi pestilentia laborarent, oraculo jussi sunt Atheniensibus satisfacere atque ita futurum ut pestilentia liberarentur. Athenienses rogati quo pacto placari vellent, denuntiarunt ut Lemno decederent. Hanc conditionem cum audissent Pelasgi, per jocum responderunt id facturos sese, si quis Borea vento unius diei navigatione domo profectus Lemnum trasmitteret. Evenit deinde ut, cum Darius in Thracia agens

omnia undique subigeret, Miltiades dux Atheniensium e Cherroneso solvens Lemnon aggrederetur, Pelasgis denuntians se Borea uniusque diei cursu adesse domo profectum ; nam Cherronesum tenebat atque illic habitabat. Itaque Hermon Pelasgorum princeps Lemno cessit, idque cum Darii metu compulsus faceret, adsimulabat tamen se volentem cedere, quo gratum faceret Atheniensibus. Hujusmodi ferme comperi in Graecorum collectaneis. Aemilius Probus in Miltiade aliquanto diversius rem narrat. Cum Athenienses decrevissent coloniam mittere in Chersonesum, quae tum a Thracibus tenebatur, consultus Apollo, quem sibi ducem sumerent ad expellendos Thraces, jussit ut Miltiadem asciscerent. Is Lemnum aggressus postulavit ut se sponte dederent Atheniensibus. Lemnii per jocum responderunt se id tum facturos, cum ille domo navibus proficiscens vento aquilone venisset Lemnum. Nam hic ventus adversus est Athenis proficiscentibus Lemnum. Miltiades, ne illic tempus tereret, Chersonesum profectus est. Ea capta rebusque illic ex animi sententia ordinatis rediit Lemnum et ex pacto postulavit insulam ; nam se vento Borea domo profectum venisse, quod in Chersoneso domum habebat ; decreverat enim illic manere. Itaque qui Lemnum tenebant, cessere metu. Simplicius quidem Pamphilus ille Terentianus, negans liberi hominis officium esse, cum nihil mereatur, postulare id sibi gratiae apponi. Atqui in principum aulis atque adeo passim in omni mortalium coetu Hermonum istiusmodi plena sunt omnia, qui cum maxime beneficium dare videntur, tum maxime commodis serviunt suis. Proverbii meminit et Suidas et Hesychius.

1551. II, VI, 51. Ex arena funiculum nectis

Ἐξ ἄμμου σχοινίον πλέκεις, id est Ex arena funem nectis. In stulte frustraque conantem quippiam dicebatur aut ubi quis ea connectere laboret, quae nequaquam cohaereant. Apposite dicetur in orationem aut syllogismum male cohaerentem, ut affine sit illis : Arena sine calce et Dissolutae scopae. In hanc fere sententiam usurpavit Irenaeus libro primo. Veluti faciunt qui colligunt Homerocentones. In

summa quadrabit in quidvis ἀδύνατον καὶ ἄτοπον, ut pertineat et ad illam formam : Laterem lavas et Aethiopem dealbas.

1552. II, VI, 52. Halcedonia sunt apud forum

Quod dixit in Casina Plautus, Halcedonia sunt circa forum, proverbii speciem gerit. Significatur hac voce tranquillitas et silentium. Idem in Poenulo :

Nisi mihi illam tam tranquillam facis,
Quam mare est olim, cum ibi halcedo pullos educat suos.

Exstat etiam in Graecorum commentariis hujusmodi proverbium, Ἁλκυονίτιδας ἡμέρας ἄγεις id est Halcyonios agis dies, de tranquillam et otiosam agentibus vitam. Aristophanes in Avibus :

Ἁλκυονίδας τ’ ἂν ἤγεθ’ ἡμέρας ἀεί, id est
Atque halcyonios duxit assidue dies.

Ab ave quadam marina ductum adagium, quae Graecis halcyon dicitur, Latinis halcedo, ut auctor est M. Varro libro De lingua Latina tertio, nequis Plautinum verbum depravatum esse putet. Fabula de Ceyce et Halcyone est apud Ovidium. De ave sic refert Plinius libro decimo, capite trigesimosecundo : Halcyon paulo amplior est passere, colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili et procero. Ea fetificat bruma, qui dies halcyonides vocantur. Neque apparent nisi mari tranquillo, maxime Siculo. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos et totidem sequentibus pariunt. Hi dies et nautis sunt noti ; nam in his tempestatem non metuunt. Nidificant autem medio in mari. Nidi pilae figura paulum eminenti ore perquam angusto, grandium spongiarum similitudine, ex spinis aculeatis compacti, tanta duritie, ut ferro incidi nequeant. Franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. Hactenus Plinius. Lucianus de tranquillitate halcyonidum dierum testatur in dialogo, cui titulus Ἁλκυών. Vergilius inter prognostica futurae tempestatis hoc quoque refert :

Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt

Dilectae Thetidi halcyones.

Meminit harum et Theocritus idyllio septimo :

Χἀλκυόνες στορεσεῦντι τὰ κύματα τήν τε θάλασσαν
Τόν τε νότον τόν τ᾽ εὖρον, ὃς ἔσχατα φυκία κινεῖ,
Ἀλκυόνες, γλαυκαῖς Νηρηΐσι ταί τε μάλιστα
Ὀρνίθων ἐφίλαθεν, ὅσαις τέ περ ἐξ ἁλὸς ἄγρα, id est
Halcyonesque undas sternunt pelagusque Notumque
Atque Eurum extremam motantem flatibus algam,
Halcyones, quas inter aves Nereides omnes
Unice amant glaucae, quaecumque ex aequore pastum
Venantur.

1553. II, vi, 53. Empedoclis simultas

Ἐμπεδοκλέους ἔχθρα, id est Empedoclis simultas, dicebatur pertinax et irreconciliabilis. Empedoclem enim aiunt iis fuisse moribus, ut assidue simultatem cum aliquibus susciperet easque pertinacissime exerceret. Quadrabit etiam ubi quis levi de causa ex amico fit inimicus. Refertur a Diogeniano. Suidas ex Lysia citat haec verba : Ὤιμην δ᾽ ἔγωγε τοιαύτῃ φιλίᾳ συνηρμόσθαι, ὥστε μηδ᾽ ἂν τὴν Ἐμπεδοκλέους ἔχθραν ἐμποδὼν ἡμῖν γενέσθαι, id est Ego sane putabam nos ejusmodi necessitudine copulatos esse, ut ne Empedoclis quidem simultas nobis possit obstare. Referendum ad illud quod alio dictum est loco : Odium Vatinianum et Odium novercale.

1554. II, vi, 54. Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem

Plautus in Truculento :

Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem,

hoc est : longe major est habenda fides referentibus ea quae viderint oculis quam iis qui narrant ab aliis audita. Idem innuunt poetae duas apud inferos insomniorum

fingentes portas, alteram eburnam, per quam falsa insomnia veniant ad superos, alteram corneam, per quam vera. Vergilius Aeneidos sexto Homerum imitatus ex Odysseae T :

Sunt geminae Somni portae, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris,
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Sed falsa ad caelum hac mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis portaque emittit eburna.

Servius interpretatur per corneam portam oculos intelligendos, quod colore sint corneo, per eburneam dentes, nimirum osseos et candidos. Per corneam egredi veras umbras, quod ea demum certa sint, quae conspicimus oculis, per eburnam falsas, quod vana plerumque soleant esse, quae fama percipiuntur. Itaque Aeneas per eburnam portam dimissus significat pro falsis habenda quaecumque de inferis narrarit poeta. Adagii meminit et Apuleius libro primo Floridorum, narrans quemadmodum Socrates proverbium inverterit : Pluris est auritus testis quam oculati decem. Nam cum conspexisset adolescentem decorum, sed diutile tacentem, Ut te videam, inquit, aliquid eloquere. Sensit itaque Socrates aurium judicium certius esse quam oculorum, quod oculis non nisi corporis formam contueamur, ex oratione mentis habitum deprehendamus. Justinianus Institutionum libro tertio, de gradibus cognationum, oculatam fidem appellat, cum res subjicitur oculis. Unde caecam diem appellant, cum non protinus exhibetur pactum, oculatam, cum praesente pecunia res agitur.

1555. II, VI, 55. Vulpi esurienti somnus obrepit

Πεινῶσαν ἀλώπεκα ὕπνος ἐπέρχεται, id est Esurienti vulpi somnus obrepit. Ubi quis inopia cibi dormit. Nam nonnullis pauperibus somnus loco pastus est, testante versiculo illo proverbii instar celebrato :

Ὕπνος δὲ πεῖναν τὴν κακέσχατον δαμᾷ, id est

Somnus domat famem malorum pessimum.

Pauperem autem vulpem appellat, quod callida sit inopia et multarum repertrix artium, juxta illud quod alibi retulimus : Πενία τὴν σοφίαν ἔλαχε, id est Paupertas sapientiam sortita est. Neque perperam dicetur et in illos qui dissimulant conniventque ad quaedam, ut per occasionem aliquid commodi ferant. Siquidem vulpes urgente fame somnum adsimulat ut allectas aves capiat devoretque. Fit autem hoc physica quadam ratione ut famem ac sitim exstinguat somnus. Adagium recensuit Diogenianus.

1556. II, VI, 56. Ad deorum aures pervenit

Εἰς θεῶν ὦτα ἦλθεν, id est Ad deorum aures pervenit. Ubi facinus aliquod clanculum patratum resciscitur ab iis qui possunt vel remunerari recte factum vel punire secus admissum. Sic enim imaginantur poetae, quae recte secusve gerantur in terris, ea per Mercurium explorata referri Jovi. Is deinde concilio deorum convocato de poena statuit. Et illud etiam nunc sollemne in principum et pontificum litteris : Ad nostras aures pervenit. Paulo diversius pastor ille Vergilianus :

Et quoties et quae nobis Galatea locuta est,

Partem aliquam, venti, divum referatis ad aures.

De rebus egregiis quasque deorum auribus dignas judices. Itidem Horatius : Et Jovis auribus ista / Servas.

1557. II, VI, 57. Admirabiles in nectendis machinis Aegyptii

Δεινοὶ πλέκειν τὰς μηχανὰς Αἰγύπτιοι, id est

Nectunt stupendas machinas Aegyptii.

De versutis et, ut ait Plautus, consutis dolis dictitatum. Torqueri potest et in perplexas sophistarum argutias ac syllogismorum inexplicabiles labyrinthos aut in sycophantas ac delatores qui vera falsis permiscendo nectunt calumnias. Ammianus

XIV refert Paulo cuidam, qui plurimos admirandis technis deferebat apud Constantium, vulgo cognomen inditum Cathenae, quod in complicandis delationibus nodos necteret insolubiles. Celebrabantur olim Aegyptiorum opera ex variis lignorum frustulis miro quodam artificio connexa, quorum est et Herculanus nodus. Adagium hoc cognatum est illi quod alibi retulimus : Κασσιωτικὸν ἅμμα, id est Cassioticus nodus. Cassium enim in Aegypto est quemadmodum paulo superius ostendimus.

1558. II, VI, 58. Acesei et Heliconis opera

Ἀκεσέως καὶ Ἑλικῶνος ἔργα, id est Acesei et Heliconis opera. Quae singulari artificio confecta viderentur, sic antiquitus appellabantur. Locum proverbio fecerunt duo quidam celebratae artis artifices, Aceseus natione Patarensis et Helicon Carystius. Hi primi contexuisse dicuntur peplum Palladis Poliadis ; id enim cognomen Minervae quae in arce Atheniensium colebatur.

1559. II, VI, 59. Acesias medicatus est

Ἀκεσὶας ἰάσατο, id est Acesias medicatus est. Dici solitum de re quae semper vergeret in deterius quoque magis accuraretur, hoc pejus haberet. Occasionem adagio dedit Acesias quidam medicus imperitus et stupidus, qui dum cuidam pedum dolore laboranti mederi studet, auxit dolorem. Unde Aristophanes Ἀκεσίας, inquit, τὸν πρωκτὸν ἰάσατο, quod ea pars, quantumvis cures, tamen per se semper inquinetur. Auctor Diogenianus.

1560. II, VI, 60. Agamemnonii putei

Ἀγαμεμνόνεια φρέατα, id est Agamemnonii putei. De novis et admirandis operibus dicebatur. Aiunt enim Agamemnonem et circa Aulidem et passim in omni Graecia puteos effodisse, ne per aestum aquarum inopia laborari posset. Auctor Zenodotus.

1561. II, VI, 61. De fera comedisti

Ἀγρίου βέβρωκας, id est De fera comedisti. Dicebatur olim oscitanti ; nam vulgo creditum carnem ferinam comesam crebras oscitationes excitare. Venustius erit, si commode transferatur ad supinos, oscitabundos et negligentes.

1562. II, VI, 62. Ruris fons

Ἀγροῦ πηγή, id est Ruris fons. De nimium laboriosis et perpetuo operi assidentibus, cujusmodi fingit Menedemum Terentius. Conveniet item et de negotio laborioso cuique numquam exhausti satis est. Nam hoc ipsum verbum πηγή hyperbolen habet copiae, non tantum apud Graecos, verumetiam apud Latinos.

1563. II, VI, 63. Aesopicus sanguis

Αἰσώπειον αἷμα, id est Aesopicus sanguis. Delphi Aesopum quemdam nihil commeritum interemerunt, eamque ob causam iratum numen dira illis vaticinabatur. Sunt qui putent hunc Aesopum esse cujus nomine feruntur apologi traduntque hujusmodi quaedam super illius interitu, tametsi fabulis quam vero propiora. Cum Delphos profectus gentis illius iram in se conviciis et contumeliosis apologis concitasset, Delphi sacra phiala in hujus peram clanculum imposita Phocidem consecuti comprehensum sacrilegii damnarunt obtestantemque ac dira imprecantem praecipitarunt. Mox oborta pestilentia consultum oraculum admonuit ut Aesopi manes placarentur, itaque Delphi monumentum Aesopo constituerunt. Ceterum Graeciae principes et eruditi, simulatque cognovissent indignam Aesopi mortem, Aesopicum sanguinem ulti sunt sublatis iis qui fuerant mortis auctores. Unde dici solitum aut ubi quis praeter meritum acerba pateretur aut ubi propter laesam innocentiam irati superi poenam immittere viderentur. Meminit hujus historiae Plutarchus in commentario, cui titulus Περὶ τῶν ὑπὸ θείου βραδέως τιμωρουμένων. Nempe Aesopum multam auri vim accepisse a Croeso, uti Delphis splendide

sacrificaret et Delphorum singulis quatuor minas distribueret. Verum cum incidisset illi nescio quid dissidii cum Delphis, sacrum quidem fecit, ceterum pecuniam, quam acceperat distribuendam, Sardis misit, Delphos indignos judicans eo beneficio. Quamobrem irati sacrilegii condemnatum praecipitarunt e rupe quam Hyampeiam vocant. Eo facto deus indicavit terrae sterilitatem et morborum prodigiosorum vim instare. Proinde territi Delphi in publicis Graeciae conventibus assidue per praeconem clamabant, si quis esset qui poenas Aesopi nomine de se vellet sumere. Tandem tertia generatione Samius Idmon advenit, nihil affinis Aesopo, sed nepos eorum qui Aesopum Sami emerant ; huic cum poenas quasdam dedissent, malis levati sunt. Indicat eodem in loco Plutarchus dici solere, quoties sero poena datur.

1564. II, VI, 64. Manum ferulae subduximus

Et nos manum ferulae subduximus, id est : nos quoque litteras didicimus et praeceptorum opera sumus usi. Nam antiquitus litteratores discipulorum manus ferula caedebant. Est autem ferula fruticis genus, quo non aliud levius, ut indicat Plinius libro decimotertio, capite XXII. Graecis νάρθηξ dicitur, utilis ad fulciendos vacillantes aetate senes. Unde et Baccho Silenoque sacer, ut vino titubantes fulciat nec oneret tamen ; est enim ligno durissimo foris, licet intus lignum non habeat. Hac exceptum ignem caelestem poetae fingunt Prometheum deportasse in terras. Postremo hinc fiunt sceptra paedagogorum, ut Martialis appellat, quo terreant magis quam laedant. Notavit id eleganter Columella in carmine : Nec manibus miteis ferulas. Et ibidem : Ferulaeque minaces / Plantantur. Unde manum ferulae subduxisse dicuntur qui desierunt in ludo litterario versari neque jam pueri docendi, sed utcumque docti sunt. Juvenalis in prima satura :

Et nos ergo manum ferulae subduximus, et nos
Consilium dedimus Syllae.

Hieronymus subduximus accipere videtur pro eo, quod est subjecimus, supposuimus. Sic enim scribit ad Domnionem : Et nos didicimus litteras, et nos saepe

manum ferulae subduximus. Nisi forte manum ferulae subducere pueri dicuntur, cum metu plagae subtrahunt manum. Est similis apud Graecos sermonis color. Citatur apud Athenaeum libro decimotertio Timocles :

Δεῖν δ᾽ ἔτι
Ἀγωνιᾶσαι καὶ ῥαπισθῆναί γε καὶ
Πληγὰς λαβεῖν ἁπαλαῖσι χερσὶν ἡδύ γε, id est
Opus esse adhuc
Trepidare et alapis caedi et in teneras manus
Recipere plagas, res profecto suavis est.

1565. II, VI, 65. Aetnaeus cantharus

Αἰτναῖος κάνθαρος, id est Aetnaeus scarabaeus. De magnis et foedis. Aristophanes in Pace :

Οὐκ οἶδ᾽ ὅποι
Εἰσήγαγ᾽ Αἰτναῖον μέγιστον κάνθαρον.

Aetnaeum autem dixit quasi praegrandem, quod in Aetna varii maximique scarabaei sint, vel Aetnaeos dixit tamquam instar Aetnae montis maximos. Porro scarabaeus insecti genus, quod e stercore ut nascitur, ita pascitur. Fabulis quoque ante proditum est Aetnam unum e Gigantibus praecipuum complexam fuisse ac servasse, ne cum reliquis periret fulmine. Unde et illud : Οὔτε πῦρ οὐράνιον ἐπ᾽ αὐτὸν ἦλθεν, οὔτε Αἴτνη πιέζει αὐτόν, id est Nec ignis caelestis illum attigit, nec Aetna illum premit. Auctor Diogenianus.

1566. II, VI, 66. Ex tua officina

Nihil jam hac figura tritius : Ex tua officina, ex aliena officina. Ex nostra officina depromi dicuntur, quae a nobis inventa nostroque ingenio perfecta sunt, ex aliena, quibus ab alio mutuo sumptis utimur ut nostris. Nam officina locus, ubi opifices suas exercent artes. Sumpta metaphora ab iis qui aliena opera in suis

vendunt tabernis. Hoc quo longius traducetur ad res animi, hoc fuerit lepidius, ut Hoc consilii quis non intelligat e tua prodisse officina ? Totum hoc negotii tuae fuit officinae.

1567. II, VI, 67. Extra chorum saltare

Ἐκτὸς χοροῦ ὀρχεῖσθαι, id est Extra chorum saltare, dicitur qui dicit aut facit a re, quam proposuit, alienum aliquid. Etenim qui choros agunt, certis limitibus certisque numeris adstricti moventur, ut liberum non sit quolibet evagari. Quod si quis discrepet a lege chori, ridiculus habeatur.

1568. II, VI, 68. Exordiri telam

Pleraeque metaphorae, quae ducuntur a textrina, proverbii faciem prae se ferunt. Plautus in Bacchidibus :

Exorsa haec tela est non male omnino mihi.

Idem in Pseudolo :

Neque nunc quid faciam scio,
Neque exordiri unde occipias habeas,
Neque ad detexundam telam certos terminos.

M. Tullius libro De oratore dixit pertexere pro perficere : Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorsus es. Rem enim, quam arte consilioque instituimus, exordiri dicimur, et reteximus, quae denuo refingimus. Item illud ad Herennium : Ego te jam detexam ab exordio, id est : Ab initio vitae explicabo qualis sis. Cognatum illi quod alio commemoravimus loco : Ea tela texitur. Στήμονα στῆσαι Pollux citat ex Graecis auctoribus.

1569. II, VI, 69. In caducum parietem inclinare

Proverbiali figura in caducum parietem inclinare dicimur, cum nitimur confidimusque rei parum firmae, ducta metaphora ab aedificiis. Hadrianus

imperator de Commodo adoptato et imperii successioni destinato dictitare consuevit : In caducum parietem inclinamus et perdidimus quater millies sestertium, quod populo et militibus pro adoptione Commodi dedimus. Caducum autem parietem vocabat, quod esset valetudinarius et rebus gerendis inhabilis esse videretur. Item qui senis praesidio nititur, qui forma superbit, qui in caducis fortunae bonis vitae praesidia collocat, recte dicetur in caducum inclinare parietem. Huic proximum est illud Maronis : In te omnis domus inclinata recumbit.

1570. II, VI, 70. Scipioni arundineo inniti

Ad eamdem formam pertinet quod apud Hebraeos in proverbio fuisse videtur, Arundineo inniti baculo, de eo qui spes suas figit in his qui non solum non possunt esse praesidio, verumetiam noceant destituto. Siquidem arundineus scipio non modo non sustinet innitentem, verumetiam manum penetrat ac vulnerat. In libri Regum quarti capite decimooctavo et item apud prophetam Esaiam capite trigesimosexto ac rursum apud Ezechielem capite XXIX. Aegyptus et Aegypti rex baculus arundineus dicitur, cujus fiducia bellum suscipiebatur, et futurum praedicitur, ut is confractus non solum non fulciat innitentem, verumetiam manum illius perterebret. Non admodum abludit ab illo quod alibi retulimus : Ficulnum auxilium.

1571. II, VI, 71. Homo Bombylius

Βομβύλιος ἄνθρωπος, id est Bombylius homo, dicitur verbosus multique strepitus, ceterum inutilis. Bombylius Graecis apis aut vespae genus a sonitu, sicuti videtur, appellatum, ingens, sed ad mellificium inutile, favos sibi nectit e luto. Est et ingens apis ac musca, quam a strepitu sic dixerunt. Hesychius addit βομβυλίδας, Graecis dici bullas, quas nasci videmus ex aqua, quae mox evanescunt. Item bombylion dici poculi genus, quod paulatim extillante potu sonitum reddit in modum animantis, de quo dictum est, quamquam et huic a bombo vocabulum.

Apud Suidam quidam tibicinem pro bombylio βομβαύλιον dixit, addita littera α, παρὰ τὸ αὐλοῖς βομβεῖν. Quin et M. Tullius Philippica tertia meminit cujusdam Bambalionis, hominis nihili et impeditae linguae. Bambalio, inquit, quidam pater, homo nullo numero. Nihil illo contemptius, qui propter haesitantiam linguae stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. Hesychius ait Graecis βαμβαλεῖν esse labiis tremere ; nam id accidere solet hoc vitio linguae laborantibus, quemadmodum et frigore horrentibus. Quamquam autem haec vox variis modis describitur, tamen eadem est origo, nimirum a sono titubanter loquentium aut vehementer algentium. Adagium refertur apud Zenodotum.

1572. II, VI, 72. Buthus obambulat

Βοῦθος περιφοιτᾷ, id est Buthus oberrat. De levibus ac stolidis dicebatur, a moribus Buthi cujusdam athletae, qui vicerat in Pythiis ludis. Hujus meminit Cratinus ἐν Χείρωσι, teste Zenodoto. Meminit et Hesychius, indicans et Aristotelem alicubi de hujus victoria meminisse. Fieri potest ut huic id nominis inditum fuerit ab edacitate, quod solidos boves vorare soleat. Nam cognominatus est et Hercules βουθοίνας, quod aliquando esuriens quemdam e bubus Theodamantis, quibus ille terram proscindebat, abductum occidit ac voravit. Unde videtur dici posse in edaces, hoc est βουφάγους.

1573. II, VI, 73. Bunas judex est

Βούνας δικάζει, id est Bunas judicat. In nonnullis codicibus scriptum est Βουλίας, non Βούνας, sed depravate ni fallor. Ubi lis in longum profertur nec umquam explicatur. Qui mos nunc est perditissimis advocatis nostri temporis, ut subinde novam reperiant causam producendae litis, quo plus nummorum extorqueant a litigatoribus. Paroemia nata a Buna quodam Atheniensi. Cum esset controversia inter Calydonios et Eleos, utrique rem ad arbitrium Bunae detulerunt. Convenerat autem ut a manibus temperarent, donec ille de negotio pronuntiasset.

Quod ubi sensisset Bunas, de industria audiebat quidem utramque partem, ceterum per fictas occasiones rem in longum distulit nec umquam de lite voluit pronuntiare. Auctor Mnaseas apud Zenodotum.

1574. II, VI, 74. Bos sub jugum

Βοῦς ἐπὶ ζυγόν, id est Bos sub jugum. Ubi quis assidue laborat aut ubi se quis laborioso involuit negotio. Ductum a bubus agricolis. Quin et hic erit locus utendi, cum negabimus aliquem ad id trahendum negotii, ad quod administrandum parum sit idoneus, sed eum qui sit aptus, quod bos jugo ducendo natus esse videatur, non item canis aut cervus. Proinde confine fuerit illi quod alio positum est loco : Bos clitellas. Recenset Zenodotus.

1575. II, VI, 75. Tenui filo

Tenui filo pro stilo subtiliori minusque grandiloqua oratione (nam rhetores tres faciunt orationis χαρακτῆρας, grandem, tenuem et mediocrem), sumpta metaphora a nentibus aut certe a textoribus. Horatius : Tenui deducta poemata filo. Ausonius in oratione, qua Gratiano imperatori de consulatu gratias agit, Tenuiori, inquit, filo, ut dicitur, deducta libaverim. Cui diversum erit crasso filo, crassiore filo, veluti si dicas barbaros crasso filo tractare rem theologicam. M. Tullius libro De oratore secundo dixit uberiore filo pro copiosius et in Senectute aliud filum orationis pro alio dicendi genere.

1576. II, VI, 76. Tenui vena, divite vena, tenui canale

Rem eamdem alia reddunt metaphora, cum aiunt paupere vena, benigna vena, divite vena. Venam autem appellant indolem et vim genuinam ingenii, translatione ducta vel a fontibus, quorum alii angustiore vena manant, alii tanta, ut flumen ingens efficiant, vel a metallis, quorum etiam venae non genere tantum, sed et copia

differunt. Simillimum his est quod ait Quintilianus libro undecimo : Pleniore tamen haec canali fluunt : Vos, Albani tumuli atque luci.

1577. II, vi, 77. Ὑπερμαζᾶν

Μᾶζα Graecis genus est cibi e simila tritici, quod, ut apparet, in deliciis erat, unde vulgari joco dicebant ὑπερμαζᾶν pro opipare splendideque vivere, sive ob egregias mazas sive quod aliquid his etiam lautius sumerent. Eam vocem Jul. Pollux libro VII indicat fuisse veterum, pro qua recentiores dixerint κριθιᾶν, a jumentis ductum, quibus hordeum placentae sunt. Illud mirum, cum hoc verbum proferat ex Aeschylo et Sophocle, cur recentiorem esse dicat, nisi forte apud recentiores coepit usitatius esse quam ὑπερμαζᾶν. Euplous ad Thalasserotem : Ὑπερμαζᾷς ἢ μέμηνας· ἀκούω γάρ σε λοιδόρου γυναικὸς ἐρᾶν, id est Aut luxu diffluis aut insanis ; nam audio te captum amore mulieris maledicae. Consimili forma dicebant ματτυάζειν, a mattya cibi genere, quod Athenaeus libro XIV recenset inter secundae mensae delicias.

1578. II, vi, 78. Ne propius ferire

Οὐδ' ἴκταρ βάλλειν, id est Ne propius quidem ferire, dicuntur qui procul absunt a scopo multoque intervallo aberrant a re proposita. Sumptum est ab imperitis sagittariis, cujusmodi cum Diogenes ille Cynicus conspexisset, proxime scopum consedit ; rogatus quid sibi vellet, Ne me feriat, inquit, innuens quidvis illum tacturum potius quam scopum. Ergo qui nimium aberrant a signo, οὐδ' ἴκταρ βάλλειν dicebantur ; perinde valet quasi dicas Οὐδὲν ὅμοιον, id est Nihil simile. Ἀπὸ σκοποῦ dixit Homerus. Usurpavit hoc adagium Plato libro de Republica nono : Καὶ ταῦτα δὴ πάντα πρὸς τύραννον πονηρίᾳ τε καὶ ἀθλιότητι πόλεως παραβαλλόμενα τὸ λεγόμενον οὐδ' ἴκταρ βάλλει, id est Haec quidem sane omnia ad tyrannum collata malitia miseriaque civitatis haud quaquam accedunt ad scopum, ut proverbio dici solet. Suidas admonet e linguae proprietate dictum proverbium

velut et illud quod proxime sequitur. Huc allusisse videtur Lucianus in dialogo quem inscripsit Ὑπὲρ τῶν εἰκόνων : Μὴ γὰρ εἶναι τῶν τηλικούτων ἀξίαν, μηδὲ ἐγγύς, id est Neque enim esse me tantis laudibus dignam, ne prope quidem. Item Aristides in Miltiade : Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐδὲ ἐγγύς, id est Multum abest ut haec ita se habeant. Adagium hoc referendum in gregem illorum quae commemoravimus alibi : Τῆς θύρας ἁμαρτάνειν et Toto errare caelo et Tota errare via.

1579. II, VI, 79. Diolygium malum

Διωλύγιον κακόν, id est Ingens malum. Ipsa loquendi figura proverbialis est. Utitur hoc adagio Plato in Theaeteto : Οὐ μακρὰ μὲν καὶ διωλύγιος φλυαρία, id est Haud longa quidem ac diolygia nugacitas. Apud Suidam referuntur haec ex auctore quopiam, Damascio opinor : Ταῦτα οὐδὲ διωλύγιος φλυαρία δόξειεν εἶναι ; Καὶ δικαίως, οὐ κατὰ γραῶν ὕθλον λεγόμενον, ἀλλὰ πέρα τοῦ μεγίστου φληνάφου, id est Nonne haec vel maxima nugamenta videbuntur ? Sane videbuntur, et quidem merito, non juxta deliramenta, quae vocant, anicularum, sed ultra maximas nugas. Chrysostomus adversus Judaeos oratione prima ait : Μέγα διωλύγιον ὀλολύξαντες, id est Clare jubilantes, ut vox procul queat exaudiri. Loquitur de pastoribus viso lupo inter se vociferantibus. Vocis originem bifariam indicant : διωλύγιον quasi διόλου ἰόν, quod clamor nusquam non penetret, et διωλύγιον quasi διολλύον, id est perdens et exitium adferens. Dicitur autem proverbium de eo qui malo quopiam ingenti ac diuturno tenetur.

1580. II, VI, 80. Eadem tibi et Pythia et Delia

Ταῦτά σοι καὶ Πύθια καὶ Δήλια, id est Haec tibi et Pythia et Delia. Quoties supremum aliquod opus significamus, perinde quasi dicas : Haec summa omnium, quae gesturus es in vita. Citatur adagium ex Menandro. Natum aiunt ab oraculo quodam reddito Polycrati Samiorum tyranno. Nam is posteaquam Rheneam insulam cepisset eamque consecrasset Apollini, constitutis apud Delum ludis pulcherrimis

Delphos misit consulturos, utrum oporteret eos ludos Delios an Pythios appellare. Respondit oracuculum : Ταῦτά σοι καὶ Πύθια καὶ Δήλια, futurum innuens, ut propediem excederet e vita, idque evenit. Itaque res in proverbium versa. Ceterum si scribas ταὐτά, vertes eadem, si ταῦτα, vertes haec ; neque enim ad sensum magni refert.

1581. II, VI, 81. Clave findere ligna et securi fores aperire

Τῇ κλειδὶ τὰ ξύλα σχίζειν, τῇ δὲ ἀξίνῃ τὴν θύραν ἀνοίγειν πειρᾷς, id est Clavi ligna findere, securi vero fores aperire conaris. Cum res praepostere geritur, veluti si quis liberos metu studeat emendare, servos beneficiis sibi adjungere, aut si quis apud imperitos philosophicis rationibus agat, apud eruditos clamore et improbitate vincere conetur. Refertur a Plutarcho, libello cui titulus Περὶ τοῦ ἀκούειν.

1582. II, VI, 82. Bellerophontes litteras

Βελλεροφόντης τὰ γράμματα, id est Bellerophontes litteras. Subaudiendum verbum aliquod accommodum sententiae, adfert aut aliud aliquod. Locus erit huic poverbio, cum quis litteras velut commendatitias perfert, quae contra ipsum sint descriptae ; vulgo litteras Uriae vocant, neque dissimilis est historia apud Hebraeos. De Bellerophonteis litteris hujusmodi fabulam commemorant Graeci : Bellerophontes propter occisum Bellerum Argos exilio mutans in Tirynthem pervenit Proetique regis hospitio est usus. Interim Antea regis uxor adolescentis amore correpta coepit illius animum ad stuprum sollicitare et sui copiam obtulit. Ille ubi flagitium recusasset, videlicet hospitii religione permotus, illa prior occupans versoque in odium amore muliebri Bellerophontem apud maritum occulte defert, tamquam ab illo fuisset de stupro interpellata. Quod ubi persuasisset, quoad poterat regis animum in perniciem juvenis instigabat, semper ad aurem occinens illud Homericum :

Τεθναίης, ὦ Προῖτ', ἢ κάκτανε Βελλεροφόντην, id est

Aut morere, Proete, aut interfice Bellerophontem.

Proetus itaque vere regio ingenio et, ut Homeri utar verbo, ἀγκυλομῆτις veluti officii causa Bellerophontem ad Iobaten hospitem mittit, additis litteris velut in illius commendationem scriptis. In his mandabat Iobatae, ut juvenem quoquo pacto tollere e medio. Bellerophon,ut est minime suspicax innocentia, litteras acceptas reddit, ut fuerant, obsignatas. Quas ubi perlegisset Iobates, quo Proeto gereret morem, aggreditur adolescentem honesto titulo perimere. Nam hic ferme malorum principum mos. Animum juvenis suapte sponte ferocem ad periclitandas vires gloriamque parandam inflammat. Ac primum persuadet ut cum Chimaera congrediatur. Id erat monstrum triforme,

Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimaera,

id est caprina specie. Hanc Bellerophontes, equo insidens alato, telo confixit confecitque. Post aliis atque aliis periculis objecit juvenem, a quibus omnibus cum ille victor rediret, rex et vires admiratus et ex eventu conjectans innocentiam, litteras Proeti ostendit, generum adscivit ac moriens eidem imperii successionem tradidit. Itaque quisquis imprudens aut nuntiat aut facit quippiam, quo se prodit, in eum recte dicetur Βελλεροφόντης τὰ γράμματα, aut quicumque sub officii praetextu laeditur. Adagium recensetur a Zenodoto. Plautus in Bacchidibus :

Tace !

Nullus homo dicit, hae tabellae te arguunt,
Quas tu attulisti ; hae te vinciri jubent.
— Aha, Bellerophontem jam tuus me fecit filius ;
Egomet tabellas detuli, ut vincirer ; sine !

Effertur adagium in hunc etiam modum : Βελλεροφόντης κατὰ σαυτοῦ, id est Bellerophontes adversus se ipsum. Lucianus in Apologia τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων : Κατὰ σαυτοῦ ὁ Βελλεροφόντης γεγραφὼς τὸ βιβλίον, id est Qui Bellerophontes librum adversus teipsum scripseris. Simili commento rex Pharnabazus imposuit Lysandro. Refert Plutarchus in ipsius vita.

1583. II, VI, 83. Caeno puram aquam turbans numquam invenies potum

Βορβόρῳ ὕδωρ λαμπρὸν μιαίνων οὔποθ’ εὑρήσεις ποτόν, id est

Si limpidam perrexeris

Coeno aquam spurcare, numquam quod bibas inveneris.

Carmen est trochaicum, quod nos hemistichio et carmine ejusdem generis expressimus. Dici solitum ubi quis ea quae sunt per se pulcherrima contaminat admixtis iis, quae sunt turpissima, veluti si quis poeticae admisceat obscenitatem, suo utique vitio, nam ars per se sincera, aut si quis theologicam eruditionem haeriticis opinionibus depravet aut spurcitia sermonis inquinet aut profanis contaminet litteris aut amicitiam principis crebris offensis irritet. Conveniet in hos quoque quibus haec vita gravis est, idque ipsorum culpa, quod animi vitio quae per se molesta non sunt molestiam adferre videantur. Quod si adsit mens a stultis affectibus immunis, quidquid acciderit voluptati futurum est.

1584. II, VI, 84. Charetis pollicitationes

Aἱ Χάρητος ὑποσχέσεις, id est Charetis pollicitationes. Dici solitum ubi quis facile ac benigne promittit, juxta illud Nasonis :

Promittas facito ; quid enim promittere laedit ?
Pollicitis dives quilibet esse potest.

Natum adagium a Charete quodam Atheniensium duce, qui quidvis cuivis pollicebatur, at non praestabat item quod receperat. Hunc Charetem nunc ferme reges et pontifices imitantur, dum omnibus omnia promittunt neque recusant quicquam, ut saltem spe laetos a se dimittant, atque ultro etiam invitant, ut rogentur, spe videlicet illectantes. Narrant et de Vespasiano filio : Cum admoneretur ne tam facilis esset ad pollicendum, quod longe plura promitteret, quam praestare posset, respondit non oportere quemquam ab imperatoris conspectu tristem discedere. Adagium refertur a Suida nec dubito quin sumptum sit ex Aristophane.

1585. II, VI, 85. Cescon habitas

Κέσκον οἰκεῖς, id est Cescum habitas. In stupidum et bardum dicebatur. Cescos Pamphyliae civitas, cujus cives ob vecordiam stultitiamque vulgo male audiebant. Juxta Cescum urbem fluvius erat, cui nomen Ἄνους, id est Amens. Quamquam Suidas, qui et ipse proverbii meminit, Cescum ponit in Cilicia, non in Pamphylia. Unde et vulgari sermone jactatum est : Πόλις Κέσκος νοῦν οὐκ ἔχουσα, id est Cescus civitas mentis inops. Quadrabit et in coetum aut conciliabulum hominum stultorum. Convenit cum eo quod alias ostendimus : Boeotica sus. Adagium recenset Zenodotus. Illud obiter admonendum, locum hunc in Suida depravatum haberi in dictione Κέσκος et pro Κέσκον οὐκ ἔχειν legendum esse Κέσκον οἰκεῖν.

1586. II, VI, 86. Circulum absolvere

Τὸν κύκλον ἀποτελεῖν, id est Circulum absolvere, est rem omnibus numeris omnibusque partibus perfectam reddere. Unde et κυκλοπαιδεία dicta, quae disciplinarum omnium velut orbem absolverit, et ἐγκύκλιος παιδεία. Metaphora sumpta videtur a mathematicis, apud quos circularis figura perfectissima absolutissimaque judicatur. Unde illud non sine causa laudatum carmen de sapiente :

Mundi instar habens teres atque rotundus,
Externae ne quid labis per levia sidat.

Confine illud Παντὶ ῥυθμῷ, id est Omni numero. Ita Fabius in praefatione libri octavi : Quam ut per omnes numeros et penitus cognoscere ad summam scientiae necessarium est, ita incipientibus simplicius ac brevius tradi magis convenit, quod a musicis ductum videtur.

1587. II, VI, 87. Calidam veruti partem

Τὸ θερμὸν τοῦ ὀβελοῦ, id est Calidam veruti partem, subaudiendum arripuit aut simile quippiam. Ubi quis per imperitiam negotii ea parte rem aggreditur, qua minime tutum fuerat aggredi, aut ubi quis ob inscitiam pro melioribus eligit pejora. Zenodotus ait hujus adagii meminisse Sophoclem. Sumpta metaphora ab iis qui per imprudentiam eam veruti partem manu prehendunt, quae calet, deinde offensi rejiciunt et alteram partem apprehendunt. Non usquequaque dissimile huic : Ἁλιεὺς πληγεὶς νόον οἴσει, id est Piscator ictus sapiet, quod alio loco retulimus.

1588. II, VI, 88. Titanicus aspectus

Τιτανῶδες βλέπειν, id est Titanicum tueri, hoc est vultu Titanico obtueri. Titanicum autem torvum vocant ac tetricum ac cujusmodi fuisse feruntur veteres illi Titanes. Lucianus in Timone : Ἐκπετάσας γοῦν τὸν πώγωνα καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνατείνας καὶ βρενθυόμενός τι πρὸς αὑτὸν ἔρχεται Τιτανῶδες βλέπων, id est Itaque promissa barba reductisque superciliis secum murmurans nescio quid accedit Titanico vultu aspiciens. Idem in Icaromenippo : Ὁ Ζεὺς μάλα φοβερῶς δριμύ τε καὶ Τιτανῶδες εἰς ἐμὲ ἐπιδών, id est At Juppiter admodum terribiliter acriterque et Titanico me intuens vultu.

1589. II, VI, 89. Thraces foedera nesciunt

Θρᾷκες ὅρκια οὐκ ἐπίστανται, id est Thraces foedera non norunt. Apud Thraces evenit ut natu maximus quidam jaculo per pectus adacto interierit. Unde Ionibus et Aeolibus veluti per aenigma dici coeptum Θρᾷκες ὅρκια οὐκ ἐπίστανται, quod natu grandibus honos magis debeatur apud hos qui legibus vivunt. Porro Thracum barbariem et immanitatem perfidiamque satis arguit interemptus a Polymestore Polydorus, hospitii jure violato. Et Euripides in Hecuba :

Τάχ' οὖν παρ' ὑμῖν ῥᾴδιον ξενοκτονεῖν,
Ἡμῖν δέ γ' αἰσχρὸν τοῖσιν Ἕλλησιν τόδε, id est
Jugulare forsitan hospitem vobis leve est,
Nobis Achivis istud oppido est grave.

1590. II, VI, 90. Thunnissare

Θυννίζειν Graeci transferunt pro stimulare pungereque, vel quod hic piscis, quo sit palato gratior, pungi soleat vel quod ipse piscis adurat pungatque contactu. Plinius libro nono, capite decimoquinto rem auditu novam memorat de thynno. Ait in mari animalculum esse perquam exiguum, aranei magnitudine, scorpionis effigie ; id se thynno et ei, qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo tantoque infestat dolore, ut in naves saepenumero exiliant. Athenaeus libro Dipnosophistarum septimo prodidit thunnorum generi, quos Athenienses thynnidas appellant, subter ventrem pinnam affixam esse, quae vocetur athera. Addit pisci nomen inditum παρὰ τὸ θύειν, quod impetu feratur, praesertim cum oestro concitus agitur, id quod illi accidit circa solstitium aestivum. Id est animalculum in capite specie scorpii, magnitudine drachmae. Quo malo sic exagitantur, ut ex aquis subsiliant non minus alte quam delphini. Atque hujus rei testem adducit Aristotelem. Lucianus in Jove tragoedo : Ἄπαγε, θυννῶδες τὸ ἐνθύμηνα, ὦ Πόσειδον, καὶ κομιδῇ παχύ, id est Apage, thunnicum enthymema, Neptune, et supra modum pingue. Rursum in eodem dialogo ad idem verbum alludens : Εἰ τἀμὰ οὕτως ὑμῖν ἀποτεθύννισται, id est Si mea vobis ita expuncta sunt. Adagium recensetur a Diogeniano.

1591. II, VI, 91. Citius usura currit quam Heraclitus

Θᾶττον ὁ τόκος Ἡρακλείτω περινέω τρέχει, id est Citius usura quam Heraclitus celerrimus currit. Admonet adagium abstinendum a mutua pecunia quae credatur ad usuram ; nam opinione celerius recurrere diem usurarium. Sumptum

proverbium ab Heraclito quodam celeritate currendi praeter ceteros eximio atque excellenti. Juxta Doricam dialecton dictum est Ἡρακλείτω et περινέω pro Ἡρακλείτου περινέου. Videtur carmen fuisse trochaicum tretrametrum catalecton paucis syllabis depravatis.

1592. II, VI, 92. Celerius quam Butes

Θᾶττον ἢ Βούτης, id est Celerius quam Butes. Hoc adagio significabant aliquid quamprimum absolvi compendioque explicari, quemadmodum solent ii qui paucis verbis et iis trunce pronuntiatis longam sententiam significant. Aiunt hinc fuisse natum : Athenis inter picturas Stoae porticus depictus erat Butes quidam, atque ita pictus ut summa capitis pars cum oculis dumtaxat videretur, videlicet ut spectator imaginaretur reliquum corpus tegi montis objectu in quo ingrediebatur. In ejus igitur pictura quoniam non multum operae sumpserat pictor, proverbio jactari consuevit de his quae facile perficiuntur. Auctor Zenodotus.

1593. II, VI, 93. Lydus ostium clausit

Λυδὸς τὴν θύραν ἔκλεισε, id est Lydus ostium clausit. De furacibus dicebatur, quod Lydi non discederent nisi re quapiam sublata. Quod si permittitur nobis divinare (cur autem non permittatur in re tam vetusta, cum nec auctor exstet nec interpres ?), malim accipere de iis qui rem quampiam obscenam aggressuri fugitant arbitros abduntque sese, propter Lydos mollitiei notatos, unde et Plautus Lydum volsum appellat. Allusit ad proverbium (atque utinam aperuisset etiam) Plutarchus in commentario quem scripsit adversus Colotam : Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καθάπερ ὁ Λυδὸς ἐφ’ αὑτὸν ἀνοίγειν οὐ θύραν μίαν, ἀλλὰ ταῖς πλείσταις τῶν ἀποριῶν καὶ μεγίσταις περιβάλλειν τὸν Ἐπίκουρον, id est At mihi videtur quemadmodum Lydus adversus seipsum non unam aperire januam, sed plurimis ac maximis difficultatibus Epicurum involvere. Nisi si cui magis placet, ut hic Plutarchi locus referatur ad illud quod alias dicetur : Viro Lydo negotium non erat. Hesychius

meminit proverbii, sed nihil addens praeter haec verba : Ἐπὶ τῶν μωροκλεπτῶν, id est De stulte furacibus. Verum hic prodidit nobis depravatam in aliis libris scripturam legendumque non ἔκλεισε, sed ἐκίγκλισε, id est movit sive tentavit. Fures enim imperiti, dum non sine strepitu movent ostium, sese produnt saepius. Κιγκλίζειν enim Graecis auctore Suida polysemon est ; sonat enim σαλεύειν, μοχλεύειν, ἦχον ποιεῖν, κινεῖν, id est movere, obdere pessulum, strepitum facere, attingere. Haec est autem praecipua furum ars, ut sive ingrediantur sive egrediantur, absque sonitu moveant ostium. Ex his jam arbitror esse perspicuum quid sentiat Plutarchus.

1594. II, VI, 94. Lydus in meridie

Λυδὸς ἐν μεσημβρίᾳ, id est Lydus in meridie. In hominem insatiatae aut etiam intempestivae libidinis dictitabatur. Narrant Lydos adeo libidine perditos fuisse, ut non tantum noctu vacarent voluptati Venereae, verum etiam ipso meridie lascivirent, manibus foedum opus peragentes, unde λυδιάζειν dicunt Graeci pro Lydorum more vitam agere. De gentis hujus luxu deliciisque multa commemorat Athenaeus libro duodecimo. Meminimus alibi, nimirum in proverbio Sybaritica mensa, de convivio Sybaritico, in quo et Venus admiscebatur. Porro nullum est tempus magis alienum a coitu quam vel meridiei ob aestuantem solem vel convivii propter spiritus circa stomachum et concoctionem occupatos.

1595. II, VI, 95. Caprarius in aestu

Αἰπόλος ἐν καύματι, id est Caprarius in aestu. Consimilem habet sensum, videlicet intempestivae libidinis. Nam his horis caprarii, dum seductis gregibus in umbra latitant, lascivire soliti scribuntur. Zenodotus utrumque refert adagium et item Suidas. Poterit ad quamvis voluptatem accommodari non in tempore adhibitam.

1596. II, VI, 96. Lydus cauponatur

Λυδὸς καπηλεύει, id est Lydus cauponatur. In effeminatos et voluptatibus addictos jaciebatur. Ex hujusmodi natum historia tradunt : Cyrus rex devictis Lydis imperavit ex consilio Croesi, ut cauponiam exercerent neque tractarent arma, sed veste ad terram usque demissa uterentur, quae olim mollitiem indicabat, ut ad eum modum veluti in feminas transformati ad rebellionem fierent inutiles. Herodotus libro primo tradit Lydos primos omnium caupones et institores exstitisse. Hesychius tradit ab his inventa spectacula et hinc Romanos dixisse ludos, καπηλεύειν Graecis proprie dici qui vendunt esculenta. Proverbium sapiunt et illa, quae refert Suidas, λυδιάζω seu λυδίζω pro eo quod est Lydorum more vivo. Refertur a Suida.

1597. II, VI, 97. Lydorum carycae

Λυδῶν καρύκας, id est Lydorum carycas, antiquitus appellabant quidquid esset opiparum et variis conditum cupediis. Nam caryca cibi genus Lydii ex multijugis lautitiis et sanguine confectum. Athenaeus Dipnosophistarum libro duodecimo tradit carycarum apparatum primum repertum a Lydis. Effertur adagium integre ad hunc modum : Μήτε Λυδῶν καρύκας μήτε μαστίγων ψόφους, id est Nec Lydorum carycas nec flagrorum strepitus, subaudiendum volo aut simile quippiam. Id est : Nec blandimenta volo nec convicia nec nimium blanda nec rursum aspera nimium ; de quo plura dicentur alias.

1598. II, VI, 98. Lupinum potum

Λυκεῖον ποτόν, id est Lupinum potum, dicebant ubi quis voluptatem suo periculo capitis emeret. Narrant duos erupisse fontes sacros Apollini, quorum alter vino scateret, alter melle ; ad quos cum aves advolarent, arcu feriebantur. Porro Apollo super cetera cognomina dictus est et Lycius, sive a luce quam aperit, sive a lupis interfectis. Auctores Zenodotus et Suidas admonentes penultimam esse

circumflectendam. Nam Λύκειον prima acuta gymnasium est Athenis, quod quidam a Pisistrato, quidam a Pericle constructum putant. Atque hinc ortum proverbium, confine illi : Ut canis e Nilo.

1599. II, VI, 99. Lupi decas

Λύκου δεκάς, id est Lupi decas. Dictum apparet in eos ad quos inhonesti lucri pars aliqua tametsi pusilla rediret, aut in eos qui largitionibus essent corrupti aliosve corrumperent. Nam Athenis in foro, ubi causae agebantur, Lycus quidam genius scalptus stabat lupina specie. Apud hanc statuam sycophantae pecunia corrupti versari consueverunt velut apud deum quempiam sui quaestus praesidem, eique in dies singulos triobolus secabatur, auctore Zenodoto, quamquam attigit et Hesychius. Suidas addit sycophantas fuisse decem numero, veluti decem viros refererentes. Meminit hujus Aristophanes in Vespis :

Θὴρῷον εἴ πως ἐκκομίσαις τὸ τοῦ Λύκου, id est

Siqua simulacrum efferre posses Lyci.

Erat hoc quaestus genus apud veteres invisissimum eorum qui in jus vocabant, ut ex damnato dicta mulcta portionem aliquam praemii loco ferrent. Unde et sectores dicti sunt et quadruplatores.

1600. II, VI, 100. Verba importat Hermodorus

Λόγους γὰρ Ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται, id est

Sunt Hermodori verba mercimonium.

In eum dicebatur qui praeter verba nihil adferret, quemadmodum Laches in Hecyra Terentiana Pamphilum filium rogat num unam dumtaxat sententiam secum e Lemno reportasset, aut in eos qui verba vendunt pecunia, quod in poetas, advocatos, fumi venditores atque in id genus homines recte dici poterit. Natum aiunt ab Hermodoro quodam Platonis auditore, qui commentarios ab illo conscriptos in Siciliam deportare

consueverit atque inibi venditare. Unde Siculi, ut sunt dicaces, rem in proverbium verterunt dicentes Hermodorum pro mercibus importare verba. Ceterum sophistae et philosophi lucubrationes suas λόγους appellant. Allusit haud dubie huc M. Tullius libro Epistolarum ad Atticum decimotertio : Dic mihi, placetne tibi primum edere injussu meo ? Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo λόγοισιν Ἑρμόδωρος. Porro licet Cicero mutilum adduxerit proverbium, tamen, si addas ἐμπορεύεται, constabit Graecus senarius. Hinc et λογέμπορος dictus, qui praeter verba nihil adfert.

1601. II, VII,1. Pomarius Hercules

Μήλιος Ἡρακλῆς, id est Pomarius Hercules. Per contemptum dicebatur in eum, qui nomen quidem magnificum gereret, caeterum opibus nullis nullaque potentia pollens. Ab eventu natum. Narrat Suidas : Cum rustici quidam Herculi bovem essent immolaturi isque rupto fune profugisset nec esset quod sacrificaretur, malum arreptum suppositis quatuor ramis crurum vice, deinde additis alteris duobus ceu cornuum loco bovem utcumque sunt imitati idque ridiculum simulacrum pro victima sacrificaverunt Herculi. Julius Pollux libro De vocabulis rerum primo fabulam aliquanto secus narrat, nempe ad hunc modum : Sollemne est, inquit, apud Boeotos Herculi malis rem divinam facere, cumque jam adesset dei festum et immolandae victimae tempus urgeret, porro hostia erat aries, cum ea serius adduceretur, propterea quod Asopus fluvius ita subito crevisset, ut transiri non posset, pueri, qui juxta aram ludebant, sacrificii ritum nihilominus peregerunt. Pulchro cuipiam malo quatuor stipulas vice pedum addiderunt, rursum alias duas cornuum loco, imaginantes sese ad eum modum arietem immolare. Creditum est Herculem hac victima magnopere delectatum, proinde mansisse apud Thebanos hunc morem, ut malis sacrificaretur Herculi. Cognomen hinc additum deo, ut Ἡρακλῆς μήλων, id est Hercules malorum, vocaretur.

1602. II, VII, 2. Verecundia inutilis viro egenti

Αἰδὼς δ᾽ οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι.

Ita legitur apud Homerum Odysseae P. Citatur a Platone in Lachete. Ac mox :

Αἰδῶ δ᾽ οὐκ ἀγαθὴν φὴς ἔμμεναι ἀνδρὶ προΐκτῃ.

Apud Hesiodum item :

Αἰδὼς δ᾽ οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ κομίζει, id est
Verum homini pudor haudquaquam conducit egeno.

Is versus in proverbium abiit. Admonet autem abjiciendum pudorem, quoties urget necessitas. Est enim verecundia cum ad multa vehementer inutilis, tum maxime cum res postulat, ut omnia nobis sint facienda ; velut inutilis pudor est, qui deterret a discendo, quod turpe est nescire. Et, ut ait Flaccus, incurata malus pudor ulcera celat. Idem alibi : Pudor, inquit, te malus urget. Eodem allusit Euripides in Iphigenia in Aulide :

Ὅμως δ᾽ ὅσον γε δυνατὸν αἰδεῖσθαι χρεών, id est
Verumtamen pudere oportet eatenus,
Quoad licet.

Homerus Iliados Ω scribit verecundiam seu reverentiam plurimum prodesse et eamdem officere plurimum :

Οὐδέ οἱ αἰδὼς
Γίγνεται, ἥ τ᾽ ἄνδρας μέγα σίνεται ἠδ᾽ ὀνίνησιν, id est
Nec pudor est illi, qui vel laedit vehementer
Vel multum prodest homini.

Et videre est nonnullos hoc inutili pudore praeditos, qui corporis incommoda celare malunt quam amicorum ope tolli. Quo ingenio fuisse legitur Apelles, cui et morbum et inopiam dissimulanti candidus amicus furtim sub cervicale pondus auri submisit. Sed eorum multo maxima turba est, qui animi morbos et egestatem inutili pudore

dissimulant. Atqui his fere accidit, ut post malo in apertum erumpente tum miserius tum frustra erubescant.

1603. II, VII, 3. **Ventrem mihi objicis**

Commemorantur et hi versus in Graecanicorum adagiorum collectaneis :

Γαστέρα μοι προφέρεις, κάλλιστον ὄνειδος ἁπάντων,
Ἣ πλήρης μὲν ἐλαφροτέρα, κενεὴ δὲ βαρεῖα, id est
Ventrem mi objectas, quo probrum haud pulchrius ullum.
Plenus is est levior, gravis idem, ubi pendet inanis.

Equidem ubi proverbium sit, non video, nisi in hoc : κάλλιστον ὄνειδος, quod apud Graecos proverbii vice videtur usurpatum. Euripides in Iphigenia Aulidensi :

Καλόν γέ μοι τοὔνειδος ἐξωνείδισας, id est
Mihi opprobrasti probrum honestum scilicet.

Aut in ea parte velut aenigmatica, levis cum plenus est, gravis cum inanis. Nam reliqua vascula quo pleniora sunt, hoc sunt graviora, quo magis inania, hoc leviora. Contra venter, quo distentior cibo, hoc levior est, propter auctos excitatosque pastu spiritus.

1604. II, VII, 4. **Turpe silere**

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, id est Turpe silere. Hoc licebit uti, quoties quis alterius exemplo extimulatur ad studium aut negotium aliquod suscipiendum. Aut natum aut certe usurpatum ab Aristotele, qui, cum Isocrates rhetoricen doceret, aemulatione commotus coepit et ipse pomeridianis illis suis περιπάτοις dicendi artem docere dicens illud : Αἰσχρὸν σιωπᾶν λαλοῦντος Ἰσοκράτους, id est Turpe silere loquente Isocrate. M. Tullius in opere De oratore ostendit e tragoedia quapiam mutuasse Aristotelem paucis immutatis. Scribit enim hunc in modum : Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente

totam prope formam disciplinae suae versumque quemdam de Philocteta paulo secus dixit. Ille enim turpe sibi ait esse tacere cum barbaris, hic autem, cum Isocratem pateretur dicere. Ad Atticum libro sexto : Ego, nisi Bibulus, qui dum unus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, admiraretur de triumpho, aequo animo essem. Nunc vero αἰσχρὸν σιωπᾶν. Hoc nunc quidam abutuntur nihil existimantes turpius quam silere, ne apud homines illitteratos parum eruditi parumque diserti videantur. Unde apud Lucianum praeceptum illud ἀπαιδεύτου ῥήτορος : Μηδέποτε σιωπᾶν, id est Ne umquam sile, propterea quod apud imperitos is demum infans et imperitus habeatur, qui non perpetuo garriat.

1605. II, VII, 5. Munerum animus optimus

Ξενίων δέ τε θυμὸς ἄριστος, id est

Verum in muneribus res praestantissima mens est.

Graecis hemistichium heroicum proverbiale, quo significatur in amicorum muneribus non esse spectandum rei missae pretium, sed mittentis potius animum, ut Xerxes ille aquam manibus haustam a rustico libenter accepit et Christus viduae nummulos omnibus divitum muneribus praetulit. Et quidam monet exiguum munus a tenui missum amico perinde ut maximum boni consulere. Plinius in praefatione diversa extulit metaphora : Verum et diis lacte rustici multaeque gentes supplicant, et mola tantum salsa litant qui non habent thura. Quin hodieque tritissimum est, ut qui munus aliquod offerant, animum jubeant spectari, non rem. Refertur adagium a Phurnuto in opere De natura deorum.

1606. II, VII, 6. Nescit capitis et inguinis discrimen

Qui eo impudentiae vel caecitatis potius devenerunt, ut nullum prorsus faciant discrimen inter honestum ac turpe, hi nescire dicuntur, quid intersit inter caput et inguen. Inter honesta corporis membra caput primum obtinet locum ac

proinde recte nudatur ; quae vero sub ventre sunt, ut inhonesta teguntur. Juvenalis de muliere temulenta :

Quid enim Venus ebria curat ?

Inguinis et capitis quae sint discrimina nescit.

Proverbiali figura dictum videtur.

1607. II, vii, 7. **Multitudo imperatorum cariam perdidit**

Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν, id est

Multi duces deperdidere Cariam.

Admonet senarius nihil esse perniciosius licentia multitudinis, dum nulli paretur, sed pro sua quisque libidine rem gerit. Hanc Graeci vocant ἀναρχίαν, malum pene tyrannide pejus, qua nihil potest esse pejus. Par autem malum est πολυαρχία cum eo, quod dicitur ἀναρχία. Idem docet Homericum illud Iliados libro secundo, quod ipsum in proverbium abiit :

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, id est

Multos imperitare malum est, rex unicus esto.

Nam his verbis Ulysses milites tumultuantes, in quibus erat et Thersites, compescit. Eum Homeri versiculum usurpavit Dion, cum videret Heraclidem moliri factionem. Auctor Aemilius Probus. Natum adagium a Caribus quondam florentissimis, postea per civiles seditiones eo redactis, ut etiam in vilitatis proverbium abierint, quemadmodum alio docuimus loco.

1608. II, vii, 8. **Mus albus**

Μῦς λευκός, id est Mus albus, apud Suidam ; Μῦς κακός, id est Mus malus, apud Diogenianum. In hominem lascivum et libidinis immodicae dicebatur. Nam mures domestici salacissimi sunt, praesertim albi. Aelianus miram esse murum salacitatem auctorum testimoniis docet libro duodecimo, capite decimo. Atque inter multa illud addit : Epicratem in fabula quapiam, cum mulierem significare vellet

prodigiosae libidinis, μυωνιάν appellasse, citatque proverbium Μῦς λευκός ex Philemonis comoedia. Unde receptum videtur, ut inter amatoria blandimenta, quemadmodum passerculi, columbulae et id genus aliorum, itidem et muris cognomentum usurpetur. Martialis :

Nam cum me murem, cum me tua lumina dicas.

1609. II, VII, 9. **Facies tua computat annos**

Proverbiali nimirum schemate dictum a Juvenale in vetulam jam ἔξωρον quidem et ad Veneris lusus prorsum intempestivam, sed quae verborum nequitiis puellam etiamdum ageret : Facies tua computat annos. Hoc est : Frontis rugae numerum annorum tuorum praeferunt, quamquam libido nondum in te consenuit. Congruit huic apologus de crocodilo, cui jactanti majorum suorum claritatem et primas in certaminibus partes vulpes ad hunc modum repsondit : Ἀλλὰ κἂν μὴ σὺ λέγῃς, ἀλλ’ ἀπὸ δέρματός γε φαίνῃ, ὡς ἐκ παλαιῶν ἐτῶν εἶ γεγυμνασμένος, id est Quin et si tu non dixeris, tamen ipsa pelle prae te fers, quod multos jam annos in certaminibus sis versatus. Habet enim hoc animal cutem ceu laminis quibusdam durissimis adversus omnes ictus armatam. Martialis in quemdam, qui affectabat etiamnum videri puer :

In te, inquit, reclamat sed tua barba, vir es.

1610. II, VII, 10. **Phoenice rarior**

Φοίνικος σπανιώτερος, id est Phoenice rarior. De rebus aut etiam hominibus inventu perquam raris. Natum adagium a fabula phoenicis avis, de qua scribit Plinius lib. X, cap. II : Et ante omnes nobilem Arabiae phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe nec visum magnopere. Aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, caetera purpureus, caeruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem caputque plumeo apice honestante. Commemorantur hoc loco et alia quaedam de phoenice prodigiosa, quae quoniam ad proverbii

sententiam nihil attinent, cui libebit inibi legenda relinquo. Ovidius in Transformationum libro decimoquinto sub persona Pythagorae :

Una est quae reparet seque ipsa reseminet ales :
Assyrii phoenica vocant ; nec fruge nec herbis,
Sed thuris lacrimis et succo vivit amomi.
Haec ubi quinque suae complevit secula vitae,
Ilicis in ramis tremulaeque cacumine palmae
Unguibus et duro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias et nardi lenis aristas
Quassaque cum fulva substravit cynnama myrrha,
Se superimponit finitque in odoribus aevum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debat annos,
Corpore de patrio parvum phoenica renasci.
Cum dedit huic aetas vires onerique ferendo est,
Ponderibus nidi ramos levat arboris altae
Fertque pius cunasque suas patriumque sepulcrum
Perque leves auras Hyperionis aede potitus
Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.

Extat de phoenice carmen et Firmiani Lactantii non inconcinnum, per Musas, neque fastidiendum.

1611. II, VII, 11. Non est laudandus, ne in cena quidem

Οὐκ ἐπαινεθείης οὐδ’ ἐν περιδείπνῳ, id est Non queas laudari, ne in parentalibus quidem. In hominem dicebatur vehementer illaudatum. Antiquis mos erat, praesertim Atticis, in cenis funeralibus, quas Graeci περίδειπνα vocant, encomiis, epicediis et epitaphiis laudare vita defunctum, etiamsi parum meruisset in vita. Siquidem, ut inquit Ovidius,

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

Unde fit, ut vivos nonnumquam merita laude fraudemus, mortuis etiam immeritam tribuamus. Festus Pompeius docet antiquitus solere conduci mulieres, quae in funere non sine laudibus lamentarentur vita defunctum aliisque lamentandi modum praeirent, unde et praeficae dictae sunt quasi praefectae, citatque Nevii testimonium : Haec quidem me hercle opinor praefica est, quae sic mortuum collaudat. Fortassis hinc ductum est, quod antiquitus mos fuisse videtur, ut in compotationibus aliquorum, etiam viventium, laudes dicerentur, quemadmodum apud Platonem Alcibiades Socratis encomium refert et apud Plutarchum Alexandrum Magnum laudat Callisthenes. Ejusmodi vero laudes non admodum speciosae videbantur ut inter pocula decantatae. Nec absurdum arbitror, si quis ad priscorum consuetudinem referat paroemiam, qua fieri solet, ut in conviviis citharoedus aut deorum aut insignium virorum facta cantaret, velut apud Homerum in omnibus ferme conviviis. Apud Vergilium item Cithara crinitus Iopas / Personat aurata. Tametsi hae quoque laudes plerumque ad auditorum gratiam fingebantur. Adagium refertur a Diogeniano.

1612. II, VII, 12. Pedibus in sententiam discedere

Quid sit pedibus in sententiam discedere et quid pedaria sententia, satis explicuit Aulus Gellius libro tertio, capite decimooctavo. Id si transferatur ad quamlibet alienae sententiae comprobationem, proverbii formam accipiet. Veluti si quis dicat : Non est viri prudentis, quicquid uxori libuerit, protinus in illius sententiam pedibus discedere. Aut Par est, ut affectus in rationis sententiam pedibus discedat, non contra. Ego vero in tuam sententiam manibus pedibusque ac toto corpore discedo. Translatum est a veteri consuetudine, quae servari consuevit, quoties ingens erat turba suffragia ferentium. Livius decadis primae libro septimo : Ubi sententiam meam vobis peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti transibitis. Quae pars major erit, eo stabitur consilio. Et aliquanto post : Quibus haec salutaria videntur, agitedum in dextram partem pedibus transite.

Omnes transierunt vadentemque per intermissa custodiis loca Decium secuti sunt. M. Tullius Philippica XI : Dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, graviorem sententiam dixisset, in eam se iturum. Idem in epistola ad Lentulum : Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros, quam aperte Volcatio assentirentur. Ibidem : Frequentes ierunt in alia omnia. Idem Planco : Frequens eum senatus reliquit et in alia omnia discessit. Haec ratio ferendorum suffragiorum discessio dicebatur. Plinius nepos, Epistolarum lib. II Adriano : Sed cum fieret discessio, qui sellis curulibus astiterant, in Cornuti sententiam ire coeperunt. Tum illi, qui se Collegae adnumerari patiebantur, in diversum transierunt. Qui sententias interrumpebat, intercedere dicebatur. T. Livius libro Ab urbe condita IX : Cum omnes laudibus modo prosequentes virum in sententiam ejus pedibus irent, tentata paulisper intercessio est. Idem Ab urbe condita lib. V : In quam sententiam cum pedibus iretur, caeteri tribuni militum nihil contradicere. Plinius major lib. II, cap. VII non nihil novavit sermonis formam, Sedere, inquiens, coepit sententia haec, pariterque et eruditum vulgus et rude in eam cursu vadit. Vehementer ac praecipitanter assentiri dixit cursu vadere in sententiam et sedere dixit pro placere. Nam Flavius Vopiscus in vita Aureliani imperatoris indicat et manuum porrectione sententiam alienam comprobari solere. Sic enim scribit : Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est senatusconsultum. Tale quiddam sensit et Salustius in Bello Catilinario, cum ait Sillanum Postea permotum C. Caesaris oratione pedibus in sententiam Tiberii Neronis iturum se dixisse, caeteros verbo, alios varie Caesari assensisse. Quintilianus dixit manibus pedibusque in sententiam discedere. Porro qui vultu quoque ac gestu significant se assentiri, toto corpore in sententiam discedere dicuntur. Suffragiorum genus, quod porrectis manibus peragitur, Graeci vocant χειροτονεῖν et χειροτονία, quam vocem usurpant et sacrae litterae, ut II Cor., 8 χειροτονηθείς. Quin etiam subscribere sententiae, subscribere judicio, subscribere

voluntati, suffragari, refragari, atque id genus aliae metaphorae, quoties longule trahuntur ab oratione simplici, in proverbii speciem paulatim abeunt.

1613. II, VII, 13. Sustine et abstine

Epictetus Cynicae sectae philosophus universa philosophorum dogmata, quae ad humanae vitae pertineant felicitatem quaeque tot voluminibus vix explicant caeteri, duobus verbis absolute complexus est, quae jam olim proverbii vice celebrantur a doctis, digna profecto, quae omnibus parietibus, omnibus columnis inscribantur, omnibus anulis inscalpantur. Ea sunt hujusmodi : Ἀνέχου καὶ ἀπέχου, id est Sustine et abstine. Quorum altero monemur, ut adversa fortiter toleremus, altero, ut ab illicitis temperemus voluptatibus. Referuntur in Noctibus Gellianis libro decimoseptimo, capite decimonono. Apud Athenaeum refertur hoc carmen tacito auctoris nomine :

Ἀγαθὸς ἀνὴρ λέγοιτ’ ἂν ὁ φέρων τἀγαθά,
Ἀγαθὸς ἂν εἴη καὶ ὁ φέρων καλῶς κακά, id est
Bona quisquis adfert, vir bonus vocabitur,
Bonus erit et ille, qui mala pertulerit bene.

1614. II, VII, 14. Naturam expellas furca, tamen usque recurrit

Cum videam a Graecis quaedam velut obtorto, quod aiunt, collo in proverbiorum acervum trahi, cur ego verear ejusmodi recensere, quae praeter adagii figuram ita venuste dicta sunt, ut venustius dici non possint ? Quod genus est illud Horatii in Epistolis :

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Sensus est haud facile dedisci quae nobis natura penitus indidit atque insevit. Quod si quando vi fit, ut vel metu vel pudore vel alia quavis causa personam alienam sumamus, facile per occasionem redimus ad mores naturales. Velut qui metuunt

peccare non virtutis amore, sed formidine fustis, ii, simulatque tollitur fustis, recurrunt ad mores pristinos. Et Terentius :

Si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit.

Ducta est metaphora a ramis, qui apposita furca torquentur alio quam natura posuerat ; qua sublata rursum vergunt eodem quo prius. Pindarus in Olympiis hymno undecimo eamdem sententiam aliter extulit : Τὸ γὰρ ἐμφυὲς οὔτ' αἴθων ἀλώπηξ οὔτ' ἐρίβρομοι λέοντες διαλλάξαιντο ἦθος, id est Nam ingenium nativamque indolem nec astuta vulpes neque praevalidi leones mutare quiverint. Quantumvis enim circures leonem, semper redit ad genuinam feritatem, neque vulpes umquam obliviscitur fraudulentiae nativae, quantumvis mansuefacta. Idem in eodem opere hymno XIII : Ἄμαχον δὲ κρύψαι τὸ συγγενὲς ἦθος, id est Difficile est occultare nativos mores. Item Horatius alibi :

Tolle periclum
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.

1615. II, VII, 15. Navis annosa haud quaquam navigabit per mare

Ναῦς παλαιὰ πόντον οὐχὶ πλώσει, id est Navis antiqua non navigabit per mare. Congruit in eos, qui jam ob aetatis imbecillitatem ad res arduas obeundas sustinendaque pericula parum sunt idonei ac primum ipsi pereunt oppressi negotiorum magnitudine et in discrimen adducuntur quorum res agitur. Nota est allegoria. Refertur adagium a Diogeniano.

1616. II, VII, 16. Ni pater esses

Εἰ μὴ πατὴρ ἦσθα, id est Ni pater esses. Hoc vulgo dici consuevit, quoties honoris aut metus causa convicium reticebant et conjiciendum relinquebant. Plene sic effertur :

Εἰ μὴ πατὴρ ἦσθ', εἶπον ἄν σ᾽ οὐκ εὖ φρονεῖν, id est
Ni esses pater, te sapere dicerem haud bene.

Est autem versus hic in Antigone Sophoclis. Sunt enim Haemonis verba Creonem patrem objurgantis, quod sponsam filii pararet occidere. Itaque quoties senis aut potentis aut alioqui venerandi sententiam nobis haud quaquam probari significabimus, cui tamen honoris causa nolimus refragari, veluti si quis opinionem Aristotelicam apud Peripateticos tecte damnare vellet, loquetur ad hunc modum : Haec habet sententia gravissimum auctorem. Fortassis enim fas non est ab Aristotele dissentire. Alioqui, εἰ μὴ πατὴρ ἦεν (hoc est : nisi auctoritati deferrem), habeo quo refellam. Quod si mutilum efferas, plusculum etiam habebit gratiae. Refertur a Diogeniano.

1617. II, vii, 17. Magnum os anni

Μέγα στόμα τοῦ ἐνιαυτοῦ, id est Magnum os anni. Dicebatur, quoties uberior rerum proventus aut vilior annona animos et loquendi libertatem adderet alioqui timidioribus. Solent enim rustici magnificentius loqui largiusque polliceri spe proventus uberioris. Refertur a Suida. Non admodum dissidet ab illo : Foenum habet in cornu, item illo : Argenti fontes loquuntur.

1618. II, vii, 18. Megaricae sphinges

Μεγαρικαὶ σφίγγες, id est Megaricae sphinges. Ita scorta quaedam vulgus olim appellabat, sive quod vulgo molles sphictae παρὰ τὸ σφίγγω dicuntur apud Graecos sive quod apud Megarenses nutrix sphinx appelletur sive quod Megarensium mores improbi fictique et populari convicio quondam notati fuerint. Unde Aristophanes in Vespis risum Megaricum, de quo dictum est alibi, taxat :

Μηδ’ αὖ γέλωτα Μεγαρόθεν κεκλασμένον, id est

Sed ne Megaricos rursus infractos jocos.

Suidas refert et hunc versiculum, sed tacito, ut solet, auctoris nomine :

Ἀλλ’ ἔστιν ἡμῖν Μεγαρική τις μηκανή, id est

Nobis adest Megarica quaedam machina.

Risum seu jocum Megaricum intellegit mollitiem Megarensium. Refertur in collectaneis Diogeniani.

1619. II, vii, 19. Mellis medulla

Μέλιτος μυελός, id est Mellis medulla. De re majorem in modum suavi dicebatur. Unde et Ennius apud M. Tullium M. Cornelium Cethegum Suadae medullam appellat ob singularem suaviloquentiam. Nam quod optimum est, id natura videtur intime recondidisse. Unde et illa passim obvia in medullis et medullitus amare non dissident a simulacro proverbiali. Hujus est formae Τῆς Ἑλλάδος Ἑλλάς.

1620. II, vii, 20. Meliores nancisci aves

Ἀμεινόνων οἰωνῶν τυχεῖν, id est Meliores nancisci aves, dicuntur quibus post res adversas succedunt prosperiora. Nam ut apud Latinos avis et ales interdum non animal, sed omen ipsum et augurium significat, itidem apud Graecos οἰωνός et ὄρνις, cum στρουθός non eodem accipiatur modo, quemadmodum indicat Eustathius in primum Odyssae librum. Horatius in Odis : Mala ducis avi domum. Idem alibi : Maeonii carminis alite. Homerus Iliados Ω :

Μηδέ μοι αὐτὴ
Ὄρνις ἐνὶ μεγάροισι κακὸς πέλευ, id est
Hisce mihi ne tu fueris mala in aedibus ales.

Rursum ejusdem operis M :

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνασθαι περὶ πάτρης, id est
Optimum id augurium est, patriam virtute tueri.

Laboravit autem hac superstitione antiquitas, ut in magnis rebus aggrediundis avium occursus observaret, neque defuerunt qui eam velut artem profiterentur, atque hinc apud Romanos augurum collegium. Jam paene explosa est apud Christianos hujus professionis superstitio, sed ita ut in eus locum successerit malum prope pestilentius

atque adeo conduplicatum, nempe horum, qui ex astris futura pronuntiant, et aliorum, qui numinis afflatum mentientes apud credulam et indoctam plebeculam prophetae volunt haberi. Atqui mirum est utrosque invenire quibus imponant. Imponunt enim non vulgo tantum, verumetiam ipsis regibus et orbis moderatoribus.

1621. II, VII, 21. Aliud genus remi

Ἄλλο γένος κώπης, id est Aliud genus remi. Dicebatur olim, ubi quispiam res novas et antea non visas induceret aut ubi quis versis moribus pristinis novum et inusitatum vitae genus institueret. Hinc ortum aiunt, quod Hercules, cum ad boves Erythraeas navigaret, leonis exuvio carbasi vice, clava mali loco, pro rudentibus pharetrae loris, pro remo arcu, denique pro navigio lebete sit usus. Quod inusitatum profecto navigandi genus cum vidissent accolae, acclamabant : Ἄλλο γένος κώπης. Refertur in Plutarchi collectaneis.

1622. II, VII, 22. Clamosior lauro ardente

Μείζονα βοᾷ δάφνης χλωρᾶς καιομένης, id est Magis vociferatur quam laurus viridis incensa, propterea quod laurus adhuc virens in ignem conjecta maximos crepitus aedit. Unde et in maleficiis amatoriis incendi consuevit tamquam amantium querimonias repraesentans :

Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.

Refertur a Diogeniano.

1623. II, VII, 23. Nunc leguminum messis

Νῦν ὀσπρίων ἄμητος, id est Nunc leguminum messis, id est : Nunc tempestivum hoc aut illud agere. Veluti se quis admoneat juvenem nunc adesse tempus parandae gloriae, parandae eruditioni, parandis opibus idoneum, dicat : Νῦν ὀσπρίων ἄμητος. Sumptum a rusticis, qui tum maxime vigilant nec sinunt illud tempus per otium perire. Recensetur a Diogeniano et Suida.

1624. II, VII, 24. Nunc dii beati

Νῦν θεοὶ μάκαρες, id est Nunc dii beati. Vox erat velut adgaudentis et adgratulantis, quoties nocentibus supplicium meritis dignum contigisset, perinde quasi diis et jucundum et honestum sit, ut scelerati dent poenas, contra probrosum, si viris improbis res secundae sint, videlicet juxta sententiam illam proverbialem :

Θεοῦ δ᾽ ὄνειδος τοὺς κακοὺς εὐδαιμονεῖν, id est

Probrum est deo, si res malis sint prosperae.

Siquidem hinc alii collegerunt nullos omnino deos esse.

1625. II, VII, 25. Ordinem deserere

Λιπεῖν τὴν τάξιν, id est Ordinem deserere, dicitur qui deest officio suo in re quapiam peragenda. Ducta allegoria ab iis, qui stant in acie. Nam poena capitalis erat, qui locum ab imperatore datum deseruisset. Unde et desertoris vocabulum apud militares homines ignominiosissimum. Plato libro De legibus jubet τὸν καταλελοιπότα τὴν φρουράν, id est qui excubias deseruisset, in foro propalam describi infamiae notaeque causa, tamquam is, quod in ipso erat, rempublicam omnem prodiderit loco relicto. Aristophanes in Vespis :

Φυλακὴν καταλύειν νυκτερινὴν διδάσκομαι, id est

Desere nocturnam doceor custodiam.

Lucianus in libello De mercede servientibus : Χρὴ οὖν σε ἀεὶ σὺν ἀυτῷ ὁρᾶσθαι καὶ μηδέποτε ἀπολείπεσθαι, ἀλλ᾽ ἕωθεν ἐξαναστάντα παρέχειν σεαυτὸν ὀφθησόμενον ἐν τῇ θεραπείᾳ καὶ μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν, id est Necessum est itaque, ut assidue apud illum conspiciaris neque desis umquam, quin diluculo surgas teque in famulitio conspiciendum exhibeas neque desereas ordinem. Simpliciter usus est Isocrates in oratione De pace : Ἀτιμότεροι γίνονται τῶν τὰς τάξεις λειπόντων καὶ ἀσπίδας ἀποβαλλόντων, id est Magis infames fiunt iis, qui ordinem deserunt et clipeos abjiciunt. M. Tullius in Epistolis ad Atticum de praesidio decedere dixit, in

Finibus bonorum deserere praesidium, in Catone de statione decedere, nimirum varie reddens, quod Graeci dicunt λιπεῖν τὴν τάξιν. Apud Athenaeum libro I Eubulus comicus refert hunc versiculum ex Archilocho :

Ἀσυμβόλου δείπνου γὰρ ὅστις ὑστερεῖ,
Τοῦτον ταχέως νόμιζε καὶ τάξιν λιπεῖν, id est
Cessando coenae quisquis immuni deest,
Hic idem in acie facile deseret locum.

Aeschines in Apologia objicit Demostheni, ὡς ἐνεγράφη λειποταξίου, id est quod illi dies esset dictus ob desertum ordinem, quem ῥιψάσπιδα probro dictum alias commemoravimus. At ille eum, qui diem ipsi dixerat, ad extremum adegit diem, occiso eo Aristarchi praesidio, quemadmodum ibidem criminatur Aeschines. Postremo Latinis in sua classe manere dicuntur qui non deserunt vitae institutum, et classem suam deserere qui mutant.

1626. II, VII, 26. Ovium nullus usus

Προβάτων οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ, id est Ovium nulla utilitas, si pastor absit. Admonet adagium ἀναρχίαν rem esse omnium perniciosissimam : Nihil recte faciunt ministri, nisi adsit herus ; inutiles discipuli, quoties abest praeceptor ; inutilis populus, nisi principis auctoritate gubernetur. Apparet senarium fuisse ; nam paucis syllabis commutaris restituetur hoc pacto :

Προβάτων γὰρ οὐδὲν ὄφελος, ἂν ποιμὴν ἀπῇ, id est
Namque usus ovium nullus, ubi pastor deest.

De hujus animantis stultitia quamque sibi sit inutile, ni pastoris cura succurrat, lege quae alias ex Aristotele citavimus in proverbio Ovium mores.

1627. II, VII, 27. Periculum prorae selis

Κίνδυνος ἡ ἐν πρώρᾳ σελίς, id est Periculum sella prorae. Quoties in re quapiam praecipuum periculum caputque negotii esse significamus. Nam hostes

expugnaturi navim in proram primum assultum faciunt ; selis autem sella est, quae in proris esse consuevit, si Zenodoto credimus.

1628. II, VII, 28. Impete peritum artis

Βάλλ' εἰς ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην, id est Jaculare in eum, qui novit artem. Ubi quis convicium facit homini, qui norit et ipse retorquere, convicium, aut qui carpit velut imperitum qui non inferior sit in artis scientia. Sumpta metaphora videtur ab iis, qui jaculo aut saxo petunt eum, qui calleat ictum vel declinare, vel in jaculantem retorquere.

1629. II, VII, 29. Philippi gallus

Φιλίππου ἀλεκτρυών, id est Philippi gallus. Hoc dictitari consuevit, ubi quis de levi quopiam facinore perinde ut maximo sese jactaret. Nam Alectryon dux quidam erat Philippi regis, quem Chares Atheniensis confecerit. Apparet autem Charetem hunc hujus facti nimium crebro nimisque insolenter apud populum Atheniensium verba facere solere, ut hinc vulgo sit usurpatum. Recensetur apud Zenodotum.

1630. II, VII, 30. Parit puella, etiam si male adsit viro

Τίκτει κόρη, ὅταν κακῶς ἀνδρὶ παρείη, id est Parit puella, cum male etiam adfuerit viro. Dici conveniet, quoties res facile conficitur ex sententia, etiamsi negligenter et ignaviter gesta fuerit. Veluti puella propter aetatis felicitatem facile gerit uterum, etiamsi cum viro non admodum viro rem habuerit ; non item anus, imo bis virum requirit aetas affecta mulieris. Ea res nec Augustinum fugit theologum ; nam quaestionem, quod Abraham auctore Paulo Sarae effoetus tamen ex Cethura sustulisse prolem legitur, sic explicat, ut dicat illum Sarae anui effoetum fuisse, Cethurae puellae fuisse virum. Egregium ingenium etiam sub malo et indiligente

praeceptore bonas litteras assequitur. Contra, si discipulus sit ὄνος λύρας, praeceptor etiam optimus oleum perdit et operam.

1631. II, vii, 31. Pasetis semiobolus

Τὸ Πάσητος ἡμιωβόλιον, id est Pasetis semiobolus. De re nova stupendaque et praestigiis simillima. Veluti cum orator efficit, ut eadem causa primum optima, mox pessima videatur, res eadem maxima statimque minima appareat, et cum sophistae demonstrant eumdem et asinum esse et hominem, aut ubi quis asseverat id factum, quod citra magiam aliquam fieri non potuerit, licebit ἐπιφονεῖν : Πάσητος ἡμιωβόλιον. Nec intempestiviter dixeris, cum quidam ita dant munus aliquod, ut idem mox arte quadam ad se retrahant. Tradunt Pasetem quemdam praestigiarum et magiae peritia primum nomen meruisse. Is incantamentis quibusdam efficiebat, ut repente convivium omnibus instructum partibus adesse videretur ; rursum ubi libuisset, omnia protinus evanescebant. Emebat autem frequenter pretiumque rei numerabat, verum mox nummus non apud venditorem, sed apud Pasetem reperiebatur. Hujusmodi ferme tradit Suidas.

1632. II, vii, 32. Parvus semper tuus pullus

Μικρὸς ἀεὶ ὁ σὸς πῶλος, id est Parvus semper tuus pullus. Ubi quis ob staturae brevitatem diu puer videri cupit. Conveniet et in hos, qui tametsi natu grandiores, tamen verborum deliciis affectant videri juvenculi, aut cum ob amorem cascus cascam puppam vocat et ipse vicissim puppus audit, quod alias indicavimus. Aristophanis interpres admonet apud Graecos quod cuique vehementer carum esset, id pullum illius appellari solere. Blandimur autem verbis diminutivis, eoque in Equitibus quidam populo blandiens appellat illum δημίδιον, id est popellum, eoque mox audit :

Ὡς ἀπὸ μικρῶν εὔνους αὐτῷ θωπευματίων γεγένησαι, id est

Ut e pusillis blanditiolis benevolus illi factus es.

Parva vocat blanda, atque is vicissim audit :

Καὶ σὺ γὰρ αὐτὸν πολὺ μικροτέροις τούτων δελεάσμασιν εἷλες,

quod ipse multo abjectius adulatus esset populo.

1633. II, VII, 33. Phaselitarum sacrificium

Φασηλιτῶν θῦμα, id est Phaselitarum sacrificium, tamquam vile citraque sanguinem. Sordidum ac tenuem sumptum hoc adagio significabant. Tradunt enim apud Phaselitas, Pamphyliae gentem, moris esse, ut pisciculi salsi diis sacrificentur. Auctor Zenodotus. Eudemus item scribit eos Capro deo salsamentis rem divinam facere ejusque rei testem citat Callimachum. Finitimum est illi : Sine fumo sacrum.

1634. II, VII, 34. Pejus Babys tibia canit

Κάκιον Βάβυς αὐλεῖ, id est Pejus Babys cantat. Hoc adagium jaci consuevit in eos, quorum exercitatio semper vergit in pejus, quod genus sunt oratores quidam, qui quo diutius dicunt, hoc dicunt indoctius. Refertur autem ad hujusmodi fabulam : Ferunt Babym fratrem fuisse Marsyae, qui non veritus est ipsum Apollinem ad canendi certamen evocare ; a quo cum esset victus, ab eodem supinus de pinu suspensus excoriatus est. Deinde cum Apollo pararet Babym quoque perdere, intercessit Pallas, admonens hunc usque adeo infeliciter et indocte tibiis canere, ut omnino negligendus esse videretur, Κάκιον, inquiens, Βάβυς αὐλεῖ, id est Deterius Babys tibiis canit. Quibus verbis commotus Apollo Babyn adeo contempsit, ut eum ne supplicio quidem dignum existimaret, sed suae potius inscitiae judicaret relinquendum. Usurpabitur adagium et per comparationem, ut mentione facta de praeceptore indocto si quis de discipulo percunctanti hoc pacto respondeat : Κάκιον Βάβυς αὐλεῖ. Neque vero repugnarim, si quis hoc loco κάκιον accipiat pro miserius, ut sit sententia Babym infeliciorem esse, dum indocte canens omnibus est ridiculus, quam si tolleretur e medio. Meminit hujus adagionis Athenaeus libro XIV ostendens dici solitum de iis, qui in dies deterius canerent. Quamquam hic locus apud hunc

auctorem depravatus est in vulgatis exemplaribus, ni fallor. Sic enim legimus : Καὶ Κίων ἢ Βάβυς αὐλεῖ, id est Et Cion aut Babys canit. Erroris ansam praebuit, quod paulo ante commemorans ineptos tibicines, quos Hipponax iambographus lacerasset, nominavit Cionem, Codulum et Babyn. In collectaneis, quae noster excudit Aldus, reperio Τὸν Βάβυος χορόν, id est Babys chorum, pro indocta parumque modulata cantione, et fabulam adscriptam hujusmodi : Maenandro fluvio duo fuere filii, quorum Babys solitus est unica tibia canere, Marsyas duabus Phrygio more. Cum autem suum uterque chorum haberet et Babys inscite tractaret tibiam, frater eo insolentiae sublatus est, ut Apollinem quoque prae se contemneret ; a quo cum esset excoriatus jamque Babyi similis poena pararetur, Palladis interventu exemptus est supplicio. Verum equidem suspicor scripturam esse depravatam ac legendum esse Τοῦ Βάβυος χεῖρον, ut idem sit cum eo, quod modo retulimus.

1635. II, VII, 35. Cercopum coetus

Ἀγορὰ Κερκώπων, id est Coetus Cercopum, de conciliabulo conventuque versutorum et improborum hominum dicebatur. Narrant enim Cercopes quosdam in Epheso fuisse notae fraudulentiae viros, qui suis dolis conati sint ipsi Jovi imponere. Hos admonuerat mater, ne in Melampygum inciderent, id quod evenit ; nam post ab Hercule vincti sunt jussu Omphales. Quidam aiunt quosdam ob imposturas et malas artes κέρκωπας quasi caudatos appellatos fuisse apud Ephesios atque Athenienses, ut idem sit sensus hujus adagionis et illius, cujus alibi meminimus : Λύκου δεκάς. Torquet hoc convicium Aeschines in Demosthenem : Ὅτι μὲν οὖν ἦν ποθ' ὁ κέρκωψ ἢ τὸ καλούμενον παιπάλημα ἢ τὸ παλίμβολον ἢ τὰ τοιαῦτα ῥήματα, οὐκ ᾔδειν πρότερον· νυνὶ δὲ ἐξηγητὴν τοῦτον λαβὼν τῆς πάσης κακοηθείας μεμάθηκα, id est Aliquando fuisse cercopem aut quod dicitur paepalema aut palimbolum antehac nesciebam ; nunc vero nactus hunc omnis malitiae expositorem didici. Videntur et illa duo verba paepalema et palimbolum fuisse jactata vulgo. Hesychius indicat παιπάλημα dictum hominem ποικίλον ἐν κακίᾳ, id est varium in malitia ; dictum

apparet a πάλλω, quod est moveo (παι syllaba per conduplicationem adjecta est), cujus futurum παλῶ, et παιπαλᾶν est circumspicere ac scrutari nihilque non tentare, rursus παιπάλη subtilissima pars frumenti cribro excussi. Concussione fit utrumque, sortitio et frumenti purgatio ; unde πάλος sors et πάλη farina. Proinde qui se vertunt in omnia, paepalematis scommate notati videntur, simul allusum suspicor ad voces ; nam παῖς puerum sonat et παλεύω venor sive in retia duco. Idem exponit multis verbis, quid sit παλίμβολον, nimirum hominem, qui sibi minime constat, sed facile in diversum revolvitur. Suspicor convicium sumptum ab instrumentis sic arte confectis, ut facile recurrant in diversum, atque hinc detortum in hominem lubricae fidei.

1636. II, VII, 36. Cervinus vir

Ἐλάφειος ἀνήρ, id est Cervinus vir, olim dicebatur formidolosus et fugae fidens magis quam viribus. Cervus enim animal cursu pernicissimum et in venatu pedibus sibi quaerit salutem. Unde apud Homerum Iliados primo Achilles, ut vir fortis, Agamemnoni, velut imbelli et ignavo, convicium facit ad hunc modum :

Οἰνοβαρές, κυνὸς ὄμματ’ ἔχων, κραδίην δ’ ἐλάφοιο.

Objicit illi temulentiam, impudentiam in occupandis aliorum praemiis et cor cervinum, quod ad congressum timidus esset. Aristoteles libro De natura animantium nono tradit cervo nativam quamdam inesse prudentiam, ut quod viribus tueri non potest, id efficiat ingenio ; parere enim juxta semitas, quo videlicet tutior sit a beluis propter hominum frequentiam. Deinde postea quam peperit, involucrum statit exedit, ne deprehendatur ; praeterea hinnulum ducens in stabula monstrat ac consuefacit, quo debeat refugere, si quod immineat periculum ; id ait saxum esse abruptum.

1637. II, VII, 37. Cercopissare

Κερκωπίζειν, id est Cercopissare, dicuntur vel qui lasciviunt aut qui adulantur, metaphora ducta ab animantibus, quae mota cauda adblandiuntur, ut Chrysippo placet Suida teste, vel qui molesti sunt obturbantque et obstrepunt, ut vox deflexa sit a Cercopibus illis Lydiis, quos Hercules, quod sibi cum Omphale cubanti petulantis obturbarent, amicae jussu vinctos de clava suspendit, quemadmodum retulimus in adagio Ne in Melampygum incidas.

1638. II, VII, 38. Vale, carum lumen

Χαῖρε, φίλον φῶς, id est Vale, gratum lumen. Hoc apparet vulgo dici solitum, quoties extingueretur lucerna. Referunt autem ad fabulam non admodum castam, sed docendi causa referendam tamen. Narrant enim anum quampiam, cum nuda libidinari pararet, extinxisse lucernam, ne rugae situsque corporis offenderet, et extinguentem dixisse : Χαῖρε, φίλον φῶς, id est Vale, amicum lumen. Quae quidem verba suspicor hoc magis in vulgi jocum abiisse, quod iisdem utantur in tragoediis exituri e vita, velut Polyxena in Hecuba Euripidis, Iphigenia in sui nominis fabula, Alcestis et Electra aliaeque complures. Tametsi Plutarchus Convivialium quaestiuncularum decade septima, problemate quinto, indicat dictum a quodam, qui amicae prodeunti in conspectum, cum ipse vino opinor caecutiret, Χαῖρε, inquit, φίλον φῶς. Poterit ad varios usus accomodari paroemia. Sive cum nos significamus licentius agere velle. Nox autem tegit omne dedecus et, quoniam juxta Nasonem pudore vacat, accommoda videtur inhonestis ac flagitiosis actionibus, quas eo Lucianus νυκτερινάς appellat. Huc allusit Aristophanes in Concionatricibus, cum mulierem volentem dejicere alvum ita loquentem facit :

Ἦ πανταχοῦ τοι νυκτός ἐστιν ἐν καλῷ ; id est

An vero ubique est hoc honestum noctibus ?

Sive cum relinquimus amicum aut rem interius adamatam, sive cum innuimus mulierem jam marcida forma quaeque non possit nisi per tenebras adamari : Χαῖρε, φίλον φῶς. Aut cum significabimus nobis perisse rem longe carissimam. Siquidem divus Ambrosius in homiliis, quas conscripsit in Evangelium Lucae, refert ad hujusmodi fabulam : Theotimo cuipiam, cum gravi morbo oculorum laboraret, medici interminati fuerant, ne cum uxore rem haberet ; si faceret, prorsus caecitatem imminere. Verum is libidinis impatiens non potuit sibi temperare, quin uxorem amplecteretur. Itaque cum jam medio Veneris calore ferveret et in mentem venisset medicorum interdictum, Χαῖρε, inquit, φίλον φῶς, id est Vale, amicum lumen, nimirum intellegens sese voluptatem eam perbrevem oculorum dispendio emisse. Similis est apud Martialem fabula de Phryge quodam lusco bibone, cui cum interdictum esset a medicis, ne biberet vinum, alioqui nihil visurum, protinus admotis poculis : Valebis, oculo inquit.

Exitum requiris ?
Vinum Phryx, oculus bibit venenum.

1639. II, VII, 39. Veniat hospes quisquis profuturus est

Ξένος ἔλθοι ὅστις ὀνήσει, id est
Veniat qui proderit hospes.

Theopompus citante Zenodoto scribit hoc adagium ex Philippi regis apophthegmate profectum esse. Nam is, ubi Thessalorum civitatem subvertisset et hospites, quos inibi reperit, divendidisset, per jocum dicebat : Ξένος ἔλθοι ὅστις ὀνήσει. Videtur ex oraculo aut poeta quopiam sumptum ; est enim hemistichium carminis heroici. Admonet adagium eorum demum adventum esse gratum, qui commodi quippiam adferunt. Ovidius :

Ipse licet venias Musis comitatus, Homere,
Si nihil attuleris, ibis, Homere, foras.

1640. II, VII, 40. Obolum reperit Parnoetes

Ὀβολὸν εὗρε Παρνοίτης, id est Reperit obolum Parnoetes. Accommodari poterit ad illos, qui novum aliquod excogitarunt praemium, quo illectent. Natum aiunt a Callistrate Atheniensium reipublicae principe, cui cognomen additum Parnoetes. Is enim instituit, ut in judiciis et contionibus nummuli quidam distribuerentur. Quam rem comicorum insectatio vertit in proverbium.

1641. II, VII, 41. Apertae Musarum januae

Ἀνεῳγμέναι Μουσῶν θύραι, id est Apertae Musarum januae. Hoc adagio conveniet uti, quoties aliquem facili promptoque ingenio significamus et in percipiendis optimis disciplinis celerem quasi Musis faventibus et haud gravatim suppeditantibus. E diverso qui tardiores sunt, clausis Musarum januis discere dici poterunt. Aut si quando dicemus non oportere celare doctrinam Musarum munus, sed candide citraque invidiam impertire tamquam lumen de lumine suppeditantes. Refertur a Zenodoto.

1642. II, VII, 42. Martis Campus

Ἄρεος πεδίον, id est Martis campus. Suidas ex Alexandridis Pisandro citat. In eos torquebatur, qui militari confidentia praediti viderentur quique rem vi, non judicio gererent, non doctis dictis, sed pugnis, non ex jure manu consertum, sed improbis clamoribus, et quibus jus est in armis, quos Hesiodus eleganter composita voce χειροδίκας vocat. Caeterum in quo quis valet, id Graeci campum illius vocant.

1643. II, VII, 43. Argenteis hastis pugnare

Ἀργυρέαις λόγχαις μάχεσθαι, id est Argenteis hastis pugnare, dicuntur qui, cum negotium alio pacto confici nequit, muneribus et largitione perficiunt. Nihil autem tam arduum, quod pecunia non explicetur, quemadmodum eleganter dictum

est a M. Tullio, actione in Verrem secunda, nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Ortam aiunt paroemiam ab oraculo quodam Apollinis Pythii, qui Philippo regi consulenti, quo pacto posset victoria potiri, responderit ad hunc modum :

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις, id est

Argenteis pugna telis, atque omnia vinces,

videlicet innuens, ut quosdam largitionibus ad proditionem sollicitaret atque ita consecuturum quae vellet.

1644. II, vii, 44. Archytae crepitaculum

Ἀρχύτου πλαταγή, id est Archytae crepitaculum. In hominem vehementer garrulum et obstreperum jaciebatur. Archytas crepitaculi genus aereum excogitavit, quod pueris lusitantibus daretur, ne quid interim ex vasis domesticis contingerent, quemadmodum docet Aristoteles VIII libro Politicorum. Suidas indicat Archytam fuisse Pythagoricum Empedoclis praeceptorem. Quamquam hujus nominis referuntur aliquot, tamen consentaneum est hunc Tarentinum philosophum ejus organi fuisse opificem, utpote qui fertur in mechanicis mire praecelluisse. Cujus et columba lignea celebratur, ita ratione mathematica librata, uti volaret. Quamquam Diogenes Laertius in hujus vita testatur hujus nominis et architectum fuisse quemdam, qui librum quoque conscripserit de machina. Columbae meminit et A. Gellius libro X, capite XII, ex auctoritate Phavorini tribuens inventum hoc Archytae philosopho. Sed utriuscumque fuit inventum, consentaneum est hujusmodi quoddam organum fuisse, quod suapte sponte sonaret. Unde non absurde torquebitur in eos, qui naturae vitio quovis loco quavis de re et apud quosvis quidvis garriunt, quos Graeci λάλους, ἀμετροεπεῖς, ἀκριτομύθους et πολυμύθους appellant, Latini garrulos, locutuleios, rabulas, blaterones et linguaces. In quos Eupolis scite :

Λαλεῖν ἄριστος κἀδυνατώτατος λέγειν, id est

Ad garriendum praecipuus et optimus,
Verum ad loquendum nemo minus idoneus.

Nec inscite Epicharmus :

Οὐ λέγειν δεινός, ἀλλὰ σιγᾶν ἀδύνατος, id est
Nihil valebat eloquendi viribus,
Verum silendi habebat impotentiam.

Habebatur simile quiddam et apud Romanos, citeriam appellabant. Erat ea effigies quaedam arguta et loquax, quae ridiculi gratia in pompa vehi solita sit. Unde M. Cato in M. Cecilium : Quid ergo dicerem amplius, quem ego denique credo in pompa vectitatum iri ludis pro citeria ac spectatoribus sermocinaturum ? Ergo proverbii speciem habebunt orationes hujusmodi : Citeria loquacior et Prae hoc mutam dicas citeriam et Unus cum multis citeriis certare possit.

1645. II, VII, 45. Aratro jacularis

Ἀρότρῳ ἀκοντίζειν, id est Aratro jaculari, dicuntur qui quippiam incircumspecte faciunt, haud prospicientes, quid sit in posterum eventurum, aut qui suo magno incommodo conantur alterum laedere. Quisquis enim jacto aratro petit alium, is, quo morem gerat irae, semet re necessaria privat, cujus usum paulo post sit desideraturus. Recensetur a Diogeniano. Translatum videri potest a belli temporibus, quibus vomeres, marrae et sarcula reliquaque agricolationis arma in Martia diffinguntur arma. Plutarchus in commentario Περὶ τῆς εὐθυμίας usurpat veluti de re vehementer absurda : Οὐδὲ γὰρ ὁ τοξεύειν ἀρότρῳ βουλόμενος καὶ τῷ βοῒ τὸν λαγὼ κυνηγετεῖν δυστυχής ἐστιν, id est Neque enim is, qui vult aratro jaculari et bove leporem venari, est infortunatus.

1646. II, VII, 46. Atticus moriens porrigit manum

Ἀττικὸς ὑπέχει τὴν χεῖρα κἀποθνῄσκων, id est Atticus porrigit manum, etiam cum moritur. Huic adagio locum fecit Atheniensium in muneribus captandis et

aucupandis lucris insatiata cupiditas. Unde et apud Aristophanem frequens jocus in τοὺς δωροδοκοῦντας. Auctor Diogenianus.

1647. II, VII, 47. Argi collis

Ἄργου λόφος, id est Argi collis. Ubi quis ingentibus malis esset implicitus. Potest accommodari vel ad locum vel ad negotium variis obnoxium calamitatibus. Natum aiunt a colle quodam, cui cognomen Argi, frequentibus homicidiis ac latrociniis infami.

1648. II, VII, 48. Asinus esuriens fustem negligit

Ὄνος πεινῶν ῥοπάλου ἀμελεῖ, id est Asinus esuriens fustem negligit. In eos congruit, qui ventris compendive gratia quamvis contumeliam perferunt. Refert Aristoteles in libro Moralium III : Ἐπεὶ οὕτω γε καὶ οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πεινῶντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς, id est Nam isto pacto et asini cum esuriunt essent fortes, quod, licet verberentur, non discedunt tamen a pabulo, negans fortem esse censendum, qui quovis pacto toleret incommoda ; alioquin asinos longe fortissimos futuros, qui dum esuriunt, nullis verberibus a pabulo dimoveri queunt. Apparet ex Homero sumptum, qui sane quam eleganter describit asininam patientiam Iliados Λ :

Ὡς δ’ ὅτ’ ὄνος παρ’ ἄρουραν ἰὼν ἐβιήσατο παῖδας
Νωθής, ᾧ δὴ πολλὰ περὶ ῥόπαλ’ ἀμφὶς ἐάγη,
Κείρει τ’ εἰσελθὼν βαθὺ λήϊον· οἱ δέ τε παῖδες
Τύπτουσιν ῥοπάλοισι, βίη δέ τε νηπίῃ αὐτῶν
Σπουδῇ τ’ ἐξήλλασσαν, ἐπεί τ’ ἐκορέσσατο φορβῆς, id est
Ut cum per segetes ignavus transit asellus
Invitis pueris, cui multus tergora circum
Jam crepuit fustis, neque segnius ille profundam
Ingreditur segetem ; pueri sed fustibus illum

Caedentes studio tandem ac puerilibus arvo
Viribus ejiciunt, ubi pastu expleverit alvum.

1649. II, VII, 49. Aut cucurbitae florem aut cucurbitam

Ἢ κρίνον ἢ κολοκύντην, id est Aut florem aut cucurbitam. Id perinde valet quasi dicas Aut mortem aut vitam, Aut lucrum aut damnum, Aut victoriam aut contra. Graeci cucurbitae florem κρίνον appellant. Incertum autem, utrum mox evanescat an cucurbitam sit pariturus. Proinde per florem mortem aut frustratam spem significabant, per cucurbitam vitalem. Diphilus apud Zenodotum : Ἐν ἡμέραις αὐτὸς ἑπτά σοι, γέρον, θέλω παρασχεῖν κολοκύντην ἢ κρίνον, id est Ipse tibi, senex, intra septem dies exhibere volo cucurbitam aut crinon, id est : Possum efficere, ut aut recte valeas aut moriaris. Huic non dissimile est illud, quod apud Homerum Odyssae Δ dicit spectrum apparens Penelopae dormienti :

Ζώει ὅ γ᾽ ἢ τέθνηκε, κακὸν δ᾽ ἀνεμώλια βάζειν, id est
Is superest aut interiit ; nam vera loquendum est.

Et quod ad hujus imitationem Horatianus dixit Tiresias :

O Laertiade, quicquid dicam, aut erit aut non.

1650. II, VII, 50. Nudae gratiae

Αἱ Χάριτες γυμναί, id est Gratiae nudae. Admonet adagium, ut candide ac benigniter impertiamus amicis, aut ne quid inter amicos fictum aut fucatum, verum nuda simpliciaque omnia. Nam poetae tres fingunt Charitas, id est Gratias, humanitatis et benevolentiae praesides. Horatius in Odis :

Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.

Idem alibi : Et solutis / Gratia zonis. Sunt qui paroemiam ad ingratos referant, quod ab iis Gratiae veluti despolientur, dum semper auferunt beneficii quippiam, nihil

rependunt ; itaque conveniet in illos, qui sua benignitate rediguntur ad inopiam, largientes amicis quicquid nacti fuerint.

1651. II, VII, 51. Crobyli jugum

Κρόβυλου ζεῦγος, id est Crobyli jugum. De societate duorum pari improbitate dici consuevit, ut de quibus est in Epigrammatis Martialis, libro octavo :

Uxor pessima, pessimus maritus

Miror non bene convenire vobis

Ductum proverbium a Crobylo, lenone quodam omnium scelestissimus. Is duo scorta domi alebat, quorum lenociniis quam plurimos adolescentes in perniciem illiciebat, nec his contentus eosdem illectos furto compilabat. Unde Crobuli jugum dictum, vel quod digni viderentur, qui tanquam pares improbitate cum hoc copulari deberent, vel quod jugum, id est par, scortorum aleret domi.

1652. II, VII, 52. Mylus omnia audiens

Μῦλος πάντ' ἀκούων, id est Mylus omnia auscultans. Dici solitum, ubi quis se dissimularet audire fingeretque surditatem, cum omnia tamen auribus curiosis captaret auscularetque. Tractum videtur a mola, unde exploratores observare soleant quae fierent, nam μύλον molam sonat Graecis, aut a Myli curiosi cujuspaim moribus. Zenodotus testis est Cratinum hoc usum adagio in Cleobulinis. Hesychius indicat Mylon fuisse poetam quempiam comicum, praeterea piscis esse nomen, mullum opinor sentiens. Ad haec μύλλον Graecis significare curvum, obliquum ac distortum ; scribit enim duplici λλ. De Carcini strobilis dictum est alias. Habent autem principes quidam et hoc sycophantum genus, qui surdos ac mutos, quo magis audita referant.

1653. II, VII, 53. Nos decem rhodienses decem naves

Ἡμεῖς δέκα Ῥόδιοι δέκα νῆες, id est Nos decem Rhodienses decem naves. In eos torquendum, qui nimium suis tribuunt viribus. Natum videtur a dicto Thrasonis cujuspiam, qui decem homines decem navibus opposuerit. Nisi malumus ad Homericum illud referre :

Τληπόλεμος δ' Ἡρακλεΐδης ἠΰς τε μέγας τε
Ἐκ Ῥόδου ἐννέα νῆας ἄγεν Ῥοδίων ἀγερώχων, id est
Tlepolemusque Heraclides magnusque bonusque
Ter ternas naves Rhodiis praestantibus aptas
E Rhodo egit.

1654. II, VII, 54. Obliquus cursus

Κάμπιος δρόμος, id est Obliquus cursus. Quoties res arte ac dissimulanter agitur, aut quoties aliud prae nobis ferentes alio tendimus et cuniculis atque ambagibus quibusdam pergimus ad id, quod assequi conamur. Sumptum adagium a genere quodam cursus, qui κάμπιος dictus est, propterea quod anfractibus certis ac flexibus perageretur, ut in aliis impetus et celeritas plurimum valuerit, in hoc ars et ratio plus habuerit momenti. Hujusmodi cursus genus describit Vergilius libro quinto.

Olli discurrere pares atque agmina terni
Diductis soluere choris rursusque vocati
Convertere vias infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus aliosque recursus.

Ac paulo post :

Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum caecis inter ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi

Falleret indeprensus et irremeabilis error.

Potest et a navigantibus traductum videri, cum reflantibus ventis transversim navigant.

1655. II, vii, 55. Ne Jupiter quidem omnibus placet

Theognis in Sentitiis :

Οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς

Οὔθ’ ὕων πάντας ἁνδάνει οὔτ’ ἀπέχων id est

Neque Jupiter ipse

Sive pluat seu non, unicuique placet.

Hodie vulgo dicunt neminem inveniri, qui satisfaciat omnibus ; nam aliis alia probantur. Et

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diversa palato.

Pindarus in Olympiorum octavo : Τερπνὸν δ’ ἐν ἀνθρώποις ἶσον ἔσσεται οὐδέν, id est Inter homines nihil erit aeque jucundum, videlicet quod alios alia delectant et suum cuique pulchrum est. Cui simile est illud Evangelicum, quod in operis initio retulimus, cum de paroemiae dignitate loqueremur : Ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκλαύσατε Id est Cecinimus vobis et non saltastis ; lamentati sumus vobis et non plorastis.

1656. II, vii, 56. Non persuadebis, ne si persuaseris quidem

Οὐ γὰρ πείσεις, οὐδ’ ἂν πείσῃς id est

Haud etenim persuaseris unquam,

Nec si etiam persuaseris istud.

Proverbiali schemate dictum ab Aristophane. Est autem hyperbolae genus, qua significamus tanquam ἀδυνατώτατόν τι, perinde quasi dicas : non credam, etiam si videro.

1657. II, VII, 57. Novit haec Pylaea et Tyttygias

Οἶδέ τε Πυλαία ταῦτα καὶ Τυττυγίας id est

Haec et Pylaea novit et Tyttygias.

Hoc velut aenigmate veteres innuebant opes malis artibus quaesitas. Tyttygias plagiarius quispiam fuit, qui servos et res alienas, quas furto sustulerat, in Pylaea (is est Arcadiae locus) venditare consuevit atque hoc quaestu dives evasit. Auctor Zenodotus.

1658. II, VII, 58. Polycrates matrem pascit

Πολυκράτης μητέρα νέμει, id est Polycrates matrem pascit. Hoc adagium ex historia petunt, narrantes Polycratem Samiorum tyrannum matres militum, qui in bello interissent, recensuisse easque locupletioribus civibus nutriendas tradidisse unamquamque his commendantem verbis : Σοὶ ταύτην μητέρα δίδωμι, id est Hanc tibi do matrem. Usum proberbii non adscribit Zenodotus ; proinde liberum est unicuique conjicere, cui sententiae rectissime possit accomodari. Ego puto non incommode posse usurpari, quoties aliquis in commendandis amicis est benignior officiorque, aut ubi quis alieno sumptu de quopiam bene mereei studet, ita ut aliis nummos impendentibus ipse praeter officiosa quaedam verba nihil insumat. Qui mos hodie quoque vulgo principibus manet, siquidem ministros annis jam ad aulicum usum inutiles monasteriis aut civium ditioribus alendos mandant.

1659. II, VII, 59. Teipsam laudas

Σαυτὴν ἐπαινεῖς, id est Laudas teipsam. Hemisticchium jambicum, quod accinitur, ubi quis sese laudat suique tibicinem agit. Plene sic effertur :

Σαυτὴν ἐπαινεῖς ὥσπερ Ἀστυδάμας, γύναι, id est

Laudas teipsam, mulier, Astydamae in modum.

Astydamas histrio quispiam fuit Morsimi filius. Huic statua in theatro ponenda decreta fuerat, quod in agendo Parthenaeum sese gnaviter ac scite gessisset. Itaque titulum ipse conscripsit, in quo suas laudes complectebatur, eumque in concionem attulit, ut approbatus adderetur statuae. Verum suffragiis populi decretum, ne molestus ille titulus inscriberetur. Ea res primum comoediae jocis agitate post in proverbium abiit, ita ut nunc quoque non infacete vulgus dictitat malignos esse vicinos illi, qui ipse laudator sui fuerit. Recensetur a Zenodoto. Titulus, quem Astydamas statuae suae inscripsit, extat etiamnum apud Suidam :

Εἴθ’ ἐγὼ ἐν κείνος γενόμενος ἢ κεῖνος ἅμ’ ἡμῖν,
Οἳ γλώσσης τερπνῆς πρῶτα δοκοῦσι φέρειν·
Ὡς ἐπ’ ἀληθείης ἐκρίθης ἀφεθείς παράμιλλος·
Νῦν δὲ χρόνῳ παρέχουσ’, οἷς φθόνος οὐχ ἕπεται.

Eos versus quoniam eleganter Latinos reddidit Conradus Goclenius, linguae Latinae publicus professor in Academia Lovaniensi, juvenis utriusque linguae ad unguem doctus et in utroque scribendi genere mirificus artifex, sive prosam orationem malis sive carmen, olim inter primos eruditionis proceres praecipuas habiturus, non est cur ego tentem aliter vertere. Latini versus Goclenii sunt hi :

Vixissent utinam mecum illi aut inter ego illos,
Quos penes est linguae suaviloquentis honos.
Praemia prima equidem citra certamen haberem ;
Nunc adimunt in quos nil habet invidia.

Usurpavit et Julianus in epistola quadam ad Basilium : Ἐπήνεσα γὰρ ἐμαυτὸν ὥσπερ Ἀστυδάμας, id est Laudavi meipsum ut Astydamas.

1660. II, VII, 60. Syrbenae chorus

Συρβήνης χορός, id est Syrbenae chorus. De choreis incompositis ac tumultuosis olim dictitatum ; nam σύρβη quidam vocem existimant, qua subulci erga sues utantur, unde et σύρβα pro tumultu abutuntur. Caeterum Hesychius

interpretatur σύρβα μετὰ θορύβου. Idem mox addit σύρβη Graecis sonare thecam fistularem, unde συρβηνεύς dicatur tibicen aut tumultuosus. Usurpat Athenaeus libro XV : Ἐπει θορύβος κατεῖχε τὸ συμπόσιον, ἔφη· Τίς οὗτος ὁ συρβηναίων χορός ; id est Cum convivium esset plenum tumultus, Quis, inquit, est iste syrbenaeorum chorus ? Sic enim constanter refert hanc vocem Athenaeus. Usurpat idem pagina ejusdem libri proxima, et aliquanto post ex Clearcho docet, quis sit συρβηναίων χορός, videlicet in quo quisque quod sibi visum fuerit canat nec auscultet, quid praescribat is, qui choro praesidet quique docet, quemadmodum oporteat canere. Vidimus olim Lutetiae ludicram agi comoediolam, in qua plures concinebant, sed ita temperatis harmoniis, ut omnia dissonarent. Id erat curatum ab artifice musices ; nam imperitus non idem posset. Ducta videtur metaphora a dissono illo porcorum grunnitu. Non intempestive dicetur in homines inter se discordes et querulos, aut ubi offendet aures imperitorum cantorum symphonia discors.

1661. II, VII, 61. Hesiodi senecta

Ἡσιόδειον γῆρας, id est Hesiodia senecta. Longaeva vivaxque sic appellabatur. Fertur enim de Hesiodi longaevitate Pindari epigramma quoddam hujusmodi :

Χαῖρε δὶς ἡβήσας καὶ δὶς τάφου ἀντιβολήσας,
Ἡσιόδ’, ἀνθρώποις μέτρον ἔχων σοφίης.

Quod autem ait eum bis pubuisse, significat, opinor, extremam senectam quasi pueritiam referentem, juxta proverbium, quod alibi retulimus : Δὶς παῖδες οἱ γέροντες. Porro quod bis sepultum, alludit, ni fallor, ad historiam, cujus meminit. Plutarchus in Convivio septem sapientum : cum ob suspicionem interfectus est in Locris et cadaver ejus abjectum in mare, delphinorum agmen illudexceptum in Rhium exposuit. Illic cum Locrenses sacrum ex more peragerent et recens Hesiodi cadaver agnoscerent, rebus omnibus omissis caedis auctores vestigarunt, eos comprehensos vivos in mare praecipitarunt ac domos incenderunt ; Hesiodum in

Nemeo sepelierunt. Sed occultant sepulchrum propter Orchomenios, qui moniti oraculo conabantur viri reliquias apud servare. Unde consentaneum est, quemadmodum Homeri nativitatem permultae urbes sibi vendicant, ita Nemeos simul et Orchomenios Hesiodi sepulchrum sibi asserere ; nisi sepultum semel accipere malumus, cum in mare projectus esset. Proinde videto lector, ne pro ἀντιβολήσας legendum sit ἀντιοώσας, quod paternum admittit casum, cum significat consequi aut nancisci.

1662. II, VII, 62. Lotum gustavit

Λωτοῦ ἔφαγες, id est Lotum gustavisti, de iis dicebatur, qui diutius in peregrinis regionibus haererent, velut obliti reditus. Neque inconcinne dixeris in eos, qui simulatque semel voluptatem inhonestam degustarint, ad pristina studia revocari non queunt. Sumptum a fabula Lotophagorum, de quibus meminit Homerus Odysseae libro nono narrans, quemadmodum Ulyssis socii gustata apud Lotophagos populos herba loto redire ad navium noluerint nisi verberibus adacti :

Ἀλλά σφι δόσαν λωτοῖο πάσασθαι.
Τῶν δ᾽ ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπόν,
Οὐκέτ᾽ ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν οὐδὲ νέεσθαι,
Ἀλλ᾽ αὐτοῦ βούλοντο μετ᾽ ἀνδράσι Λωτοφάγοισι
Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν νόστου τε λαθέσθαι, id est
Verum illis lotum degustandam exhibuere.
Ast horum quisquis loti gustarat amicum
Et suavem fructum, neque nuncia protinus illi
Ulla remittere cura nec ipse redire studebat,
Verum inibi cum Lotophagis remanere volebant
Obliti reditus, carpturi germina loti.

Est autem lotus, quam eandem celtim dici docet Dioscorides libro I, arbor de qua Plinius libro XIII ; Tam dulcis ibi cibus, ut nomen etiam genti terraeque dederit,

nimis hospitali advenarum oblivion patriae. Est et herba ejusdem nominis gratissima et ipsa palato, de qua permulta Theophrastus libro, De plantiis capite IX. Reperimus et hoc proverbium in collectaneis cujusdam recentioris ; quod quoniam videbatur haud illepidum, non gravatus sum adscribere.

1663. II, VII, 63. Ex ore lupi

Ἐκ λύκου στόματος, id est E lupi rictu. Ubi res quaepiam praeter spem recipitur, quae jam plane periisse videbatur, veluti cum pecunia erepta a praedonibue aut rapaci tyranno aliquo inopinato casu recuperatur. Solent enim sic recepta esse gratiora. Sic Flaccus in Odis :

Vel hoedus ereptus lupo.

Nota metaphora. Adagium refertur a Diogeniano. Natum videtur ab Aesopica fabella, quae narrat gruem, cum stipulata mercedem os, quod lupi gutturi inhaeserat, immisso capite eduxisset, praemium exigebtem irrisam a lupo fuisse, cum is diceret abunde magnum esse praemium persolutum, quod ex ore lupi caput incolume retulisset.

1664. II, VII, 64. Boni viri lachrymabiles

Ἀγαθοὶ δ’ ἀριδάκρυες ἄνδρες id est

At quisquis probus, is multum lachrymabilis est vir.

De iis, qui facile commoverentur ad misericordiam ac precibus flecterentur ; nam illachrymare dicuntur qui miserescunt. Ovidius : quibus possint illachrymasse ferae. Proinde Horatius Plutonem, quod nullis flectatur precibus, illachrymabilem appellat :

Non si trecenis, quotquot aunt dies,
Amice, places illachrymabilem,
Plutona tauris.

Et Dido Vergiliana Aeneae duriciem incusans :

Num fletu ingemuit nostro ? Num lumina flexit ?
Num lachrymas victus dedit aut miseratus amantem est ?

Potest et ad Heraclitum referri res humanas perpetuo fletu prosequi solitum. Contra duros et inexorabiles adamantinos, ferreos et corneis fibris dicimus. Licebit et huc detorquere, quod boni fere cum paupertate rem habent multaque coguntur perpeti. Adagium recensetur a Zenodoto.

1665. II, VII, 65. Bocchyris

Βάκχυρις seu Βόκχυρις nam utrunque reperio. Plutarchus in vita Demetrii Bocchorem vocat indicans exactum judicium βοκχόρεως κρίσιν appellari solere. Rex quidam fuit Aegyptiorum adeo notae et incorruptae in judicandis litibus justitiae, ut vulgo, si quem magnopere justum et integrum significare vellent, Bocchyrim appellarent, perinde quasi Rhadamanthum dicas aut Minoem. Plutarchus in commentario De Vitiosa taciturnitate testatur fabulam de hoc jactatam fuisse, quod, cum esset natura gravis et austerus, Isis illi aspidem immitere solita sit, quae capiti circumvoluta superne hominem inumbraret, ut ostento territus recte judicaret .Adagium refertur a Suida. Dici potest et de iis, qui non temere de re quapiam pronunciant. Negant enim hunc regem solere sententiam ferre nisi de causa jam compterta et certis argumentis deprehensa, et tamen hujus Bocchoris judicium quoddam reprehensum fuit a meretrice Lamia. Adolescens quidam in Aegypto deperibat amore Theonidis meretriculae ; a tilla pro nocte mercedem ingentem postulabat. Interim evenit, ut adolescens noctu somniaret se rem habere cum Theonide ; eo visu liberatus est ab amore desiitque scorto molestus esse. Illa ubi factum rescivit, appellat adolescentem, petit pactam mercedem. Cum non conveniret, itum est ad judicem Bocchorem. Is causa cognita pronunciat, ut adolescens tantum pecuniae adferret in vasculo, quantum illa postulasset, eamque praesente ac inspectante Theonide huc illucque manu tenens volueret et illa interim haereret umbrae, quasi recte somnium umbra pensaretur. At hoc judicium ut iniquum

reprehendit Lamia meretrix. Per somnium, inquit, adolescens amore coitus liberatus est ; ut umbra Theonidem non liberavit amore pecuniae. Haec Plutarchus in vita Demetrii.

1666. II, VII, 66. Camelus saltat

Ubi quis indecore quippiam facere conatur et invita, sicut aiunt, Minerva, camelum saltare dicebant, veluti si quis natura severus ac tetricus affectet elegans ac festivus videri naturae genioque suo vim faciens. Divus Hieronymus proverbii nomine citat torquetque in Helvidium. Risimus, inquit, in te proverbium Camelum vidimus saltitantem. Taxat Hieronymus hominis ineptiam, qui cum a Musis esset alienissimus, tament disertus haberi vellet.

1667. II, VII, 67. Canis in vincula

Κύων ἐπὶ δεσμά, id est Canis in vincula. Dicebatur, ubi quis seipsum in servitutem aut in malu aliquot injiceret. A canibus sumptum ultro se praebentibus vinciendos cibi lenocinio. Auctor Zenodotus. Hesychius indicat in eandem sententiam dici Βοῦς ἐπὶ δεσμά, id est Bos in vincula.

1668. II, VII, 68. Chius Ad Coum

Χῖος πρὸς Κῷον, id est Chius ad Coum. De comparatione vehementer inaequali dicebatur. Nam in ludo talorum jactus, qui Chius dicebatur, unioni respondebat, Cous senioni. Quem Graeci Chium dicunt, nos canem vocamus, et quem illi Coum sive ἑξίτην, nos seniorem. Porro quemadmodu Cous inter felices jactus habebatur, ita Chius inter infelices. Unde Persius :

Qui dexter senio ferret,
Scire erat in votis, damnosa canicula quantum
Raderet.

Videtur autem senio, per se felix, infelix haberi solere, si accederet canis. Sic enim Martialis :

Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Quod si verum est, adagium conveniet non solum in collationem rerum inaequalium, verumetiam pugnantium. Velut si quis conferat plebeium cum rege, Chius est ad Coum ; si quis adolescentem cum sene, contrarietas est, non solum inaequalitas. Adagii meminerunt Zenodotus, Heychius et Suidas, nisi quod Suidas pro ἕν habet ἔνδον, pro ἕξ ἔξω. Id utrum scribae culpascommissum sit an interior tali pars et exterior intelligenda sit, doctis excutiendum relinquo. Fit autem interim allusio ad gentes, quarum utriuque mores non caruerunt nota, sed praecipue Chiorum. Ita simile fuerit illi : Κρὴς πρὸς τὸν Κρῆτα.

1669. II, VII, 69. Optimum condimentum fames

Optimum condimentum fames inter apophthegma Socratia celebratur. Irridebat hoc dicto luxum Atheniensium, qui variis cupediis et operosis condituris conarentur efficere, ut cibus saperet palato, cum id optime praestet fames, condimentum ut optimum ita et vilissimum ; nihil enim suavius edi quam quod editur ab esuriente. Manet hodieque vulgo tritum proverbium, famem efficere, ut crudae etiam fabae saccarum sapiant. Antiphanes apud Stobaeum :

Ἅπανθ' ὁ λιμὸς γλυκέα πλὴν αὑτοῦ ποιεῖ, id est
Praeter seipsam caetera edulcat fames.

Quod fames facit in cibo, idem sitis facit in potu. Darius, in fuga cum aquam turbidam bibisset et cadaveribus inquinatam, negavit se unquam bibisse jucundius, nimirum nunquam sitiens biberat. Eandem sententiam sic apud Athenaeum libro quarto effert Xenophon : Ἡδὺ μὲν μᾶζαν καὶ κάρδαμα φαγεῖν πεινῶντι, ἡδὺ δὲ ὕδωρ ἀρυσάμενον ἐκ ποταμοῦ διψῶντα πιεῖν, id est Dulce est mazam et nasturtium edere esurienti, dulce est sitienti aquam e fluvio haustam bibere. Ibidem refert quiddam non infestivum de Socrate, qui frequenter ad multam vesperam

ambulare consuevit ante aedes suas ; percontantibus, quid illic ageret Obsonium, inquit, comparo in coenam. De Dionysio, cui fastidienti nigrum jus, quod in phiditiis apponebatur, coquus respondit non esse mirum, cum deessent condimenta, de palaestra cursuque ante coenam sentiens, alias nobis dictum est. Aut natum a Socrate proverbium aut ab illo usurpatum, quod vulgo ferebatur. M. Tullius in libro De finibus bonorum II : Diceret id, quod Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim. Licebit nonnihil gratiae addere proverbio, si longius deflectatur, velut ad litterarum stadium, quod eo dulcius est, quo vehementius sitiantur litterae. Et voluptates commendat rarior usus.

1670. II, vii, 70. Phani ostium

Ἡ Φάνου θύρα, id est Phani ostium. Id accinebatur, ubi quis frustra servasset aliquid, veluti si cujus uxorem adulterio vitiari contingeret, quam tamen ille multa zelotypia servasset. Natum aiunt a Phano quodam usurario vel, ut alii dicunt, caeco ; qui cum cellae penuariae ostium ita obstruxisset, ut citra strepitum non quiret aperiri, tamen a ministro apertum est sublatumque penu. Alii narrant huic Phano uxorem fuisse parum spectatae fidei, quam quod is haberet adulterii suspectam, atrii fores sic occlusit, ut non nisi cum stridore sonituque possent aperiri. Verum illa cum per tegulas reciperet adulterum, vicini per jocum dicebant : Ἡ Φάνου θύρα, eaque vox postea cessit in vulgi sermonem. Haud scio an sit idem cum eo, quod refert Eustathius inOdysseae librum ultimum, Φανίου θύρα, a Phania quodam, qui finxerit sibi multam opum vim domi reconditam esse.

1671. II, vii, 71. Aut Plato philonissat aut Philo platonissat

Divus Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium Philonem quoque Judaeum recenset, qui et eloquentiam et omnem Graecanicam eruditionem ita sit assecutus, tum Platonicam in dicendo majestatem ubertatemque sic expresserit, ut eum alterum Platonem appellet. Testatur autem apud Graecos vulgo de illis dici

solitum : Ἢ Πλάτων φιλωνίζει ἢ Φίλων πλατωνίζει, id est Aut Plato Philonem imitatur aut Philo Platonem. Extat hujus opus, in quo vitas illustrium aliquot Hebraeorum tractat, orsus ab Abraham. Tractat autem non tam ad historiae cognitionem quam ad institutionem regulamque Vivendi, videlicet omnia trahens ad morales allegorias, unde theologies praecipie legendus. Stilus tum candidus est tum sublimis ac divinum quiddam prae se ferens, qualis est et Platonis. Gaudet symbolis ac mysteriis numerum, quod ipsum Pythagorae Platonique familiare. Ad morum institutionem accommodate omnia, nec hac parte dissidens a Platone. Per allegoriam torqueri poterit ad quosuis inter sese vehementer similes. Nam hoc ipsum non simpliciter, sed figurate dictum illud sat argument est, quod Philonem longe Platone constat posteriorem esse. Caeterum in malam partem fiet proverbialius, veluti si quis dicat : Aut cretissat Africa aut afrissat Creta, Aut neronissabat Galba aut galbissabat Nero. Huic figurae confine videtur illud Platonis τὸ πολυύμνητον, ut ait Aristides, beatas fore respublicas, εἰ μὲν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν ἢ βασιλεύσωσιν οἱ φιλόσοφοι, id est si aut reges philosopharentur aut regnarent philosophi.

1672. II, VII, 72. Viro Lydo negotium non erat

Ἀνδρί Λυδῷ πράγματα οὐκ ἦν, ἀλλ’ αὐτὸς ἐξελθὼν ἐπρίατο, id est Viri Lydo negotium non erat, at ipse foras profectus paravit. Dici solitum, ubi quis impatiens ocii ipse sibi negotium ac turbam accersit. Allusisse videtur huc Plutarchus, Adversus Colotem : Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καθάπερ ὁ Λυδὸς ἐφ’ αὑτὸν ἀνοίγειν οὐ θύραν μίαν, ἀλλὰ ταῖς πλείσταις τῶν ἀποριῶν καὶ μεγίσταις περιβάλλειν τὸν Ἐπίκουρον, id est Mihi vero videtur quemadmodum Lydus ille in seipsum aperire non unam januam, sed maximis ac plurimis difficultatibus circumvallare Epicurum. Sumptum a Croeso Lydorum rege, qui antea felix rebusque florentissimis utens Cyrum in se provocavit ; a quo victus in maximas calamitates devenit. Auctor Zenodotus.

1673. II, VII, 73. Ne unquam viri senis

Ἀνδρὸς γέροντος μήποτ᾽ εἰς πυγὴν ὁρᾶν, id est

Tu ne viri unquam inspicito podicem senis.

Id est : ne requiras illud a quoquam, quod ab eo praestari non posit, veluti si quis a philosopho requirat eloquentiam, ab oratore exactam colligendi rationem, a sene facilitate et festivitatem juvenile. Metaphora foedior est, quam libeat interpretari, simul autem apertior, quam ut opus sit. Refertur a Zenodoto.

1674. II, VII, 74. Amaea Azesiam reperit

Ἀμαία τὴν Ἀζησίαν μετῆλθεν, id est Amaea ad Azesiam accessit. Dici consuevit de re diu multumque quaesita desiderataque. Didymus auctor est apud Troezenios Cererem appellari Amaeam, Proserpinam Azesiam. Nota fibula de Proserpina a Plutone abducta ad campos Elysios et Cerere toto orbe quaerente filiam. Refertur a Plutarcho in Alexandrinensium proverbiorum collectaneis.

1675. II, VII, 75. Tanquam heros in clypeo excipere

Ἀλλ᾽ ὥσπερ ἥρως ἐν ἀσπίδι ξενίσαι σε βούλομαι, id est Imo tanquam heros in clypeo te volo hospitio accipere. Dici solitum, ubi quis suis ipsius artibus aut benefactis fretus de amicis bene mereri conaretur. Inde ductum, quod antiquitus heroes assidue in armis agentes velut in clypeo diversabantur et, si quid opus fuisset amicis, quod armis praestari poterat, id prompte praestabant, utpote sola virtute. Et apud Homerum heroes tergoribus bubulis accipiuntur et apud Maronem Evander Aeneam villosi pelle leonis accipit. Et tergoribus autem integebantur clypei.

1676. II, VII, 76. Jovis sandalium

Τοῦ Διὸς σάνδαλον, id est Jovis crepida. Per ironiam dicebatur in eum, qui magni quippiam videri vellet propter principis alicujus familiaritatem. Veluti si quis

insolens si tac ferox, quod regius sit coquus aut imperatoris satelles aut pontificius tonsor, apposite dicetur τοῦ Διὸς σάνδαλον. Nihil autem vetat, quo minus et ad rem accomodetur, ut si quis equum regium aut vestem miretur, quemadmodum vulgus facere consuevit, non ob aliud, nisi quod regis sit. Suidas ex Eupolide citat.

1677. II, VII, 77. Lux affulsit

Ubi melior rerum spes ostendi coeperit, lucem affulsisse dicunt. Euripides in Oreste :

Ἥκει φῶς ἐμοῖ καὶ σοῖς κακοῖς, id est

Meisque venit lumen ac tuis malis.

De Menelao dictum, e cujus adventu remedium aliquod malorum suorum sperabant. M. Tullius in Antonianarum prima : lux quaedam videbatur oblate, non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato. Porro lumen fausti ominis apud veteres fuisse testis est et M. Varro libro De Lingua Latina secundo ; putat enim mane diei inde dictum, quod antiquitus manum bonum vocabant ; ad cujusmodi religionem Graeci quoque, cum lumen infertur, solent dicere : φῶς ἀγαθόν. Nos item illata lucerna fausta invicem precamur. Lumen enim vitam interpretantur. Unde Invisam abrumpere lucem et Taedet coeli convexa tueri. Euripides in Iphigenia in Aulide :

Τὸ φῶς τόδ’ ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν, id est

Lucem tueri est hominibus dulcissimum.

Et apud Graecos βλέπειν simpliciter dicuntur avi vivunt. Aegyptii vitam lucernae symbolo repraesentabant, quod nihil existimarent esse vitam quam ignem humore velut olei liquore nutritum.

1678. II, VII, 78. Lupus aquilam fugit

Λύκος ἀετὸν φεύγει, id est Lupus aquilam fugit. Ubi periculum imminens evitari non potest. Aquilam enim, alata cum sit, frustra lupus fugit. Refertur a

Diogeniano, meminit autem et Zenodotus, nec indicant originem proverbii. Nunquam enim audivi aquilas molestas esse lupis.

1679. II, vii, 79. **Lupus ante clamorem festinat**

Λύκος πρὸ τῆς βοῆς σπεύδει, id est Lupus ante clamorem festinat. Ubi quis admissi conscius ultro timet, prius quam accusetur. Siquidem lupus, simul atque praedam rapuit, mox properat aufugere, ne coorto rusticorum clamore veniat in periculum. Auctor Diogenianus.

1680. II, vii, 80. **Lupo agnum eripere postulant**

Leno quispiam in Poenulo Plautina :

Lupo agnum eripere postulant, nugas agunt.

Ubi quis frustra conatur praedam recipere, cui semel manus injecit rapax aliquis ; improbum enim videtur sperare futurum, ut lupus agnum semel arreptum amittat. Confine, quod alibi diximus : Ἐκ λύκου στόματος, id est e lupi ore.

1681. II, vii, 81. **Viam qui nescit ad mare, etc**

Plautus in Poenulo :

Viam qui nescit, qua deveniat ad mare,
Eum oportet amnem quaerere comitem sibi,

id est : qui rem commode conficere nequit, is quavis ratione conficiat necesse est. Potest et in hunc accomodari sensum : qui per se non sapit, aliis obtemperet, qui plus sapere videantur. Potest item in hunc : qui recte vivendi rationem ignorat, eos sibi proponat quorum vita laudata est. Fluvius etiam si longis ambagibus tamen aliquando tandem ad mare deducit, quandoquidem illuc infunditur. Huic confine est : Qui viae ignarus est, virgiferum adhibet. Cato Censorius in eos, qui subinde ambirent magistratum, non inscite dicere solet eos καθάπερ τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν ὁδὸν ἀεὶ μετὰ ῥαβδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσι, id est non aliter

quam viae ignaros semper velle cum virgiferis incedere, ne errarent. Magistratus enim ex more lictor aut aliquis virgam gestans praecedebat.

1682. II, vii, 82. Volens nolente animo

Ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ, id est Volens invito sane animo. Hemistichium Homericum Iliados libro quarto. Dicendum, ubi quis fingit se nolle quod cupit aut contra. Terentius non dissimili figuri dixit in Andria : Tu voluntate coactus es tua. Nonnunquam de ambigente animique incerto dicitur, ut apud Euripidem in Hecuba : Ὁ δ᾽ οὐ θέλων τε καὶ θέλων, id est At is volensque et non volens. Est etiam in arcanis proverbiis Hebraeorum pigrum velle et non velle.

1683. II, vii, 83. Vulturis umbra

Γυπὸς σκιά, id est Vulturis umbra. De nullius pretii homine dicebatur. Refertur a Diogeniano. Mihi magis quadrare videtur in haeredipetas aut alioqui rapaces inhiantesque praedae. Respondet illi : Si vultur es, cadaver expecta.

1684. II, vii, 84. Praesens habet

Παρὼν ἀποδημεῖ, id est Praesens peregrinatur. In eum dicendum, qui non animadvertit ea quae dicuntur, cogitatione aliis in rebus occupata. Unde quos jubemus attentos esse, iis sic loqui solemus. Hic estote et Hoc agite et Adeste animis, hodieque vulgo dicunt cogitatione peregrinantem domi non esse, sed foris. Terentius in Eunucho :

Cum isto milite praesens absens ut sies,

id est corpore quidem praesens, caeterum animo semota. Contra qui amant, absentes praesentes sunt, veluti de Didone Vergilius in quarto : Absens absentem auditque videtque. Theodoritus Cyrenensis Therapeutices libro primo ex Heraclito Ephesio adducit : Ἀξύνετοι ἀκούσαντες κωφοῖς ἐοίκασι· φάτις αὐτοῖσι μαρτυρεῖ

παρεόντας ἀπεῖναι, id est Stolidi, cum audierint, surdis sunt adsimiles ; testatur proverbium illos praesentes abesse. Item Aristophanes in Equitibus :

Πρός τε τὸν λέγοντ' ἀεὶ
Κέχηνας, ὁ νοῦς παρὼν ἀποδημεῖ, id est
Tu semper inhias ad loquentes, caeterum
Animus peregre est, mensque tua praesens abest.

1685. II, VII, 85. Una lavabor

Παραλοῦμαι, id est Una lavabor. Dici consuevit, ubi quis insinuat se in societatem alterius aut ubi quis admittit aliquem in societatem, uti qui pauperior est, sumptum effugiat. Suidas ait olim fuisse morem, ut divites una cum pauperibus lavarent, ut, quibus propria supellex strigilum, spongiarum, guttorum atque id genus rerum nos esset, divitum uterentur supellectile. Citat idem Aristophanem ex Anagyro : Ἀλλὰ πὰντας χρὴ παραλοῦσθαι καὶ τοὺς σπόγγους ἐᾶν, id est Verum oportet omneis una lavare ac spongias omittere. Tanquam hoc commoditatis laturi sint tenues, si cum divitibus balneum ingrediantur, ut spongiis suis parcant. Unde mihi videtur non inconcinne dici posse, ubi quis leviculam aliquam commodidatem, quam citra suum incommodum praestat, perinde ut ingens beneficium imputat. Veluti si cardinalis inanem titulum familiaritatis largiatur alicui, nihil ipsi nociturum, qui concedit, profuturum nonnihil ei, qui accipit, recte dicetur παραλοῦσθαι. Quidam codex habet παραδύομαι, velut una mergor.

1686. II, VII, 86. Pinus in morem

Πεύκης τρόπον, id est Piceae ritu. Ubi quis funditus radicitusque perit, ita ut nullo pacto restitui possit, piceae ritu perditus dicitur ; nam piceam succisam negant suppullulascere. Meminit hujus proverbii Staphylus, citante Diogeniano, meminit et Suidas.

1687. II, vii, 87. **Procridis telum**

Πρόκριδος ἀκόντια, id est Procridis jacula. De iis, qui veluti certis telis quicquid animo destinant assequuntur. Sumptum a notissima fabula, vel Ovidio narratore, libro Transformationum septimo, de Cephalo, qui certo jaculo emisso Procridem uxorem interemit ratus feram esse. Huic diversum est illud Horatianum :

Non semper feriet quodcunque minabitur arcus,

id est : Non semper assequeris quod cupis.

1688. II, vii, 88. **Promeri canes**

Προμέρου κύνες, id est Promeri canes. Dici solitum, ubi quis novo casu poenas daret iis, quos aliquando laesisset. Promerus regius quidam minister fuit. Is Euripidem tragicum poetam supro modum exosum habebat, delatus ab eodem aliquando nescio quo nomine apud regem. Quare postea canes quosdam feros in poetam solvit, a quibus ille devoratus interiit. Proinde quoties potens quispiqm offensus aliquos subornat submittitque, qui tibi negotium facessant, tempestive dixeris : Προμέρου κύνες. Convenit cum illo, quod alio dictum est loco : Κυνὸς δίκην, id est Canis vindictam. Recensetur a Diogeniano.

1689. II, vii, 89. **Magistratum gerens audi et juste et injuste**

Ἄρχων ἄκουε καὶ δικαίως κἀδίκως, id est

Princeps iniqua et aequa pariter audias.

Sumptum aiunt hoc adagium ex Solonis elegiis, etiam si hic trimeter est iambicus. Admonet, ut qui in tractandis reipublicae muneribus versatur, patientissimis sit auribus aequoque animo et bene et male audire consuescat neque facile populi vel laudibus vel conjiciis a recto dimoveatur. Confruit huic illud Sophocleum in Antigone :

Ἀλλ᾽ ὃν πόλις στήσειε, τόνδε χρὴ κλύειν,

Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία, id est

Sed quem instituerit civitas, et parva eum

Audire oportet et aequa et his contraria.

Potest et ad hoc accomodari, quod quidam Romanus imperatir dixisse legitur, in civitate libera linguas item liberas esse oportere. Neque vero mirum aut magnum, si principes permittant populo quae velint dicere, cum ipsis liberum sit quae velint facere. Praeterea de principum factis vulgus varie pronunciare consuevit ; quod alius probat, alius damnat. Majore autem animo oportet esse principem, quam hujusmodi voces captandas aut observandas existimet ; tantum id spectet, quod ex usu sit reipublicae. Huc Alexandri dictum pertinet, cui cum quidam renunciasset esse qui de ipso male loqueretur, Regium est, inquit, male audire, cum bene feceris.

1690. II, VII, 90. Fulgur ex pelvi

Ἀστραπὴ ἐκ πυέλου, id est Fulgur ex pelvi. De minis inanibus eorum, qui laedere non queant. Fulgor enim, qui fulguris imitatione quadam e vasculorum nitentium vibratione aut ex aquis redditur, nocendi vim nullam habet, pueros modo territat. Habentur et hodie specula quaedam, quae vibrata ad solem fulgur imitantur ; verum id fulmen non est, quod montes ac maria percutiat, ut inquit Plinius. Paroemiam recenset Diogenianus. Ad quam allusit Augustinus, aut si quis alius est auctor, in libro De quinque haeresibus : Non nos hostium turba, non bellantium revocet forma, non quasi vitrea fulgentia terreant arma ; quanquam legendum opinor vitra.

1691. II, VII, 91. Ex inanibus paleis

Ἀτὰρ ἐκ καθαρῶν ἀχύρων τετρύγηκας σιτίον, id est Atqui e puris paleis trituram frumenti facis. Id est : Operam sterilem et infrugiferam sumpsisti. Natum a rusticis adagium, cum male enatis segetibus praeter culmos et paleas nihil adferunt in horrea. Recensetur e Diogeniano.

1692. II, VII, 92. Atrei oculi

Ἀτρέως ὄμματα, id est Atrei oculi. De torvo truculentoque aspectu decebatur. His enim oculis in tragoediis inducebatur Atreus, qui Thyestae fratri filios ipsius epulandos apposuit propter uxorem adulterio vitiatam.

1693. II, VII, 93. Mutus Hipparchion

Ἄφωνος Ἱππαρχίων, id est Mutus Hipparchion. Ubi quis repente obmutescit, cum maxime vox illius exspectatur, id quod non raro consuevit quibusdam in coetu dicturis evenire, ut subito velut attonitis vox faucibus haereat. Quod aiunt accidisse Theophrasto, homini in circulis alioquin eloquentissimo. In hujusmodi casu igitur fuerit huic adagio locus. Narrant olim apud Graecos duos praecipuos fuisse citharoedos, Hipparchionem et Rufinum. Cum autem in solennibus ludis, qui decimo quoque anno apud Juliopolitas agebantur, essent inter se decertaturi, contigit, ut Hipparchion theatri strepitu turbatus obticuerit, eaque res in vulgi jocum abiit. Auctor Zenodotus.

1694. II, VII, 94. Pecuniarum cupiditas Spartam capiet, praeterea nihil

Ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ἕλοι, ἄλλο δὲ οὐδὲν, id est
Una fames auri Spartam capiet subigetque,
Praeterea nihil.

De iis, qui sola pecunia possunt expugnari, alioquin invicti. Natum adagium ab oraculo, quo responsum est Alcameni et Theopompo Spartae regibus tum demum vincendos esse Lacedaemonios, cum aurum et argentum in pretio coeperint habere. Respondet apophthegmati Philippi Macedonum regis, qui putavit nulla arcem tam munitam esse, quin capi posset, modo asino pateret accessus onusto auro. Respondet et Danaes fabulae, a qua nulla custodia auri insultum arcere potuit. Meminit M. Tullius in secundo libro Officiorum et Plutarchus in Laconicis.

1695. II, VII, 95. Non decet principem solidam dormire noctem

Inter pleraque Homeri carmina, quae quondam proverbiorum vice celebrata fuisse testatur Macrobius, illud vel praecipue annumerarim, quod est Iliados libro secundo :

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βοθληφόρον ἄνδρα, id est

Haud dignum duce id est, noctem dormire per omnem.

Admonet paroemia vigilantiam ac sollicitudinem maxime convenire principibus, ut qui tamtam negotiorum sarcinam sustineant humeris. Unde et Vergilius Aeneam suum aliis dormientibus aut voluptati indulgentibus aut vigilantem facit aur certe excitat fingitque cogitabundum, sobrium et de futuris agitantem animo :

At pius Aeneas per noctem plurima volvens.

Et rursum :

Aenea, potes hoc sub casu ducere somnos ?

Atque iterum : Vigilasne deum gens, / Aenea ? Vigila.Hujus rei praeclarum exemplum praebuit Epaminondas ille dux Thebanus. Siquidem cum Thebani cives festis quibusdam diebus solutius compotationibus indulgerent licentiusque voluptatibus fruerentur, illu solus vigil ac sobrius arma lustrabat et urbis ambulabat moenia. Rogatus, cur id faceret, respondit se νήφειν καὶ ἀργυπνεῖν, ὅπως ἐξῇ τοῖς ἄλλοις μεθύειν καὶ καθεύδειν, id est sobrium esse ac vigilare, quo reliquis liceret temulentos esse ac dormire, quemadmodum refert Plutarchus in libello Adversus ducem imperitum. Porro quae modo retulimus ex Homero, dicuntur ad Agamemnonem sub persona somnii Nestoris speciem imitantis. Integrum carmen sic habet :

Εὕδεις, Ἀτρέος υἱὲ δαΐφρονος ἱπποδάμοιο ;

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,

Ὧι λαοί τ᾽ ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε, id est

Belligeri Atridae proles, dormisne, Agamemnon ?

Perpetuam noctem dormire haud principe dignum est,
Cui populi commissi et tanta negotia curae.

Eundem caeteris dormientibus solum vigilantem facit Iliados κ :

Ἄλλοι μὲν παρὰ νηυσὶν ἀριστῆες Παναχαιῶν
Εὗδον παννύχιοι μαλακῷ δεδμημένοι ὕπνῳ·
Ἀλλ' οὐκ Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα, ποιμένα λαῶν,
Ὕπνος ἔχε γλυκερὸς πολλὰ φρεσὶν ὁρμαίνοντα, id est
At reliqui Danaum proceres noctem usque per omnem
Dormibant placido correpti membra sopore ;
At non Atridem pastorem Agamemnona plebis
Somnus habet dulcis versantem pectore multa.

Consimilem ad modum Juvem vigilantem facit Iliados secundo :

Ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ
Εὗδον παννύχιοι, Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος,
Ἀλλ' ὅ γε μερμήριζε κατὰ φρένας, id est
Tum reliquos omneis divosque virosque tenebat
Pernox somnus, at insomnis Saturnius unus
Pectore sollicito voluebat.

Narrat Plutarchus in eodem commentario, quem modo citavimus, quiddam nec alienum ab hac paroemia nec indignum memoratu, nimirum regi Persarum hunc fuisse morem, ut semper unumquempiam haberet cubicularium, cui hoc muneris erat mandatum, ut mane regium thalamum ingressus his verbis illum expergefaceret : Ἀνάστα, ὦ βασιλεῦ, καὶ φρόντιζε πραγμάτων, ὧν σε φροντίζειν ὁ Μεσορομάσδης ἠθέλησε, id est Surge, rex, ac negotia cura, quae te Mesoromasdes curare jussit. Quod si quis princeps eruditus sit ac prudens, huic nihil opus fuerit ejusmodi cubiculario monitore, sed ipsa ratio semper in pectore tale quiddam insonabit : Φρόντιζε et Οὐ χρὴ παννύχιον. Plato septimo De legibus libro multis modis vigilantiam commendat, maxime in principe. Ejus verba subscribam :

Ἐγρηγορότες δὲ ἄρχοντες ἐν πόλεσιν νύκτωρ φοβεροὶ μὲν κακοῖς, πολεμίοις τε ἅμα καὶ πολίταις, id est Principes, qui noctu vigilant in civitatibus, malis sunt formidabiles, civibus pariter et hostibus. Ac paulo superios eodem in loco : Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, id est Nullus enim dormiens alicujus est rei. Dormiunt autem qui oscitanter agunt, quibus interdum succedit, sed raro. Proin recte Pindarus Olymp. X. : Ἄπονον δ’ ἔλαβον χάρμα παῦροι τινες, id est Gaudium citra laborem pauci quidam assequuti sunt.

1696. II, VII, 96. Capram portare non possum, et imponitis bovem

Plutarchus in commentario, cui titulus Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι : Ἐπεὶ τὸ τῆς παροιμίας ἔσται γελοῖον,

Οὐ δύναμαι τὴν αἶγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βοῦν, id est
Tauro oneratis, cum nequeam portare capellam.

Ubi quis quod levius est, recusat et quod multo sit intolerabilius, imponi sibi postulat, veluti si quis impatientia paupertatis (nam ad id accomodat Plutarchus) usuris involvat sese, quod onus vix divitibus sit tolerabile.

1697. II, VII, 97. Nunquam enim meos boves abegerunt nec equos

Οὐ γὰρ πώποτ’ ἐμὰς βοῦς ἤλασαν οὐδὲ μὲν ἵππους, id est
Non enim equos unquam mihi subduxere bovesve.

Proverbiali figura videtur olim usurpatum pro eo, quod est Nunquam me laeserunt aut affecerunt injuria, cum negamus nibis esse causam, cur illum aut illum odisse debeamus. Plutarchus in commentario De vitanda usura : Καὶ ταῦτα μή με οἴεσθε λέγειν πόλεμον ἐξενηνοχότα πρὸς τοὺς δανειστάς· οὐ γὰρ πώποτ’ ἐμὰς βοῦς ἤλασαν οὐδὲ μὲν ἵππους, id est Neque vero me existimetis haec dicere, quod bellum mihi sit cum usurariis. Nunquam etenim vel equos mihi subduxere bovesve. Id est : nunquam quicquam mei abstulerunt. Id quo longius traducetur a simplici sermone, hoc magis erit proverbiale. Sumptum est autem ex Iliados Homericae libro primo,

ubi Achilles contendens cum Agamemnone negat sibi causam esse, quamobrem cum Trojanis bellum suscipiat, nisi ut illi morem gerat :

Οὐ γὰρ ἐγὼ Τρώων ἕνεκ' ἤλυθον αἰχμητάων
Δεῦρο μαχησόμενος, ἐπεὶ οὔ τί μοι αἴτιοί εἰσιν·
Οὐ γὰρ πώποτ' ἐμὰς βοῦς ἤλασαν οὐδὲ μὲν ἵππους,
Οὐδεποτ' ἐν Φθίῃ ἐριβώλακι βωτιανείρῃ
Καρπὸν ἐδηλήσαντο. Id est
Haud ego Trojugenum huc accessi nomine, quo cum
His bellum gerere, neque enim sum laesus ab istis.
Nunquam etenim vel equos mihi subduxere bovesve
Nec Phthies unquam segerumque virumque feracis
Sunt populati agros.

Dictum est autem ex antiqui saeculi ritu, quo cum vita mortalium adhuc esset pastoralis, prima belli causa erant abacta pecora, quemadmodum eleganter indicat Homerus Iliados σ depingens Achillis clypeum :

Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἀπάνευθε δύο σκοποὶ εἵατο λαῶν,
Δέγμενοι ὁππότε μῆλα ἰδοίατο καὶ ἕλικας βοῦς.
Οἱ δὲ τάχα προγένοντο, δύω δ' ἅμ' ἕποντο νομῆες
Τερπόμενοι σύριγξι, δόλον δ' οὔ τι προνόησαν.
Οἱ μὲν τὰ προϊδόντες ἐπέδραμον, ὦκα δ' ἔπειτα
Τάμνον δ' ἀμφὶ βοῶν ἀγέλας καὶ πώεα καλὰ
Ἀργεννῶν ὀΐων, κτεῖνον δ' ἐπὶ μηλοβοτῆρας.

Et reliqua quae sequuntur. Quos versus ne quis omnino contemptos queratur, ita vertimus :

Dehinc procul his speculatores populi unus et alter
Observant, si fors videant oviumve boumve
Agmina. At haec confestim adsunt, quae pone sequuntur
Pastores duo demulcentes pectora cannis,

Ignari fraudis. Contra illi ex composito mox
Accurrunt, armenta boum niveosque bidentum
Concedere greges, caesis pastoribus ipsis.

1698. II, VII, 98. Felix qui nihil debet

Εὐδαίμων ὁ μηδὲν ὀφείλων, id est Felix qui nihil debet. Sententia Graecis celebrata, quam facile bis veram dicet qui periculum fecerit, quid sit aere alieno obstrictum esse. Qui non sit expertus, is Plutarchi commentarium evoluat De vitandis usuris quamque sit miserum debere facile cognoscet. Quid enim calamitosius quam toties erubescere, toties perfricare faciem, fugitare, latitare, mentiri, dissimulare, nunc supplicem agere, nunc flagitare, palam appellari, vitari, notari digito, breviter nunquam tui juris esse ? Nam haec cumque his multa alia incommoda secum adgert aes alienum. Exstat in hanc sententiam epigramma Graecum hujusmodi, titulo Automedontis :

Εὐδαίμων πρῶτον μὲν ὁ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλων,
Εἶτα δ' ὁ μὴ γήμας, τὸ τρίτον ὅστις ἄπαις.
Ἢν δὲ μανεὶς γήμῃ τις, ἔχει χάριν, ἣν κατορύξῃ
Εὐθὺς τὴν γαμετὴν προῖκα λαβὼν μεγάλην.
Ταῦτ' εἰδὼς σοφὸς ἴσθι. Μάτην δ' Ἐπίκουρον ἔασον
Ποῦ τὸ κενὸν ζητεῖν καὶ τίνες αἱ μονάδες. Id est

Qui nulli debet, fortunatissimus ille est,
Proximus huic coelebs, tertius orbus erit.
Quod si quis demens uxorem duxerit, illi
Haec ita res demum commoda grata feret,
Eveniat si sors, ut grandi dote recepta
Protinus uxorem deferat in tumulum.
Haec doctus sapias. Epicurum quaerere frustra,
Qua sit inane, sinas, quaeque sient monades.

Plutarchus in libello, cui titulus Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, scribit Persis duo fuisse peccata : primum debere, proximum mentiri. Nam ea judicabant cohaerere, quod qui sunt obaerati, saepius cogantur mentiri. Quod autem refert Plutarchus, est apud Herodotum libro primo.

1699. II, VII, 99. Ad digituli crepitum

Qui arrogantius fastuosiusque jubent quippiam, digituli crepitu significare dicuntur. Divus Hieronymus in epistola ad Rusticum monachum usurpavit in superciliosum quendam et fastidientem, qui dicturus digituli crepitu silentium imperabat, deinde simili fastu singulas voces per intervalla promebat, ut singultire crederes, non proloqui. Videtur autem hic gestus fuisse dominorum servis humilius aliquod ministerium innuentium. Martialis libro tertio in Zoilum :

Digiti crepantis signa novit eunuchus.

Item in Distichis :

Cum poscor crepitu digitorum et verna moratur,
O quoties pellex culcitra facta mea est.

M. Tullius libro Officiorum tertio : Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut, si digitis concrepuerit, possit in locupletum testamenta nomen ejus irrepere, hac vi non utatur, ne si exploratum quidem habeat id omnino neminem unquam suspicaturum. Simile est illus de nutu et renutu Jovis, quod ex Homero citat Plinius in Epistolis. Et nutu dicuntur efficere, qui minimo negotio rem conficiunt, item ad omnes nutus obsequi, qui prompte morigerantur.

1700. II, VII, 100. Suem irritat

Ὗν ὀρίνει, id est Suem irritat. In avidum rixarum dicebatur. Sus enim agrestis provocatus recta petit eum, a quo provocatus est. Sic enim narrant venandi periti, si quis suem lancea protensa provocarit, etiam si jam ille sequebatur alium quempiam, illico vertere cursum et in provocatorem tendere, ne cuspide quidem vitata.

1701. II, VIII, 1. Servatori tertius

Τὸν τρίτον σωτῆρι, id est Tertium servatori. Proculus Diadochus in commentario De tribus animi partibus juxta Platonis divisionem deque quatuor virtutum generibus usurpavit adagium hoc, his quidem verbis : Ἀλλὰ τούτων διαλυθέντων καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν κατ᾽ οὐσίαν διακριθέντων τὸ τρίτον τῷ σωτῆρι, φασί, id est Sed his dissolutis animique partibus juxta suam rationem distinctis tertium servatori, quod aiunt. Sentit autem Proculus absolutis duobus restare tertium, videlicet quo pacto quatuor virtutes ad treis illas animi partes possint referri. Proculus videtur Platonem imitatus in Charmide : Πάλιν τοίνυν, ἦν δ᾽ ἐγώ, τὸ τρίτον τῷ σωτῆρι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπισκεψώμεθα, id est Rursum igitur, inquam, tertium sospitatori velut ab initio consideremus. Eodem allusisse videtur, licet tectius, libro De legibus III : Ὁ δὲ τρίτος σωτὴρ ὑμῖν ἔτι σπαργῶσαν καὶ θυμουμένην τὴν ἀρχὴν ὁρῶν, οἷον ψάλλιον ἐνέβαλεν αὐτῇ τὴν τῶν ἐφόρων δύναμιν, id est Porro tertius vobis servator videns principatum adhuc frementem et animosum ceu psallium injecit illi ephororum potentiam. Sentit Lacedaemoniorum rempublicam tribus modis fuisse temperatam, ne erumperet in tyrannidem : Primum addita altera familia, ex qua reges creari liceret ; nam initio ex una tantum phas erat. Deinde nobilium ac principum potentiae opposita vigintiocto seniorum auctoritas, quae in gravissimis negotiis regiae par habebatur. Postremo quinque ephororum magistratus, cui rex parere cogebatur. Haec autem omnia putat numinis providentia fuisse procurata ad civitatis incolumitatem eoque dicit tertius servator.

Sumptum est adagium ex Isthmiorum hymno sexto Pindari, apud quem de tertio Jovis sospitatoris calice legimus ad hunc modum : Εἴη δὲ τρίτον / Σωτῆρι πορσαίνοντας Ὀλυμπίῳ Αἴγιναν κατασπένδειν μελιγθόγγοις ἀοιδαῖς, subaudi κρατῆρα. Quorum carminum haec ferme mens est : Optat Pindarus, ut aliquando vincat Olympia Aeginensis, quo contingat tertium miscere calicem sospitatori Jovi, non sine laudibus tum ipsius victoris, tum Jovis Olympii. Craterem autem intellegit

aut simpliciter eum, qui sumitur in conviviis victorialibus, aut κρατῆρα τῶν ᾠδῶν, id est calicem cantionum, quemadmodum alibi : Γλυκὺς κρατὴρ ἀγαφθέγκτων ἀοιδᾶν, id est Dulcis calix vocalium cantionum. Quo quidem loco Pindaricus interpres ostendit antiquitus fuisse morem, ut in conviviis primus calix misceretur Jovi Olympio, secundus heroibus, tertius Jovi servatori. Testem hujus rei citat Sophoclem ἐν Ναυπλίῳ :

Ζεῦ παυσίλυπε καὶ Διὸς σωτηρίου
Σπονδὴ τρίτου κρατῆρος, id est
Curarum ademptor Juppiterque et terti
Libatio scyphi sospitatoris Jovis.

Citat et Aeschylum in Epigonis : Λοιβὰς Διὸς μὲν πρῶτον ὡραίου γάμου Ἥρας τε, εἶτα τὴν δευτέραν γε κρᾶσιν ἥρωσι νέμω, εἶτα τρίτον Διὸς τοῦ σωτῆρος εὐκταίαν λίβα, id est Libationes primum quidem Jovis tempestivarum nuptiarum Junonisque, deinde secundum poculum heroibus tribuo, deinde tertio loco Jovis sospitatoris optabilem stillam. Addit autem hunc calicem σωτῆρος appellatum, quod hucusque potatio citra ebrietatem animique noxam consisteret. Ultra quem si quis progressus esset, jam ad libidinem intemperantiamque res vergere videretur juxta illud apud Apuleium Asclepiadis dictum existimantis primum craterem pertinere ad sitim, secundum ad voluptatem, tertium ad ebrietatem, quartum ad insaniam. Hunc autem eundem Διὸς σωτῆρος calicem appellant τέλειον, sive quod in hunc desineret bibendi modus, sive quod hic numerus inter omnes absolutissimus esse putatur, ut cui adsit et initium et medium et finis ; eoque rebus divinis potissimum accommodatur et a Platone refertur ad animum utpote divinum et ob id ternione constantem. Ne id quidem theologica ratione vacat, quod primam et ultimam pateram Jovi dicarint, mediam semideis. Primum enim heroibus medius locus competebat, vel quod juxta Platonis sententiam mediae conditionis essent inter summos illos deos, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν, ut inquit Homerus, quos Plato mentes autumat esse nullis obnoxias corporibus, et inter nos corporibus oneratos et ob id

affectibus mortique obnoxios. Daemonibus enim Platonici tribuunt corpora, tametsi non ejusmodi, qualia sunt nostra, verum aerea ; cujus opinionis se fuisse testatur et divus Aurelius Augustinius in libello De natura daemonum et alias aliquoties. Vel quod juxta poetarum fabulas semidei compositae mediaeque sunt originis, ex altero parente deo, altero homine, velut Hercules ex Alcmena et Jove, Castor et Pollux ex Leda et Jove. Porro Jovem intelligunt mentem illam summam omnia simul complectem, ut idem et initium et finis sit omnium ; eamque ob causam ab hoc auspicabantur potationem et in eundem finiebant. Meminit Jovis sospitatoris non semel Aristophanes in Pluto, velut hoc loco :

Τὸν οὖν Δία τὸν σωτῆρα καὐτός μοι δοκῶ
Χαίρειν ἐάσας ἐνθάδ' αὐτοῦ καταμένειν, id est
Mihi itaque visum, sospitatorem Jovem ut
Valere sinam atque hoc permaneam posthac loco.

Tradit interpres templum Athenis fuisse τοῦ Διὸς σωτῆρος, quem eundem quidam ἐλευθέριον appellant. Διὸς σωτῆρος mentionem facit Athenaeus in Dipnosophistis, libro secundo, addens olim fuisse morem, ut cibis appositis mox vinum indilutum infunderetur, quo nimirum declararent, quanto vis esset boni dei. Deinde cum suo quisque arbitrio diluisset, nomen Jovis servatoris praefabantur, innuentes ita temperatum vinum tuto citraque noxam bibi. At idem libro undecimo propemodum docet et post coenam a lotis manibus inferri solere calicem Jovis servatoris, qui idem fuerit cum eo, qui dictus est ἀγαθοῦ δαίμονος, Diphilum adducens auctorem, qui scripserit in Sapphone :

Ἀρχίλοχε, δέξαι τήνδε τὴν μετανιπτρίδα
Μεστὴν Διὸς σωτῆρος ἀγαθοῦ δαίμονος, id est
Archiloche, sumito hanc tibi metaniptridem
Plenam Jovis soteris optimi dei.

Adagio licebit uti, cum significabimus nos ad id, quod in negotio postremum ac praecipuum est, accedere. Prius quam finem faciam, illud admonere libet, ex Pindari

verbis eundem videri Jovem Olympium ac Sospitatorem. Plutarchus Convivialium queastionum decade quinta de tribus his calicibus loquitur, ni fallor : Οὐδὲ γὰρ θεῷ θύοντες πᾶσι τοῖς ἄλλοις θεοῖς, μάλιστα καὶ σὺν ναοῖς καὶ βωμοῖς κατευχόμεθα, ἀλλὰ τριῶν κρατήρων κιρναμένων τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου σπένδομεν, τοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, τοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου· φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται, id est Neque enim cum deo rem divinam facimus, reliquis omnibus diis, maxime cum templis et aris vota facimus, sed tribus crateribus mixtis aliis de primo libamus, aliis de secundo, aliis ex ultimo ; nam invidia stat extra chorum divinum. Meminit hujus rei et decade septima, demonstrans, cum uni sacrificabatur deo, omnibus simul vota fieri, sed non nominatim.

1702. II, VIII, 2. **Hyperi vertigo**

Ὑπέρου περιτροπή, id est Pistilli circumvolutio. Ubi quis semper idem agitat neque quicquam tamen explicat. Plato, comicus opinor, in Adonide apud Zenodotum :

Εἶτα οὐχ ὑπέρου μοι περιτροπὴ γενήσεται, id est
Dehinc mihi vertigo pistilli haud erit.

Plutarchus Adversus Stoicos, significans illorum ratione eodem revolvi : Πολὺς οὖν ὁ Διὸς Κόρινθος ἐπὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀφιᾶται. Τὴν γὰρ ὑπέρου περιτροπήν, ἵνα μὴ σκώπτειν δοκῇς, ἔασον, id est Multus igitur Jovis Corinthus ad rationem illorum admittitur. Nam pistilli circumvolutionem, ne ridere videaris, omitte. Unde videtur solere dici, cum eadem saepius iterantur non sine taedio. Dialectici peti principium aiunt, quoties eodem revolvitur argumentatio. Hesychius interpretatur de his, qui semper eadem agunt neque quicquam interim proficiunt. Huic ita finitimum est, ut idem videri possit, quod Plato recenset in Theaeteto : Ἡ μὲν σκυτάλης ἢ ὑπέρου ἢ ὅτου δὴ λέγεται περοτροπή, id est Scytalae quidem aut pistilli aut si cujus alterius dicitur circumvolutio, cum sermo in idem revolvitur, quemadmodum illic Theaetetus

jubet assentiri rectae opinioni eum, qui rectam habet opinionem. Scytalam interpres vertit scuticam, quum Plato loquatur de loro, quod surculo circumvoluitur.

1703. II, VIII, 3. Sus sub fustem

Ὗς ὑπὸ ῥόπαλον, id est Sus sub fustem. Ubi quis sese in praesens discrimen ac perniciem preacipitat ; nam sues apud quosdam fuste mactari mos est. Refertur a Suida. Zenodotus indicat extare apud Dinolochum.

1704. II, VIII, 4. Si bovem non possis, asinum agas

Εἰ μὴ δύναιο βοῦν, ἔλαυνε ὄνον, id est Si nequeas bovem, asinum agito, id est : Si non potes ut vis, utcumque potes facito. Si fortuna splendidior non contingit, eam sortem, quae contigit, boni consulas ; si quod optas non licet, id, quod est proximum, amplectere. Auctore Suida.

1705. II, VIII, 5. Siren amicum nuntiat, apis hostem

Σειρὴν μὲν φίλον ἀγγέλλει, ξεῖνον δὲ μέλισσα, id est
Hospitem apis, verum siren praedicit amicum.

Quoties complures eadem de re bene ominantur, aut ubi suae quisque spei blandiens ex quamlibet levibus argumentis divinat futurum quod optat. Nam siren hoc loco non unam ex illis virginibus Homericis significat, verum insecti genus api non dissimile. Auctore Suida. Quanquam apud Hesychium σείρη legitur, non σειρήν.

1706. II, VIII, 6. Etiam si lupi meminisses

Εἰ καὶ λύκου ἐμνήσθης, id est Etiam si lupi mentionem fecisses, subaudiendum intervenisset. Quoties praeter expectationem intervenit is, de quo fuerat mentio ; cognatum ei, quod alibi recensuimus : Lupus in fabula. Id frequenter accidit in comoediis ac tragoediis arte curaque scriptoris, ut de quo fiunt verba mox

interveniat. Accomodari poterit ad rem, veluti si apud auctorem protinus vel casu occurrat id, de quo vertebatur sermo. Adagium refert Zenodotus. Plato in Phaedro : Λέγεται γοῦν, ὦ Φαῖδρε, δίκαιον εἶναι καὶ τὸ τοῦ λύκου εἰπεῖν, id est Aiunt igitur, o Phaedre, iustum esse etiam quod de lupo dicitur narrare.

1707. II, VIII, 7. Similior ficu

Ὁμοιότερος σύκου, id est Similior ficu. Per jocum dicebatur de vehementer inter se similibus, ducta metaphora a ficorum inter ipsas similitudine. Plutarchus Adversus Stoicos : Θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, εἰ μήτε φάττα φάττῃ μήτε μελίττῃ μέλιττα μήτε πυρῷ πυρὸς ἢ σύκῳ τὸ τοῦ λόγου σῦκον ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ γέγονεν ἀπαράλλακτον, id est Mirum et inopinabile, si neque palumbus palumbo nec api apis nec tritico triticum aut fico, quod est in proverbio, ficus semper adsimilis fuisset. Confine est iis, quae retulimus alibi : Non tam ovum ovo simile et Non lac lacti magis est simile.

1708. II, VIII, 8. Simul da et accipe

Ἅμα δίδου καὶ λάμβανε, id est Simul da et accipe. Ubi res est cum homine parum certa fide, cui non sit tutum quicquam credere, nisi statim receperis quod fueris stipulatus. Torquebitur ad eum, qui non collocat officium aut munus suum nisi jam certus de mutuo nec spem emit pretio, quemadmodum ait leno Terentianus. Aristoteles hanc paroemiam venustius extulit libro Moralium Nicomacheorum octavo taxans amicos, quos mutua conciliat utilitas et perinde ut in forensibus commerciis non dant beneficium, sed vendunt : Ἡ μὲν πάμπαν ἀγοραία ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἡ δὲ ἐλευθεριωτέρα εἰς χρόνον, id est Altera quidem omnino sordida et cauponaria compensatio de manu, altera magis ingenua ad tempus. Allusit philosophus ad comicum illud, quod citatur ab interprete Pindari :

Φοῖνιξ γὰρ εὐθὺς γίγνομαι·

Τῇ μὲν δίδωμι χειρί, τῇ δὲ λαμβάνω, id est

Phoenix enim fio ilico ;
Quippe altera manu do et accipio altera.

Phoenices notantur nimio cauponandi studio. Unde et Pindaro dictum in Pythiis, hymno II : Τὸ δὲ μὲν κατὰ Φοίνισσαν ἐμπολὰν μέλος. Phoenicum commutationem appellat, cum datur aliquid et vicissim accipitur. Porro negotiatorum genus nihil habet sacrum praeter unum pecuniae lucrum, cui se totos ceu deo consecrarunt : Hoc pietatem, hoc amicitiam, hoc honestum, hoc famam, hoc divina pariter et humana omnia metiuntur ; reliqua nugae.

1709. II, VIII, 9. Semper me tales hostes insequantur

Ἀεὶ τοιοῦτοί με πόλεμοι διώκοιεν, id est
Me bella semper insequantur talia.

Ubi quospiam libenter odimus ac simultatem illorum contemnimus. Est enim hominum genus, quos periculosius sit demeruisse, ut ait Seneca, quam offendisse et quos magis expediat inimicos habere quam amicos. Et quibusdam displicuisse laudabile est, et sunt cum quibus amicitia copulatum esse dedecori sit, simultate dissidere pulchrum. Potest accomodari et in eos, qui desciscunt ab amicitia, sed ut inimici nihil queant nocere. Legitur et ad hunc modum :

Ἀεὶ τοιοῦτοί με πολέμιοι διώκοιεν, id est
Me semper hostes insequantur hoc genus.

1710. II, VIII, 10. Anus eriphus

Γραῦς ἔριφος, id est Anus hoedus. Apollodorus apud Zenodotum ait anum quandam fuisse, quae dicta sit Eripha, quod in virginiate consenuisset, perinde quasi eadem et anus esset per aetatem et puella, quod adhuc innupta. Sunt qui tradant locustam agrestem, a nonnullis mantin appellatam, in Sicilia γραῦν ἔριφον appellari. Aiunt autem, quodcunque animal aspexisset, illi mali quippiam accidere. Proinde in

mulierem veneficam et fascinatricem quadrare videtur, quod genus apud Horatium Canidia.

1711. II, VIII, 11. **Anus saltat**

Γραῦς χορεύει, id est Anus saltat. In eum convenit, qui indecore quidpiam facit, velut si senex ludat nucibus aut theologus rhetoricis flosculis lasciviat aut princeps exemplo Neronis musicetur. Confine est illi, quod supra retulimus : Camelus saltat. Horatium in anum intempestivae libidinis :

Te lanae prope nobilem
Tonsae Luceriam, non citharae decent
Necc flos purpureus rosae
Nec poti vetulam fece tenus cadi.

Apud Plutarchum in vita Periclis legimus Elpinicem quandam, quum eum indecoris conviciis palam incesseret, nihil aliud responsi tulisse quam versiculum illum ex Archilocho :

Οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦσα ἠλείφεο,id est
Unguento, anus quum sis, caveto inungier.

Quid autem secutus Lapus vertit Haud unguenti, vetula quum sis, oblita es non satis conjecto, nisi forte pro ἠλείφεο legit ἠλείθεο aut εἰλήθεο.

1712. II, VIII, 12. **Anus subsultans multum excitat pulveris**

Γραῦς ἀνακροτήσασα πολὺν κονιορτὸν ἐγείρει, id est
Anus subsultans multum pulverem excitat.

In eos dici solitum, qui ob rerum experientiam multum negotiorum aggrederentur. Videtur carmen heroicum syllaba duntaxat depravatum.

1713. II, VIII, 13. Anus velut equus profundam habebis fossam

Γραῦς ὥς τις ἵππος τὸν χαραδραῖον τάφον ἕξεις, id est Anus velut equus alte hiantem habebis ac nigrum specum sepulta. De iis, qui penitus abjiciuntur tanquam prorsus inutiles. Equi, postea quam consenuerint, in altos terrarum specus aliquo praecipantur. Ita mulier olim amata, simulatque defloruit forma, fastiditur ab omnibus. Qualis est apud Horatium Lyce. Simile illi : Equi senectus.

1714. II, VIII, 14. Aphyarum honos

Ἀφύων τιμή, id est Aphyarum honos. Quoties humilibus exiguus quispiam honos contingit. Nam aphya pisculus est vilis, cui coquendo nihil adhibetur preater oleum, quo frigitur. Unde jactatum illud : Ἀφύας τιμὴ τοὔλαιον, id est Aphyae honos oleum.

1715. II, VIII, 15. Cur non suspendis te ?

Τί οὐκ ἀπήγξω, ἵνα Θήβησιν ἥρως γένῃ ; id est Quin te suspendis, ut apud Thebanos heros fias ? Apud alios summus honos habebatur iis, qui sibi mortem conscivissent, praesertim pro salute patriae, ut apud Atticos Codro pro pratria non timido mori, apud Romanos Deciis et Quinto Curtio, M. Catoni Uticensi, Bruto et aliis plerisque ; apud Thebanos autem nullus honos habebatur iis, qui sibi vim attulissent. Unde per ironiam dictum putant : Ut Thebis semideus fias. Dici posse videtur in eos, qui famae ducti cupiditate semet periculis gravibus objiciunt. Refertur a Zenodoto.

1716. II, VIII, 16. Quid tibi Apollo cecinit ?

Τί σοι Ἀπόλλων κεκιθάρειν ; id est Quid tibi Apollo cecinit cithara ? Hoc est : Quid tibi respondit ? Allusum est autem ad Apollonis citharam, quam illi tribuunt poetae. Usus est hoc adagio Aeschylus in Ajace Locrensi. Refertur a Zenedoto.

Conveniet, ubi quis a principe redeuntem percunctabitur, quid responsi tulerit : Τί σοι Ἀπόλλων κεκιθάρειν ;

1717. II, VIII, 17. Quid non fies profectus Arbelas ?

Τί οὐ γενήσῃ ἰὼν Ἀρβέλας ; id est Quid non fies Arbelas profectus ? De eo dici solitum, qui peregre proficiscens ingentia sibi pollicetur fretus gentis ad quam demigrat inscitia barbarieque. Siquidem Arbela Siciliae civitas auctore Stephano, cujus cives male audiebant olim ut stupidi et quibus facile imponeretur. Apud hos igitur etiam contemptus alibi magnum aliquid esse possit. Quanquam est hujus nominis civitas in Perside, cujus meminit Strabo libro XVI. Et Qu. Curtio est oppidum Mesopotamiae Darii copiarum internicione nobile.

1718. II, VIII, 18. Bonus e pharetra dies

Ἀγαθὴ ἐκ τῆς φαρέτρας ἡμέρα, id est Bonus e pharetra dies. De die fortunato dicebatur. Translatum e Scytharum consuetudine, quibus, ut narrat Philarchus, mos erat, ut vesperi, prius quam dormirent, calculum in pharetram immitterent candidum, si forte is dies citra molestiam abiisset, atrum, si secus. Demum ubi quis vita decederet, ejus pharetram proferebant ; in qua si plures candidos calculos reperissent, felicem pronuntiabant, contra, si plures nigros, atque hinc vitae summas aestimabant. Unde proverbio receptum est, ut dicerent bonum diem e pharetra esse, si quid ex animi sententia accidisset.

1719. II, VIII, 19. Res Cannacae

Τὰ Καννάκου, id est Res aut mala Cannacae. Bifariam hac utebantur paroemia, vel de rebus ob vetustatem admirandis vel de lamentis et complorationibus miseris ac lachrymosis. Cannacas quispiam Phrygum rex, quemadmodum narrat Hermogenes in Phrygiis, qui cum praevidisset eventurum

diluvium, convocatis omnibus ad templa deorum multis lachrymis supplicabat diis, ut id malum averterent. Unde Herodes jambographus inquit : Ἵνα τὰ Καννάκου κλαύσω, id est Ut Cannacae more plorem. Haec referuntur a Zenodoto. Plinius libro tricesimo sexto Cannacum inter statuarios nobiles recenset. Stephanus in dictione Iconium meminit adagii, nisi quod Annacum appellat, non Cannacum aut Cannacam, et de fabula nonnihil evariat. Ait enim Annacum quendam vixisse super annos trecentos. Itaque undique consulta oracula, quousque victurus esset. Responsum autem mortuo Annaco peritura universa ; quo defuncto successisse diluvium Deucalionis. Caeterum audito responso magnopere luxisse Phryges, atque hinc de gravi luctu ortum proverbium Ἐπὶ Ἀννακοῦ κλαύσειν.

1720. II, VIII, 20. Qui modus equitum ?

Τίς τρόπος ἵππων ; id est Qui modus equorum ? Ubi quis novam ac peregrinam induceret consuetudinem, veluti si quis Italus Gallicis vestibus uteretur. Dictum videtur de hospitibus novo quadrigarum genere invectis. Metagenes in Thuriopersis apud Suidam :

Τίς τρόπος ἵππων ; ὡς δ’ ὀρχοῦνται τὸν βαρβαρικὸν τρόπον οὗτοι,

id est Quis equorum modus ? Ut autem saltant hi more barbarico. Confinitatem habet cum illo, quod paulo superius recensuimus : Ἄλλο γένος κώπης, id est Aliud genus remi.

1721. II, VIII, 21. Chironium vulnus

Χειρώνειον ἕλκος, id est Chironium vulnus, immedicabile malum appellabant. Chiron in bello adversus Centauros ictus ab Hercule vulnus immedicabile accepit in pede, unde et periit. Hinc natam paroemiam auctor Zenodotus. Vergilius autem noster (nam huic carmen inscribitur) Chironiam manum medicam vocat :

Vivit pectore sub dolente vulnus,
Quod Chironia nec manus levaret.

Ab hoc Chirone Centauro fertur educatus Achilles. Unde Plato comicus Damonem, qui sub obtentu tradendae musices putabatur Periclem instituisse ad tyrannidem, taxat his versibus :

Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ σὺ γάρ,
Ὥς φασιν, ὁ Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα, id est
Primum quidem illud obsecro dicas mihi :
Tu quippe Chiron educasse diceris/Periclem.

Quem locum ita reddidit Lapus : Tu enim, ut aiunt, pessime Periclem educasti. Quin et in aeditione Aldina geminum vicium est : Primum enim versus perperam distinctus est, deinde ut pro ὦ Χείρων, legamus ὁ Χείρων, id est tu ille Chiron, metri cogit ratio. Per tropum siquidem appellat Damonem Chironem, quod id fuerit Pericli, quod Chiron fuit Achilli, quem docuit quidem fidibus canere, sed ad Centauricam ferociam eduxit. Hoc, licet alienore loco, visum est studiosis indicare, ne quis imprudens ad eum impingat lapidem.

1722. II, viii, 22. Charontis janua

Χαρώνειος θύρα, id est Charontica janua. De imminente capitis periculo sive de re magnopere tristi. Sic enim antiquitus appellabatur una e carceris januis, per quam damnati judicum sententiis ad supplicium educebantur. Referunt Zenodotus, Hesychius et Suidas. Charontis enim cymba fingunt animas ad inferos deduci. Hinc Aristophanes in Pluto : Ὁ δὲ Χάρων τὸ ξύμβολον δίδωσι, id est Dat symbolum Charon, significans illi imminere mortem.

1723. II, viii, 23. Minxit in patrios cineres

Qui intemperiis ageretur cuique cuncta cederent infeliciter, in patrios cineres minxisse dicebatur. Antiquitus enim paterni sepulchri summa fuit religio ; quod

liquet ex Thamyridis fabula, quam alibi retulimus. Proinde qui monumentum patris violasset, huic sicut et parricidis Erinnyes furias ultrices immittebant neque quicquam prospere succedebat. Horatius in Arte poetica :

Nec satis apparet, cum versus factitet, utrum
Minxerit in patrios cineres an triste bidental
Moverit incestus : certe furit.

1724. II, VIII, 24. Maschalam tollere

Μασχάλην αἴρειν, id est Maschalam tollere, dicebatur qui avidius biberet. Sumptum a gestu bibonum inter ebibendum cyathos gulam ac mentum intendentium et altius erigentium cubitos, ne quid resideat in cyatho liquoris. Idem appellant κωθωνίζειν, ἀπὸ τοῦ κώθωνος, quod est poculi genus. Hesychius indicat μασχάλην esse partem prorae, quae contineat τέρθρον sive artemonem. Artemonem autem volunt esse veli genus. Sunt qui dicant μασχάλιον esse canistrum e palma contextum, quod virga palmea maschale dicatur ; nonnumquam et pro fune poni. Alii contendunt maschalam esse machinam, qua sarcinae deponuntur in naves aut eximuntur e navibus. Hinc jocus in eos, qui poculum tollunt in altum. Hesychius adfert et hunc trochaicum tetrametrum citra nomenclaturam auctoris :

Ὡς ἄνω τὴν μασχάλην αἴρωμεν ἐμπεπτωκότες, id est
Sursum in altum ut irruentes erigamus maschalam.

Fortassis huc allusit Stratonicus citharoedus apud Athenaeum libro VIII, qui notans Graeciae civitates Βυζάντιον εἶπεν μασχάλην τῆς Ἑλλάδος, id est Byzantium dixit Graeciae maschalam, quod illic opinor strennue potaretur sive quod esset emporium Graeciae ; est enim Thraciae civitas, eadem dicta Constantinopolis. Adjungit proverbio gratiam allusio, quod sunt pocula navigii specie, veluti cymbia, σκάφια, τριήρεις et allia nonnulla. Refertur a Zenodoto. Meminit et Jullius Pollux libro VI capite III, his quidem verbis : Ἐπὶ δὲ τῶν μεθυόντων ἔλεγον τὸ μασχάλην αἴρειν, ὡς τοῦτο ἔθος ὂν τοῖς ἐν μέθῃ, id est De ebriis vero dicebant maschalam tollere,

tanquam is mos sit temulentis. Adducit et Homerici carminis testimonium : Χεῖρας ἀνίσχοντες γέλῳ ἔκθανον, id est Sublatis manibus risu emori. Ex his videtur non a tollendo poculo, sed a gestu gaudentium fuisse dictum. Certe manet et hodie apud Germanos milites, ut dextra sublata laetitiam indicent animi.

1725. II, VIII, 25. Magis ipse Phryx

Μᾶλλον ὁ Φρύξ, id est Magis ipse Phryx. Equidem conjicio dictitatum, quoties ea magis probarentur, non quae veriore sint, sed quae adulantius dicta. Narrant Croesum Lydorum regem aliquando percunctatum septem illos sapientes, cuinam primum felicitatis titulum tribuerent. At cum varie responderetur, aliis dicentibus feras indomitas sibi videri felicissimas, quod pro tuenda libertate mortem oppeterent, aliis ciconias, quod citra legem suapte natura jus piumque servarent, Solone vero negante quenquam appellandum felicem, priusquam ex vita decesserit, assistens Phrygius ille fabulator Aesopus Tanto, inquit, rex, caeteros antecellis, quanto mare praestat fluviis. Id ubi rex audisset, respondisse fertur : Μᾶλλον ὁ Φρύξ. Ea vox in proverbium cessit. Equidem haud scio an ita legendum sit : Μᾶλλον, ὦ Φρύξ, ut sit libenter agnoscentis eam laudem et, cum esset maxima, tamen aliquid etiam adjungi desiderantis. Unde, cum quis aperte nobis adulatur, succinere licebit : Μᾶλλον, ὦ Φρύξ. Referunt Suidas et Zenodotus.

1726. II, VIII, 26. Magis sibi placet quam Peleus in machaera

Μέγα φρονεῖ μᾶλλον ἢ Πηλεὺς ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ, id est Magis sib placet quam Peleus sua machaera. In eum competit qui praeter modum re quapiam insolens est ac tumet. Aiunt autem hunc gladium a Vulcano fabrefactum a diis dono datum fuisse Peleo, virtutis illius ac prudentiae symbolum. Quo quidem ille utens et in praeliis et venatibus consequebatur quicquid optabat. Zenodotus ait hujus mentionem factam et apud Anacreontem et apud Pindarum.

1727. II, VIII, 27. Generosus es ex crumena

Γενναῖος εἶ ἐκ βαλαντίου, id est Generosus es ex crumena. In eum jaciebatur, qui propter opulentiam generosus haberi voluisset, alioquin obscurus et humilis. Pariunt enim nobilitatem et opes, non antiquae solum juxta Aristotelem, verum etiam undecumque et quandocumque partae. Solet autem hoc genus ferocius insolescere quam qui majorum imaginibus clari sunt.

1728. II, VIII, 28. Liberorum amantior quam Gello

Γελλὼ παιδοφιλοτέρα, id est Puerorum amans Gello. Dici solitum vel in eos, qui morte praematura perissent, vel in eos, qui mira quidem charitate filios prosequerentur, sed eosdem indulgentia deliciisque corrumperent. Aiunt Gello virginem quampiam fuisse, quae puella adhuc vita decesserit. Hujus spectrum oberrare Lesbiis creditum est ac pueros impetere, unde puerorum mortem, qui praematuro fato perirent, huic Gello imputabant. Citatur Sappho, quae hujus fabulae meminerit.

1729. II, VIII, 29. Gleba arvum

Βῶλος ἄρουρα, id est Gleba arvum. Ubi quis exigua maximis apponit credens sese non nihil juvare. Proinde legendam suspicor Βῶλος ἄρουραν aut ἀρούρᾳ, ut subaudias προστίθεται aut αὐξάνει aut ejusmodi quippiam. Nihil enim adfert momenti, si gleba arvo adjungatur, quod perinde sit, ac si quis aquam e lacu haustam infundat mari.

1730. II, VIII, 30. Glauci ars

Γλαύκου τέχνη, id est Glauci ars. Hujus paroemiae duplex est usus. Convenit enim vel in opus celeriter absolutum vel in id, quod est arte summa summaque cura elaboratum. Quidam ortum existimant a Glauco quodam Samio, qui primus aeris

ferruminationem invenerit. Alii a Libyco quodam, qui quatuor cymbala quadam fabricatus dicitur certis proportionibus ita inter se respondentia, ut primi spissitudo epitriti rationem haberet ad secundum, ad tertium hemiolii, ad quartum dupli. Ea pulsata musicam quandam harmoniam reddebant. Auctor Zenodotus.

1731. II, VIII, 31. **Noctuae Laurioticae**

Γλαῦκες Λαυριωτικαί, id est Noctuae Laurioticae. Hoc velut aenigmate pecuniarum vim significabant ; Laurios enim Atticae regio est auri venis frequens. Porro nomismatis aureis noctuarum figura inscalpebatur, quemadmodum alio diximus loco. Interpres addit et tetradrachmis noctuam solere insculpi. Aristophanes in Avibus :

Γλαῦκες ὑμᾶς οὔποτ᾽ ἐπιλείψουσι Λαυριωτικαί,
Ἀλλ᾽ ἐνοικήσουσιν ἔνδον ἔν τε τοῖς βαλαντίοις
Ἐννεοττεύσουσι, id est
Noctuae vos non relinquent Laurioticae, sed hae
Aedibus aderunt in ipsis inque loculis nidulos
Sibi parabunt.

1732. II, VIII, 32. **Glaucus poto melle resurrexit**

Γλαῦκος πιὼν μέλι ἀνέστη, id est Glaucus poto melle revixit. Dici solitum, quoties aliquis vulgari rumoredisctus mortuus denuo prodit in publicum et quasi redivivus apparet iis , quibus persuasum fuerat eum vita defunctum esse. Satis constat ab eventu natum. Nempe Glaucum quempiam praeter omnium expectationem gustato mellito pharmaco revaluisse eamque rem in jocum popularem versam fuisse. Quidam enarrant in hunc modum : Glaucus quidam poto melle ob bilem pene exanimatus est. Ad hunc multis accurentibus medicis Polyidos herba, quam draconem vocant, eum restituit.

1733. II, VIII, 33. Generosior Codro

Εὐγενέστερος Κόδρου, id est Generosio Codro. Per ironiam recte dicetur in istos, qui majorum fumosis imaginibus et natalium antiqitate gloriantur. Codrus Melanthi filius fuit, Melanthus a Neleo sextus, a quo Neleo prognatus et Nestor. Hic igitur Melanthus Messene patria pulsus venit Athenas atque ibi cum Xantho Boeoto, qui tum Athenis imperabat, singulari certamine congresus victor discessit et Atheniensium imperium occupavit. Cui successit filius Codrus, singulari in patriam pietate praecipue nobilis. Nam cum Atticis bellum esset adversus Dores proditumque esset oraculo victoriam penes Atheniensem populum futuram, si rex illorum ab hostibus fuisset occisus, Codrus patriae gloriam sua incolumitate chariorem habens ignota specie hostem provocavit et interemptus est. Reliquit atem filios duos, Mentorem, qui patri defuncto successit in imperium, et Neleum, cujus auspiciis colonia in Asiam demigravit. Haec ferme Zenodotus.

1734. II, VIII, 34. Cadmea victoria

Κάδμειος νίκη, id est Cadmea victoria. Hujus adagii variam adducunt et sensum et originem. Sunt qui putent inutilem victoriam cadmeam vocatam, propterea quod Eteocles et Polynices Thebani, cum de regni vicibus disceptarent, singulari certamine congressi utrique perierint. Cujusmodi victoriae meminit Herodotus libro I de Phocensibus agens. Vel quod Cadmei devicerint quidem Argivos cum Adrasto militantes, sed suo malo ; posteris enim illorum poenas abunde magnas dedrunt. Velquod Oedipus soluto Sphingis aenigmate victoriam quidem a monstro magnificam reportavit, verum post imprudens suam ipsius matrem duxit uxorem, idque simulatque rescivit, oculos sibimet eruit. Itaque illius quoque victoriae parum felix exitus fuit. Sunt qui huc referant : Cum Cadmus litteras a Phaenicibus acceptas Graecis tradere vellet, Linum, quod is quoque litteras suas proferret, interemit. Deinde cives Cadmum exegerunt, ut nec huic bono fuerit Linum

superasse. Plutarchus subscribit primae sententiae ; nam ad hunc modum scribit in commentario Περὶ τῆς φιλαδελφίας : Οὐ γὰρ ἑτέραν οἱ παλαιοὶ Καδμείαν νίκην, ἀλλὰ τὴν περὶ Θήβας τῶν ἀδελφῶν ὡς αἰσχίστην καὶ κακίστην προσηγόρευσαν, id est Non enim aliam prisci Cadmeam victoriam quam eam, quae fuit fratrum apud Thebas, ut turpissimam atque miserrimam appellarunt. Idem Περὶ παίδων ἀγωγῆς ostendit Cadmeam appellari victoriam, quoties praestat vinci quam vincere. Usurpavit hoc adagium Plato libro de Legibus primo : Παιδεία μὲν οὖν φέρει καὶ νίκην, νίκη δὲ ἐνίοτε ἀπαιδευσίαν· πολλοὶ γὰρ ὑβριστότεροι διὰ πολέμων νίκας γενόμενοι μυρίων ἄλλων κακῶν δι᾽ ὕβριν ἐνεπλήσθησαν. Καὶ παιδεία μὲν οὐδεπώποτε γέγονε Καδμεία, νῖκαι δὲ ἀνθρώποις πολλαὶ δὴ τοιαῦται γεγόνασί τε καὶ ἔσονται, id est Proinde eruditio etiam victoriam adfert, contra victoria nonnumquam imperitiam, eo quod complures ob victorias bello partas insolentiores facti innumeris aliis malis propter violentiam repleti sunt. At eruditio numquam fuit Cadmea, victoriae vero multae profecto hominibus tales et fuerunt et futurae sunt. Aristides in Pericle : Ὥστε τὴν Καδμείαν νίκην ἡγεῖτο νικήσειν, id est Itaque Cadmeam victoriam reportaturum sese existimabat. Quo quidem loco scholium adscriptum praeter alia illud admonet ab iis quae retuli nonnihil diversum : Thebanos caesis Argivis, qui cum Ploynice pugnarant, negasse sepulturam. Qua inhumanitate exasperati Athenienses Thebanos oppugnatos devicerunt et consimilem ad modum vetuerunt, ne cadavera caesorum darentur sepulturae. Nec prorsus dissonant ab his nec prorsus congruunt quae scribit Pausanias in Boeoticis. Scribit autem in hanc ferme sententiam : Commisso apud Ismenium praelio in congressu victi sunt Thebani et compulsi in fugam intra moenia sese receperunt, tamquam Peloponnesii oppugnationis essent ignari. Porro cum illi magis ira quam arte irruerent, non pauci a Thebanis e muro jaculis sunt interempti. Postremo vicerunt et alios, in palantes turbatosque facta impressione, ita ut totus exercitus excepto Adrasto interiret. Neque parvo ea victoria constitit Thebanis, καὶ ἀπὸ ἐκείνου, inquit, τὴν σὺν ὀλέθρῳ κρατησάντων Καδμείαν ὀνομάζουσι νίκην, id est

Ex eo victoriam conjunctam cum exitio eorum, qui vicerunt, Cadmeam appellant. Sed undecumque natum est adagium, Cadmeam victoriam appellabant infelicem etiam ipsis victoribus, cujusmodi fuit et Graecorum, quorum nulli non magno constitit capta Troia. Et medici Cadmeam victoriam vocant, cum ita depellitur morbus, ut aegrotus interim in remedio pereat succumbente natura.

1735. II, VIII, 35. **Pecuniae vir**

Χρήματα ἀνήρ, id est Pecuniae vir. Hoc est : tanti quisque fuit, quantum possidet. Horatius :

Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, fis.

Zenodotus ex Pindaro citat. Extat autem in Isthmiis hymno secundo, his quidem verbis :

Νῦν δ’ ἐφίητι τὠργείου φυλάξαι
Ῥῆμα τῆς ἀληθείας ἄγχιστα βαῖνον,
Χρήματα, χρήματ ἀνήρ. Ὅς φᾶ κτεάνων θ’ ἅμα λειφθεὶς καὶ φίλων.

Id est Nunc subit illud Arivi servare dictum ad veritatem proxime accedens : Pecuniae, pecuniae vir. Sic ait possessionibus simul destitutus et amicis. Interpres Pindari testatur Chrysippum auctorem in Proverbiis, qui scripserit esse Aristodemi Spartani. Idem interpres versum, quem paulo ante recensuimus, ex Alcaeo refert hunc in modum : Χρήματ’ ἀνήρ, πενιχρὸς δ’ οὐδεὶς πέλετ’ ἐσθλὸς οὐδὲ τίμιος. Meminit apophtegmatis et Laertius in vita Thaletis addens apud Lacedaemonios esse percelebre. Alcaei idem testantis haec verba citantur apud Suidam : Ὥς γὰρ δήποτ’ Ἀριστόδαμόν φασιν ἐν Σπάρτᾳ οὐκ ἀπάλαμνον λόγον εἰπεῖν Χρήματ’ ἀνήρ, πενιχρὸς δ’ οὐδέποτ’ ἐσθλός, id est Sic enim olim aiunt Aristodemum apud Spartanos verbum non inscitum dixisse : Pecuniae vir, pauper autem numquam probus. Quidam ad septem illos sophos referre malunt. Ad hanc sententiam pertinent ili versus e comoedia quapiam :

Τἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψθχὴ βροτοῖς.

Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο μηδὲ κτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼςπεριπατέει, id est
Argentum et anima et sanguis est mortalibus.
Hoc qui caret nec sibi paravit sedulo,
Vivos hic inter mortuus circumambulat.

Secundus versus Graecis constabit, si tollas δὲ aut si legas μἤχει pro μὴ ἔχει. Tertius constabit, si pro τεθνηκώς legas τεθναώς. Celebratur et hic senarius, non alienus ab hac sententia :

Βίος βίου δεόμενος οὐκ ἔστιν βίος, id est
Vita haud vocanda est vita victis indiga.

Proinde quemadmodum apud Graecos βίος itidem apud Latinos vita significat et vitam morti contrariamet facultates, quibus vitam sustinemus.

1736. II, VIII, 36. Dives factus jam desiit gaudere lente

Ἔπειτα πλουτῶν οὐκ ἔθ' ἥδεται φακῶν, id est
Lenticula diviti placere desiit.

Lens legumen pauperum as tenuium cibus est. Quae fastiditur, simulatque lautior fortuna contigit. Unde proverbium in eos, quibus ad uberiorem conditionem evectis fastidio sunt ea, quae prius inopes boni consulebant. Sumptum est adagium ex Aristophanis Pluto. Dicitur enim illic in adolescentem qui cum pauper haberet consuetudinem cum anu, nactus divitias coepit illam fastidire. Non dissimile illi, quod alibi recensuimus : Ἄλλος βίος, ἄλλη δίαιτα.

1737. II, VIII, 37. Calvum vellis

Φαλακρὸν τίλλεις, id est Calvum vellis. Ubi quis inanem operam sumit aut ubi quis auferre conatur quo vacat is, a quo petitur, veluti si quis a paupere conetur extundere pecuniam, ab indocto literaturam. Simillimum est illi Plautino : Aquam e pumice postulas, rursum illi : Nudo vestimenta detrahere. Quin hodie quoque

vulgus, ubi significat nihil esse quod adimatur, volam manus ostendens jubet inde velli quippiam, quod ea corporis pars nemini non sit calva.

1738. II, VIII, 38. Somnus absit ab oculis

Ὕπνος δ’ ἀπέστω γλυκύθυμος ὀμμάτων, id est

Oculis abesto leniens animum sopor.

Ubi quis rem aggreditur, quae summam diligentiam curamque desideret, quod genus, si quis philosophiae capessat studium. Sumptus est autem hic senarius ex Aristophanis Nebulis apud quem dicitur sub persona Socratis adhortantis Strepsiadem, ut philosophiae daturus operam omnia tum faciat tum patiatur.

1739. II, VIII, 39. Phoci convivium

Φώκου ἔρανος, id est Phoci praemium sive convivium. Dictitari suetum, ubi quis suo malo convivas acciperet. Tametsi nihil vetat, quominus longius etiam traducatur, nempe ad quosvis, qui laeduntur ab iis , de quibus benemeriti fuerint. Aiunt Phoco cuipiam filiam fuisse jam nuptiis maturam. Is procos (nam erant complures) convocare solitus praemia statuebat et conditionibus subinde novis propositis nuptias prorogabat. Quamobrem indignati juvenes Phocum in convivio trucidarunt. Auctor Zenodotus. Etiamsi Plutarchus in Amatoriis narrationibus fabulam hanc diverse narrat. Eustathius in primum Odysseae tres conviviorum species facit, εἰλαπίνην, quod ad splendorem ac magnficentiam sit apparatum, γάμον, quod ispum etiam sumptuosius esse consuevit, ἔρανον, ad quod plurimi conveniunt, sed suo quisque cibo sumptuque. Ea convivandi ratio praecipue probatur Hesiodo, propterea quod, cum plurimum habeat jucunditatis, minimum habet sumptus. nam temperantius et editur et bibitur, ubi quisque de suo edit ac bibit. Hesiodi carmen est hujusmodi :

Ἂν κοινοῦ πλείστη τε χάρις δαπάνη τ’ ὀλιγίστη.

Porro qui splendidiores affectarent videri, ii etiam ἔρανον tum de suo tum lautius exhibebant. Homerus has tres conviviorum formas simul complectitur :

Τίπτε δέ σε χρεώ ;
Εἰλαπίν' ἠὲ γάμος ; ἐπεὶ οὐκ ἔρανος τάδε γ' ἐστίν.

1740. II, VIII, 40. Antiquior quam Chaos et Saturnia tempora

Χάους ἀρχαιότερος, id est Antiquior quam Chaos. De re nimium prisca et obsoleta. Ibycus : Ποτᾶται δ' ἐν ἀλλοτρίῳ χάει, id est Volat in alieno chao. Ac rursum : Ὁ δὲ φλυαρεῖ καὶ μάτην ἡμῶν λῆρον καταχεῖ τοῦ χάους ἀρχαιότερον καὶ Κρονίων ἀπόζοντα, id est Hic autem nugatur ac temere nugas in nos infundit antiquiores quam chaos ac Saturni tempora redolentes. Alludit adagium ad chaos ad quod oetae deorum ac rerum omnium originem referunt. Ovidius opificum mundi hinc auspicatur quemadmodum et Hebraei.

1741. II, VIII, 41. Tamquam argivum clypeum abstulerit, ita gloriatur

Ὡς τὴν ἐν Ἄργει ἀσπίδα καθειλὼν σεμνύνεται, id est Superbit, tamquam Argivum clypeum detraxerit. In fastuosos et magnificentius sese gerentes dicebatur. Aiunt apud Argivos sacrum quemdam esse clypeum clavis affixum, ut facile detrahi non possit. Alii dicunt apud eos ordinem ac delectum juvenum viribus antecellentium ἀσπίδα, id est clypeum, appellari. Auctor Zenodotus.

1742. II, VIII, 42. Tamquam conchylium discerpere

Ὥσπερ κογχύλην διελεῖν, id est Tamquam concham dilacerare. De imbecillis et viribus longe inferioribus dicebatur. Nam illisae solo rumpuntur conchae, quo cibus eximatur, aut inciso nervo, quo se contrahunt ac diducunt, aperiuntur. Refertur apud Suidam.

1743. II, VIII, 43. Mutus magis quam scapha

Συστομώτερος σκάφης, id est Magis elinguis quam scapha. De iis dici consuevit, qui protper humilitatem conditionis apud praestantiores non audent hiscere. Natum hinc aiunt, quod olim inquilini et hospites alienae reipublicae ludis popularibus in pompa incedebant navim gestantes ; unde, quoties hospitem, non civem significabant, σκάφην ἢ σκαφηφόρον appellare consueverunt. Proinde vulgo sic minitabantur : Ποιήσω σε συστομώτερον σκάφης, id est Reddam tibi os occlusius scapha. Etenim iis, qui in republica vivunt non sua, multa sunt mussitanda ; nam uti non convenit in aliena civitate curiosum esse, ita nec tutum est liberioris esse linguae. Hujus interpretamenti Suidas auctorem citat Theophrastum in opere De legibus. Equidem in plerisque codicibus συντομώτερος scriptum reperio non συστομώτερος. Quae lectio si cui magis arridebit, non reluctabor, nempe ut metu contractum et humilem accipias.

1744. II, VIII, 44. Nudus tamquam ex matre

Γυμνὸς ὡς ἐκ μητρός, id est Nudus ut ex matre. Proverbialis hyperbole de vehementer paupere. Nudissimi enim nascimur ac ne pilis quidem tecti, nedum vestibus, quod non item in caeteris animantibus accidit. Hoc dictum et hodie vulgo nostrati est in ore : tam nudus, quam natus erat. Huic simile quod alibi referetur : Tamquam e naufragio.

1745. II, VIII, 45. Est Pylus ante Pylum

Plutarchus in libello, cui titulus Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, testatur hunc versum apud Messenios proverbio fuisse celebratum :

Ἔστι Πύλος πρὸ Πύλοιο, Πύλος γε μὲν ἔστι καὶ ἄλλος, id est

Est Pylus ante Pylum, siquidem est Pylus altera sane.

Dictum apparet, ubi quid alteri praefertur velut antiquius et preastantius aut ubi aliquis jactat sese, quasi vel solus sit vel summus, cum reperiantur et alii, qui possint cum eo decertare. Pylus enim Messeniorum civitas Nestore nobilis, ut affirmant quidam. Hoc autem carmen Plutarchus hoc pacto commutavit :

Ἔστι τόκος πρὸ τόκοιο, τόκος γε μὲν ἔστι καὶ ἄλλος, id est
Usura usura prior, usura altera sane est.

In eos accomodari potest, quibus alia usura ex alia nascitur. Unde natum sit adagium, Eustathius interpretans Homeri Beotiam indicavit. Scribit enim juxta eos, qui de populis conscripserunt, tres fuisse Pylos, unam Messeniae, alteram Triphyliae, tertiam Arcadiae ; Triphyliacam obtinuisse Nestorem. Idem geographum testem adducit, Strabonem opinor, qui tres item Pylos constituerit in Peloponneso. Tractat autem hac de re Strabo libro Geographiae octavo, demonstrans fuisse multas hujus nominis urbes, quarum una quaeque sibi vindicaverit Nestorem ob viri celebritatem. Quamquam idem post autumat Nestoris patriam fuisse ex utraque parte Alphei. Allusit ad adagium Aristophanes in Equitibus :

Ἀλλὰ τόδε φράζευ, πρὸ Πύλου Πύλον, ἥν σοι ἔφραζεν
Ἔστι Πύλος πρὸ Πύλοιο. – Τί τοῦτο λέγει, πρὸ Πύλοιο ; id est
Hoc age dic, Pylus ante Pylum est, quam tu mihi narras :
Est Pylus ante Pylum. — Sibi quid vult ante Pylum istuc ?

Interpres adscribit versiculum, quem paulo ante citavimus e Plutarcho, proditum oraculo fuisse.

1746. II, VIII, 46. **Jecit Achilles duas tesseras et quatuor**

Βέβληκ’ Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέσσαρα, id est
Duas Achilles quatuorque tesseras / Jecit.

Hunc versum Suidas ex Euripide citat. Quid autem sibi velit adagium, nullus explicat, nisi quod conjectare licet dictum fuisse de iis, qui in omni re vincerent, propterea quod is tesserarum jactus felix esset. Interpres Aristophanis in Ranis

Aristarchum citat, qui scripserit hunc senarium Euripidis nomine circumferri solitum, sed falso, cum sit ἀδέσποτος. Apud Aristophanem usurpat Bacchus in Aeschylum, victorem Euripidis, unde apparet in faustis acclamationibus hujus esse usum proverbii.

1747. II, VIII, 47. E targigradis asinis equus prodit

Ἐκ βραδυσκελῶν ὄνων ἵππος ὤρουσεν, id est, E targigradis asinis equus emersit. Cum clarus evadit quispiam obscuro genere natus aut quoties ab indocto praeceptore proficiscitur discipulus eruditus. Potest et per ironiam proferri et per negationem, ut Numquam ex asinis nascetur equus et En tibi ex asinis equum, id est ex infimis parentibus arrogantem et ferocem. Huic contrarium est quod alibi retulimus : Heroum filii noxae, cum ex egregiis viris prognati non respondent majorum virtutibus, quemadmodum Socrates apud Platonem in Alcibiade priore docet ambos Periclis filios Paralum et Xanthippum fuisse stupidos, Cliniam evasisse furiosum, denique nullum illius opera factum sapientem, cum Zenonis consuetudine multi sapientes evaserint. Idem tractat in Menone commemorans et Aristidem, qui filium habuit Lysimachum nullius rei, praeterea Thucydidem, cui duo fuerint filii, Melesias et Stephanus ; neuter respondit virtuti paternae. His addi poterat M.Tullius, qui filium reliquit illaudatum et a patriis virtutibus plurimum degenerantem.

1748. II, VIII, 48. Epeo timidior

Ἐπειοῦ δειλότερος, id est Epeo timidior. De magnopere pavido dicebatur. Ab Epeo quopiam ductum, notae timiditatis homine. Datum est hoc cognominis Cratino comico, per allusionem fortassis, quod, cum Oenoidis tribus princeps esset, in eo munere timidius se gereret.

1749. II, VIII, 49. Ephesiae litterae

Ἐφέσια γράμματα, id est Ephesiae litterae. Dictum videtur de iis, qui mira felicitate tamquam divina virgula quicquid optarent assequerentur. Aiunt enim Ephesiis notulas quasdam et voces magicas fuisse, quibus utentes in omni negotio victores evaderent. Auctor Diogenianus. Eustathius in Odyssae Φ tradit his litteris usum Croesum in rogo. Fuisse autem verba quaedam obscura, aenigmatibus simillima, neutiquam cohaerentia, descripta in pedibus, zona et corona Dianae. Suidas addit hujusmodi fabulam : In Olympiis Milesium quempiam cum Ephesio palaestra commissum nihil potuisse in conflictu, quod is Ephesius in talo Ephesias haberet litteras. Quod simul ac animadversum esset, ademptis litteris Ephesium, qui jam triginta defatigarat, succubuisse. Hesychius indicat fuisse priscas quasdam voces pro sacris habitas, quibus impostores deinde multas addiderint. Priscas putat has fuisse : ἄσκι, quod interpretatur tenebras, κατάσκι lumen, αἴξ ipse, δαμναμενεύς sol, αἴσιον verum. Meminit harum et Anaxilas apud Athenaeum libro duodecimo ; commemoratis enim philosophi cujusdam deliciis ait :

Καὶ πρὸς τούτοις
Ἐν σκυταρίοις ῥαπτοῖσι φορῶν
Ἐφεσήϊα γράμματα καλά,

id est Ad haec In consutilibus pelliculis gestans Ephesias litteras pulchras. Nec desunt hodie qui hujusmodi confictis vocibus imponant stultis. Illud satis apparet librariorum incuria commissum, quod cum Hesychius inter magicas voces recenseat τετράξ, non meminit tamen interpretans singulas.

1750. II, VIII, 50. Eodem in ludo docti

Eodem in ludo docti dicebantur similibus vitiis laborantes et improbitae pares. Hoc dictum adeo vulgo manet, ut nihil sit tritius. Terentius in Hecyra :

In eodem omnes mihi videntur ludo doctae ad malitiam.

Solent enim ferme, qui communibus usi sunt praeceptoribus, ingenio moribusque convenire. Quod autem Terentius dixit in mulieres, omneis inter ipsas similibus esse moribus, idem Graecus attestatur senarius :

Γυνὴ γυναικὸς πώποτ’ οὐδὲν διαφέρει,

A foemina nil foemina unquam discrepat.

Innuit autem proverbium nullam inveniri bonam mulierem.

1751. II, VIII, 51. Tanquam in Phiditiis

Ὥσπερ ἐν φειδιτίοις, id est velut in phiditiis. Ubi quid parcius nimiumque frugaliter actum significabimus. Lacedaemonii publica loca habebant, in quibus cibum caperent. In his accipiebant hospites ac legatos suos, sed apparatu perparco. Unde et Graeca vox ducta videtur a φείδεσθαι, id est parcendo. Quamquam sunt qui malunt φιδίτια dicta quasi φιλίτια, quod ejusmodi conviviis coiretur sodalitas. Utramque vocis etymologiam recenset Plutarchus in vita Lycurgi. In priore abjicitur ε e diphtongo, in posteriore λ vertitur in δ. Addit autem tertiam etymologiam, phiditia dicta quasi ἐδίτια, a sumendo cibo, quae Graeci, praesertim Athenienses, vocant συσσίτια, Cretenses ἄνδρια, quemadmodum ibidem indicat Plutarchus. Hoc genus conviviorum Lycurgus instituit ad excludendum luxum ac temulentiam. M.Tullius meminit phiditiorum libro Tusculanarum quaestionum quinto : Quid ? inquit, victum Lacedaemoniorum in phiditiis none videmus ? Ubi cum tyrannus coenavisset Dionysius, negavit se iure illo nigro, quod coenae caput erat, delectatum. Tum is, qui illa coxerat Minime mirum, inquit, condimenta enim defuerunt. Quae tandem ? inquit ille. Labor in venatu, sudor, sursus ab Eurota, fames, sitis. His enim rebus Lacedaemoniorum epulae condiuntur. Quamquam haec fabula secus narratur apud Plutarchum in coronide, quam adjectam videmus Apophtegmatis Laconicis de Lycirgi institutis. Erant apud Lacedamonios et aliae conviviorum species, quorum unum erat κοπίς, quod certis ciborum generibus instruebatur, alterum ἄϊκλον

aliquanto splendidius. Omnium frugalissimum erat quod agebatur in phiditiis. Multa super his Athenaeus libro quarto, si cui libebit cognoscere. Accomodari poterit et ad orationem, ut si quis neget se contentum simplici sermone, velut in Laconicis phiditiis accipiatur, sed desiderare splendoris aliquid et quod appetentiam irritet illecebra.

1752. II, VIII, 52. **Equo senescenti minora cicela admove**

Ἵππῳ γηράσκοντι τὰ μείονα κείκελα ἐπίβαλλε, id est Equo senescenti minora cicela admove. Admonet adagium, ubi vires per aetatem fatiscunt, respirationem ac refocillationem quandam a laboribus dandam e decrescente robore minuendos labores, augendam remissionem. Ductum aiunt ab equis militaribus, quibus senescentibus levius τρισίππιον admovebant ; est autem τρισίππιον ceu rotula quaedam, publica nota, quae igni candefacta malis equorum imprimi consuevit. Zenodotus ostendit proverbium extitisse apud Cratetem comicum in Samiis. Videtur carmen heroicum, si tantum legas κύκλ' ἐπίβαλλε. Nam κείκελα nondum reprei apud ullum auctorem praeterquam apud Zenodotum. Trisipii meminit Hesychius. Videtur autem κείκελον aliquid esse non dissimile trisippio.

1753. II, VIII, 53. **Eretriensium rho**

Ἐρετριέων ῥῶ, id est Eretriensium rho. Ubi quis crebrius et asperius eam litteram sonaret, quo nomine nunc male audiunt apud Gallos Picardi. Notantur item quibus Alcibiadis labdacismus impendio placebat. Ridetur Arrius a Catullo, quod

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, et hinsidias Arrius insidias.
Ac tum mirifice credebat se esse locutum,
Cum quantum poterat dixerat hinsidias.

Adagium refertur a Diogeniano. Meminit Plato in Cratylo : Οἶσθα οὖν, ὅτι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἡμεῖς μέν φαμεν σκληρότης, Ἐρετριεῖς δὲ σκληροτήρ, id est Scis, quod nod

pro eodem dicimus sclerotes (id est durities), pro quo Eretrienses scleroter. Ex quo liquet Eretrienses adamasse hanc litteram ϱ, quam loco σ supposuerint, quum contra Athenienses eam verterint in σ, ut θαϱσεῖν pro θαϱϱεῖν. Quoniam ea littera dicitur impetus ac vehementiae significationem habere, videtur et in homines praecipites ac violentos congruere proverbium.

1754. II, VIII, 54. **Oestro percitus**

Οἴστϱῳ παϱαπληγείς, id est Oestro percitus, id est ingenti animi cupiditate commotus ac velut attonitus. Oestrum enim insecti genus horrendo strepitu, unde et nomen inditum apud Graecos ; nam Latini asylum appellant. Hoc addito Juno vaccam Io in furorem egit. Unde poetae divino correpti furore oestro conciti dicuntur. Est apud Platonem, tametsi locus in praesentia non succurit, opinor in Phaedro. Unde et οἰστϱοπλῆγος dictione composita pro insano et οἰστϱεῖν et οἰστϱηλατεῖν pro insanire.

1755. II, VIII, 55. **In magnis et volvisse sat est**

In magnis et voluisse sat est. Tibulliana hac sententia nihil celebratius. Eam Angelus Politianus non inscite vertit Graece :

Ἀϱκεῖ δ᾽ ἐν μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μόνον.

Apuleius Floridum libro IV : Majore scilicet voluntate quam facultate, eoque propensius fortasse laudandus est, quod omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est. item M.Varro apud Gellium libro primo, capite decimooctavo : In quo non modo Laelii ingenium non reprehendo, sed industriam laudo ; successum enim fortuna, experientiam laus sequitur. Convenit, ubi quis majora viribus conatus, tametsi rei susceptae magnitudini non facit satis, tamen hos ipso nomine laudem promeretur, quod rem pulcherrimam tentaverit.

1756. II, VIII, 56. In holmo cubabo

Ἐν ὅλμῳ εὐνάσω, id est In holmo cubabo. Dicebatur ab iis, qui se quippiam divinatione cognitum ire minitabantur. Nam ὅλμον quidam vatem interpretantur, alii tripodes Apollinis holmos appellatos fuisse. Tradit autem Aristophanes grammaticus, citante Zenodoto, eos qui holmis indormissent, repente divinandi spiritum concipere. Addit Apollinem ob id ἔνολμον cognominatum a Sophocle. Quanquam apud Hesiodum ὅλμος pro mortario ponitur. Apud Athenaeum libro undecimo poculi genus est cornu adsimile, ut per jocum torqueri possit et in bibones.

1757. II, VIII, 57. Eadem cera

Ἓν κηρίον, id est Idem favus, dicebantur qui uno ore idem affirmarent aut qui inter se conspirassent. Ductum a favorum cellulis inter se connexis, sive quod cera tenax sibique haerens, sive quod olim in ceratis tabellis scribebant, unde et Horatius : Charta laudatur eadem, sive quod olim imagines e cera fingebantur, varia quidem forma, nunc deorum nunc regum nunc plebeiorum, sed haec omnia erant cera. Refert Zenodotus. Non dissimile illi, quod alio diximus loco : Idem pulvis et eadem farina.

1758. II, VIII, 58. In quinque judicum genibus situm est

Ἐν πέντε κριτῶν γούνασι κεῖται, id est In quinque situm genibus judicum, id est : In alieno arbitrio res est posita. Nam antiquitus quinque judicibus datum erat negotium, ut de comicorum fabulis pronuntiarent, ut testis est apud Zenodotum Epicharmus. Quanquam et apud Platonem quinque judicum fit mentio cum alis tum in libro De legibus undecimo : Ἐν πέντε δὲ τῶν νομοφυλάκων τοῖς νεωτάτοις εἶναι τὴν κρίσιν, id est Ut judicum sit penes quinque natu minimos ex nomophylacibus. Allusum est ad illud Homero frequens : Καὶ ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται, id est In genibus sunt haec sita divum, cum significamus non esse nostrae facultatis praestare rei exitum, verum hunc superis et fortunae in manu esse. Pindarus in Olympiis :

Νῦν δ᾽ ἔλπομαι μέν, ἐν θεῷ γε μὰν τέλος, id est
Nunc spes quidem mihi, at in deo situs exitus.

1759. II, viii, 59. Emunctae naris. Muccosis naribus

Emunctae naris dicitur acri exactoque judicio quasi purgatis naribus muccoque emunctis. Horatius de Lucilio :

Emunctae naris, durus componere versus.

Contra obesae naris dicuntur stupidiores. Idem in Odis :

Nec firmo juveni neque naris obesae.

Lucianus in Alexandro pseudomante : Τοῖς δὲ ἰδιώταις καὶ κορύζης μεστοῖς τὴν ῥῖνα τεράστιον, id est Indoctis autem et quibus nares oppletae mucco prodigiosum. Idem in Philopseude : Ἐμοί γε, ἦν δ᾽ ἐγώ, εἰ μὴ πάνυ τὴν ῥῖνα κορύζης μεστὸς εἴην, id est Mihi sane, inquam, nisi plane nare sim oplleta mucco. Huc allusit Plato libro De republica primo, ubi Thrasymachus Socrati stuporem objiciens optat illi nutricem, quae muccum e naribus exprimat : Ὅτι σε, ἔφη, κορυζῶντα περιορᾷ καὶ οὐκ ἀπομύττει δεόμενον αὐτῆς, id est Quoniam, inquit, te muccosum negligit nec emungit, cum ea tibi sit opus.

1760. II, viii, 60. Fames et mora bilem in nasum conciunt

Sosia Plautinus in Amphitryone Vetus adagium est, inquit, Fames et mora bilem in nasum conciunt, id est : Latrante stomacho omnis mora bilem movet. Quod autem dixit bilem in nasum conciunt, convenit cum illo, quod ait Theocritus in Thyrside :

Ἐντί γε πικρός,
Καί οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται, id est
Est enim acerbus
Atque illi simper sedet in nare aspera bilis.

Ducta est metaphora ab animantibus iram narium flatu significantibus. Unde fabula de tauris ignem spirantibus. Quin hominibus etiam nonnullis ex naribus indicium iracundiae. Unde et corrugare nares dicuntur quae offendunt. Horatius : Ne sordida mappa / Corruget nares. Item Persius in quinta satyra : Sed ira cadat naso rugosaque sanna. Potest id trahi latius, nempe ad quemlibet vehementius aliquid cupientem, cui omnis mora quantumvis pusilla longissima videtur attestante mimo :

Etiam celeritas in desiderio mora est.

Huc respicit et Horatianum illud :

Ut nox longa quibus mentitur amica diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum.

1761. II, VIII, 61. Generosior sparta

Ἐλευθεριώτερος Σπάρτης, id est Generosior Sparta, dicebatur excellenti animo minimeque timidus aut humilis. Spartanis enim olim indoles aderat genrosa et ingenium omnis impatiens servitutis ac velut imperio natum, unde nec moenibus urbem congebant, legibus ita jubentibus, abunde munitam arbitrantes fortibus viris. Foedissimum autem existimabant quaenquam e pugna redire nisi victorem, id quod epigrammate quoque testatum est ; nec tyrannidem in suam rempublicam admittebant, sed aequa libertate parebant legibus. Denique nihil humilioris operae exercebant, sed agriculturam et artes sedentatrias per Helotas, ad erat servorum genus, peragebant.

1762. II, VIII, 62. Locrensis bos

Λοκρικὸς βοῦς, id est Locrensis bos. De re vili aut de munere leviculo dici potest. Cum aliquando Locrenses publicum sacrum facturi bovem desiderarent, composito ex minutis lignis bovis simulacro diis rem divinam fecerunt, atque hinc vulgus adagionem arripuit.

1763. II, VIII, 63. Ficulnus gladius

Συκίνη μάχαιρα, id est Ficulnus gladius. De frivola causa dici potest quaeque minimo negotio queat refelli. Dictus est autem ficulnus gladius sycophanta, quod idem et mollis sit et calumniator. Meminit et Hesychius.

1764. II, VIII, 64. Ficum Mercurio

Σῦκον ἐφ' Ἑρμῇ, id est Ficum Mercuri. De prompto et quibuslibet exposito beneficio dicebatur. Nam antiquitus mos erat, sicubi ficus repertus fuisset, eum veluti Mercurio sacrum suspendere. Liberum autem erat tollere ficum Mercurialem, cuicumque libitum fuisset, vel quod is deus furibus favere creditus est vel juxta paroemiam illam Κοινὸς Ἑρμῆς, id est Communis Mercurius. Huc opinor allusisse Persium, cum ait :

Inque luto fixum possis transcendere nummum
Nec gluto sorbere salivam Mercurialem,

ut indicatum est alibi.

1765. II, VIII, 65. Ut fici oculis incumbunt

Ὥσπερ τὰ σῦκ' ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔφυ, id est Quemadmodum fici oculis innati. De iis dicebatur qui pertinaciter urgerent premerentque negotium aliquod, sumpta similitudine a ficis, hoc est vitio, quod oculis adnascitur nec facile potest avelli oculo incolumi. Aristophanes in Ranis :

Ὥσπερ τὰ σῦκ' ἐπὶ τοῖσιν ὀφθαλμοῖς ἔφυ, id est
Ut ficus oculis imminens, sic ille erat.

Accomodabitur haud quaquam inepte et in hos, qui cum graves sint et intolerabiles, tamen avelli non queunt nisi magno malo. Quod genus utinam nulli essent aut unquam existerent principes et principum optimates, qui cum avaritia sint inexplebiles, libidine corruptissimi, crudelitate perniciosissimi, tyrannide immanes,

verissimi reipublicae hostes ac praedones, in publicam perniciem non solum armis et opibus instructi, verumetiam novis artibus, quas nec Dionysius umquam nec Phalaris reperit, tamen sic adhaerent, sic immient, sic affixi sunt populo, ut nec ferri possint nec avelli. Usqueadeo nullus est senatus, nullus magistratus, nulla religio, nulla reipublicae pars, in quam actis radicibus illi non penetrarint ceu pestis per omnes corporis venas sparsa. Siquidem animadverterunt hoc homines tantum ad nocendum oculati cordatique, unam hanc ancoram superesse publicae incolumitatis, si civium et civitatum honesta concordia tyrannis potentium coerceatur ; hanc igitur in primis dirimere cura est. Sentiunt in pace minimum sibi licere, cum res legibus et consiliis agitur, non dolis aut armis ; proinde modis omnibus id agunt, ne populus publica pace gaudeat. Perspiciunt praecipuam reipublicae felicitatem in hoc sitam, si principem habeat integrum, cordatum, vigilantem, hoc est vere principem ; itaque miro studio curant tutores, ne umquam vir sit princeps. Adnituntur optimates ii, qui publicis malis saginantur, ut voluptatibus sit quam effemninatissimus, ne quid eorum sciat, quae maxime decet scire principem. Exuruntur vici, vastantur agri, diripiuntur templa, trucidantur immeriti cives, sacra prophanaque miscentur, dum princeps interim otiosus ludit aleam, dum saltitat, dum oblectat se morionibus, dum venatur, dum amat, dum potat. O Brutorum genus jam olim extinctum ! O fulmen Jovis aut caecum aut obtusum ! Neque dubium est, quin isti principum corruptores poenas deo daturi sint, sed sero nobis. Interim ferendi sunt, ne tyrannidem excipiat anarchia, malum pene perniciosius. Quod complurium rerum publicarum experimentis comprobatum est et nuper etiam agricolarum per Germaniam exortus tumulus nos docuit aliquanto tolerabiliorem esse principum inhumanitatem quam ἀναρχίαν omnia confundentem. Siquidem fulmina terrent quidem omnes, at on ita multos feriunt ; caeterum mare inundans nulli parcit, nihil non miscens ac volvens.

At quod optimates impii sunt reipublicae, id fortasse sunt ecclesiae nonnulli ex his ordinibus, quos vulgus mendicantes vocant. Pios non accuse nec ordinem incesso, malos noto ; quae ubique maxima turba est. Hi sic sese per omne reipublicae corpus

sparserunt, ut nihil usquam agatur sine illis. Regnant in contionibus, quod peculiare munus episcoporum. Tyrannidem occuparunt in scholis, quod huic proximum munus. Per hos ministrantur ecclesiastica sacramenta, per hos sacerdotes sumus. Hi plus quam censoria severitate pronuntiant de fidei professione : Hic Christianus est, hic semichristianus, hic haereticus ; hic sesquihaereticus. In horum sinus populus effundit occultos vitae actus et secretissimas animi cogitations. Nec his contenti sunt : Nulla panguntur principum foedera, in quibus hi non agant partes ; sine his nullum contrahitur matrimonium ; in theatricis certaminibus, in publicis sortibus agonothetas agunt, adeo nihil pudet ; denique nec mori licet absque istis. Nulla est aula principum, in quam non irrepserint. Si quod impudens facinus destinarunt principles, per hos exequnntur. Si quid moliuntur Romani pontifices, quod paulo sit alienius ab apostolica illa et prica sanctimonia, horum potissimum utuntur ministerio. Veluti si quod bellum, su quis tumultus, di qua exactio, si qua condonatio parum prudens, in hisce fabulis isti primas agunt. Interim simplici popello specie sanctitatis imponitur. Sacerdotes ad hos collati sacerdotes non sunt, episcopi horum fiducia in utramvis aurem dormiunt : Plebs destituta pro unicis pastoribus gemino luporum genere discerpitur, dum et preasules exercent tyrannidem nec hi tamen pastores sunt, sed alia ratione praedones. Rursus admoneo nec pios ad me notari nec ordinem ; nam qui inter eos sunt incorruptissimi, solent eadem, quae deploro, deplorare. Atque apibus licet suos fucos ut aculeo carentes quamvis furaces aliquando depellere : hos fucos omnibus crabronibus aculeatiores nec reges nec summi pontifices queant a republica profligare nisi magna Christianae religionis ruina, adeo suas factiones communierunt, adeo totum orbem arcibus ac populis suis occuparunt et in dies novos struunt nidos, hoc nimirum praetextu, quod superiorum monasteriorum religio, cujus commendatione primum exorta sunt, perierit, quasi vero et horum non paulo post sit peritura sinceritas, si qua modo sinceritas. Ita fit, ut orbis impiis et otiosis monacorum gregibus oneretur et principes fraudentur populo et episcopi grege et populus pastore, Christianae religionis puritas ac libertas

paulatim ad Judaicas ceremonias delabatur. Et quemadmodum difficile dictu sit, utrum gravior sit reipublicae malorum principum inter se concordia an dissidium, quod sive belligerantur, magno populi magno id faciant, sive conciliantur, in publicum exitium conspirent, ita nescias, utrum magis sit optandum, immo quo melius dicam, utrum magis detestandum, istorumne inter ipsos consensus an seditio, quod utraque res publico fiat malo. Opinor autem ficos hic dici rigidum tumorem innascentem genis oculorum ; ea res, cum molestissima sit, tamen non sine periculo tollitur, quod oculo immineat, parti vexationis et tractatus impatientissimae. Adagii mentionem facit Suidas.

1766. II, VIII, 66. Cum hasta, cum scuto

Σὺν δορί, σὺν ἀσπίδι, id est Cum hasta, cum scuto. Ubi quis omni conatu rem aggreditur. Aristophanes ἐν Εἰρήνῃ : Σὺν δορὶ σὺν ἀσπίδι τε, id est Cum hasta cumque scuto. Item in Vespis :

Ἐκδραμόντες δουρὶ ξὺν καὶ ἀσπίδι, id est
Expedita excursione cumque scuto et lancea.

Sumpta metaphora a milite armis omnibus instructo. Ad similem usum recte torquebitur Homericum illud :

Ἔγχεΐ τ᾽ ἄορί τε μεγάλοισί τε χερμαδίοισιν, id est
Hastaque et gladio saxisque ingentibus instant,

Quoties res omni vi geritur.

1767. II, VIII, 67. Viri senis astaphis calvaria

Ἀνδρὸς γέροντος ἀσταφὶς τὸ κρανίον, id est
Viri senis velut vua passa cranium.

Admonet adagium invalidum et flaccidum esse senile corpus exhausto succo carnibusque adesis. Lucianus in Tyranno de senibus : Ἐπεὶ ἀσταφίδες γε πάντες ἤδη εἰσί, id est Quandoquidem jam omnes vuae passae sunt. Rugosae enim et

flaccidae sunt vuae passae propter succum sole decoctum. Unde veteres et vuas passas vocabant senes passos ob rugositatem. Lucilius citante Nonio :

Rugosi passique senes eadem omnia quaerunt.

1768. II, VIII, 68. Post folia cadunt arbores

Post folia cadent in te arbores. Quoties admonebimus, leviores injurias si quis ferat, sequi atrociores, veluti arborum decidua folia negliguntur, verum aliquando fit, ut ipsae arbores putres in caput subjecti decidant. Plautus in Menaechmis :

Folia nunc cadunt ;
Nunc si triduum hoc hic erimus, tum arbores in te cadent.

1769. II, VIII, 69. Ante tubam trepidas

Ante tubam trepidas, id est : Animo consternaris, priusquam appareat periculum. Ab ingavis militibus sumptum, qui pavitant, priusquam bellicum canatur ; nam audita tuba mirus quidam pavor solet militum animos incessere. Vergilius : Cur ante tubam tremor occupat artus ? Qui sermo si paulo longius detorqueatur in proverbii speciem abibit.

1770. II, VIII, 70. Ameles angulus

Ἀμελὴς γωνία, id est Ameles angulus, id est Neglectus angulus, dicebatur qui supinus et oscitabundus desideret nihil bonarum rerum tentans. Aiunt in Lybia locum esse, qui Ἀμελὴς γωνία, hoc est Securus angulus, vulgo dictus sit, ob id fortasse, quod neglectus et incultus jaceret. Comperio scriptum et Ἀμελοῦς γωνία, id est Negligentis angulus. Recensent Zenodotus et Hesychius.

1771. II, VIII, 71. Ultra res Callicratis

Ὑπὲρ τὰ Καλλικράτους, id est Supra fortunas Callicratis. De immensis opibus dicebatur. Aiunt Carystium quempiam fuisse nomine Callicratem, qui reliquos cives opibus longe praestiterit ; unde si quem magnopere locupletem intelligi volebant, eum vel Carystii Callicratis facultates vincere dicebant. Aristoteles autem in Atheniensium republica citante Suida tradit Callicratem quemdam e judicum ordine fuisse, qui judiciarias exactiones supra modum auxerit, atque hinc natam paroemiam de immodicis exactionibus.

1772. II, VIII, 72. Vulcanium vinculum

Ἡφαίστειος δεσμός, id est Vulcanium vinculum. Ubi quis nodis inextricabilibus esset illigatus, Vulcaniis vinculis teneri dicebatur, sumpta denominatione ab adamantinis illis vinculis, quibus apud Homerum Vulcanus Venerem et Martem sic irretivit, ut quo magis se conarentus explicare, hoc magis involverunt. Homerus Odysseae octavo :

Βῆ ῥ’ ἴμεν ἐς χαλκεῶνα, κακὰ φρεσὶ βυσσοδομεύων·
Ἐν δ’ ἔθετ’ ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα, κόπτε δὲ δεσμοὺς
Ἀρρήκτους ἀλύτους, ὄφρ’ ἔμπεδον αὖθι μένοιεν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε δόλον κεχολωμέμος Ἄρει,
Βῆ ῥ’ ἴμεν ἐς θάλαμον, ὅθι οἱ φίλα δέμνι’ ἔκειτο·
Ἀμφὶ δ’ ἄρ ἑρμῖσιν χέε δέσματα κύκλῳ ἁπάντῃ,
Πολλὰ δὲ καὶ καθύπερθε μελαθρόφιν ἐξεκέχυντο,
Ἠΰτ’ ἀράχνια λεπτά·τὰ οὔ κέ τις οὐδὲ ἴδοιτο,
Οὐδὲ θεῶν μακάρων. Id est
Ille domum petiit, qua stat ferraria fornax,
Secum imo interea penitus mala pectore volvens.
Ac trunco imposita praegrandi incude secabat

Vincula nulli vel rumpenda vel effugienda,
In quibus impliciti simul astrictique manerent.
At postquam insidias Marti indignatus et artes
Absolvisset, adit conclave, ubi dulce cubile
Stabat, et hinc illinc fallacia vincula fulcris
Obligat et summo suspendit plurima tecto,
Mire tenuia, sic telas ut araneolorum,
Sic uti nec possint oculis deprendier ullis,
Non vel divorum.

Adagium refertur a Suida.

1773. II, VIII, 73. **Ad satietatem usque**

Ἄχρι κόρου, id est Usque ad satietatem, id est quantumlibet aut ampliter. Quod ita demum proverbium fuerit, si longiuscule transferatur, ut In poeticis litteris versatus sum ἄχρι κόρου et Illusit nobis ἄχρι κόρου et Quintilianus metaphoris gaudet ἄχρι κόρου. Idem composita voce dicunt κατακόρως, id est affatim. Julius Pollux addit πέρα κόρου, id est ultra satietatem. Atque ita vescentem indicat dici solere ἀδδηφάγον et κάβασον a κάβος, quod est tritici mensura, quemadmodum Latini bibacem dicunt tricongium. Itidem dicunt ἄχρι χείλους, id est usque ad labium, sumpta a vasis metaphora, et usque ad ambas aures, de quo meminimus alibi. Julius Pollux vas plenum appellat ἰσοχειλές sive ἐπιχειλές, redundans ὑπερχειλές, a labro vasis sumpta voce. Refertur a Zenodoto.

1774. II, VIII, 74. **Votum munificum**

Εὐχὴ μεγαλόδωρος, id est Votum munificum. Ubi quis animo spes regias concipit jamque voto dives est. Μεγαλόδωρος Graecis dicitur qui magna donat. Nihil autem voto hominis liberalius ; largitur enim cuilibet, quantumcumque petit. Meminit hujus Lucianus in Haeresibus.

Promissis dives quilibet esse potest,

ait Ovidius ; sed multo facilius est votis esse liberalem ac divitem.

1775. II, VIII, 75. Utinam domi sim

Οἴκοι γενοίμην, id est Utinam domi sim. Dici solitum, Ubi quis optat e malis quibus implicitus est, emergere. Translatum videtur ab iis, qui in tempestate periclitantur. Nam nunc etiam ita vulgo loquuntur qui periculose navigant : Οἴκοι γενοίμην. Refertur a Suida.

1776. II, VIII, 76. Utinam male, quemadmodum invenisti, ejicias

Εἴθε φαύλως, ὥσπερ εὗρες, ἐκβάλοις τὴν ἔνθεσιν, id est
Utinam ita, ut male reperisti jus, et ejicias male.

Hoc est : Utinam quemadmodum male tibi peperisti famam aut facultates, ita et male perdas, juxta Plautinum illud Male partum male disperit. Suidas hunc traochaicum ut proverbialem citat ex Aristophane. Apud quem exstat in Equitibus diciturque inibi in Cleonem, reipublicae depeculatorem.

1777. II, VIII, 77. Ultro deus subjicit bona

Αὐτομάτως ὁ θεὸς ἀνίησι τὰ ἀγαθά, id est Ultro deus subjicit bona. Quoties res citra nostram operam feliciter cadunt quasi deo quopiam accurante. Stobaeus senarium hunc adduxit ex Plutis Cratini :

Αὐτόματα τοῖσι θεὸς ἀνείη τὰ ἀγαθά, id est
Ultro bona istis ipse suppeditat deus.

De dormientis reti dictum est alias.

1778. II, VIII, 78. Ventres

Γαστέρες, id est Ventres, dicebantur homines edaces ventrique atque abdomini servientes. Epimenides Cretensis citante divo Paulo in epistola, quam scribit ad Titum :

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργοί, id est

Cretenses vani usque, malae ferae, alui inertes.

Item Lucilius :

Vivite lurcones, comedones, vivite ventres.

Terentius in Phormione : Pugnos in ventrem ingere. Donatus ostendit et od totum parasitum referri posse. Plutarchus in commentario De discrimine adulatoris et amici putat hos versus jambicos non perinde quadrare in cancrum atque in assentatorem et parasitum :

Γαστὴρ ὅλον τὸ σῶμα, πανταχῇ βλέπων

Ὀφθαλμός, ἕρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον, id est

Est venter omne corpus, undique obtuens

Oculus, suisque bestia reptat dentibus.

Aristoteles libro Moralium III ostendit homnies ventri gulaeque deditos appellari solere γαστριμάργους, quod praeter modum expleant ventrem cibo potuque. Constat vocem esse compositam a γαστήρ, venter, et μάργος, insanus. Libet obiter commemorare ridiculum quiddam, quod per hujus loci occasionem comperi. Qui Graecum Etymologicum nobis contexuit negat a quoquam vel grammaticorum vel rhetorum explicatum, unde dictus sit gastrimargus, verum id esse factum ab Aristotele in opera De animalibus. Equidem hactenus inhiabam larus reconditum quiddam expectans. Margos, inquit, animal est, quod ex putrefaction nascitur inter terram et aquam. Id quemadmodum e terra nascitur, ita non desinit vesci terra, donec ea perterebrata emergat in auras. Quo simul ut emersit, moritur triduum, donec veniat humida nebula, qua madefactum animal reviviscit nec dein amplius

terra vesccitur. Atque hinc qui veteres philosophos sequuti sunt, homines impedio voraces appellarunt γαστριμάργους. Jam hoc somnio quid ineptius ? Sed ille somnium addit somnio. Possunt tamen, inquit, pie quae dicta sunt intelligi.Omnis enim cupiditas e corruptione nascitur. Ea posteaquam nata est, non deinit edere cor cui inest, donec per habitum scientiae in apertum prodeat ; ubi prodierit, moritur tribus animi potentiis. Te sic gratia sancti spiritus per nebulam eruditionis apparens dat stillas cognitionis vivificatque non juxta priorem vitam cupiditatibus obnoxiam, sed juxta eam, quae ob virtutem cum diis habet familiaritatem. Haec plusquam frivola tamen recensere visum est, quo lector intelligat, quantum sit illis rhapsodiis tribuendum et quam sinistre faciant qui nephas esse putant in dubium vocare quicquid quacunque occasione chartis illitum repererint. Fuit hoc aliquando quorundam studium, ut non solum poetarum fabulas ad Christianam allegoriam traherent, verum etiam ipsi novas fabulas comminiscerentur, quas allegorice nobis exponerent, quasi veritas nisi adhibito mendacio disci non possit. Hic autem cum fuerit Christianus, tamen, quoniam sui somnii auctorem vult videri Aristotelem, putat se nobis pulchre oblevisse os, quod pro deo deos dicit. Scilicet Aristoteles solet animantium naturas ad moralem accomodare sensum, et ille novit, quod sit purus sanctus. Julius Pollux libro De rerum vocabulis sexto admonet olim bibacem πίθον, id est dolium, appellatum et edacem κάβασον, quod κάβος frumenti mensuram significaret quasi lagenam dicas. Antiphanes apud Athenaeum libro duodecimo de obeso et bibaci :

Τοῦτον οὖν
Δι᾽ οἰνοφλυγίαν καὶ πάχος τοῦ σώματος
Ἀσκὸν καλοῦσι πάντες οἱ ἐπιχώριοι, id est

Hunc igitur ob
Bibacitatem et obesitatem corporis
Utrem vocant ejusce cultores loci.

Apud hunc ipsum alicubi cibo potuique dediti θύλακοι dicuntur, nec obscurum est illud : Lagenam pendere, non hominem.

1779. II, VIII, 79. Ulyssem commentum

Ὀδύσσειος μηχανή, id est Ulyssem inventum, callidum, asutum et vafrum dicebatur. Ulyssem Homerus ubique versutum facit ac dissimulantem simulantemque. Unde eum statim initio Odysseae πολύτροπον appellat. Vergilius item : Scelerumque inventor Ulysses. Refertur apud Suidam. Plutarchus in Lysandri vita declarat, quid sit Ulysseum commentum : Lysandrum Lacedaemonii missa scytala domum revocarant. Is metuens accusationes Pharnabazi regis, qui gratiosus erat Lacedaemoniis, dedit operam, ut cum illo veniret in colloquium. Ab eo multis precibus impetravit, ut scriberet magistratui se nullis ab ipso laesum injuriis. Pharnabazus cum Cretensi, quod aiunt, cretissans conscripsit epistolam ex Lysandri sententia, quam illi legendam tradidit ; sed clam scripserat aliam ex sui animi sententia sigillo et inscriptione tam simili, ut dinosci non quirent altera ab alteris, eamque tradit Lysandro. Is nihil suspicans reddit ; quam lectam cum illi commonstrassent ephori, Lysander intellexit non solum Ulyssem versutum fuisse. In hancc ferme sententiam Plutarchus.

1780. II, VIII, 80. Victitant succo suo

Proverbiali figura dictum est in parasitos Victitant succo suo, qui, si quando coena contigint lautior, ingurgitant sese, rursus ubi nulla arridet spes coenatica cogunturque οἰκόσιτοι vivere, fortiter ferunt inediam et in convivii spem durant. Sumpta metaphora a cochleis, quae per aestum intra testam contractae utcumque succo suo aluntur, donec acciderit pluvia. Plautus in Captivi duo :

Cum res, inquit, prolatae sunt, cum rus homines eunt,
Simul prolatae res sunt nostris dentibus.
Quasi, cum caletur, cochleae in occulto latent,

Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit,
Itidem parasiti rebus prolatis latent
In occulto miseri, victitant succo suo.

1781. II, VIII, 81. Viri infortunati procul amici

Ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι, id est
Viri siti in malis amici sunt procul.

Paroemia notat mores amicorum vulgarium, qui hirundinum ritu pro ratione temporum advolant ac devolant : advolant ubi res secundae, devolant ingruente rerum tempestate. Aristides in oratione Panathenaica nominatim adagii titulo usurpavit : Καὶ τὴν παροιμίαν ἐνήλλαξεν· οὐ γὰρ ἐκποδὼν εἶναι κατέδειξε φίλους κακῶς πράξαντος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ τὼν πρόσθεν διαφόρων ἐπὶ τοῖς ἀτυχήμασι φίλους πεποίηται, id est Ac proverbium invertit ; declaravit enim haud quaquam esse procul amicos ejus, cui res sunt adversae, verumetiam multos, qui antea dissidebant, in rebus afflictis sibi reddidit amicos. In hanc sententiam extat et hujuismodi senarius :

Τῶν δυστυχούντων εὐτυχὴς οὐδεὶς φίλος, id est
Felix amicus nullus infelicibus.

Item alter huic similis :

Κρίνει φίλους ὁ καιρός, ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ, id est
Ut ignis aurum, amicum ita tempus arguit.

Ad hanc sententiam palam allusit Cicero libro Familiarium epistolarum nono : Nam etsi non facile dijudicatur amor versus et fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut quasi aurum igne sic benevolentia fidelis periculo aliquot perspici possit. Caetera sunt signa communia. Horatius :

Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.

Passim habentur amici, qui petant ; qui dent, perpauci. Pindarus item in eandem sententiam : Οἴχεται τιμὰ φίλων τατωμένῳ φωτί, παῦροι δ’ ἐν πόνῳ πιστοὶ

βροτῶν, id est Perit bonos homini amicis orbato ; sunt autem paucio mortales fidi in rebus afflictis.

1782. II, VIII, 82. Vias novit, quibus effugit Eucrates

Οἶδε τὰς ὁδούς, ἅσπερ ἔφυγεν Εὐκράτης, id est Novit vias, quibus effugit Eucrates. In eum quadrat, qui semper aliquam invenit rimam, ut inquit Plautus, per quam elabatur, ut officium subterfugiat. Aristophanes in Equitibus :

Εὐλαβοῦ δὲ μὴ ʼκφύγῃ σε· καὶ γὰρ οἶδε τὰς ὁδούς,
Ἅσπερ Εὐκράτης ἔφευγεν διὰ κυρηβίων, id est
Caveto ne te effugerit ; novit vias,
Quibus Eucrates effugerat per furfures.

Taxat autem obiter Eucratis mores, qui cum molitor esset, tamen rem publicam administrat. Quin et in Avibus taxat Execestidem quempiam peregrinum et erronem, cui viae omnes notae fuerint. Congruet in hominem aliquo praetextu suffugientem, si quando fides sit praestanda.

1783. II, VIII, 83. Vivit, incende ingem

Ζῇ, καῖε πῦρ, id est Vivit, incende ignem. Ubi in negotii periculosi puncto festinandum admonemus et occasionem arripiendam, ut cum reperta scintillula properatur, ne pereat et illa. Simile illi : Nunc tuum ferrum in igni est. Refertur apud Suidam.

1784. II, VIII, 84. Venter auribus caret

Γαστὴρ οὐκ ἔχει ὦτα, id est Venter auribus caret. Ubi de pastu agitur, non admittuntur honestae rationes. Attestatur huic senarius ille proverbii vice Graecis celebratus :

Λιμῷ γὰρ οὐδέν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος, id est

Contra famem etenim nulla contradictio est.

Celebratur a Plutarcho Gellioque dictum illud Catonis ex oratione quadam, qua dissuasit legem agrariam. Eam sic exorsus est, ut dicat arduum esse ad ventrem verba facere, qui careat auribus. Nec inepte accomodabitur in eos, qui ventris addicti voluptatibus nihil admittunt, quod ventri non sit amicum. Seneca libro III epistola XXI. Venter, inquit, praecepta non audit : poscit, appellat. Non est autem molestus creditor : parvo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes.

1785. II, VIII, 85. Cum pulvisculo

Vel cum pulvisculo dicimus, quoties omnia sic tolluntur, ut nihil fiat reliqui, ne pulvis quidem. Metaphora mutuo sumpta videtur ab iis, qui frumentum ab area converrunt, non sine pulvere. Plautus in Rudentibus :

Converret hic jam me totum cum pulvisculo.

Idem in Truculento :

Quo citius rem ab eo auferant cum pulvisculo.

Simili figura dixit Juvenalis cum erugine pro eo, quod est integre et nulla parte diminutum :

Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota erugine follem.

Eodem pertinet evangelicum illud, quo jubentur etiam pulverem excutere apostoli, id est ne minimum quidem ab eis auferre secum.

1786. II, VIII, 86. Valere pancratice

Plautus in Bacchidibus valere pancratice dixit pro eo, quod est firma esse valetudine ; nam in pancratistis robur corporis potissimum spectabatur. Pro eodem dixit valere athletice, valere pugilice, valere basilice. Terentius item : Pugilem esse aiunt, de puella robustiore, et habitiore. Graeci βασιλικῶς pro magnifice proverbiali figura dicunt, neque is sermo vulgo non tritus est etiam hodiernis temporibus.

1787. II, VIII, 87. Foedum est, et mansisse diu, vacuumque rediisse

Versus hic Homericus ex secundo Iliados libro non dubium quin annumerandus sit inter eos, quos Macrobius scribit in proverbium abiisse :

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι, id est

Turpe est et mansisse diu vacuumque redisse.

Conveniet, ubi quis longam de se concitavit expectationem, cui postea non respondeat, veluti si quis studii causa diu peregrinatus domum redeat nihilo doctior aut si negotiator post diutinam absentiam revertatur nihilo ditior aut si quis admodum longaevus nihil praeclari gesserit in vita, quo se vixisse testaretur. M. Tullius proverbii vice usurpavit Epistolarum ad Atticum libro sexto, epistola cui initium Nunc quidem profecto.

1788. II, VIII, 88. Tragulam injicere

Plautus in Epidico : Tragulam in te injicere adornant, id est dolum aliquem in te struunt. Et ibidem : Nescio quam fabricam facit. Sic autem habet versus tetrameter, trochaicus :

Tragulam in te injicere adornat, nescio quam fabricam facit.

Utraque figura proverbialis videtur. Idem in Cassina :

Ego pol istam jam aliquorsum tragulam decidero.

Rursus in Pseudolo :

At volui injicere tragulam in nostrum senem.

Huic simillimum quod dixit in Mostellaria : Pilum injecisti mihi. Pilum enim hastae genus est.

1789. II, VIII, 89. Trium litterarum homo

Trium litterarum homo per ironiam dici potest in eum, qui generosus et ingenuus videri cupiat. Inde natum, quod olim ingenui praenomen, nomen et

adnomen in litteris aut insignibus suis tribus litteris notare soleant, ut pro Quinto Valerio Maximo Q. V. M. Hinc vulgi jocus de trium litterarum homine. Plautus in Aulularia jocum alio detorsit, nempe in servum furacem. Subjicit enim : Etiam fur, trifurcifer.

1790. II, VIII, 90. Trium dierum commeatum

Trium dierum commeatus. Cum instare paupertas extrema significatur, translatione ducta a militum commeatu. Est apud Aristophanem cum alias tum in Acharnensibus :

Καί μ' ἠπιτηρεῖν σιτί' ἡμερῶν τριῶν, id est :

Mihique ut reservem commeatum tridui.

Interpres addit antiquitus in bellum ituris edici solere, ut sibi tridui non minus, commeatum pararent. Meminit in Equitibus :

Ἐγὼποριῶ καὶ τοῦτον ἡμερῶν τριῶν, id est :

Praebebo et istum, quod sat est in triduum.

Proinde tridui commeatum dicemus minimas facultates, quae vix ad tridui victum sufficiant. Non dissimili figura Terentius in Seipsum excruciante dixit decem dierum familiam.

1791. II, VIII, 91. Tragoedias in nugis agere

Tragoedias in nugis agit qui in re levicula tumultum movet et ut ait Terentius, magno conatu magnas nugas dicit. M. Tullius De oratore, libro secundo : Ne aut irrisione aut odio digni putemur, si tragoedias agamus in nugis. Usurpat idem Fabius libro sexto, capite de peroratione. Nam in paruis, inquit, litibus has tragoedias movere tale est, quasi si personam Herculis et cothurnos aptare infantibus velis. Quin hoc ipsum excitare tragoediam, si alio quopiam deflectatur, proverbium resipit. Unde et Graecis ἐκτραγῳδίζειν, et τραγικῶς λέγειν pro graviter sive acerbe.

1792. II, VIII, 92. Transversum agere

Transversus agi dicitur qui vi et impetu quodam ab instituto deflectitur. Ita Laberius mimus apud Macrobium libro Saturnalium secundo cursum fortunae transversum vocat. Hunc enim C. Caesaris benignitas invitavit, ut eques Romanus et senex prodiret in scenam. In prologo igitur queritur praeter animi sui sententiam eo Caesaris auctoritate fuisse compulsum.

Necessitas, inquit, cujus cursus transversum impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pene extremis sensibus, et caetera.

Ita qui praeceps ira fertur, transversus rapi dicitur. Ductum apparet a navigantibus, qui secundo vento recto cursu feruntur, flatu adverso, transversim aguntur.

1793. II, VIII, 93. Thrasybulo Dionysium dicitis esse similem

Θρασυβούλῳ Διονύσιόν φατ’ εἶναι ὅμοιον, id est Dionysium Thrasybulo similem esse dicitis. Dici solitum, ubi quis ea componit, quae nimio intervallo inter se differunt. Dionysius enim inter pestilentissimos tyrannos commemoratur, Thrasybulus laudatur, quod reipublicae studiosissimus fuerit. Sumptum est e Pluto Aristophanis.

1794. II, VIII, 94. Tributis potiora

Τὰ τῶν φόρων κρείττω, id est, Tributis potiora. Dicebatur, ubi quis ex malefactis et iniquitate commodum ingens reportaret. Refertur a Suida, et Zenodoto proverbii nomine nec pluribus explicatur. Harpocration in Dictionario rhetorico scribit extitisse in oratione Hyperidis adversus Athenogenem. Inde natum opinor, quod qui principum nomine tributum exigunt, fere plus extorquent, quam par est. Et principes sic petunt, ut ab invitis rapiant, ni dent quod petitur. Congruit huic illud

Pindari ex Pythiis hymno octavo : Κέρδος δὲ φίλτατόν γ', ἑκόντος εἴ τις ἐκ δόμων φέροι, id est Lucrum autem gratissimum, si quis ex volentis aedibus ferat.

1795. II, VIII, 95. Tragica simia

Τραγικὸς πίθηκος, id est Tragica simia, proverbiali convicio dicebatur qui fungeretur honoribus opibusque polleret, alioquin indignus. Simiam appellant homuncionem, vix hominem, sed simulachrum hominis magis, tragicam addunt propter fortunae strepitum et personam additam. Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte Aeschinem tragicam simiam appellat, quod cum esset nequissimus, splendidis verbis probum civem ageret. Cujus proverbii meminit Philostratus in Aristide. Divus Hieronymus in epistolis ostendit hoc scomma iaci solere vulgo in Christianos, sed ab impiis ethnicisque, perinde quasi vultu habituque sanctimoniam prae se ferrent, cum essent improbi. Quanquam hic locus in exemplaribus non eodem habetur modo, sicut admonuimus in scholiis nostris, quibus vere divini viri lucubrationes, quo a piis homonibus, sed mediocriter doctis, possent inoffense legi, summis vigiliis emendetas illustravimus. Convenit et in eos, qui barba pallioque philosophos se profitentur, quum caetera cultui non respondeant. Sic enim Plutarchus : Οὔτε γὰρ φιλοσόφους πωγωνοτροφίαι καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν οὔτε Ἰσιακοὺς αἱ λινοστολίαι, id est Neque enim alere barbam aut gestare vile pallium philosophum facit neque lineis vestiri Isiacos, hoc est Isidis sacerdotes.

1796. II, VIII, 96. Tineas pascere

Tineas pascere dicuntur quae neglecta situ pereunt. Ductum a vestibus aut libris diu reconditis et intactis. Horatius in Epistolis :

Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inerteis
Aut fugies Uticam aut unctus mitteris Ilerdam.

1797. II, VIII, 97. Titio ad ignem

Δαλὸς ἐπὶ πῦρ, id est Titio ad ignem. Ubi quis applicatur ad eas res, ad quas natura propensus est, ut si mulierosus ad puellarum convictum, sanguinis avidus ad militiam, lucri sitiens ad mercaturam. Δαλὸν enim Graeci vocant lignum semiustulatum. Non admodum abludit ab illo : Εἰς ἀμίδα ἐνουρεῖν, id est In matulam immeiere. Refertur a Suida et Zenodoto.

1798. II, VIII, 98. Tithymallus Laconicus

Τιθύμαλλος Λακωνικός, id est Tithymallus Laconicus. In lippientes oculisque caecutientibus homines dicebatur. Tithymallus herbae genus apud Lacones repertum, lacteo succo manans decerptum, unde quidam dixere lactariam, singularis acrimoniae, quo sub noctem oculos illinebant ad visum acuendum. Hujus Dioscorides in quarto, plureis species facit deque oculorum remedio diligenter meminit. Adagium refertur apud Suidam, qui citat ex Aristophane de Neoclide lippo : Σκόροδ᾽ ὁμοῦ τρίψαντα τιθυμάλλῳ id est Qui allium trivit simul cum tithymallo. Carmen autem extat in Contionatricibus :

Τί δαί μ᾽ ἐχρῆν δρᾶν ; — Σκόροδ᾽ ὁμοῦ τρίψαντ᾽ ὀπῷ
Τιθύμαλλον ἐμβαλόντα τοῦ Λακωνικοῦ
Σαυτῷ παραλείφειν τὰ βλέφαρα τῆς ἑσπέρας, id est :
Simul cum opi liquore tereres allia,
Tithymallon insuper adderes Laconicum
Et obungeres tibi palpebras sub vesperam.

Vox dicta videtur a mamma nutricis ; sed apud alios per simplex λ scriptam comperio, licet Suidas scribat per geminum. Nec indicat interim usum proverbii. Si competit in lippos, dicendum est Tithymalo opus habet aut Tithymalum terit. Nam tradunt huic efficacem esse acrimoniam, ut quum succus ejus colligitur, cavendum sit, ne contingat oculos, et quoties sumitur in stomachum, devorare necesse est

obvolutum, ne fauces radat. Hujus succo medentur oculorum pituitae. Multa de his Plinius libro vigesimo sexto, capite octavo. Cornelius Celsus in quinto indicans eam herbam Latinis dici lactucam marinam vim ait habere exedendi.

1799. II, VIII, 99. Tinctura Sardonica

Βάμμα Σαρδωνικόν, id est Tinctura Sardonica. De colore praecellenti dicebatur, praecipue purpurae. Per jocum autem transfertur ad eum, qui pudefit aut qui ob plagas sanguine tingitur. Sardo sive, ut Hesychius scribit, Sardon insula ingens apposita Italiae, in qua variae purpurarum tincturae, laudatissimaeque fiebant. Itidem et Tyrium muricem ostrumque Sarranum legimus apud Latinos. Aristophanes in Pace :

Ἣν ἐκεῖνός φησιν εἶναι βάμμα Σαρδινιακόν, id est :
Quam ille praedicat coloris esse Sardiniaci.

Idem in Acharnensibus :

Ἵνα μή σε βάψω βάμμα Σαρδινιακόν, id est :
Ne te linam colore Sardiniaco.

1800. II, VIII, 100. Quam curat testudo muscam

Ὅσον μέλει τῇ χελώνῃ μυιῶν, id est Quam curat testudo muscas. Suidas ex auctore nescio quo refert haec verba : Τῷ δὲ Ἀγαμέμνονι τῆς Θερσίτου παρρησίας ἧττον ἔμελεν ἢ χελώνῃ μυιῶν, τὸ τῆς παροιμίας, id est Agamemnon autem minoris faciebat Thersitae maledicentiam, quam testudo muscas, quemadmodum proverbio dicitur. Testudini nihil nocere possunt muscae propter testam, qua munita est. Confine illi, quod alibi memoravimus : Non curat culicem elephantus. Lepidius erit ad res animi detortum. Animus virtute ac philosophia munitus nihil plus timet fortunae incursum quam testudo muscas.

1801. II, IX, 1. Stultior Morycho

Μωρότερος εἶ Μορύχου, id est Stultior es Morycho. Siculum proverbium in eos, qui ridicule stulteve quippiam facerent. Mihi videntur peculiariter obnoxii huic adagioni qui domesticorum negotiorum negligentes foris agunt aliena curantes ; quod genus inducitur Ollus apud Martialem, cujusmodi sunt et apud Plutarchum Lamiae. Zenodotus tradit apud Siculos Baccho cognomen esse Morycho idque inde datum, quod in vindemiis huius dei facies musto ficisque virentibus oblini consueverit quod utriusque arboris inventae laudem Baccho tribuunt veteres, ut testis est Athenaeus libro Dipnosophistarum secundo παρὰ τὸ μορύξαι, τὸ μολύνεσθαι, id est a moryxare, quod est contaminare, unde et Homerus μεμορυγμένος dixerit pro μεμολυσμένος. Bacchus autem ubique ridiculus ac parum cordatus inducitur a poetis utpote deus temulentus, velut in Ranis Aristophanis, ideoque hujus sacris ludicra quaedam tanquam in ejus contumeliam fiebant. Quin et cognomen additum contumeliae causa ἐρεβίνθειος. Apud Siculos hujus simulachrum non in templo sed extra phanum sub dio positum erat juxta ingressum sive vestibulum, confectum e lapide, cui nomen psella, arte Simmii cujusdam Eupalami. Proinde vulgari joco jactatum est de illo : Μωρότερος εἶ Μορύχου, ὃς τἄνδον ἀφεὶς ἔξω τῆς οἰκίας κάθηται, id est Stultior es Morycho, qui omissis his quae sunt intus foris extra domum desidet. Zenodotus adagium citat ex epistola quadam Polemonis ad Diophilum.

Quanquam alienissimum est ab ingenio moribusque meis vestigandis aut insectandis aliorum erratis operam conterere, tamen non possum hoc loco mihi temperare, quin ridendi magis quam insectandi causa proferam cujusdam apud Italos non infimi nominis inscitiamne dicam an socordiam, praesertim cum is τὴν λεοντῆν ἐνδύσας tantum sibi sumat in litteris, ut arrepta veluti censoria virgula non solum de scriptoribus caeteris magna pronuntiet auctoritate, verum etiam Angelum Politianum, virum modis omnibus et incomparabilem et inimitabilem, ceu

praeceptor quispiam flagellet atque emendet. Cui cum non pauca concedat homo candidus, tamen delicatae illae et meris atticismis assuetae aures transmarinae Veneris sensum in eodem desiderant, quod οὐδ´ ἀρχὴν verterit ne initio quidem. Audiamus igitur in hoc Aristarcho Venerem illam transmarinam ac germane Graecanicam. Principio proverbium hoc e vulgatissimis Zenobii collectaneis enarrans Polemonem perinde citat, quasi locum ipse legerit, id quod suo more facit, videlicet ut in abstrusis minimeque vulgatis auctoribus versari videatur. Deinde Graeca quae modo retulimus indidem, ὃς τὰ ἔνδον ἀφεὶς ἔξω τῆς οἰκίας κάθηται reddidit in hunc modum : qui relinquens habitationem interiorem extra positam quaerebat. Rursum quod habetur in iisdem collectaneis, Μόρυχος δὲ Διονύσου ἐπίθετον ἀπὸ τοῦ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πολύνεσθαι, ἐπειδὰν τρυγῶσι, τῷ ἀπὸ τῶν βοτρύων γλεύκει καὶ τοῖς χλωροῖς σύκοις, expressit hoc pacto : Morychus sane epitheton est Bacchi ἀπὸ τοῦ <τὸ> πρόσωπον αὐτοῦ μολύνεσθαι, id est ab inquinando videlicet propriam faciem. Inquinare namque solet eam Bacchus racemis et viridibus ficis. Deinde quod idem coacervator etymologiam nominis reddens scripsit μορύξαι γὰρ τὸ μολῦναι, sic interpretatus est lepos Atticus nostri temporis : Μορύξαι, inquit, porro idem est quam μολῦναι, hoc est ineptire, hoc est desipere. Jam illud quanto est παντὸς Μορύχου μωρότερον, quod de Bacchi statua reddidit. Graeca sic habent : Παρόσον ἔξω τοῦ νεὼ τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ ἔστη παρὰ τὴν εἴσοδον ἐν ὑπαίθρῳ. Ea sic extulit transmarina Venus : Praeterea dicitur a simplicitate Bacchi, cujus simulachrum in aperto statuitur apud Hesiodum. Vide quot veneres in uno eoque perbrevi capite prodidit hic venustus : primum Bacchus fastiditis penetralibus aedium suarum peregrinas sectatur domos. Deinde, cum saxeus sit, fit enim de statua mentio, tamen ipse sibi faciem racemis et ficis oblinit, quo vindemiatores delectet. Ad haec, cum idem significent μορύξαι et μολῦναι, utrunque declarat ineptire et desipere, verum his duntaxat, qui Venerem illam transmarinam usquequaque percalluerint. Denique, quod est omnium venustissimum, e vestibulo, siquidem auctore Polluce εἴσοδος templi vocatur quod est προπύλαιον dicitur,

Hesiodum fecit, hoc est e mutis saxis eloquentissimum poetam. Et habet tamen hic talis artifex quibus sit admirationi, hoc est similes habent labra lactucas, cum innumera sint in hujus commentariis pari flore reddita Graeca, οὔτε οὐρανοῦ, quod aiunt, οὔτε γῆς ἁπτόμενα, quae vel ipse saxeus Morychus rideat. Homo me hercle suavis atque adeo Moriae beneficio felix, qui transmarinae Veneris sensum requirat in aliis, ipse communi carens et, ut videtur, marinae quam transmarinae Veneri familiarior.

Sed praestat, opinor, ut omissis jocis ad institutum negotium calamus recurrat. Jocatur in Morychum et Aristophanes in Vespis : Ζῆν βίον γενναῖον ὥσπερ Μόρυχος, id est Vivere vitam generosam quemadmodum Morychus. At Suidas indicat hujus nominis poetam quempiam fuisse tragicum, cujus vita non caruerit luxus ac molliciei nota, citatque hoc in eum carmen Aristophanis Extat autem in Acharnensibus :

Ὦ φιλτάτη σὺ καὶ πάλαι ποθουμένη,
Ἦλθες ποθεινὴ μὲν τρυγωδικοῖς χοροῖς,
Φίλη Μορύχῳ, id est
Charissima ac desiderata jam diu,
Optata ades tu fece sublitis choris,
Grata et Morycho.

1802. II, IX, 2. Quatuor obolis non aestimo

Τεττάρων ὀβολῶν εἶναι οἴει, id est quatuor obolorum esse puta. Simile illis, quae alibi retulimus : Assis te non facio et Dupondii non facio et Teruncii non facio. Suidas haec quoque refert, sed tacito (qui frequens illi mos) auctoris nomine : Τὴν παρρησίαν τὴν σὴν οἴει τεττάρων εἶναι ὀβολῶν, τὸ λεγόμενον, id est Tuam maledicentiam existimato quatuor esse obolorum, quemadmodum dicitur. Et diobolare vocant Latini, quod vilissimum videri volunt.

1803. II, IX, 3. **Tenuem nectis**

Λεπτὴν πλέκεις, id est Tenuem nectis. De pauperibus dictum, quibus plerunque tenuibus in rebus labor. Dicitur et Λεπτὴ ἐλπίς, id est Spes tenuis, pro exigua, et Λεπτὴ φροντίς, id est Tenuis cura, pro subtili et curiosa et Λεπτὰ ξαίνεις, id est Tenuiter deducis, in sordidos quique vel minutissimarum rerum habent rationem. Ducta metaphora a textoribus.

1804. II, IX, 4. **Terrestria balnea**

Χθόνια λουτρά, id est Terrestria sive inferorum balnea. Dictum videtur (nam conjectandum est), ubi quid sero jam adhibetur, nulli futurum usui ei, cui exhibetur, veluti si quis tum reo patrocinetur, postquam pronuntiata fuerit irrevocabilis judicum sententia. Mos olim fuit defunctis ad sepulchrum balnea quaedam inferre. Cadavera item sepulturae danda prius lavabantur. Unde Ennius :

Tarquinii corpus bona foemina lavit et unxit.

Fit et nostra tempestate, fortassis ex prisca relictum consuetudine, ut defunctorum monumentis aquam inspergant consecratam, praesertim apud Germanos, hujus rei praeter caeteros benignos.

1805. II, IX, 5. **Ter**

Ne illud quidem figura proverbiali vacat, quod Graeci numeri additione rem amplificant, maxime ternionis, fortassis quod is apud priscos et absolutissimus et sacer habebatur, ut quicquid ter dictum aut factum esset, id ratum et efficax haberetur ; unde in magorum mysteriis adhiberi solitus. Vergilius in Pharmaceutria :

Terna tibi haec primum triplici diversa colore
Licia circundo terque haec altaria circum
Effigiem duco ; numero deus impare gaudet.

Et apud Theocritum in ejusdem tituli carmine :

Ἐς τρὶς ἀποσπένδω καὶ τρὶς τάδε πότνια φωνῶ, id est

Ter libo, ter et haec pronunncio mystica verba.

Item in ceremoniis funebribus : Et supremum ter uoce ciemus. Apud Euripidem in Hecuba praeco ter iterato verbo silentium indicit :

Σιγᾶτ΄, Ἀχαιοί, σῖγα πᾶς ἔστω λαός,

Σῖγα σιώπα, id est

Silete, Achivi, populus omnis silens

Taciturnitate silentioque.

Aristophanes in Ranis :

Τούτοισιν ἀπαυδῶ καὖθις ἀπαυδῶ καὖθις μάλ΄ ἀπαυδῶ, id est

Istis recuso iterumque recuso rursum ualde recuso.

Passimque legitur non solum apud poetas, verumetiam oratores τρὶς μιαρός, τρὶς κατάρος, τρὶς μακάριος, τρὶς μέγιστος, τρὶς ἄθλιος, id est ter scelestus, ter execrabilis, ter beatus, ter maximus, ter infelix. Quod Latini duntaxat in carmine sunt imitati. Vergilius : O ter quaterque beati. Ovidius :

Omina bis dices vera fuisse mea.

Est illud etiam nunc vulgo familiare, ut si quid asseverent vehementius, id ter repetant, ut hinc etiam adagium ortum videri possit. Strabo libro Geographiae primo, quod Homerus scribit Charybdim ter in die reddere quod absorbuit, ter resorbere, quum constet id non fieri nisi bis in die, excusat hac hyperbole, quasi τρὶς non hic numerum, sed vehementiam. Ad hanc sermonis formam pertinet quod est apud Platonem libro De Republica, X : Καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντες οὐκ αἰσθάνονται τριττὰ ἀπέχοντα τοῦ ὄντος, id est Et cum vident illorum opera, non intelligent ea tertio gradu abesse a veris. Agit de iis, qui e poetis sumunt recte Vivendi rationem, quum illi pro veris tradant phantasmata. Durat hujus sermonis vestigium et hodiernis diebus in lingua Gallica, qui hujus syllabae adjectione e comparativo faciunt superlativum, nisi quod inversis litteris tre sonant pro ter.

1806. II, IX, 6. Theagenis pecuniae

Θεαγένους χρήματα τά τ´ Αἰσχίνου, id est Theagenis pecuniae quemadmodum Aeschinis. Jocus proverbialis in eos, qui pauperes cum essent, tamen divites haberi volebant. Hoc morbo notatus est uterque, et Theagenes, et Aeschines. Unde cognomen his additum Σέλλοις, a Sello quopiam inepte ambitioso, qui cum re esset perquam tenui, tamen affectabat videri locuples, unde qui hoc morbo laborabant σελλίζειν dicebantur. Finitimum ei, quod alio dicetur loco, Φανίου θύρα, id est Phaniae janua. Proverbii meminit Aristophanes in Avibus :

Ἵνα καὶ τὰ Θεαγένους τὰ πολλὰ χρήματα
Τά τ´ Αἰσχύνου γ´ ἅπαντα, id est
Ubi sunt Theagenis plurimae pecuniae
Et Aeschynis quidem universae.

1807. II, IX, 7. Tantali lapis

Ταντάλειον λίθον, id est Tantali lapidem, vocatur imminens capiti periculum. Apud Suidam haec referuntur : Ἐπειδὴ τὸν Ταντάλου λίθον τῆς κεφαλῆς ἀπετιναξάμεθα, id est Quandoquidem Tantali saxum capiti impendens excussimus. Plato apud Stobaeum : Οὐδ´ εἰ τὸν λεγόμενον Ταντάλου λίθον ἐπηρτημένον τις ἔχοι, id est Ne si Tantali quidem quem vocant lapidem imminentem haberet aliquis. Sumptum a fabula Tantali, quam quidam fingunt apud inferos etiam hoc supplici genus pati, ut ingens saxum sic immineat capiti, ut jamiam casurum videatur. Athenaeus libro Dipnosophistarum sexto fabulae originem refert hunc in modum : Tantalus voluptatum avidus, cum in deorum consortium admissus impetrasset optionem petendi quicquid vellet, a Jove postulavit ut ad eum modum jugiter viveret inter epulas, nihil hac re ducens felicius. At indignatus Juppiter promissum praestitit hominisque optatis satisfecit ; caeterum ne frui posset appositis, saxum ingens jamiam casuro simile supra verticem suspendit, cujus metu non libeat quicquam

attingere. Vergilius Aeneidos suae libro sexto commentum hoc ad Lapithas Ixionem ac Pirithoum refert :

Quid memorem Lapithas, Ixiona Pirithoumque
Quos super atra silex jamiam lapsura cadenti
Imminet assimilis ? Lucent genialibus altis
Aurea fulcra thoris, epulaeque ante ora paratae
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta
Accubat et manibus prohibet contingere mensas
Exurgitque facem attollens atque intonat ore.

Usurpat et Pindarus in Isthmiis hymno septimo : Ἐπειδὴ τὸν ὑπὲρ κεφαλᾶς γε Ταντάλου λίθον παρὰ τις ἔτρεψεν ἄμμι θεός, id est Quandoquidem lapidem Tantali imminentem capiti aliquis nobis admovit deus. Sentit autem metum instantis belli. Interpres citat ex Euripide :

Κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον
Ἀέρι ποτᾶται, id est
Saxum pavescens, vertici quod imminet,
Per aerem volat.

Gregorius Nazianzenus in epistola quadam ad Basilium fratrem vitam sollicitam ac periculis expositam Ταντάλειον ζωὴν appellat.

1808. II, IX, 8. Surdior Toronaeo portu

Κωφότερος Τορωναίου λιμένος, id est Surdior Toronaeo portu. Aiunt portuum esse quendam Toronae Thraciae civitatis, qui longis et angustis duobus excursibus porrigitur in mare, ita ut in ipso portus secessu nullus fluctuum fragor audiatur. Unde proverbium in eos, qui non audiunt. Quanquam alii Toronem ponunt in Macedonia. Stephanus meminit etiam sinus cognomento Toronaei, a quo proverbium ductum videri possit, nisi quod mare surdum vocatur aut litus surdum magno fragore resonans, ut ob strepitum undarum praeterea nihil exaudire liceat.

1809. II, ix, 9. Surdior turdo

Κωφότερος κίχλης, id est Surdior turdo. Zenodotus ex Eubuli Dionysio citat. Ascribit surditatem huic avi peculiarem, cum sit loquacissima, vel proverbio teste. Unde concinne dicetur in eos, qui perpetuo blaterantes ipsi non auscultant, quid vicissim ab aliis dicatur, quod vicium in multis licet deprehendere.

1810. II, ix, 10. Effoeminatorum etiam oratio effoeminata

Ἔνεισιν ἐν δειλοῖσι κἄνανδροι λόγοι, id est
Inertibus viris iners oratio.

Ut quisque est, ita et loquitur. Refertur a Zenodoto. Confine illi, quod alibi retulimus : Fatuus stulta loquitur, item illi : Qualis vir, talis oratio. Tametsi longe alium Drancen fecit Vergilius, lingua fortem bellatorem, re imbellem.

1811. II, ix, 11. Stupidior Praxillae Adonide

Ἠλιθιώτερος Πραξίλλης Ἀδώνιδος, id est Stultior Praxillae Adonide. In vehementer stupidos. Polemon apud Zenodotum tradit Praxillam fuisse quampiam Sicyoniam poetriam, quae in suis cantionibus Adonidem inducit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit, respondere solem, cucumeres, mala. Quod cum vehementer insulsum videretur, cucumeres et mala cum sole componere, proverbio dici coeptum in homines nullius judicii.

1812. II, ix, 12. Simonidis cantilenae

Σιμωνίδου μέλη, id est Simonidis cantilenae. De vafris ac subdolis dictum est. Hunc tradunt primum astutiam et quaestum in artem induxisse. Erant illi duo scrinia, alterum gratiarum, alterum praemiorum, quae cum post tempus aliquantum aperuisset, gratiarum arculam semper offendebat inanem, praemiorum semper plenam, hoc commento significans se nolle gratis donare carmina. Meminit hujus rei

Plutarchus in libello Περὶ τῆς πολυπραγμοσύνης. Unde Aristophanes apud Suidam : Ἆισαι Σιμωνίδου μέλη, id est Cane Simonidis carmina. Meminit Aristophanes in Avibus :

Πρῶτον μὲν αὐτὸν τὴν λύραν λαβόντ´ ἐγὼ ´κέλευσα
Ἆισαι Σιμωνίδου μέλη, id est
Primum quidem ipsi iussi, uti sumpta lyra sonaret,
Simonideam cantionem.

Ad duo scrinia allusit Thocritus in Charitibus :

Ὀκνηραὶ δὲ πάλιν κενεᾶς ἐπὶ πυθμένι χηλοῦ, id est
Rursus at ignavae vacuo intra scrinia fundo.

1813. II, IX, 13. **Si tibi machaera est, et nobis urbina est domi**

Plautus in Bacchidibus :

Si tibi est machaera, et nobis urbina est domi.

Quoties malum malo opponitur ; nam machaera et urbina utrunque teli genus est. Sunt autem apud Plautum Chrysali verba minas minis referentis et militis saevitiam saevis item dictis retundentis. Placiades Fulgentius pro urbina legit veruina et interpretatur teli genus oblongum. Simillimum est illis : Par pari et Malo nodo malus quaerendus cunneus.

1814. II, IX, 14. **Semper agricola in novum annum dives**

Ἀεὶ γεωργὸς εἰς νέωτα πλούσιος, id est
Agricola semper dives annum in proximum.

De iis dictitatum, qui spe futuri compendii divites sunt ac sibimet expectatione rerum amplarum blandiuntur. Ductum a colonis, qui semper proximae aestatis uberiorem proventum sibi pollicentur eaque spe jam sumptus nonnullos audent facere.

1815. II, ix, 15. Semper virgines Furiae

Ἀεὶ παρθένοι Ἐρινν ῦς, id est Semper virgines Furiae. Proverbium obscurius deterret a peccando. Erinnyes enim, malefactorum ultrices, corrumpi non queunt, quo minus poenas sumant de iis, qui commeruerunt atque hac gratia dictae virgines. Suidas e Sophocle citat.

1816. II, ix, 16. Senex bos non lugetur

Γέρων βοῦς ἀπένθητος δόμοισιν, id est Bos senex vacat luctu domesticorum. Hoc est : senum mors, quod tempestiva videatur, non lugetur ab amicis. Quin et hodie, si quando nuntiatur obitus hominis natu grandis, Nihil acerbius, inquiunt, haud periit in cunabulis ; mortem juvenum complorant ii quoque, ad quos nihil attinet. Talem mortem deprecatur Solon apud Ciceronis libro De senectute. Elogium autem Solonis, cujus meminit Tullius, sic habet :

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος, μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Ποιήσαιμι θανών ἄλγεα καὶ στοναχάς, id est
Ne mi illugubris veniat mors, sed mihi charis
Moerorem potius adferat et gemitus.

Ennius contra :

Nemo me lachrymis decoret neque funera fletu
Faxit.

Sed uterque recte sensit : Solon vult mori charus ac desiderandus suis, Ennius non putat lugendam mortem, quam consequitur immortalitas. Refertur et hic versus e Menandro :

Πικρόν ἐστι χρῆμα γέρων ἐν οἰκίᾳ μένων, id est
Molesta res est in domo manens senex.

1817. II, ix, 17. Sero venisti, sed in Colonum ito

Ὄψ´ ἦλθες, ἀλλά γ´ εἰς Κολωνὸν ἴεσο, id est

Serus ades, ast Colonon hinc te conferas.

Jocus proverbialis adversus eos, qui post tempus advenirent aut qui mercede quippiam facerent. Porro Colonus est terra aeditior in speciem tumuli seu collis. Hujusmodi duo erant Athenis alter juxta Neptuni templum, in quem equites conveniebant, alter juxta templum Vulcani, qui a foro seu mercatu dictus est ἀγοραῖος. Hinc Colonetae dicti qui mercede conducerentur, quod illic consisterent qui conductorem quaerebant. Hujus modi ferme Suidas.

1818. II, ix, 18. Ad pedem

Περὶ πόδα, id est Juxta pedem. Quod appositum et vehementer accomodatum, id περὶ πόδα dicebatur, sumpta metaphora a calciamentis probe ad pedis mensuram quadrantibus. Unde celebratur et illud Pauli Aemilii apophtegma novum calceum ostendentis : Vos, inquit, videtis bellum ac novum esse calceum, verum qua parte pedem torqueat meum, id ego demum sentio, significans Papyriam uxorem non esse suis accomodatam moribus. Suidas Platonem citat, poetam opinor :

Ὥς ἐστί μοι τὸ χρῆμα τοῦτο περὶ πόδα, id est

Ut hoc meo negotium quadrat pedi.

1819. II, ix, 19. Sarpedonium litus

Σαρπηδονία ἀκτή, id est Sarpedonium litus. De re turbulenta recte dixeris sive de vehementer clamosis et obstreperis. Est enim hujusmodi litus quoddam Thraciae Neptuno sacrum, quod asssiduis fluctibus tunditur. Est et aliud ejusdem modi nominis in Cilicia, rursum aliud juxta Oceanum, ubi Gorgonibus sedes esse ferunt.

1820. II, IX, 20. Servilior Messena

Δουλότερος Μεσσήνης, id est Servilior Messena. De minime liberis dicebatur et alieno viventibus arbitrio. Lacedaemonii Messenios, quod iterum atque iterum descivissent, in servitutem redegerunt eosque durius etiam quam reliquos servos tractarunt, ne denuo res novas moliri possent. Historia refertur a Pausania in Messenicis et a Justino libro Epitomarum tertio.

1821. II, IX, 21. Servus cum sis, comam geris

Δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις, id est Servus cum sis, comam habes. De eo, qui praeter decorum quippiam faceret, velut si quis humili conditione patriciorum cultum imitaretur. Apud Lacedaemonios enim ingenui comam alebant. Adagium refertur quidem a Suida, caeterum extat apud Aristophanem in Avibus :

Ἔπειτα δῆτα δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις ; id est

Ac deinde, servvus cum sies, portas comam ?

1822. II, IX, 22. Servorum civitas

Δούλων πόλις, id est servorum civitas. De coetu convictuque hominum improborum, furacium aut ignobilium dici potest. Est hoc nomine civitas quaepiam in Libya, ut auctor est apud Suidam Ephorus in quinto, apud Stephanum Hecataeus. In hanc si quis servus lapidem importasset, continuo liber fiebat, etiam si pergrinus fuisset. Est et altera, cui nomen Ἱεροδούλων, quod servis dicata sit, in qua unum duntaxat ingenuum vivere tradunt. Est rursum in Creta Δουλόπολις χιλίανδρος, id est Mille viris habitata, ut auctor est Sosicrates in prima narratione Rerum Creticarum. Est item alia juxta Thraciam Πονηρόπολις, id est Improborum civitas ; in hanc Philippus collegisse dicitur velut in sentinam infames et moribus improbatis, ut sycophantas, falsos testes, praevaricatores et id genus alios ad numerum duum milium, ut auctor est Theopompus in Rerum Phillipicarum libro xiii. Testatur et

Plutarchus in commentario De curiositate. Est et in Aegypto regio quedam Δουλοπόλις appellata teste Olympianico. Plutarchus in collectaneis proverbiorum ostendit dici solitum de raris inventu effertque ad hunc modum : Οὐκ ἔστιν δούλων πόλις, id est non est servorum civitas. Non dissimile quod Plinius narrat de gente Hessenorum in Syria, ad quos fugitant usquequaque nocentes. Quae sola toto in orbe sine ulla foemina vivit, omni venere abdicata, socia palmarum. In diem ex aequo convenarum turba renascitur, longe frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortunae fluctus agitat.

1823. II, IX, 23. Samiorum flores

Σαμίων ἄνθη, id est Samiorum flores. Ubi quis extremam voluptatem decerperet. Hoc autem nomine dicebatur locus quidam, in quo mulieres cum viris convivium agitatabant omnique genere voluptatum affatim explebant sese. Quibus deliciis effoeminati postea subacti sunt a Persis et in servitutem acti. Stephanus admonet Samum insulam olim Ἀνθέμουσαν appellatam fuisse, nimirum a floribus ; eandem Παϱθενίαν fuisse vocatam, videlicet a virginibus. Refertur adagium in collectaneis, quae Plutarchi feruntur titulo. Meminit et Athenaeus libro XII ex Clearcho, demonstrans locum ita vocatum ob varias formas puellarum, quae veluti flores arridentes ad libidinem invitabant. Apte quadrabit in civitatem, domum, denique hominem voluptatibus perdite addictum.

1824. II, IX, 24. Summaria indicatura

Ῥωπικὸν ὤνιον, id est Summaria indicatura. De rebus vilibus, magno tamen emptis, quemadmodum fit nonnumquam in auctionibus, cum non expenditur singillatim uniuscujusque rei pretium, sed multa simul congesta pariter aestimantur. Graecis enim ῥῶπες virgulta dicuntur et ῥῶπον appellant fasciculum seu sarcinam e diversis rebus colligatam aut varios colores simul confusos. Fit autem saepenumero

ut emptor parum attentus in hoc emptionis genere circumveniatur. Adagium refertur a Diogeniano. Meminit et Suidas.

1825. II, IX, 25. **Regia vaccula**

Βασιλικὸν βοΐδον, id est regia bucula. De prodigiosa foecunditate ferebatur natum e miraculo rei gestae. Aetate Ptolemaei junioris vacca quaedam eodem partu sex aedidit vitulos. Auctor Diogenianus. Simile illud Juvenalis : Scropha foecundior alba.

1826. II, IX, 26. **Pura a nuptiis**

Ἁγνὴ γάμων, id est Rudis nuptiarum. Per ironiam dicebatur in impudicam quod citra nuptias sui copiam faceret. Horatius :

Nuptiarum expers et adhuc protervo
Cruda marito.

1827. II, IX, 27. **Rheginis timidior**

Ῥηγίνων δειλότερος, id est Rheginis formidolosior. Xenarchus apud Zenodotum, Sophronis, qui de mensibus scripsit, filius, in gratiam Dionysii tyranni taxavit Rheginenses ut ignavos in rebus bellicis animique pavidi, quemadmodum testantur Graecorum adagiorum collectanea.

1828. II, IX, 28. **Inertium chorus**

Ἀργούντων χορός, id est Feriatorum chorus. De coetu lascivientium dicebatur. Otium enim ad omnem nequitiam impellit, praecipue juventam. Confine est illi, quod alias dictum est : inertibus semper feriae.

1829. II, IX, 29. Rapina rerum Cinnari

Ἁρπαγὴ τῶν Κιννάρου, id est Direptio bonorum Cinnari. De facultatibus per tumultum direptis, veluti cum principes praeter jus in alienas fortunas injiciunt manus. Timaeus scriptum reliquit Cinnarum quempiam fuisse patria Selinusium, arte leonem, qui hoc quaestu ad summas opes pervenerit. Is, quoad vivebat, pollicebatur se facultates omnes Veneri consecraturum, caeterum moriens populo diripiendas exposuit. Huic non dissimile quod alibi commemoravimus : Porsenae bona.

1830. II, IX, 30. Rhadamantheum judicium

Ῥαδαμάνθυος κρίσις, id est Rhadamanthi judicium. De incorrupte judicantibus. Rhadamanthus enim manium judex neque muneribus neque gratia deflectitur, quo minus severe judicet. Accommodari poterit ad mortis necessitatem maximis pariter ac minimis ex aequo communem juxta illud Aeschyli apud Aristophanem in Ranis :

Μόνος θεῶν γὰρ Θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, id est
Una e deis Mors ulla captat munera.

Item Horatius :

Pallida mors aequo pulsat pede pauperem tabernas
Regumque turreis.

Idem alibi :

Non si trecenis quotquot eunt dies,
Amice, places illachrymabilem
Plutona tauris.

Item Pindarus in Nemeis : Ἀλλὰ κοινὸν γὰρ ἔρχεται κῦμ᾽ Ἀΐδαο, πέσε δὲ ἀδόκητον καὶ δοκέοντα, id est Fluctus enim Orci communiter accidit obruitque tum opinantem tum inopinum, hoc est et juvenem et senem aut pariter et nobilem et obscurum.

Bifariam enim interpretantur ἀδόκητον καὶ δοκέοντα. Item in Olympiacis : Βουλαῖς ἐν ὀρθαῖς Ῥαδαμάνθυος κρίσις, id est Rectis Rhadamanthi decretis. Item alibi demonstrans unum Rhadamantum nec assentari cuipiam nec quicquam ad gratiam facere : Ὁ δὲ Ῥαδάμανθυς εὖ πέπραγμεν, ὅτι φρενῶν ἔλαχε καρπὸν ἀμώμητον οὐδ´ ἀπάταισι θυμὸν τέρπεται ἔνδοθεν, id est Fortunatus Rhadamanthus, qui fructum judicii sortitus est inculpatum neque imposturis intus in animo delectatur. Usurpat et Plato libro De Legibus XII.

1831. II, IX, 31. Rhadamanthi jusjurandum

Ῥαδαμάνθυος ὅρκος, id est Rhadamanthi jusjurandum, dicebatur quod verissimum quidem esset, caeterum nullum deum asciceret. Socrates per canem et anserem jurare consuevit, ne quem deorum citaret, sive quod non crederet ullos esse deos, sive quod non arbitraretur esse boni viri deos suorum negotiorum testes accersere. Hoc autem jusjurandi genus ad Rhadamantum referebant. Notavit adagium Aristides rhetor in Pericle, cum ait : Ὥσπερ ἂν εἰ λέγοις τὸν Ῥαδάμανθυν ἐθίζειν τοὺς ἀνθρώπους ἐπιορκεῖν, ᾧ τοσοῦτον περιῆν εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης, ὥστε καὶ τελευτήσας τοῖς ἐκεῖσε ἀφικνομένοις δικάζειν δοκεῖ, id est Perinde quasi dicas Rhadamanthum mortales in consuetudinem adduxisse pejerandi, qui usqueadeo pietate justitiaque praecelluerit ut etiam vita defunctus iis qui illuc appellunt judex esse credatur. Pythagorici per quaternionem jurare solent, quem τετρακτύν appellant :

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν, id est
Non per eum, a quo animae est datus ille quaternio nostrae.

Existimant enim hunc numerum usqueadeo ad animae perfectionem pertinere, ut eum in arcanis venerentur. Auctor Macrobius primo Commentarioin Somnium Scipionis. Pythagoras in Carminibus aureis quaternionem sacrum animae fontem vocat. Graeci per caput alterius jurare consueverunt. Juvenalis : Graecis nondum jurare paratis / Per caput alterius. Vergilius : Per caput hoc juro.

1832. II, IX, 32. Litore loquacior

Ῥαχίας λαλέστερος, id est Litore loquacior. In rabulam et obstreperum dicebatur. Nam rhachia Graecis litus appellatur, praesertim scopulis ac rupibus asperum, quod assiduis tunditur fluctibus non sine fragore, unde et Graeca vox ducta videtur ῥαχίας quasi τραχία. Nam ea vox ad omne, quod asperum ac spinosum est, deflectitur.

1833. II, IX, 33. Praesentem fortunam boni consule

Τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν, id est Quod adest, boni consule, καὶ Τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι, id est Quod adest, aequi bonique facere semper oportet. Admonet adagium ne nos alienarum rerum cupiditate maceremus, sed quaecunque contigit sors, eam velut optimam amplectamur. Magna enim felicitatis pars, ut sua cuique fortuna placeat. Plato in Gorgia : Ὡς ἔοικεν ἀνάγκη μοι κατὰ τὸν παλαιὸν λόγον τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν καὶ τοῦτο δέχεσθαι τὸ διδόμενον παρὰ σοῦ, id est Necessum est mihi, sicut videtur, juxta vetus adagium quod adest boni consulere et hoc accipere, quod abs te datur. Cratinus in Pylaea :

Ἄνδρας σοφοὺς χρὴ τό γε παρὸν πρᾶγμ´ ὡς καλὸν,
Εἰς δύναμιν εὖ τίθεσθαι, id est
Sapientium est virorum, uti quod adest, boni
Tanquam bonum sit, consulanr pro viribus.

Affine illi, quod alibi retulimus : Στράτην ἔλαχες, ταύτην κόσμει, id est Spartam es nactus, eam dispone. Quod quidem carmen citat Stobaeus ex Euripidis tragoedia, cui titulus Τήλεφος, id quod obiter admonendum duximus. Nam adagium suo dictum est loco.

1834. II, IX, 34. Qui omni in re et in omni tempore

Aulus Gellius explicans vim μορίου στερητικοῦ ait hunc senarium antiquissimum proverbii vice celebratum fuisse :

Sed enim qui in omni re atque in omni tempore
Omni laude vacat, is illaudatus est,
Is omnium pessimus deterrimusque est.

Admonet paroemia fere neminem esse tam deplorati ingenii, qui non aliquando dicat faciatve quod laudem promereatur. Refertur iisdem ferme verbis a Macrobio libro Saturnalium vi. Ex quo mihi visus sum deprehendisse manifestum errorem scripturae in Gelliano libro per eruditum quempiam admissum. Is enim non intelligens hos esse versus : Sed enim qui in omni re atque in omni tempore etc., suspicatus est Graecum versiculum omissum a librariis ; in ejus locum supposuit hoc carmen :

Πολλάκι καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπειν,

cum versus, de quo sentit Gellius, sit Latinus, quem mox subjicit : Sed enim qui in omni, etc. Id liquet ex Macrobio, qui locum hunc ad verbum pene suffuratus est in suos commentarios. Porro Graecus versiculus nihil facit ad explicandam vim hujius vocis illaudatus, sed obiter admixtus est, quasi probandum esset quod dixerat, neminem esse tam efflictis moribus quin faciat dictatve nonnumquam aliquid, quod laudari queat. Quo quidem loco rursus efflictis depravatum est in efferis ; potest enim illaudatus esse, qui non sit efferis moribus, sed efflictos mores dixit perditos et corruptos. Sunt autem tres senarii sententiam absolventes, nisi quod alicubi videntur vitiati a scribis :

Sed enim qui in omni re atque in omni tempore.

Hic primus pulchre constat. Constabit et alter, si legatur :

Qui omni vacat laude, is vir illaudatus est.

Nam dictiunculam vir etiam aurium sensus in hoc versu videtur requirere. Constabit et tertius, si legas :

Isque omnium est deterrimusque ac pessimus.

Locus est apud Gellius libro secundo, capite sexto, si quis volet conferre.

1835. II, IX, 35. **Qui e nuce nucleum esse vult, frangit nucem**

Qui commodum appetit, ne fugiat laborem. Qui quaerit voluptatem, prius experiatur sudorem, sine quo non paratur vera voluptas. Hanc sententiam Plautus figura sane quam proverbiali extulit :

Qui e nuce, inquiens, nucleum esse vult, frangit nucem.

Qui quaerit animi pabulum in arcanis litteris, scrutetur sub allegoriae involucro conditum mysterium. Sic enim usurpavit alicubi divus Hieronymus. Nux enim foris tum dura tum amara, intus suavissimum condit cibum. Huc referendum illud Homericum figmentum de moly herba, quam ait radicem quidem habere nigram, sed florem lacteum. Hanc ita describit Odysseae libro decimo :

Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος·
Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δὲ τ΄ὀρύσσειν
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι· θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται, id est
Atra quidem radix suberat, sed lacteolus flos ;
Moly vocant superi, mortalibus ardua res est
Evulsisse viris ; coelestes omnia possunt.

Accommodari potest cum ad omnem disciplinam, tum peculiariter ad gammaticam, quae cum sit pueris amara, senibus jucunda est. Quadraverit et in virtutis studium, cujus initium acerbum, progressus facilis, finis jucundus.

1836. II, IX, 36. **Quis parentem laudabit nisi infelices filii ?**

Τίς πατέρ΄ αἰνήσει΄, εἰ μὴ κακοδαίμονα τέκνα ; id est
Quis patrem laudet, nisi proles laudis inanis ?

Carmen vulgo jactatum de his, qui majorum suorum facinora jactitant, nimirum nihil habentes, quod de se ipsis vere praedicent, cujusmodi Ponticum quempiam ridet Juvenalis Satyra VIII :

Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futurae
Laudis agas. Miserum est alienae incumbere famae.

Poterit in hanc quoque torqueri sententiam : Improbi filii sic laudant parentes, dum illos ceu bonos desiderat populus, quod hos longe deteriores ferre non possit, id quod nonnumquam solet in principibus usu venire, videlicet ut quem vivum oderant, mortuum probent ac requirant, filii comparatione bonum. Refert et explicat hoc adagium Plutarchus in Vita Arati : Παροιμίαν τινὰ παλαιάν, ὦ Πολύκρατες, δείσας μοι δοκεῖ τὸ δύσφημον αὐτῆς ὁ φιλόσοφος Χρύσιππος, οὐχ ὃν ἔχει τρόπον, ἀλλ᾽ ὡς αὐτος ᾤετο βέλτιον εἶναι, διατίθεσθαι·

Τίς πατέρ᾽ αἰνήσει᾽, εἰ μὴ εὐδαίμονες υἱοί ;

Διονυσόδωρος δὲ ὁ Τροιζήνιος ἐξελέγχων αὐτὸν ἀνεκτίθησι τὴν ἀληθινὴν οὕτως ἔχουσαν·

Τίς πατέρ᾽ αἰνήσει᾽, εἰ μὴ κακοδαίμονες υἱοί ;

Καί φησι ἀφ᾽ αὑτῶν οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, ὑποδυμένους δὲ προγόνων τινῶν ἀρεταῖς καὶ πλεονάζοντας ἐν τοῖς ἐκείνων ἐπαίνοις ὑπὸ τῆς παροιμίας ἐπιστομίζεσθαι. Id est Adagium quoddam vetus, o Polycrates, Chrysippus philosophus, infamiam illius ut mihi videtur veritus, non ut habet, sed ut ipsi visum est melius proposuit : Quis patrem laudarit, nisi felices filii ? Caeterum Dionysodorus Troezenius redarguens illum verum proverbium denuo exponit. Id habet ad hunc modum :

Quis patrem laudet, nisis proles indigna laudis ?

Aitque eos, qui, si suis ipsorum meritis aestimentur, nullius sint pretii, caeterum insinuantes sese majorum suorum quibusdam virtutibus atque illorum laudibus sese

immodice venditantes, hoc proverbio ad silentium adigi. Hactenus Plutarchus. Usurpavit in eundem sensum M. Tullius in Epistolis ad Atticum.

1837. II, IX, 37. **Nam jam illi non sunt, at qui sunt, mali**

Οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔτ᾽ εἰσίν, οἱ δ᾽ ὄντες κακοί, id est

Partim haud quidem jam sunt, at ii, qui sunt, mali.

Dici solitum, ubi quis requirit ea, quae quondam quidem extiterunt, verum temporum culpa perierunt. Veluti si quis principes Codros, Camillos, Fabricios, Epaminondas hac tempestate requirat aut inter monachos Paulum, Antonium, Hieronymum, non intempestiviter hoc carmen occinas. Est autem Aristophanis in Ranis, in qua fabula Bacchus inducitur descendens ad inferos, ut Euripidem aut bonum aliquem poetam inveniret ; apud superos enim neminem reperiri nisi malum.

1838. II, IX, 38. **Quaerendae facultates, deinde virtus**

Δίζεσθαι βιοτὴν, ἀρετὴν δὲ, ὅταν ᾖ βίος, id est Quaerendus victus, virtus autem, ubi victus adfuerit. Refertur ad Diogeniano. Hoc proverbium Horatius sic effert in Epistolis :

O cives, cives, quaerenda pecunia primum,
Virtus post nummos.

Per ironiam autem dictum est ; neque enim hoc sentit Horatius, prius habendam esse rationem facultatum quam morum, sed irridet sententiam vulgo decantatam, quam his quoque temporibus plerique parentes liberis suis serio inculcant.

1839. II, IX, 39. **Qui apud inferos sunt terniones**

Τὰς ἐν Ἅιδου τριακάδας, id est Qui sunt apud inferos terniones. Hoc adagio ridebantur ii, qui res abditas et abstrusas curiosa quadam diligentia vestigarent. Non absurde torquebitur in eum, qui nimis anxie vel superstitiose magis arcanarum litterarum mysteria rimatur aut qui Homericas fabulas omneis inanibus allegoriis

interpretari conetur aut Platonicorum et Pythagoreorum numeros explicare laboret. Aiunt terniones apud inferos honoratos esse ut Hecatae sacros, cui quidem ob id ipsum trigla piscis sacrificatur, et simulacrum ejusdem in triviis constitui mos erat. Ad quos respiciens Vergilius :

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.

1840. II, IX, 40. Neque quantum lusciniae dormiunt

Οὐδ´ ὅσον ἀηδόνες ὑπνώουσιν, id est Nec quantum lusciniae dormiunt. In eos convenit, qui somni parcissimi sunt. Lusciniae minimum dormire feruntur vel propter Ityn extinctum vel ob timiditatem. Equidem magis arbitror dictum quod lusciniae vernis mensibus per omnem fere noctem perpetuo cantu garriant.

1841. II, IX, 41. Cujusmodi portento me involvit fortuna

Οἵῳ μ´ ὁ δαίμων τέρατι συγκαθεῖρξεν, id est
Monstro cui fortuna me implicavit.

Trimeter est catalecticus. Dici conveniet ubi negotium incidit cum homine moroso difficilique, cum quo non queas vivere nec a quo te possis extricare. Carmen sumptum est ex tragoedia Philoxeni poetae, apud quem Ulysses inclusus in antro Cyclopo hoc modo loquitur :

Οἵω με ὁ δαίμων τέρατι συγκαθεῖρξεν.

Refertur a Zenodoto.

1842. II, IX, 42. Fixis oculis intueri

Ἀτενὲς ὁρᾶν, id est Defixis oculus obtueri. Sic transferatur, proverbialis erit figura, nempe pro eo, quod est attentius accuratiusque considerare, fixius intueri, pressius inspicere. Sumptum est ab amantibus, qui stupentibus nec usquam dimotis oculis inspiciunt id quo delectantur. Adagium recensetur a Diogeniano. Plutarchus in commentario De audiendo : Βαρὺς μὲν γὰρ ὁ ἀκροατὴς καὶ φορτικὸς ὁ πρὸς πᾶν

ἄτεγκτος καὶ ἀτενὴς τὸ λεγόμενον, id est Gravis enim auditor ac molestus qui ad singula stupet et defixis est oculis, ut dicitur. M. Tullius Pro Lucio Flacco : Ut totam causam quam maxime intentis, ut aiunt, oculis acerrime contemplemini.

1843. II, IX, 43. Pulverem oculis offundere

Pulverem ob oculos offundere, dicitur qui de industria rem obscurat et adversario judicium eripit. Traductum videtur a militia. Saepe fit enim ut hostis data opera pulverem cieat in hostem. Hac arte Sertorius Romanus Cacitanos (ut Graecus habet, Characitanos) quosdam vicit, auctore Plutarcho, cujus rei mentionem fecimus in adagio De Caecia nubes attrahente. Utitur hoc proverbio praeter alios divus Hieronymus in epistolis. M. Tullius gloriatur se in actione quadam judicibus tenebras offudisse. Est apud Plautum in Milite simile quiddam de glaucomate oculis oborto.

1844. II, IX, 44. Psecas aut ros

Ψεκὰς ἢ δρόσος, id est Psecas aut ros. In crebrius expuentes dictitabatur. Ψεκὰς enim aspersio illa ac velut irroratio vocatur, quoties minutissimis guttulis irrigamur, ut pluvia rori simillima. Primitus autem per lusum dictum est in Antimachum lyricum poetam, quod subinde expuens eos quibuscum loquebatur conspergeret. Idem cognominis datum fuit et Olympico cuidam, quem nonulli putant tulisse legem, ne quem nominatim taxarent poetae atque ita factum, ut multo quam prius pauciores accederent ad certamen et qui prodibant laudarent, non carperent. Unde hujusmodi delinimenta ψεκὰς appellata videntur. Vocantur enim psecades ancillae, quae delicatarum matronarum capillos medicato fuco conspergunt. Adagium refertur a Diogeniano. M. Tullius in Epistolis ad Atticum consputare dixit pro conviciis levioribus aspergere, nimirum ad hoc alludens adagium.

1845. II, IX, 45. Haesitantia cantoris tussis

Ἀπορία ψάλτου βῆξ, id est Haesitantia cantoris tussis. Suidas adagium neotericum esse monet. Dictum videtur, quoties non suppetit quod dicamus idque velut aliud agentes dissimulamus, velut apud Platonem Aristophanes, ne diceret in convivio, singultum fingit. Sumptum apparet a cantoribus, qui cum haerent in cantione, tussim stimulant, ut hac videatur interrupta cantilena, non inscitia. Confine puto illi, quod alias dictum est : Tussis pro crepitu.

1846. II, IX, 46. Extritum ingenium

Παρεξηυλημένον νοῦν ἔχων, id est Mentem habens evanidam. Παρεξηυλημένον perinde sonat quasi dicas extibiatam, ducta siquidem est metaphora a tibiarum lingulis, quae postea quam exciderint, inutilis est tibia.

1847. II, IX, 47. Panagaea Diana

Ἡ παναγαία Ἄρτεμις, id est Panagaea Diana, dicebatur olim peregrinationum impensius amans, errabundus, instabilis, nulla certa sede consistens, siquidem Diana vagari dicitur apud poetas et per nemora montesque oberrare. Quin domicilium etiam subinde mutat, nunc apud superos agens, nunc apud inferos, ne specie quidem semper eadem, sed nunc pleno orbe, nunc mutila, nunc nulla.

1848. II, IX, 48. Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum

Paroemias speciem prae se gerit illud Horatianum in Sermonibus :

Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.

Dicendum vel in duos aliquos diversis laborantes vitiis vel in eundem sui dissimilem, nempe modo loquaciorem quam sat sit, modo impendio taciturnum, interdum pueriliter ineptum, interdum Catone severiorem, nonnumquam profusum,

nonnumuam sordidum. Siquidem ut vitio dandum, si quis hircum oleat, ita adaeque vituperandum, si quis oleat ungenta ; nam pastilli pilulae sunt unguentariae. Alterum spurci est, alterum mollis.

1849. II, IX, 49. Claudus optime virum agit

Ἄριστα χωλὸς οἰφεῖ sive, ut alias legitur, ὀχεῖ, id est Optime claudus virum agit. Dici solitum, ubi quispiam suam sortem vel parum egregiam anteponit alienae tametsi praestantiori. Ab Amazonum apophtegmate natum aiunt. Tradunt morem Amazonibus fuisse quondam ut pueros masculos detorta tibia coxave claudos efficerent. Porro cum bellum esset illis adversus Scythas atque illi eas conarentur illicere, ut ad sese descicerent, dicentes futurum, ut posthac non cum claudis ac mutilis, sed cum integris viris rem haberent, Antianira Amazonum dux respondit ad hunc modum : Ἄριστα χωλὸς οἰφει. Usurpavit Athenaeus libro XIII : Ὄντως γὰρ ἄριστα χωλὸς οἰφᾷς, id est Vere enim claudus optime virum agis. Theocritus φιλοίφην appellat virum coitus avidum, Hesychius φίλοιφον dicit. Animadversum est etiam illud nostris temporibus, plerunque qui tibiis sunt mutilis aut quopiam membro trunci, eos ad usum Veneris reliquis magis idoneos esse, nimirum paria faciente natura. De claudo, quare sit salacior caeteris, causam reddit Aristoteles in Problematibus, sectionis decimae problemate XXVI, quod in hoc parum alimenti deorsum delabatur ob crurum vitium, plus autem superiora petat et in semen vertatur.

1850. II, IX, 50. Ogygia mala

Ὠγύγια κακά, id est Ogygia mala, recte dicentur vel ingentia vel antiqua ; nam utrunque Graece significat Ogygium. Alii malunt ad Ogygum primum Thebanae civitatis principem referre. Hujus filius Cadmus ob filias suas in varias calamitates incidit. Quo respiciunt qui Ogygia mala pro atrocissimis interpretantur. Hujusmodi ferme Suidas, nisi quod magis probat ut Ogygia mala vetusta dicantur.

Caeterum qui Ogygia vetera dicunt, illud sequuntur quod olim Boetiorum ac Thebana regio Ogygia dicta sit. Quin et omnis Attica olim hoc habuit nominis, sicuti testatur Stephanus. Est et insula pervetusta dicta Ogygia, in quam Ulysses naufragus emersisse fingitur ab Homero. Unde vox jam obsoleta velut in jocum proverbialem abiit. Nec in figura sita est hujus proverbii ratio, sed in novitate vocis, ut in operis hujus initio monuimus. Consimili ratione nec sine proverbii specie Graeci priscos ac pervetustos ὠγενίδας et ὠγενίους appellant, a prisco quopiam deo et multis jam seculis obsolete. Hujusmodi propemodum de Ogygiis Suidas et Stephanus.

1851. II, IX, 51. Omnia chnaumata

Πάντα χναύματα, id est Omnia chnaumata, dicebant olim, quoties omne negotium significabant. Χναύματα enim Graeci placentarum atque id genus ciborum fragmina vocant. Latini quoque reliquias belli et reliquias Danaum dicunt simili figura. Refertur adagium a Zenodoto.

1852. II, IX, 52. Sic est ad pugnae partes re peracta veniendum

Plato in Gorgia : Πολέμου καὶ μάχης φασὶ χρῆναι, ὦ Σώκρατες, οὕτω μεταλαγχάνειν, id est Ad belli pugnaeque munia, Socrates, sic aiunt accedere oportere. Jocus erat proverbialis, ubi quis negotio peracto tum demum adveniret, quemadmodum ignavi milites solent, qui conflictu peracto sublatoque metu tum denique solent adesse vel ad colligendam praedam vel ad epinicia, id est epulum victoriale celebrandum. Nam verbum illud μεταλαγχάνειν tarditatem significant ac seram muneris functionem. Socrates autem respondens paroemiam explicat simili paroemia : Ἆρα τὸ λεγόμενον κατόπιν ἑορτῆς ἥκομεν καὶ ὑστεροῦμεν; id est Num post festum, quod aiunt, venimus seroque adsumus ? Sumptum videtur a Rheso Thracum duce, quem apud Euripidem objurgat Hector, quod serius ad belli societatem venisset, nimirum decimo demum anno : Σύμμαχος μὲν οὔ, / Ξένος δὲ

πρὸς τράπεζαν, id est Socius haud quidem advenis, sed hospes ad mensam, isque respondet :

Ἀλλ’ ὕστερον μὲν ἦλθον, ἐν καιρῷ δ’ ὅμως·
Σὺ μὲν γὰρ ἤδη δέκατον αἰχμάζεις ἔτος
Κοὐδέν περαίνεις, id est
Sero quidem, ast in tempore advenio tamen ;
Nam tu quidem jam praelians decennium
Nihil explicas.

Allusit huc, nisi fallor, Diogenes. Cum enim quidam inscripsisset aedibus suis hunc titulum : Jovis filius Callinicus Hercules hic habitat, ne quid ingrediatur mali, Diogenes adjecit aliam inscriptionem : Μετά πόλεμον ἡ συμμαχία, id est Post bellum auxilium, significans sero vocari Herculem depulsorem malorum, cum jam malus hospes immigrasset in eas aedes.

1853. II, IX, 53. Obsequium amicos, veritas odium parit

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Senarius est proverbialis apud Terentium in Andria, non admonens, quid oporteat fieri, sed ostendens, quid vulgo fiat. Vulgaris enim amicitia constat obsequiis ; nam invicem conivere ad familiarium vitia,

Haec res et jungit, junctos et servat amicos.

At inter veros amicos nihil est veritate jucundius, modo absit asperitas agrestis et inconcinna gravisque. Porro qui vulgo plurimis studet amicus esse, moribus alienis obsecundet caveatque juxta Persium

Auriculas teneras mordaci radere vero.

Non probari vero sententiam hanc poetae, satis indicat, cum ait : Namque hoc tempore, id est his corruptis moribus. Eandem sententiam in Adelphis idem aliter extulit Ut homo est, inquiens, ita morem geras. Donatus admonet proverbialiter dictum. M. Tullius in sermone De amicitia : Sed nescio quomodo verum est, quod in

Andria familiaris meus Terentius dixit : Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiae ; sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens praecipitem amicum ferri sinit ; maxima autem culpa in eo est, qui et veritatem aspernatur et in fraudem obsequio impellitur. Pindarus in Nemeis hymno quinto : Οὔτοι ἅπασα κερδίων φαίνουσα πρόσωπον ἀλάθει' ἀτρεκής, καὶ τὸ σιγᾶν πολλάκις ἐστὶ σοφώτατον ἀνθρώπων νοῆσαι. Sentit simplicem veritatem non semper ut est proferendam, quod damnosa sit, sed sapientis esse nonnumquam celare suam sententiam, in tempore prolaturus, cum fructus spes ostenditur. Apud Athenaeum libro quinto citatur hic trimester ex Agathone :

Εἰ μὲν φράσω τἀληθές, οὐχί σ' εὐφρανῶ,
Εἰ δ' εὐφρανῶ τί σ', οὐχὶ τἀληθὲς φράσω, id est
Si vera dicam, tibi voluptati haud ero,
Si sim voluptati, haud tibi vera dixero.

1854. II, IX, 54. Obviis ulnis

Obviis ulnis est apud Quintilianum pro eo, quod est avide sitienterque. Translatum ab iis, qui porrectis ulnis properant in complexum eorum, quorum magno desiderio tenebantur quosque cupidissime conspiciunt. Legimus et obviis manibus. Divus Hieronymus ad Pammachium : Condiscipulum quondam et sodalem et amicum obviis, ut aiunt, manibus excipio. Basilius in praefatione Diolagi Ἀμφοτέρας χερσίν, id est Ambabus manibus, eodem sensu scripsit. Haec si ad rem animi detorqueantur, figuram proverbialem habebunt, ut Ego tuas litteras obviis ulnis excipiam.

1855. II, IX, 55. Oblivionis campus

Λήθης πεδίον, id est Lethes campus. Dicetur vel de vehementer oblivionis vel de rebus commenticiis ac frivolis, quae nusquam sint. Aristophanes : Τίς εἰς τὸ

Λήθης πεδίον ; id est Quis in Lethes campum ? Vulgus enim nugas esse credit, quae de inferis tradunt poetae. Et, ut Juvenalis inquit, Stygio nigras in gurgite ramas / Nec pueri credunt.

1856. II, IX, 56. Omnia sapientibus facilia

Ἅπαντα τοῖς σοφοῖσιν εὔκολα, id est
Facilia cuncta sunt viris sapientibus.

Nihil est tam arduum, quod prudenti consilio non facile conficiatur, aut nihil tam acerbum, quod sapiens non aequo animo facileque ferat ratione cuncta leniente. Si addas verbum, constabit senarius : Ἔστιν δ᾽ ἅπαντα. Refertur a Zenodoto.

1857. II, IX, 57. Omnia esculenta obsessis

Ἅπαντα γάρ τοι βρωτὰ πολιορκουμένοις, id est
Cinctis ab hoste vesca sunt et quaelibet.

Senarius proverbialis : Cum urget necessitas, nihil non facimus. Et vehementer famelicis nullus non suavis est cibus. Natum ab urbium obsidionibus, in quibus nonnumquam et canes et feles, herbarum radices, nonnumquam humana excrementa inopia cibi devorantur.

1858. II, IX, 58. Omnia similia

Ἅπανθ᾽ ὅμοια, καὶ Ῥοδῶπις ἡ καλή, id est
Similia cuncta, Rhodopis ipsa etiam decens.

Eadem est conditio mortalium, formosi pariter ac deformes senescunt ac moriuntur. Rhodopis nomen est puellae cujuspiam formae celebris, cui nomen a roseo aspectu videtur inditum. De Rhodope meretricula multa Herodotus libro II, nonnulla Plinius libro XXXVI, capite XII. Cum Graecum carmen habeat Ῥοδῶπις, mirum cur Juvenalis corripuerit : Dum Rhodopes uda terit inguina barba. Refertur a Suida proberbiali loco.

1859. II, IX, 59. Totus echinus asper

Ἅπας ἐχῖνος τραχύς, id est Totus echinus asper. In morosos et injucundis moribus quadrat. Echinus piscis et item erinacius undique spinis obseptus est, ut nusquam impune possis attingere. Est et hominum hujusmodi genus, cum quibus nulla ratione possis agere citra litem. Aristophanes in Pace :

Οὐδέποτ´ ἂν θείης λεῖον τὸν τραχὺν ἐχῖνον, id est

Ex scabro in levem numquam vertetur echinus.

1860. II, IX, 60. Omnia bonos viros decent

Ἅπαντα τοῖς καλοῖσιν ἀνδράσιν πρέπει, id est

Bonos probosque cuncta perdecent viros.

Habet hoc improbitas, ut si quis illaudatus recte faciat dicatve, tamen nescio quo pacto non adsit decorum illud ; contra veram virtutem decus quoddam comitatur, ut quicquid vir bonus agat, id decorum esse videatur. Tametsi potest et hic accipi sensus : Cuncta formosos viros decent, quod formae gratia commendat et dicentem et canentem et quidvis agentem. Id erit venustius, si huc deflectas, ut dicas in bonam partem accipi laudarique quicquid dixerint fecerintque gratiosi apud principes, adeo ut quod huic capitale sit futurum, illi laudem etiam pariat. Refertur a Diogeniano.

1861. II, IX, 61. Omitte vatem

Πάρες τὸν μάντιν, id est Omitte vatem. Uti conveniet, quoties alicui parcendum admonebimus, quod is eximius sit et immunis habendus a vulgari sorte, veluti si quis poetae, theologo, sacerdoti diceret oportere parci. Antiquitus mos erat, ut augur coronatus ante aciem incederet, neque fas erat hunc telis impetere, utpote virum sacrum. Poterit adagium etiam per ironiam usurpari.

1862. II, IX, 62. Oderint, dum metuant

Oderint, dum metuant. Tyrannica vox sumpta e tragoedia et a nemine scriptorum non usurpata, praecipue M. Tullio familiaris ; quam etiam in vulgi sermonem processisse satis indicat Seneca libro De clementia secundo, scribens multas voces magnas, sed detestabiles in vitam humanam pervenisse celebresque vulgo fieri, ut illam : Oderint, dum metuant. Cui Graecus, inquit, versiculus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus jubet. Idem libro De ira primo : Nam aliquae voces ab iratis emittuntur, quae magni videantur animi, verum ignorantibus magnitudinem, qualis illa dira et abominanda : Oderint, dum metuant. Syllano scias seculo scriptam. Licebit adagium etiam per jocum usurpare, veluti si quis eruditione superior de clancularіis hostibus, qui tamen ob metum hiscere non audeant, dicat : Oderint, dum metuant. Conveniet et in divites, qui dicunt illud Horatii :

Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipsi domi, simulac nummos contemplor in arca.

Item illud Juvenalis :

Tunicam mihi malo lupini,
Quam si me toto laudet vicinia pago.

1863. II, IX, 63. Odit cane pejus et angue

Proverbiali figura dictum est et illud ab Horatio :

Alter Mileti textam cane pejus et angue
Vitabit chlamydem.

Sentit autem, ut opinor, de cane rabiente. Quod si longius etiam traducatur, magis erit proverbiale, ut Hic totus lucris addictus est, litteras, quas amavit aliquando, nunc, quod aiunt, vitat cane pejus angue, vel Hic se totum adulatoribus permittit, amicos, a quibus verum audiat, vitat cane pejus et angue. Idem Horatius in Odis : Cur olivum / Sanguine / viperino Cautius vitat ? Plautus item in Mercatore :

Nempe ruri uxor est tua, quam dudum dixeras
Te odisse aeque atque angues.

1864. II, IX, 64. Stultior Coroebo

Ἠλιθιώτερος Κοροίβου, id est Stultior Coroebo. Proverbialis hyperbole in stupidos et vecordes. Coroebi stultitia vulgi fabula celebrata est, qui maris undas numerare sit conatus, cum non potuerit ultra quinque prosequi supputationem. Meminit hujus Eustathius in decimum Odysseae et Lucianus in Amoribus. Quanquam apud alios Κορύβου lego per y, adduntque quidam Corybum hunc Mygdonis Phrygis fuisse filium temporibus belli Trojani. Meminit et Vergilius Coroebi cujusdam :

Juvenisque Coroebus
Venerat insano Cassandrae captus amore
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

Quo quidem in loco Servius indicat sumptum ex Euphorione. Hunc, inquit, Coroebum stultum inducit Euphorion, quem et Vergilius sequitur, dans ei Dolus an virtus, quis in hoste requirat ?, cum sit turpissima dolo quaesita victoria.

1865. II, IX, 65. Stupa seniculus

Στυπεῖον γερόντιον, id est Stupa sive Stipulaceus seniculus. De viribus effoeto sene. Simillimum illi, quod alio diximus loco : Homo bulla. Sumptum a ligno, quod jam exaruit exuccumque redditum est et marcidum in stipulae morem. Stupa dicitur quod e lino excutitur siccum et inutile.

1866. II, IX, 66. Phormionis thori

Στιβάδες Φορμίωνος, id est Thori Phormionis. De stratis sordidis ac frugalibus minimeque delicatis, qualia sunt cubilia militaria et quale sibi apud Homerum parat Ulysses ex arborum congestis frondibus ac ramis humi substratis.

Refertur a Suida. Phormio dux quispiam militum fuit, in perferendis militiae incommodis notae, sicut conjicio, patientiae. Poterit et longius deflecti ad quamvis tractationem duriusculam. Extat in Pace Aristophanis :

Εἰ γάρ μοι γένοιτ᾽ ἰδεῖν ταύτην ἡμέραν ποτέ.

Πολλὰ γὰρ ἠνεσχόμην

Πράγματά τε καὶ στιβάδας, ἃς ἔλαχε Φορμίων.

Id est Utinam mihi contingat videre hunc diem. Multas enim sustinui tum molestias tum culcitras, quas sortitus est Phormio. Versus sunt Chorici, eoque prosa vertimus.

1867. II, IX, 67. Stultitia est Jovem putare esse

Τῆς μωρίας, τὸν Δία νομίζειν ὄντα τηλικουτονί, id est

Inscitia est natum tot annos credere esse ullum Jovem.

In eum accommodari potest, qui grandis natu dicit aut sentit absurdum quippiam, cum propter aetatem nihil oporteat jam ignorare ; non convenit enim in natu grandes puerilis superstitio. Recensitur a Suida. Carmen est Aristophanis in Nubibus :

Ἰδού γ᾽ ἰδοὺ Δί᾽ Ὀλύμπιον· τῆς μωρίας,

Τὸν Δία νομίζειν ὄντα τηλικουτονί, id est

Ecce ecce, Olympium Jovem ; dementia est

Natum tot annos credere esse ullum Jovem.

1868. II, IX, 68. Tuum tibi narro somnium

Τὸ σὸν ὄναρ σοι διηγοῦμαι, id est Tuum somnium tibi narro, id est : Narro tibi quod ipse me rectius nosti. Apud Suidam haec referuntur ex auctore quopiam : Εἰ γὰρ ἐγώ σοι νῦν αὐτὸν γνωρίζω, πέπονθα τὸ τῆς παροιμίας, τὸ σὸν ὄναρ σοι διηγούμενος, id est Quod si te tibi ipsi notum reddere coner, tum mihi acciderit id, quod provervio dicitur, ut tuum tibi somnium narrem. Plato libro De republica octavo : Τὸ ἐμόν γ᾽, ἔφη, ἐμοὶ λέγεις ὄναρ, id est Meum quidem, inquit, mihi narras somnium. Traductum videtur ab his, qui ὀνειροπόλους, id est somniorum

interpretes, consulunt. A quibus nonnulli hoc quoque requirunt, ut quid somniarint conjiciant, quasi parum sit, si interpretentur. Ad eum modum aegroti quidam imprudentes a medicis expectant, ut viso duntaxat lotio divinent et sexum et aetatem et omnen morbi naturam, ubi et unde acciderit, quid sentiant, ac propemodum etiam, quid in febri somniarint.

1869. II, IX, 69. Sponsi vita

Νυμφίου βίος, id est Sponsi vita, pro molli ac delicata. Confine illi, quod alibi relatum est : Musica vita. Suidas senarium hunc adducit, qui extat apud Aristophanem in Avibus :

Ὑμεῖς μὲν ἄρα γε ζῆτε νυμφίου βίον, id est
Sponsi quidem profecto vitam vivitis.

Propterea quod proci frondibus et sertis coronari soleant et delicatius nitidiusque coli vel quod molles videantur nuptiis inhiantes. Apud Athenaeum libro octavo Stratonicus citharoedus Rhodios λευκοὺς Κυρηναίους καὶ μνηστήρων πόλιν, id est albos Cyreneos et procorum civitatem, appellat. Nisi malumus ad Homericos illos Penelopes sponsos referre, quibus nihil cordi erat praeter convivia, citharam, choream, talos, discum, parasitos atque id genus alias voluptates. Unde Horatius homines luxui deditos sponsos Penelopes appellat.

1870. II, IX, 70. Et fama fuit et eras

Ἠμὲν κλέος ἠδέ καὶ ἦσθα, id est
Et dicebaris erasque.

Hemistichion proverbiale, quoties facta respondent opinioni. Suidas meminit e poetaquopiam. Est enim fragmentum carminis heroici.

1871. II, IX, 71. Innocuus alium aspiciam meum habentem malum

Ἐξάντης λεύσω τοὐμὸν κακὸν ἄλλον ἔχοντα, id est

Indemnis spectabo alium mala nostra ferentem.

Hoc est : Ex aliorum malis ispe rebus meis consulam. Ἐξάντης autem dixit quasi ἔξω τῆς ἄτης, id est extra noxam situs et illaesus. Simillimum illi Plautino : Feliciter sapit, qui alieno periculo sapit.

1872. II, IX, 72. Simul et dictum et factum

Ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον, id est Simul dictum, simul et factum. Ubi quis citra moram id re praestat, quod verbis pollicetur. Latini cum dicto dicunt pro eo, quod est statim postea quam dixeris. Et Vergilius : Et dicto citius tumida aequora placat. Sumptum apparet ex Homero, apud quem hoc carmen est Iliados T :

Αὐτικ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἔην, τετέλεστο δὲ ἔργον, id est

Mox simul ac dictum est verbum, res ipsa peracta est.

Idem Graecis dicitur unica voce αὐτοβοεί, quod a militari clamore translatum videtur, quo nonnunquam funditur hostis, priusquam ad manus fuerit ventum. Sic usus Thucydides. Theopompus usus est pro κατὰ κράτος, id est vi ac virtute, non ex insidiis. Quisquis enim insidias molitur hosti, silet ; qui fidit viribus suis, cum clamore irruit in hostem. Quidam putat dictum a bubus, ut deductum videatur ab arantibus, qui cum pollicentur se eodem die, id est αὐτῆμαρ, aliquid operis absoluturos, dicere solent αὐτοβοεί, hoc est priusquam disjungam boves. Transfertur ad cujuslibet actionis celeritatem, ut perinde valeat atque παραχρῆμα, αὐτόθεν.

1873. II, IX, 73. Objicere canibus agnos

Προβάλλειν τοῖς κυσὶν ἄρνας, id est Objicere canibus oves, dicebatur qui imbellem et litium imperitum calumniatoribus et exercitatis exponeret, quod id animal omnium maxime sit imbelle. Refertur a Diogeniano. Hemistichium est heroicum, ex oraculo quopiam, ut conjicio, decerptum.

1874. II, IX, 74. Nullius indigens deus

Ἀνενδεὴς ὁ θεός, id est Nullius egens deus. Admonet paroemia nullum esse mortalium tam absolutum, in quo non aliquid desideretur, unum esse deum undequaque perfectum. Dici potest et in divites aut plurimis praeditos naturae pariter ac fortunae commoditatibus, tanquam dei cujuspiam similes, ut quibus omnia suppetant, quaecunque videntur ad perfectam felicitatem pertinere.

1875. II, IX, 75. Nucleum amisi, reliquit pignori putamina

Plautus in Captivi duo :

Nucleum amisi, reliquit pignori putamina.

Verba sunt Hegionis, ubi rescivisset sibi impositum esse et herum amissum pro servo, servum pro domino retentum. Is enim, ex quo fructus expectabatur, aufugerat eo relicto, ex quo nihil emolumenti poterat capi. Allegoria per se linquet.

1876. II, IX, 76. Nudo mandas excubias

Γυμνῷ φυλακὴν ἐπιτάττεις, id est Nudo custodiam mandas. Quoties negotii quippiam mandatur ei, cui deest praestandi facultas obeundaeque provinciae propter inopiam neutiquam idoneus est. Neque enim nudus commode potest excubias agere propter rigorem nocturne frigoris, neque ad pugnam est idoneus inermis. Refertur a Zenodoto. Quo longius deflectetur, hoc erit proverbialius : Injungis, ut aliquid in hunc poetam scribam ; verum juxta vetus proverbium γυμνῷ τὴν φυλακὴν ἐπιτάττεις. Neque enim est quo meum interim ocium alam. Hesychius non nihil dissidet ab his, quae a Suida Zenodotoque traduntur, licet is locus apud hunc depravatus habeatur in aeditione Aldina. Caeterum conjicio sensum hunc esse, proverbium dici solere, ubi quid mandatur his, quibus nihil opus est, propterea quod vel injussi cogantur id facere, ni fallor, ob id, quod nudis nihil est, quod egeat asservatore.

1877. II, IX, 77. Nunc contingat servari

Νῦν γένοιτο σωθῆναι, id est Nunc contingat servari. Cum significamus nos satis cauturos in posterum, si modo liceat praesens periculum effugere. Hoc modo Davus in Andria :

Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si devito hoc malum.

Natum aiunt ex apologo quopiam. Aquila testudinem unguibus rapuerat ; eam parabat e sublimi dejicere, quo testa rupta carnibus vesci posset. In hoc itaque discrimine testudo optabat, ut in praesens incolumis esse posset, de reliquo sibi curae futurum, ne quando in simile periculum incideret. Νῦν γένοιτο σωθῆναι, τοῦ δέ λοιποῦ αὑτῇ μελήσει, id est Nunc liceat incolumem esse, de reliquo mihi ipsi curae fuerit. Quidam apologum narrant ad hunc modum : Testudini quondam incessisse volandi desiderium, aquilam orasse, ut se doceret. Cumque illa negasset fieri posse, quod natura refragaretur, illa nihilominus instabat. Itaque paruit aquila ac testudinem in sublime vectam demisit, ut volatum experiretur. Ea cum timeret infelicem eventum, optavit, ut id temporis contingeret incolumem esse : Νῦν σωθείην. Ita Diogenianus. Suidas hoc modo refert : Νῦν σωθείην, ἵν' ᾖ μοι δίδαγμα τοῦτο τοῦ λοιτοῦ χρόνου, id est Utinam nunc incolumis evadam, ut hoc mihi documentum sit in reliquum tempus. Plinius facit tertium quoddam aquilae genus, quam alii morphnon, nonnulli plancum et anatariam, Homerus percnon vocavit ; lingua caret eoque muta, sed dentibus armata, nigerrima, prominentiore cauda. Huic ingenium est testudines raptas frangere e sublimi jaciendo. Atque hac sorte ait Aeschylum poetam interiisse, cum praedictum esset eum ruina periturum isque, quo caveret, eum diem sub dio perseverasset. Nam aquila decepta splendore capitis calvicio renidentis ad solem, dum saxum esse putat, testudinem illisit, ut fractae carnibus vesceretur. Auctor Valerius Maximus, libro nono, capite duodecimo.

1878. II, IX, 78. Nunc bene navigavi, cum naufragium feci

Νῦν εὖ πεπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα, id est Nunc bene navigavi, postea quam naufragium feci. Quoties id, quod videtur incommodum, fortuna praeter spem vertit in bonum. Zenon Citiensis, qui relictis prioribus praeceptoribus Cratetis auditor esse coepit, naufragio ejectus dixisse legitur : Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ, id est Bene facit fortuna, cum nos ad philosophiam admovet. Auctor Suidas. Plutarchus in libello De utilitate capienda ex inimico meminit hujus proverbii.

1879. II, IX, 79. Nunc in regionem veni

Νῦν εἰς χώραν ἦλθον, id est Nunc in regionem veni. Ab iis dictitari solitum, qui tandem sua sponte illuc, quo oportuit, perveniunt, cum diu non quiverint. Fit enim plerunque, ut res diu quaesita non occurrat, tandem velut ultro veniat in mentem. Quidam sic efferunt : Νῦν εἰς χώραν ἦλθες, id est Nunc in regionem venisti, ubi quis eo venit, quo se venturum negarat.

1880. II, IX, 80. Nunc illa advenit datidis cantilena

Νῦν τοῦτ' ἐκεῖν' ἥκει τὸ Δάτιδος μέλος, id est
Nunc id, quod aiunt, Datidis adest cantio.

Dicebatur, ubi quid laetum ac festivum accidisset. Datis quispiam erat Persarum satrapes excellens in rei bellicae gloria. Is Graece loqui conatus consuevit dicere : Ἥδομαι καὶ εὐφραίνομαι καὶ χαίρομαι, id est Delector, gaudeo, laetor. Ea cum saepius ac male Graece pronuntiaret, res in vulgi jocum abiit. Auctor Suidas. Extat autem apud Aristophanem in Pace :

Νῦν τοῦτ' ἐκεῖν' ἥκει τὸ Δάτιδος μέλος,
Ὃ δεφόμενος ποτ' ᾖδε τῆς μεσημβρίας·
Ὡς ἥδομαι καὶ τέρπομαι καὶ χαίρομαι, id est

Adest, ut aiunt, cantilena Datidis,
Quod mastrupans is cecinit in meridie :
Ut laetor, ut delector utque gaudeo.

Interpres addit Datismum usurpari pro barbarismo, eo quod χαίρομαι dixerit pro χαίρω, secutus vocum consonantiam, quemadmodum apud nos ridetur qui dixit corpus meus et domus tuus. Nam χαίρομαι Graecis non dicitur. Miror autem, cur interpres huic velut affine subjunxerit :

Ἄμας ἀπήτουν, οἱ δ᾽ ἀπηρνοῦντο σκάφας.

Ex quo conjectura sumi potest, hoc proverbium natum ex inscitia linguae, quae non raro praebet hujusmodi risus materiam, dum Germani gestiunt loqui Gallice aut Galli Germanice. Idem accidit in surdastris.

1881. II, ix, 81. Non enim spinae

Οὐ γὰρ ἄκανθαι, id est Non enim spinae. De conditione dicebatur in melius commutata, sumpta metaphora a novalibus, quae repurgatis spinis frugiferae incipiunt esse. Recte quadrabit de negotio prius infrugifero ac molesto, unde postea capitur emolumentum. Quidam inde natum existimant, quod antiquitus ante repertam agricolationem agri spinis infrugiferis occupabantur mortalesque duram quandam et agrestem agebant vitam, deinde ostensa ratione colendi terram mitior victus successit. Atque hinc dici coeptum : Non enim spinae. Concordat cum hoc interpretamento, quod alio diximus loco de puero gestante spineas frondes et panes in nuptiis ac dicente : Ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον, id est Effugi malum, nactus sum melius. Legitur et illud : Βίος ἀκανθώδης, id est Vita spinosa, pro incommoda et infrugifera.

1882. II, ix, 82. Non statuar leaena in machaera

Οὐ στήσομαι λέαινα ἐπὶ τυροκνήστιδος, id est
Non ego leaena statuar in tyrocnestide.

Proverbium meretricium, cum negat scortum sui copiam facturum sese. Nam in capulis militarium gladiorum elephantes ac leones imponi solent. At hi procumbentes inscalpuntur, sive ne laedant manum utentis gladio, sive ne defringantur facile, si in pedes erecti fingerentur. Tyrocnestis vox militaris videtur ensem significans. Potest adagium et ad verecundiorem usum detorqueri, ut si quis negans se per omnia morem gesturum inserviturumque pro libidine dicat : Οὐ στήσομαι λέαινα ἐπὶ τυροκνήστιδος. Adagium recenset Suidas. Extat autem apud Aristophanem in Lysistrata.

1883. II, IX, 83. Ne contra bovem opta

Μὴ κατὰ βοὸς εὔχου, id est Ne contra bovem opta. Admonet adagium non esse vitam instituendam juxta votum animi neque quidvis sperandum a superis, sed ut ea duntaxat sibi quisque promittat, quae possit industria consequi. Refertur in collectaneis Diogeniani. Unde sumpta metaphora, parum liquet, nisi quod apparet ductam ab agricola, qui negligens adhibere bovis operam in colendis agris optat, ut citra suum laborem proveniat seges.

1884. II, IX, 84. Non nostrum onus, bos clitellas ?

Quintilianus Institutionum oratoriarium libro quinto paroemiae, quam ait esse ceu brevem apologum, hoc adfert exemplum : Non nostrum onus, bos clitellas ? Satis constat ex apologo sumptum, verum quis sit is apologus, equidem nondum reperi. M. Tullius Epistolarum ad Atticum libro quinto in epistola, cujus initium est Laodiceam veni pridie Calendas Sextiles, videtur ad hoc adagium alludere et nobis velut ansam conjectandi praebere. Inde, inquit, ire ad Taurum cogitabam, ut cum Maphragone collatis signis, si possem de servo tuo decidere. Clitellae bovi sunt impositae. Illane ? Non est nostrum onus ; sed feremus, modo, si me amas, sit annus. At si tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum, quod jam diu ignota sunt mihi omnia. Item in eadem epistola paulo superius : Sed est incredibile

quam me negotii taedeat, ne non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi et industriae meae, praeclara opera cesset. Quippe jus Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat ? Et cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium ? Denique haec non desidero : lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram ut potero, sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Hactenus Tullius. Quibus quidem ex verbis, quanquam subobscuris et haud scio an etiam mendosis, odorari licet Non nostrum onus, bos clitellas proverbium fuisse recusantis munus aliquod veluti parum accommodatum sibi. Neque enim boum est clitellis tergo impositis onera gestare, sed potius asinorum ac mulorum. Neque dubitandum est, quin Fabius ex hoc Ciceronis loco exemplum illud sit mutuatus. Raphael Regius, qui Fabium addictis scholiis conatus est emendare, scripturam mutat ad hunc modum : Non nostrum onus, vos clitellas, interpretans hunc esse sensum, neutram partem absque onere discessuram. Mihi si phas est quicquam immutare, sic potius legendum videtur : Non nostrum onus, bos clitellas ?, ut sit velut rem absurdam seque indignam abominantis, si quis bovi clitellas velit imponere. Neque discrepat hoc cum sententia verborum Tullianorum, quae modo retulimus. Ait enim eam provinciam non satis vel aptam vel dignam ingenio suo, laturum tamen utcunque, modo ne sit longior annua. Proinde proverbium duplici forma poterit efferri : Bovi clitellae impositae sunt, ubi mandatum est negotium parum apto, et Bos clitellas ?, ut subaudias ferat, ubi quis deprecatur provinciam, cui parum sit idoneus aut quam sibi ducat indecoram.

Illud obiter admonitum lectorem velim, ne protinus radat aut dispungat, si quid in his, quae citamus ex auctoribus, viderit ad quorundam emendationem non respondere, non quod profiteamur a mendis repurgatum quicquid huc adducimus, sed quod labantur hi quoque, qui libros emendant. Velut hoc loco, quem modo retulimus ex Epistolis, in aeditione Aldina quot voces sunt immutatae nescio cujus opera, ne dicam culpa ! (Nam Aldo non libet imputare, tum quia doctus est, tum quia amicus.) Primum enim quis non videt rectius esse opera cesset quam opera cessent ?

Deinde quod sequitur, cui non perspicuum sit esse vitiatum, tum distinctione tum voce exilium mutata in exulum ? Sic enim legit : Et cum exercitum noster amicus habeat, tantum me nomen habere duarum legionum exulum ? Cum Tullius tantum posuerit pro magno, cui legiones exiles opposuit, hoc est pusillas. Et aliquanto post : ut cum Maphragone signis collatis, si possem, de servo tuo decernerem, quid erat causae, ut pro deciderem sive decidere mutaretur decernerem ? Quasi non fuerit illud multo verbum elegantius ? Etenim si legas decidere, subaudiendum est verbum certarem sive congrederer (cujusmodi eclipses familiarissimae sunt Ciceroni, praesertim in hoc opere), ut legas : ut cum Maphragone collatis signis subaudiasque congrederer. Rursum hoc, quod sequitur, Clitellae bovi sunt impositae. Illane ? Non est nostrum onus, offensus nescio quis aposiopesi Illane ? mutavit illae, non est nostrum onus. Quod iterum usu venit in hoc, quod subjicitur, At si tu ad tempus, subaudi adfueris ; mutavit enim Adsis tu ad tempus, Latinitate quoque corrupta, nedum argutia sententiae.

Haec invitus et coactus admonui, ne qui, ut sunt nonnulli praecipites ad id, ob celebritatem Aldini nominis protinus damnent aut radant, si quid deprehenderint ab illius aeditione discrepare, nec statim priores abjiciant codices emendationibus hujusmodi freti. Proverbium usurpavit et Ammianus libro XVI.

1885. II, IX, 85. Nota res mala optima

Plautinum illud in Trinummo proverbiali schemate dictum videtur : Nota res mala optima est. Dictum est autem sub persona senis suadere conantis amico, ne uxorem tametsi malam repudiaret aliam ducturus, propterea quod plerunque fit, ut qui commutat, primum pro malo pejus accipiat, tum ignotum pro noto, postremo insuetum pro familiari. Tantum enim valet assuetudo, ut mala, quibus assueverimus, optima videantur, contra quae sint optima, propter insolentiam pessima videantur. Adagium itaque deterret, ne temere novandis rebus studeamus vitemusque vitium illud haud scio an maximum, quod Graeci φιλόκαινον appellant, id est novarum

rerum appetentiam, cui comes alterum veluti germanum, quod ἀψίκορον vocant, quo mox fastidiuntur paulo ante adamata. Convenit cum Plautina sententia quod apud T. Livium Pacuvius Calavius suadens Campanis, ne senatores mutare vellent, populum jam re doctum dicere compulit notissimum quodque malum maxime tolerabile esse. Huc pertinet et Ovidianum illud :

Quod male fers, assuesce, feres bene, multa vetustas / Lenit.

Eodem pertinet et mimus ille nescio cujus :

Mulier tum demum est bona, cum aperte est mala.

Cognitum enim malum aut vitamus aut nos ad id accommodantes ferimus. Item ille :

Consueta vitia ferimus, non reprehendimus.

Aristoteles libro Moralium Nicomachiorum septimo : Ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῷον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν καὶ τὸ ἀκούειν φάσκοντες εἶναι λυπηρόν, ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμέν, ὥς φασιν, id est Semper enim animal laborat, ut audiat videatque, quemadmodum testantur et naturales sermones, dum fatentur quidem esse molestum, sed jam assuevimus, ut aiunt.

1886. II, IX, 86. Inveni non quod pueri in faba

Strophylus servus in Aulularia Plautina aulam auri plenam a sene defossam furto sustulerat eamque rem gestiens indicare hero : Reperi, inquit, et rogatus, quid reperisset, Non quod pueri clamitant, inquit, in faba se reperisse, proverbiali nimirum figura magnum quiddam reperisse sese significans. Est enim midas vermiculus quidam, qui fabis innascitur ; hunc si quando nacti sint pueri, gestiunt atque exclamant, perinde quasi magnum quiddam invenerint.

1887. II, IX, 87. Midas in tesseris consultor optimus

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος, id est

Midas qui in tesseris consultor optimus.

Proverbium a tesserarum ludo natum ; est enim Midas jactus vocabulum. Refertur a Suida proverbii nomine. Perpendat diligens et eruditus lector, num εὐβολώτατος legi oporteat, ut versus sit jambicus trimeter :

Μίδας γάρ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος, id est

In tesseris jactus Midas prosperrimus.

Accommodari poterit adagium ad rem, quae forte fortuna bene cadit.

1888. II, IX, 88. Ni purges et molas, non comedes

Ἂν μὴ καθάρῃς καὶ ἀλέσῃς, οὐ μὴ φάγῃς, id est

Nisi et repurges et molas, haud unquam edes.

Id est : Non continget tibi victus, nisi tuam item industriam adjunxeris. Ceres, cum ostenderet usum frumenti Triplemo, ita dixisse fertur. Videtur esse senarius e poeta quopiam usurpatus, sed depravatus. Constabit, si legas κἀλέσῃς. Potest transferri longius : Non proderit tibi ingenii felicitas, nisi exercueris : inutilis erit principum favor, nisi te gesseris, ut oportet ; nihil conducet, quod doctum praeceptorem nactus es, ni vigilaveris. Refertur a Diogeniano.

1889. II, IX, 89. Nihil differs a Chaerephonte

Οὐδὲν διοίσεις Χαιρεφῶντος τὴν φύσιν, id est

Nihil ore quicquam a Chaerephonte discrepas.

In macilentum pallidumque dicebatur. Chaerephon enim tragoediarum scriptor fuit ; is Heraclidarum res prosecutus est. Quoniam autem nocturnis lucubrationibus erat majorem in modum extenuates confectusque, vulgari joco taxatus est, quin etiam Noctuae cognomen additum. Aristophanes in Nebulis :

Οὐδὲν διοίσεις Χαιρεφῶντος τῇ φύσει, id est

Nihil figura a Chaerephonte differes.

Allusit idem in Pluto :

Οὐδὲν διοίσοντ᾽ ἀντικρὺς

Τῶν Ἡρακλειδῶν οὐδ' ὁτιοῦν τῶν Παμφίλου, id est

Ne tantulum quidem

Ab Heraclidis differentem Pamphili.

Pamphilus enim in Stoa depinxerat Heraclidas supplices Atheniensibus, ad quos metu Eurysthei confugerant. Hos igitur vocat Heraclidas Pamphili.

1890. II, IX, 90. Nihil ab elephante differs

Ἐλέφαντος διαφέρεις οὐδέν, id est Ab elephante differs nihil. In magnos et stupidos dicebatur, etiamsi primam ingenii laudem Plinius tribuit elephantis, sed inter bruta. Verum corporis moles et formae foeditas adagio locum fecit. Refertur a Diogeniano. Videtur huc alludere Palestrio Plautinus, qui herum suum elephanti corio circumtectum ait nec plus habere sapientiae quam lapidem.

1891. II, IX, 91. Ne intra vestibulum quidem

Οὐδ' ἐντὸς ἰωροῦ, id est Ne intra vestibulum quidem. In tumidos, feroces et insolentes dici solitum, qui procul omneis a sese submovent.Lex erat Athenis, ut homicidio contaminati extra septa sacrorum consisterent. Siquidem prima magnatum atria solent patere quibuslibet. Ad hunc morem adagium videtur alludere.

1892. II, IX, 92. Neque cum malis neque sine malis

Aristophanes apud Suidam in Lysistrata :

Κἄστ' ἐκεῖνο τοὔπος ὀρθῶς κοὐ κακῶς εἰρημένον·

Οὔτε σὺν πανωλέθροισιν οὔτ' ἄνευ πανωλέθρων, id est

Illud haud male, imo recte proditum est proverbium,

Nec simul cum pestibus nec rursus absque pestibus.

De uxoribus dictum, cum quibus incommode sane vivitur ; sed nec citra has constant familiae. Simile illi, quod est in Epigrammatis :

Nec tecum possum vivere nec sine te,

et quod alibi retulimus : Ἀναγκαῖα κακά. Citantur eodem loco versus et hi :

Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ’ ὅμως, ὦ δημόται,
Οὐκ' ἔστιν εὑρεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ, id est
Malum quidem uxor, attamen, cives, sine hoc
Nulli licet parare familiam malo.

Notum est illud Catonis, quod cum uxoribus incommode vivitur, at sine illis omnino non vivitur.

1893. II, IX, 93. Ne in pelle quidem

Οὐδ’ ἐν δέρματι, id est Ne in pelle quidem. Hyperbole proverbialis de supra modum tenuibus, velut usqueadeo nudis, ut ne pelle quidem propria tegantur. Commemoratur a Suida.

1894. II, IX, 94. Ne tria quidem Stesichori nosti

Οὐδὲ τὰ τρία Στησιχόρου γινώσκεις, id est Ne tria quidem Stesichori nosti. De vehementer indocto et imperito dici solitum. Adagium sumptum hinc existimant, quod pleraque Stesichori poemata epodica sunt, quae tribus constant, στροφῇ, ἀντιστρόφῳ καὶ ἐπῳδῷ. Strophe est prima series variis metrorum generibus incedens, antistrophus est iteratus per eadem ferme genera recursus, epodus est diversi carminis accentio. His et alii tragici poetae nonnumquam utuntur, potissimum in choris.

1895. II, IX, 95. Nephalia ligna

Νηφάλια ξύλα, id est Nephalia ligna. Dici posse videtur in abstemios et ab omni voluptate procul alienos. Apud Athenienses nephalia ligna vocabantur, quae neque vitea essent neque ficulna neque myrtea. Nephalia sonat, quasi dicas sobria.

1896. II, IX, 96. Nephalium sacrum

Νηφάλιος θυσία, id est Nephalium sacrificium. De convivio abstemio non inepte dicetur aut de convivio vehementer frugali sobrioque. Apud Athenienses hoc genus sacrificii exhibebatur Mnemosynae, Aurorae, Soli, Lunae, Nymphis, Veneri et Uraniae. Nam in eo non libabatur vinum, sed aqua melle diluta. Haec ferme Suidas. Meminit et Julius Pollux libro sexto, capite tertio, addends νηφαλεύειν idem esse quod νηφάλια θύειν. Hoc sacrificii genus ἄοινον dicebant, quemadmodum caetera, in quibus vinum adhibebatur, οἰνόσπονδα vocabant. Seleucus apud Athenaeum libro secundo negat apud veteres fuisse morem, ut vini copia aut aliud quidlibet deliciarum inferretur in sacrificia. Cum enim sacrificia deorum gratia peragerentur, unde et θοίνας et θαλίας ac μέθας appellabant, θοίνας quod deorum gratia vino uterentur, θαλίας, quod deorum gratia vescerentur convenirentque, μέθας vero, quod, ut indicavit Aristoteles, μετὰ τὸ θύειν, id est post sacrificium, vino uterentur, non conveniebat illic ventris negotium agere. Ibidem Epicharmus his verbis notat mores collapses : Ἐκ μὲν θυσίας θοίνη, ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο, ἐκ δέ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θυανία, ἐκ θυανίας δίκη, ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι καὶ σφάκελος καὶ ζημία, id est Ex sacrificio epulum, ex epulis facta est potatio, ex potatione comessatio, ex comessatione facta est subatio sive ludus, ex subatione seu ludo lis, ex condemnation compedes, sphacelus et mulcta. Quanquam hic locus mihi non caret suspitione mendae ; videtur enim deesse particula ἐκ δίκης καταδίκη. Non dissidet ab illo, quod alio posuimus loco, Caninum prandium.

1897. II, IX, 97. Neglectis urenda filix innascitur agris

Horatius satyra tertia :

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Mira admonuit allegoria animum honestis excolendum disciplinis, alioqui futurum, ut inutili silva vitiorum occupetur. Filix enim herba invisa agricolis, quae totos agros occupare solet nec facile repurgatur, ubi semel occupaverit.

1898. II, IX, 98. Nauphraction tueri

Ναύφρακτον βλέπεις. Nauphracton Graece classis est ad bellum instructa. Solent autem in triremibus magna quaedam inesse foramina oculorum instar, per quae remos inserunt. Unde velut aenigmatice dictum Classis more intueris de his, qui latis ac praegrandibus aut torvis et minacibus oculis quempiam aspicerent. Aristophanes ἐν Ἀχαρνεῦσι :

Πρὸς τῶν θεῶν, ἄνθρωπε, ναύφρακτον βλέπεις, id est
Homo, per deos quiddam obtuere classicum.

Fortassis et hinc proverbii jocus est natus, quod Athenienses aliquoties feliciter navali pugna rem gesserint, velut apud Artemisium et Salaminem, unde sublati animi. Unde videtur dictum in turgidos et arrogantes.

1899. II, IX, 99. Negotium ex otio

Πράγματ᾽ ἐξ ἀπραξίας, id est
Ex otio negotium.

Hemistichium jambicum usurpandum, ubi res praeter opinionem evenit et inde tumultus oboritur, unde tranquillitatem et otium sperabamus. Nam et illud multis usu venit, ut dum sectantes otium fugiunt honestam industriam, incidant in turbas inexplicabiles. Auctor Suidas. Nec indicat, unde sit natum.

1900. II, IX, 100. Navis aut galerus

Πλοῖον ἢ κυνῆ, id est Navis aut galerus. De re ancipiti, quod genus, si quis de voce incognita diceret : Aut piscem significat aut cucurbitam. Nec invenuste dicetur in eos, qui cultu moribusque diversam personam prae se ferunt, veluti si quis pallio

philosophico baltheum adderet militarem aut cultu monachum, moribus et lingua lenonem ageret. Fragmentum est senarii ex Avibus Aristophanis Πλοῖον ἢ κυνῆ, id est Aut galerus aut ratis. Sumptum ab hoc triremium genere, quas hodieque vulgo dicunt galeas, veluti dicas galeratas. Hae sic erant instructae, ut remos alarum vice porrigerent moverentque, caeterum summo malo galerum seu petasum instar Mercurii praeferrent. Nam Peloponnenses πέτασον, id est galerum, appellant κυνῆν ἀπὸ κυνὸς, a cane, quod hoc genus pilei primum e pellibus canum fieri consuevit. Hinc jocus militaris videtur fuisse natus in elatos et fastuosos superciliosque arroganti. Itidem Festus Pompeius indicat quasdam naves onerarias appellatas corbitas, quod in summo malo pro signo corbem haberent. Quae bello erant paratae, galeam habebant, aut quae ad celeritatem, petasum Mercurii signum gestabant.

1901. II, x, 1. Mazam pinsuit a me pistam

Μᾶζάν γε μεμαχὼς τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ μεμαγμένην, id est
A me ante pistam mazam iste pinsuit.

De his dici solitum, qui sibi alienae industriae laudem vindicant et magnam gloriam alieno labore partam verbis in se transmovent, ut Terentianus ait Gnatho. Maza cibi genus ex lacte et farina, ferme panis instar confectum. Paroemia refertur et ad hunc modum : Μᾶζαν ὑφαρπάσας τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ μεμαγμένην, id est subrepta maza quam pinsueram, ubi quis alienis fruitur laboribus. Sumptum est autem ex Equitibus Aristophanis, quo loco carmen hujusmodi est :

Καὶ πρώην γ᾽ ἐμοῦ
Μᾶζαν μεμαχότος ἐν Πύλῳ Λακωνικὴν
Πανουργότατά πως περιδραμὼν ὑφαρπάσας
Αὐτὸς παρέθηκε τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ μεμαγμένην,
Ἡμᾶς δ᾽ ἀπελαύνει, id est
Cumque ipse pridem pinsuerim mazam in Pylo
Laconicam, iste accurit astutissime

Raptamque mox apposuit, quam ego pinsui,
At submovet nos.

Demosthenes, qui bello Peloponnesiaco dux fuit Atheniensium, is collega Nicia Pylum urbem diuturna obsidione in rerum omnium desperationem adduxit. Cui successit Cleon e coriario imperator, qui alieno labore partam gloriam in se transtulit, paucis post diebus Pylo capta. Queritur igitur in hac fabula Nicias ac Demosthenes de laude sibi praerepta per Cleonem. Aristophanis historia narratur adeo non modo varie, verum etiam prolixe, ut non libeat referre. Indicatum est, unde possit.

1902. II, x, 2. Nauson naucrati

Ναύσων Ναυκράτει, id est Nauson Naucrati. Quoties aliqui similia invicem respondent, velut si quis herus salutatus herum resalutet et nebulo compellatus nebulonem vicissim compellet. Nauson enim et Naucrates utrumque a nave dicitur, perinde quasi dicas nauta nautae. Hesychius indicat vocem hanc confictam a Cratino nauson, a servandis navibus, et Ναυκράτης a ναῦς et κρατεῖν. Sermonis color sumptus est ab epistolis, ut indicat Suidas, perinde quasi dicas Pompeius Pompilio salutem ut juvenis juvenem appello. Hujus formae sunt et illa : Ἀγαθῶν ἀγαθίδες et Λεύκωνος λευκότερος. Tale quiddam innuit, ni fallor, Aristophanes in Equitibus : Οὐδὲ Ναυφάντης γε τῆς Ναύσωνος, ut subaudiatur ἄρξει. Arbitror autem in proverbio Ναύσωνem esse non hominis nomen, sed civitatis, quemadmodum et Naucratis Aegypti civitas est.

1903. II, x, 3. Tolle tolle mazam quam ocissime scarabeo

Αἶρ' αἶρε μᾶζαν ὡς τάχιστα κανθάρῳ, id est
Mazam sine mora pone pone cantharo.

Hoc versiculo Aristophanes exorditur Εἰρήνην, quem eruditi proverbii loco referunt. Id usurpare licebit, quoties sordidus cibus immundo convivae apponitur. Quidam ministris panes furfuraceos apponunt ; furfur autem tritici purgamentum est. Unde

per furfuraceam mazam cibum alvo redditum innuit. Hinc enim ut nascuntur ita et aluntur canthari, quos Latini scarabeos vocant. Aperit id, cum addit :

Δὸς μᾶζαν ἑτέραν ἐξ ὀνίδων πεπλασμένην, id est

Mazam alteram da e stercore asini conditam.

Porro maza confectio quaedam erat ex farina et lacte, panem imitans. Simillimum est illi, quod alio posuimus loco : Cyprio bovi merendam.

1904. II, x, 4. Non est meum negotium, multum valeat

Οὐκ ἔστ' ἐμὸν τὸ πρᾶγμα, πολλὰ χαιρέτω, id est

Multum valeat, haud est meum negotium.

Quoties negabimus nos laborare de re, quae nihil ad nos pertineat. Refertur a Diogeniano. Non dissimile illi : Aedibus in nostris quae prava aut recta gerantur. Item illud, quod est apud Aristophanem in Equitibus :Τἀλλότριον ἀμῶν θέρος, id est alienam metens messem, quidam ad eandem accommodant sententiam, etiam si comicus sentit de eo, qui alienis fruitur laboribus. Propius huc pertinet quod scribit Pindarus in Nemeis, hymno primo : Τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς· εὐθὺς δὲ ἀπήμων καρδία κῆδος ἀμφ'ἀλλότριον, id est Quod enim proprium est, premit unumquenque pariter ; caeterum protinus cor noxa vacat circa dolorem alienum.

1905. II, x, 5. Abominandus scarabeus

Μύση κανθαρίς, id est abominanda cantharis. De contemptissimo vilissimoque homunculo dicebatur. Cantharides vermiculi sunt letali veneno. Quanquam hoc loco magis convenit, ut sit diminutivum a cantharo scarabeo, quasi dicas scarabeolus. In sacris quoque litteris vermis abiit in proverbium contemptus. Quod genus est illud in psalmis mysticis : Ego autem sum vermis et non homo ; pro quo nonnulli vertunt scarabeum. Item illud Esaiae : Noli timere, vermis Jacob, interprete Hieronymo. Apud Suidam legitur μυσὶ κανθαρίς, id est muribus cantharis, quod quid sibi velit nescio, suspicor mendum in scripto esse. Si legamus

μύση, sonat abominanda, si Μυσή, sonat mysiam cantharidem. Mysos autem olim fuisse contemptui docuimus alias. Hoc commentum mihi maxime probatur.

1906. II, x, 6. Molestum sapientem apud stultos loqui

Ἀργαλέον φρονέοντα παρ’ ἄφροσι πόλλ’ ἀγορεύειν, id est

Dicere multa grave est sapientem apud insipientes.

Nihil intractabilius homine stulto, qui quicquid recte dicitur in diversam partem rapit. Proinde apud hujusmodi aut silendum est viro cordato aut orario moribus illorum accommodanda. Recensetur a Diogeniano. Sed extat idem inter sententias Theognidis.

1907. II, x, 7. Modio demetiar

Μεδίμν’ ἀπομετρῶ, id est modio demetiar. Proverbialis hyperbole ingens et cumulatum sperantis emolumentum, in magna siquidem rerum exuberantia sed modio metimur. Integre sic reddit Suidas :

Μεδίμνῳ ἀπομετρῶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον, id est

Modio paternam metiar pecuniam.

Tametsi sunt qui negent idem esse Latinis modium et Graecis μέδιμνον.

1908. II, x,8. Mens non inest centauris

Νοῦς οὐκ ἔνι Κενταύροισιν, id est Mens non inest centauris. In vaecordes et stultos dicebatur et qui conarentur quod effici non posset. Nota est Centaurorum fabula. Adagium a Diogeniano refertur, isque convenire putat in contentiosos et alieni appetentes, propterea quod Centauris exitium attulerit rerum alienarum appetentia. Haud scio an hue respexerit Plato poeta apud Athenaeum libro decimo :

Ὑμῖν γὰρ οὐδείς, καθάπερ ἡ παροιμία,

Ἐν τῷ καπήλῳ νοῦς ἐνεῖναί μοι δοκεῖ, id est

Mens nulla vobis, sicut habet proverbium,

Cauponi inest mens, ut quidem visum est mihi.

Loquitur de mulieribus vinosis. Aristophanes in Equitibus : Νοῦς οὐκ ἔνι ταῖς κόμαις, id est Mens non inest comis. Comas dixit pro Centauris, alludens interim ad studium alendi equos, qui jubas habent.

1909. II, x, 9. Melle temetipsum perungis

Ἐν μέλιτι σαυτὸν καταπάττεις, id est In melle te ipsum obvolvis oblinisque, hoc est : Molliter suaviterque vitam agis, quasi parum sit vesci melle, nisi totus sis melleus. Extat apud Diogenianum.

1910. II, x, 10. Mercurius infans

Ἑρμῆς ἀμύθητος, id est Mercurius infans, elinguis sive indoctus. Ironia proverbialis, ubi quis fingit se rudem ejus artis, cujus est callentissimus. Mercurius enim eloquentiae disciplinarumque parens est. Non dissimulandum arbitror in vulgatis exemplaribus haberi Ἑρμῆς ἀμύητος, id est Mercurius prophanus et non initiatus. Quae lectio si cui magis probatur, ne mihi quidem admodum displicet. Quis enim mysteriorum peritior quam Mercurius interpres deorum, superis et inferis ex aequo communis, denique μυσταγωγός ipse, hoc est mysteriis praefectus ? Respondet illi, quod est apud Aristidem in Pericle : Ὁ Κρὴς τὸν πόντον, id est Cretensis mare.

1911. II, x, 11. Mendicorum loculi semper inanes

Πτωχῶν οὐλαὶ ἀεὶ κεναί, id est Mendicantium sacculi semper inanes. De petacibus dictum et insatiabilibus ; cognatum ei, quod alio redditum est loco : Πτωχοῦ πήρα οὐ πίπλαται, id est Mendici pera non impletur. Utrunque refert Suidas, quanquam οὐλάς pro peris non invenio, sed οὐλάδας invenio pro vasis farinariis, tametsi et ventres interdum eo verbo significantur ob molliciem.

1912. II, x, 12. Meliacum navigium

Τὸ Μηλιακὸν πλοῖον, id est Meliacum navigium. In futilem et rimarum, ut ait Terentius, plenum, hac atque illac perfluentem dictitatum videtur. Paroemiam ad historiam quampiam referunt. Ea sic habet : Aristoteles quidam Meliacus deducendae coloniae praefectus, cum multi detrectantes navigationem varia causarentur et alii dicerent uxores suas adversa valetudine teneri, alii naveis suas perstillare, atque his praetextibus domi manerent, ille indignatus imprecatus est illis, ut nunquam haberent naves integras et semper sub uxorum imperio viverent. Unde quadraturum videtur, ubi quis causas fingit, quo suffugiat officium. Est autem Melia Cariae civitas auctore Stephano. Suidas indicat et arboris genus esse meliam proferens exemplum ex Avibus Aristophanis :

Ἑζόμενος μελίας ἐπὶ φυλλοκόμου, id est

In melia residens frondosa.

Et fortassis hujus arboris materia inutilis est ad fabricam navigiorum. Verum ut vera sit fabula de populo Meliaco, certe allusum est ad arborem.

1913. II, x, 13. Melanione castior

Μελανίωνος σωφρονέστερος, id est Melanione castior, dicebatur qui magnopere a mulierum congressibus abhorreret. Aiunt Melanionem quendam odio mulierum in solitudinem demigrasse perque avia montium et nemorum cane, quo uno convictore utebatur, feras insectari solitum nec unquam domum revocari potuisse. Meminit adagii Aristophanes in Lysistrata ; quanquam haec inter aeditas nondum habetur, nos scriptam legimus. Simili figura dicetur : Hippolyto castior ; nam et huic simile venandi studium, simile odium foeminarum.

1914. II, x, 14. Matris ut capra dicitur

Τῆς μητέρος ὡς αἶξ καλεῖται, id est Matris ut capra dicitur. In spurios dictum videtur, quorum pater incertus est eaque gratia a matre denominantur. Ductum ab hoedis, qui in caprilibus a matre dignoscuntur ; nam a patribus haudquaquam possis. Potest et in jocum verti proverbium, velut si quis per lusum neget se patrem agnoscere, matrem scire : Τῆς μητρὸς ὡς αἶξ καλοῦμαι, id est Matris velut capra vocor. Manet etiam hodie vulgi jocus, quo dicunt esse filium, qui patrem suum norit. Hoc ab Homero manasse videtur, apud quem Odysseae primo Telemachus rogatus, num Ulyssis esset filius, respondet ad hunc modum :

Μήτηρ μέν τ' ἐμέ φησι τοῦ ἔμμεναι, αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ οἶδ'· οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω,
Esse quidem illius mater me ait, ast ego sane
Nescio ; nemo suum patrem unquam noverit ipse.

1915. II, x, 15. Quasi locum in balneis

Proverbii speciem habet, quod est apud Tertullianum libro adversus Marcionem tertio : Sed quia prior eis venit et prior virtutum documenta signavit, idcirco quasi locum in balneis, ita fidem occupavit, posteris quibusque praeripuit. Conveniet uti, ubi non ex merito datur locus, sed ex vetustate. Qui quidem ordo servatur et hodie inter monachos et canonicos atque item theologos, nimirum ad excludendam contentionem de dignitate. Apud priscos unusquisque ex annorum numero aestimabatur. Juvenalis : Atque uni cedit Homero / Propter mille annos. Et Horatius stomachatur in eos, qui redeunt ad fastos et virtutem aestimant annis. Non abhorret ab hoc, quod hodie vulgo jactatur apud nostrates, sumptum ex lege molitoria : Qui primus venerit, primus molet.

1916. II, x, 16. Milium torno sculpere

Τὰς κέγχρους ἀποτορεύειν, id est Milii grana torno sculpere, dicebantur qui rem absurdam molirentur. Milium enim minutius est, quam ut inde quicquam descalpi possit. Suidas ad hunc modum effert paroemiam : Γελοιότερον ἀπεργάζῃ τῶν τὰς κέγχρους ἀποτορεύειν ἐπιχειρούντων, id est Magis ridicule facis quam ii, qui milii granula torno polire conantur.

1917. II, x, 17. Magnetum mala

Μαγνήτον κακά, id est Magnetum mala. De malis ingentibus dictum videtur aut iis, quae in auctores suos recidunt. Cum Termeriis enim malis Magnetum mala conjunguntur, in his verbis, quae citra auctoris nomen referuntur apud Suidam : Κἂν τὰ Μαγνήτων κακά, κἂν τὸ Τερμέριον, κἂν πᾶσαν ἁπλῶς ἐπιφθέγξωμαι τὴν τραγῳδίαν, id est Nec si Magnetum mala nec si Termerium nec si totam in summa tragoediam eloquar. Quanquam in Suida legendum suspicor τὰ Τερμερίων, id est mala Termeriorum, de quibus alias nobis dictum est. Sumptum apparet ab historia, quae de Magnetibus afflictis meminerit, in quae feruntur incidisse violato numine quopiam. Strabo Geographiae libro decimoquarto Magnetas commemorat olim opibus florentes a Treribus gente Cimmerica funditus fuisse sublatos, anno deinde proximo a Milesiis locum fuisse occupatum, subindicans proverbium ex Archilocho sumptum esse, qui meminerit de Magnetum malis.

1918. II, x, 18. Complura masculi canis cubilia

Πολλαὶ κυνὸς ἄρσενος εὐναί, id est

Sunt canis infinita cubilia mascli.

Hemistichium heroicum proverbiale. Recte dicetur in hominem mulierosum, peculiariter eum, qui non contentus certo thoro passim per aliena cubilia volutari gaudeat. Nam hoc sibi permittunt hac tempestate mariti ; porro si quid humanum

acciderit uxori, caelum terrae commiscent, tam inique severi in illas quam turpiter in sese indulgentes.

1919. II, X, 19. Multa in bellis inania

Πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, id est Multa belli inania. De inani suspicione aut pavore sine causa oborto, quem Graeci πανικόν vocant. Paroemiam hinc manasse putant, quod hujusmodi panici terrores plerumque solent in bellis accidere vel quod Lacedaemonii fundis quibusdam et nervis crepitantibus uti consueverint ad terrorem incutiendum hosti. Polybius apud Suidam : Cum luna defectum passa esset temporibus Persei Macedonum regis, vulgo rumor increbuit regis interitum significari, eaque res pariter et Romanis addidit animos et Macedones consternavit. Deinde subnectens adagium Οὕτως, inquit, ἀληθές ἐστι τὸ περιφερόμενον, ὅτι πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, id est Itaque verum est, quod vulgo circumfertur, multa esse inania belli. M. Tullius Epistolarum ad Atticum libro quinto : Interim scis esse quaedam πανικά, dici item τινὰ κενὰ τοῦ πολέμου rumore adventus nostri. Plutarchus in commentario Περὶ τοῦ ἀκούειν : Ὡς γὰρ πολέμου, καὶ ἀκροάσεως πολλὰ τὰ κενά ἐστιν, id est Ut enim belli, sic et auditionis multa inania sunt. Respexit huc Q. Curtius libro tertio : Fama bella stare et eum, qui recedat, fugere credi. Ac rursum libro quinto : Ac fama maximum utique in bello momentum. Item libro octavo : Fama enim bella constant, et saepe etiam quod falso creditum est, veri vicem obtinuit. Sed apertius libro septimo : Ea res, sicuti pleraque belli vana et inania, barbaros ad deditionem traxit.

1920. II, x, 20. Militavit cum Erasinade

Ἐστρατήγησε μετ᾽ Ἐρασινάδου, id est Militavit cum Erasinade. Vulgo per jocum dicebatur de his, quibus res undiquaque male procederent. Erasinades dux quidam Arginusam obsederat ; infeliciter autem pugnatum est ad internitionem

extinctis cum aliis quotquot resistebant, inter quos erant Thrasyllus et Pericles, tum ipso duce. Hujus Erasinadae malis et illud accessit, quod accusatus est, quod pecunias Hellesponticas furatus esset. Huiusmodi ferme Suidas.

1921. II, x, 21. **Mulieri ne credas, ne mortuae quidem**

Γυναικὶ μὴ πίστευε, μηδ’ ἂν ἀποθάνῃ, id est

Ne fidem habeas nec emorienti feminae.

Hyperbole proverbialis. Usqueadeo non est fidendum mulieri, ut etiam si morientem videas, putes fingere. De noverca, quae sepulta quoque privignum interemit illapsa in pueri caput pyramide, meminimus alias. Refertur a Diogeniano.

1922. II, x, 22. **Mulierum exitia**

Γυναικῶν ὄλεθροι, id est Mulierum exitia. De his, qui funditus ac miserabiliter pereunt. Mulieres enim omnium fere calamitatum auctores fuisse viris dicuntur. Testis Pandora Hesiodia, testis bellum Trojanum, testis Hercules a Dejanira extinctus, testis Danaidum fabula, testis Lemniarum mulierum historia, testis Cleopatra, testis Eva, prorsus infamis apud omneis Christianos. Quanquam haec magis conveniebat stultitiae virorum adscribere, qui tantum indulgeant mulierculis, ut velut amentes amore in quodvis malum sequantur, cum par fuerit, ut illis moderantibus mulier natura stultior simul et imbecillior minus desiperet. Quod enim animus est corpori, id virum oportebat esse mulieri. Verum quemadmodum vulgus sua vitia corpori imputat, cum ab animo proficiscantur, et stulti principes insanissimos bellorum tumultus imputant populo, quorum ipsi sunt auctores, ita viri rejiciunt in feminas, si quid ipsi deliraverint.

1923. II, x, 23. **Multa noris opportet, quibus deum fallas**

Πολλά κεν εἰδείης, οἷς τὸν θεὸν ἐξαπατήσαις, id est

Multa scienda, deo quibus ipsi imponere possis.

Ubi quis fucum facere conatur ei, cui difficile sit dare verba propter astutiam singularem. Ab oraculo natum adagium. Sententiam aliter extulit Pindarus in Pythiis hymno tertio de Apolline loquens : Ψευδέων οὐχ ἅπτεται, κλέπτει τε μιν οὐ θεός οὐ βροτὸς ἔργοις οὔτε βουλαῖς, id est Mendaciis non utitur ; fallit autem illum non deus, non homo, nec factis neque consiliis.

1924. II, x, 24. Multi mannii Ariciae

Mannius apud Festum Pompeium Dianae Aricinae lucum, qui et ipse Aricinus dictus est, consecrasse legitur. Ex hoc Mannio Aricio, viro laudatissimo, quam plurimi extiterunt viri item clarissimi eodem nomine, ut hinc natum proverbium Multos Ariciae Mannios esse. Sed longe dissentit Asinius Capito existimans proverbium convenire in deformes. Verum hic locus apud Festum ita mendis corruptus est, ut nihil certi possit elici praeter haec, quae retuli.

1925. II, x, 25. Murus aheneus

Murus aheneus apud Horatium in Epistolis usurpatur pro certo et immutabili animi decreto, schemate nimirum proverbiali :

Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Vegetius gravem armaturam murum ferreum exercitus appellat veluti solidum et inexpugnabile munimentum. Adsimili figura Pindarus Olympiacon secundo Hectorem appellat ἄμαχον ἀστραβῆ κίονα, id est inexpugnabilem immobilem columnam.

1926. II, X, 26. Multi te oderint, si teipsum amas

Πολλοί σέ τοι μισοῦσιν, ἂν σαυτὸν φιλῇς, id est
Multi oderint, si temetipse diligas.

Deterret a fastu proverbium et a philautia ; multis enim displiceat oportet qui sibi nimium placet, contra modestia praecipua favoris et benevolentiae conciliatrix. Suidas ait nymphas fastiditas a Narcisso hoc dixisse, quod modo retulimus. Concinit huic senarius ille :

Λίαν φιλῶν ἑαυτὸν οὐχ ἕξεις φίλον, id est

Nemo erit amicus, ipse si te ames nimis.

Nulli minus sunt appositi ad mutuum amorem ac benevolentiam quam qui sese vehementer amant.

1927. II, x, 27. **Malorum panegyris**

Κακῶν πανήγυρις, id est Malorum panegyris. De malis agminatim ingruentibus et invicem sibi succedentibus. Panegyris enim apud Graecos dicebatur solennis ille populi conventus ad ludos festos celebrandos, voce hinc composita, quod festis diebus universi convenirent. Pisides apud Suidam :

Καὶ πάντες ὥσπερ ἐν κακῶν πανηργύρει
ἄλλος κατ᾽ ἄλλην συμφορὰν ἐδυστύχει, id est

Omneis simul malorum ut in panegyre
Alios tenebat aliud infortunium.

Homerus Iliados T :

Ὥς μοι δέχεται κακὸν ἐκ κακοῦ αἰεί, id est

Tristia perpetuo ut mihi tristibus excipiuntur.

Hipponax apud Athenaeum libro XV :

Ἀνδρῶν, οἳ καὶ νῦν κίθι κακῶν κακὰ ῥαψῳδοῦσι.

Claudicat carmen, sed recta incedet, si tollas καὶ vel νῦν et pro κίθι legas κεῖθι. Ausonius in carmine non ineleganter appellat catenatos labores, quod molestia molestiam excipiat in vita mortalium.

1928. II, x, 28. Magis impius Hippomene

Ἀσεβέστερος Ἱππομένους, id est Magis impius quam Hippomenes. Hic Atheniensium princeps filiam a cive quopiam vitiatam una cum equo feroci conclusit in domicilio, nec huic nec illi cibum praebens. Equus igitur fame in rabiem actus puellam adortus confecit, deinde periit ipse quoque pabuli videlicet inopia ; post haec pater domum est demolitus, loco nomen inditum Equi et puellae. Recenset adagium Diogenianus.

1929. II, x, 29. Manivoro vinculo

Χειροβρῶτι δεσμῷ, id est Manivoro vinculo. Sic quispiam appellavit manicas vestium Ponticarum, quod manus offendant atterantque. Idem objicitur Troianis apud Vergilium :

Et tunicae manicas et habent redimicula mitrae.

Recenset Zenodotus.

1930. II, x, 30. Malum Hercules

Μῆλον Ἡρακλῆς, id est Malum Hercules. Dici conveniet, ubi quis munuscula quantumvis pusilla boni consulit. Apollodorus apud Zenodotum in libris De diis prodidit apud Athenienses Herculi Alexicaco, hoc est depulsori malorum, peculiare quoddam victimae genus immolari solere. Cum enim evenisset aliquando, ut bos, quem erant mactaturi, profugisset, malo arrepto subditisque seu crurum vice quatuor ramis, additis item cornuum loco duobus, bovis imaginem quandam repraesentarunt atque id ridiculum simulacrum vice bovis immolarunt Herculi, quae quidem res in vulgi fabulam abiit. Idem est cum eo, quod ante retulimus, Μήλιος Ἡρακλῆς, id est Pomaceus Hercules, nisi quod unius voculae commutatione nonnihil immutatus est et usus proverbii ; nam illud de contempto dicitur, hoc de boni consulente.

1931. II, x, 31. Manum habere sub pallio

Manum habere sub pallio dicuntur qui languent otio. Quintilianus libro duodecimo damnat eos, qui nunquam commoventur inter agendum semperque manum, quod aiunt, habent sub pallio. Quapropter, inquit, mihi falli multum videntur qui solos esse Atticos credunt tenues et lucidos et significantes, sed quadam eloquentiae frugalitate contentos ac semper manum intrapaliium continentes. Hactenus Fabius. Sumptum est a gestu rhetorum. Nam qui languent, manum occultant sub pallio, qui commoti sunt, proferunt ; et agitatione manus brachiique pronuntiabantur ea, quae contentionis plusculum haberent. Subindicat hoc et Aeschines in oratione contra Timarchum de sobrietate priscorum rhetorum loquens : Ὥστε ὃ νυνὶ πάντες ἐν ἔθει πράττομεν, τὸ τὴν χεῖρα ἔξω ἔχοντες λέγειν, τότε τουτὶ θρασύ τι ἐδόκει εἶναι καὶ εὐλαβοῦντο αὐτὸ πράττειν, id est Itaque quod nunc omnes ex more facimus, ut inter dicendum manum extra pallium habeamus, tum temporis confidentiae tribuebatur ac verebantur id facere. Addit Salamine spectari statuam Solonis manum intra pallium habentis.

1932. II, x, 32. In sinu manum habere

In sinu manum habere dixit Theocritus tenaces et ad largiendum pigros. Sic enim ait in Charitibus :

Νενίκηνται δ’ ὑπὸ κερδέων.
Πᾶς δ’ὑπὸ κόλπου χεῖρας ἔχων πόθεν αὔξεται ἀθρεῖ
Ἄργυρος, id est

Lucrique cupidine victus
Inque sinu unusquisque manus habet, illud et unum
Spectat, qua ratione sibi aucta pecunia crescat.

Porro quod ait Scevola libro Pandect. XXII, titulo De probationibus, in sinu meo habui, pro eo, quod est in potestate mea clam habui, magis pertinet ad illud, quod

alibi nobis dictum est : In sinu gaudere. Verba Caii sunt haec : Titio centum do lego, quae mihi pertulit ; quae ideo ei non cavi, quod omnem fortunam et substantiam, si quam a matre susceperat, in sinu meo habui sine ulla cautione.

1933. II, x, 33. Praemansum in os inserere

M. Tullius in Oratore suo, libro II, proverbii vice usurpat praemansum in os inserere pro eo, quod est rem in docendo nimis enucleate nimisque frustulatim tradere. Quod facere quidam assolent, qui velut ingeniis auditorum diffidant, ita nihil omittunt, inculcantes etiam minutissimas nugas. Sumpta est figura a nutricibus, quae pueris adhuc edentulis cibum praemansum in os inserunt. Verba Tullii sunt haec : Ego autem si quem nunc plane rudem institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis, uno opere eandem incudem die noctuque tundentibus, qui omneis tenuissimas particulas atque omnia minima mansa, ut aiunt nutrices,infantibus pueris in os inserant. Aulus Gellius Noctium Atticarum libro IV, capite I., etiam si locus hic depravatus est ; sic enim habent codices vulgati : Nam hoc quidem pervulgatum est, definitionem omnem ex genere et differentia consistere. Sed si item praemandare, quod aiunt, postulas, faciam sane id quoque honoris tui gratia. Ego legendum arbitror Sed si idem me tibi praemandere, quod aiunt, postulas. Praemandere dixit pro eo, quod est plus quam crasse explicare rem alioqui non difficilem, nisi si quis plane sit puer. Hoc adagii manet etiam hodie, cum aiunt : Annon sat tibi datam occasionem esse ? Num postulas, ut tibi praemandatur etiam ? Non dissimile est huic, quod idem Cicero scipsit ad Atticum : Sed haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπουδάζειν. Etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. Et Graeci μικρολογεῖν aiunt pro eo, quod est arca minutula quempiam anxium esse.

1934. II, X, 34. Mala proditio

Κακὴ πρόδοσις, id est Mala proditio. Ubi quis pactam mercedem non accipit, cum turpem praestiterit conditionem. Natum ab historia quapiam, quam tamen non

indicant interpretes. Notum est illud dictum : Proditionem laudo, proditorem non laudo. Cum igitur per se res inhonesta sit proditio, tamen nonnunquam utilis est et ei, in cujus gratiam fit, et ei, qui facit. Caeterum ubi non succedit aut ubi proditor fraudatur suo praemio, κακὴ πρόδοσις dicitur. Refertur a Diogeniano.

1935. II, X, 35. Mali thripes, mali ipes

Κακὰ μὲν θρῖπες, κακὰ δὲ ἶπες, id est Mala quidem thripes, mala rursus ipes. De duplici malo dici solitum, ut non magni referat, utrum elegeris. Thrips enim Graecis vermiculus est, qui lignis innascitur materiasque vitiat, ips item cornibus et vitibus infestus. Extat apud eundem Diogenianum.

1936. II, x, 36. Mali bibunt improbitatis fecem

Κακοὶ πίνουσι πονηρίας τὴν ὀμίχλην, id est
Mali bibunt iniquitatis turbidum.

Graecus versiculus videtur inversione dictionum depravatus, quod non raro nobis deprehensum est. Constabit hoc pacto :

Πίνουσ᾽ ὀμίχλην τῆς πονηρίας κακοὶ,

sive οἱ κακοὶ πονηρίας. Dici solitum, ubi poena maleficis digna meritis contigisset. Translatum apparet ab iis, qui vino limpido epoto tandem ad fecem usque perveniunt. Itaque voluptatem ex malefactis perceptam dolor supplicii consequitur.

1937. II, x, 37. Lydio more

Λυδίῳ νόμῳ, id est Lydia lege sive Lydia cantione. Convenit, quoties ariolatur aliquis et auguriis divinationibusque servit. Hac enim superstitione Lydi laborasse feruntur. Allusit ad harmoniae genus, quod Lydium dicitur ; nam et magorum preces incantamenta vocantur et carmina. Meminit Diogenianus et item Hesychius, putans idem esse Λυδίῳ νόμῳ ac si dicas Μυσῷ νόμῳ, quod Mysi profecti sint a Lydis, et ipsi divinationibus deditissimi. Addit aliam causam, quod Lydi flammeis

muliebribus soleant ornare capita, unde quadrare videtur in effoeminatos. Atqui si nobis quoque divinare licet, Lydi curribus et equitatu valuisse leguntur ; ita Λύδιος νόμος idem erit cum eo, qui apud Suidam dicitur ἁρμάτιος νόμος sive ἁρμάτιον μέλος, ita dictum, quod primum inventum sit de Hectore, qui curru trahebatur, ut narrat Homerus.

1938. II, x, 38. Lydi mali, post hos Aegyptii etc

Λυδοὶ πονηροί, δεύτεροι δ’ Αἰγύπτιοι,
Τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλέστατοι, id est
Lydi improbi, post hos secundi Aegyptii
Tertiique Cares perditissimi omnium.

Tempestiviter utemur, si quando mali cum malis conferentur et collatus cum sceleratioribus ita demum minus illaudatus aliquis videtur, velut apud Athenaeum Antiphanes, cum ἰχθυοπώλας fecisset omnium sceleratissimos, tamen excepit mensarios, his quoque nocentiores. Diogenianus.

1939. II, X, 39. Lutum sanguine maceratum

Theodorus Gadareus Tiberii Caesaris in arte rhetorica praeceptor perspiciens in eo adhuc adulescente saevitiam quandam cum ingenii stupore conjunctam inter objurgandum illum subinde vocare solet πηλὸν αἵματι συμπεφυρμένον, id est lutum sanguine maceratum, luto tarditatem innuens, sanguine crudelitatem. Auctor Suetonius. Non omnino dissimile, quod scurra quispiam Athenis jecit in Syllam : Συκάμινόν ἐσθ’ ὁ Σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον, id est Morum est Sylla farina variegatum. Quod enim Plutarchus dixit, συκάμινον, interpres vertit morum. Notavit autem formam Syllae, in cujus facie alioqui candida sublucebat rubor non perpetuus, sed veluti maculis inspersis.

1940. II, x, 40. Liberae caprae ab aratro

Ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων, id est

Immunes caprae ab aratris.

Hemistichium heroici carminis proverbiale, dictum olim ab iis, qui se ab onere quopiam aut molestia liberatos glorientur, veluti si quis parasitus jactet felicitatem suam, quod ad reipublicae munia non vocetur, cum ad nullam honestam functionem sit appositus. Zenodotus auctor.

1941. II, x, 41. Lis litem serit

Ἔρις δ' ἔριν ἀντιφυτεύει, id est

At lis seritur de lite vicissim.

Hemistichium est heroicum. Resecanda injuria est, non retalianda. Alioqui quis erit reciprocandi mali finis, si vicissim contumelia contumeliae reddatur ? Carmen extat inter praecepta Phocylidis :

Πειθὼ μὲν γὰρ ὄνειαρ, ἔρις δ' ἔριν ἀντιφυτεύει.

Germanum illi, quod alio commemoravimus loco :

Δίκη δίκην ἔτικτε καὶ βλάβην βλάβη, id est

Litem parit lis, noxa item noxam serit.

1942. II, x, 42. Lignum tortum haud unquam rectum

Ξύλον ἀγκύλον οὐδέποτ' ὀρθόν, id est

Nunquam rectum tortile lignum.

Hemistichium heroici carminis et hoc. Distorta pravaque ingenia vix unquam ad bonam frugem traducuntur. Qui semel inveteravit in vitiis, raro fit, ut ad bonam mentem redeat. Effertur et ad hunc modum :Τὸ ξύλον σκαμβὸν οὐδέποτ' ὀρθόν, id est Lignum pravum nunquam rectum. Usurpavit Galenus libro De pulsuum differentia quarto : Ἐκείνοις μὲν οὐδὲν ἀποκρινόμενοι, πρὸς δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς

λέγοντες τὸ τοῦ κωμικοῦ, ὡς οὔτε στρεβλὸν ὀρθοῦται ξύλον οὔτε γεράνδρυον μετατεθὲν μοσχεύεται, id est Illis quidem nihil respondentes, caeterum apud nos ipsos dicentes illud e comoedia, quod nec tortum lignum fit rectum nec arbor annosa, si transferatur, emittit stolones. Hic pro ἡμᾶς excusum erat ὑμᾶς, pro γεράνδρυον γερύανδρον. Id admonuisse referebat, ne quis hanc scripturam corrumperet. Posterius hoc proverbium ante recensuimus. Horatius metaphoram unde ducta sit, ostendit,

Naturam, inquiens, expellas furca, tamen usque recurrit.

Indicat enim ductam esse ab iis, qui furca admota conantur arboris distortae vitium emendare. Confirmat hoc et sententia proverbialis :

Φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥᾴδιον, id est

Ingenia prava vertere haud proclive sit.

1942. II, x, 43. Lesbiis digna

Λεσβίων ἄξια, id est Lesbiis digna. De rebus irritis dicebatur ob id, ut conjicio, quod Lesbii ob vanitatem vulgo male audirent. Fortassis non male quadrarit et in sordidos atque impuros ; nam haec etiam nota quondam illis inusta est. Unde λεσβιεῖν dictum pro eo, quod est polluere et conspurcare. Aristophanes :

Μέλλουσαν ἤδη λεσβιεῖν τοὺς ξυμπότας, id est

Spurcabit ac jam polluet convivium.

1944. II, x, 44. Lemnia manu

Λημνίᾳ χειρί, id est Lemnia manu, dictum est pro eo, quod est nefaria, impia, crudeli. Natum ab historia proverbium, quam alias retulimus in Lemnio malo.

1945. II, x, 45. Lepus apparens infortunatum facit iter

Φανεὶς ὁ λαγὼς δυστυχεῖς ποιεῖ τρίβους, id est

Inauspicatum iter obvius facit lepus.

Vulgo creditum etiam his temporibus occursum leporis omen esse parum felix iter ingressis. Torqueri potest ad interventum cujuspiam, qui videatur incommodum aliquod allaturus. Meminit Suidas.

1946. II, x, 46. Limen senectae

Γήρασς οὐδός, id est Senectae limen, antiquitus appellabant velut extremum autumnum aetatis humanae, cum jam appetit hyems decrepitae senectae. Sumptum est ex Homero, apud quem id perquam frequens est, ut Iliados X :

Ὅν ῥα πατὴρ Κρονίδης ἐπὶ γήραος οὐδῷ
Αἴσῃ ἐν ἀργαλέῃ φθίσει, id est
Quem fors Juppiter ipse senectae in limine diris
Conficiet fatis.

Idem Iliados Ω :

Τηλίκου ὥσπερ ἐγὼν ὀλοῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ, id est
Ferme mea hac aetate, senectae in limine tristi.

Idem Odysseae O :

Ὅν κατέλειπεν ἰὼν ἐπὶ γήραος οὐδῷ, id est
Quem proficiscens ille senectae in limine liquit.

Rursum Odysseae Ψ :

Καὶ γήραος οὐδὸν ἱκέσθαι, id est
Atque senectae attingere limen.

Usurpatur et a Platone tamquam poetici proverbii vice. Rursum apud Hesiodum in Operis et diebus :

Ὅς κε γονῆα γέροντα κακῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ
Νεικείῃ, id est
Quique senectae in limine fessum aetate parentem
Irritarit.

1947. II, x, 47. Linguae bellare

Γλώττῃ πολεμίζειν, id est Lingua bellare, dicuntur qui magnifice conviciantur ac minantur hosti, sed cum tutum est. Sic enim Menelaus Graecorum ignaviam incusat Iliados H :

Ὤ μοι, ἀπειλητῆρες, Ἀχαίδες, οὐκ ἔτ᾽ Ἀχαιοί, id est
Heu Graiae neque jam Graii tantumque minaces.

Allusit huc et Vergilius in Aeneide :

An tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit ?

Haec enim Turnus in Drancem lingua pollentem in consiliis, alioquin imbellem. Idem Rutulos maledicos facit :

O verae Phrygiae, neque enim Phryges,
Et tunicae manicas et habent redimicula mitrae.

Sic autem loquitur Hector apud eundem Homerum Iliados υ :

Καί κεν ἐγών ἐπέεσσι καὶ ἀθανάτοισι μαχοίμην·
Ἔγχεϊ δ᾽ ἀργαλέον, ἐπειὴ πολὺ φέρτεροί εἰσιν, id est
Sane ego vel divis possim contendere lingua,
Verum hasta durum, multo quia viribus illi
Praecellunt.

Porro vera fortitudo neque maledica est neque minax, id quod innuit Homerus Iliados libro V :

Τόνδ᾽ οὔτι προσέφη κορυθαίολος Ἕκτωρ,
Ἀλλὰ παρήϊξεν λελιημένος, id est
Huic nihil omnino respondit belliger Hector,
Quin mage cominus insiliit.

Et ejusdem operis libro III fingit Graecos tacitos in proelium ire :

Οἱ δ᾽ ἄρ᾽ ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες Ἀχαιοί,
Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισιν, id est
Ast ibant taciti vim spirantes Danaidae
Atque animo prompti auxilium sibi ferre vicissim.

Et Aristophanes in Nebulis :

Πράττων βουλεύων καὶ τῇ γλώττῃ πολεμίζων, id est
Poscens consultans et lingua proelia miscens.

De his eleganter apud Livium dictum libro Ab urbe condita vii. : In castris feroces, in acie pavidi. Apuleius verbo festiviter novato verbigerari dixit pro verbis digladiari. Et Hesychius indicat γλωσσάσπιδας dictos qui pro armis lingua uterentur. Hoc nomine signari possent et qui aspidis venenum in lingua circunferunt. Heraclitus ad Hermodorum : Ἐν ταῖς γλώτταις ἔχετε τὰ ὅπλα ἀπεστερηκότες χρήματα, id est In linguis habetis arma, posteaquam abstulistis pecunias. Causidicorum ac rhetorum est γλώσσαις πολεμίζειν ἠδὲ μάχεσθαι, id est Linguis bellare atque pugnare.

1948. II, x, 48. Larus hians

Λάρος κεχηνώς, id est Larus hians. Dicebatur, ubi quis avidius inhiaret praedae. Est enim larus avis avida voraxque, quam eandem Graeci κέπφον appellant. Aristophanes in Equitibus :

Λάρος κεχηνὼς ἐπὶ πέτρας δημηγορῶν.

Quae Latine quidem commode reddi non possunt. Cleonem enim ob rapacitatem larum vocat, quod quemadmodum avis in scopulis obversatur, siquid piscium possit venari, ita ille versaretur in reipublicae negotiis administrandis suum interim agens negotium. Plutarchus apud Athenaeum libro Convivialium tertio :

Στῆ δ᾽ ἄρ᾽ ἐπ᾽ οὐδὸν ἰών, σχεδόθεν δέ οἱ ἦν παράσιτος
Χαιρεφόων, πεινῶντι λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς, id est
At vero adveniens in limine stabat.
Chaerephoon parasitus ei vicinus, avi non

Dissimilis, vulgo dicta est larus, esurienti.

Apud eundem libro VIII refertur hic trimeter :

Ὀψοφάγους ὥστε τοὺς λάρους εἶναι Σύρους, id est

Esse uti laros opsoniorum avidos Syros.

Larum Theodorus Gaza vertitgaviam, cujus mentionem facit Plinius inter maritimas halcyonem et mergum, libro decimo, capite trigesimosecundo.

1949. II, x, 49. Laconismus

Λακωνισμόν veluti proverbio breviloquentiam vocant, sive quod Lacedaemonii factis magis quam eloquentia praecelluerunt sive quod in apophthegmatis praecipue valuerunt. Horum autem praecipua gratia, ut paucissimis verbis plurimum sententiae complectantur. Cujusmodi sunt illa : Αἴκα id est si, responsum prolixae orationi legati, et oux, solum totam occupans epistolam, et ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, id est aut hunc aut super hunc. M. Tullius aliquando jocatur in Laconismum Bruti, et Λακωνικῶς λέγειν apud Graecos pro eo, quod est paucis et compendio dicere, et Λακωνίζειν affectare breviloquentiam. Gregorius Theologus in epistola : Τὸ λακωνίζειν οὐ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οἴει, ὀλίγας συλλαβὰς γράφειν, ἀλλὰ περὶ πλείστων ὀλίγας, id est Laconissare non est hoc, quod arbitraris, paucas syllabas scribere, sed de rebus plurimis paucas. Proinde Homerus quoque Menelao seu Lacedaemonio argutam breviloquentiam affingit : Παῦρα μέν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, id est Pauca quidem, verum plane argutissima. Quin et frugalitas et integritas Lacedaemoniorum prae caeteris Graeciae partibus tanta fuit, ut qui castigate casteque viverent, Laconice vivere dicerentur. Cimon quoties aliquid in Atheniensium suorum moribus reprehenderet, dicere solet : Ἀλλ᾽ οὐ Λακεδαιμόνιοι γε τοιοῦτοι, id est At non tales Lacedaemonii. Itidem et Massiliensium probitas abiit in prouverbium, quod alibi retulimus. Sunt autem haec inter se cognata, pauca loqui et probum esse virum. Huc spectabat Charillus, qui roganti, quur Lycurgus tam paucas leges prodidisset, Quoniam, inquit, pauciloquis non est opus multis legibus,

notans obiter Athenienses, quorum loquacitati nullae leges sufficiebant. Celebratur et hoc dictum inter Thaletis sententias apud Laertium. Pindarus hymno Isthmiorum quinto : Ἀργείων τρόπον εἰρήσεται που κ’ ἐν βραχίστοις, id est Argivorum more dicetur paucissimis. Interpres admonet Ionum esse multiloquentiam ; caeterum breviloquentiam non tantum esse familiarem Laconibus, verum etiam Argivis, citans illud ex Ulysse furente Sophoclis :

Μῦθος γὰρ Ἀργολιστὶ συντέμνειν βραχύς, id est
Argiva paucis multa fert oratio.

Laertius ex auctoritate Aristagorae Milesii refert et Chiloni peculiarem fuisse breviloquentiam, unde genus hoc dicendi Chilonium appellat. Huc pertinet versiculus ille veluti proverbialis apud Athenaeum relatus :

Τοὺς συνετοὺς δ’ ἄν τις πείσειε τάχιστα λέγων εὖ, id est
Mox persuadebis cordato, si bene dicas.

1950. II, X, 50. Late vivens

Λάθε βιώσας, id est Falle vivens. Admonet adagium in humili fortuna vitam esse feliciorem iis, qui obscure vivunt et a publicis negotiis ita semoti, ut cum vita decessissent, nemo illos vixisse sentiret. Nam Λάθε βιώσας ad verbum commode non potest reddi, verum hanc habet sententiam, quasi dicas : Nemo te sentiat in vita fuisse. De hoc adagio, recte dictum sit necne, Plutarchus commentarium conscripsit, si modo non fallit inscriptio ; nam cum verteremus, phrasis ipsa nonnihil reclamare titulo videbatur. Allusit ad id Horatius :

Nec vixit male qui natus moriensque fefellit,

id est quem nemo sensit nec prodeuntem in hanc vitam nec excedentem e vita. Allusit huc, ni fallor, Ovidius in libris Tristium :

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Recensetur apud Suidam proverbii nomine.

1951. II, x, 51. Labyrinthus

Λαβύρινθον, id est labyrinthum, olim vocabant orationem aut rem quampiam vehementer impeditam et inextricabilem, veluti si quis philosophiae studium labyrinthum vocet, quod semel ingressis nullus unquam sit exitus, aut voluptatis studium labyrinthum vocet, quod aditus ad eam proclivis, exitus difficillimus. Sumptum a labyrintho Daedali, quod antrum fabulae ponunt in Creta, sinuosum et inexplicabilibus ambagibus inextricabile, in quo seruabatur Minotaurus. Dictum putat Suidas παρὰ τὸ μὴ θύραν λαβεῖν, id est quod ostium non habeat, indicans et in garrulos ac nugaces competere, qui sermonis nullum inveniunt exitum, si semel garrire coeperint. Gregorius Theologus in epistola ad Eusebium Caesariensem torquet in versipellem : Ἐπειδὴ πρὸς ἄνδρα ποιοῦμαι τοὺς λόγους οὔτε ἀγαπῶντα τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἑτέρῳ φωρᾶσαι πάντων ὀξύτατον, κἂν ὅτι μάλιστα σοφοῖς πλέκηται καὶ ποικίλοις λαβυρίνθοις, id est Quoniam cum eo viro loquor, qui non solum non amet mendacium, sed et qui in alio possit quam ocyssime deprehendere, etiamsi vel maxime callidis variisque labyrinthis inuoluatur. Huic non dissimilis erat maeander. Id erat picturae genus ortum ab exemplo labyrinthorum, cujusmodi videmus et hodie in nonnullis pavimentis. Utitur Prudentius in carmine, cujus initium Cultor dei :

O tortuose serpens,
Qui mille per maeandros
Fraudesque flexuosas
Agitas quieta corda.

Hinc et Maeandro Lydiae fluvio nomen, quod flexuosus erret.

1952. II, x, 52. Labore laboriosus

Πόνῳ πονηρός, id est Labore laboriosus. Ipsa figura hyperbolen habet laboris immodici. Refertur a Suida proverbii titulo. Hac forma Theophilus apud Athenaeum libro decimotertio dixit de insigniter formosa et procera

Κάλλει καλῆς, μεγέθει μεγάλης, τέχνῃ σοφῆς,

quasi dicas forma formosam, magnitudine magnam, arte artificem sive sapientia sapientem. Similis tropus est apud Hebraeos, quoties vel exaggerant vel asseverant : Miserans miserabor, laboravi laborans. Extat autem apud Aristophanem in Lysistrata. Subest autem et jocus ob amphibologiam vocis ; πονηρός enim Graecis ut laboriosum ac miserum ita significat et malum astutumque.

1953. II, x, 53. Laciade

Ὦ Λακιάδαι, id est Laciadae. Vulgatum convicium in moechos. Populus quispiam est Atticae Laciadarum, tribus Oeneidis, apud quos ingens raphanorum copia. His autem utebantur in adulteros deprehensos ludibrii causa. Refertur apud Suidam.

1954. II, x, 54. Laborem serere

Πόνον σπείρειν, id est Laborem serere, vulgo dicebantur qui frustra laborarent, quasi nihil fructus e labore reportaturi praeter laborem ipsum. Auctor Diogenianus.

1955. II, x, 55. Labrax milesius

Λάβραξ Μιλήσιος, id est Labrax Milesius. In stolidum et avidum dicebatur. Labrax enim piscis genus lato oris rictu, unde escam totam una cum aere faucibus corripit atque ob id facile capitur. Unde apud Plautum lenoni Labracis nomen. Aristoteles hunc annumerat inter eos, qui praeda laniatuque vivunt. Lingua est ossea

et affixa, cor triangulum. Aristophanes apud Athenaeum libro VII labracem piscium sapientissimum appellat :

Λάβραξ ὁ πάντων ἰχθύων σοφώτατος.

Apud Miletum autem Asiae civitatem praegrandes et item plurimi labraces esse dicuntur propter stagnum influens in mare ; gaudet enim hic piscis aqua dulci. Aristophanes in Equitibus :

Ἀλλ᾽ οὐ λάβρακας καταφαγὼν Μιλησίους
Κολονήσειας, id est
Haud cum lupos voraveris Milesios,
Facies tumultum.

Nam quidam hunc piscem esse putant, qui Latine lupus dicitur.

1956. II, x, 56. Lavares peliam

Λούσαις τὸν Πελίαν, id est Laves Peliam. Dictum apparet, ubi quis salutem pollicitus adfert exitium aut ubi quis prodesse conatus ingens addidit malum. Ductum a notissima Peliae fabula, quem dum filiae a Medea persuasae student ad juventam revocare, lebeti ferventi impositum occiderunt. Fortassis non intempestiviter dicetur, ubi quis falsa spe ductus inanem sumit operam, veluti si quis arte, quam vocant alcimicam, fretus sibi promittat futurum, ut e stanno fiat argentum, ex aere aurum. Refertur in adagiorum collectaneis, quae Plutarchi feruntur nomine.

1957. II, x, 57. Iterum atque iterum ad Pythum via

Αὖθις αὖ Πυθώδ᾽ ὁδος, id est Iterum atque iterum Pythum versus via. Dictum de iis, qui molesti sunt eadem de re iterum atque iterum percunctando, quemadmodum solent ignari viae quencunque obvium habuerint, de via rogare. Porro Pythus civitas Apollini sacra, quae visebatur a plerisque. Apparet e comoedia sumptum (est enim hemistichium jambicum), verum ex qua, non indicat

Diogenianus, et mihi non succurrit. Finitimum illi : Ὁ Διὸς Κόρινθος, id est Jovis Corinthus.

1958. II, x, 58. Cum Delphis sacrificaverit, ipse carnes absumit

Plutarchus septimo libro τῶν Συμποσιακῶν hunc senarium veluti proverbialem citat :

Δελφοῖσι θύσας αὐτὸς ὀψωνεῖ κρέας, id est

Carne ipse Delphis immolata vescitur.

Ostendit dici solitum de iis, qui vocatis convivis ipsi cibos appositos devorant, ut illis spectare tantum liceat, non vesci. In Delphicis enim sacris is, qui immolarat victimam, ea vescebatur. Contra fiebat his sacris, quae Hecatae inferebantur, ex quibus nihil redibat ad eum, qui offerebat, praeter fumum et tumultum. Quanquam et in diversum sensum accipi potest, ut intelligamus Delphicum sacerdotem nihil impertiri de victima ei, qui victimam dedit. Ita fit aliquoties, ut edax conviva seu pluribus adductis edacibus umbris velut Harpyis cenam omnem devoret esuriente qui vocavit. Adagium torqueri potest etiam ad illos, qui beneficio, quod alii dedisse videntur, ipsi fruuntur, ut episcopi nonnulli nepotibus suis sacerdotia magnifica donant nonnunquam, sed ad pueros solus titulus redit, ad episcopos proventus.

1959. II, x, 59. Ἰσθμιάζειν

Ἰσθμιάζειν olim dicebantur qui parum commode parumque salubriter viverent, propterea quod Isthmiorum ludorum tempus morbis esset obnoxium ob ingentem hominum conventum. Meminit Suidas et Hesychius. Fortasse non absurde dicetur in hos, qui frustra conantur, propter Isthmi perfossionem a multis infeliciter tentatam. Qua de re dictum est nobis alibi copiosius.

1960. II, x, 60. Ipsi curandum

Αὐτῷ μελητέον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν οἶκον, id est Ipsi curandum est, sed in domum. Zenodotus ait hujus adagii mentionem fieri apud Aristophanem in Agricolis, praeterea apud Platonem grammaticum, natum autem ab aedibus quibusdam maximis, quae locabantur conducere volentibus. Unde convenire videtur (siquidem conjecturas sequi fas est, ubi nihil adferunt, quod sequaris, Graeci scriptores) in eos, qui rebus alienis liberius utuntur, ut solent qui in conducto habitant.

1961. II, x, 61. Hyperberetaea

Ὑπερβερεταῖα, id est Hyperberetaea, dicebantur olim admodum serotina quaeque vix tandem advenirent. Apud Macedones extremus anni mensis Ὑπερβερεταῖος appellabatur. Unde quae in longum proferebantur, Hyperberetaea dicebantur, perinde quasi apud Latinos dicas Decembria, et Ὑπερβερεταῖοι comperendinatores. Suidas existimat eum esse mensem apud Macedones, quem nos Octobrem vocamus, quod tum sera sit aestas et quae tum proveniunt, post legitimum tempus provenire videantur.

1962. II, x, 62. Ulyssis remigium

Homines nequam et voluptatibus addictos Horatius in Epistolis Ulyssis remigium appellavit, proverbiali nimirum figura : Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssi, ut qui nec a Circes poculis temperarint nec a Lotophagis avelli potuerint nec a Solis bubus abstinuerint. Unde Homerus Odysseae primo :

Αὐτῶν γάρ σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο,
Νήπιοι, id est
Ipsorum siquidem vaecordia perdidit illos
Amentes.

Non dissimili figura dixit sponsos Penelopes et Alcinoos voluptarios et virtutis negligentes. Item alio loco Phaeacem appellat nitidum et bene curata cute : Ut possim pinguis Phaeaxque reverti. De Phaeacibus Homerus Odysseae libro VIII :

Αἰεὶ δ’ ἡμῖν δαίς τε φίλη κίθαρίς τε χοροί τε
Εἵματά τ’ ἐξημοιβὰ λοετρά τε θερμὰ καὶ εὐναί, id est
Nos vero semper capiunt citharaeque chorique
Et variae vestes et balnea calda thorique.

Idem de procis Penelopes Odysseae libro primo :

Τούτοισιν μὲν ταῦτα μέλει, κίθαρις καὶ ἀοιδή
Ῥεῖ’, ἐπεὶ ἀλλότριον βίοτον νήποινον ἔδουσιν, id est
Istos sollicitant haec, concentus citharaeque,
Et facile, ut qui aliena sient impune vorantes.

1963. II, x, 63. Zaleuci lex

Ζαλεύκου νόμος, id est Zaleuci lex. De edicto mandatoque plus satis rigido parumque humano dicebatur. Zaleucus quidam Locrensibus iis, qui vocantur Epizephyrii, leges tulit acerbiores, quales feruntur et Draconis fuisse leges apud Athenienses, vere draconis, ut ille dixit, non hominis. Non dissimile illis : Manliana imperia et Phaiaridis imperium. Meminit historiae Valerius Maximus libro VI, capite V : Etenim cum filius Zaleuci secundum jus ab eo constitutum ob crimen adulterii utroque oculo carere deberet ac tota civitas in honorem patris poenam adolescenti remitteret, repugnavit aliquandiu, postremo populi victus precibus suo prius, deinde filii oculo eruto salva lege supplicii modum temperavit.

1964. II, x, 64. Zopyri talenta

Ζωπύρου τάλαντα, id est Zopyri talenta. De praeclaris factis magnoque aestimandis. Hic Zopyrus Darii regis amicus erat, qui sibi nares et aures conscidit et omne corpus flagris cruentavit, ut his argumentis Babyloniis fidem faceret se Dario

male velle, a quo tam immaniter esset acceptus ; itaque Babyloniorum civitatem ingressus eam Dario prodidit. Unde Darium dixisse ferunt se unum Zopyrum integrum malle quam centum Babylonas capere, et oblato malogranato tantum optavit sibi Zopyrorum, quantum ibi granorum inesset, ut narrat Herodotus libro tertio. Meminit Plutarchus in Apophthegmatis. Adagium recenset Zenodotus.

1965. II, x, 65. Una scutica omneis impellit

Μία μάστιξ πάντας ἐλαύνει, id est

Una scutica incitat omneis.

Hemistichium heroicum de negotio dictum, quod facile fieret, videlicet a promptis omnibus ac suapte sponte currentibus. Fortassis apte dicetur et in hos, quos eadem causa impellit, puta eadem spes lucri, studium commune, idem amor aut odium. Sumptum ab aurigis. Auctor Suidas. Usurpat Plutarchus in vita Lycurgi scribens urbem Lacedaemoniorum ἀπὸ σκυτάλης μιᾶς καὶ τρίβωνος ἄρχουσαν τῆς Ἑλλάδος ἑκούσης καὶ βουλομένης, id est scytala ac sago imperantem Graeciae spontaneae volentique.

1966. II, x, 66. Tanquam chalcidica nobis peperit uxor

Ὥσπερ Χαλκιδικὴ τέτοκεν ἡμῖν γυνή, id est Tanquam Chalcidice peperit nobis uxor. De ea dicebatur, quae liberos quam plurimos peperisset. Tradunt heroinam quampiam fuisse nomine Comben, cui cognomen fuerit Chalcidi, quod prima arma aerea confecerit. Ea viro conjuncta centum liberos enixa dicitur, sicuti proditum est in Euboicis annalibus et attestatur Aristus Salaminius. Quidam ad Chalcidem Euboeae civitatem referunt, quod e Chalcidensium officinis ingens armorum aereorum et quadrigarum vis prodiret ; Stephanus enim ab officinis aerariis urbi nomen additum putat. Usurpare licebit, ubi significabimus multum litium, bellorum aut curarum alicunde natum.

1967. II, x, 67. His Medus non insidiabitur

Τάδε Μῆδος οὐ φυλάξει, id est Haec Medus non observabit. Cum Xerxes exercitum in Graeciam traducere pararet, ut auctor est apud Zenodotum Dicaearchus, Graeci desperatis rebus facultates suas absumpserunt, ne multum reliquum fieret, quod hostis tolleret, ita dicentes : Haec Medus non observabit. Eaque vox in adagium abiit, ubi quis largius impenderet sua, ne venirent in aliorum manus. Veluti si quis pecunias suas erogaret amicis, ut eas liberis turpiter absumpturis subducat, recte dixerit : Ταῦτα Μῆδος οὐ φυλάξει. Aut si civis opulentus pecunias extruendis aedificiis absumat, ne his insidietur avarus princeps et omnium fortunis imminens.

1968. II, x, 68. In orci culum incidas

Ἅιδου πρωκτῷ περιπέσοις, id est In Orci culum incidas. Sermo perniciem et extremum exitium imprecantis. Recensetur a Diogeniano, cognatum illis : Βάλλ᾽ ἐς κόρακας, βάλλ᾽ ἐς μακαρίαν.

1969. II, X, 69. Invitus Jupiter novit

Ἄκων μὲν ὁ Ζεὺς οἶδεν, id est Invitus quidem Jupiter novit. Ubi quis pollicetur quippiam, sed invitus. In quibusdam codicibus lego Ἄκων μὲν ὁ Ζεὺς οἶδεν, id est Invitus tanquam Jupiter cognovit. Mihi videtur et recte quadraturum, ubi serius poenas dant nocentes, ut affine sit ei, quod alibi referimus : Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας. Etenim qui sero dat aut punit, gravatim id facere videtur.

1970. II, x, 70. Excubias agere aut ditari

Φρουρεῖν ἢ πλουτεῖν, id est Excubias oportet agere aut divitem esse. De iis dicebatur, qui ampliter facerent sumptus de alieno. Nam ut divites, quibus ampla res domi est, large profundunt, ita milites non parcunt opibus alienis, sed prodigunt

gnaviter et scelere parta perdunt sceleratius. Athenienses excubiis agendis insulares magno stipendio conducere solebant. Non dissimile illi :

Ἵππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει, id est

Equus me portat, alit rex.

1971. II, x, 71. **Intra septimam**

Ἐντὸς ἑβδόμης, id est Intra septimam, subaudi lunam. Edictum erat Athenis, ne ante septimum diem mensis exercitum educerent. Recte fortassis utemur hoc adagio, quoties admonebimus mature suoque tempore negotium aggrediundum. Meminit Zenodotus, Suidas et Hesychius, nec praeterea quicquam adscribunt. Vide, num allusum sit ad id, quod alio retulimus loco : Ἕβδομος βοῦς, id est Septimus bos, et

Τὸν ἕβδομον βοῦν ἡ σοφὴ παροιμία, id est

Et septimum venustus adagio bovem,

quod pueris sextum mensem egressis farinaceus bos fingi consueverit, qui lunae primum apparentis cornua repraesentaret.

1972. II, x, 72. **In cotyla gestaris**

Ἐν κοτύλῃ φέρῃ, id est In cotyla portaris. Suspicor dictum de iis, qui arbitrio alieno, quo libitum esset, huc atque illuc ducerentur, aut ubi quis indulgentius foveretur. Tractum est adagium a genere lusus puerilis, qui dictus est ἐν κοτύλῃ. Hujus meminit Julius Pollux libro nono De rerum vocabulis. Erat autem hujusmodi : Unus quispiam reductas in tergum manus conjungebat stringebatque, rursum alter impositis in eas genibus tollebatur, suis interim manibus oculos gestantis obtegens, et ad hunc gestatus modum Ἐν κοτύλῃ portari dicebatur, quod manuum complexu gestaretur. Nam κοτύλη Graecis cum alia permulta tum manus etiam cavam partem significat. Hunc lusum Julius Pollux ait aliis item vocabulis appellari, velut ἱππάδαν et κυβησίνδαν.

1973. II, x, 73. In apes irruisti

Εἰς μελίττας ἐκώμασας, id est In apes insilisti. Ubi quis praeter opinionem in ingens agmen velut examen malorum immergitur, quemadmodum evenire solet iis, qui imprudentes in apum nidum incidunt. Circumvolantibus et impetentibus undique illis et fugientem etiam insequentibus haud facile discedit sine vulnere quisquis inciderit. Solent autem juvenes comessabundi in convivium aequalium irruere, quemadmodum Alcibiades apud Platonem irruit in convivium Agathonis. Et Syrus in Adelphis de Demea, qui se proripit in convivium filii :

Abiit ; comessatorem haud sane commodum,
Praesertim Ctesiphoni.

1974. II, x, 74. Orci galea

Ἄϊδος κυνῆ, id est Orci galea. Dictitari solitum in eos, qui semet arte quapiam occultarent. Paroemiam ad hujusmodi fabulam referunt : Acrisio de masculis liberis tollendis oraculum consulenti responsum est e Danae filia ipsius nasciturum filium, a quo occidendus esset ; itaque territus aereum thalamum subterraneum paravit, in quo filiam inclusam adservabat, ne cum viro quopiam rem habere posset. Jupiter autem amore virginis correptus in aurum transformavit sese atque ita per impluvium in Danaes gremium illapsus eam gravidam fecit. Natus est Perseus. Quod simulatque rescisset pater, ipsam matrem unacum infante scrinio inclusam in mare praecipitem dedit. Porro scrinio forte fortuna ad Seriphum insulam delato Dictys sublatum ad se Perseum aluit. Polydectes autem Dictys frater, qui Seriphiis imperitabat, Danaen amare coepit ; verum Perseo jam adulto non potuit ea potiri. Proinde convocatis amicis et inter hos Perseo ait se velle certamen edicere super Hippodamiae Oenomai filiae nuptiis. Perseus autem existimans, si cum Gorgonis capite pugnaret, neminem posse obsistere, praeter alia postulavit equos ductuque Mercurii ac Palladis pervenit ad Phorci filias, Memphedem, Ennyo et Dino. Has aiunt statim natas anus fuisse, tum

unicum duntaxat oculum fuisse tribus, unicum item dentem ; his vicissim inter se tres utebantur. Haec cum Perseus abstulisset, reposcentibus illis ait redditurum sese, si viam commonstrassent, quae ad nymphas duceret. Erant his nymphis alata talaria et cibisis quaepiam, quam arculam seu peram putant fuisse. Habebant et Plutonis galeam ; quam qui gestaret, is quoscunque voluisset videbat, ipse nemini conspicuus. His igitur instructus Perseus, volucer jam ob talaria, sicuti diximus, ad Gorgonas devolavit. Erant autem Gorgones tres sorores, Euryale, Stheno, Medusa. Erant his capita draconum squamis obsita, praeterea dentes maximi suum instar, ad haec manus et alae, quibus per aera ferebantur. Aderat insuper ea vis, ut obtuentes sese in saxa verterent. Porro sola Medusa e tribus mortalis erat. Hanc igitur impetit Perseus et oculis defixis in clypeum aereum, per quem tamen ipsam Gorgonis imaginem aspiciebat, manum porrigens, quam Pallas in Medusam dirigebat, caput Medusae desecuit. Advolantes reliquae duae sorores Perseum quidem insequebantur, verum cum illum ob galeam Plutonis videre non quirent, retro abiere. Itaque Perseus reversus in Seriphum Polydecten aggressus est amicorum auxilium implorantem. Quibus ad regiam concurrentibus Perseus Gorgonis ostenso capite quotquot obtuerentur in saxa vertit. Sublato igitur Polydecta et Dicty in fratris locum instituto Gorgonis caput Palladi dedit, galeam Mercurio cunque hac peram ac talaria ; ille rursum nymphis restituit.

Reliquum fabulae, quam longius prosequitur Zenodotus, quandoquidem ad enarrationem adagii nihil attinet, omitto. Utitur hoc Plato libro De republica decimo dicens semper honesta propter se sequi oportere, etiam si quis Gygis anulum vel Plutonis habeat galeam. Quibus ex verbis colligitur eandem esse huius proverbii sententiam et illius Γύνου δακτύλιος, id est Gygis anulus ; utrunque enim a simili fabula natum est. Proinde recte accommodabitur et ad eos, qui rara quadam felicitate quicquid volunt efficiunt. Cujus generis est etiam illud Virgula divina. Usus est et Origenes libro primo Adversus Celsum haereticum declarans magis convenisse, ut Christus in Aegyptum fugiens subduceret sese Herodis insaniae, quam si sub

Plutonis casside latitans eundem fefellisset. Adagium manasse videtur ex Homero, apud quem Iliados quinto Pallas sese Orci galea tegit, ne videretur a Marte :

Τὸν μὲν Ἄρης ἐνάριξε μιαιφόνος, αὐτὰρ Ἀθήνη
Δῦν' Ἄϊδος κυνέην, μή μιν ἴδοι ὄβριμος Ἄρης, id est
Ille quidem cecidit jugulatus Marte cruento ;
At se Orci texit galea Tritonia Pallas,
Ne Mars hanc virtute insignis cernere posset.

Admonet interpres proverbio dici Εἰσδύνειν Ἄιδου κυνέην, id est Induere Orci galeam, de homine, qui occultis insidiis nocere molitur. Aristophanes ἐν Ἀχαρνεῦσιν :

Λαβὲ δ' ἐμοῦ γ' εἵνεκα παρ' Ἱερωνύμου
Σκοτοδασυπυκνότριχα τὴν Ἄϊδος κυνῆν,
Εἶτ' ἐξάνοιγε μηχανὰς τὰς Σισύφου, id est
Meaque causa sumito ab Hieronymo
Orci galeam hispidam nigrantibus pilis,
Dein explicato dolos et artes Sisyphi.

1975. II, X, 75. **Initium belli**

Ἀρχὴ πολέμου, id est Origo belli. Ubi quis prior lacessit injuria seu convicio. Sumptum videtur ab historiographis, quibus mos est primum causas exponere, quibus bellum coeptum fuerit. Huc allusit Lucianus, cum ait in Pseudomante : Καὶ κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἄρχεται ὁ πόλεμος ἐνθένδε ἤδη, id est Et quemadmodum ait Thucydides, hinc jam bellum oritur. Unde ἀπόλεμος laedere dicitur qui nulla lacessitus injuria simultatem exercet.

1976. II, x, 76. In fermento jacere

Ἐν τῇ ζύμῃ κεῖσθαι, id est In fermento jacere, dicebantur qui animo essent aegro quique iracundia turgerent. Plautus in Mercatore : Uxor tota in fermento jacet, pro eo, quod est intumescit ira. Idem in Cassina :

Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.

Nota translatio ; fermentum enim et acorem habet et tumorem. Unde et in divinis litteris fermentum malitiae rancorisque significationem habet.

1977. II, x, 77. In eo ipso stas lapide, in quo praeco praedicat

Chrysalus servus in Bacchidibus Plauti senem irridens, quem argento defraudabat,

O stulte, inquit, nescis nunc vaenire te :

Atqui in eo adstas lapide, ubi praeco praedicat.

Quadrabit, ubi quis praesens videns audiensque tamen deluditur. Nam vendi etiam hodie vulgo dicuntur, quibus fit impostura. Quod autem meminit lapidis, id traductum est a lapide quodam aeditiore, quem Romae fuisse complurium auctorum testimonio constat, unde praecones in auctionibus res venales nuntiabant. Unde M. Tullius vilissimos homunculos de lapide emptos appellat. De Colono dictum est alibi.

1978. II, x, 78. Inus dolores

Ἰνοῦς ἄχη, id est Inus dolores. Ino Cadmi filia ex Athamante duos peperit filios, Learchum et Melicertam, praeterea filiam Eurycleam. Athamas autem versus in insaniam reliquos liberos arcu percussit occiditque, Ino una cum Melicerta sese in mare abjecit. Et hanc quidem Megaras undis appulsam Megarenses multo cum honore exceperunt, justa persolventes Leucothoe nomine commutato, illum vero Corinthum delatum Corinthii sepelierunt et in ejus honorem Isthmios ludos

instituerunt, nomine item commutato vocantes Palaemonem. Hinc ortum adagium, ut intolerandum et exanimantem, ut ita dixerim, dolorem significantes dicerent Ἰνοῦς ἄχη. Nam achos proprie dolor dicitur apud Graecos, qui prorsus obstupefacit suique sensum adimit homini. Melicrates Tyrius apud eundem Zenodotum, unde haec retuli, fabulam, quae paroemiae dedit occasionem, narrat ad hunc modum : Athamanti prius fuerat uxor Nephele, ex qua duos sustulit liberos, Hellen et Phrixum. Hac defuncta secundam duxit uxorem Ino. Ea veluti noverca tendens insidias Nepheles liberis persuasit indigenis mulieribus, ut semina in terram jacienda prius frigerent, id est adurerent in sartagine. Caeterum ubi res male evenisset neque quicquam is annus produxisset, Athamas in hac rerum angustia Delphos misit qui consulerent oraculum. Verum Ino legatos muneribus corrupit, ut domum reversi dicerent respondisse deum ita demum penuriam annonae depellendam, si Hellen et Phrixum occidissent. Itaque persuasus Athamas Phrixum et Hellen ad aram admovit immolaturus. Verum dii miserti aurei velleris ariete vectos illos per aera sustulerunt. Et Helle quidem, cum sese in arietis tergo non satis teneret, delapsa est in mare, quod ab ipsa Hellesponticum appellatur, Phrixus autem in Colchicam regionem incolumis delatus est. Athamas ira deorum in rabiem versus Inus liberos aggressus est, quemadmodum modo demonstravimus.

1979. II, x, 79. **In omni fabula et Daedali execratio**

Ἐν παντὶ μύθῳ καὶ Δαιδάλου μύσος, id est In omni fabula et Daedali execratio. Quadrat in auctores atrocium facinorum aut ingentium calamitatum, ut frequenter illorum incidat mentio, sed non sine detestatione. Tradunt ab hac ortum fabula : Pasiphae regina Cretae tauri amore capta Daedalum exoravit, ut sibi vaccam ligneam ad proximam verae vaccae simulationem effingeret. In hac inclusa mulier e tauro concepit ac Minotaurum monstrum abominandum peperit. Minos autem certis de causis iratus Atheniensibus indixit, ut quotannis septem virgines et totidem adolescentulos mitterent Minotauro objiciendos. Horum omnium quoniam Daedalus

causam dedisse videretur, in eum vulgo dira imprecabantur. Unde res in proverbium abiit.

1980. II, x, 80. **In parte vel ignem praedetur aliquis**

Ἐν τῷ μέρει τις καὶ τὸ πῦρ σκυλευσάτω, id est

Praedetur aliquis per vices ignem quoque.

Suidas admonet dictum de iis, qui parum aequa referunt in commune. Cum enim res communis commissa fuerit manibus unius aut paucorum, maxima pars penes eos haeret, qui dividunt. Quid enim non praedetur qui praedatur ignem, qui sic est natura communis, ut ipse nihilominus possideas, posteaquam et aliis fueris impertitus ? Amicitia facit omnia communia ; verum ubi ventum est ad partitionem, quisque studet quod potest rapere. Haud scio an scribae vitio pro σκαλευέτω depravatum σκυλευέτω, ut pertineat ad aenigma Pythagorae.

1981. II, x, 81. **In nihil sapiendo jucundissima vita**

Sophocles in Ajace Mastigophoro sub persona Ajacis, qui jam ansania resipuerat :

Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν ἥδιστος βίος·

Τὸ μὴ φρονεῖν γὰρ κάρτ' ἀνώδυνον κακόν, id est

Suavissima hinc est vita, si sapias nihil ;

Nam sapere nil doloris expers est malum

Hanc sententiam docti citant proverbii loco. Consentaneum est autem vulgo jactatum fuisse vel ejus argumento fabulae, quam Horatius narrat de quodam Argivo, qui felicius existimaret insanire quam sapere et ringi.

Pol me occidistis, amici,

Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas

Et demptus per vim mentis gratissimus error.

Huic concinit illud Ecclesiastae dictum : In multa sapientia multa indignatio. Et qui addit scientiam, adjiciet et laborem. Heraclides Ponticus apud Athenaeum auctor est Thrasylaum Axonensem Pythodori filium hoc insaniae genere correptum fuisse, ut existimaret naves omneis, quae in Pireum appellerent, suas esse. Eas appellentes summa cum voluptate recipiebat, solventes dimittebat ac prosequebatur, in summa felix erat, perinde quasi tantarum rerum dominus. Si quid perisset, non requirebat ; si quid esset incolume, vehementer gaudebat, aliis jactitans suam fortunam, donec Crito frater e Sicilia reversus correptum hominem traderet medico. Caeterum is ad se reversus negavit unquam suavius vixisse sese, quam cum eo mentis errore teneretur ; siquidem cum tantum adesset voluptatum, nihil unquam sensisse molestiae.

1982. II, x, 82. Ignem palma

Πῦρ παλάμῃ, id est Ignem palma. Dici solitum, siquando protinus aliquid intellectum esset a quopiam, ut si scommate dicto statim sentiat aliquis in se dictum. Sumptum videtur ab iis, qui per lusum ignem admovent manibus alienis, qui subito sensu excitati resilire solent risumque movere spectantibus.

1983. II, x, 83. Sub cultro liquit

Sub cultro linqui dicitur qui in praesentaneo periculo deseritur. Sumpta metaphora a victima, quae jamjam ferienda sub cultro esse dicitur. Confine illis : Inter sacrum et saxum, Inter malleum et incudem. Horatius in Sermonibus : Fugit improbus ac me / Sub cultro liquit. Non admodum abludit hinc Aristophanicum illud ἐν Ἀχαρνεῦσιν :

Ὑπὲρ ἐπιξήνου θελήσω τὴν κεφαλὴν ἔχων λέγειν, id est
Sum paratus verba facere caput epixeno admovens.

Est autem ἐπίξηνον truncus, in quo coqui secant carnes. Est in eadem fabula multus deinde jocus in ἐπίξηνον. Convenit in eos, qui periculo capitis parati sunt affirmare quippiam.

1984. II, x, 84. Fores habet tritas ut pastorum casae

Τὴν θύραν ἔχει τετριμμένην ὥσπερ αἱ ποῖμναι, id est Ostium habet tritum, ut sunt casae pastorum. Ironia proverbialis in homines inhospitales, aditu difficiles, sibi viventes semper occlusis foribus, quod pastores procul ab hominum commercio semotos vix unquam quisquam intervisat. Meminit Diogenianus.

1985. II, x, 85. Apio opus est

Τοῦ σελίνου δεῖται, id est Apio est opus. Ita loquebantur, quoties morbum capitalem innuebant et vitae periculum imminere ; nam olim monumenta defunctorum apio coronabantur. Plutarchus in Symposiacis : Καὶ τοὺς ἐπισφαλῶς νοσοῦντας δεῖσθαι τοῦ σελίνου φαμέν, id est Et qui periculose aegrotant, iis dicimus apio opus esse. Idem proverbii meminit et causam addit in vita Timoleonis. Subest autem adagio jocus alludens ad coronas victorum, quae ex apio fiebant, praesertim in ludis Isthmiis, teste Diphilo apud Athenaeum libro vi. :

Περὶ τῶν σελίνων μαχόμεθ’ ὥσπερ Ἰσθμίοις, id est
Super apio certamus, ut solet lsthmiis.

1986. II, x, 86. Ialemo frigidior

Ἰαλέμου ψυχρότερος, id est Ialemo frigidior. De cantione, oratione, argumento, joco aut ejusmodi re quapiam supra modum frigida recte dicetur. Quidam aiunt ialemon lugentis vocem fuisse ; nam ἰαλεμίζειν Graeci dicunt pro complorare. Euripides in Troadibus ialemon accipit pro ejulatione et luctu :

Οἷος ἰάλεμος οἷά τε πένθη
Δάκρυά τ’ ἐκ δακρύων καταλείβεται
Ἡμετέροισι δόμοισι,

id est Qui ejulatus quique luctus lachrymaeque super lachrymas distillantur in nostris aedibus. Et Aristophanes apud Athenaeum, grammaticus opinor, in

Dictionibus Atticis Ἐν γάμοις, inquit, ὑμέναιος, ἐν δὲ πένθεσιν ἰάλεμος, id est In nuptiis hymenaeus, in luctu ialemus. Alii tradunt Ialemum Calliopes fuisse filium, infelicem nulliusque pretii hominem, praesertim in cantu supra modum frigidum, unde Ἰαλέμου ᾠδήν, id est Ialemi cantilenam, pro frigida dicunt ac miserabili. Martialis item jocans in oratorem quendam frigidum ait illum unum idoneum esse, qui thermas refrigeret Neronianas. Hesychius indicat et hoc pacto efferri proverbium : Ἰαλέμου οἰκτρότερος, id est Ialemo miserabilior. Idem indicat ἰαλεμον dici quod nullius sit pretii, quemadmodum Latini naenias appellant, cum ea vox proprie sonet lugubres cantiones.

1987. II, x, 87. Humi hauris

Χαμαὶ ἀντλεῖς, id est Humi hauris. De inaniter laborante dicebatur. Nihil est enim, quod e solo haurias, hoc est ab imo putei fundo, si is siccus sit. Apparet dici posse, quoties exhausta copia non multum superest, quod haurias. Zenodotus meminit.

1988. II, X, 88. Humi serpere

Humi serpit oratio, quae pressior humiliorque est quam oportet, semper quasi jacens, nunquam assurgens. Horatius :

Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res componere gestas.

Idem in Arte poetica :

Serpit humi tutus nimium timidusque procellae.

Quod quidem aut a navigantibus translatum est aut ab iis, qui procumbentes in terram ita reptant, ne erectos turbo ventorum auferat. Gregorius Nazianzenus in oratione contra Eunomianos deflexit ad homines, ostendens non esse cujuslibet de rebus divinis disserere : Οὐ παντός, οὐχ οὕτω τὸ πρᾶγμα εὔωνον καὶ τῶν χαμαὶ ἐρχομένων, id est Non est cujusvis nec adeo vilis res atque humi gradientium.

Quanquam nihil vetat et hic res aut actiones intelligi vulgares humilesque. Simillimum est huic aut fortassis idem quod habet Pindarus in Olympiis : Οὔτοι χαμαιπετέων λόγων ἐφάψῃ, <id est> Haudquaquam sermones humi reptantes attingas. Item in Pythiis : Χαμαιπετὲς δ’ ἄρ’ ἔπος οὐκ ἀπέρριψεν, id est Humile vero verbum non effutivit. Sumpsisse metaphoram videtur ab avibus haud procul a terra subvolantibus, quod idem Pindarus tribuit graculis : Κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται. Ut huic respondeat : Aquila in nubibus.

1989. II, x, 89. **Holerum appostiones**

Αἱ τῶν λαχάνων προσθῆκαι, id est Holerum additamenta. De re nullius momenti. Sumptum videtur vel ab holeribus appositis in mensa, vili nimirum cibo, vel auctariis holerum, quae nonnunquam emptores sordidi ac tenues requirunt. Auctor Diogenianus.

1990. II, x, 90. **Fictilis homo**

Κεράμιος ἄνθρωπος, id est Homo fictilis, id est mollis, imbecillis, fragilis. Ductum a vasis testaceis, quae facile comminuuntur. Finitimum illi : Homo bulla. In quibusdam codicibus lego κεραμεὺς ἄνθρωπος, in nonnullis κέραμος ἄνθρωπος, quorum postremum mihi magis arridet. Cerameus enim figulum sonat, ceramos vas fictile. Sic et ficulnum hominem dicimus, ferreum, cereum, quernum, adamantinum. Contra quod eximium videri volumus, aureum dicimus ; inde illud poetis frequens χρυσῆ Ἀφροδίτη, id est aurea Venus, et τῆς δικαιοσύνης χρυσοῦν πρόσωπον et χρύσεον ὄμμα τᾶς δίκας, id est justitiae vultus aureus et justitiae oculus aureus, ut ex Pindaro, ni fallor, refert Athenaeus libro XII. Itidem hodie quoque aurea verba, gemmeos mores dicimus. M. Tullius Academicarum quaestionum libro II de libello loquens, quem Crantor scripsit de luctu, Est enim, inquit, non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni praecipit Panetius, ad verbum ediscendus libellus. Quicquid autem vile, κεραμεοῦν sive κεράμεινον dicunt Graeci. Ita Paulus homines appellat

vasa fictilia : Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν σκεύεσιν ὀστρακίνοις. M. Tullius actione in Verrem sexta : Tum illos coepisse praetori dicere putasse se, id quod audissent, alicujus pretii scyphos esse Pamphili : luteum negotium esse, non dignum quod in suo argento Verres haberet. Et alicubi luteum hominem appellat contemptum nulliusque pretii, interdum ipsum lutum.

1991. II, x, 91. Hipparchorum tabula

Ἱππάρχων πίναξ, id est Hipparchorum tabula. Dici conveniet, quoties haud impune futurum significamus, si quid peccetur. A Syracusanis natum adagium. Apud hos enim mos erat, ut hipparchi, hoc est equitum praefecti, in tabellis describerent militum nomina, qui ordinem deseruissent. Meminit Zenodotus. Hesychius indicat apud Lacedaemonios hipparchum dici qui juvenibus praefectus esset. Is in tabula notabat eos, qui quippiam indecore fecissent.

1992. II, x, 92. Heteromolia causa

Ἑτερομόλιος δίκη, id est causa heteromolia, dicitur apud Graecos quae ab altera duntaxat agitur parte, nullo praesente qui contradicat, ἀπὸ τοῦ τὸν ἕτερον μολεῖν, id est quod alter duntaxat accedat. Simillimum illi : Ἐρήμη δίκη, id est Deserta causa. Usurpabitur non ineleganter, ubi quis damnat absentem, veluti, cum defunctorum libros carpimus, recte ἑτερομόλιον δίκην quis dixerit. Apud Hesychium sic effertur : Ἑτερόμυνος δίκη, an integra scriptura nescio.

1993. II, X, 93. Harmodii cantilena

Ἁρμοδίου μέλος, id est Harmodii cantio. De lugubribus ac tristibus dicebatur. Simillimum illi : Ἀδμήτου μέλος, id est Admeti melos. Aristophanes cum aliis aliquot locis tum in fabula, cui titulus Ἀχαρνεῖς :

Οὐδὲ παρ’ ἐμοί ποτε τὸν Ἁρμόδιον ᾄσεται, id est

Nec unquam apud me carmen Harmodium canet.

Interpres indicat cantilenae genus fuisse, quod in compitis cani consueverit in Harmodium et Aristogitonem, quod hi Pisistratidarum tyrannidem sustulissent. Ejus carminis hoc erat initium : Φίλτατε Ἁρμόδιε, οὔτι που τέθνηκας, id est Charissime Harmodi, haud quaquam mortuus es. Refertur a Suida ac Diogeniano.

1994. II, X, 94. Haud canit paternas cantiones

Οὐ πατρῳϊκὰ αὐλεῖ μέλη, id est Haud paternas canit cantilenas. De eo jactatum, qui a paternis moribus degeneraret. Solent liberi majorum suorum cantiunculis, quas admodum pueri didicerunt, delectari. Terentius in Adelphis : Pol, Aeschine, haud paternum istuc dedisti.

1995. II, X, 95. Non certatur de oleastro

Οὐ φυλίας ὁ ἀγών, id est Hoc certamen non est de oleastro. Quoties non de nugis neque de gloria aut corollis, sed de re seria ac pecuniaria ageretur. Siquidem in plerisque certaminibus victoriae praemium erat oleagina aut querna aut alioqui frondea corona. Meminit Diogenianus.

1996. II, X, 96. Hasta caduceum

Δόρυ κηρύκειον, id est Hasta caduceum. Dici solitum, quoties aliquis simul et minaretur et ad concordiam invitaret. Ex oraculo natum, quod hujusmodi fertur : Ἀνδρὶ Γεφυραίῳ φίλος οἶκος, id est Viro Gephyraeo grata est domus. Admoniti erant Gephyraei, ut sequentes Atheniensium exercitum, ubi illos defessos conspicerent, ibi manerent. Itaque cum Athenienses ab Eumolpo oppugnarentur, ad Tanagram iter instituerunt, hac specie, ut dux caduceum praeferret, juventus armata a tergo consequeretur, ut simul et pacem petere viderentur et ad bellum nihilo segnius parati, si quis lacesseret. Recenset Suidas et meminit Polybius libro Historiarum quarto. Legatum, inquit, ad Byzantios Aridicen misere et cum eo Polemoclen cum tribus triremibus, volentes, id quod est in proverbio, hastam simul

et caduceum Byzantiis mittere. Simillimum est huic quod eleganter usurpavit D. Hieronymus : Scuto pacem petere.

1997. II, x, 97. **Gallorum incusare ventres**

Ἀλεκτρυόνων μέμφεσθαι κοιλίαν, id est Gallorum incusare ventrem. De edacibus ac luxu multum absumentibus facultatum. Huic enim animanti venter mirifice calidus, ita ut omnia statim concoquat. Aristophanes in Vespis :

Ἀλεκτρυόνος μ' ἔφασκε κοιλίαν ἔχειν·
Ταχὺ γὰρ καταπέψει τἀργύριον, id est
Mihi dixerat ventrem esse gallinacei ;
Velociter enim concoquet hoc argentulum.

Hoc genus homines Graeci dicunt καταπιεῖν τὴν οὐσίαν, id est devorare substantiam ; id enim est atrocius quam καταφαγεῖν. Summam autem profusionem ac celerrimam indicant verbo ἀφανίζειν, id est sic absumere, ut nusquam appareat vestigium. Utitur his omnibus, sed postremo frequentissime Aeschines in Timarchum : Πάντ' ἠφάνισεν.

1998. II, x, 98. **Ardens vestis**

Αἴθεις πέπλος, id est Ardens vestis, sive, quemadmodum in aliis legitur exemplaribus, Αἴθεις ἐν πέπλῳ, id est Incensus in veste. Zenodotus prodidit dici solitum de iis, qui seditionem moverent calumniasque sererent. Existimat autem adagium natum a veste Nessi Centauri sanguine infecta, quam a Dejanira missam cum induisset Hercules, incensus igni sacro periit. Porro fabulam idem recenset ad hanc ferme sententiam : Reliquis Centauris expugnatis ac confectis ab Hercule, Nessus unus omnium suffugerat. Is pervenit ad flumen Evenum et in ejus ripa versans solitus est adeuntes transmittere. Deinde evenit, ut Hercules in Trachinem ad Ceycem una cum Dejanira proficisceretur. Posteaquam igitur ipse jam fluvium transmisisset, Nesso mandavit, ut Dejaniram transferret. At is inter transvehendum

vim coepit adferre mulieri. Quod simul ac Hercules intellexisset, videlicet illa vociferante, Nessi praecordia jaculo perfodit. At is sentiens letale vulnus neque se posse mortem effugere, mulierem accersit, Si vis, inquiens, tibi amatorium efficacissimum parare, quo possis Herculem inflammare in amorem tui et, si quando deperibit aliam, in tui cupidinem revocare, fac illum meo sanguine perungas, atque ea persuasa Nessi sanguinem e vulnere fluentem apud sese servavit. Itaque postquam Trachinem adiisset ac rursum inde profectus Oechaliam adortus civitatem cepisset, reliqua populatus Iolen puellam captivam secum abduxit. Immolaturus autem Jovi parenti victimas ob res bene fortunatas ad Dejaniram mittit jubens, ut sibi vestem aliquam magnificam mitteret. Illa certior facta de Ioles raptu veritaque, ne Hercules illam pluris quam sese faceret, ut est zelotypum mulierum genus, vestem Nessi cruore tinctam imbutamque mittit, philtrum se mittere rata. Hanc indutus Hercules rem divinam peregit. Caeterum ubi calefacta veste venenum excitatum corpus graviter adurere coepisset, avellere conatus est, verum jam ita penitus adhaeserat, ut non sine carnibus ipsis revelli posset. His itaque malis discruciatus Hercules in Trachinem deducitur. Interim illa cognitis iis, quae acciderant, suspendio spontaneam mortem sibi conscivit. At Hercules jussit Hyllo (nam hunc ex Dejanira sustulerat natu jam grandem), Iolen duceret uxorem. Quo facto in monte Oeta rogum extruxit eumque conscendit. Porro cum illo jubente nullus ex Herculis comitibus auderet ignem subdere, videlicet metu contagii, pastor quidam forte repertus, qui ignem immitteret, atque huic officii praemium sua tela dono dedit. Ardente jam rogo ferunt nubem non sine tonitru obsepsisse Herculem atque ita sublatum ad deorum consortium.

Adagium referri non absurde poterit et ad vestem illam, quam Medea venenis imbutam Iasonis novae nuptae dono misit. Quidam existimant naphtha infectam fuisse ; itaque admotis undique ex nuptiarum ritu tedis flamma transiliit, pariter et puellam et patrem auxiliari cupientem exussit. Hujus rei mentionem facit Euripides in tragoedia, cui titulus Medea. Hujusmodi fabellas, ut saepenumero testatus sum,

nisi vererer, ne parum eruditis viderer incuria praeterisse, cum in vulgatis collectaneis habeantur, nequaquam asscripturus eram.

1999. II, x, 99. Senecta leonis praestantior hinnulorum juventa

Γῆρας λέοντος κρεῖσσον ἀκμαίων νεβρῶν, id est

Leo senex vigente potior hinnulo.

Citatur apud Stobaeum ex Hippothoonte poeta. Senectus viri fortis ac strennui praestantior est juventa quorundam ignavorum et imbecillium juvenum. Venustius fiet, si longule transferatur, veluti si quis ingenium docti senis et exercitati praeferat ingenio parum eruditi juvenis. Dicetur non inepte et in senectutem crudam viridemque animique viribus adhuc pollentem, in quam competet illud Euripidis ex Ione :

Τὸ τοῦ ποδὸς μὲν βραδύ, τὸ <τοῦ> δὲ νοῦ ταχύ, id est

Tardus quidem pes, animus est velox tamen.

Eodem pertinet illud ejusdem in Andromacha :

Πολλῶν νέων γὰρ κἂν γέρων εὔψυχος ᾖ

Κρείσσων, id est

Gnavus senex et juvenibus compluribus

Praestat.

Aristophanes alicubi :

Ἐγὼ τοὐμὸν νομίζω γῆρας εἶναι κρεῖττον ἢ πολλῶν κοκίννους νεανιῶν, id est

Meam senectam praeferendam existimo

Complurium comis adulescentium.

2000. II, x, 100. Nudior praxillo

Γυμνότερος παττάλου, id est Nudior paxillo. De extremae paupertatis homine dicebatur haec hyperbole. Nam paxillis corticem quoque detrahimus.

TABLE DES ADAGES DU TOME II